T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 1762
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 913

TÜRK EĞİTİM TARİHİ

Yazarlar
Prof.Dr. Ersan SÖZER (Ünite 1)
Prof.Dr. Tanju GÜRKAN (Ünite 2, 3)
Prof.Dr. Şefik YAŞAR (Ünite 5)
Prof.Dr. Mustafa SAĞLAM (Ünite 6, 9)
Doç.Dr. Mehmet GÜLTEKİN (Ünite 4)
Doç.Dr. Meral GÜVEN (Ünite 7)
Yrd.Doç.Dr. Turan Akman ERKILIÇ (Ünite 12)
Doç.Dr. Oktay Cem ADIGÜZEL (Ünite 8)
Yrd.Doç.Dr. Bahadır ERİŞTİ (Ünite 10)
Öğr.Gör.Dr. Dilruba KÜRÜM (Ünite 11)

Editör
Prof.Dr. Mustafa SAĞLAM

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
"Uzaktan Öğretim" tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2007 by Anadolu University
All rights reserved
No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör
Prof.Dr. Levend Kılıç

Genel Koordinatör Yardımcısı
Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Öğretim Tasarımcısı
Yrd.Doç.Dr. Jale Balaban-Salı

Grafik Tasarım Yönetmenleri
Prof. Tevfik Fikret Uçar
Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız
Öğr.Gör. Nilgün Salur

Televizyon Programları Yöneticisi
Prof.Dr. Naci Güçhan

Dil ve Yazım Danışmanı
Öğr.Gör. Necmettin Koç

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu
Öğr.Gör. Uğur Pişiren

Kitap Koordinasyon Birimi
Yrd.Doç.Dr. Feyyaz Bodur
Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni
Prof. Tevfik Fikret Uçar

Dizgi
Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Türk Eğitim Tarihi

ISBN
978-975-06-0462-1

2. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 5.500 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Mayıs 2011

İçindekiler

Önsöz ..... **x**
Kullanım Kılavuzu ..... **xii**

Osmanlı Devleti'nde Eğitim ..... **1** — ÜNİTE 1
GİRİŞ 3
TANZİMAT DÖNEMİ ÖNCESİ EĞİTİME GENEL BİR BAKIŞ 3
İlköğretim 3
Orta ve Yükseköğretim 4
Diğer Eğitim Kurumları 5
TANZİMAT DÖNEMİNDE (1839-1876) EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI 6
İlköğretim 7
Ortaöğretim 7
Yükseköğretim 8
Öğretmen Yetiştirme 9
Azınlık ve Yabancı Okulları 9
TANZİMAT DÖNEMİ SONRASINDA (1876-1923) EĞİTİM SİSTEMİNİN DURUMU 9
İlköğretim 10
Ortaöğretim 11
Yükseköğretim 12
Öğretmen Yetiştirme 13
Azınlık ve Yabancı Okulları 14
Özet 15
Kendimizi Sınayalım 16
Yaşamın İçinden 17
Okuma Parçası 17
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 18
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 18
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 20

Okulöncesi Eğitim ..... **21** — ÜNİTE 2
GİRİŞ 23
OKULÖNCESİ EĞİTİMİN TANIMI VE GELİŞİMİ 23
Okulöncesi Eğitimin Tanımı 24
Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi 24
OKULÖNCESİ EĞİTİMİN YASAL TEMELLERİ 26
Milli Eğitim Şûralarında Okulöncesi Eğitim 26
Kalkınma Planlarında Okulöncesi Eğitim 28
Yasalarda Okulöncesi Eğitim 29
OKULÖNCESİ EĞİTİMDE İDARİ YAPI 30
OKULÖNCESİ EĞİTİM MODELLERİ 31
Kurum Merkezli Eğitim Modeli 31
Aile Merkezli Eğitim Modeli 31

Kurum-Aile ve Toplum Merkezli Modeller 31
Gezici Anaokulları Modeli 32
Uzaktan Eğitim Modeli 32
OKULÖNCESİ EĞİTİMDE SAYISAL GELİŞMELER 32
OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARININ GELİŞTİRİLMESİ 34
Özet 35
Kendimizi Sınayalım 36
Yaşamın İçinden 37
Okuma Parçası 37
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 38
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 39
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 40

ÜNİTE 3 Okulöncesi Eğitim Öğretmenlerinin Eğitimi 41
GİRİŞ 43
ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ 43
Öğretmenlik Mesleğinin Genel Özellikleri 43
Öğretmen Nitelikleri 44
OKULÖNCESİ EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ 45
Okulöncesi Eğitim Öğretmenlerinin Hizmetöncesi Eğitimi 46
1923'ten 1981'e Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme 46
1981'den Günümüze Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme 48
Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları 49
Okulöncesi Öğretmenlerinin Hizmetiçi Eğitimleri 53
OKULÖNCESİ EĞİTİM ÖĞRETMENLERİYLE İLGİLİ BAZI SAYISAL VERİLER 54
Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programlarında Sayısal Durum 56
2003-2006 Yılları Arasındaki Öğretmen ve Usta Öğretici Sayıları 56
Özet 58
Kendimizi Sınayalım 59
Yaşamın İçinden 60
Okuma Parçası 61
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 61
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 62
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 62

ÜNİTE 4 İlköğretim I: 1923-1972 63
GİRİŞ 65
İLKÖĞRETİMİN EĞİTİM SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ 65
İLKÖĞRETİMDE 1923-1972 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER 68
İlköğretimde 1923-1945 Yılları Arasındaki Gelişmeler 68
İlköğretimde 1946-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler 72
İlköğretimde 1961-1972 Yılları Arasındaki Gelişmeler 74
Özet 78
Kendimizi Sınayalım 80
Yaşamın İçinden 81

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 81
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 82
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 83

İlköğretim II: 1973-2007 ..... 85 ÜNİTE 5
GİRİŞ 87
TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİMDE 1973-2007 YILLARI 87
ARASINDAKİ GELİŞMELER 87
İlköğretimde 1973-1981 Yılları Arasındaki Gelişmeler 87
İlköğretimde 1982-1996 Yılları Arasındaki Gelişmeler 89
İlköğretimde 1997-2007 Yılları Arasındaki Gelişmeler 92
Özet 98
Kendimizi Sınayalım 100
Yaşamın İçinden 101
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 101
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 102
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 103

İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Eğitimi ..... 105 ÜNİTE 6
GİRİŞ 107
1923-2007 YILLARI ARASINDA EĞİTİM SİSTEMİNDE .....
YAPISAL DÜZENLEMELER 107
1923-1973 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME 108
Köy İlkokulları İçin Öğretmen Yetiştirme 110
Köy Muallim Mektepleri 111
Eğitmen Kursları 111
Köy Öğretmen Okulları 113
Köy Enstitüleri 114
Şehir ve Kasaba İlkokulları İçin Öğretmen Yetiştirme 117
İlköğretmen Okulları 117
1974- 1982 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME 119
İki Yıllık Eğitim Enstitüleri 119
1982-1992 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME 120
Eğitim Yüksekokulları 121
1992-2007 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME 122
Eğitim Fakülteleri 122
Özet 124
Kendimizi Sınayalım 126
Yaşamın İçinden 127
Okuma Parçası 128
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 128
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 129
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 130

ÜNİTE 7 **Genel Ortaöğretim 131**

GİRİŞ 133
ORTAÖĞRETİMİN AMACI, İŞLEVİ VE ÖNEMİ 133
1923-1972 YILLARI ARASINDA GENEL ORTAÖĞRETİMDEKİ YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER VE SAYISAL GELİŞMELER 134
Yasal ve Yapısal Düzenlemeler 135
Öğretim Birliği Yasası 135
Heyet-i İlmiye Kararları 136
Maarif Teşkilatına Dair Kanun 136
Milli Eğitim Şûraları Kararları 137
Kalkınma Planları Kararları 138
Program Geliştirme Çalışmaları 139
Sayısal Gelişmeler 140
1973-2007 YILLARI ARASINDA GENEL ORTAÖĞRETİMDEKİ YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER VE SAYISAL GELİŞMELER 141
Yasal ve Yapısal Düzenlemeler 141
Milli Eğitim Temel Yasası 141
Ortaöğretimin Yeniden Yapılandırılmasıyla İlgili Karar 142
Milli Eğitim Şûraları Kararları 143
Kalkınma Planları Kararları 144
Program Geliştirme Çalışmaları 145
Sayısal Gelişmeler 146
Özet 148
Kendimizi Sınayalım 149
Yaşamın İçinden 150
Okuma Parçası 150
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 151
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 151
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 152

ÜNİTE 8 **Mesleki ve Teknik Ortaöğretim 153**

GİRİŞ 155
1923-1972 YILLARI ARASINDA MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİMİN GELİŞİMİ 155
Atatürk'ün ve Uzmanların Mesleki ve Teknik Eğitime Yön Veren Görüş ve Önerileri 156
Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları 158
Milli Eğitim Şûralarında ve Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitimle İlgili Kararlar ve Düzenlemeler 159
Sayısal Gelişmeler 160
1973-2007 YILLARI ARASINDA MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİMİN GELİŞİMİ 161
Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları 161
Milli Eğitim Şûralarında ve Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitimle İlgili Kararlar ve Düzenlemeler 164

Sayısal Gelişmeler 165
MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM OKULLARININ KURUMSAL GELİŞİMLERİ 165
Erkek Teknik Ortaöğretim Okulları 165
Kız Teknik Ortaöğretim Okulları 167
Ticaret ve Turizm Ortaöğretim Okulları 168
Din Ortaöğretim Okulları 169
Özet 171
Kendimizi Sınayalım 173
Yaşamın İçinden 174
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 175
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 175
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 176

Ortaöğretim Öğretmenlerinin Eğitimi ..... 179 **ÜNİTE 9**
GİRİŞ 181
GENEL ORTAÖĞRETİM ALAN ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ 181
Eğitim Enstitüleri 182
Yüksek Öğretmen Okulları 184
Eğitim Fakülteleri 186
MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM ALAN ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ 187
Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu 188
Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu 189
Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu 191
Kız ve Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulları 192
Yüksek İslam Enstitüsü 192
Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu 193
Yüksek Köy Enstitüsü 194
Mesleki ve Teknik Eğitim Fakülteleri 194
Özet 196
Kendimizi Sınayalım 198
Yaşamın İçinden 199
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 200
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 201
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 202

Yükseköğretim 1: 1923-1980 ..... 203 **ÜNİTE 10**
1923-1960 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ GELİŞMELER 205
1923-1933 Yılları Arasındaki Gelişmeler 205
1933 Yükseköğretim Reformu 207
1933-1946 Yılları Arasındaki Gelişmeler 209
1946 Yükseköğretim Reformu 209
1946-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler 211

1960-1980 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ GELİŞMELER 212
1960-1973 Yılları Arasındaki Gelişmeler 212
1973 Yükseköğretim Reformu 214
1973-1980 Yılları Arasındaki Gelişmeler 215
Özet 217
Kendimizi Sınayalım 218
Yaşamın İçinden 219
Okuma Parçası 220
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 221
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 221
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 222

ÜNİTE 11

Yükseköğretim II: 1981-2007 223

GİRİŞ 225
1981-2007 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDE YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER 225
1982 Anayasası 226
2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası 227
Yükseköğretimin Amacı 228
Yükseköğretim Kurumları ve Görevleri 228
Yükseköğretimin Yönetim Yapısı 230
Yükseköğretimin Finansman Yapısı 232
Öğretim Elemanları 233
Yasanın Getirdiği Yenilikler ve Yasaya Yöneltilen Eleştiriler 235
1981-2007 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ SAYISAL GELİŞMELER 237
Özet 240
Kendimizi Sınayalım 241
Yaşamın İçinden 242
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 242
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 243
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 243

ÜNİTE 12

Yaygın Eğitim 245

GİRİŞ 247
YAYGIN EĞİTİMİN TANIMI, AMACI VE KAPSAMI 247
CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE YAYGIN EĞİTİM ÇALIŞMALARI 251
CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE YAYGIN EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER 252
1923-1960 Yılları Arasında Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler 252
1961-1980 Yılları Arasında Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler 255
1981 Yılından Günümüze Kadar Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler 257
GÜNÜMÜZDE YAYGIN EĞİTİMİN ÖRGÜTSEL YAPISI 259
Merkez Örgütü 260
Yerel Örgütü 260

Özet 262
Kendimizi Sınayalım 264
Yaşamın İçinden 265
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı 266
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı 266
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 267

Sözlük 269
Dizin 273

Önsöz

Bir ülkedeki eğitim sistemi, yetiştirdiği bireyler aracılığıyla toplumun siyasi, ekonomik ve kültürel yapısını etkiler; aynı zamanda da ülke içinde ve dışında oluşan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel değişme ve gelişmelerden de etkilenir. Bu nedenle, eğitimin, çoğu zaman ülkedeki toplumsal değişme ve gelişmede, ekonomik kalkınmada önemli bir rolü vardır. Örneğin, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ikinci yarısında başlatılan siyasi ve sosyal yaşamdaki ve yönetim alanındaki yeni düzenlemelerin başarılı olabilmesi için yeni bir eğitim anlayışının ve sisteminin oluşturulmasına çalışılmıştır. Aynı şekilde, Türkiye Cumhuriyeti'nde de, Anayasa'da demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak tanımlanan devletin temel niteliklerine uygun bir genel eğitim politikası belirlenmiştir. Bu politika doğrultusunda, eğitim sistemine devletin temel niteliklerini koruyacak ve geliştirecek; ülkenin siyasal, ekonomik ve toplumsal düzeninin sürekliliğini sağlayacak ve "çağdaşlaşma" temel amacını gerçekleştirecek bireyler yetiştirme işlevi yüklenmiştir. Eğitimin bu işlevini yerine getirebilmesi için de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim okulları ile bu okulların eğitim programlarında ve öğretmen yetiştirme sisteminde kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır.

Eğitimin kendisinden beklenen işlevlerini etkili biçimde yerine getirebilmesi için, eğitim sisteminin temel felsefesinin, genel amaçlarının ve yasal dayanaklarının toplumun beklenti ve gereksinimleri doğrultusunda oluşturulması ve buna göre eğitim kurumlarının programlarının, yönetim, denetim ve finansman yapısının hem geçmiş deneyimler hem de çağdaş gelişmeler dikkate alınarak düzenlenmesi gereklidir. Eğitim alanında geçmişten günümüze kadar olan değişikliklerin, yeni düzenlemelerin ve gelişmelerin incelenmesi Eğitim Tarihi'nin konusudur. Eğitim Tarihi, evrensel ve ulusal düzeyde eğitim anlayışını ve uygulamalarını kapsayan eğitim sisteminin çeşitli boyutlardaki gelişimini ve değişimini; toplumsal, siyasi, ekonomik ve eğitsel nedenlerini ve sonuçlarını tarihsel süreç içerisinde inceleyen bir araştırma alanıdır. Bu bağlamda, Türk Eğitim Tarihi de geçmişten günümüze kadar Türk Devletlerinin eğitim uygulamalarını bir sistem bütünlüğü içerisinde inceleyerek günümüzdeki uygulamalara bilimsel veri sağlayan bir disiplindir.

Bu kitapta, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan tarihsel süreç içerisinde eğitim sisteminin örgün boyutunu oluşturan okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve öğretmen eğitimi ile yaygın eğitim alanındaki yasal, yapısal, kurumsal ve eğitsel düzenlemeler ve gelişmeler incelenmiştir. On iki üniteden oluşan kitabın ilk ünitesinde, Cumhuriyet dönemi eğitim sistemine temel oluşturan Osmanlı Devleti'nde eğitim sisteminin yapısı ana hatlarıyla açıklanmıştır. İkinci ve üçüncü ünitede okulöncesi eğitim ve okulöncesi öğretmenlerinin eğitimi incelenmiştir. Dördüncü, beşinci ve altıncı ünitelerin konusunu ilköğretimdeki gelişmeler ile sınıf öğretmenlerinin yetiştirilmesi oluşturmuştur. Genel ve mesleki-teknik ortaöğretim alanındaki gelişmeler ile bu alana

öğretmen yetiştirme konusu yedinci, sekizinci ve dokuzuncu ünitelerde, yüksek öğretim alanındaki gelişmeler de onuncu ve on birinci ünitelerde incelenmiştir. Son ünitede de yaygın eğitim ele alınmıştır.

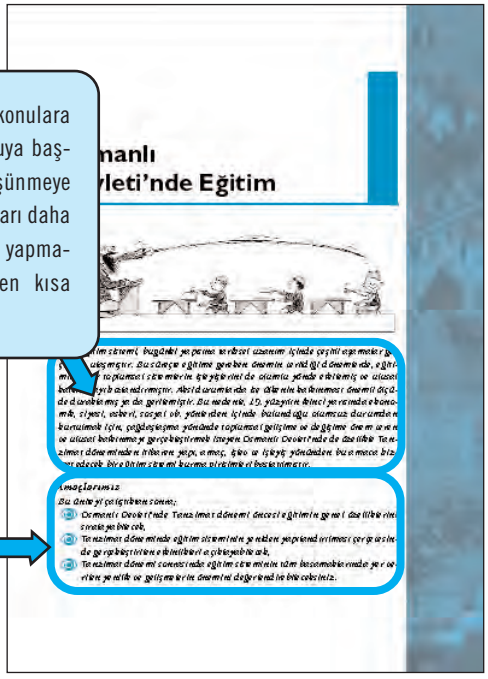
Öğretmenler için uzaktan eğitim yoluyla uygulanan Lisans Tamamlama Programı için hazırlanan bu kitabın içeriği kendi kendinize öğrenmenizi kolaylaştıracak biçimde düzenlenmiştir. Her ünitenin girişinde, o ünite kapsamında gerçekleştirilecek amaçlar belirlenmiş, izleyen sayfada da konuyla ilgili bir örnek olay ile anahtar kavramlar ve ana konu başlıkları verilmiştir. Ünite içinde kimi önemli bilgiler sayfanın yan tarafında kısaltılarak verilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili olarak araştırmanız istenen sorular "Sıra sizde" başlığı altında yer almaktadır. Ünitenin sonunda amaçlar dikkate alınarak hazırlanmış bir özet ile kendinizi sınamanıza dönük sorular yer almaktadır.

Kitapta yer alan ve eğitim basamaklarına göre düzenlenen konular, Türk Eğitim Sisteminde önemli dönüm noktaları olan yasalara dayalı yapılan düzenlemeler, kurumsal değişmeler ve eğitsel uygulamalar dikkate alınarak incelenmiştir.

Kitabın yararlı olacağı inancı ile çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Editör
Prof.Dr. Mustafa SAĞLAM

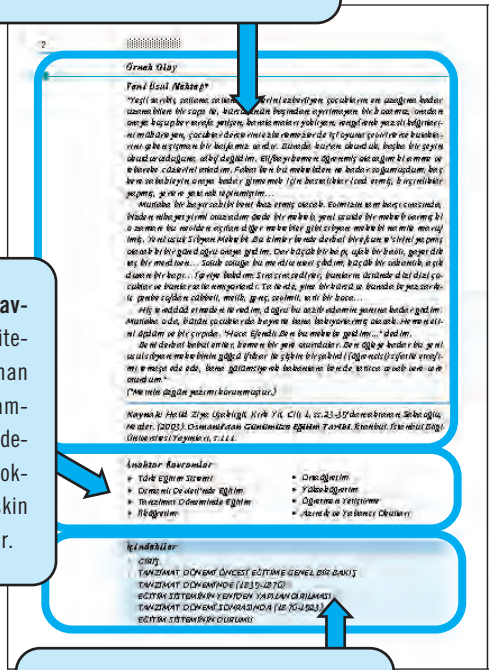
Kendi kendine öğrenme ilkelerine göre hazırlanmış olan bu kitabın işlevlerini öğrenmek için hazırlanan "Kullanım Kılavuzu", konuları anlamanızda ve sınavlara hazırlanmanızda sizlere fayda sağlayacaktır.

Giriş: Ünitede işlenen konulara ilişkin bilgi veren, konuya başlamadan önce sizi düşünmeye iten, gerektiğinde konuları daha iyi kavrayabilmeniz için yapmanız gerekenleri belirten kısa açıklamalardır.

Amaçlarımız: Üniteyi tamamladığınızda kazanacağınız bilgi ve becerilerdir.

Örnek Olay: Ünitede işlenen konuların günlük yaşama yansımalarını içeren, kuramsal açıklamalarla çevrenizde yaşanan olaylar arasında bağ kurmanıza yardımcı olmayı hedefleyen örnek olaylar, anektodlar, alıntılar ya da gazete haberleridir.

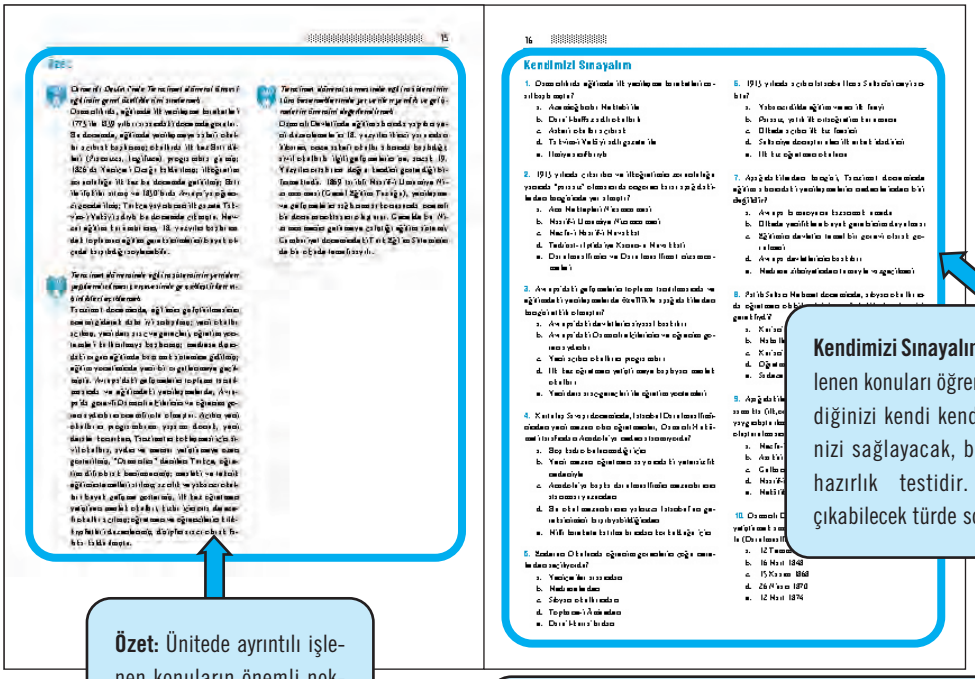
Anahtar Kavramlar: Ünitede açımlanan temel kavramlardır. Üniteteki önemli noktalara ilişkin ipuçları verir.

Yana Çıkma: Metin içinde yer alan önemli kavram ve ifadelere ilişkin tanım ya da açıklamalardır. Önemsemeniz gereken noktaları gösterir. Metin içinde yapılan açıklamaların bir tür çok kısa özeti gibi düşünülebilir.

İçindekiler: Ünite içinde hangi konuların işleneceğini gösterir. Ana konuların başlıklarını içerir.

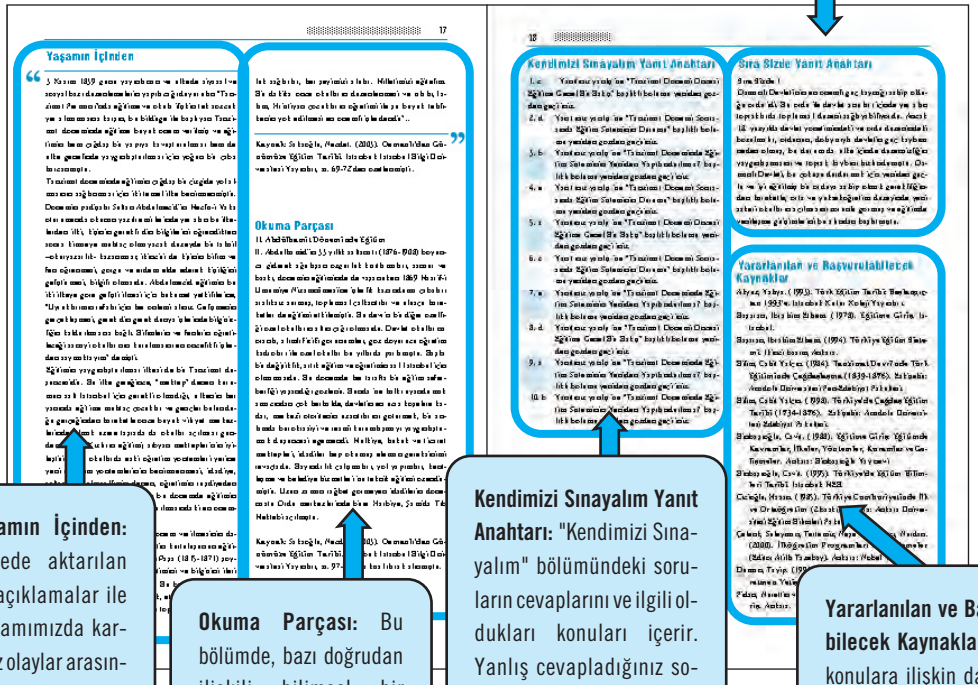
Sıra Sizde: İşlenen konuları kavrayıp kavramadığınızı kendi kendinize ölçmenize yardımcı olmaya amaçlayan, düşünmeye ve uygulamaya yönlendiren sorulardır.

Özet: Ünitede ayrıntılı işlenen konuların önemli noktaları tekrar vurgulanır.

Kendimizi Sınayalım: Ünitede işlenen konuları öğrenip öğrenmediğinizi kendi kendinize ölçmenizi sağlayacak, bir tür sınava hazırlık testidir. Sınavlarda çıkabilecek türde soruları içerir.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı: "Sıra Sizde"lerde yer alan soruların cevaplarını içerir. Her hangi bir Sıra Sizde sorusuna verdiğiniz cevap ile bu bölümdeki cevabı karşılaştırarak, ilgili konuyu ne ölçüde öğrendiğinizi belirleyebilirsiniz.

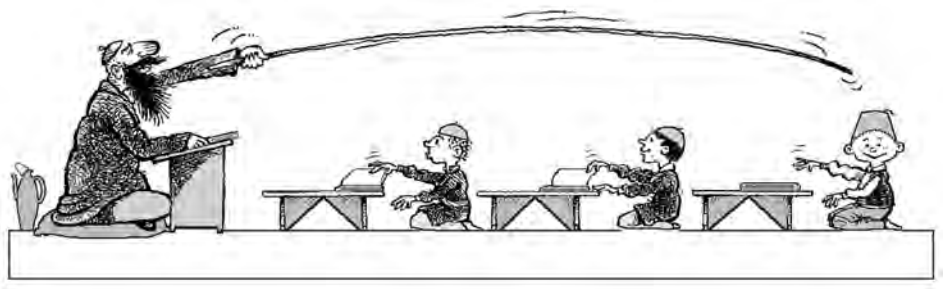
Yaşamın İçinden: Ünitede aktarılan kuramsal açıklamalar ile günlük yaşamımızda karşılaştığımız olaylar arasında ilişki kurmanızı sağlamak için verilmiş haber ve alıntılardır.

Okuma Parçası: Bu bölümde, bazı doğrudan ilişkili bilimsel bir çalışmadan alınan okuma parçalarına yer verilmektedir.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı: "Kendimizi Sınayalım" bölümündeki soruların cevaplarını ve ilgili oldukları konuları içerir. Yanlış cevapladığınız sorularla ilgili konuları tekrar etmeniz sınavdaki başarınızı artırabilir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar: İşlenen konulara ilişkin daha geniş bilgi edinmek isteseniz bu bölümde yer alan kaynakları inceleyebilirsiniz.

Osmanlı Devleti'nde Eğitim

Türk eğitim sistemi, bu günkü yapısına tarihsel uzanım içinde çeşitli aşamalar geçirerek ulaşmıştır. Bu süreçte eğitime gereken önemin verildiği dönemlerde eğitim, diğer toplumsal sistemlerin işleyişlerini de olumlu yönde etkilemiş ve ulusal kalkınmayı hızlandırmıştır. Aksi durumlarda ise ülkenin kalkınması önemli ölçüde duraklamış ya da gerilemiştir. Bu nedenle, 19. yüzyılın ikinci yarısında ekonomik, siyasi, askeri, sosyal vb. yönlerden içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulmak için, çağdaşlaşma yönünde toplumsal gelişime ve değişime önem veren ve ulusal kalkınmayı gerçekleştirmek isteyen Osmanlı Devleti'nde de özellikle Tanzimat döneminden itibaren yapı, amaç, işlev ve işleyiş yönünden bu amaca hizmet edecek bir eğitim sistemi kurma girişimleri başlatılmıştır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemi öncesi eğitimin genel özelliklerini sıralayabilecek,*
- *Tanzimat döneminde eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde gerçekleştirilen etkinlikleri açıklayabilecek,*
- *Tanzimat dönemi sonrasında eğitim sisteminin tüm basamaklarında yer verilen yenilik ve gelişmelerin önemini değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Yeni Usul Mektep*

"Yeşil sarıklı, sallana sallana derslerini ezberliyen çocukların en uzağına kadar uzanabilen bir sopa ile, kürsüsünün başından ayrılmayan bir hocamız, oradan oraya koşup her tarafa yetişen, karalamaları yoklıyan, rengârenk yaz sil kâğıtlarını mühürleyen, çocuklar derslerini ezberlemezler de işi oyuna çevirirlerse kulaklarını çeken şişman bir kalfamız vardır. Burada kur'an okurduk, başka bir şeyin okutdurulduğuna vâkıf değildim. Elifbayı hemen öğrenmiş olacağım ki amme ve tebareke cüzlerini atladım. Fakat ben bu mektebden ne kadar soğumuşdum, kaç kere sabahleyin oraya kadar gitmemek için hastalıklar icad etmiş, hırçınlıklar yapmış, yerlere yatarak tepinmiştim…

Mutlaka bir hayır sahibi beni ikaz etmiş olacak. Evimizin tam karşı sırasında, bizden nihayet yirmi otuz adım ötede bir mekteb, yeni usulde bir mekteb varmış ki o zaman bu neviden açılan diğer mektebler gibi sıbyan mektebi namile maruf imiş. Yeni usul! Sıbyan Mektebi! Bu isimler bende derhal bir efsun te'sirini yapmış olacak ki bir gün doğru oraya gitdim. Dar küçük bir kapı, ufak bir havlı, gayet dik taş bir merdiven… Soluk soluğa bu merdivenleri çıkdım, küçük bir sahanlık, açık duran bir kapı… İçeriye bakdım: Sıra sıra sedirler, bunların üstünde dizi dizi çocuklar ve bunlar sallanmıyorlardı. Ta ilerde, yine bir kürsü ve burada beyaz sarıklı, penbe sofdan cübbeli, melih, genç, sevimli, tatlı bir hoca…

Hiç tereddüd etmeden ilerledim, doğru bu cazib adamın yanına kadar gitdim. Mutlaka o da, bütün çocuklar da hayretle bana bakıyorlarmış olacak. Hemen elini öpdüm ve bir çırpıda. "Hoca Efendi! Ben bu mektebe geldim!..." dedim.

Beni derhal kabul ettiler, hemen bir yere oturtdular. Ben öğleye kadar bu yeni usul sıbyan mektebinin göğsü iftihar ile şişkin bir şakirdi (öğrencisi) sıfatile etrafımı temaşa ede ede, bana gülümsiyerek bakanlara ben de tatlıca cevab vere vere oturdum."

*(*Metnin özgün yazımı korunmuştur.)*

Kaynak: *Halid Ziya Uşaklıgil, Kırk Yıl, Cilt 1, ss.23-39'dan aktaran Sakaoğlu, Necdet. (2003).* ***Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi.*** *İstanbul. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.111.*

Anahtar Kavramlar

- *Türk Eğitim Sistemi*
- *Osmanlı Devleti'nde Eğitim*
- *Tanzimat Döneminde Eğitim*
- *İlköğretim*
- *Ortaöğretim*
- *Yükseköğretim*
- *Öğretmen Yetiştirme*
- *Azınlık ve Yabancı Okulları*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *TANZİMAT DÖNEMİ ÖNCESİ EĞİTİME GENEL BİR BAKIŞ*
- *TANZİMAT DÖNEMİNDE (1839-1876) EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI*
- *TANZİMAT DÖNEMİ SONRASINDA (1876-1923) EĞİTİM SİSTEMİNİN DURUMU*

GİRİŞ

Türk eğitim sisteminin tarihsel gelişimi gözden geçirildiğinde, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ortalarına değin, eğitimin dinsel kurumların etkisi altında bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte, 18. yüzyılda Avrupa ülkelerinde oluşan ekonomik ve politik değişmeler Osmanlı Devleti'ni de büyük ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde, Batıda endüstri ve teknolojinin hızla geliştiği; Osmanlı Devleti'nin ise, ekonomik ve askeri gücünü giderek yitirmeye başladığı görülür. Bu durumun farkına varan kimi Osmanlı yöneticileri, devleti eski gücüne kavuşturabilmek için çeşitli reform hareketlerine girişmişlerdir. Çağdaşlaşma hareketleri denilebilecek bu değişmeler ilk olarak orduda başlamıştır. Ancak, İslâm dini ve kültürüne sıkı sıkıya bağlı olan, Batıdaki gelişmelere kapılarını kapatarak gerici güçlerin etkisi altında kalan geleneksel okullarda amaçlanan toplumsal değişime uygun insangücü yetiştirmek pek olanaklı değildi. Ne var ki, bu geleneksel okulların yanında, yeni ve çağdaş nitelikli okullar da açılmaya başlanmış ve eğitim sistemindeki bu ikili yaklaşım Cumhuriyet dönemine dek sürmüştür.

TANZİMAT DÖNEMİ ÖNCESİ EĞİTİME GENEL BİR BAKIŞ

18. yüzyılda Avrupa'da endüstrileşme hareketleri artarak sürerken Osmanlı Devleti, Avrupa karşısında eski üstünlüğünü yavaş yavaş yitirmiş ve gerilemeye başlamıştır. Geçmişin parlak dönemlerini anarak kendi içine çekilmiş olan Osmanlı Devleti, Avrupa'nın bu gelişmesinin nedenlerini gerektiği gibi değerlendirememiş; gerilemenin nedenlerini yalnızca askeri alanda görmüş ve bu alanda önlemler alma yoluna gitmeyi tercih etmiştir.

Nitekim, 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren çeşitli yeni askeri okulların açıldığına tanık olunmaktadır. Daha sonra, 19. yüzyılın ilk yarısından başlayarak, eğitimle ilgili bu çabalar askeri okulların dışında, sivil alanlarda da giderek yaygınlaştırıldı. Batıdaki örneklerine uygun eğitim veren askeri okullar, geleneksel eğitim yöntemlerinin de değişmesini sağlamıştır. Yeni silâh tekniği ve onun dayandığı bilgileri öğrenme zorunluluğu, Osmanlı eğitim sistemindeki "anlaşılmayan metinleri ezberleme" geleneğini yıkmış; "işe ve uygulamaya dayalı eğitim" geleneğini kurmuştur.

Osmanlılarda, eğitimde ilk yenileşme hareketleri, 1773 ile 1839 yılları arasındaki dönemde görülür. Akyüz'e (1993, s.124) göre, bu dönemde, eğitimde yenileşmeye askerî okullar açılarak başlanmış; okullarda ilk kez Batı dilleri (Fransızca, İngilizce) programlara girmiş; 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılmış; ilköğretim zorunluluğu ilk kez bu dönemde getirilmiş; Batı ile ilişkiler artmış ve 1830'larda Avrupa'ya öğrenci gönderilmiş; Türkçe yayınlanan ilk gazete, *Takvim-i Vekâyi* adıyla bu dönemde çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki ilk yenileşme girişimleri askeri okullar açılarak başlatılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın son yıllarında eğitimde yenileşme girişimlerinin askeri okullardan başlatılmasının nedeni nedir?

SIRA SİZDE 1

İlköğretim

İlköğretim, genellikle ailelerin sorumluluğunda çeşitli biçimlerde gerçekleştirilmesinin yanında, okullaşmış biçimiyle *Sıbyan Okulları* (Mekteb-i Sıbyan) denilen kurumlarda yapılırdı. Sıbyan okulları, 6-12 yaşlarındaki kız ve erkek çocukların birlikte (karma) öğrenim gördükleri temel eğitim kurumlarıdır. Sıbyan okullarının amacı, öğrencilere Kur'an okutmak, namaz ayetlerini ve namaz kılmasını öğret-

Osmanlı Devleti'nde ilköğretim basamağındaki en yaygın eğitim kurumları, ağırlıklı olarak dini bilgilerin öğretiminin yapıldığı Mahalle Mektepleri / Sıbyan Okullarıdır.

mek, biraz da yazı yazdırmaktı. Kur'anı en az bir kez okumuş olmak (hatmetmek) önemli bir koşuldu. Ana-babalar isterse, çocuklar hafızlığa da çalıştırılırdı. Çünkü çocukların hafız olması, ana-babaların genellikle en büyük özlemiydi. Sıbyan okullarında sınıf sistemi yoktu. Bireysel yöntemlerle dört işlemin kurallarını belletmek de bu okulların görevleri arasındaydı. Bu eğitim kurumlarında, gerçekleştirilen dersler dışında, vakıf etkinlikleri çerçevesinde, ilkbaharda çevre gezileri de düzenleniyordu.

Fatih Sultan Mehmet (1432-1481) döneminden başlayarak Cumhuriyet dönemine gelinceye dek, başta sultanlar olmak üzere, devletin ileri gelenleri, varlıklı kimseler İstanbul'un her semtinde sıbyan okulları yaptırmışlardır. Anadolu'da ise, sıbyan okulları, Selçukluların düzenli bir yönetim anlayışıyla geliştirdikleri kent yaşamı içinde, Osmanlı döneminde de sayıca sürekli artmıştır.

Sıbyan okullarının yanı sıra yine bir ilköğretim kurumu olarak *Darü'l-hüffaz* adlı okulların varlığından da söz etmek gerekir. Bu okulların amacı, küçük yaşlardaki çocukların ezberleme yeteneğinden yararlanarak onları *hafız* olarak yetiştirmektir. Ayrıca, sıbyan okulları ve Darü'l-hüffaz'ların da üstünde, Kur'an'ı ezberletmek ve bunu çeşitli Arap Lehçelerine göre, değişik türlerde okutmak için açılan *Darü'l-kurrâ* adlı okullar da vardır. Bu okulları yönetenler, yaşadıkları dönemin en iyi Kur'an okuyan kişileri sayılırdı.

Sıbyan okullarında öğretmen olabilmek için Fatih Sultan Mehmet döneminde, medrese derslerine ek olarak öğretmenlikle ilgili kimi dersler konmuştur. Ancak daha sonraları bu uygulamalardan vazgeçilmiş ve sıbyan okullarında öğretmenlik için medreseden diploma almak yeterli görülmüştür. Daha sonraki dönemlerde ise, sıbyan okulu öğretmenliği için mahalle camiinin imamı ya da müezzini olmak; ya da Kur'an okumayı bilen yaşlı bir insan olmak yeterli bir koşuldu.

Bu kurumların dışında, Osmanlılardaki devşirme sistemi gereğince, Hristiyan çocuklarının yeniçeri yetiştirilmek üzere eğitildiği birtakım kurumlar daha vardır ki, bunlar *Acemioğlanlar Mektebi* adıyla anılmaktadır. Devşirme yoluyla toplanan çocuklar, önce Türk ailelerinin yanında Türk olarak yetiştirildikten sonra, devlete sadık askerler olmaları için daha çok kışla görünümündeki bu okullara aktarılırdı. Bunların en yeteneklileri Enderun Mektebine alınır, geri kalanlar yeniçeri ocağına gönderilirdi.

Orta ve Yükseköğretim

Selçuklu Devleti'nin en önemli ve en etkili eğitim kurumlarından olan medreseler, Osmanlı Devleti'nde de bilim adamı, devlet adamı ve din adamı yetiştirme işlevlerini uzun yıllar etkili biçimde sürdüren, orta ve yükseköğretim düzeyinde eğitim-öğretim yapılan kurumlardı.

Kendine özgü, ilk, orta ve yükseköğretim basamaklarından oluşan *medreseler,* ilk kez Selçuklular zamanında kurulmuş, Osmanlılar zamanında da süregelmiş olan oldukça yaygın ve önemli öğretim kurumlarıdır. Bu kurumlarda, belirli bilim dallarına göre öğretim basamaklarında farklılıklar ve uzmanlaşmalar görülmektedir. Medreselerin programlarında hem İslâmî (naklî), hem de olgul/pozitif (aklî) bilimler yer almaktaydı. Medreselerde dersler, müderrisler ve müderris yardımcıları olan muidler, kadılar, müftüler, öğretmenler vb. elemanları içinde toplayan *İlmiye Sınıfı* tarafından verilirdi.

Medreselere sıbyan okullarını bitirenler ya da kendi kendini özel olarak yetiştirmiş ve özel öğrenim görmüş erkek öğrenciler gitmekteydi. Kız öğrenciler medreselere alınmazdı. Medreseler yatılı okullardı, öğrenim parasızdı ve öğrencinin yemeği ve giyimi medrese yönetimince karşılanırdı.

Medreseler, 18. yüzyıla değin toplumun eğitim gereksinimlerini büyük ölçüde karşılamıştır. 16. yüzyıla dek medreselerin yüksek standartları, dünyanın Müslüman olan bütün bölgelerinden öğrenci çekiyor, Müslüman olmayan birçok Batı ül-

kesinde de önemli ölçüde ilgi uyandırıyordu. Örneğin, İbni Sina, Gazâli, Farabi, Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi ünlü dünya bilginleri medreselerde eğitilmişler ve bilim dünyasına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Medreseler, özellikle Avrupa'nın eğitimde ve diğer bilim dallarında atılım yaptığı dönemlerde yenileşme ve gelişmeleri izleyememiştir. Programlardan olgul (pozitif) bilimlerin sonradan çıkarılmış olması ve yenileşme girişimlerinin yapılmaması bu kurumları giderek yozlaştırmıştır.

Sıbyan okulları ve medreselerin yanında, onlar gibi yaygın olmasa bile, *Enderun Okulu*'nun Osmanlı eğitim sisteminde ayrı bir yeri vardır. İlk Enderun okulu 1455 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulmuştur. Enderun okulunun amacı, Türk toplumunda ileride görev alacak yönetici ve devlet adamlarını eğitmek, onları güzel konuşan, dürüst, kibar ve adil elemanlar olarak yetiştirmekti. Bu okulda; medreselerde okutulan konulardan başka, beden eğitimi, Türk örf ve âdetleri, nezaket kuralları, askerî sporlar gibi konulara özel bir önem veriliyor; hem özel hem de toplum yaşantısında düzenli ve disiplinli davranışlar geliştirilmeye çalışılıyordu. Öğrencilere müzik, resim, yabancı dil (Arapça ve Farsça) ve matematik de öğretiliyordu.

Enderun Mektebi ya da Saray Okulu, Fatih Sultan Mehmet tarafından, devletin üst düzey yönetim ve hizmet birimlerinde çalışacak görevlileri yetiştirmek amacıyla kurulmuş, doğrudan Saray'a bağlı bir eğitim kurumu idi.

Enderun okulları, diğer eğitim kurumlarından, özellikle medreselerden farklı, laik kurumlardı. Bu okullarda eğitim gören kişiler; din, dil ve ırk önemsenmeksizin bilgi ve yeteneklerine göre, Osmanlı siyasal sistemi içinde yerlerini alabiliyorlar, askeri lider ya da yüksek yönetici olarak görevlendiriliyorlardı.

Enderun okulunun açılması medreselerde nasıl bir etki yapmıştır, açıklayınız.

SIRA SİZDE 2

18. yüzyıldan başlayarak, Enderun okulları bütün bu özelliklerini yitirmiş, giderek ayrıcalıklı grupların denetimi altına girmiştir. II. Mahmut (1808-1839) döneminde, yeni düzenlemelere ayak uyduramayan bu okulların resmî statüsü kaldırılmış, daha sonra 1908 yılında da kapatılmıştır.

Diğer Eğitim Kurumları

18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan siyasal ve ekonomik devrimler etkilerini Osmanlı Devleti'nde de göstermiştir. Savaşlarda karşılaşılan yenilgiler sonucunda yenileşme hareketleri önce askerî alanlarda kendini göstermeye başladı. Yeni askerî okullar açıldı. Bunların ilki 1773'te açılan *Mühendishane-i Bahri Hümayûn*'dur. Bu okul, daha sonraları kurulan Deniz Harp Okulunun temeli olarak kabul edilebilir. Bundan sonra, 1795'te *Mühendishane-i Berr-i Hümayun* açıldı. Bu da 1834'te açılan Harp Okulunun temeli sayılabilir. Bu yeni hareketler ülkede tepkilere yol açmış ve yeniçeriler ortadan kaldırılmıştır. Yerine *Asakiri Mansure-i Muhammediye* adlı yeni bir ordu kurulmuştur. Bu ordunun gereksinimlerini karşılamak üzere, askerî alanda yeni okullar açılmaya başlandı. Bunların başlıcaları şunlardır: 1827'de açılan *Tophane-i Âmire* (Askeri Tıp Okulu). Bu okul, Gülhane Askerî Tıp Akademisinin başlangıcı sayılır. 1834'te açılan Mekteb-i Hümayûn-u Ulûm-i Harbiye. Bu okul da günümüzdeki Kara Harp Okulunun başlangıcıdır. 1834'te kurulan *Mızıka-i Hümayûn* (Askeri Bando Okulu). Bütün bu okullar, o yıllarda Avrupa'daki örneklerine uygun biçimde kurulmuş olup yeni silâh, savaş bilgisi ve öğretimde izlenecek yöntemlerin kullanılıp geliştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Böylece, öğretimde ezberleme yerine, uygulamaya dönük yeni yöntemler kullanılmaya başlandı.

Fatih Sultan Mehmet döneminde ülke içindeki azınlıklara tanınan kültürel özerklik kapsamında açılan ve eğitim programları ve uygulamaları yönünden devletin denetiminde olmayan azınlık okullarının sayısı, Tanzimat döneminde ve sonrasında giderek artmıştır.

Osmanlılarda azınlıklar ile yabancıların da çok sayıda okul açtıkları görülmektedir. Azınlıklara Fatih Sultan Mehmet döneminden başlayarak; inanç ve ibadetlerini, gelenek ve göreneklerini sürdürmeleri konusunda birçok hak ve özgürlükler tanınmıştır. O dönemlerde eğitim, dinsel etkinliklerden ayrı düşünülmediği için azınlıklar kendi geleneklerine uygun biçimde eğitimlerini sürdürme ve geliştirme olanağı bulabilmişlerdir. Azınlık okullarının programları, dersleri, uygulamaları vb. tüm çalışmaları devlet tarafından denetlenemiyordu. Azınlık okullarına ve yabancı okullara tanınan bu ayrıcalık Tanzimattan sonra da sürmüş ve giderek yaygınlaşmıştır.

TANZİMAT DÖNEMİNDE (1839-1876) EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Tanzimat döneminde eğitim alanında yenileşme girişimlerinin başlatılmasının nedenlerinden biri, tüm halkı kapsayacak bir eğitimin devletin görevi olarak kabul edilmesidir.

1839 yılında, Abdülmecit döneminde Sadrazam Reşit Paşa, ülkeyi demokratikleşme sürecine götüren *Gülhane Hatt-ı Hümayûnu* adlı belgeyi ilk kez İstanbul'da, Gülhane Parkı'nda halka duyurdu. Bu olay, ülkede otokratik bir yönetimden demokratik bir yönetime geçişin ilk göstergesi oldu. Bu belgede, ülkede siyasal ve sosyal yeni birtakım düzenlemeler yapılacağı belirtiliyordu. Artık yepyeni bir döneme girilmişti. Bu yeni dönemin adına sonradan *Tanzimat* denmiştir. Tanzimat, "yeni düzen" anlamına gelir. Tanzimat dönemi, eğitimde ve başka alanlarda etkilerini yer yer günümüze dek sürdüren çok önemli bir düzenleme ve yenileşme dönemi olarak görülür. Akyüz, Tanzimat döneminin eğitim özelliklerinden söz ederken (1993, s.137); eğitim alanındaki yenileşmeleri üç nedene bağlamaktadır:

- Tarihsel gelişim süreci içinde, ülkede yeniliklere büyük gereksinim duyulması ve halkın eğitilmesinin "Devlet ve hükûmetin önemli bir görevi" olarak görülmesi (1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi),
- Osmanlı yönetimine ve Türklere karşı düşmanca davranan Avrupa kamuoyunu kazanmak umudu,
- Avrupa devletlerinin baskıları.

Tanzimat döneminde eğitim alanında yapılan önemli yenilikler:
- Eğitim Bakanlığının kurulması
- Genel Eğitim Yasasının çıkarılması
- Eğitim sisteminin ilk, orta ve yükseköğretim olarak basamaklandırılması
- Yeni okulların açılması ve bu okullarda yeni eğitim programlarının uygulanması
- Öğretmen yetiştirmeye önem verilmesi
- Kızlar için orta dereceli okulların açılması

Akyüz'ün (1993, s.137-139) belirlemelerine göre, dönemin eğitim özellikleri konusunda şunlar söylenebilir: Devleti felâkete gidişten kurtaracak yolun eğitimin geliştirilmesi olduğu anlaşılmış ve çeşitli eğitimci ve yazarlar ailelerin ve devletin eğitim görevleri konusunda yazılar, kitaplar yazmaya başlamışlardır. Yeni okullar açılmış, yeni ders araç-gereçleri, öğretim yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır. Medrese dışındaki örgün eğitimde, ilk, orta, yüksek biçiminde basamak sistemine gidilmiş; eğitim yönetiminde yeni bir örgütlenmeye geçilmiştir (Maarif-i Umumiye Nezareti, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi). Ne var ki, medrese zihniyeti eğitimdeki yenileşmeleri kolay benimsememiş, ortaya çıkan zıtlık ve farklılıklar toplumda olumsuz birtakım sonuçları da birlikte getirmiştir. Avrupa'daki gelişmelerin topluma tanıtılmasında ve eğitimdeki yenileşmelerde, Avrupa'da görevli Osmanlı elçilerinin ve öğrenim gören aydınların önemli rolü olmuştur. Bu arada, azınlık okulları ve yabancı okullar büyük gelişme göstermiş, devlet içinde bir tehlike haline gelmeye başlamışlardır. Açılan yeni okulların programlarına yaşama dönük, yeni dersler konurken, Tanzimatın kökleşmesi için sivil okullara, aydın ve memur yetiştirmeye özen gösterilmiştir. Medrese dışındaki okullarda "Osmanlıca" denilen Türkçe, öğretim dili olarak benimsenmiş; mesleki ve teknik eğitimin temelleri atılmış, ilk kez öğretmen yetiştiren meslek okulları, kızlar için orta dereceli okullar açılmış; öğretmen ve öğrencilerin kılık ve kıyafetleri düzenlenmiş; disiplin aracı olarak falaka yasaklanmıştır.

Tanzimat döneminde eğitim alanında başlatılan yenileşme çabaları kapsamında açılan yeni okullara medreseler niçin karşı çıkmışlardır?

SIRA SİZDE 3

İlköğretim

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri etkinliklerini sürdürmekte olan *sıbyan okulları,* Tanzimat'ın başında devletin en yaygın ilköğretim kurumları durumuna gelmişti. Ne var ki, toplumun o dönemlerdeki temel eğitim gereksinimlerini karşılayabilmek açısından sıbyan okulları, kimi reformlar yapılmış olmasına karşın, nitelikçe yetersiz kalıyordu.

1846'da kurulan *Meclis-i Maarif-i Muvakkati* (Geçici Eğitim Meclisi), eğitimin ilk, orta ve yüksek aşamalarda düzenlenmesini, ilköğretimi sağlayan sıbyan okullarının geliştirilmesini; öncelikle devlete memur yetiştirmek amacıyla açılmış olan rüşdiye okullarının yaygınlaştırılmasını; bütün okulların kitaplarını yazdırmak üzere bir kurul oluşturulmasını ve sürekli biçimde eğitim sorunları üzerinde çalışacak (geçici olmayan) bir eğitim genel meclisinin kurulmasını kararlaştırdı. Bu meclisin yanısıra, Milli Eğitim Bakanlığı'nın başlangıcı olan *Mekâtib-i Umûmiye Nezareti* kuruldu.

1847'de ilk kez ilköğretim programları ve yönetmeliği hazırlanarak yayımlandı. Yapılan planlama ilköğretimi, özel bağış ve yardımlarla yürütülen cami okullarından farklı olarak devlete bağlı kurumlar haline getirmeyi amaçlıyordu. Sıbyan okullarındaki reform çalışmaları ancak 1863'ten sonra hız kazanmış, 1869 *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* (Genel Eğitim Tüzüğü) ile esaslı düzenlemelere geçilebilmiştir. Bu tüzüğe göre, ilköğretim zorunlu olarak köylere dek yaygınlaştırılacak, okullar merkezden yönetilecek, okullara öğretmen okulundan yetişmiş öğretmenler verilecek, öğretmenlere yeterince maaş bağlanacaktır. Ayrıca okulların eğitim programlarına, dinsel bilgilerin yanında, Aritmetik, Tarih, Coğrafya gibi dünyevi bilgiler veren dersler de konulacaktır.

Ortaöğretim

Tanzimat döneminde, her düzeydeki (ilk, orta, yüksek) eğitim aşamasını içinde bulunduran medreselerin dışında, yeni ve ayrı bir ortaöğretime gereksinim duyulduğundan, öncelikle bu aşamaya yönelik çalışmalara girişilmiş ve bu basamakta **rüşdiye, idadiye** ve **sultaniye** adlarıyla yeni okullar açılmıştır.

İlk kez, 1838'de açılan rüşdiyelere sıbyan okullarını bitirenler alınıyordu. Bu okullar dört (kısa bir süre beş) yıl süreliydi. İlk zamanlar sıbyan okullarının daha üst sınıfları gibi düşünülen rüşdiyeler, daha sonraları genel ortaöğretimin en alt düzeyindeki okulları oluşturmuştur. 1875'ten başlayarak askeri rüşdiyeler de açılmaya başlandı. İlk kız rüşdiyesi ise 1859'da açılmıştır. Bu okulların programlarında; Arapça Dilbilgisi, Yazı, Türkçe Okuma-Yazma, Farsça, Kur'an Okuma, Osmanlı-İslâm ve Dünya Tarihleri, Aritmetik ve Coğrafya gibi dersler bulunmaktaydı. 1869'dan sonraki programlara Osmanlıca Dilbilgisi, Geometri, Cimnastik ve isteyenler için Fransızca gibi dersler eklendi.

1869 Nizamnamesinden önce idadiyelerin programları rüşdiyelerden pek farklı değildi. Söz konusu nizamname ile idadiyeler, 4 yıllık rüşdiyelerin üstünde, öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenmiş, böylece rüşdiyelerle birlikte ortaöğretim 7 yıl olarak düşünülmüştü. Bu okulların programlarında genelde şu dersler yer almaktaydı: Türkçe Okuma-Yazma (Kompozisyon), Fransızca, Mantık, Ulusal Ekonomi, Tarih, Coğrafya, Cebir-Geometri, Defter Tutma, Canlılar, Fizik, Kimya, Resim.

Tanzimat döneminde açılan ortaöğretim okulları:
Rüşdiye: İlkokul üzerine dört yıl öğretim yapılan okuldur.
İdadiye: Dört yıllık rüşdiye üzerine üç yıl öğretim yapılan okuldur.
Sultaniye: Rüşdiyelerin üzerine altı yıl öğretim yapılan okuldur.

Görüldüğü gibi, idadiyelerin programında din derslerine hiç yer verilmemiştir. Çünkü, Müslümanlarla Osmanlı uyruğunda olan Hıristiyanları birbirine kaynaştırarak onları bu kurumlarda ortak bir kültürle yetiştirmek ve birlikte yükseköğretime hazırlamak amaçlanıyordu. Sonradan, Nizamnamede olmamasına karşın, programa Arapça, Farsça ve Cimnastik dersleri de eklenmiştir.

Yükseköğretime öğrenci hazırlamada Batı ülkelerindeki yapı ve düzeye uygun öğretim kurumlarının açılmasına olan gereksinim giderek arttıkça, Fransızların da etkisiyle, yeni bir ortaöğretim kurumu olarak İstanbul'da 1868 yılında *Mekteb-i Sultanî* adıyla Fransız dilinde öğretim yapan Galatasaray Sultanisinin açıldığı görülür. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle, ortaöğretimin üst basamağını da oluşturacak biçimde, diğer il merkezlerinde, rüşdiyelerin üzerine altı yıllık öğrenim veren başka sultaniyelerin de açılması yoluna gidildi. Sultaniye öğrenimi ücretliydi ve Müslüman-Hıristiyan bütün Osmanlı uyruklularına açıktı.

1873 yılında açılan ve sultaniye düzeyinde öğrenim veren bir başka önemli okul da *Darüşşafaka*'dır. Bu okula, anasız-babasız, fakir çocuklar alınıyor; derslerde Fransız askerî liselerinin programı izleniyor, öğretim Türkçe yapılıyordu. Darüşşafakada Türk asker öğretmenler para almadan yıllarca öğretmenlik yapmışlardır.

Öte yandan, daha etkili bir askeri eğitim için Avrupa'dan alınan yeni askeri teknolojiyi öğretecek yeni ortaöğretim kurumlarına gereksinim duyulduğundan, Avrupa'daki okullara benzer askeri okulların kurulmasına karar verildi. Askeri okulların ortaöğretim kısmını oluşturmak üzere 1845 yılında üç yıl süreli *Askeri İdadiye Mektepleri* açıldı. Ordu merkezlerinde bu okulları bitiren öğrenciler İstanbul'daki Harbiye İdadiyesinde 4. sınıfı okuduktan sonra Harp Okuluna girebiliyordu. Bu dönemde zamanla, çok sayıda askeri idadiye ve ordu için gerekli çeşitli meslek okulları açılmıştır.

Tanzimat döneminde mesleki ve teknik eğitime önem verilmiş ve erkekler için tarım, orman, maden, teknik ve sanat alanlarında, kızlar için de teknik ve sanat alanlarında meslek okulları açılmıştır.

Tanzimat döneminde meslekî-teknik öğretime yönelik, çok düzenli olmayan kimi girişimlere de tanık olunmaktadır: 1847'de İstanbul'da açılan *Ziraat Tâlimhanesi* adlı ilk uygulamalı tarım okulu; 1857'de önceleri kurs olarak başlayan, sonradan okula dönüşen *Orman Mektebi;* 1874'te, maden mühendisi yetiştirmek üzere açılan *Maâdin Mektebi;* 1868'de İstanbul'da erkekler için açılan bir *Sanayi Mektebi;* kızlar için açılan kimi kursların dışında, 1869'da yine İstanbul'da açılmış olan *Kız Sanayi Mektebi* bunlar arasında sayılabilir.

Yükseköğretim

Darülfünun, medresenin aksine, Müslüman ve Müslüman olmayan Osmanlı vatandaşlarını, dini gelenek ve etkilerden uzak modern bir üniversite eğitimi ile devletin kamu hizmetinde görev alacak üst düzey görevlere hazırlamak amacıyla kurulmuş, üç yıl süreli bir yükseköğretim kurumudur. Darülfünun ilk kez 1863 yılında açılmış, iki yıl sonra kapanmış; 1869 yılında yeniden açılmış, fakat 1873'te kapanmıştır.

Medreselerin yanında, daha çağdaş ve Batı ölçütlerine uygun bir yükseköğretimi gerçekleştirmek üzere, 1869 Nizamnamesi gereğince, İstanbul'da, üç yıl eğitim veren *Darülfünun* adlı üniversitenin açıldığı görülür. Darülfününda Felsefe, Edebiyat, Hukuk, Matematik ve Tabiat Bilgisi bölümleri bulunuyordu. Daha sonraları Fransızca, Arapça, Farsça, Eski Yunanca ve Latince bölümleri de eklenmiş ve tüm bölümlere edebiyat, sosyal ve fen dallarında birçok ders konmuştur.

Ancak, Tanzimat döneminde Darülfünun kurma girişimlerinin yeterince başarılı olamadığı görülmektedir. Bunda mâlî sıkıntıların, nitelikli öğrenci ve öğretici bulunamayışının, kitap olmamasının, plansız girişimlerin ve medrese zihniyetinin önemli rolü vardır. Bu dönemde, Darülfünun dışında, *Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye* gibi kimi yüksekokullar daha açılmıştır.

Öğretmen Yetiştirme

Tanzimat dönemine dek Osmanlı Devleti'nin öğretmen gereksinimini büyük ölçüde medreseler karşılamaktaydı. Batılı anlamda çağdaş öğretmen yetiştirme çalışmalarına ancak 19. yüzyılın ortalarında başlanmıştır. 16 Mart 1848'de, İstanbul'da, geleneksel Osmanlı eğitim kurumları dışında, Batılı yöntemlerle, öncelikle, ortaöğretimin ilk basamağı durumundaki rüşdiye okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla ilk **Darülmuallimin** (Erkek Öğretmen Okulu) açıldı. İlkokullara erkek öğretmen yetiştiren *Darülmuallimin-i Sıbyan* ise 1868'de eğitim-öğretime başlamıştır. Daha sonra, 1870'te kız öğretmen okulunun **Darülmuallimat** adıyla açıldığı görülür. Darülmuallimatlar, hem sıbyan okullarına, hem de kız rüşdiyelerine öğretmen yetiştiriyordu.

Darülmuallimin: Osmanlı Devleti'nde rüşdiye okulları için öğretmen yetiştirmek amacıyla 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul'da açılan ilk Erkek Öğretmen Okuludur.

Darülmuallimat: 1870 yılında sıbyan okullarına ve kız rüştiyelerine öğretmen yetiştirmek için açılan ilk Kız Öğretmen Okuludur.

1869 Nizamnamesi, eğitimle ilgili birçok konu yanında, öğretmen eğitimini gerçekleştirecek kurumlara da yeni düzenlemeler getiriyor, yeni bir statü kazandırıyordu. Öncelikle *Darülmuallimin-i Rüşdî*'de büyük ıslahat yapıldı. Çeşitli kültür ve fen derslerinin yanında, öğretmen adaylarına öğretmenlik formasyonu kazandırmak amacıyla *Usûl-ı Tedrisiye* (Öğretim Yöntemi) adıyla bir ders daha kondu. Kızlar için olan öğretmen okulunda, ayrıca Dikiş, Nakış ve Musıkî dersleri de vardı.

İdadiye ve sultaniyelerde öğretmenlik yapacaklar için ise 1874'te Darülmuallimin-i Rüşdi içerisinde ayrı bir bölüm açılmış ve aynı öğretim kadrosu burada da derslere girmişti. Bu bölümün programında ayrıca Eşya, Hikmet, Kimya ve Fransızca gibi dersler de vardı.

Tanzimat döneminde, öğretmen yetiştiren kurumların düzenlenmesi yanında, öğretmenlerin atanma, yükselme ve maaş durumları da bir kurala bağlanmış; ilk kez öğretmenlik mesleği devlet memurluğu statüsünü kazanmıştır.

Azınlık ve Yabancı Okulları

1856 tarihli *Islahat Fermanı* ile ülkedeki tüm azınlıklar ve yabancılar okul kurma ve eğitim yapma konusunda izinli sayılmışlar ve bu alanda çabalarını giderek artırmışlardır. Özellikle Rum, Ermeni ve Yahudi okulları gibi azınlık okulları ile Fransız, Amerikan, İngiliz, Alman ve Rus okulları gibi yabancı eğitim kurumları Tanzimat ve daha sonrasında büyük gelişme göstermiştir. Örneğin, Rumlar 1844'te İstanbul Heybeliada'da, papaz yetiştirmek üzere bir Ortodoks İlâhiyat Okulu; Yahudiler 1854'te Musevi Asrî Mektebi açtılar. Ermenilerin de bu dönemde birçok okul açtıkları bilinmektedir.

Öte yandan, yabancılar da dinsel kimliklerine göre, kimi Katolik ve Protestan okulları açma yoluna gitmişlerdir. Örneğin, Fransızların Saint-Benoit, Saint Louis, Saint-Joseph erkek okulları olarak; Notre Dame de Sion kız okulu olarak; Amerikalıların Robert Kolej ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji en çok tanınanlardır.

Açılan bu azınlık ve yabancı okulları, çeşitli adlarla yalnızca İstanbul'da değil, ülkenin çeşitli bölgelerinde eğitim-öğretim etkinlikleri yanında, kendi plan ve programları doğrultusunda misyonerlik görevlerini de uzun yıllar sürdürmüşlerdir.

TANZİMAT DÖNEMİ SONRASINDA (1876-1923) EĞİTİM SİSTEMİNİN DURUMU

Osmanlı Devleti'nde, eğitim alanında yapılan yeni düzenlemelerin 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, önce askerî okullar alanında başladığı; sivil okullarla ilgili gelişmelerin ise ancak 19. yüzyılın ortalarına doğru kendini gösterdiği bilinmektedir. Genellikle Fransız eğitim sisteminin etkisiyle, Maarif Nazırı (Eğitim Ba-

kanı) Saffet Paşa tarafından hazırlanıp yürürlüğe konulan 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Genel Eğitim Tüzüğü); yenileşme ve gelişmelerin sağlanması konusunda önemli bir dönüm noktasını oluşturur. Genelde, bu nizamnamenin getirmeye çalıştığı eğitim sistemi, Cumhuriyet dönemindeki eğitim sisteminin de bir ölçüde temeli sayılır.

1876 yılında II. Abdülhamit padişah olunca, ıslahhanelerin ve sanayi mekteplerinin kurucusu olan Mithat Paşayı Sadrazam olarak atadı ve *I. Meşrutiyet Dönemini* (1876-1878) başlatan ilk *Osmanlı Anayasası*'nı (Kanun-ı Esasî) kabul ederek halka duyurdu (23 Aralık 1876). Ancak Mithat Paşa'nın sadrazamlığı çok kısa sürmüş ve ilk *Osmanlı Meclisi* 19 Mart 1877'de toplanabilmiştir. Ne var ki, birtakım siyasal gelişmeler, Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), savaşın acıları, felâketler, sen-ben kavgaları, çekişmeler vb. sorunlar nedeniyle, eğitim ve diğer alanlardaki ilerlemeler ve çabalar sonuçsuz kaldı; Meclis kapatılarak meşrutiyet düzenine son verildi. Böylece, Osmanlılarda I. Meşrutiyet dönemi bir yıldan biraz daha fazla sürmüştür. Bu dönemde, eğitimle ilgili kimi önemli maddelerin ilk kez Anayasa'da yer aldığı görülür.

1878-1908 yılları arasında ilk ve ortaöğretim okullarının ülke genelinde yaygınlaştırılmasına çalışılmış; ancak okulların eğitim programlarında din bilgisi derslerinin ağırlığı artmıştır. Bu dönemde, yabancı ve azınlık okullarının özellikle Anadolu'da yaygınlaşmaları ve sayıları artmıştır.

I. Meşrutiyetten sonra, Abdülhamit'in sıkı bir yönetim anlayışı ile ülkeyi yönettiği dönem, *Mutlakiyet Dönemi* (1878-1908) adını alır. Mutlakiyet döneminin eğitim açısından temel özellikleri (Akyüz, 1993, s.197) arasında, çeşitli meslek ve sanat eğitimi ile işitme ve görme engellilerinin eğitimini sağlayan okulların açılması; azınlık ve yabancı okulların sayısının artırılması ve geliştirilmesi; ilk, orta ve yüksek öğrenim veren okulların yaygınlaştırılması, eğitimin niteliğine ilişkin çabalara yer verilmemesi; yaşamsal derslerin programlardan çıkarılarak din ve ahlâk derslerinin artırılması, öğretmenlikle ilgili kimi hukuksal düzenlemelerin yapılması sayılabilir.

1908-1918 yılları arasında eğitimin ulusallaştırılması, zorunlu ve parasız olması, okullarda Arap harfleri yerine Latin harflerinin kullanılması, eski ve yeni okulların birleştirilerek laik eğitime geçilmesi düşünceleri yoğunluk kazanmıştır.

Daha sonra, meclisin yeniden açılıp Anayasa'nın yeniden yürürlüğe konduğu döneme Osmanlı Tarihinde *II. Meşrutiyet Dönemi* (1908-1918) denmektedir. Bu dönemde, ortaya çıkan 31 Mart olayı (13 Nisan 1909); Abdülhamit'in tahttan indirilerek yerine Mehmet Reşat'ın (1909-1918) getirilmesi; diğer siyasi ve askerî olaylar (Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı) ülkeyi her yönden oldukça olumsuz etkilemiştir.

Bununla birlikte, II. Meşrutiyet döneminde eğitim sisteminin ulusallaştırılması; geleneksel ve çağdaş okulların birleştirilmesi; eğitim kurumlarının ülke çapında yaygınlaştırılarak zorunlu ve parasız olması; Latin harflerinin kabulü ile ilgili çabalar; laik eğitim veren okulların açılması, kız öğrenciler için okuma olanaklarının artırılması; üniversitenin yeniden canlandırılması vb. gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesi (Fidan ve Erden, 1993, s.197) için yoğun çaba harcanmıştır. Bu dönemde, 1869 Nizamnamesinin getirdiği genel eğitim sistemi, kendi sınırları içinde, kimi yenilik ve değişikliklerle gelişmesini sürdürmüştür.

SIRA SİZDE 4

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet dönemi olarak tanımlanan, 1908-1918 yılları arasındaki eğitim politikalarına egemen düşünceleri ve gerekçelerini açıklayınız.

İlköğretim

Zorunlu ilköğretimin dışında, 1908 yılından önce kimi illerde özel birtakım ana okullarının da açıldığı görülür. Resmi ana okulları ise ancak Balkan Savaşlarından sonra (1912-1913) açılabilmiştir. Ancak, bu dalda henüz kadın öğretmen yetiştirilemediğinden önceleri Yahudi, Ermeni kadın öğretmenlerle yetinilmiş; daha sonraları Darülmuallimatın Ana Muallime sınıflarından yetişenler bu kurumlara atan-

mıştır. 1915'te yayınlanan *Ana Mektepleri Nizamnamesi*'nden sonra, bu kurumlara biraz daha çekidüzen verilmiş ve ana okullarının sayısı giderek artmıştır.

1869 Nizamnamesi ile ilköğretim zorunlu hale getirilince, ülkedeki bütün okullar Devletin denetimi altına girdi. 1913 yılında Emrullah Efendi'nin nazırlığı (bakanlığı) sırasında *Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati* (Geçici İlköğretim Yasası) çıkarıldığında, ilköğretimin zorunluluğu yanında "parasız" olması da kabul edildi. Bu arada, sıbyan okulları *iptidai okul* adını aldı. Bu yasanın, "geçici" sayılmasına karşın, Cumhuriyet döneminde bile birçok maddesi yürürlükte kalmıştır.

1891 yılında iptidai okullar kent merkezlerinde üç yıl; köylerde ise dört yıl olarak belirlenmiştir. Ancak sonraki yıllarda bu düzenlemenin zaman zaman değiştiği görülür. 1913 tarihli geçici yasa ilköğretim programındaki dersleri şöyle saptamıştır (Akyüz,1993, s.232): Kıraat, Hat, Lisan-ı Osmanî, Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Malûmat-ı Tabiiye ve Tatbikatı, Hıfzıssıhha, Malümat-ı Medeniye ve Ahlâkiye ve İktisadiye, El İşleri ve Resim, Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları, Talîm-i Askerî (erkek çocuklara), İdare-i Beytiye ve Dikiş (kız çocuklara). İlköğretim, 1913'lerden sonra, kısmen bir canlılık göstermişse de, yeni yetişen ve atanan öğretmenler gereksinimi yeterince karşılayamamış, eski yöntem ve uygulamalar yeni okulların çoğunda da sürüp gitmiştir.

Bununla birlikte, Bağımsızlık Savaşı'nın başladığı 1919 yılına değin, Türk Eğitim Sisteminin biçimsel olarak, ileri ülkelerdeki sistemlerin o dönemdeki temel niteliklerine belirli ölçülerde kavuşturulduğu söylenebilir. Bu dönemde devlet bütün vatandaşlara, en azından ilköğretim verebilmek için sorumluluğu resmen üzerine almış; ilk, orta ve yüksek düzeyde işleyen bir okul sistemi yaratılmış; Eğitim Bakanlığı kurularak, eşgüdüm içinde sistemi yönetmede deneyimli duruma getirilmişti (Kaya, 1984, s.85). Osmanlı eğitiminden Türkiye Cumhuriyeti eğitimine geçildiği dönemde, ülkede 4194 ilkokul, 69 ortaokul olmak üzere, bugünkü anlamda 4263 ilköğretim okulu bulunuyordu.

Ortaöğretim

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 500 evi geçen kasabalarda birer rüşdiye açılmasını öngörmüştür. Ayrıca bu Nizamname ile daha önceleri askeri okullara öğrenci yetiştirmek üzere açılmış olan idâdîler, bundan böyle rüşdiyelerden mezun olanları yükseköğrenime hazırlayacak birer sivil ortaöğretim kurumu olarak düzenleniyordu. Bu okullar; Türklerin yanında bütün Osmanlı uyruğunda olanlara açıktı ve dört yıllık rüşdiyelerin üstünde öğretim süresi üç yıldı. 1874 yılında İstanbul'da ilk mülkî idâdînin de açıldığı görülür. Programları ise önceki yıllara göre biraz daha geliştirilmişti ve programda din dersleri ile Arapça ve Farsçaya yer verilmiyordu. 1882-1890 yıllarında idâdîler taşrada da yaygınlaştırıldı. 1913 tarihli Geçici İlköğretim Yasası ile rüşdiyeler ilkokullarla birleştirilip ortaöğretimden alınınca, rüşdiyeler tarihe karışmış; fakat bunlardan kimileri *numûne rüşdiyeleri* adıyla Cumhuriyete dek işlevini sürdürmüştür (Öztürk, 2005, s.207).

Öte yandan, 1869 Nizamnamesinde her il merkezinde açılması öngörüldüğü halde bir türlü açılamayan sultanîler, 1908'den sonra 12 il merkezinde bulunan idâdîlerin sultânîye dönüştürülmesiyle taşraya da yayılmış oldu. I. Dünya Savaşı yıllarında açılan sultânîlerin sayısı 50'yi bulmuştur. Bu arada, II. Meşrutiyet döneminde, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama, eskiye oranla daha etkin olarak girmeleri, onların orta ve yükseköğretimde daha üst düzeylerde öğrenim görmelerine de olanak sağlamıştır. Nitekim 1911'de ilk kız idâdîsi açılmış ve bu okul, 1913'te *İstanbul İnas Sultanîsi* adını almıştır. Söz konusu okul, ülkede açılan ilk kız lisesidir. Taş-

1913 yılındaki Geçici İlköğretim Yasası ile rüşdiyeler ile ilkokullar birleştirildiği için rüşdiyeler kapanmıştır. 1908'den sonra taşra illerindeki idadiler sultaniyeye dönüştürülmüşler ve sultanilerin öğrenim süresi beş veya altı yıllık ilköğrenim üzerine yedi yıl olarak belirlenmiştir.

rada açılan ilk kız sultânîleri, 1922 ve 1923 yıllarında, sırasıyla İzmir'de ve Ankara'da açılmıştır. Meşrutiyet döneminde sultânîler, beş ya da altı yıllık ilköğretim üzerine, birinci basamağı (devre-i ulâ) dört; ikinci basamağı (devre-i sâniye) üç yıl olmak üzere yedi yıl öğretim yapıyorlardı (Öztürk, 2005, s.207). Osmanlılardan Cumhuriyet dönemine onüç lise, yirmi öğretmen okulu ve onyedi sanat okulu aktarılmıştır.

Osmanlılarda Tanzimat döneminde açılmış olan meslekî ve teknik öğretim kurumları, Tanzimattan sonra da etkinliklerini sürdürürken, bunlara yenilerinin de eklendiği görülür. Bu dönemin okulları arasında şunlar sayılabilir: Gümrük işlerini yürütecek memurların eğitimi için *Rüsûmat Memurları Mektebi* (I. Dünya Savaşı sırasında yurt dışından mal gelmeyince 1917'de kapatıldı) *Polis Mektebi* (1909), *Maliye Memurları Mektebi* (1909), *Belediye Memurları Mektebi* (1911), *Evkaf Memurları Mektebi* (1911), *Sıhhiye Memurları Mektebi* (1912), *Kondüktör Mektebi* (1911), *Kadastro Memurları Mektebi* (1911), *Demiryolu Memurları Mektebi* (1915), *Çırak Mektepleri* (1914), *Darülbedayi* (Tiyatro Mektebi) (1914), *Darülelhan* (Konservatuar) (1916), *Darüleytamlar* (Yetim Yurtları) (1914). Bu kurumların kimileri, çeşitli nedenlerle sonradan değişik tarihlerde kapatılmış; kimileri ise daha da geliştirilmiştir. Örneğin, erkek ve kız sanayi mekteplerinin 1913'ten sonra giderek geliştirildiği görülür. Bu arada, bir takım askeri sanat okullarının da etkinliklerini artırdığına tanık olunmaktadır. 1863'de açılan *İdâdî Bölükleri, İmalât-ı Harbiye Usta Mektebi,* 1864'de açılan *Bahriye Sanayi ve İmâlat Sıbyan Taburları* adlı okullar bunlar arasındadır.

Yükseköğretim

Çağdaş amaçlarla kurulmuş olan Darülfünun zamanla bu amaçlarından uzaklaşıp bozulunca, 1874'te yeni bir düzenlemeye bağımlı tutuldu ve Galatasaray Sultanisi içinde Hukuk, Mühendislik ve Edebiyattan oluşan üç yüksekokul olarak etkinliğe geçirildi. Bu kuruma bir bütün içinde *Galatasaray Darülfünunu* adı veriliyordu. Okula öğrenciler sınavla alınıyor, okul giderleri sultanî bütçesinden karşılanıyordu. Okul yatılı ve gündüzlüydü.

1912 yılında Maarif Nazırı Emrullah Efendi Darülfünunda köklü birtakım yenilikler yapmak istedi ve bir nizamname hazırladı. 1912 tarihli Nizamnameye göre, Darülfünun beş bölüme ayrıldı. Bunlar, *Ulûm-i Şer'iye, Ulûm-i Hukukiye, Ulûm-i Tıbbiye, Fünun ve Ulûm-i Edebiye*'dir. Daha sonra I. Dünya Savaşı yıllarında Darülfünunda yeni düzenlemelere gidildiyse de bir türlü gerçek anlamda reformlar yapılamıyordu. Öğretim düzeyi de oldukça düşüktü. Bu başarısızlığın nedenleri arasında I. Dünya Savaşının önemli rolü vardır. 1919 yılında çıkarılan bir Nizamname ile Darülfünuna bir ölçüde bilimsel özerklik (ilmî muhtariyet) verilmişti. Ayrıca iki yılda bir müderrislerce yapılacak bir seçimle kurumun yöneticisinin belirlenmesi söz konusuydu. Bunlar o dönemlerde oldukça önemli gelişmelerdir.

1915 yılında *İnas Darülfünunu* adıyla kızlar için bir yükseköğretim kurumu açıldı. İlk mezunlarını 1917'de vermiş olan bu okul 1920'de kaldırılarak Darülfünuna bağlandı. İnas Darülfünunun ilk mezunları onsekiz kişiydi. Bu dönemde, üniversite dışında açılan yüksekokulların başlıcaları ise, *Orman Mekteb-i Âlisi* (1909), *Dişçi Mektebi* (1909), *Kadastro Mekteb-i Âlisi* (1911)'dir.

Öğretmen Yetiştirme

19. yüzyılın ikinci yarısında öğretmen yetiştirme konusunda önemli girişimlerde bulunulmuş, Darülmuallimin ve Darülmuallimatların programlarına, öğretim yöntemlerine yer veren öğretmenlik meslek bilgisi dersleri konulmuştur. 1890 yılında Darülmuallimin sayısının yurt düzeyinde 40'a çıktığı görülür. Fakat daha sonraları bu sayı 30'a düşmüş ve ülkede öğretmene olan büyük gereksinim nedeniyle, öğretmen yetiştiren kurum mezunlarının dışındakilere de öğretmen olma olanağı tanınmıştır. Öyle ki, bu dönemde yalnızca okuma- yazma bilmek bile öğretmen olmak için yeterli bir koşuldu.

1908'den sonra öğretmen yetiştiren okulların öğretim programları yeniden düzenlenmiş, bu okullarda yeni bölümler açılmış ve köyler için ayrı öğretmen yetiştirme düşüncesi ortaya atılmıştır.

Bütün bunlara karşın, 1908'den sonra ileri sürülen yeni görüşler ve başlatılan uygulamalar şöyle özetlenebilir (Duman, 1991, s.17-19): Öğretmen yetiştiren kurumları medresenin etkisinden kurtarmak ve öğretimin niteliğini yükseltmek için önemli girişimlerde bulunulmuştur. Öğretim programları yeniden düzenlenmiştir. Öğrencilerin uygulama yapması için öğretmen okulu içinde uygulama okulu açılmıştır. Öğretmen sayısındaki yetersizlik nedeniyle "ehliyetnameli öğretmen"lik uygulaması getirilmiştir. 1913 ve 1915 yıllarında çıkarılan Darülmuallimin ve Darülmuallimat Nizamnameleriyle bu okulların yapısı yeniden düzenlenmiş ve bu okullara yeni bölümler eklenmiştir. Örneğin, anaokulu öğretmeni, beden eğitimi öğretmeni, atelye ve meslek dersleri öğretmeni ve ilköğretim müfettişi de yetiştirilmeye başlanmış, fakat bunları yetiştiren bölümlerin kimileri sonradan kapanmıştır. Darülmuallimat bünyesinde bir Ana Öğretmen Okulu açılmış, fakat kısa bir süre sonra kapatılmıştır. İstanbul dışındaki öğretmen okullarına öğretmen ve ilköğretim müfettişi yetiştirmek amacıyla Darülmuallimin-i Âliye ile Darülmuallimat-ı Âliye içerisinde, iki yıl öğretim süreli "Kısm-ı İhzari" bölümleri açılmış, ancak ülkenin içinde bulunduğu savaş nedeniyle, bir süre sonra bunlar da kapatılmıştır. Bu uygulamaların dışında, öğretmen yetiştiren kurumların tek amacının öğretmen yetiştirmek olduğu, köyler için öğretmenlerin özel biçimde yetiştirilmesi gerektiği, öğretmenlik mesleğinin itibarının yükseltilmesi zorunluluğu vb. gibi konular bu dönemin gündemini oluşturmuştur.

1915 yılından itibaren *Darülmuallimin-i İptidaî*'de (İlköğretmen Okulu) okutulan dersler arasında şunlar dikkati çekmektedir (Akyüz, 1993, s.243): Mâlumat-ı Diniye, Türkçe, Hat, Lisan-ı Ecnebi, Hesap, Cebir, Resm-i Hattî, Hendese, Fenn-i Mesaha, Kozmoğrafya, Usûl-i Defterî, Coğrafya, Tarih, Fizik, Kimya, Hayvanat, Nebatat, Tabakat, Teşrih ve Fizyoloji-i Beşer ve Hıfzıssıhha, Hıfzıssıhha-i Mekâtip, Ziraat, Fenn-i Terbiye, Musıki ve Gına, El İşleri ve Terbiye-i Bedeniye, Resim, Ahlâk, Malûmat-ı Medeniye ve Hukukiye, Tatbikat. Programda Arapça ve Farsça derslerine yer verilmemiştir. Bunun da nedeni, o dönemlerde iptidaî mektepler ile rüşdiyelerden bu derslerin kaldırılmış olmasıdır. Programda yer alan derslerin uzun süre küçük değişikliklerle uygulanması sürmüştür.

Kurtuluş Savaşı döneminde ülke zor günler yaşarken, Osmanlı Hükümeti yönetimindeki bölgelerde öğretmenler ve eğitim büyük bir baskı altında bulunuyor; İstanbul Darülmuallimîni mezunları, millî harekete katılmalarından korkularak Anadolu'ya atanmıyordu. Öte yandan, Ankara Hükümetine bağlı 38 il ve sancakta 2345 ilkokul (bunların dörtte biri kapalı), 28 sultani, 50-60 dolayında idadi ve 18 öğretmen okulu vardı. Öğretmen sayısı ise 3061'dir. Bu öğretmenlerin ancak 871'i öğretmen okulu çıkışlıdır.

Böyle bir dönemde, Bağımsızlık Savaşı sürerken, Mustafa Kemal Atatürk 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da Maarif Kongresi'ni toplayarak ülkenin eğitim, öğretim ve öğretmen sorunlarını görüşmüş; toplantıda geleceğe ilişkin önemli kararlar alınmıştır.

SIRA SİZDE 5

15-21 Temmuz 1921 tarihlerinde toplanan Maarif Kongresi'nin önemi nedir?

Azınlık ve Yabancı Okulları

Osmanlı Devleti'nin yönetimi sona erinceye dek ülkenin eğitim sistemini düzenleyen 1869 Nizamnamesi, azınlık ve yabancı okulların durumuna da değiniyor ve çeşitli yerlerde açılan bu okulları *Mekâtib-i Hususiye* (Özel okullar) olarak tanımlıyordu. Bu okulların kimileri ücretli, kimileri ise ücretsizdi ve giderleri bağlı oldukları vakıflarca karşılanıyordu. *Fener Rum Okulu* bu okulların en eski ve en büyük olanlarından biridir. 18. ve 19. yüzyıllarda açılan ve etkinliklerini sürdüren azınlık okullarının durumu ile ilgili olarak genelde şunlar söylenebilir: Heybeliada Papaz Okulu, Kuruçeşme Rum Okulu, Ermeniler tarafından açılan kimi erkek ve kız okulları (1870'lerde İstanbul'da 48 Ermeni okulu bulunuyordu), Musevi okulları (yine aynı tarihlerde İstanbul'da ve ülkenin diğer yerlerinde 60 dolayında okul) 1913, 1914 yıllarında Rum, Ermeni ve Musevilere ait 2600 dolayındaki okulda 4000'den fazla öğretmen görev yapmaktaydı. Bu okulların programlarında, kendi dinleri ve dilleri, Tarih, Coğrafya, Aritmetik, Geometri, Fizik ve Doğa Bilimleri, Müzik, Yabancı Dil gibi dersler yer alıyordu (Bilim, 1998, s.261-281).

Tanzimat döneminde açılmış olan yabancı okullarının, Tanzimattan sonra da sayıları artarak etkinliklerini sürdürdükleri görülür. Ancak, 1914 yılında Osmanlı Devleti ile savaşa girmiş olan ülkelere ait okulların bir çoğu kapatılmış ve devlet tarafından kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Ne var ki, 1918'de savaş yenilgi ile sonuçlanınca, ülkedeki azınlık ve yabancı okullarının sayısı yeniden artmıştır. Bu yıllarda ülkede yabancılara ait 220 dolayında ilkokul ve 810 dolayında da öğretmen bulunuyordu.

1922 yılında Kurtuluş Savaşı'nın bitmesinden sonra, 1923'te Atatürk'ün önderliğinde Cumhuriyet yönetimi iş başına geçince, bugünkü çağdaş ve olgul bilimlere (pozitif/müsbet ilimlere) dayalı; laik ve ulusal bütünlük ilkelerine bağlı bir eğitim sisteminin de temelleri böylece atılmış oldu.

Özet

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemi öncesi eğitimin genel özelliklerini sıralamak

Osmanlılarda, eğitimde ilk yenileşme hareketleri 1773 ile 1839 yılları arasındaki dönemde görülür. Bu dönemde, eğitimde yenileşmeye askerî okullar açılarak başlanmış; okullarda ilk kez Batı dilleri (Fransızca, İngilizce) programlara girmiş; 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılmış; ilköğretim zorunluluğu ilk kez bu dönemde getirilmiş; Batı ile ilişkiler artmış ve 1830'larda Avrupa'ya öğrenci gönderilmiş; Türkçe yayınlanan ilk gazete Takvim-i Vekâyi adıyla bu dönemde çıkmıştır. Mevcut eğitim kurumlarının, 18. yüzyılın başlarına dek toplumun eğitim gereksinimlerini büyük ölçüde karşıladığı söylenebilir.

Tanzimat döneminde eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde gerçekleştirilen etkinlikleri açıklamak

Tanzimat döneminde, eğitimin geliştirilmesinin önemi giderek daha iyi anlaşılmış; yeni okullar açılmış, yeni ders araç ve gereçleri, öğretim yöntemleri kullanılmaya başlanmış; medrese dışındaki örgün eğitimde basamak sistemine gidilmiş; eğitim yönetiminde yeni bir örgütlenmeye geçilmiştir. Avrupa'daki gelişmelerin topluma tanıtılmasında ve eğitimdeki yenileşmelerde, Avrupa'da görevli Osmanlı elçilerinin ve öğrenim gören aydınların önemli rolü olmuştur. Açılan yeni okulların programlarına yaşama dönük, yeni dersler konurken, Tanzimatın kökleşmesi için sivil okullara, aydın ve memur yetiştirmeye özen gösterilmiş, "Osmanlıca" denilen Türkçe, öğretim dili olarak benimsenmiş; mesleki ve teknik eğitimin temelleri atılmış; azınlık ve yabancı okulları büyük gelişme göstermiş, ilk kez öğretmen yetiştiren meslek okulları, kızlar için orta dereceli okullar açılmış; öğretmen ve öğrencilerin kılık-kıyafetleri düzenlenmiş, disiplin aracı olarak falaka kaldırılmıştır.

Tanzimat dönemi sonrasında eğitim sisteminin tüm basamaklarında yer verilen yenilik ve gelişmelerin önemini değerlendirmek

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında yapılan yeni düzenlemelerin 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, önce askerî okullar alanında başladığı; sivil okullarla ilgili gelişmelerin ise ancak 19. yüzyılın ortalarına doğru kendini gösterdiği bilinmektedir. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Genel Eğitim Tüzüğü), yenileşme ve gelişmelerin sağlanması konusunda önemli bir dönüm noktasını oluşturur. Genelde bu Nizamnamenin getirmeye çalıştığı eğitim sistemi, Cumhuriyet dönemindeki Türk Eğitim Sisteminin de bir ölçüde temeli sayılır.

Kendimizi Sınayalım

1. Osmanlılarda eğitimde ilk yenileşme hareketleri nasıl başlamıştır?

a. Acemioğlanlar Mektebi ile
b. Darü'l-hüffaz adlı okullarla
c. Askeri okullar açılarak
d. Takvim-i Vekâyi adlı gazete ile
e. İlmiye sınıflarıyla

2. 1913 yılında çıkarılan ve ilköğretimin zorunluluğu yanında "parasız" olmasını da öngören karar aşağıdakilerden hangisinde yer almıştır?

a. Ana Mektepleri Nizamnamesi
b. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi
c. Meclis-i Maarif-i Muvakkat
d. Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati
e. Darülmuallimin ve Darülmuallimat nizamnameleri

3. Avrupa'daki gelişmelerin topluma tanıtılmasında ve eğitimdeki yenileşmelerde **özellikle** aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

a. Avrupa'daki devletlerin siyasal baskıları
b. Avrupa'daki Osmanlı elçileri ve öğrenim gören aydınlar
c. Yeni açılan okulların programları
d. İlk kez öğretmen yetiştirmeye başlayan meslek okulları
e. Yeni ders araç-gereçleri ile öğretim yöntemleri

4. Kurtuluş Savaşı döneminde, İstanbul Darülmuallimîninden yeni mezun olan öğretmenler, Osmanlı Hükûmeti tarafından Anadolu'ya neden atanmıyordu?

a. Boş kadro bulunmadığı için
b. Yeni mezun öğretmen sayısındaki yetersizlik nedeniyle
c. Anadolu'ya başka Darülmuallimîn mezunlarının atanması yüzünden
d. Bu okul mezunlarının yalnızca İstanbul'un gereksinimini karşılayabildiğinden
e. Milli harekete katılmalarından korkulduğu için

5. Enderun Okulunda öğrenim görenlerin çoğu nerelerden seçiliyordu?

a. Yeniçeriler arasından
b. Medreselerden
c. Sıbyan okullarından
d. Tophane-i Âmireden
e. Darü'l-kurra'lardan

6. 1913 yılında açılan İstanbul İnas Sultanîsi neyi anlatır?

a. Yabancı dilde eğitim veren ilk liseyi
b. Parasız, yatılı ilk ortaöğretim kurumunu
c. Ülkede açılan ilk kız lisesini
d. Sultaniye dönüştürülen ilk erkek idadisini
e. İlk kız öğretmen okulunu

7. Aşağıdakilerden hangisi, Tanzimat döneminde eğitim alanındaki yenileşmelerin nedenlerinden biri **değildir?**

a. Avrupa kamuoyunu kazanmak umudu
b. Ülkede yeniliklere büyük gereksinim duyulması
c. Eğitimin devletin temel bir görevi olarak görülmesi
d. Avrupa devletlerinin baskıları
e. Medrese zihniyetinden tümüyle vazgeçilmesi

8. Fatih Sultan Mehmet döneminde, sıbyan okullarında öğretmen olabilmek için aşağıdakilerden hangisi gerekliydi?

a. Kur'an'ı Arap lehçelerine göre okumak
b. Mahalle camiinde imam ya da müezzin olmak
c. Kur'an'ı ezbere okuyabilmek
d. Öğretmenlikle ilgili kimi dersler almış olmak
e. Sadece okur yazar bir yaşlı olmak

9. Aşağıdakilerden hangisi, 1840'larda eğitimin üç basamakta (ilk,orta,yüksek) düzenlenmesini; rüşdiyelerin yaygınlaştırılmasını; kitapları yazdırmak için bir kurul oluşturulmasını sağlamıştır?

a. Meclis-i Maarif-i Muvakkat
b. Asakiri Mansure-i Muhammediye
c. Gülhane Hatt-ı Hümayûnu
d. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi
e. Mekâtib-i Umumiye Nezareti

10. Osmanlı Devleti'nde batılı yöntemlerle öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan **ilk** Erkek Öğretmen Okulu (Darülmuallimin) hangi tarihte açılmıştır?

a. 12 Temmuz 1839
b. 16 Mart 1848
c. 15 Kasım 1868
d. 26 Nisan 1870
e. 12 Mart 1874

Yaşamın İçinden

"3 Kasım 1839 günü yayınlanan ve ülkede siyasal ve sosyal bazı düzenlemelerin yapılacağı duyurulan "Tanzimat Fermanı"nda eğitime ve okula ilişkin tek sözcük yer almamasına karşın, bu bildirge ile başlayan Tanzimat döneminde eğitime büyük önem verilmiş ve eğitimin hem çağdaş bir yapıya kavuşturulması hem de ülke genelinde yaygınlaştırılması için yoğun bir çaba harcanmıştır.

Tanzimat döneminde eğitimin çağdaş bir çizgide yol almasının sağlanması için iki temel ilke benimsenmiştir. Dönemin padişahı Sultan Abdülmecid'in Meclis-i Vaka oturumunda okunan yazılı emirlerinde yer alan bu ilkelerden ilki, kişinin gerekli din bilgilerini öğrendikten sonra kimseye muhtaç olmayacak düzeyde bir tahsil –okuryazarlık- kazanması; ikincisi de kişinin bilim ve fen öğrenmesi, görgü ve erdem elde ederek kişiliğini geliştirmesi, bilgili olmasıdır. Abdülmecid eğitimin bu iki ilkeye göre geliştirilmesi için hükümet yetkililerine, "Uyruklarımın refahı için her önlemi alınız. Gelişmenin gerçekleşmesi, gerek din gerek dünya işlerinde bilgisizliğin kaldırılmasına bağlı. Bilimlerin ve fenlerin öğretileceği sanayi okullarının kurulmasını en öncelikli işlerden saymaktayım" demişti.

Eğitimin yaygınlaştırılması ilkesi de bir Tanzimat düşüncesidir. Bu ilke gereğince, "mektep" denen kurumun salt İstanbul için gerekli olmadığı, ülkenin her yanında eğitime muhtaç çocuklar ve gençler bulunduğu gerçeğinden hareketle önce büyük vilayet merkezlerinde olmak üzere taşrada da okullar açılması gündeme gelir. Kızların eğitimi, sıbyan mekteplerinin iyileştirilmesi, okullarda eski öğretim yöntemleri yerine yeni öğretim yöntemlerinin benimsenmesi, idadiye, sultanî, darülmuallimin denen, öğretimin rüşdiyeden sonraki aşamalarının açılması bu dönemde eğitimin çağdaşlaştırılması ve yaygınlaştırılmasındaki en önemli girişimlerdir.

Tanzimat döneminde eğitime önem verilmesinin dayandığı temel düşünceyi, devletin kurtuluşunun eğitime bağlı olduğunu savunan Ali Paşa (1815-1871) şöyle dile getirir: "Milletimizin eğitimini ve bilgisini ileri noktalara götürmek bir farzdır. Bu başarılamazsa dayanamayıp biteriz. Her ne etsek, etrafımıza Çin Seddi gibi hisarlar çeksek, yine bilgili toplumlar bize üstünlük sağlarlar, her şeyimizi alırlar. Milletimizi eğitelim. Bir dakika önce okulların düzenlenmesi ve ıslahı, İslam, Hristiyan çocukların öğretimi ile şu büyük tehlikenin yok edilmesi en önemli işlerdendir"…"

Kaynak: Sakaoğlu, Necdet. (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 69-72'den özetlenmiştir.

Okuma Parçası

II. Abdülhamit Döneminde Eğitim

II. Abdülhamid'in 33 yıllık saltanatı (1876-1908) boyunca giderek ağırlaşan özgürlük kısıtlamaları, sansür ve baskı, dönemin eğitiminde de yaşanırken 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi'ne işlerlik kazandırma çabaları aralıksız sürmüş, toplumsal çalkantılar ve ulusçu hareketler de eğitimi etkilemiştir. Bu devrin bir diğer özelliği özel okulların altın çağı olmasıdır. Devlet okullarına oranla, alımlı fizikî görünümleri, göz doyurucu öğretim kadroları ile özel okullar bu yıllarda parlamıştır. Başka bir değişiklik, artık eğitim ve öğretimin salt İstanbul için olmamasıdır. Bu dönemde her tarafta bir eğitim seferberliği yaşandığı gözlenir. Bunda ise halkı uyandırmak amacından çok herhalde, devletin en ücra köşelere kadar, merkezî otoritenin uzantılarını götürmek, bir anlamda bürokrasiyi ve resmî kurumlaşmayı yaygınlaştırmak düşüncesi egemendi. Mülkiye, hukuk ve ticaret mektepleri, idadiler hep okumuş eleman gereksinimi revaçtadır. Bayındırlık çalışmaları, yol yapımları, kentleşme ve belediye hizmetleri ise teknik eğitimi özendirmiştir. Uzun zaman rağbet görmeyen idadilerin dönemin sonlarında il merkezleri ile büyük kazalarda açılması ve bunlar için görkemli binalar yapılması da kuşkusuz bir maksat içindi. Meslek okulları ise akla gelebilecek her alan için öngörülmüştür. Örneğin, Ziraat Ameliyat (uygulama) mektepleri Selanik'te (1889); Numûne Çiftliği ve Çoban Mektebi Ankara'da (1902), İzmir'de Bağcılık Aşı ve Ameliyat, Selanik'te Polis mektepleri bunlardandır. Darülmuallimin okullarının sayısı bu dönemde 31'e çıkmış, Şam, Bağdat, Erzincan, Edirne, Ma-

nastır Ordu merkezlerinde birer Harbiye, Şam'da Tıb Mektebi açılmıştır.

II. Abdülhamid'in en çok Mekteb-i Mülkiye'ye önem vererek 1879'da bu okulun açılmasına önayak olduğu biliniyor. Rejime bağlı kamu görevlileri yetiştirme amacına dayalı Mülkiye, 1885'te 4 yıla çıkartılıp yatılı yapılmıştır. Yıldız Sarayı'nda Şehzâdegân Mektebi kuruluşu da o sıradadır. Okul çağındaki çok sayıda şehzadenin yanı sıra, padişahın güvenini kazanmış devlet adamlarının çocuklarının da alındığı bu okulun programı, her şehzade için ayrı ayrı düzenleniyordu. O dönemde İstanbul'un en ünlü öğretmenleri, aydınları bu okulda özel dersler veriyorlardı. Padişahın amacı, hânedan ve zâdegân gençlerini kentteki öteki okullardan, dolayısıyla "zararlı fikirlerden" uzak tutmaktı. II. Abdülhamid, 1892'de bir de Aşiret Mektebi açtırdı. Önce, Arap aşiretlerinden çocuklar, sonraki yıllarda Kürt ve Arnavut beylerinin çocukları, bu 5 yıllık yatılı okulda, saltanata bağlı kuşaklar olarak yetiştirilmek istendi.

Siyasal kaygılarla okulların sıkı denetime alınması, mekteplilerin de siyasete ve ideolojilere ilgi duymaları da bu dönemdedir. II. Abdülhamit, bir yüksek okul konumuna getirttiği Mülkiye'den yönetim karşıtı sesleri duyunca, aydın hocaları okuldan uzaklaştırıp edebiyat tarihi derslerini de çıkarttırmış, bunun yerine, Mülkiyelilerin dindar olmaları için fıkıh, kelâm, tefsir ve ahlâk dersleri koydurtmuştur. Yeni tarih kitabı da salt ölmüş padişahları ve İslâm büyüklerini anlatıyordu. Basına uygulanan sansür, okul kitaplarını da kapsayacak biçimde genişletildi. Tarih ve edebiyat kitaplarından "vatan, hürriyet, meşrutiyet, murad, sosyalizm vb." sözcükleri atıldı. Abdülhamid, halkının bir kesimini "yarı vahşi" görüyor, Avrupa yaşamının alınamayacağını savunuyordu. Ona göre din eğitimi yeterliydi. Kur'an-ı Kerim'i Türkçe'ye çevirmeye kalkışan hocaları mahkemeye sevketti. Okulların ders programlarını da çoğu zaman doğrudan kendisi düzenliyordu.

Kaynak: Sakaoğlu, Necdet. (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 97-98'den kısaltılarak alınmıştır.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Dönemi Öncesi Eğitime Genel Bir Bakış" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Dönemi Sonrasında Eğitim Sisteminin Durumu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Döneminde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılandırılması" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Dönemi Sonrasında Eğitim Sisteminin Durumu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Dönemi Öncesi Eğitime Genel Bir Bakış" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Dönemi Sonrasında Eğitim Sisteminin Durumu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Döneminde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılandırılması" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Dönemi Öncesi Eğitime Genel Bir Bakış" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Döneminde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılandırılması" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise "Tanzimat Döneminde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılandırılması" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Osmanlı Devleti'nin en önemli güç kaynağı sahip olduğu ordu idi. Bu ordu ile devlet sınırları içinde yer alan topraklarda toplumsal düzeni sağlayabiliyordu. Ancak 18. yüzyılda devlet yönetimindeki ve ordu düzenindeki bozulmalar, ordunun, dolayısıyla devletin güç kaybına neden olmuş, bu durum da ülke içinde düzensizliğin yaygınlaşmasını ve toprak kaybını hızlandırmıştır. Osmanlı Devleti, bu çöküşü durdurmak için yeniden güçlü ve iyi eğitilmiş bir orduya sahip olmak gerekliliğinden hareketle, orta ve yükseköğretim düzeyinde yeni askeri okulların açılmasını zorunlu görmüş ve eğitimde yenileşme girişimlerini bu alandan başlatmıştır.

Sıra Sizde 2

Medreseler kuruluşlarından itibaren din, devlet ve bilim adamlarını yetiştirme görevini üstlenmiş eğitim kurumları idi. Bu kurumlar gerek Selçuklu Devleti'nde gerekse Osmanlı Devleti'nde kuruluştan sonrada üç-dört asır süreyle bu görevlerini en etkili biçimde yerine getirmişlerdir. Bu özellikleri nedeniyle medreselere ülke içinden ve dışından yoğun bir öğrenci talebi vardı. Medreseler öğrencilerini bunlar arasından seçerek alıyordu. Enderun Okulu, öncelikle devletin yönetim ve hizmet birimlerinde görev alacak devlet adamlarını ve devlet memurlarını yetiştirmek amacıyla açılmış bir okuldur. Okulun bu amacı, medreselerin devlet işlerinde görev alacak kişileri yetiştirme işlevini zaman içinde zayıflatmış ve medreselerde hem öğrenci kaybına hem de güç kaybına neden olmuştur.

Sıra Sizde 3

Tanzimat döneminde toplumsal değişme ve gelişmenin sağlanabilmesi için dönemin yöneticileri yeni bir eğitim anlayışının ve yeni bir okul sisteminin oluşturulmasının gerekliliğini kabul etmişlerdi. Bu nedenle geleneksel okullar olan ve dini eğitim verilen mahalle mektepleri ile medreselerin yanında yeni eğitim programlarının uygulandığı ilk ve ortaöğretim okulları açıldı. Bu okulların programlarında dini bilgilerin verildiği derslerin yanı sıra Matematik, Tarih, Coğrafya, Hayat Bilgisi, Fen Bilgisi gibi yaşama dönük dersler de yer almıştır. Medreselerin bu okullara karşı olmalarının temel nedeni, kendilerini bu yeniliklere uyduramadıkları için yoğun bir öğrenci ve itibar kaybına uğramalarıdır.

Sıra Sizde 4

1900'lü yılların başında Osmanlı Devleti gerek kendi sınırları içinde gerekse diğer dış ülkelere karşı siyasi, askeri ve ekonomik gücünü neredeyse tamamen yitirmişti. Bu durum, pek çok ülkede başlayan ulusalcılık akımlarının da etkisiyle bağımsızlığını ilan ederek devletten ayrılan ülkelerin sayısının giderek artması, Osmanlı içinde de Türkçülük akımını güçlendirmiştir. Bu durum eğitim sisteminde izlenen politikaları da etkileyerek, yabancı ve azınlık okullarının kapatılması, dini eğitim verilen okulların kaldırılması, öğretim dilinin Türkçe olması, Latin alfabesinin kullanılması gibi düşünceleri daha da güçlendirmiştir.

Sıra Sizde 5

Maarif Kongresi, 15-21 Temmuz 1921 tarihlerinde Ankara'da toplanmıştır. Güçlü devletler tarafından işgal edilmiş bir ülkede başlatılan Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun olduğu bir dönemde eğitimle ilgili bir kongrenin toplanmasının en önemli nedeni, toplumsal gelişmenin sağlanmasında eğitimin temel güç olarak görülmesidir. Bu gücün savaş sırasında da yitirilmemesi, eğitim yoluyla savaşın nedenleri ve gerekçelerinin tüm vatandaşlara anlatılması, tüm güçlerin ülke savunmasına katılması çok önemli idi. Nitekim Kongre'de milleti yetiştirmenin kutsal bir görev olduğu vurgulanmış ve "çocuklarımıza yabancı öğelerle bilinçli mücadele fikrinin aşılanması" konusu gündeme getirilmiştir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akyüz, Yahya. (1993). **Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1993'e.** İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.

Başaran, İbrahim Ethem. (1978). **Eğitime Giriş.** İstanbul.

Başaran, İbrahim Ethem. (1994). **Türkiye Eğitim Sistemi.** İkinci basım, Ankara.

Bilim, Cahit Yalçın. (1984). **Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839-1876).** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

Bilim, Cahit Yalçın. (1998). **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876).** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Binbaşıoğlu, Cavit. (1988). **Eğitime Giriş: Eğitimde Kavramlar, İlkeler, Yöntemler, Kuramlar ve Gelişmeler.** Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.

Binbaşıoğlu, Cavit. (1995). **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi.** İstanbul: MEB.

Cicioğlu, Hasan. (1985). **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim** (2.baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Çelenk, Süleyman, Tertemiz, Neşe ve Kalaycı, Nurdan. (2000). **İlköğretim Programları ve Gelişmeler** (Editör Atilla Tazebay). Ankara: Nobel Yayınları.

Duman, Tayip. (1991). **Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme.** İstanbul: MEB.

Fidan, Nurettin ve Erden, Münire. (1993). **Eğitime Giriş.** Ankara.

Gültekin, Mehmet. (2006). " Eğitimin Tarihsel Temelleri", **Öğretmenlik Mesleğine Giriş** (Editör: Ersan Sözer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Kaya, Yahya Kemal. (1984). **İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika-Eğitim-Kalkınma** (4.baskı). Ankara.

Koçer, Hasan Ali. (1987). **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu (1773-1923).** Ankara: Uzman Yayınları.

Köktaş, Şükran Kılbaş. (2003). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş.** Adana: Nobel Yayınları.

Öztürk, Cemil. (2005). **Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar.** İstanbul: MEB.

Sakaoğlu, Necdet. (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sözer, Ersan. (1991). **Türk Üniversitelerinde Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Öğretmenlik Davranışlarını Kazandırma Yönünden Etkililiği.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Varış, Fatma. (1991). **Eğitim Bilimine Giriş.** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

2 Okulöncesi Eğitim

Okulöncesi eğitime verilen önem, bir ülkenin geleceğini belirler. Çünkü bugünün çocukları, yarının büyükleri olacaktır. Onlar öğrenmeye istekli, meraklı ve enerji doludur. Onlara uygun ortamlar sağlar, yerinde ve doğru yönlendirmeler yapar, destek verirsek var olan güçlerinin en üst sınırına kadar gelişebilirler.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *Okulöncesi eğitimi tanımlayabilecek,*
- *Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar okulöncesi eğitimdeki belli başlı gelişmeleri açıklayabilecek,*
- *Okulöncesi eğitim uygulamalarına temel oluşturan yasal düzenlemeleri açıklayabilecek,*
- *Okulöncesi eğitimde idari yapıyı özetleyebilecek,*
- *Türkiye'de uygulanan okulöncesi eğitim modellerinin özelliklerini açıklayabilecek,*
- *Okulöncesi eğitimdeki sayısal gelişmeleri yorumlayabilecek,*
- *Okulöncesi eğitimde program geliştirme çalışmalarını değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Necla Öğretmen, atandığı ilköğretim okulunun anasınıfını okul açılmadan önce ziyaret etti. Okul müdürü ve müdür yardımcılarıyla tanıştı. Müdür ona bu yıl anasınıfında uygulanacak yeni eğitim programından ve öğretmen kılavuz kitabından söz etti. Bu programın, çocukların ilköğretime geçişlerini ve uyumlarını kolaylaştırmayı da hedeflediğini açıkladı.

Necla Öğretmen eve döner dönmez bilgisayarının başına geçti, internete bağlandı. Milli Eğitim Bakanlığının web sayfasında Okulöncesi Eğitim Genel Müdürlüğüne ve oradan da yeni Okulöncesi Eğitim Programına ulaştı. Dikkatli bir biçimde programı incelemeye başladı...

Necla Öğretmen, eğitim programını anlamanın, yapacağı eğitim ve öğretimin kalitesini arttıracağını biliyordu.

Anahtar Kavramlar

- *Okulöncesi Eğitim*
- *Okulöncesi Eğitim Modelleri*
- *Okulöncesi Eğitim Programı*
- *Öğretmen Kılavuz Kitabı*
- *Milli Eğitim Şûrası*
- *Beş Yıllık Kalkınma Planı*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *OKULÖNCESİ EĞİTİMİN TANIMI VE GELİŞİMİ*
- *OKULÖNCESİ EĞİTİMİN YASAL TEMELLERİ*
- *OKULÖNCESİ EĞİTİMDE İDARİ YAPI*
- *OKULÖNCESİ EĞİTİM MODELLERİ*
- *OKULÖNCESİ EĞİTİMDE SAYISAL GELİŞMELER*
- *OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARININ GELİŞTİRİLMESİ*

GİRİŞ

İnsanoğlunun var oluşundan bu yana çocuklar toplumlarda hep özel bir konuma sahip olmuşlardır. İlkel ya da gelişmiş hemen her toplumda çocuklara özel davranılmaya çalışılmıştır. Şüphesiz bu uygulamaların bazıları bugünün değer ve anlayışları ile ele alındığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Dönem dönem yaşanan sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi dalgalanmalar küçük çocuklara karşı benimsenen anlayışları ve uygulamaları olumsuz yönde etkilemiştir. 20. yüzyılın son on yılında pek çok kurum ve kuruluş dünya çocuklarının durumunu değerlendirmek, geliştirici önlemler almak için çalışmalarını 0-6 yaş arasındaki çocuk grupları üzerinde yoğunlaştırmıştır. Yapılan çalışmalar dünyanın pek çok bölgesinde yaşayan okulöncesi çağındaki çocukların yaşamsal sorunlarla baş edebilme uğraşısı içinde olduklarını ve en temel haklarına bile sahip olmadıklarını ortaya çıkarmıştır.

Günümüzde bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, yalnızca kişi başına düşen milli gelirle değil, o ülkede verilen eğitimin nicelik ve niteliği, erken yaş gruplarına sağladığı hizmetler ile belirlenmektedir. Çocuklara erken yaşlarda sunulan eğitim olanakları ile, onların sosyal çevrelerinden kaynaklanan eksiklerini gidermek, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda gelişmelerini sağlamak, onlara temel beceriler kazandırmak ve onları ilköğretime hazırlamak olanaklı olabilmektedir. 0-6 yaş arasındaki yıllar insan yaşamının en duyarlı yıllarıdır. Araştırmalar bu dönemde çocuklara zengin uyarıcılarla donatılmış bir çevre sunulmasının onlar için çok önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, okulöncesi yıllarda verilecek nitelikli bir eğitimin insanlığın geleceğinin bir garantisi olduğunu söyleyebiliriz.

Türk Eğitim Sistemi içerisinde de okulöncesi eğitim, zorunlu olmayan, ancak temel eğitimin önemli bir parçası olan bir eğitim basamağı olarak tanımlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren devletin eğitim politikalarında ülke düzeyinde tüm çağ grubu çocuklarını kapsayacak bir okulöncesi eğitimin gerçekleştirilmesi amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda, özellikle son 40-50 yıl içinde okulöncesi eğitimin nicel ve nitel yönden geliştirilmesi için önemli girişimler başlatılmıştır. Ancak, okulöncesi eğitimin ülke düzeyinde yaygınlaştırılması ve bu alanda öngörülen okullaşma oranına ulaşılması henüz sağlanamamıştır. Örneğin, 1999-2000 öğretim yılında okulöncesi eğitimde okullaşma oranı %9,8 olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2000, s.94).

Bu ünitede Türk Eğitim Sisteminde ilk eğitim basamağını oluşturan okulöncesi eğitimin Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan zaman dilimi içerisinde gelişimi açıklanacaktır. Ünitede önce, okulöncesi eğitimin tanımı, amacı, tarihsel ve sayısal gelişimi ile önemli yasal temelleri verilmiş, daha sonra da okulöncesi eğitim modelleri ve okulöncesi eğitim programlarının geliştirilmesi açıklanmıştır.

OKULÖNCESİ EĞİTİMİN TANIMI VE GELİŞİMİ

Okulöncesi eğitim çocuğun doğumundan ilköğretime başladığı zamana kadar olan ve onun tüm yaşantılarını kapsayan bir eğitim sürecidir. Bu süreçteki en önemli ve etkili kurum ailedir. Ancak ailenin yanı sıra çocuğun yakın çevresi, okulöncesi eğitim kurumları ve kitle iletişim araçları da çocuğun eğitim sürecinde etkili olmaktadır. Okulöncesi dönem olarak tanımlanan 0-6 yaş arasındaki dönem, insan yaşamının temelini oluşturmaktadır. Çocuklar bu yaşlarda fiziksel, sosyal ve duygusal yönlerden bakım ve desteğe gereksinim duymaktadırlar. Çok hızlı gelişirler, büyük

Okulöncesi eğitim, çocuğun doğduğu an başlar ve ilköğretime başladığı ana kadar sürer.

bir öğrenme kapasitesine sahiptirler. Eğer gereksinimleri doğru karşılanmaz ve desteklenmezlerse gelişimleri aksayabilir. Erken yaşlardaki eksikliklerin izleri ise yaşam boyu sürebilir.

Okulöncesi Eğitimin Tanımı

Okulöncesi eğitim; 0-72 aylar arasındaki yaş gruplarında bulunan çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı çevre olanakları sağlayan, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerden gelişmelerini destekleyen, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda onları en iyi biçimde yönlendiren ve ilköğretime hazırlayan, temel eğitim bütünlüğü içinde yer alan bir eğitim sürecidir.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nda tanımlandığı biçimiyle (Md. 19), zorunlu ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsayan okulöncesi eğitimin yukarıdaki tanımını sistematik bir biçimde analiz edecek olursak, okulöncesi eğitimin;

- 0-72 aylar arasındaki çocuklar için,
- onların gelişim düzeylerine uyan,
- bireysel özelliklerini dikkate alan,
- zengin uyarıcı çevre sunan,
- tüm gelişim alanlarını destekleyen,
- kültürel değerlerle uyumlu,
- ilköğretime temel oluşturan,
- temel eğitim bütünlüğü içinde yer alan

bir eğitim süreci olduğunu kolayca görebiliriz.

SIRA SİZDE 1

Okulöncesi eğitimin tanımını bir şekil ya da şema ile gösteriniz.

Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Tarihsel sürece baktığımızda hemen hemen tüm ülkelerde küçük çocukların eğitimlerinden çok beslenmelerinin ve beden sağlıklarının önemsendiğini söyleyebiliriz. 19. yüzyılın ortalarından itibaren ve özellikle 20. yüzyılın başlarında okulöncesi eğitim önemsenmeye başlanmıştır. 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında çeşitli ülkeler okulöncesi çocuklarına daha fazla sayıda ve daha nitelikli okulöncesi eğitim hizmeti sunmak amacıyla farklı uygulamalar ve bilimsel araştırmalar üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu çalışmaların sonucunda bugün Avrupa Birliği (AB) içinde yer alan ülkelerde ilköğretim öncesindeki bir yıllık eğitim zorunlu eğitim olsun ya da olmasın, çağ nüfusunun çok büyük bir bölümünü içine almıştır. 5-6 yaş çocuk gruplarında okullaşma oranları %40 ile %100 arasında değişmektedir. 0-4 yaş çocuk gruplarında okullaşma oranları daha düşük olmakla birlikte, çocuğun doğumundan önce ailelere sağlanan çeşitli destek hizmetler sayesinde ailenin yaşam kalitesi arttırılarak bu yaş grubundaki çocukların eğitimlerine nitelik kazandırılmaktadır.

Avrupa Birliği ülkelerinde görülen bu durum başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere diğer bazı devletler için de geçerlidir. Örneğin, İsveç'te 1-5 yaş arasındaki çocukların yaklaşık %61'i, 5-7 yaş arasındaki çocukların ise yaklaşık %91'i okulöncesi eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır. Hollanda'da ise 2-4 yaş arasındaki çocukların yaklaşık %64'üne okulöncesi eğitim hizmeti sunulmaktadır. Türkiye'de ise, gerekli yasal düzenlemelerin yapılmış ve ulusal eğitim politikalarında ve kalkınma planlarında hedeflenmiş olmasına karşın, okulöncesi eğitim ülke düze-

yinde tüm çağ çocuklarını kapsayacak biçimde yaygınlaştırılamadığından okullaşma oranı da AB ülkeleri ortalamasının oldukça altında kalmıştır.

Çeşitli ülkelerdeki okulöncesi çağı çocuklarının okullaşma oranlarını araştırınız ve Türkiye ile karşılaştırınız.

SIRA SİZDE 2

Türk Eğitim Sistemi içinde okulöncesi eğitimin kurumsallaştırılmasına dönük ilk girişimlerin Osmanlı Devleti'nde 20. yüzyılın başlarında başlatıldığını, bu girişimlerin Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda da sürdürüldüğü, ancak yeterli olmadığını, daha kapsamlı ve etkili girişimlerin ise yaklaşık son kırk yıl içinde gerçekleştiğini görüyoruz. Cumhuriyetten günümüze kadar okulöncesi eğitimde yaşanan gelişmeler ana çizgileriyle şöyle özetlenebilir:

"Osmanlı Devleti'nde Eğitim" ünitesinde öğrendiğiniz bilgilerin ışığında Cumhuriyet dönemine kadar okulöncesi eğitimde önemli çalışmaların yapılmadığını söyleyebiliriz. Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman tebaanın eğitim öğretimi için yaygın olarak kullandığı okul tipi olan *sıbyan okulları* dışında küçük yaş gruplarına hizmet veren başka bir kurumun uzun süreli var olmadığı görülmektedir. Kimi kaynaklar, 4-6 yaş arasındaki çocukların alındığı bu okulları, okulöncesi eğitim olarak göstermiştir. Aslında sıbyan okulları her ne kadar 4-5 yaşlarından itibaren çocukları kabul etseler de gerek eğitim içerikleri gerek kullandıkları yöntemler göz önüne alındığında bugünün okulöncesi eğitim anlayışına hiç de uygun düşmemektedir. Çünkü bu okullarda yaşama dönük olmayan, sadece çocukların dini duygularının geliştirilmesi amaçlı dini bir eğitim yapılıyordu.

Sıbyan okulları, Osmanlı Devleti'nde yaygın olan bir okul türüdür.

Gerçek anlamda çağdaş kurumsal okulöncesi eğitim 1900'lü yılların başlarında görülmeye başlanmıştır. 1913 yılında çıkarılan İlköğretim Geçici Yasasında *(Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati)* ilkokulun bir basamağı olarak anaokullarının açılması öngörülmüştür. Ancak anaokullarının ve anasınıflarının açılması, 1915 yılında Anaokulu Yönetmeliğinin *(Ana Mektepleri Nizamnamesi)* yayımlanmasından sonra başlamıştır. Bu yönetmelikte anaokulu, "... çocukların yaşlarına uygun olarak, yararlı oyun, gezi, el işleri, ilahi, yurtseverlik şiiri ve doğa bilgisine ilişkin konuşmalar ile ruhsal ve bedensel gelişmelere hizmet eden" bir okul olarak tanımlanmıştır (Md. 4) (Başaran, 2006, s.94). Ancak anaokulları, İstanbul ve birkaç büyük ilin dışında yaygınlaşamamıştır. Birinci Dünya Savaşı, ardından Kurtuluş Savaşının getirdiği zorluklar bu uygulamaların sona ermesine neden olmuştur.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte eğitim öncelikli bir konu olarak ele alınmıştır. Ancak eğitim seferberliğinde okuma-yazma öğretimine ve ilköğretimde okullaşmaya ağırlık verildiğinden okulöncesi eğitim ailelerin sorumluluğunda bir alan olarak kalmış ve kurumsal yönden fazla bir gelişme gösterememiştir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda, 38 ildeki 80 anaokulunda 5880 çocuğa okulöncesi eğitim hizmeti verilmekteydi.

Cumhuriyetin yaklaşık ilk 25-30 yılında okulöncesi eğitim alanında belirli bölgelerde ve daha çok kent merkezlerinde Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer ilgili Bakanlıklar tarafından sınırlı sayıda okulöncesi eğitim kurumunun açılması dışında önemli bir gelişme olmamıştır. 1950'li yıllarda dönemin hükümetleri tarafından okulöncesi eğitimin geliştirilmesi için kimi girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerden biri, 1952 yılında Anaokulları Programı ve Yönetmeliğinin hazırlanması ve 1954 yılında da Anaokulları Yönetmeliğinin yayımlanmasıdır. Bu yönetmelikte, okulöncesi eğitimin önemi vurgulanmış olmakla birlikte mali kaynakların yetersiz-

liği nedeniyle okulöncesi eğitim kurumlarında sayıca önemli bir gelişme olmamıştır (Öz, 1983, s.241).

Okulöncesi eğitimin gelişmesi, 1961 Anayasası, 1961- İlköğretim ve Eğitim Yasası ve 1973- Milli Eğitim Temel Yasası ile yapılan düzenlemelerle hızlanmıştır.

Okulöncesi eğitimin gelişmesi 1960'lı yıllarda hızlanmıştır. Bunun etmenlerinden biri, 1961 Anayasası'nda "Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır, teşkilat kurar (Md.35)." ve "Halkın eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını sağlama devletin başta gelen görevlerindendir (Md.50)" hükümleri ile çocuğun korunması ve halkın eğitiminin zorunlu kılınmasıdır (Öz, 1983, s.242). Bu Anayasa hükmü gereğince, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası (1961) ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası (1973) ile okulöncesi eğitimin geliştirilmesine dönük düzenlemeler yapılmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren okulöncesi eğitimin gelişmesini etkileyen bir diğer etmen de, 1961 Anayasası gereğince planlı kalkınma döneminin başlatılması ve hazırlanan kalkınma planlarında, Milli Eğitim Şûraları kararlarına da temel oluşturan okulöncesi eğitimin politika ve hedeflerinin belirlenmesidir. Bu düzenlemelerle ilgili ayrıntılı bilgiler izleyen bölümde verilmiştir.

OKULÖNCESİ EĞİTİMİN YASAL TEMELLERİ

Türkiye'de, özellikle doğum oranının yüksekliğine bağlı olarak çocuk nüfusunun yüksek olması ve bölgeler ve bölgelerdeki yerleşim yerleri arasında belirgin sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların olması Türk milli eğitim sistemi içerisinde okulöncesi eğitimin önemini daha da artırmaktadır. Okulöncesi dönemde çocuğun bilişsel, duyuşsal ve devinimsel gelişiminin kasıtlı ve istendik yönde desteklenmesinin, onun toplumsal yaşamda ve okul yaşamında daha etkili ve daha başarılı bir birey olmasının sağlanmasında etkisi ve aynı zamanda eğitimde fırsat eşitliğinin ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesindeki önemi nedeniyle hemen tüm Cumhuriyet hükümetleri okulöncesi eğitimin ülke düzeyinde yaygınlaştırılmasını, nicel ve nitel yönden geliştirilmesini amaçlamışlardır. Bu amacın gerçekleşmesi için de, gerek eğitim sistemine yön verilmesinde ve ulusal eğitim politikalarının belirlenmesinde en üst düzeyde danışma organı Milli Eğitim Şûralarında ve toplumsal kalkınmanın bir bütün olarak gerçekleştirilmesinde temel belirleyici olan kalkınma planlarında bir dizi kararlar alınmış, bu kararlar doğrultusunda yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Bu bölümde, önce Milli Eğitim Şûralarında öneri olarak alınan kararlar ile kalkınma planlarındaki okulöncesi eğitimle ilgili uygulama stratejilerine ve hedeflerine değinilecek, daha sonra da okulöncesi eğitimle ilgili önemli yasalardaki düzenlemelerden söz edilecektir.

Milli Eğitim Şûralarında Okulöncesi Eğitim

Milli Eğitim Şûraları, eğitimle ilgili durum ve sorunların tartışılıp çözüm önerilerinin geliştirildiği geniş katılımlı toplantılardır. Okulöncesi eğitimin sorunları, Beşinci, Dokuzuncu, Onuncu, On Birinci, On İkinci, On Dördüncü, On Beşinci ve On Yedinci Milli Eğitim Şurasında tartışılmıştır.

Eğitim sisteminin bir bütün olarak kamu adına konunun uzmanlarınca ve ilgili tarafların temsilcilerince incelenmesi, tartışılması ve uygulayıcılara yol gösterilmesinde önemli bir işlevi olan Milli Eğitim Şûraları 1939-2006 yılları arasında 17 kez toplanmıştır. Milli Eğitim Şûralarında eğitim sorunlarına çözüm bulunmasını, eğitim sisteminin toplumun değişen gereksinmelerine ve bireyin ilgi ve yeteneklerine yanıt verecek biçimde düzenlenmesini ve yürütülmesini sağlamak için öneri niteliğinde önemli kararlar alınmıştır. Okulöncesi eğitimin ele alındığı şûralar ve bu şûralarda alınan kararlar şöyle özetlenebilir.

Beşinci Milli Eğitim Şûrası (5-14 Şubat 1953): Okulöncesi eğitim ve öğretimin ve anaokulları için hazırlanan program ve yönetmeliğin incelendiği bu şûrada, okulöncesi eğitimin sorunları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Şûrada okulöncesi

eğitimin yaygınlaştırılması için, devletin yanı sıra okulöncesi eğitim ve öğretim kurumlarının gerçek ve tüzel kişiler ile belediyeler ve özel idareler tarafında da açılması, özel anaokullarına vergi muafiyeti uygulanması istenmiştir (Özalp ve Ata Ünal, 1983, s.125). Bu kurumlarda okulöncesi öğretmenlik belgesi olanların görevlendirilmesi, bunun için de anaokullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla öğretmen okullarında ve kız enstitülerinde gerekli düzenlemelerin yapılması, ayrıca yurtdışına eleman gönderilmesi; devlet elindeki uygun binaların anaokulları için ayrılması, okulöncesi eğitim ile ilgili yayınların Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılması önerilmiştir.

Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası (24 Haziran-4 Temmuz 1974): Gündemini *Milli Eğitim Sisteminin Bütünlüğü İçinde Programlar ve Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar* konusunun oluşturduğu bu şûrada, eğitim sisteminin basamakları ile bu basamakların amaçları ve görevleri ile okulları Milli Eğitim Temel Yasası'nda belirlenen biçimiyle aynen benimsenmiştir. Buna göre okulöncesi eğitim, henüz zorunlu eğitim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsayan ve isteğe bağlı bir eğitim basamağı olarak tanımlanmış ve okulöncesi eğitimin amaç ve görevleri açıklanmıştır. Ayrıca okulöncesi eğitim kurumlarının, bağımsız anaokulları olarak kurulabileceği gibi, gerekli görülen yerlerde temel eğitim kurumlarının birinci devresine bağlı anasınıfları halinde ya da ilgili diğer eğitim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak açılabileceği belirtilmiştir.

Onuncu Milli Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981): *Türk Milli Eğitim Sisteminin Yapısı ve Eğitim Programları ile Öğrenci Akışı ve Öğretmen Yetiştirme* konularını görüşmek amacıyla toplanan bu şûrada, okulöncesi eğitim ayrıntılı olarak ele alınmış ve pek çok öneri yapılmıştır. Okulöncesi eğitimin amaç ve görevleri ile eğitim programlarının geliştirilmesinin üzerinde durulduğu şûrada okulöncesi eğitimin, 0-6 yaş arasındaki çocukların eğitimini, bu eğitim içinde de anasınıfı eğitiminin dört ve beş yaşlarını kapsaması ve zamanla zorunlu olması benimsenmiştir. Şurada ayrıca, temel eğitime başlama yaşının yediden altıya indirilmesi, kırsal ve gecekondu yörelerinde hizmetlere öncelik verilmesi, anasınıflarını denetleyecek müfettişlerin eğitilmesi, öğretmenler için el kitapları, çocuklar için eğitim ve oyun araçları, anne babalar için kaynak materyaller hazırlanması konularında önerilerde bulunulmuştur.

On Birinci Milli Eğitim Şûrası (8-11 Haziran 1982): Bu şûrada öğretmen eğitimi üzerinde durulmuş, önerilen öğretmen eğitimi modelinde okulöncesi öğretmeninin nasıl yetiştirilmesi gerektiği, programların amaçları, fonksiyonları, ilkeleri, içerik ve etkinlik kategorileri belirtilerek açıklanmıştır.

On İkinci Milli Eğitim Şûrası (18-22 Haziran 1988): 1988 yılında toplanan bu şûrada, anaokulu ve anasınıfı öğretmeni gereksiniminin yükseköğretim tarafından karşılanması mümkün oluncaya kadar var olan öğretmenlerin yanına "öğretmen yardımcısı" veya "eğitici" verilmesi konusunda gerekli çalışmaların yapılması, lise ve dengi okul mezunlarının, kendilerine verilecek eğitimden sonra bu amaçla işe yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştır.

On Dördüncü Milli Eğitim Şûrası (27-29 Eylül 1993): Gündemini eğitim yönetimi ve okulöncesi eğitim konularının oluşturduğu bu şûrada, okulöncesi eğitimin geliştirilerek yaygınlaştırılmasının ve kalkınma planlarındaki hedeflere ulaşılmasının sağlanması için alınması gereken önlemlerle ilgili kararlar alınmıştır. Örneğin, işletmelerde kreş açma uygulamasının sağlanması ve kapsamının geliştirilmesi konusunda yasa ve yönetmelik hazırlama çalışmalarına başlanması, toplu konut projelerinde okulöncesi eğitim kurumuna yer ayrılması, kamu ve özel kurum ve kuruluşların okulöncesi eğitim kurumu açmaları için teşvik edilmesi ve desteklen-

mesine karar verilmiştir. Yine aynı şûrada; gelir düzeyi düşük ailelerin bulunduğu merkezlerde ikili eğitim yapacak anaokulları projesinin gerçekleştirilmesi, okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacı ile *Yap-İşlet-Devret* modelinden yararlanılması, örnek projelerin geliştirilmesi, okulöncesi eğitim kurumları için paket programların oluşturulması, okulöncesi eğitimle ilgili bütün yasa ve yönetmelikleri kapsayacak biçimde bir *Okulöncesi Eğitimi Yasası*'nın çıkarılması ve *Okulöncesi Eğitim Merkezleri*nin kurulması gibi konular önerilmiştir.

On Beşinci Milli Eğitim Şûrası (13-17 Mayıs 1996): Gündem maddelerinden birini *İlköğretim ve Yönlendirme* konusunun oluşturduğu bu şûrada yakın bir gelecekte 5-6 yaş grubunun ilköğretim bünyesine alınmasının ve zorunlu olmasının üzerinde durulmuştur. Ayrıca yoğun göç alan illerde derslik gereksiniminin karşılanması, okul binalarının yapımında okulöncesi çocuklarının gereksinimi doğrultusunda fiziksel düzenlemelerin yapılması, *Aile Katılımı Programları* ile *Ana Baba Okulları*nın yaygınlaştırılması konularında da kararlar alınmıştır.

On Yedinci Milli Eğitim Şûrası (13-17 Kasım 2006): *Türk Milli Eğitim Sisteminde Kademeler Arasında Geçişler, Yönlendirme ve Sınav Sistemi ile Küreselleşme ve AB Sürecinde Türk Eğitim Sistemi* konusunun görüşüldüğü bu şûrada okulöncesi eğitimle ilgili olarak; 60-72 aylar arasındaki eğitimin zorunlu hale getirilmesi, 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nda gerekli düzenlemeler yapılarak "Okulöncesi Eğitimi Kanunu"nun çıkarılması, Cumhuriyetin 100. yılının kutlanacağı 2023 yılına kadar okulöncesi eğitimde 36-72 aylık yaş grubu için okullaşma oranının %80'e ulaştırılması, daha fazla kurum açılabilmesi için özel sektörün teşvik edilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur.

SIRA SİZDE 3

On Yedinci Milli Eğitim Şûrasında okulöncesi eğitimle ilgili olarak başka hangi konular üzerinde durulmuştur, araştırınız. Ele alınan konuları size göre en önemli olandan en önemsiz olana doğru sıralayınız.

Kalkınma Planlarında Okulöncesi Eğitim

Cumhuriyet döneminde okulöncesi eğitim konusu hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda da zaman zaman ele alınmış, özellikle okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve hizmetlere nitelik kazandırılması gibi noktalarda hedefler belirlenmiştir. Ancak özellikle okulöncesinde okullaşma oranı olarak beş yıllık kalkınma planlarında hedeflenen sayılara genellikle ulaşılamamıştır. Okulöncesi eğitimin ele alındığı kalkınma planları ve bu planlardaki kararlar şöyle özetlenebilir:

Okulöncesi eğitimin geliştirilmesi için yapılması gerekenler, 1968-2006 yılları arasında uygulamaya konulan beşer yıllık yedi kalkınma planında belirlenmiş olmasına karşın, öngörülen plan hedefleri gerçekleştirilememiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972): Bu planda okulöncesi eğitimin 3-6 yaş çocuklarının eğitimi olduğu ve bu eğitimin ancak anne eğitiminden yoksun çocukların eğitimi içinde ele alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca okulöncesi eğitim hizmetlerinin bağımsız anaokulları ve ilkokullara bağlı anasınıfları olarak yürütüleceği üzerinde durulmuştur. O dönemde okulöncesi eğitime öğretmen yetiştiren önemli kaynaklardan biri olan kız enstitülerinde öğretim programının ve okulöncesi eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla çocuk yuvalarının açılması önerilmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977): Bu planda okulöncesi eğitimle ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı ve ilgili kurumların bir model geliştireceği, bu model çerçevesinde özel sektörün teşvik edileceği belirtilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983): Bu planda, önceki üç plan döneminde, kaynakların sınırlılığı ve bu eğitim alanına gereken önemin verilememesi nedeniyle okulöncesi eğitimin gelişemediği belirtilmiştir. Ayrıca, büyük şehirlerden başlayarak, özellikle gecekondular ve işçi çocukları hedef alınarak okulöncesi

eğitimle ilgili pilot uygulamaların başlatılacağı, bu uygulamaların sonuçları doğrultusunda yeni düzenlemelerle okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989): Bu planda okulöncesinde 5-6 yaş grubunun okullaşma oranının %10'a çıkarılması hedeflenmiştir. Bunun için de kamu ve özel kuruluşların olanaklarından yararlanılması esası getirilmiştir. Ayrıca dil problemi olan geri kalmış bölgelerde okulöncesi eğitim çalışmalarının yaygınlaştırılması öne çıkarılmıştır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994): Bu planda dönem sonuna kadar okulöncesi eğitimde okullaşma oranının %11,5 olması hedeflenmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000): Bu planda okulöncesi eğitimde okullaşma oranının dönem sonuna kadar %16'ya çıkarılması hedeflenmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005): Bu planda, öncelikle sosyal, psikolojik ve zihinsel gelişimin erken yaşlarda şekillenmesi nedeniyle okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve okulöncesi eğitimde okullaşma oranının AB ülkelerindeki okullaşma oranlarına göre çok düşük olması nedeniyle okullaşma oranlarının hızla arttırılması gerektiği vurgulanmış ve 2000-2005 döneminde okulöncesi eğitimde %25'lik bir okullaşma oranı hedeflenmiştir.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2006-2010): Bu plan 2006 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu planda eğitimin her kademesinde okullaşma oranlarının arttırılması gerektiği belirtilmiştir. Okulöncesi eğitimin arz kapasitesinin ihtiyacın çok altında olduğu, bu nedenle yatırımların hızlandırılmasının ve mevcut kaynaklardan etkin biçimde yararlanılmaya devam edilmesinin önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Anne-baba eğitimlerinin ve farklı yaşam koşullarına bağlı olarak farklı eğitim modellerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Yasalarda Okulöncesi Eğitim

Okulöncesi eğitimle ilgili olarak çıkarılan önemli yasalarda yer alan düzenlemeler ve uygulamalar şu şekilde özetlenebilir:

İlköğretim ve Eğitim Kanunu: 1961 yılında yayımlanan 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 6. Maddesinde, okulöncesi eğitim kurumları isteğe bağlı olan ilköğretim kurumları arasında sayılmıştır. Aynı kanunda, okulöncesi eğitim kurumlarında, zorunlu öğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitileceği, bu kurumların gerçek ve tüzel kişilerle, belediyeler, özel idareler ve devlet tarafından açılabileceği belirtilmiştir. Bu kanunda kabul edilen hususları gerçekleştirmek üzere 1962 yılında *Anaokulları Yönetmeliği* yayımlanmıştır. Bu yönetmelikte, anaokullarının amaçları ve kuruluş yöntemleri, yönetimi, çalışma zamanları gibi konular yer almıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu: 1973 yılında yayımlanan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 19. Maddesinde, okulöncesi eğitimi; zorunlu ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimi olarak tanımlanmıştır. Kanunun 20. Maddesinde okulöncesi eğitimin amaç ve görevleri sıralanmış; 21. Maddesinde de, okulöncesi eğitim kurumlarının, bağımsız anaokulları olarak kurulabileceği gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretim okullarına bağlı anasınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumalarına bağlı anasınıfları olarak da açılabileceği belirtilmiştir.

Milli Eğitim Temel Kanunu Madde 20:
Okulöncesi eğitimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak;
2. Onları ilköğretime hazırlamak;
3. Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak;
4. Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.

SIRA SİZDE 4

Şu an yürürlükte olan Okulöncesi Eğitim Programında yer alan okulöncesi eğitimin amaçları ile 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'ndaki amaçlar aynı mıdır? Neden?

OKULÖNCESİ EĞİTİMDE İDARİ YAPI

Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, eğitim ve öğretim işleri Milli Eğitim Bakanlığının yetki alanındadır.

Anayasa'da ve eğitimle ilgili yasalarda tüm eğitim sisteminin düzenlenip yürütülmesi ve denetlenmesi görev ve sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir. Bu nedenle okulöncesi eğitim de Milli Eğitim Bakanlığının yetki ve sorumluluk alanındadır. Ancak, okulöncesi eğitim hizmeti veren kurum ve kuruluşların çeşitli olması, resmi ve özel okulöncesi eğitim kurumlarının idari yönden Bakanlık düzeyinde bağlı olduğu birimlerde de çeşitlilik ortaya çıkarmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığın merkez örgütünde okulöncesi eğitimden sorumlu olmak üzere, ilk kez 1977 yılında İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde *Okulöncesi Şubesi* kurulmuştur. Bu şubenin kurulması ile birlikte öncelikle ilkokulların bünyelerinde anasınıflarının açılmasına hız verilmiş, mevcut anaokullarının sayılarının arttırılması yönünde çaba sarfedilmiştir. Daha sonra 1992 yılında çıkarılan 3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunla, yeni bir birim olarak *Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü* kurulmuştur. Böylece okulöncesi eğitim çalışmaları hız kazanmış, okullaşma oranları artmış, ulusal ve uluslararası pek çok proje başlatılmıştır.

Ülkemizde okulöncesi eğitim hizmeti veren kurum ve kuruluşların neler olduğu incelendiğinde bu konuda da çeşitliliğin olduğu görülmektedir. Öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı içinde üç farklı genel müdürlük okulöncesi eğitim hizmeti vermektedir. Bunlar; Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Kız Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüdür.

Milli Eğitim Bakanlığının dışında, okulöncesi çocuklarına hizmet veren diğer kurum ve kuruluşların en önemlileri şunlardır: Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Çalışma Bakanlığı (1457 Sayılı İş Kanunu ile açılan kurumlar nedeniyle), Silahlı Kuvvetler, Büyük Millet Meclisi, üniversiteler, yerel idareler, diğer devlet kuruluşları, sivil toplum kuruluşları.

Bu hizmetler; anasınıfları, bağımsız ya da özel anaokulları, televizyonla eğitim, yaz kursları, özel ya da devlete bağlı kreş ve gündüz bakımevleri gibi kurumlarda verilmektedir.

Bazı sivil toplum kuruluşları da farklı devlet kuruluşları ile işbirliği yaparak okulöncesi eğitim alanında farklı hizmetler vermektedirler. Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) bunlardan biridir. AÇEV Ev Merkezli Eğitim, Anne/Baba/Çocuk Eğitimi, Kadınları Güçlendirme, Ev Ziyareti, Televizyon Programı, Hızlandırılmış Okulöncesi Yaz Kursları gibi etkinliklerle okulöncesi eğitime destek vermektedir.

Okulöncesi eğitime katkı sağlayan diğer sivil toplum örgütlerinin neler olduğunu araştırınız.

SIRA SİZDE 5

OKULÖNCESİ EĞİTİM MODELLERİ

Okulöncesi eğitim, ünitenin önceki bölümünde de belirtildiği gibi, çocuğun doğumundan, ilkokula başladığı güne kadar olan yaş dönemini kapsar. Araştırmacılar tarafından çocuğun yüksek bir öğrenme potansiyeline sahip olduğu bir dönem olarak kabul edilen bu dönemde uygun fiziksel ve sosyal çevre koşullarında ve sağlıklı etkileşim ortamında yetişen çocuklar daha hızlı ve başarılı gelişme göstermektedirler. Bu yaş dönemin önemli bir bölümünü çocuk evde, bir bölümünü de bu amaçla oluşturulmuş kurumlarda geçirir. Bu nedenle bu yaş grubundaki çocuklara evde ve kurumda verilecek eğitimin türü ve niteliği önemlidir. Okulöncesi eğitimde uygulanan eğitim modelleri de bu iki boyuta göre şekillenir.

Türkiye'de okulöncesi eğitimde beş eğitim modeli uygulanmaktadır:
- Kurum Merkezli Eğitim
- Aile Merkezli Eğitim
- Kurum-Aile ve Toplum Merkezli Eğitim
- Gezici Anaokulları
- Uzaktan Eğitim

Türkiye'de okulöncesi eğitim hizmetlerinin sunumunda uzun süre tek bir modele bağlı kalınmıştır. Farklı ve yeni modellerin denenip uygulanmaya başlanması son on yılda hız kazanmıştır. Türkiye'de uygulanmakta olan okulöncesi eğitim modelleri şunlardır:

Kurum Merkezli Eğitim Modeli

Çeşitli ülkelerde okulöncesi eğitimde 1900'lu yıllardan başlayarak kabul gören en yaygın modeldir. Önceleri özel kişi ve kurumlar tarafından ana mektepleri, çocuk yuvaları, çocuk bahçeleri adıyla açılan bu kurumlar daha sonra devlet ve belediyeler tarafından da açılmıştır. Bağımsız anaokulları, anasınıfları, uygulama anaokulları ve anasınıfları, gezici anaokulları, yaz okulları, kadın ve çocuk merkezleri, çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakımevleri bu modele örnektir.

Aile Merkezli Eğitim Modeli

Bu modelde annelerin bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi önemlidir. Aile içi eğitimin kalitesi okulöncesi eğitim kurumlarında verilen eğitimin kalitesi ile birleştiğinde çocuklar için daha olumlu sonuçlar elde edilebilir.

Anne-Çocuk Eğitim Vakfı ve Milli Eğitim Bakanlığının ortaklaşa yürüttükleri Anne-Çocuk Eğitim Programı (AÇEP), yine aynı Vakıf (AÇEV) tarafından desteklenen Baba Destek Programı (BADEP), İstanbul Üniversitesince yürütülen Ana-Baba Okulu, Gazi Üniversitesi ve Milli Eğitim Bakanlığının ortaklaşa yürüttükleri Aile-Çocuk Eğitim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğünce yürütülen Anne-Baba-Çocuk Projesi bu modele örnek çalışmalardır.

Kurum-Aile ve Toplum Merkezli Modeller

Bu modelde yalnızca çocukların ya da anne babaların eğitimi değil, öğretmenlerin ve müfettişlerin eğitimleri de söz konusudur. *Çok Amaçlı Okulöncesi Eğitim Merkezi* modeli çocuğun eğitimini etkileyebilecek tüm bireylerin eğitim ihtiyaçlarını bizzat katılarak karşılayabilecekleri bir modeldir.

Bu modelin ilk örneği 1994 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, UNICEF, Küçükçekmece Belediyesi ve Marmara Üniversitesi işbirliği ile uygulanmıştır. Bu modelin yeni bir örneği Milli Eğitim Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi işbirliği ile Ankara Keçiören'de kurulmuştur.

Gezici Anaokulları Modeli

Bu model yerleşim merkezlerine uzak mesafede oldukları için parasal ya da ailesel nedenlerle anaokuluna gelemeyen çocuklar için onları ilköğretime hazırlamak amacıyla düşünülmüştür. Bu modelin önemli bir amacı da ailelerde, verilecek eğitim yoluyla çocuklarında meydana gelebilecek değişmeler konusunda farkındalık yaratmak ve okulöncesi eğitimin bir gereksinim olduğunu hissettirmektir. Bu nedenle otobüs o bölgeden ayrılmadan, bir anaokulu ya da anasınıfı kurulmasının sağlanması hedeflenmektedir.

Bu modelin ilk örneği Malatya'da Milli Eğitim Bakanlığı ve Belediyenin işbirliği ile yürütülmeye başlanmıştır. Daha sonra farklı illerde, başta İstanbul olmak üzere, Milli Eğitim Bakanlığı, belediyeler ve üniversitelerin işbirliği ile gezici anaokulları (Gezici Otobüs Anaokulu) uygulaması yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır.

SIRA SİZDE 6

Siz bir belediye otobüsünü gezici anaokulu haline getirseniz içini nasıl ve nelerle düzenlersiniz?

Uzaktan Eğitim Modeli

Bu model de okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve çocuklar ile ailelerine ulaşılması hedeflenmekte; radyo, televizyon, basılı gereçlerden yararlanılmaktadır. Bu model kapsamında anne babalar için ve çocuklar için ayrı ayrı eğitim programları hazırlanmış ve uygulanmıştır. Örneğin, anne babalar için Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF'in işbirliği ile *Video ile Anne-Baba Eğitim Programı* hazırlanmıştır. Bu program, 0-3 yaş grubunda çocukları olan anne-babalar için, bu yaş grubunun evrensel gelişim özelliklerini kültürel özelliklerle bütünleştirerek ele alan onar dakikalık video filmleri şeklinde hazırlanmıştır.

Televizyonda yayınlanan *Susam Sokağı* programı ile TRT ve Anne Çocuk Eğitim Vakfının işbirliğinde hazırlanan *Benimle Oynar mısın?* programları çocuklara yönelik uzaktan eğitim modelinin başarılı örneklerindendir.

OKULÖNCESİ EĞİTİMDE SAYISAL GELİŞMELER

Çeşitli ülkelerin nüfus özellikleri incelendiğinde Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olduğu çarpıcı bir biçimde görülmektedir. Genç nüfusa sahip olmanın pek çok üstünlükleri olmasına karşın eğitime olan talebin karşılanamaması gibi önemli bir sakıncası da bulunmaktadır. Türkiye'de 0-14 yaşlar arasındaki gençlerin toplam nüfustaki oranı ile Avrupa ülkelerinin bazılarındaki aynı yaş grubunun toplam nüfustaki oranlarına (AB üyesi 15 ülkenin ortalaması) bakıldığında Türkiye yönünden iki kata varan bu fark açıkça görülmektedir (Tablo 2.1).

Tablo 2.1
Türkiye ve AB Ülkelerinde 0-14 Yaş Grubunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

Ülkeler	2000 Yılı	2006 Yılı
AB - (15 ülke)	%16.7	%15.7
Türkiye	%30.0	%28.1

Kaynak: *DPT, 9.BYKP, s.181.*

Cumhuriyetin ilanından bu yana Türkiye'de eğitim en önemli konulardan biri olmuştur. Okulöncesi eğitim de bu bağlamda her yıl daha fazla önem kazanmış ve hizmet sunumu arttırılmaya çalışılmıştır. Yaklaşık 80 yıllık bir süre içinde okulöncesi eğitimde okul sayısında yaklaşık %200, öğrenci sayısında yaklaşık %80 artış olmuştur. Tablo 2.2, 48-72 aylık çocuklar için sağlanan okulöncesi eğitim hizmetlerindeki bu sayısal gelişmeleri göstermektedir.

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	80	5.880
1943-1944	49	1.604
1963-1964	146	4.767
1983-1984	2.784	78.981
1997-1998	7.532	181.450
1998-1999	7.976	207.319
1999-2000	8.571	213.944
2000-2001	9.249	258.706
2001-2002	9.643	289.066
2002-2003	11.314	320.038
2003-2004	13.692	358.499
2004-2005	16.016	434.771

Tablo 2.2
1923-2005 Yılları Arası Okulöncesi Eğitimde Okul ve Öğrenci Sayıları

Kaynak: *TÜSİAD, Doğru Başlangıç: Türkiye'de Okulöncesi Eğitim, s.81.*

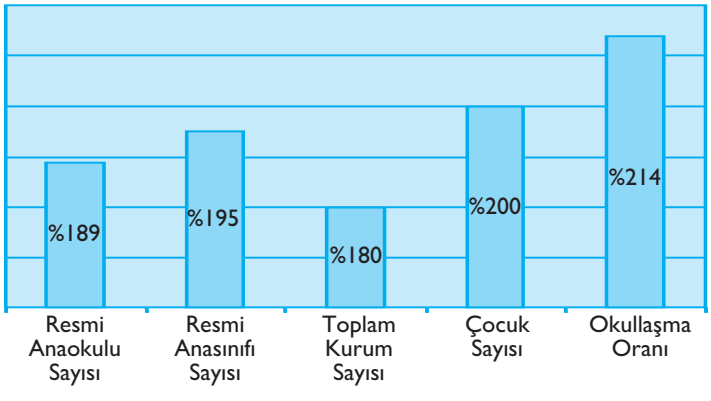
Yukarıda da açıklandığı gibi, 1961 Anayasası gereğince planlı kalkınma uygulamasına geçildikten sonra, beşer yıllık dönemler için hazırlanan kalkınma planlarında genelde eğitim sisteminin bütününe, özelde de okulöncesi eğitime ilişkin var olan durum belirlenerek plan döneminin sonunda ulaşılmak istenen hedefler saptanmıştır. Ancak genellikle okulöncesi eğitim alanında plan hedeflerinin gerçekleştirilmesi olanaklı olmamıştır. Örneğin, 2001-2005 dönemini kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda okulöncesi eğitimde %25'lik bir okullaşma hedeflenmiştir. Ancak, son üç yıllık dönemde 4-5 yaş gruplarındaki çocukların sayısı ve okullaşma oranlarının verildiği Tablo 2.3'te de görüldüğü gibi, plan döneminin sonunda okulöncesi eğitimde hedeflenen okullaşma oranına ulaşılamamıştır.

Yıllar	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (%)
2003-2004	358	13.2
2004-2005	435	15.3
2005-2006	550	19.9

Tablo 2.3
2003-2006 Yılları Arasında 4-5 Yaş Grubu Çocuklarının Sayısı ve Okullaşma Oranları

Kaynak: *DPT, 9.BYKP, s.190.*

Yukarıda verilen sayısal veriler incelendiğinde okulöncesi eğitim hizmeti sağlamada hâlâ daha yeterli sayı ve oranlara ulaşılamadığı görülmektedir. Ancak önce-

Şekil 2.1

2003-2006 Yılları Arasında Okulöncesi Eğitimde Oransal Değişmeler (MEB Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü 2006 Verileri)

ki yıllarla bir kıyaslama yaptığımızda okulöncesi eğitimde oransal değişimlerin büyük olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Şekil 2.1 incelendiğinde, son üç yıl içinde okulöncesi eğitimde %214'lük bir artışın olduğu görülmektedir. Bu önemli bir artıştır. Ancak, çocuk sayısındaki artışın fazla olması, buna karşılık bu alana yapılan yatırımların yetersiz olması, Türkiye'de yıllardır süre gelen okulöncesi eğitim alanındaki okullaşma oranında öngörülen hedeflere ulaşılamamasının en önemli etmenleridir.

OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARININ GELİŞTİRİLMESİ

Eğitim sürecinin etkili bir biçimde yürütülmesi eğitim programlarının yönlendirmesi ile olanaklıdır. Eğitim programları okulun ve öğretmenin yol göstericiliği altında, okul içi ve okul dışındaki tüm öğretme ve öğrenme durumlarını düzenler.

Türkiye'de okulöncesi eğitim alanında ilk kapsamlı program geliştirme çalışması, Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversitelerin işbirliği ile hazırlanan Okulöncesi Eğitim Programı ve Öğretmen Kılavuz Kitabı ile gerçekleştirilmiştir. 1989 yılında uygulamaya konan bu program 1994 yılına kadar okulöncesi eğitim kurumlarında kullanılmıştır. 1994 yılında programda bazı değişiklikler yapılarak kreş, anaokulu ve anasınıfı programları ayrı ayrı hazırlanmıştır. Bu programlar 1994-1995 yılından 2002-2003 öğretim yılına kadar uygulamada kalmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Okulöncesi Eğitim Genel Müdürlüğü 2000 yılında, 1994-1995 öğretim yılından beri okulöncesi eğitim kurumlarında (kreş, anaokulu ve anasınıfı) uygulanmakta olan okulöncesi eğitim programlarını geliştirmek üzere çalışmalar başlatmıştır. Bu çalışmalara okulöncesi eğitim hizmeti sunan çeşitli kurum ve kuruluşlardan, diğer bakanlıklardan, Talim ve Terbiye Kurulundan, üniversitelerin okulöncesi öğretmeni yetiştiren fakültelerinden, öğretmen ve yöneticilerden, kişi ya da kişiler katılmıştır. Çalışmaların ilk aşamasında, Kreş Programında sorunların olmaması nedeniyle bu programın aynen uygulanmasına devam edilmesi, Anaokulu Programı ile Anasınıfı Programının birleştirilerek 36-72 aylık çocuklar için tek program hazırlanması benimsenmiştir. Bu çalışmalar sonunda yeni bir anlayışla geliştirilen ve önceki okulöncesi eğitim programlarına göre daha esnek bir program haline getirilen yeni Okulöncesi Eğitim Programı, Talim ve Terbiye Kurulunun kararıyla 2002-2003 eğitim- öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere kabul edilmiştir (Gürkan, 2003, s.105-106).

2005 yılında ilköğretim programlarına getirilen yenilikler ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme süreci içinde olması gibi nedenlerle 2002 Okulöncesi Eğitim Programını geliştirme çalışmalarına başlanmıştır. Program geliştirme çalışmalarının yanı sıra Öğretmen Kılavuz Kitabı hazırlama çalışmaları da yapılmıştır. 2006 yılında 36-72 aylık çocuklara yönelik olarak *Okulöncesi Eğitim Programı* ve *Öğretmen Kılavuz Kitabı* tamamlanmıştır. Geliştirilen yeni eğitim programı ve öğretmen kılavuz kitabı 2006- 2007 eğitim-öğretim yılında 3-6 yaş grubu çocuklarına hizmet sunan tüm eğitim kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır. Geliştirilen bu program *gelişimsel* bir programdır. Program anlayışı olarak "bütüncül", program yaklaşımı olarak da "sarmal" bir programdır.

Yukarıda sıralanan tüm eğitim programlarının geliştirilmesi etkinlikleri, Milli Eğitim Bakanlığı Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğünün koordinasyonunda üniversite öğretim üyeleri ile okulöncesi öğretmen, müdür ve müfettişlerinin katılımları ile gerçekleştirilmiştir.

Özet

Okulöncesi eğitimi tanımlamak

Okulöncesi eğitim, çocuğun doğumundan ilköğretime başladığı ana kadar olan ve onun tüm yaşantılarını kapsayan bir eğitim sürecidir. Çocukların tüm gelişim alanlarını destekler ve onları ilköğretime hazırlar.

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar okulöncesi eğitimdeki belli başlı gelişmeleri açıklamak

Cumhuriyet dönemine kadar okulöncesi eğitimde önemli çalışmaların yapılmadığını söyleyebiliriz. Cumhuriyet kurulduktan sonra da 1960'lı yıllara kadar okulöncesi eğitim alanında önemli bir gelişme olmamıştır. Ancak 1961 Anayasası'nda çocukların korunmasında ve eğitiminde devletin görevlerine ilişkin hükümlerin olması, 1961 ve 1973 yılında çıkarılan eğitimle ilgili yasalarda da okulöncesi eğitimin ilköğretimin bir parçası olarak tanımlanmasından sonra, okulöncesi eğitim alanında önemli gelişmeler olmuştur.

Okulöncesi eğitim uygulamalarına temel oluşturan yasal düzenlemeleri açıklamak

1961 yılında çıkarılan 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 1973 yılında kabul edilen Milli Eğitim Temel Kanunu okulöncesi eğitim alanındaki düzenlemelerin ve uygulamaların yasal temellerini oluşturur. Ayrıca, 1939-2006 yılları arasında 17 kez toplanan Milli Eğitim Şuralarının bazılarında da okulöncesi eğitime ilişkin önemli tavsiye kararları alınmıştır. Ayrıca 1963 yılından itibaren beşer yıllık dönemler için hazırlanan kalkınma planlarında öngörülen düzenlemeler ve hedefler de okulöncesi eğitim alanındaki uygulamalara temel oluşturur.

Okulöncesi eğitimde idari yapıyı özetlemek

1977 yılında ilk kez İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde "Okulöncesi Şubesi", 1992 yılında da "Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Günümüzde okulöncesi eğitim hizmeti Milli Eğitim Bakanlığı içinde üç ayrı genel müdürlük tarafından verilmektedir. Ayrıca Başbakanlık Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çalışma Bakanlığı ile çeşitli özel ve resmi kurum ve kuruluşlar da bu yaş grubuna hizmet sunmaktadır. Milli Eğitim Temel Kanunu gereği tüm bu hizmetlerin yönetim ve denetiminden birinci derecede Milli Eğitim Bakanlığı sorumludur.

Türkiye'de uygulanan okulöncesi eğitim modellerinin özelliklerini açıklamak

Okulöncesi eğitim kapsamında Türkiye'de farklı modeller uygulanmaktadır. Bu modeller; kurum merkezli, kurum-aile ve toplum merkezli, gezici anaokulu ve uzaktan eğitim modeli olmak üzere dört grupta toplanabilir. Her modelin kendine özgü avantaj ve dezavantajları vardır. Ancak tek modele bağlı kalmak yaygınlaşmayı olumsuz etkiler.

Okulöncesi eğitimdeki sayısal gelişmeleri yorumlamak

Türkiye'deki nüfus yapısı diğer ülkelerdeki nüfus yapıları ile kıyaslandığında, Türkiye genç bir nüfusa sahiptir. Yıllar boyunca okulöncesinde okul sayısı sürekli artmış olmasına karşın hâlâ daha bu yaş gruplarındaki okullaşma oranları istenen düzeye ulaştırılamamıştır.

Okulöncesi eğitimde program geliştirme çalışmalarını değerlendirmek

Okulöncesi eğitim kurumlarında hizmetin kalitesini arttırmada hazırlanan eğitim programlarının etkisi çok önemlidir. Türkiye'de 1989 yılında Okulöncesi Eğitim Programı ve Öğretmen Kılavuz Kitabı hazırlanmıştır. Bu programda kimi değişiklikler yapılarak kreş, anaokulu ve anasınıfı için ayrı ayrı hazırlanan eğitim programı 1994-1995 öğretim yılından 2002-2003 yılına kadar uygulanmıştır. 2002-2003 öğretim yılından itibaren 36-72 aylık çocukları kapsayan anaokulları ve anasınıfları için yeni bir program uygulamaya konulmuştur. Şu an uygulanmakta olan Okulöncesi Eğitim Programı 2006 yılında geliştirilmiş ve Öğretmen Kılavuz Kitabı da aynı çalışma kapsamında hazırlanmıştır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdaki cümlelerden hangisi okulöncesi eğitimin tanımında **yer almaz?**

a. 0-6 yaş çocuklarına yöneliktir.
b. 0-6 yaş çocuklarının zihinsel gelişimlerini hedefler.
c. 0-6 yaş çocukları için ilköğretime temel oluşturur.
d. 0-6 yaş çocuklarının bireysel özelliklerini dikkate alır.
e. 0-6 yaş çocuklarına zengin içerikler sunar.

2. 0-7 yaş grubu çocukların eğitimiyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

a. Avrupa Birliği ülkelerinin tümünde 5-6 yaş grubunda okullaşma oranı %100'dür.
b. İsveç'te 1-5 yaş arasındaki çocukların %9'u okulöncesi eğitim hizmetlerinden yararlanırlar.
c. Türkiye'de okulöncesi eğitimde okullaşma oranı Avrupa Birliği ortalamasına yakındır.
d. Hollanda'da 2-4 yaş grubundaki tüm çocuklara okulöncesi eğitim hizmeti verilmesi zorunludur.
e. İsveç'te 5-7 yaş grubundaki çocuklarda okullaşma oranı %90'nın üzerindedir.

3. Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında okulöncesi eğitimin durumu ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

a. Yaklaşık altı bin çocuğa okulöncesi eğitim hizmeti verilmekteydi.
b. Hiçbir çocuk okulöncesi eğitim almamıştı.
c. Resmi ve özel hiçbir okulöncesi eğitim kurumu yoktu.
d. Sadece İstanbul'da birkaç anaokulu vardı.
e. Birkaç büyük ilde 1.500 kadar çocuk okulöncesi eğitimden yararlanıyordu.

4. Okulöncesi eğitimin **ilk kez** kapsamlı olarak ele alındığı Milli Eğitim Şûrası aşağıdakilerden hangisidir?

a. İkinci
b. Beşinci
c. Dokuzuncu
d. Onuncu
e. On Birinci

5. Okulöncesi kurumların geliştirilecek bir modele göre yapılması ve bu model çerçevesinde özel sektörün teşvik edilmesi üzerinde durulduğu beş yıllık kalkınma planı aşağıdakilerden hangisidir?

a. İkinci
b. Üçüncü
c. Dördüncü
d. Beşinci
e. Altıncı

6. Aşağıdakilerden hangisi Okulöncesi Eğitim Genel Müdürlüğü'nün kurulmasına neden olan etmenlerden biri **değildir?**

a. Okulöncesi eğitimi yaygınlaştırmak
b. Okulöncesi eğitimde kaliteyi arttırmak
c. Okulöncesi eğitim hizmetlerinin koordinasyonunu sağlamak
d. Okulöncesi kurumlarına hızlı destek sağlamak
e. Okulöncesi kurum müdürlerinin bir amire bağlı çalışmasını sağlamak

7. I. Kurum merkezli model
II. Aile merkezli model
III. Gezici anaokulu modeli
IV. Uzaktan eğitim modeli

Yukarıdakilerden hangileri Türkiye'de uygulanan okulöncesi eğitim modelidir?

a. Yalnız I
b. I ve II
c. I ve IV
d. I, II ve III
e. I, II, III ve IV

8. Aşağıdakilerden hangisi gezici anaokulunun **en temel** amacıdır?

a. Aileye hizmet sunmak
b. Çocuğa hizmet sunmak
c. Ailelere okulöncesi eğitimin çocuklar üzerindeki etkisini göstermek
d. Okulöncesi eğitimi yaygınlaştırmak
e. Çocukları okulöncesi eğitime özendirmek

9. Aşağıdakilerden hangisi okulöncesi eğitimde tek bir modele bağlı kalmanın **en olumsuz yanıdır?**

a. Okulöncesi eğitimde yaygınlaşmayı yavaşlatması
b. Okulöncesi eğitim yatırımlarını özendirmemesi
c. Diğer modellerin uygulanmasını engellemesi
d. Diğer bakanlıkların hizmet sunumunu durdurması
e. Özel sektörün parasal desteğine izin vermemesi

10. Türkiye'de yürürlükte olan okulöncesi eğitim programı **ilk kez** hangi eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlamıştır?

a. 1994-1995
b. 2001-2002
c. 2002-2003
d. 2005-2006
e. 2006-2007

Yaşamın İçinden

"... Çocuğun gelişiminde aile kadar çocuğun içinde bulunduğu topluluk da önemlidir. Bu önem iki yönlüdür. Çocuğun içinde bulunduğu topluluk çocuğun doğrudan ya da dolaylı olarak karşılıklı etkileşim kurduğu çevrelerden biridir. Dolayısıyla çocuğu etkilemekte ve çocuk ondan etkilenmektedir. Bu nedenle topluluğun çocuğu koruyan, barındıran, sosyal gelişimine katkıda bulunan ve çocuğun gelişimine müdahale eden bir rolü bulunmaktadır.

Çocuğun içinde bulunduğu topluluğun gelişimine katkı sağlaması için topluluğun desteklenmesi önemlidir. Topluluğu desteklemek kendi hayatları üstünde kontrol sahibi olmaları ve kendi kararlarını alabilmeleri anlamına gelmektedir. Topluluklar kendi kaderlerini belirlemekte etkin olurlarsa ihtiyaçlarını sağlamakta da başarılı olmaktadır. Hem topluluğu kalkındırmak hem de topluluğun çocuğun gelişimine katkı yapmasını sağlamak aynı anda mümkün olabilmektedir. Erken Çocukluk Eğitimi Programının yerel ihtiyaçları karşılaması isteniyorsa, topluluk katılımı ile her iki amaca da ulaşılabilmektedir..."

Kaynak: TÜSİAD. (2005). **Doğru Başlangıç: Türkiye'de Okulöncesi Eğitim.**

Okuma Parçası

Anadili Ediniminde Çocuk Kitaplarının İşlevi

Kişinin iletkenleri tam ve doğru anlayabilmesi, duygu ve düşüncelerini açık ve etkili bir biçimde anlatabilmesi, anadilinde düşünme ve duygu üretme yetkinliğine ulaşmasıyla olanaklıdır. Gelişmemiş, karışık ya da kavramsal bakımdan yoksul olan bir dil, kişinin özgürce düşünmesini duyumsayabilmesini engeller. Kişileri çağdaş yaşamın bir gereği olan etkili iletişim süreçlerinden uzaklaştırır.

Nitelikli-sanatçı duyarlığı ile hazırlanmış çocuk kitapları; anadilin yapısının, kurallarının ve anlatım olanaklarının çocuklara sezdirilmesinde ve kavratılmasında başat bir sorumluluk üstlenir. Onlara, anadillerini doğru kullanma bilinci ve duyarlığı kazandırır. Çocukların, iki yaşından başlayarak dil gelişim evrelerine ve anlam dünyalarına uygun olarak hazırlanan kitaplar, onlar için öykünebilecekleri bir dil çevresi yaratır. Bu dil çevresinde söz varlığının bütün zenginlikleri, gelişim evrelerine uygun olarak çocuklara sunulur. Dilin anlam yapısı, özellikleri, anlatım gücü ve inceliği çocuğun doğasına uygun kurgularla sezdirilir. Bütün bu özellikleriyle, nitelikli yapıtlar çocukların anadil edinimleri için ilk özgün dil uyaranlarıdır; dilsel kazanımlar için doğal öğrenme ortamları yaratan araçlardır.

Okulöncesi dönemde kitaplar, dilsel ve görsel özellikleriyle kavramları tanıtma; çocuğun kendini gerçekleştirmesine, düş kurmasına, düşünmesine, eğlenmesine olanak sağlama gibi temel işlevleri üstlenir. Bu işlev çocuğun dili tanıması, dilin anlama ve anlatma aracı olarak olanaklarını sezmesiyle bütünleşir. Sanatçıların hazırladığı yapıtlar, üstlendikleri bu sorumlulukla, çocuk ile yazılı ve görsel ürünler arasında bir duygu köprüsü oluşturur. Çocuğun kitaba ilişkin olumlu duyuşsal davranışlar edinmesini sağlar. Bu etkileşim, ilköğretim sürecinde duyarlı çabalarla desteklendiğinde okuma alışkanlığı edinmiş bireylerin yetişim süreci de somutlanmaya başlar. Öte yandan, ilköğretime gelene kadar, çocukların nitelikli yapıtlarla kurduğu etkileşim, çocuğun kültürel çevresini geliştirir. Çevreden edinilen konuşma becerisinin ölçünleşmesini, yerleşmesini, benimsenmesini kolaylaştırır. Bu özellikleriyle anadili öğretimi için bir temel atılmış, ilk evre doğal bir etkileşimle tamamlanmış olur.

İlköğretim döneminde çocuklar kullandıkları anadilin kurallarını da sezinlemeye ve uygulamaya başlarlar. Temel dil kurallarının davranışa dönüştüğü bu evrede, ço-

cuklara seslenen yazın ürünlerinden, anadilinin anlatım kurallarına özenle uyması beklenir. Dil, içeriği taşıyan bir araçtır. Onun yanlış kullanılması içeriğin de yanlış ya da eksik anlaşılmasına neden olacaktır. Bu durumun, yazar ile okur arasındaki etkileşimde verimsizlik yaratacağı açıktır.

İlköğretim sürecinde, çocuk yazını ürünlerinin; dil bilinci ve duyarlığı işlenmiş, okuma alışkanlığı kazanmış bireylerin yaşamını bütünleyen birer araç olması beklenir. Dilin acemice kullanıldığı, kurallarının yok sayıldığı, dilsel savruklukların gözlendiği; kuru, yapay bir anlatımın egemen olduğu kitapların çocukları kitaplardan soğutacağı, okuma eyleminden koparacağı bilinmelidir. Okuma eylemiyle arasına kalın duvarlar örülmeye başlayan çocukların, dil bilincini nasıl işleyecekleri, dil duyarlığını nasıl besleyecekleri çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Bu sorun, verimsiz bir anadili öğretimi süreciyle kuşatıldığında, bu kez de kişinin duygu ve düşünce evreninin sadece görsel iletilerle biçimlendirilmesi olgusu karşımıza çıkar. Görselliğe bağlı değer oluşturma sürecinin hızla yaygınlaştığı bir toplumun ise, demokratik ilkeleri içselleştirme, yaratıcı kültüre katkı sağlama sorunuyla sürekli yüz yüze kalması kaçınılmazdır. Çocuklara insan ve yaşam gerçekliğini dilin anlatım olanaklarını ustaca kullanarak sezdirme, tanıtma; anadilinin kavram evreninden kesitler sunma, bu evrenin inceliklerini duyumsatma gibi temel işlevleri üstlenmesi gereken yazın ürünlerinin, dil ve anlatım bağlamında bazı temel ilkelere yaslanması gerekir. Bu ilkeler, şöyle özetlenebilir:

- Çocuk kitaplarındaki anlatım; duru, içten, kısa ve yalın tümcelerle yapılandırılmalıdır.
- Sanatçıların yeniden kurguladıkları yaşam durumları, çocukların duyu algılarını devindirmelidir.
- Türkçe'nin söz varlığı, anlatım gücü ve inceliği, gelişim evrelerine uygun olarak çocuklara sezdirilmelidir.
- Kitaplardaki anlatım Türkçe sözcüklerle kurulmalı; anlatımda eskimiş, yıpranmış ve yabancı sözcükler yeğlenmemelidir.
- Çocukların kavramsal gelişimini gözeten bir anlayışla, anlatım; yazar ve okur iletişiminde ortak anlamlar yaratabilecek bir paydaya oturtulmalıdır.
- Kitaplar, çocukların anadilinin kurallarını kavramalarında ve doğru uygulamalarında öykündükleri birer araçtır. Bu nedenle, anlatımda dil mantığı ve dil estetiği bakımından bozuk tümceler bulunmamalıdır. Özellikle, yazım ve noktalama işaretlerinin yerli yerinde kullanılması bakımından özenli davranılmalıdır.

Çocuklar için yazınsal niteliği olan yaşam durumları oluşturmak, her şeyden önce sanatçı olmayı gerektirir. Yazın, yaşamı ve insanı anlamaya dayalı, aracı dil olan estetik bir dışavurumdur. Bir dilin en yetkin kullanım örneklerinin sunulduğu bir yaşam alanıdır. Çocukların, bu alanın olanaklarıyla erken yaşlarda buluşabilmesi; çok boyutlu düşünme alışkanlığı edinmiş, duyarlı bireylerin yetişim sürecine de hız kazandıracaktır. Çok iyi bilinmelidir ki çocuğa dille, çizgiyle seslenebilmek; ona insanın, yaşamın gerçekliğini sezdirebilmek, anlatım aracını ustalıkla kullanabilen bir sanatçı duyarlığını gerekli kılar. Çocuk yazını, kendimizce oluşturduğumuz doğruların, özensiz bir dille çocuklara aktarıldığı bir alan olamaz da.

Kaynak: Sever, Sedat. (2004, Mart). **Çoluk Çocuk Dergisi.**

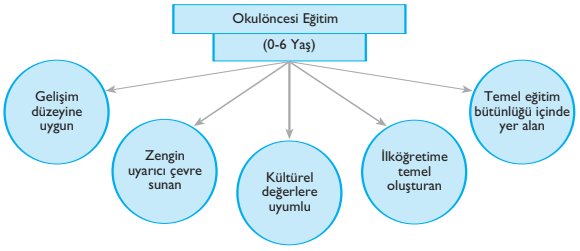
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. b	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitimin Tanımı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitimin Yasal Temelleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitimin Yasal Temelleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitimde İdari Yapı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitim Modelleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitim Modelleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitim Modelleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise, "Okulöncesi Eğitim Programlarının Geliştirilmesi" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Okulöncesi eğitimin tanımı farklı şekillerle gösterilebilir. Örnek:

Sıra Sizde 2

Bu konuda araştırma yapmanız gerekmektedir. Aşağıdaki internet siteleri ile bağlantı kurduğunuzda bu konudaki son bilgilere ulaşabilirsiniz.

http://nces.ed.gov/programs/coe/2006/pdf/02_2006.pdf

http://nces.ed.gov./survey/international/IntIndicators/pdf/Earlychildhoodenrollment2001.pdf

Sıra Sizde 3

Bu konuda önce Milli Eğitim Bakanlığının internet sayfasına ulaşmanız ya da On Yedinci Milli Eğitim Şûrası dokümanlarını elde etmeniz gerekmektedir. Sonra da sizden orada ele alınan konuları önem sırasına göre dizmeniz beklenmektedir.

http://ttkb.meb.gov.tr/duyurular/17sura/sura.htm

Sıra Sizde 4

Tüm eğitim programları hazırlanır ya da geliştirilirken Milli Eğitim Temel Kanunu esas alındığı için şu an yürürlükte olan programın amaçları ile bu kanundaki amaçlar aynıdır.

Sıra Sizde 5

Okulöncesi eğitime katkı sağlayan pek çok sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın (AÇEV) yanısıra Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Kadın Emeğini Destekleme Vakfı (KEDV), UNICEF gibi kuruluşlar da okulöncesi eğitime destek olmaktadır.

Sıra Sizde 6

Gezici anaokulu otobüsünün içini kendi yaratıcılığınızı kullanarak farklı biçimlerde düzenleyebilirsiniz. İçinde neler olması gerektiğini belirleyebilirsiniz. Örneğin, otobüsün pencerelerine içerden renkli ve güzel resimler yapıştırabilir, iç duvarlarını renkli boyayabilirsiniz. İçine küçük masa ve sandalyeler, bir köşesinde yere minderler koyabilirsiniz.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

AÇEV. (2003). **Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları: Yaygınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu.** İstanbul.

Akyüz, Yahya. (2006). **Türk Eğitim Tarihi.** Ankara: PegemA Yayıncılık

Başaran, İbrahim Ethem. (2006). **Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi.** Ankara: Ekinoks.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.** Ankara: DPT.

Early Childhood Enroliment. (2001). 5 Şubat 2007'de http://nces.ed.gov/surveys/ international/Intllındicators/pdf/Early_childhood_enrollment_2001.pdf adresinden alınmıştır.

Gürkan, Tanju. (2003). "Okulöncesi Eğitimde Planlama ve Uygulama", M. Sağlam (Ed.). **Özel Öğretim Yöntemleri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Gürkan, Tanju. (2006). **Okulöncesi Eğitimde İlke ve Yöntemler.** Yayımlanmamış Ders Notları. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). **On Yedinci Milli Eğitim Şurası Dokümanları.** Ankara.

On Yedinci Milli Eğitim Şurası. (2006). 6 Şubat 2007'de htpp://ttkb.meb.gov.tr/duyurular/17sura/sura.htm adresinden alınmıştır.

Oktay, Ayla. (2005). "Okulöncesi Eğitimin Önemi ve Yaygınlaştırma". **Okulöncesi Eğitimde Güncel Konular.** İstanbul: Morpa.

Öz, Fevzi. (1983). "Okulöncesi Eğitim", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** Ankara: MEB.

Özalp, Reşat ve Aydoğan, Ataünal. (1983). "Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** Ankara: MEB.

Profiles of Educaiton. 05.02.2007'de http://ibe.unesco.org/countries/Turkey adresinden alınmıştır.

Sever, Sedat. (2004, Mart). "Anadili Ediniminde Çocuk Kitaplarının İşlevi", **Çoluk Çocuk Dergisi**.

The Condition of Educaiton. (2006). 05.02.2007'de http://nces.ed.gov/programs/coe/2006/pdf/02_ 2006.pdf adresinden alınmıştır.

TÜSİAD-Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği. (2005). **Doğru Başlangıç: Türkiye'de Okulöncesi Eğitim.** İstanbul.

Yaşar, Şefik. (2006). (Ed.) **Okulöncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Okulöncesi Eğitim Öğretmenlerinin Eğitimi

3

Okulöncesi çocuklarının yaşamında öğretmenin önemli bir yeri vardır. Öğretmen, onlar için anneden sonra güvenilecek ve model alınacak insandır. Öğretmen onların sevgi dolu dünyasını zenginleştirecek eşsiz bir kaynaktır. Böyle bir kaynağın çok iyi eğitim alması gerekmektedir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- *Öğretmenlik mesleğinin genel özelliklerini tanımlayabilecek,*
- *Öğretmen niteliklerini açıklayabilecek,*
- *Cumhuriyetten günümüze okulöncesi öğretmenlerinin eğitimine dönük uygulamaları özetleyebilecek,*
- *1998-1999 ve 2006-2007 öğretim yıllarında uygulamaya konulan Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programlarını tartışabilecek,*
- *Okulöncesi öğretmenlerinin hizmetiçi eğitimlerini açıklayabilecek,*
- *Okulöncesi eğitimle ile ilgili bazı sayısal verileri yorumlayabilecek,*
- *Okulöncesi öğretmenlerinin eğitiminde son durumu değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Işıl Öğretmen, yeni eğitim programlarının tanıtıldığı seminere katıldığında çok heyecanlıydı. Bu, onun katıldığı ilk hizmetiçi eğitimdi. Salon çok kalabalıktı. Çeşitli illerden öğretmenler vardı. Yanında oturan Duygu Öğretmenle tanıştı. Duygu Öğretmen Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Programını bitirmişti. Işıl Öğretmen, kendisinin, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Anabilim Dalından geçen yıl mezun olduğunu ve Adana'daki bağımsız anaokulunda üç aydır çalıştığını söyledi. Duygu Öğretmen öğrenciyken "usta öğretici" olarak çalışmaya başladığını, bu nedenle de deneyimli olduğunu söyledi. Işıl Öğretmenin bu uygulamadan haberi yoktu. Seminer başlayıncaya kadar okulöncesine öğretmen olanların hangi yollarla hizmetöncesi eğitim aldıklarını konuşmaya devam ettiler.

Anahtar Kavramlar

- *Öğretmenlik Mesleği*
- *Öğretmen Nitelikleri*
- *Öğretmenlik Mesleği Yeterlikleri*
- *Okulöncesi Eğitim Öğretmenliği*
- *Lisans ve Önlisans Eğitimi*
- *Usta Öğretici*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ*
- *OKULÖNCESİ EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ*
- *OKULÖNCESİ EĞİTİM ÖĞRETMENLERİYLE İLGİLİ BAZI SAYISAL VERİLER*

GİRİŞ

Eğitimin en genel işlevlerinden biri, bireyin kişiliğini olumlu yönde etkilemektir. Bireyin kişiliğinin oluşumunda aileden sonra en önemli görev okula düşmektedir. Birey, içinde yaşadığı toplumun dünya görüşünü, siyasal değerlerini, duygusal yönelimlerini, inançlarını, kısaca o toplumun kültürünü ailede öğrenmeye başlar. Üç yaşlarında okulöncesi eğitime ya da altı yaşlarında ilköğretime başlayan birey günün önemli bir kısmını arkadaşları ve öğretmeni ile etkileşim halinde geçirir. Anne ve babadan sonra öğretmen bireyin yaşamındaki en önemli insan olmaya başlar. Birey okulda bir yandan çeşitli bilgi ve beceriler kazanırken bir yandan da öğretmenin düşüncelerinden, duygusal tepkilerinden, değerlerinden ve alışkanlıklarından etkilenir. Bu noktada, öğretmenin öğrenciler için *iyi bir model olma* görevi ön plana çıkar. Bireylerin eğitim ve öğretimlerinde doğru ve nitelikli modellerin kritik bir önemi vardır. Bireylerin anne ve babalarından sonra model olarak aldıkları insanların başında okulöncesi ve ilköğretim öğretmenleri gelmektedir. Atatürk, "Öğretmenler yeni nesil sizin eseriniz olacaktır." derken işte bu olguyu vurgulamak istemiştir. Şüphesiz nitelikli bireyleri ancak nitelikli öğretmenler yetiştirebilir. Bu nedenle öğretmenlerin eğitimi son derece önemli bir konudur.

Küçük çocukların yaşamında öğretmenlerin önemli bir yeri vardır.

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ

Öğretmenlik mesleği eğitim sektörü ile ilgili sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan, akademik çalışma ve meslekî formasyon gerektiren profesyonel anlamda bir uğraşı alanıdır.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nda öğretmenlerin yasal konumu şu şekilde belirtilmiştir: "Öğretmenlik eğitim, öğretim ve bunlarla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini, Türk Milli Eğitiminin amaçlarına uygun olarak yerine getirmekle yükümlüdürler".

Bu yasa ile öğretmenlik mesleğinin, özel bir uzmanlık alanı olduğu vurgulanarak, mesleğe hazırlığın genel kültür, özel alan bilgisi ve meslek bilgisi ile kazanıldığı belirtilmekte ve öğretmenlerin lisans düzeyinde eğitim almaları gerektiği açıkça belirtilmektedir.

Öğretmenlik profesyonel bir meslektir.

Öğretmenlik Mesleğinin Genel Özellikleri

Öğretmenlik mesleğinin kendine özgü bazı özellikleri vardır. Bu özellikler, öğretmenin görev yaptığı öğretim kademesinden ve hatta görev yaptığı ülkeden bağımsız mesleğin genel özellikleridir.

Bu özellikler ana hatlarıyla şunlardır:

- Öğretmenlerin büyük bir bölümü devlet memurudur. Özel statüdeki bazı eğitim kurumlarının dışındaki tüm eğitim kurumlarında görevli öğretmenler devlet memuru olarak çalışmaktadırlar. Bu nedenle de mesleğe giriş ve meslekte ilerleme denetimleri devlet tarafından yapılmaktadır.
- Öğretmenlik; insanları, öğrenmeyi ve öğretmeyi sevenler için ideal bir meslektir. Öğretmenler sürekli olarak çevrelerindeki insanlarla etkileşimde ve paylaşımda bulunurlar.
- Öğretmenlik tüm ülkelerde en yaygın olarak görülen mesleklerden biridir. Özellikle Türkiye gibi genç nüfusun yoğun olduğu ya da okullaşma oranının yüksek olduğu toplumlarda öğretmen sayısı fazladır.
- Öğretmenlik, özellikle okulöncesi ve sınıf öğretmenliği, kadınların yoğun olarak çalıştıkları bir meslek alanıdır.

Öğretmenlik, çoğu toplumlarda kadınların yoğunlukla tercih ettikleri mesleklerden biridir.

- Öğretmenlik daha çok orta ve ortanın altında gelire sahip grupların tercih ettiği bir meslektir. Son yıllarda Türkiye'de çeşitli alanlarda yaşanan ciddi istihdam sorunlarının, bazı alanların dışında öğretmenlik alanında fazla yaşanmaması nedeniyle öğretmenlik mesleğinin tüm gelir düzeylerindeki öğrencilerce daha fazla tercih edilen bir meslek durumuna geldiği de bir olgudur.
- Öğretmenlik mesleğinin gelir düzeyi düşüktür. Bu durum öğretmenlerin devlet memuru olmalarından ve sayılarının çok fazla olmasından kaynaklanmaktadır.
- Öğretmenlik mesleğinin toplumsal statüsü çok yüksek değildir. Aslında öğretmenlik hemen her toplumda saygı duyulan bir meslek olmasına karşın gelir düzeyinin düşük olması, eğittiği grupların yaş ve bilgi düzeyinin düşük olması, zaman zaman herkesin öğretmen olarak atanması gibi nedenlerle toplumsal statüsü yüksek değildir.
- Öğretmenlik mesleğinde kariyer yapma ve meslekî gelişim olanakları sınırlıdır. Devletin öğretmenlerin meslekî gelişimleri için ayırdığı parasal kaynaklar yetersizdir. Öğretmenler, görevli oldukları okul üniversitelere uzak olduğu, tam gün çalıştıkları, ders yükleri ve diğer sorumlulukları fazla olduğu için lisansüstü eğitim programlarını izlemekte de zorlanmaktadırlar.
- Öğretmenlik mesleğinden ayrılma oranı yüksektir. Öğretmenlerin maaş ve statülerinin düşük olması bu durumu ortaya çıkaran en önemli nedenlerdendir.

SIRA SİZDE 1

Size göre, öğretmenlik kimler için ideal bir meslektir, neden?

Öğretmen Nitelikleri

Öğretmenlerin mesleklerini gereği gibi yerine getirebilmeleri hizmetöncesinde ve hizmetiçinde yeterli ve nitelikli bir eğitim almaları ile mümkündür.

Öğretmenlik eğitiminin içeriği; genel kültür, özel alan bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi olmak üzere üç boyutludur.

Hizmetöncesinde öğretmen adayları öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarında, dört yıl boyunca, *genel kültür, özel alan bilgisi* ve *öğretmenlik meslek bilgisi* kazanmak amacıyla çeşitli dersler alırlar ve uygulamalı çalışmalar yaparlar.

Genel kültür alanı, öğretmenin eğitim sürecindeki genel kazanımlarının bir bileşkesi olup, öğretmenin mesleğini uygularken bir sorunla karşılaştığında alan bilgisi ve eğitme-öğretme becerisine ek olarak bu sorunun çözümüne/irdelenmesine katkıda bulunan diğer disiplinler arası bilgi ve becerileri kapsamaktadır. Bu bilgi ve becerilerin, alan bilgileri ile ilişkilendirilmesi ve öğretim sürecinde kullanılması önem kazanmaktadır.

Öğretmen, temel ve uygulamalı bilimler ile sosyal bilimlerin temel kavramlarını, varsayımlarını, tartışmalarını, araştırma ve inceleme yöntemlerini bilir ve anlar. Olay ve olgu karşısında durumu, felsefi, tarihsel, sosyolojik ve ekonomik yönleriyle tanımlar ve açıklar. Diğer bir deyişle, öğretmen bir sorunla karşılaştığında sorunu çeşitli boyutlarıyla ele alır, seçenekleri belirler; en uygun seçeneği bulur, duruma uygular, süreci izler ve değerlendirir.

Genel kültür bilgileri, alana ilişkin olay ve olguların açıklanmasında; disiplinler arası ilişkilerin kurulmasında; konunun öğretiminde bütünlük, somutluk-soyutluk, yakınlık-uzaklık, anlaşılırlık, güncellik gibi öğretim ilkelerinin yaşama aktarılmasında, eğitim-öğretim yeterliklerinin ayrılmaz bir boyutunu oluşturur.

Genel kültürle ilgili bilgi ve beceriler, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, Türkçe, yabancı dil, matematik, bilim felsefesi, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, sanat, temel sağlık bilgisi, bilim ve teknoloji, doğal ve kültürel varlıkları koruma, sivil savunma vb. konu alanlarını kapsar.

Özel alan bilgisi, öğretmenin öğreteceği alanın belli başlı kavramlarını, tartışmalarını, araştırma ve inceleme yöntemlerini öğrenmesini sağlar. Böylece ona, kendi öğretim yapacağı alanın diğer konu alanları ile olan ilişkisini kurma becerisi kazandırır.

Öğretmen, alanına ait bilgilerin, gerçeklerin, sabit bir bütün değil, karmaşık, sürekli ve değişen bir yapıda olduğunu fark eder. Farklı perspektifleri kabul ederek bilginin nasıl geliştiğini öğrenciye aktarır. Öğrettiği alana ilişkin gelişmelere yakından ilgi duyar ve günlük yaşamda bağını kurar. Sürekli öğrenmeyi alışkanlık haline getirir. Alanla ilgili faaliyetle, alanın öğretimi konusundaki profesyonel etkinliklere aktif olarak katılır.

Öğretmenlik meslek bilgisi, öğretmene okul içinde ve okul dışındaki öğretme-öğrenme etkinliklerini; planlama, uygulama, değerlendirme ve geliştirme bilgi ve becerilerini kazandıran teorik ve uygulamalı çalışmaları içerir.

Okulöncesi öğretmenliği programında yer alan derslerden, Çocuk Gelişimi ve Çocuk Beslenmesi dersleri özel alan bilgisi dersleridir. Eğitim Bilimine Giriş, Öğretim İlke ve Yöntemleri dersleri ise öğretmenlik meslek bilgisi dersleridir. Bilgisayar, Yabancı Dil gibi dersler de genel kültür dersleridir.

Öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarında bu üç kümede toplanan dersler aracılığıyla öğretmen adaylarına belli nitelikler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de Milli Eğitimi Geliştirme Projesi çerçevesinde Yükseköğretim Kurulunca gerçekleştirilen öğretmen yetiştirme çalışmaları sonuçlanmış ve bu proje doğrultusunda 21.yüzyılda görev yapacak öğretmenlerin yeterlikleri belirlenmiştir. (MEB, 2002). Bu çalışmada öğretmen nitelikleri aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- Alana Egemen Olma
- Öğretme-Öğrenme Sürecini Yönetme
- Öğrenci Kişilik (Rehberlik) Hizmetlerini Yerine Getirme
- Uygun Kişisel ve Mesleki Niteliklere Sahip Olma

Öğretmenlik yapacağı alana egemen olmayan, yani o alanla ilgili bilgi ve becerileri yetersiz olan bir öğretmeni bekleyen sorunlar neler olabilir?

SIRA SİZDE 2

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü 2004 yılında Temel Eğitime Destek Projesinin öğretmen eğitimi bileşeni ile ilgili olarak, öğretmenlik mesleğinin genel ve özel alan yeterliklerinin belirlenmesi çalışmalarını başlatmıştır. 2006 yılında tamamlanan bu çalışmada belirlenen Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterliklerinin ana kategorileri şunlardır (MEB, 2006a):

- Kişisel ve Mesleki Değerler-Mesleki Gelişim
- Öğrenciyi Tanıma
- Öğretme ve Öğrenme Süreci
- Öğrenmeyi, Gelişimi İzleme ve Değerlendirme
- Okul, Aile ve Toplum İlişkileri
- Program ve İçerik Bilgisi

OKULÖNCESİ EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ

Öğretmenlerin yukarıda sözü edilen nitelikleri kazanabilmeleri onların kaliteli bir hizmetöncesi eğitim almaları ile mümkün olabilmektedir. Ancak 21. yüzyılda öğretmenlerin hizmetöncesinde kazandıkları bilgi ve becerilerini sürekli yenilemeleri ve genişletmeleri de beklenmektedir. Bu da öğretmenlere sağlanacak hizmetiçi eğitimlerle mümkün olabilecektir. Kısaca söyleyecek olursak öğretmenin niteliği ona sunulan hizmetöncesi ve hizmetiçi eğitimin niteliği ile doğrudan ilişkilidir.

Öğretmen eğitiminde, hizmetöncesi ve hizmetiçi eğitim bir bütündür.

Okulöncesi Eğitim Öğretmenlerinin Hizmetöncesi Eğitimi

Okulöncesi Eğitim ünitesinde (Ünite 2) okulöncesi eğitimin ve okulöncesi eğitimde öğretmenin önemine değinilmişti. Şimdi de böylesine önemli bir gelişim döneminde görev yapacak olan öğretmenlerin hizmetöncesinde hangi kaynaklardan ve nasıl yetiştiklerini inceleyelim.

1923'ten 1981'e Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme

Cumhuriyet döneminin başlangıcında eğitime yapılan en önemli katkılardan biri, öğretmenliğin yasal olarak "meslek" konumuna getirilmesidir. 1924 yılında çıkarılan 439 Sayılı Yasada, "öğretmenliğin devletin genel hizmetlerinde eğitim ve öğretim görevini üzerine alan, bağımsız sınıf ve derecelere ayrılan bir meslek" olduğu belirtilmiştir. Bu yasanın yayımından sonra, öğretmen yetiştirme konusundaki çabaların arttığı ve her yıl daha çok sayıda öğretmen adayı yetiştirilmeye başlandığı görülmektedir.

Türkiye'de okulöncesine öğretmen yetiştirme çalışmaları oldukça erken başlamıştır. 1-20 Mayıs 1925 tarihlerinde toplanan Maarif Müfettişleri Kongresi'nde konu gündeme gelmiş ve bu ihtiyacın karşılanması için var olan kız öğretmen okullarında bir şube açılması ve Ana Muallim Mektebi açılması önerilmiştir. Bu öneri doğrultusunda, 1926 yılında İzmir'de bir Ana Muallim Mektebi açılması kararı alınmış, ancak bu karar uygulamaya geçirilememiştir.

Okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirmek amacıyla ilk kez 1927-1928 öğretim yılında Ankara'da iki yıl süreli *Ana Muallim Mektebi* açılmıştır. Açılan bu okul 1930-1931 öğretim yılında İstanbul'daki Kız İlköğretmen Okulu'na taşınmış, iki yıl orada hizmet verdikten sonra 1933 yılında kapanmıştır.

1935 yılında Ankara'da *Kız Teknik Öğretmen Okulu* adında bir yükseköğretim kurumu açılmıştır. Bu kurumun *Çocuk Bakımı* ve *Biçki-Dikiş Bölümü* okulöncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme işini uzun yıllar üstlenmiştir.

SIRA SİZDE 3

1935 yılında açılan bu okulun şimdiki adı nedir? Okulöncesine halen öğretmen yetiştirmekte midir?

1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından *Anaokullarına Öğretmen Yetiştirme Kursu Geçici Programı* hazırlanmıştır.

1961 yılında çıkarılan 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası yürürlüğe girinceye dek okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirmede önemli bir değişiklik göze çarpmamaktadır. 1961 yılında çıkarılan 222 Sayılı Yasanın 17. Maddesi ile okulöncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme ile ilgili temel ilkeler yeniden belirlenmiştir. Bu maddeye göre okulöncesi eğitim kurumlarına öğretmen olacakların;

a) Öğretmen okullarından veya bu amaçla açılacak özel bölümlerden mezun olanlar ile yabancı ülkelerde buna denk öğrenim yapmış olanlar,
b) Lise ve kız enstitüsü mezunu olup, özel okul veya kursları bitirenler arasından seçilmesi karara bağlanmıştır.

1962 yılında toplanan Yedinci Milli Eğitim Şûrası'nda okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirme konusu ele alınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı *Öğretmen Yetiştirme Komitesi Raporu* ve *On Yıllık Plan*da önerilen esaslar şûrada kabul edilmiştir. Bu planda okulöncesine öğretmen yetiştirme kısa ve uzun dönemli olarak düşünülmüştür.

Kısa dönemde;

a) Dört kız enstitüsünde anaokulu öğretmeni yetiştirmek üzere akşam kursları açılması,

b) Bu kurslardan yılda ortalama yüz, on yılda bin öğretmen ile beş yüz öğretmen yardımcısı yetiştirilmesi,

Uzun dönemde ise;

a) Bir kız ilköğretim okulunda Anaokulu Öğretmenliği Şubesi açılması,

b) Anaokulu öğretmeni yetiştirecek öğretmen kaynaklarının sağlanması önerilmiştir.

Şurada alınan bu kararlar doğrultusunda 1961-1962 yılında 10 ilde açılan anasınıflarına 20 ilköğretmen okulu mezunu atanmıştır. Bu öğretmenlere 20 günlük bir uyum kursundan sonra bir yıl uygulama yaptırılmış ve 1962 yılında bu öğretmenler İtalya'ya bir aylık *Anaokulları Semineri*'ne gönderilmişlerdir.

1963-1964 öğretim yılında kız meslek liselerinde *Çocuk Gelişimi ve Bakımı* bölümü açılmıştır. Bu bölümler Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 1967 yılında aldığı 120 Sayılı Kararı ile okulöncesi eğitime öğretmen yetiştiren kurumlar haline getirilmiştir. Bu kurumların süresi, ortaokuldan sonra üç yıldı.

1970-1971 öğretim yılında ilköğretmen okullarının öğrenim süreleri dört yıla çıkarılmış ve öğretim programlarına *Okulöncesi Eğitimi* dersi konulmuştur. Böylece bu okulun mezunlarına da okulöncesi eğitim alanında öğretmenlik yapabilme imkânı tanınmıştır.

Okulöncesi eğitimle ilgili tek bir ders alan ilköğretmen okulu mezunlarının, okulöncesi öğretmeni olarak atanmasını, bugünkü durumu dikkate alarak değerlendiriniz.

SIRA SİZDE 4

Milli Eğitim Bakanlığının 1971 yılında giriştiği Eğitim Reform Çalışmaları sırasında *Anaokulu Öğretmenlerinin Vasıfları ve Fonksiyonu* isimli bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda okulöncesi öğretmenlerinde aranacak özellikler belirtilmiştir.

1973 yılında yayımlanan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile her derecedeki okulların öğretmenlerine yükseköğrenim görme zorunluluğu getirilmiştir. Bu okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirmede önemli bir adım olmuştur.

1739 Sayılı Yasanın 43. Maddesi uyarınca, okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirme görevini, Ankara'daki Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulunun Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü üstlenmiştir. Bu bölümün programı başlangıçta iki yıl süreli iken daha sonra dört yıla çıkarılmıştır. Ancak 1979 yılında bu bölüm tarafından hazırlanan iki yıllık önlisans programı ile okulöncesi eğitime kısa sürede öğretmen yetiştirme yoluna gidilmiştir. Bu bölümde iki yıllık önlisans programının yanı sıra dört yıllık lisans programı ile okulöncesine öğretmen yetiştirmeye devam edilmiştir. 1979 yılında hazırlanan, iki yıllık önlisans programı ancak 1980-1981 öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası, öğretmenlik mesleğine nitelik kazandıran bir yasadır.

Önlisans programı ile lisans programı arasında ne fark vardır?

SIRA SİZDE 5

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okuluna 1974-1975 öğretim yılına kadar illerde yapılan eleme ve okulda yapılan giriş sınavları ile öğrenci alınmaktaydı. Bu tarihten sonra, kız meslek lisesi mezunları ÖSYM sınavlarının sonuçlarına göre bu okula alınmaya başlamıştır.

Milli Eğitim Bakanlığının 1980-1981 öğretim yılında aldığı bir kararla, Kız Meslek Lisesinin Çocuk Gelişimi ve Eğitimi bölümlerinden mezun olanların okulöncesi öğretmeni olarak atanmaları uygulanmasına son verilmiştir.

6 Kasım 1981 tarihinde 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasa yürürlüğe girmeden önce okulöncesi eğitim öğretmenleri Milli Eğitim Ba-

kanlığına bağlı olan ilgili yüksekokullar ile bazı üniversitelere bağlı yükseköğretim kurumlarından yetişmekteydi. Bu kurumlar şunlardı:

- Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü,
- Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü

Bu kurumların yanı sıra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinin bazı bölümleri, Ankara Gazi Yüksek Öğretmen Okulu Eğitim Bölümü ve iki yıllık eğitim enstitüsü mezunları da okulöncesi eğitim kurumlarında öğretmen olarak görev yapabilmekteydiler.

1981'den Günümüze Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme

1981 yılında çıkarılan 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası gereğince, Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıklarına bağlı olanlar dışında öteki bakanlıklara ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan yükseköğretim kurumlarının hepsi 20 Temmuz 1982 tarihinde çıkarılan 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile o an mevcut olan 27 üniversitenin çatısı altında toplanmıştır. Öğretmen yetiştiren kurumlar da eğitim fakülteleri ve eğitim yüksekokulları olarak programlarını üniversitelerin bünyesinde sürdürmeye başlamışlardır.

41 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameye göre okulöncesi eğitime öğretmen yetiştiren kurumlar şunlardır:

- Gazi Üniversitesi Meslekî Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Ev Ekonomisi Bölümü
- Gazi Üniversitesi Kız Sanat Eğitimi Yüksekokulu Ev Ekonomisi Bölümü
- Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü
- Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Kız Sanat Eğitimi Yüksekokulu Ev Ekonomisi Bölümü

1989-1990 öğretim yılında eğitim yüksekokullarının öğrenim süresi iki yıldan dört yıla çıkarılmıştır. Böylece, bu kurumlarda da dört yıllık lisans programı ile okulöncesi öğretmeni yetiştirilmeye başlanmıştır. Bir süre sonra eğitim yüksekokulları ya bulundukları üniversitelerdeki eğitim fakülteleri ile kaynaştırılmış ya da bağımsız eğitim fakültelerine dönüştürülmüştür.

1990'lı yıllarda, ilköğretimde ve okulöncesi eğitimde öğretmen açığı oldukça önemli bir sorundu.

1990'lı yılların başlarında, ilköğretimde sınıf öğretmeni ile okulöncesi öğretmenine olan gereksinim giderek önemli boyutlara ulaşınca, Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurulu bir işbirliği yaparak geleceğe yönelik önlemler alınmasını kararlaştırmıştır. Öncelikle 16 Ağustos 1997 tarih ve 4306 Sayılı Yasayla yürürlüğe giren ve 1997-1998 öğretim yılında uygulanmaya başlanan sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretimin öğretmen gereksiniminin karşılanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda YÖK/Dünya Bankası, Hizmetöncesi Öğretmen Eğitimi Projesi kapsamında, eğitim fakültelerindeki yeni düzenlemeler çerçevesinde, yeni lisans programları hazırlanmıştır. Okulöncesi öğretmenliği, 1998-1999 öğretim yılından itibaren eğitim fakültelerinin ilköğretim bölümlerinin içinde ayrı bir anabilim dalı olarak yer almaya başlamıştır. Bu anabilim dallarında proje çerçevesinde hazırlanan yeni *Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı* 1998-1999 öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır. Uygulanan bu program ilk mezunlarını 2002 yılında vermiştir.

Okulöncesi öğretmeni yetiştiren kurumların programları, 2006 yılında gözden geçirilerek yeniden hazırlanmıştır.

Okulöncesi öğretmeni yetiştiren kurumların öğrenim sürelerinin iki yıldan dört yıla çıkarılmış olması okulöncesi eğitim alanındaki öğretmen açığını daha da büyük boyutlara ulaştırmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, bu kurumların ilköğretimde bu-

lunan öğretmen açığını yakın zamanda kapatabileceğini olanaklı görmediği için 2000 yılında Anadolu Üniversitesi ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, ilk iki yılın sonunda önlisans eğitimini de sağlayacak biçimde, dört yıllık bir lisans programı ile okulöncesi öğretmeni yetiştirmeye başlamıştır. Bu programdaki öğrenciler *kadrosuz usta öğretici* adıyla öğretmenlik yapabilmektedirler.

2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ile Anadolu Üniversitesi arasında imzalanan bir başka protokol ile yükseköğretim kurumlarının önlisans düzeyindeki okulöncesi öğretmenliği programlarından mezun olup, okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapan okulöncesi eğitimi öğretmenlerinin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu protokolün 3. Maddesine göre adı geçen programa; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve özel okullarda okulöncesi öğretmeni olarak çalışanlar, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun değişik 191. Maddesine göre açılan kurum ve kuruluşlarda okulöncesi öğretmeni olarak çalışanlar, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna ait kadrolarda okulöncesi öğretmeni olarak çalışanlar kabul edilmişlerdir. 2005-2006 öğretim yılında 1251 kişinin programa kayıtları yapılarak öğretime başlanmıştır.

2006 yılında okulöncesi öğretmenliği anabilim dallarında 1998-1999 öğretim yılından başlayarak uygulanmakta olan lisans programı yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenen lisans programı tüm eğitim fakültelerinde 2006-2007 öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır.

Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları

Okulöncesi öğretmeni yetiştiren yükseköğretim kurumlarında uygulanan 1998 ve 2006 lisans programlarını sırasıyla inceleyelim:

1998-1999 ÖĞRETİM YILINDA UYGULANMAYA BAŞLANAN OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMI									
BİRİNCİ YIL									
I. YARIYIL					II. YARIYIL				
KODU	DERSİN ADI	T	U	K	KODU	DERSİN ADI	T	U	K
A	OÖ Eğitiminin İlke ve Yöntemleri	3	0	3	A	Anne ve Çocuk Sağl. ve Hastalık.	3	0	3
A	İnsan Anatomisi ve Fizyolojisi	3	0	3	A	Çocukta Hareket Gelişimi ve Eğitimi	3	0	3
A	Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi	3	0	3	A	Çocukta Oyun Gelişimi	3	0	3
MB	Uygulama I	0	6	3	A	Anne ve Çocuk Beslenmesi	3	0	3
MB	Öğretmenlik Mesleğine Giriş	3	0	3	GK	Bilgisayar	2	2	3
GK	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I	2	0	2	GK	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II	2	0	2
GK	Türkçe I: Yazılı Anlatım	2	0	2	GK	Türkçe II: Sözlü Anlatım	2	0	2
GK	Yabancı Dil I	3	0	3	GK	Yabancı Dil II	3	0	3
TOPLAM KREDİ				22	TOPLAM KREDİ				22

İKİNCİ YIL									
III. YARIYIL					IV. YARIYIL				
KODU	DERSİN ADI	T	U	K	KODU	DERSİN ADI	T	U	K
A	Müzik Öğretimi I	2	2	3	A	Müzik Öğretimi II	2	2	3
A	Çocukta Dil ve Kavram Gelişimi	3	0	3	A	Çocuk Ruh Sağlığı ve Uyum Bozukluğu	2	2	3
A	OÖ. Matematik Öğretimi	3	0	3	A	OÖ. Fen Öğretimi	2	2	3
A	Konuşma ve Yazma Eğitimi I	3	0	3	A	Konuşma ve Yazma Eğitimi II	3	0	3
A	OÖ. Bilgisayar Öğretimi	1	2	2	A	Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi	2	2	3
MB	Gelişim ve Öğrenme	3	0	3	MB	Öğretimde Planlama ve Değerlen.	3	2	4
TOPLAM KREDİ				17	TOPLAM KREDİ				19

ÜÇÜNCÜ YIL									
V. YARIYIL					VI. YARIYIL				
KODU	DERSİN ADI	T	U	K	KODU	DERSİN ADI	T	U	K
A	Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi II	2	2	3	A	Okulöncesi Eğitiminde Drama	2	2	3
A	Resim Öğretimi I	3	0	3	A	Resim Öğretimi II	3	0	3
A	Çocuk Edebiyatı I	2	2	3	A	Çocuk Edebiyatı II	2	2	3
A	OÖ. Eğitiminde Araç Yapımı I	3	0	3	A	OÖ. Eğitiminde Araç Yapımı II	3	0	3
A	Anne-Baba Eğitimi	3	0	3	MB	Uygulama II	0	6	3
MB	Özel Eğitim	1	2	2	MB	Sınıf Yönetimi	2	2	3
MB	Öğretim Tek.ve Materyal Geliştir.	2	2	3	MB	Özel Öğretim Yöntemleri I	2	2	3
TOPLAM KREDİ				20	TOPLAM KREDİ				21

DÖRDÜNCÜ YIL									
VII. YARIYIL					VIII. YARIYIL				
KODU	DERSİN ADI	T	U	K	KODU	DERSİN ADI	T	U	K
MB	Uygulama III	0	6	**3**	MB	Rehberlik	3	0	**3**
A	Çoc.Yaratıcılık ve Yaratıcı Çoc.Et.	2	2	**3**	MB	Öğretmenlik Uygulaması	2	6	**5**
MB	Özel Öğretim Yöntemleri II	2	2	**3**	A	Seçmeli III	3	0	**3**
A	Seçmeli I	3	0	**3**	A	Seçmeli IV	3	0	**3**
GK	Seçmeli II	3	0	**3**					
TOPLAM KREDİ				**15**	**TOPLAM KREDİ**				**14 150**

T: Haftalık teorik ders saati **U:** Haftalık uygulama ders saati **K:** Dersin ulusal kredisi
A: Alan ve alan eğitimi dersleri **MB:** Öğretmenlik meslek bilgisi dersleri **GK:** Genel kültür dersleri
Kaynak: YÖK, 1998.

2006-2007 ÖĞRETİM YILINDA UYGULANMAYA BAŞLANAN OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMI									
I. YARIYIL					II. YARIYIL				
KODU	DERSİN ADI	T	U	K	KODU	DERSİN ADI	T	U	K
A	Okulöncesi Eğitime Giriş	3	0	**3**	A	Anne-Çocuk Sağlığı ve İlkyardım	3	0	**3**
A	İnsan Anatomisi ve Fizyolojisi	3	0	**3**	GK	Türkçe II: Sözlü Anlatım	2	0	**2**
A	Psikoloji	2	0	**2**	GK	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II	2	0	**2**
GK	Türkçe I: Yazılı Anlatım	2	0	**2**	GK	Bilgisayar I	2	2	**3**
GK	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I	2	0	**2**	GK	Yabancı Dil II	3	0	**3**
GK	Bilgisayar I	2	2	**3**	GK	Eğitim Felsefesi*	2	0	**2**
GK	Yabancı Dil I	3	0	**3**	MB	Eğitim Psikolojisi	3	0	**3**
MB	Eğitim Bilimine Giriş	3	0	**3**					
TOPLAM KREDİ		**20**	**2**	**21**	**TOPLAM KREDİ**		**17**	**2**	**18**

III. YARIYIL					IV. YARIYIL				
KODU	DERSİN ADI	T	U	K	KODU	DERSİN ADI	T	U	K
A	Anne-Çocuk Beslenmesi	2	0	**2**	A	Erken Çocukluk Döneminde Gelişim II	3	0	**3**
A	Erken Çocukluk Döneminde Gelişim I	3	0	**3**	GK	Çocuk Edebiyatı	3	0	**3**
A	Yaratıcılık ve Geliştirilmesi	2	2	**3**	GK	Matematik Eğitimi	3	0	**3**
A	Çocukta Oyun Gelişimi	2	0	**2**	GK	Çocuk Ruh Sağlığı	3	0	**3**
A	Seçmeli I	3	0	**3**	GK	Drama	2	2	**3**
GK	Eğitim Sosyolojisi*	2	0	**2**	GK	Türk Eğitim Tarihi*	2	0	**2**
MB	Öğretim İlke ve Yöntemleri	3	0	**3**	MB	Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı	2	2	**3**
TOPLAM KREDİ		**17**	**2**	**18**	**TOPLAM KREDİ**		**18**	**4**	**20**

V. YARIYIL					VI. YARIYIL				
KODU	DERSİN ADI	T	U	K	KODU	DERSİN ADI	T	U	K
A	Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi	2	2	**3**	A	Özel Öğretim Yöntemleri II	3	0	**3**
A	Müzik Eğitimi I	1	2	**2**	A	Müzik Eğitimi II	3	0	**3**
A	Fen Eğitimi	2	2	**3**	A	Materyal Geliştirme	3	0	**3**
A	Görsel Sanatlar Eğitimi	2	2	**3**	GK	Etkili İletişim Becerileri	3	0	**3**
GK	İstatistik*	2	0	**2**	GK	Bilimsel Araştırma Yöntemleri	2	2	**3**
MB	Sınıf Yönetimi	2	0	**2**	GK	Topluma Hizmet Uygulamaları	2	0	**2**
MB	Özel Öğretim Yöntemleri I	2	2	**3**	MB	Özel Eğitim*	2	0	**2**
MB	Okul Deneyimi	1	4	**3**	MB	Ölçme ve Değerlendirme	3	0	**3**
TOPLAM		**14**	**14**	**21**	**TOPLAM**		**17**	**8**	**21**

VII. YARIYIL					VIII. YARIYIL				
KODU	DERSİN ADI	T	U	K	KODU	DERSİN ADI	T	U	K
A	Anne-Baba Eğitimi	2	0	2	A	İlköğretime Hazırlık ve İlköğretim	2	0	2
A	Araştırma Projesi I	1	2	2	A	Araştırma Projesi II	1	2	2
A	Seçmeli II	2	0	2	A	Seçmeli III	3	0	3
GK	Seçmeli	3	0	3	A	Seçmeli IV	2	0	2
MB	Rehberlik	3	0	3	MB	Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi	2	0	2
MB	Öğretmenlik Uygulaması I	2	6	5	MB	Öğretmenlik Uygulaması II	2	6	5
TOPLAM		13	8	17	TOPLAM		12	8	16

GENEL TOPLAM	Teorik	Uygulama	Kredi	Saat
	128	48	152	176

A: Alan ve alan eğitimi dersleri **MB:** Öğretmenlik meslek bilgisi dersleri **GK:** Genel kültür dersleri
Kaynak: YÖK, 2007

Verilen iki program incelendiğinde, önceki programda yer alan *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme* dersinin yeni programda olması gerektiği biçimde *Öğretim İlke ve Yöntemleri* ile *Ölçme ve Değerlendirme* olarak iki ayrı ders haline getirildiği görülmektedir. Yeni programda *Topluma Hizmet Uygulamaları* dersi yer almaktadır. Ayrıca iki ayrı yarıyılda *Araştırma Projesi* dersinin konulması da bir önceki programa göre yeni bir durumdur. Uygulanmakta olan yeni programda çocukların okulöncesinden ilköğretime geçişlerini kolaylaştırmada okulöncesi öğretmenlerinin etkililiğini arttırmak amacıyla *İlköğretime Hazırlık ve İlköğretim* isimli işlevsel bir ders de eklenmiştir. Bu iki program arasındaki en önemli değişiklik yeni programdaki genel kültür derslerinin sayısının arttırılarak öğretmenlerin çok yönlü gelişmelerinin sağlanması yönünde olumlu bir adım atılmış olmasıdır.

Okulöncesi Öğretmenlerinin Hizmetiçi Eğitimleri

Öğretmenlik mesleği bu ünitenin başında vurgulandığı gibi özel bir meslektir. Öğretmenin meslek yaşamı boyunca kendini geliştirmesi gerekmektedir. Hizmetöncesi eğitimini tamamlayıp göreve atandığı günden, emekli olacağı güne kadar öğrenmeye ve kendini yenileyip geliştirmeye açık ve hevesli olması şarttır. İyi bir öğretmen olmanın sırrı iyi bir öğrenen olmaya devam etmekte gizlidir. İşte bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü, Hizmetiçi Eğitim Genel Müdürlüğü ile işbirliği yaparak her yıl öğretmenler için çeşitli konularda ve çeşitli illerde hizmetiçi eğitim seminerleri düzenlemektedir. Düzenlenen hizmetiçi eğitim seminerleri öğretim yılı başlarında okullara duyurulmakta, seminere katılmak isteyen öğretmenlerin başvuruları kabul edilerek, katılacak olanlar belirlenip öğretmenlerin kendilerine ve okul idarelerine bildirilmektedir. Bu seminerlere ka-

tılan öğretmenlerin yolluk ve yevmiyeleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.

Öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri için başka fırsatlar da vardır. Çeşitli illerdeki eğitim fakülteleri her yıl çeşitli toplantı ve konferanslarla öğretim süreçlerindeki yenilikleri ve gelişmeleri tanıtmaktadır. Bu toplantılar herkese açıktır ve ücretsizdir. Öğretmenler bu toplantılara katılabilirler. Çeşitli özel kurum ve kuruluşlar, sivil toplum kurumları ve yayınevleri de öğretmenlere yönelik olarak çeşitli konularda seminerler düzenlemektedirler. Ayrıca okulöncesi eğitim alanında öğretim üyeleri ve deneyimli öğretmenlerce pek çok kitap yayınlanmaktadır. Öğretmenler bu yayınları izleyerek hizmet içinde kendilerini yetiştirebilirler. Unutulmaması gerekir ki kendini geliştirmeyen öğretmen yerinde de sayamaz her gün artan bir hızla geriler.

SIRA SİZDE 6

Okulöncesi öğretmeni olarak atandıktan sonra kendinizi geliştirmek için yapabileceklerinizi listeleyiniz.

OKULÖNCESİ EĞİTİM ÖĞRETMENLERİYLE İLGİLİ BAZI SAYISAL VERİLER

Okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirmenin Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar gösterdiği gelişmeleri genel özellikleriyle inceledikten sonra var olan bazı sayısal verilere bakmak durumu daha iyi anlamamız açısından bize katkı getirecektir.

Tablo 3.1 *1923-2005 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okulöncesi Eğitimde Sayısal Gelişmeler*

Kaynak: *MEB, 2005.*

Öğretim Yılı	Okul	Öğrenci	Öğretmen
1923-1924	80	5.880	136
1943-1944	49	1.604	63
1963-1964	146	4.767	180
1983-1984	2.784	78.981	4.414
1997-1998	7.532	181.450	10.186
1998-1999	7.976	207.319	11.825
1999-2000	8.571	213.944	15.696
2000-2001	9.249	258.706	16.563
2001-2002	9.643	289.066	18.149
2002-2003	11.314	320.038	18.921
2003-2004	13.692	358.499	19.122
2004-2005	16.016	434.771	22.030

Tablo 3.1'e bakıldığında, özellikle 1980'li yıllardan başlayarak okulöncesi eğitime, hemen her yıl artan bir biçimde önem verildiği anlaşılmaktadır.

2004-2005 öğretim yılındaki resmi ve özel okulöncesi eğitim kurumları ve bu kurumlardaki, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 3.2'de verilmiştir.

Tablo 3.2 *2004-2005 Öğretim Yılında Resmi ve Özel Okulöncesi Eğitim Kurumları, Derslik, Öğretmen ve Çocuk Sayıları*

		KURUM SAYISI	DERSLİK SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÇOCUK SAYISI
	ANA OKULLARI	**539**	**2.251**	**2.428**	**49.110**
	ANA SINIFLARI	**13.305**	**16.012**	**12.919**	**333.094**
RESMİ	İlköğ. Genel Md.Bağlı Ok.Büny.Anas.	12.793	15.046	10.165	313.335
	Ortaöğretim Gn.Md.ne Bağlı Kurumlar	37	52	40	751
	Öğret.Eğt.Gn.Md.ne Bağlı Kurumlar	2	2	1	27
	Erkek Tek.Öğrt.Gn.Md.ne Bağ.Kur.	46	67	178	753
	Kız Tek.Öğret.Gn.Md.ne Bağ.Kur.	309	630	2.397	8.479
	Tic.ve Tur.Öğrt.Gn.Md.ne Bağlı Kurumlar	15	24	32	353
	Din Öğrt.Gn.Md.ne Bağlı Kurumlar	7	12	3	100
	Özel Eğitim GenelMd.ne Bağlı Kurumlar	42	72	59	377
	Çır.ve Yay.Eğt.Genel Md'ne Bağlı Kurumlar	51	67	42	1.232
	Sağlık İşleri Daire Bşk.na Bağlı Kurumlar	3	12	2	117
	Mobil Anaokulu	0	28	0	831
	Yaz Okulu	0	0	0	6.739
ÖZEL	**TOPLAM**	**13.844**	**18.263**	**15.347**	**182.204**
	ANA OKULU	**326**	**960**	**981**	**11.371**
	ANA SINIFI	**241**	**1280**	**456**	**6.598**
	TOPLAM	**567**	**2.240**	**1.437**	**17.969**
DİĞER KAMU KURUM VE KURULUŞLARI	SHÇEK	1.116	5.850	3.716	20.089
	657 Sk. 191. Md'ne göre açılan kuruluşlar	419	986	1.528	14.509
	TOPLAM	**1.605**	**6.836**	**5.246**	**34.598**
GENEL TOPLAM		**16.016**	**27.339**	**22.030**	**34.771**
2004-2005 YILI ÇAĞ NÜFUSU (48-72 AY)					**2.702.912**
2004-2005 YILI OKULÖNCESİ EĞİTİMDE OKULLAŞMA ORANI (%)					**16,1%**

Kaynak: MEB, 2005

Tablo 3.2'ye bakıldığında, 2004-2005 öğretim yılı içinde resmi ve özel olmak üzere pek çok okulöncesi eğitim kurumunda bu yaş grubundaki yaklaşık yarım milyon çocuğa hizmet verildiği görülmektedir. Ancak aynı yıl içinde ülkemizde 48-72 aylık çocukların toplam sayısının 2.702.912 olduğu gerçeği ile verilen hizmet kıyaslandığında okulöncesi eğitimde istenen düzeyin altında olduğumuz da ortaya çıkmaktadır.

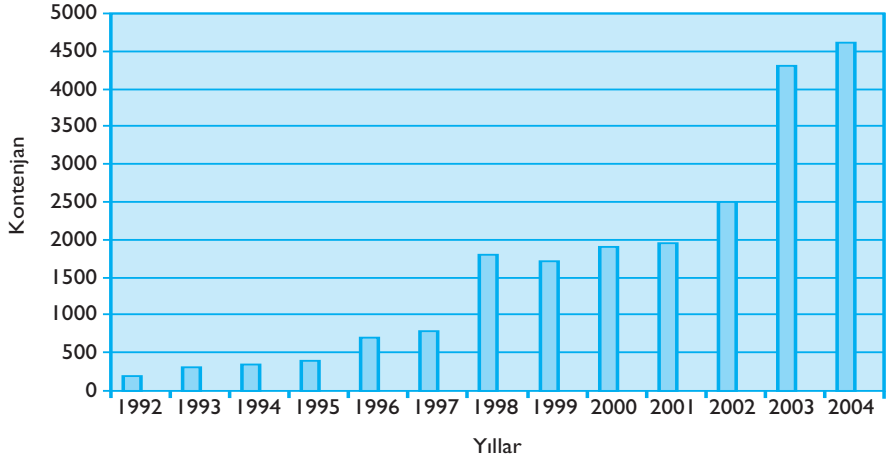
Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programlarında Sayısal Durum

Türkiye'de 2005 yılında toplam 33 üniversitede Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı bulunmaktaydı. Bunlardan başka üç üniversitede Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Lisans Programı, bir üniversitede de Anaokulu Öğretmenliği Lisans Programı bulunmaktaydı.

Yıllara göre okulöncesi öğretmenliği lisans programlarının öğrenci kontenjanları Şekil 3.1'de verilmektedir.

Şekil 3.1

Yıllara Göre Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programlarının Öğrenci Kontenjanları (YÖK, 2004)

Şekil 3.1 incelendiğinde, özellikle 1998 ve 2003 yıllarında bu programlardaki öğrenci kontenjanlarında önemli bir artış olduğu görülmektedir.

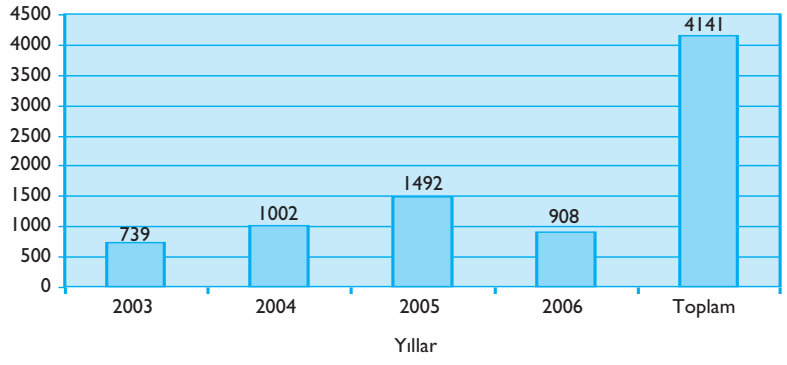
Okulöncesi eğitime öğretmen yetiştiren lisans programlarının sayısı her yıl artmaktadır.

2006-2007 öğretim yılında çeşitli üniversitelerde ikinci öğretimler de dahil olmak üzere 54 okulöncesi öğretmenliği lisans programı bulunmaktadır. Bu sayı oldukça fazla bir sayıdır. Her programda ortalama 50 öğrenci olduğu varsayıldığında bu durum her yıl yaklaşık 3.000 okulöncesi öğretmeninin mezun olacağı anlamına gelir. Öğretmen sayısının fazla olmasının okulöncesi eğitimde okullaşma oranlarının arttırılmasında bir kolaylık sağlayacağı açıktır, ancak ekonomik nedenlerle okullaşma oranının yeterince hızlı arttırılamadığı durumlarda istihdam sorunu yaratacağı da bir gerçektir. Ayrıca açılan bu programları yürüten anabilim dallarındaki öğretim elemanlarının nitel ve nicel özellikleri de sorgulanması gereken bir diğer durumdur.

2003-2006 Yılları Arasındaki Öğretmen ve Usta Öğretici Sayıları

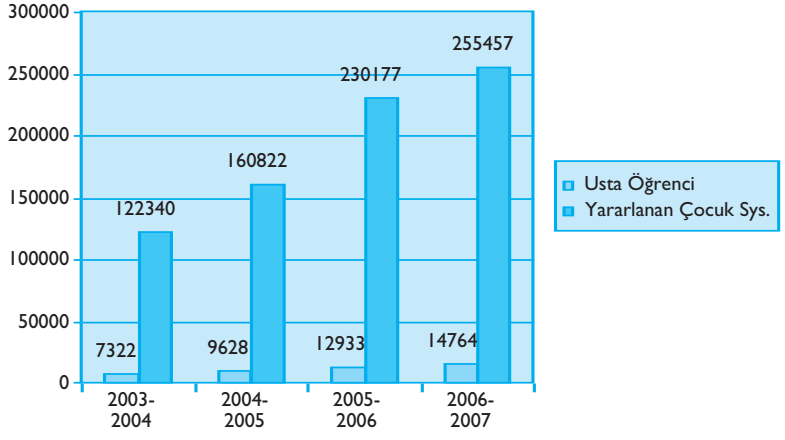
2003-2006 yılları arasında okulöncesi eğitim kurumlarına atanan öğretmen, görevlendirilen kadrosuz usta öğretici ve kısmi zamanlı geçici (sözleşmeli) öğretici sayıları Şekil 3.2, 3.3 ve 3.4'te verilmiştir.

Şekil 3.2

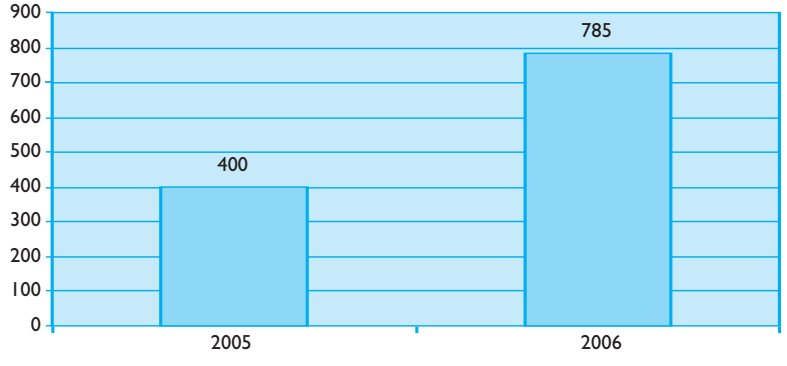
2003-2006 Yılları Arasında Okulöncesi Kurumlara Atanan Öğretmen Sayıları (MEB, 2006b)

Şekil 3.3

2003-2006 Yılları Arası Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görevlendirilen Kadrosuz Usta Öğretici ve Yararlanan Çocuk Sayıları (MEB, 2006b)

Şekil 3.4

Okulöncesi Eğitim Kurumlarına Kısmi Zamanlı Geçici (Sözleşmeli) Öğretici Olarak Görevlendirilenlerin Sayıları (MEB, 2006b)

Şekil 3.2, 3.3 ve 3.4 incelendiğinde, Türkiye'de okulöncesi eğitimde öğretmen açığının daha çok kadrosuz ve sözleşmeli öğreticiler yoluyla karşılandığı görülmektedir. Okulöncesi eğitimde öğretmenin küçük çocuklar üzerindeki etkisi son derece önem taşımaktadır. Bu nedenle yaşamın ilk yıllarında küçük çocukların eğitimlerinin alanda yetişmiş öğretmenler tarafından üstlenilmesi, diğer öğreticilerin öğretmene destek personel olarak görevlendirilmeleri gerekmektedir.

Okulöncesi eğitim kurumlarında nitelikli öğretmenlerin görevlendirilmesi önemlidir.

Özet

Öğretmenlik mesleğinin genel özelliklerini tanımlamak

Öğretmenlik eğitim, öğretim ve bunlarla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenlik mesleği insanları, öğretmeyi ve öğrenmeyi sevenler için ideal bir meslektir. Öğretmenlerin büyük bölümü devlet memurudur. Öğretmenlik en yaygın mesleklerden biridir. Öğretmenlik kadınların yoğun olarak çalıştıkları bir meslektir. Öğretmenlik mesleğinin genellikle toplumsal statü ve ücreti düşüktür. Öğretmenlik mesleğinden ayrılma oranı yüksektir.

Öğretmen niteliklerini açıklamak

Öğretmenlik nitelikleri analiz edildiğinde ortaya çıkan özellikler şu şekilde gruplandırılabilir:

- Alana egemen olma
- Öğretme-öğrenme sürecini yönetme
- Öğrenci kişilik hizmetlerini yerine (rehberlik) getirme
- Uygun kişisel ve mesleki niteliklere sahip olma

Cumhuriyetten günümüze okulöncesi öğretmenlerinin eğitimine dönük uygulamaları özetlemek

1924 yılında çıkarılan 439 Sayılı Yasa ile öğretmenlik yasal olarak bir meslek konumuna getirilmiştir. 1927-1928 öğretim yılında Ankara'da iki yıl süreli Ana Muallim Mektebi açılmıştır. 1935 yılında yine Ankara'da Kız Teknik Öğretmen Okulu açılmış ve bu okul uzun yıllar okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirmiştir. 1961 yılında çıkarılan 222 Sayılı Yasada okulöncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme ile ilgili temel ilkeler belirlenmiştir. 1963-1964 öğretim yılında kız meslek liselerinde "Çocuk Gelişimi ve Bakımı" bölümü açılmıştır. 1967 yılında bu bölümler bir kararla okulöncesi eğitime öğretmen yetiştiren kurumlar haline getirilmiştir. 1973 yılında yayımlanan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası öğretmen olacak herkese yüksek öğrenim görme zorunluluğu getirmiştir. 1981 yılında çıkarılan 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası ile tüm öğretmen yetiştiren kurumlar üniversitelerin çatısı altında toplanmıştır. 1989-1990 öğretim yılından başlayarak eğitim yüksek okullarının öğrenim süresi dört yıla çıkarılmıştır. Okulöncesi öğretmenliği 1997-1998 öğretim yılından başlayarak Eğitim Fakültelerinin İlköğretim Bölümlerinin içinde ayrı bir anabilim dalı olarak yer almıştır.

1998-1999 ve 2006-2007 öğretim yıllarında uygulamaya konulan Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programlarını tartışmak

Bu iki programı değerlendirdiğimizde öğrenim sürelerinin aynı (dört yıl), dört yıldaki derslerin toplam kredi sayısının hemen hemen aynı (150 ve 152 kredi) olduğunu söyleyebiliriz. İkinci programda bazı derslerin iki ayrı ders haline getirildiği, genel kültür derslerinin arttırıldığı ve bazı yeni ders ve uygulamaların eklendiği de görülmektedir.

Okulöncesi öğretmenlerinin hizmetiçi eğitimlerini açıklamak

Öğretmenlerin mesleğe başladıktan sonra da kendilerini sürekli geliştirmeleri gerekir. Milli Eğitim Bakanlığı Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü çeşitli illerde, çeşitli konularda seminerler düzenlemektedir. Çeşitli üniversiteler de toplantı ve seminerlerle öğretmenlere hizmetiçi eğitim fırsatı sunmaktadır. Okulöncesi eğitim alanında yazılmış pek çok yayın vardır. Bu yayınlar da öğretmenlerin hizmetiçi eğitimlerine katkı sağlamaktadır.

Okulöncesi eğitimle ile ilgili bazı sayısal verileri yorumlamak

Bu bölümde yer alan çizelgeler incelendiğinde Cumhuriyet'ten günümüze okulöncesi eğitim kurumlarının sayısında, öğretmen sayısında ve öğretmen yetiştiren kurum sayılarında özellikle son yıllarda önemli artış olduğu söylenebilir.

Okulöncesi öğretmenlerinin eğitiminde son durumu değerlendirmek

2006-2007 öğretim yılında çeşitli üniversitelerde açıköğretim ve ikinci öğretimler dahil olmak üzere 54 okulöncesi öğretmenliği lisans programı bulunmaktadır. Bu programların sayısı hızla artmaktadır. Programları açan anabilim dallarının öğretim elemanlarının nitel ve nicel durumları ile mezunların istihdam sorunları dikkate alınarak daha planlı bir öğretmen yetiştirme politikası benimsenmelidir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdaklerden hangisi öğretmenlik mesleği için uygun bir ifadedir?

a. Öğretmenlik mesleği çocukları seven herkesin yapacağı bir meslektir.
b. Öğretmenlik mesleği genel kültür ve çocuk sevgisi olan herkesin yapacağı bir meslektir.
c. Öğretmenlik mesleği genel kültür ve özel alan bilgisine sahip herkesin yapacağı bir meslektir.
d. Öğretmenlik mesleği, genel kültür ve meslek bilgisine sahip herkesin yapacağı bir uzmanlık mesleğidir.
e. Öğretmenlik mesleği, genel kültür, özel alan ve meslek bilgisi gerektiren bir uzmanlık mesleğidir.

2. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenlik mesleğinin genel özelliklerinden biri **değildir?**

a. Okulöncesi ve sınıf öğretmenlerinin çoğu kadındır.
b. Öğretmenlerin büyük bölümü devlet memurudur.
c. Öğretmenlik mesleğinde kariyer yapma ve mesleki gelişim olanakları sınırsızdır.
d. Öğretmenlik en yaygın mesleklerden biridir.
e. Öğretmenlik mesleğinden ayrılma oranı yüksektir.

3. Aşağıdakilerden hangisi öğretmen niteliklerinden biri **değildir?**

a. Karizmatik ve popüler olma
b. Alana egemen olma
c. Öğretme-öğrenme sürecini yönetme
d. Öğrenci kişilik hizmetlerini yerine getirme
e. Uygun kişisel ve mesleki niteliklere sahip olma

4. Cumhuriyet döneminin başlangıcında eğitime yapılan katkılardan **en önemlisi** olan öğretmenliğin yasal olarak "meslek" konumuna getirilme yasası aşağıdakilerden hangisidir?

a. 1973 tarihli 1739 Sayılı Yasa
b. 1961 tarihli 222 Sayılı Yasa
c. 1925 tarihli 239 Sayılı Yasa
d. 1924 tarihli 439 Sayılı Yasa
e. 1923 tarihli 120 Sayılı Yasa

5. Aşağıda verilen kurumlardan hangisi, MEB Talim Terbiye Kurulunun 1967 yılında çıkardığı 120 Sayılı Kararı ile okulöncesi eğitime öğretmen yetiştiren kurumlar haline getirilmiştir?

a. Liselerin Edebiyat Bölümleri
b. Kız meslek liselerinin tüm bölümleri
c. Kız enstitülerinin Çocuk Bakımı Bölümleri
d. Kız meslek liselerinin Çocuk Gelişimi ve Bakımı Bölümleri
e. İlköğretmen Okulları

6. 1981 yılında yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'nın okulöncesi öğretmeni yetiştirme konusunda yaptığı **en önemli** değişiklik aşağıdakilerden hangisidir?

a. Öğretmen yetiştiren yüksek okulları kaldırması
b. Öğretmen yetiştiren kurumları üniversite çatısı altında toplaması
c. Eğitim enstitülerinin öğretim süresini üç yıla çıkarması
d. Önlisans programlarıyla öğretmen yetiştirmeye son vermesi
e. Öğretmen yetiştiren yüksek okullara lisans tamamlama işlevini yüklemesi

7. I. MEB'e bağlı resmi okullarda okulöncesi öğretmeni olarak çalışanlar
II. MEB'e bağlı özel okullarda okulöncesi öğretmeni olarak çalışanlar
III. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 191. Maddesine göre açılan kurumlarda okulöncesi öğretmeni olarak çalışanlar
IV. Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumuna ait kadrolarda okulöncesi öğretmeni olarak çalışanlar

2005 yılında MEB ile Anadolu Üniversitesi arasında imzalanan protokole göre okulöncesi öğretmenlerinin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi amacıyla açılan programa yukarıdaki gruplardan hangileri kabul edilmiştir?

a. Yalnız I
b. I ve II
c. I ve III
d. I, II ve III
e. I, II, III ve IV

8. 2006-2007 Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programlarında aşağıdaki derslerden hangisi iki ayrı ders haline getirilmiştir?

a. Öğretimde Planlama ve Değerlendirme
b. Rehberlik ve Psikolojik Danışma
c. Program Geliştirme ve Değerlendirme
d. İlk ve Ortaöğretim Programları
e. Özel Eğitim ve Kaynaştırma

9. Aşağıdaki ifadelerden hangisi öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerini gerekli kılan nedenlerden biri **değildir?**

a. Alandaki bilgilerin değişmesi
b. Özel alan öğretim tekniklerinin değişmesi
c. Çocuk gelişimi ile ilgili bilgilerin değişmesi
d. Anne ve babaların özel isteklerinin değişmesi
e. Toplumun değişmesi

10. Milli Eğitim Bakanlığı'nca "usta öğretici" olarak atanan bireylerin öğretmenlik yapması neden **çok uygun değildir?**

a. Öğretmenlikle ilgili eğitim almadıkları için
b. İlköğretim mezunu oldukları için
c. Yetersiz oldukları yolunda şikayet olduğu için
d. Çocuklarla iyi iletişim kuramadıkları için
e. Öğretmenlik dört yıllık lisans öğretimi gerektiren bir özel uzmanlık alanı olduğu için

Yaşamın İçinden

Çevre Duyarlılığı Eğitimi

Çevre duyarlılığı, doğayı aracısız keşfetme ihtiyacı tüm çocukların yaradılışında var olan bir özelliktir. Doğa, çeşitli materyali, değişken ve ilginç ortamlarda çocuklara sunmaktadır. Bu yönüyle doğa, çocukların gelişimini destekleyen bir sınıftır. Çocuklara düşen ise sadece çevreyi keşfetmektir.

Okulöncesi çocukları, doğayı inceleyerek birçok beceri elde edebilir ve bu alanla ilgili deneyimlere sahip olabilirler. Mevsimsel farklılıklar da çocukların çevresel duyarlılıklarını artırmada eğitimcilere sınırsız kolaylıklar sağlamaktadır. Karda insanların ve hayvanların ayak izlerini izlemek, bu izleri saymak, izlerdeki ayak büyüklükleri hakkında fikirler üretmek ve bu izleri çocukların kendi izleri ile karşılaştırmak gibi fırsatlar tanımaktadır. Bu fırsatlar değerlendirildiğinde çocukların kelime dağarcıkları ve mantıkları desteklenmektedir. Saymak ve karşılaştırmalar yapmak, çocukların matematiksel becerilerini de artırmaktadır.

Çevre gezileri, çocuklara doğayla ilgili bilgileri sunmak için mükemmel bir olanaktır. Çocuklarla beraber çevre gezilerine çıkma çocukların doğayla iç içe olmalarını ve gözlem yapmalarını sağlamaktadır. Geziler sırasında eğitimcilerin görevi, çocuklara uygun çevrede uygun araçlar sağlamak ve çocukların doğa ile güvenli bir ilişki kurmasını sağlamaktır. Çevre eğitimi ya da fen-doğa ile ilgili kitaplar okumak, çocuklarda çevre bilincinin oluşmasında, çocukların çevrelerine karşı ilgili, duyarlı ve keşfetmeye istekli olmalarında etkilidir. Doğa ve çevre ile ilgili amaç ve kazanımlara program içersinde yer vermek, çocukların doğa ve çevre ile ilgili oyunlar oynamasını desteklemektedir. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara sanat eğitimi vermek çocukların güzelliklere karşı duyarlılığını artırmakta, gözlem yapma yeteneğini geliştirmektedir. Zaman zaman sınıf içinde uygulanan etkinlikleri dışarı taşımak, çocukların doğayla iç içeyken şiir yazmalarını, hayallerini resme dökmelerini ya da değişik tasarımlar yapmalarını sağlamaktadır.

Çocukların doğayı tanımalarını ve doğal dünyayı öğrenmelerini sağlayan en uygun yerlerden biri de oyun alanlarıdır. Bu alandaki çalışmalar da çocuğun çevreye duyarlılığını artırmaktadır. Çocukların doğal çevreye ait duyarlılığını arttırmakta bitki ve hayvan resimleri de etkili olmaktadır. Çocuklar yetişkinleri pek çok konuda olduğu gibi çevreye karşı duyarlılık konusunda da model alarak ve yetişkinlerin davranışlarını gözlemleyerek çevreyi sevmeyi ve çevre ile ilgilenmeyi öğrenmektedirler.

Kaynak: MEB. (2006). **Okulöncesi Eğitim Programı,** s.60-61.

Okuma Parçası

Bir küçücük oğlancık bir gün okula başlamış. Pek mi pek akıllıymış. Okulu da pek büyükmüş. Ama akıllı çocuk sınıfına dışarıdan kestirme bir yol bulmuş. Buna çok sevinmiş.

Artık okul ona kocaman görünmüyormuş. Bir zaman sonra bir sabah öğretmen demiş ki: "Bugün resim yapacağız"."Ne güzel" demiş çocuk. Resim yapmasını çok severmiş.

Her türlüsünü de yaparmış: Aslanlar, kaplanlar, tavuklar, inekler, trenler, gemiler. Mum boyalarını çıkarmış ve çizmeye başlamış. Ama öğretmen "Durun" demiş. "Henüz başlamayın!" ve herkes hazır olana kadar beklemiş. "Şimdi" demiş öğretmen, "Çiçek çizmesini öğreneceğiz". "İyi" demiş çocuk. Çiçek çizmeyi çok severmiş. Ve pek güzellerini yapmaya başlamış pembe, mavi, portakal mum boyalarıyla. Ama öğretmen "Durun" demiş. "Size nasıl yapılacağını göstereceğim". Yeşil saplı kırmızı bir çiçek çizmiş.

"İşte" demiş öğretmen. "Şimdi başlayabilirsiniz". Küçük çocuk bir öğretmeninin resmine bakmış. Bir de kendininkine. Kendininkini daha bir sevmiş. Ama bunu söylememiş. Kağıdını çevirip öğretmeninki gibi yeşil saplı kırmızı bir çiçek çizmiş. Bir başka gün şöyle demiş öğretmen: "Bugün çamurdan bir şey yapacağız". "Ne iyi" demiş çocuk. Çamurla oynamayı çok severmiş. Her şeyi yapabilirmiş onunla: Yılanlar, kardan adamlar, filler, fareler, arabalar, kamyonlar. Başlamış çamuru yoğurup sıkıştırmaya. Ama öğretmen demiş: "Durun! Daha başlamayın!" ve beklemiş hazır olmasını herkesin. "Şimdi" demiş öğretmen. "Bir çanak yapacağız". "Güzel" demiş çocuk. Çanak yapmasını severmiş. Ve başlamış yapmaya boy boy şekil şekil çanakları. Ama öğretmen "Durun" demiş: "Size nasıl yapılacağını göstereceğim". Ve de göstermiş herkese bir büyük çanağın nasıl yapılacağını.

"İşte" demiş öğretmen "Artık başlayabilirsiniz". Küçük çocuk bir öğretmenin çanağına bakmış. Bir de kendininkine. Kendininkini daha bir sevmiş ama bunu söyleyememiş.

Topağını yuvarlayıp yeniden yapmış öğretmeninki gibi derin bir çanak. Ve çok geçmeden küçük çocuk öğrenmiş beklemeyi, izlemeyi ve her şeyi öğretmen gibi yapmayı. Ve çok geçmeden başlamış kendiliğinden hiçbir şey yapmamaya. Ama birdenbire taşınıvermişler başka bir eve, başka bir şehirde ve çocuk gitmiş başka bir okula. Bu okul daha da büyükmüş öbüründen. Kestirme yolu da yokmuş dışarıdan.Büyük basamakları çıkmak ve uzun koridorlardan geçmek gerekmiş sınıfa kadar. Ve daha ilk gün demiş ki öğretmen: "Şimdi resim yapacağız". "Güzel" demiş çocuk. Ve beklemiş öğretmenin ne yapacağını söylemesini. Ancak öğretmen bir şey söylemeden başlamış dolaşmaya. Küçük çocuğa gelince durmuş. Sormuş: "Resim yapmak istemiyor musun?" "İstiyorum" demiş çocuk.

"Ne yapacağız?" "Ne istersen", demiş öğretmen."Ne renk?" "İstediğin renk" demiş öğretmen. "Herkes aynı resmi yaparsa ve aynı renkleri kullanırsa kimin neyi yaptığını ve neyin ne olduğunu nasıl anlarım ben?" "Bilmem", demiş çocuk. Ve başlamış çizmeye.

Yeşil saplı kırmızı bir çiçeği.

Kaynak: Buckley, Helen. (2004, Mart). Çeviren: Jale Onur. **Çoluk Çocuk Dergisi.**

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız yanlış ise "Öğretmen Nitelikleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. c	Yanıtınız yanlış ise "Öğretmenlik Mesleğinin Genel Özellikleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise "Öğretmen Nitelikleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise "1923'ten 1981'e Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise "1923'ten 1981'e Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise "1923'ten 1981'e Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise "1981'den Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise "Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise "Okulöncesi Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitimleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise "2003-2006 Yılları Arasındaki Öğretmen ve Usta Öğretici Sayıları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Öğretmenlik öğretmeyi, öğrenmeyi, çocuk ve gençleri seven insanlar için ideal bir meslektir.

Sıra Sizde 2

Öğretmenlik yapacağı alana egemen olmayan bir öğretmen çocuklardan ve velilerden saygı görmez. Diğer öğretmen arkadaşları tarafından küçümsenir. Hatta zaman zaman alay konusu olur. Giderek kendine olan güveni azalır. Öğretmenlik mesleği onun için sıkıntılı ve zor bir görev haline gelir.

Sıra Sizde 3

1935 yılında açılan bu okul Ankara'da şimdi Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi adıyla öğretmen yetiştirmeye devam etmektedir.

Sıra Sizde 4

Okulöncesi eğitimle ilgili tek bir ders alanların okulöncesine öğretmen olarak atanması bugün için kabul edilebilecek bir durum değildir. Çünkü okulöncesi eğitim kendine özgü bir uzmanlık alanıdır. Bu kademede öğretmen olacakların okulöncesi eğitim alanında dört yıllık bir lisans programını tamamlamaları gerekmektedir.

Sıra Sizde 5

Önlisans programı genellikle belli bir alanda ortaöğretim sonrasında verilen iki yıllık öğretimi, lisans programı ortaöğretim sonrasında verilen dört yıllık öğretimi ifade etmektedir.

Sıra Sizde 6

Öğretmen olarak atandıktan sonra; Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği hizmetiçi eğitim seminerlerine ve illerde çeşitli kurumlarca düzenlenen toplantılara katılabilir, okulöncesi eğitim alanında çıkan bazı dergilere abone olabilirsiniz.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Gürkan, Tanju. (2005). **Okulöncesi Eğitimde İlke ve Yöntemler Ders Notları.** Ankara.

Gürkan, Tanju. (2005). "Öğretmen Nitelikleri, Görev ve Sorumluluklar", A. Oktay (Editör). **Okulöncesi Eğitimde Güncel Konular.** İstanbul: Morpa Yayınları.

MEB. (2002). **Öğretmen Yeterlikleri.** Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü.

MEB. (2005). **Milli Eğitim İstatistikleri 2004-2005.** Ankara: Devlet Kitapları Basımevi.

MEB. (2006a). **Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri.** Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü.

MEB. (2006b). **Okulöncesi Eğitim Programı.** Ankara: Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü.

Sözer, Ersan. (2006). "Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme". Ş. Yaşar (Editör). **Okulöncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:699.

TÜSİAD. (2005). **Doğru Başlangıç: Türkiye'de Okulöncesi Eğitim.** İstanbul.

YÖK. (1998). **Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları.** Ankara.

YÖK. (2007). **Eğitim Fakültelerinde Uygulanacak Yeni Programlar.**

YÖK. (2004). **Türk Yüksek Öğreniminin Bugünkü Durumu.** 02.02.2007. tarihinde http://www.yok.gov.tr adresinden alınmıştır.

YÖK. (2007). **Eğitim Fakültelerinde Uygulanacak Yeni Programlar.** 02.02.2007 tarihinde http://yok.gov.tr/eğitim/ogretmen/yeni_programlar.htm adresinden alınmıştır.

İlköğretim I: 1923-1972

4

Tüm ülkelerde, eğitim sisteminin ilk ve önemli bir basamağını ilköğretim oluşturmaktadır. Toplumda yaşayan tüm yurttaşların, asgari ve ortak temel bilgi, beceri davranış ve alışkanlıklar kazanmasını amaçlayan ilköğretim, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik açıdan belli bir düzeye gelmesinin temel aracıdır. Bu nedenle, ilköğretim tüm ülkelerde bir yurttaşlık hakkı olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de ilköğretim, Cumhuriyetle birlikte hızlı bir gelişme göstermiş; ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *İlköğretimle ilgili temel kavramları tanımlayabilecek,*
- *İlköğretimin eğitim sistemi içindeki yerini ve önemini açıklayabilecek,*
- *Türkiye'de ilköğretimde 1923-1945 yılları arasındaki gelişmeleri sıralayabilecek,*
- *Türkiye'de ilköğretimde 1946-1960 yılları arasındaki gelişmeleri tartışabilecek,*
- *Türkiye'de ilköğretimde 1961-1972 yılları arasındaki gelişmeleri özetleyebilecek,*
- *Türkiye'de ilköğretimde kaydedilen sayısal ve niteliksel gelişmeleri değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Türkiye'de İlköğretim: Dünü, Bugünü ve Yarını

İlköğretim Haftası kutlama etkinlikleri kapsamında bir panel duyurusu yapılmıştı. Panelin konusu "Türkiye'de İlköğretim: Dünü, Bugünü ve Yarını" idi. Öğretim üyelerinin konuşmacı olarak katılacağı panel, üniversitenin kültür merkezinde yapılacaktı. Katılımcılar panele büyük ilgi göstermişti. Kimler yoktu ki; öğretim üyeleri, öğretmenler, öğrenciler, veliler... Panel, İstiklal Marşı ve saygı duruşuyla başladı. Panel başkanı Mustafa Beyin konuşmacıları tanıtmasıyla devam etti.

İlk olarak kendisine söz verilen konuşmacılardan Ahmet Bey, ilköğretimin öneminden söz etti. Konuşmasına "İlköğretim davası insan olma, ulus olma davasıdır" diye başladı. Konuşmasında ilköğretimin günümüz toplum yaşamında oynadığı rolü farklı bakış açılarıyla ortaya koydu. Dinleyiciler, belki de ilköğretimin gerek eğitim sistemi gerekse toplum yaşamındaki önemini ve rolünü hiç böyle düşünmemişlerdi.

Diğer konuşmacı Fatih Bey, ilköğretimin Türkiye'deki gelişimini belli tarihleri temel alarak ve sayısal verilerle destekleyerek açıkladı. Fatih Bey, sunusunu "Türkiye'de ilköğretimde hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. Kaydedilen gelişmeler asla küçümsenmemelidir. İlköğretim bugün tüm Türkiye'ye yayılmış; okullaşma oranı yüzde yüzlere yaklaşmıştır. Ayrıca, Türkiye, ilköğretimdeki sorunlarının çok büyük bir kısmını çözme noktasına gelmiştir." diyerek tamamladı.

Üçüncü konuşmacı olan Sevil Hanım, konuşmasına "Fatih Bey'e katılmıyorum" diyerek başladı. Sonra "Türkiye'de ilköğretim gerek nicelik ve gerek nitelik bakımından istenilen düzeye gelememiştir ve ilköğretimin çok ciddi sorunları bulunmaktadır." diyerek sunusunu sürdürdü. Sevil Hanım, konuşmasının devamında ilköğretimin neden istenilen biçimde gelişmediğini ve kaydedilen gelişmelerin neden yetersiz olduğunu açıkladı.

Panel sonunda herkes birbirine aynı soruyu soruyordu: "Gerçekten ilköğretimdeki gelişmeler çok mu yetersiz? Gelişmeleri görmezlikten gelmek olanaklı mı?". Bu sorulara panel başkanı yanıt verdi: "Türkiye'de ilköğretimde çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, bu gelişmeyi yeterli görmek olanaklı değildir. Nicel sorunların baskısı niteliği de etkilemektedir." Panel başkanı, katılımlarından dolayı herkese teşekkür etti ve paneli sonlandırdı.

Anahtar Kavramlar

- *Temel Eğitim*
- *İlköğretim*
- *Zorunlu Eğitim*
- *Heyet-i İlmiye*
- *Milli Eğitim Şurası*
- *Kalkınma Planı*
- *İlkokul Programı*
- *Yakın Çevre*
- *Öğretimde Toplulaştırma*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *İLKÖĞRETİMİN EĞİTİM SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ*
- *TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİMDE 1923-1972 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER*

GİRİŞ

İlköğretim, daha ileri eğitim basamaklarının temelini oluşturması ve bu basamakta edinilen bilgi ve becerilerin bireylerin daha sonraki öğrenim yaşantılarını etkilemesi bakımından önemli bir işleve sahiptir. İlköğretim, bireylerin kendilerini çok yönlü olarak gerçekleştirmesini ve ülkenin kalkınmasını sağlama bakımından yaşamsal bir işlev üstlenmektedir. Bu yönüyle ilköğretim, bir yandan toplumun kültürel birikimi ve değerlerini gelecek kuşaklara aktararak toplumun sürekliliğini sağlarken, diğer yandan bireylere temel bilgi, beceri ve davranışlar kazandırarak toplumun sosyal ve kültürel düzeyini yükseltme, eğitimi kitlelere yayarak bireylerin ve toplumun yaşam kalitesini artırmaktadır.

İlköğretim, diğer eğitim basmakları gibi içinde bulunduğu ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarına özgü özellikler göstermekte; ülkede meydana gelen değişme ve gelişmelerden etkilenmektedir. Ayrıca, ilköğretim yalnızca kendi ülkesindeki değil dünyadaki yönelimlerden de etkilenmekte; yapı ve işleyiş bakımından değişikliklere uğramaktadır. Böylece, ilköğretim sürekli bir gelişme göstermektedir.

Bu ünitede, önce ilköğretimin eğitim sistemi içindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuş, daha sonra Türkiye'de ilköğretimdeki gelişmeler, 1923-1945, 1946-1960 ve 1961-1972 yılları temel alınarak açıklanmıştır.

İLKÖĞRETİMİN EĞİTİM SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

İlköğretimi daha iyi anlayabilmek için önce ilköğretimle ilgili olan temel eğitim, ilköğretim ve zorunlu eğitim kavramlarının açıklanmasında yarar vardır.

Temel eğitim, toplumu oluşturan bireylerin çevrelerini tanıyabilmeleri, geniş bir dünya görüşüne sahip olabilmeleri, içinde yaşadıkları topluma uyum sağlayabilmeleri, yurttaşlık haklarını kullanabilmeleri için gerekli asgari düzeyde bilgi ve becerileri edinebilmeleri için gerekli olan bir eğitim sürecidir. Bu işlevi ile temel eğitim bireyler ve bireylerin içinde yaşadıkları toplum için yaşamsal bir gerekliliktir. Yeni yetişen kuşakların iyi birer yurttaş olarak yetişmelerini sağlamak için gereksinimleri ve toplumun istemleri doğrultusunda kasıtlı ve istendik yönde kültürlenmelerinin gerçekleştiği temel eğitim, bireyler için temel bir hak, devlet için de temel bir görevdir.

Temel eğitim: Toplumdaki yurttaşların sahip olması gereken asgari ve ortak, temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları ifade etmektedir.

Temel eğitim kavramı, bireylerin sosyal, ekonomik ve politik yaşama katılmaları için gerekli olan en alt düzeydeki başlangıç becerileri olarak görülmektedir. Bu beceriler, okur-yazarlık, sözel ifade, matematik becerileri ve problem çözme gibi hem temel öğrenme becerileri hem de bilgi, beceri, tutum ve değerlerden oluşmaktadır (Başaran, 1996, s.81; Webster, 2000).

1950'lerde UNESCO tarafından kullanılmış olan "temel eğitim" kavramının yasal dayanağı, insanların eğitim görme hakkıdır. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. Maddesinde "Herkes eğitim hakkına sahiptir. En azından ilk ve temel düzeyde eğitim parasız olacaktır." denilmektedir. Türkiye'de de Anayasa'nın 42. Maddesinde "İlköğretim kız ve erkek tüm vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır." denilmek suretiyle bireylerin asgari ve temel düzeyde eğitim alma zorunluluğu, devletin de bu eğitimi verme yükümlülüğü vurgulanmaktadır.

İlköğretim kavramı, eğitim sisteminde okul sisteminin yapısını belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Gültekin, 1999, s. 2). İlköğretim, tüm yurttaşların ulusal amaçlara uygun olarak bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal anlamda gelişmelerine ve yetişmelerine olanak sağlayan bir eğitim sürecidir.

İlköğretim, eğitim sisteminde, okul sisteminin yapısını belirlemek amacıyla kullanılan bir kavramdır.

Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi ilköğretimi, "aile dışında çocuklara temel eğitimin verildiği ilk eğitim-öğretim" olarak tanımlamaktadır. Bu bildirgede, UNICEF tarafından benimsenen "ilköğretim, temel eğitimin en önemli unsurudur." görüşü benimsenmiştir (UNESCO, 2001). Buna göre, ilköğretim ve temel eğitim aynı anlama gelmemekle birlikte, iki kavram arasında yakın ilişki olduğu görülmektedir.

Türkiye'de örgün eğitim, biri diğerine bağlı okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim basamaklarından oluşmaktadır. İlköğretimle ilgili olarak Milli Eğitim Temel Yasası'nda (1973), "Temel eğitim okulları, beş yıllık birinci basamak ile üç yıllık ikinci basamak eğitim kurumlarından", yani ilkokul ve ortaokuldan oluşur ifadesine yer verilmiştir. *Temel eğitim* olarak ifade edilen bu basamak, 1983 yılında 2842 Sayılı Yasanın 7. Maddesi ile "ilköğretim" olarak değiştirilmiştir. Daha sonra 1997 yılında çıkarılan 4306 Sayılı Yasanın getirdiği değişiklikle "İlköğretim kurumları sekiz yıllık zorunlu okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir." hükmü benimsenmiştir (MEB, 2006).

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası'nın (1961) 1. Maddesinde; "İlköğretim kadın, erkek, bütün Türklerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretim" olarak tanımlanmaktadır. Burada ilköğretim ve temel eğitim kavramlarının iç içe kullanıldığı görülmektedir.

Zorunlu eğitim: Bir yurttaşın belirtilen bir yaşa gelinceye kadar gösterilen eğitim kurumlarında belli bir süre öğrenim görmesini zorunlu kılan yasal bir deyimdir.

Zorunlu eğitim, bir yurttaşın belirtilen bir yaşa gelinceye kadar gösterilen eğitim kurumlarında belli bir süre öğrenim görmesini zorunlu kılan yasal bir deyimdir. Bu deyim, devletin her vatandaşını devamla yükümlü kıldığı öğretim süresini ifade etmektedir (Gürkan ve Gökçe, 1997, s.7). Toplumdaki tüm yurttaşların ilköğretimden yararlanmaları gerekliliği ve devletin ilköğretimden sorumlu olması nedeniyle ilköğretim kurumları zorunlu bir öğrenim basamağı haline gelmiştir (Oktay ve Ramazan, 1992, s.50). Ancak, zorunlu eğitim, kimi ülkelerde yalnızca ilköğretimi içerirken kimi ülkelerde ortaöğretimi ya da ortaöğretimin bir bölümünü de içermektedir.

Zorunlu eğitimin süresi ve kapsamı her ülkenin kendi Anayasası ve yasalarında, aynı zamanda uluslararası bildirge ve sözleşmelerde de tanımlanmıştır. Örneğin, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde (Md. 26), 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (Md. 7) ve Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi'nde, çocuğun en azından ilköğretim düzeyinde parasız ve zorunlu olarak eğitim almasının bir eğitim hakkı olduğunun belirtilmesi, ilköğretimin zorunlu bir eğitim basamağı olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu maddelerle, çocuğun bireysel düşünme yetisinin, yeteneklerinin, manevi ve toplumsal sorumluluklarının geliştirilmesinin ve topluma yararlı bir birey haline getirilmesinin zorunluluğu üzerinde durulmakta ve zorunlu eğitim ile ilköğretim kavramları arasında yakın bir ilişki kurulmaktadır.

Türkiye'de ilköğretimin temel eğitimi, zorunlu eğitimin de ilköğretimi kapsaması nedeniyle temel eğitim, zorunlu eğitim ve ilköğretim kavramları kimi zaman birbiri yerine kimi zaman da farklı kullanılmaktadır. Ancak, eğitimle ilgili yasalarda zorunlu ilköğretim kavramı kullanılmaktadır.

SIRA SİZDE 1

Temel eğitim, ilköğretim ve zorunlu eğitim kavramları arasındaki ilişkiyi nasıl açıklarsınız?

Eğitim sistemi içerisinde en yaygın kitleye hizmet eden ilköğretim, eğitimin toplumsallaştırma, kültürleme ve üretken birey yetiştirme amaçlarının temel düzeyde gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir eğitim basamağıdır. Bu yönüyle ilköğretimin, bireysel ve toplumsal yönden önemli bir işlevi vardır. Çünkü bireylerin ilköğretimde nitelikli bir eğitim almaları ile toplumun niteliği arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu yönüyle ilköğretim, toplumun kültürel sürekliliğinin sağlanmasında, istikrarlı bir demokratik toplumun oluşturulmasında, halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesinde, bireyin yaşam boyu öğrenme ve gelişmesinde temel bir eğitim basamağı durumundadır (Kavak, 1997, s.17).

İlköğretim; bireysel gelişme, ekonomik gelişme, yurttaşlık bilgisi ve toplumsal ilişkiler olmak üzere kimi temel amaçları gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

İlköğretim, çocuğun şimdiki ve gelecek yaşamına yapılan bir etkileme sürecidir (Baykul ve Fidan, 1994, s.12). Bu süreçte ilköğretim, *bireysel gelişme, ekonomik gelişme, yurttaşlık bilgisi ve toplumsal ilişkiler* şeklinde özetlenebilecek temel amaçları gerçekleştirmeye çalışmaktadır. İlköğretim, sorumluluk bilinci, eleştirel düşünme, sağlıklı birey, yaşam bilgisi, disiplin, bağımsız öğrenme, düşünme yeteneğini geliştirme, çalışkanlık, anadilini kullanma ve bilim eğitimi gibi alanlarda bireysel gelişime olanak sağlar. Bunların yanı sıra, ilköğretim, kazanç, harcama ve tasarruf etme bilgisi, endüstriye ilişkin temel anlayış vb. konularda ekonomik gelişme; demokrasi, insan hakları, gelenekler, devleti anlama, barış, milliyetçilik, uluslararası dayanışma vb. alanlarda yurttaşlık bilgisi; katılım, işbirliği, insan ilişkilerinde anlayış gibi konularda toplumsal ilişkileri geliştirerek yaşam için gerekli temel bilgi ve becerileri sağlamaktadır (Tezcan, 1993, s.39-40).

İlköğretim kurumları şu temel işlevleri gerçekleştirmektedir (Özgüven, 2001, s.63):

- Ulusal düzeyde sosyo-kültürel bütünleşmeyi sağlamak
- Öğrencilere yurttaşlık eğitimi vermek
- Bireylerin bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal bakımdan tüm yönleriyle gelişimini sağlamak
- Bireylerin iş ve çalışma yaşamına uyum sağlamasına yardımcı olacak beceriler kazandırmak
- Ortaöğretim düzeyindeki genel ve mesleki programlarla yaşama hazırlayıcı bilgi ve beceriler kazandırmak
- İş yaşamına atılacaklara, yaygın eğitim kurumlarını tanıtmak ve bunlarla ilişki içinde olmak
- Uluslararası ilişkiler için bilimsel tutum ve değerler geliştirmek

İlköğretim, bireysel ve toplumsal, ulusal ve uluslararası boyutları olan bir eğitim basamağıdır.

Görüldüğü gibi, ilköğretim, *bireysel ve toplumsal, ulusal ve uluslararası işlevleri* olan bir eğitim basamağıdır.

Bireysel ve toplumsal işlevleri göz önüne alındığında ilköğretim, çocuğun yetişkin yaşamında alacağı görevler için hazırlanmasında temel oluşturan bir eğitim basamağıdır. İlköğretimde kazandırılan bilgi ve beceriler, bir yandan bireyin yaşama atıldığı zaman kendisi ve toplumu için daha üretken ve verimli olmasını sağlarken diğer yandan daha ileri eğitim basamaklarındaki öğrenmelerinin temelini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, bu basamakta kazanılan bilgi ve beceriler öğrencilerin daha sonraki öğrenim yaşantılarındaki başarılarını büyük ölçüde etkilemektedir (Fidan ve Erden, 1998; Yaşar, Sözer ve Gültekin, 2000). Bu yönüyle ilköğretim, toplumun yalnızca eğitim sistemini değil, aynı zamanda toplumun öteki sistemlerini de olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, toplum-

lar, tüm yurttaşlarını ilköğretimden geçirmeyi toplumsal ve ekonomik kalkınmanın önemli bir önkoşulu olarak görmektedirler (Kaya, 1977, s. 91).

Tüm yurttaşların ulusal amaçlara uygun olarak bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal anlamda gelişmelerine ve yetişmelerine olanak sağlayan bir eğitim basamağı olarak kabul edilen ilköğretimin amaçlarını Eğitim Programları ve Değerlendirme Ulusal Konseyi (NCCA), şöyle belirtmektedir (2006):

- Özgün bir birey olarak çocuğun kendi potansiyelinin farkına varmasını ve sağlıklı bir yaşam sürmesini sağlamak
- Çocuğun diğer insanlarla işbirliği yaparak ve birlikte yaşayarak toplumsallaşmasını ve toplumun yararına katkıda bulunmasını sağlamak
- Çocuğu üst öğrenime ve yaşam boyu öğrenmeye hazırlamak

SIRA SİZDE 2

Türk eğitim sistemi içinde ilköğretimin yerini ve önemini açıklayınız?

Türkiye'de ilköğretimde, bireylere demokrasinin ilke ve kurallarının gerektirdiği davranışları kazandırmak, hızla gelişen bilim ve teknoloji doğrultusunda bireylerin gereksinimlerine yanıt vermek, toplumsal bilinci oluşturmak ve Atatürk devrimlerini yaygınlaştırmak gibi temel amaçları gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır (Gökçe, 2003). İlköğretim programında belirlenen amaçların ışığı altında, belirlenmiş olan ilkeler yoluyla kendi ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirilen öğrenci; yapıcı, yaratıcı, üretici olma, bilimsel düşünme ve toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarının üzerinde tutma gibi niteliklere sahip, sorumluluk sahibi ve milli duyguları gelişmiş olarak yetişmektedir. Böylece, ilköğretim görmüş her öğrenci, milli birlik ve berberlik içinde, yurdumuzun ilerlemesinde kendi payına düşen ödevleri en iyi ve en etkili bir biçimde başarmaya çalışmaktadır (MEB, 1995, s. 56). Özellikle Türkiye'de, ilköğretimi bitiren pek çok çocuğun üst öğrenime devam etmeyeceği ve ilköğretimde kazanılan bilgi, beceri, tutum ve davranışların bireyin daha sonraki eğitim yaşantılarında etkili olduğu gerçeği, ilköğretimin en iyi biçimde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

İLKÖĞRETİMDE 1923-1972 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER

Türkiye'de ilköğretim özellikle Cumhuriyetin kurulmasından sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. Denilebilir ki, ülkemizde en hızlı ve etkili gelişme ilköğretimde kaydedilmiştir. Türkiye'de ilköğretimdeki gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için bu eğitim basamağının gelişimindeki stratejik noktaları gözden geçirmekte yarar vardır. Ancak, ilköğretimdeki bu stratejik aşamaları genelde eğitimden bağımsız düşünmek olanaklı değildir (Varış, 1981, s.159). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne değin eğitime yaklaşımı başlıca üç aşamada ele almaktadır:

- 1923-1946 yılları arasında yeni devletin gereksinim duyduğu yönetici ve yürütücü kadroların yetiştirilmesine dönük devre
- 1946-1960 yılları arasında çok partili demokratik rejimin yerleşme sorunları
- 1960 sonrası planlı kalkınma devresi

Bu ünitede de Türkiye'de ilköğretimdeki gelişmeler bu aşamalar temel alınarak açıklanacaktır.

İlköğretimde 1923-1945 Yılları Arasındaki Gelişmeler

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı Devleti'nin son kalan topraklarını işgal eden uluslararası güçlere karşı başlatılan ve büyük güçlüklerle kazanılan Kurtuluş

Savaşı'nın ardından kurulan Cumhuriyetle birlikte Türkiye, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda bağımsız bir ülke olma amacını gerçekleştirmede eğitimi temel araç olarak görmüştür. Bunun için de eğitimin hızlı bir biçimde halk kitlelerine yaygınlaştırılması, yeni ulusun kültür birliğinin oluşturulması, Cumhuriyetin düşünce yapısına uygun aydın bireyler yetiştirilmesi, halk kitlelerinin bu düşünce yapısını özümleyecek biçimde eğitilmesi, Cumhuriyet rejiminin ve yeni ulusun kimliğinin oluşturulmasında en öncelikli konular olarak kabul edilmiştir (Topses, 1999, s. 9-10).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti eğitimi, çağdaşlık, laiklik, ulusal birlik ve bilimsellik esaslarına dayandırmıştır. Eğitim, Atatürk devrimlerinin yerleşmesinde ve çağdaş bir toplumun oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde eğitim yoluyla yeni bir toplum yaratma yoluna gidilmiş; eğitim her yönden kalkınmanın temel itici gücü olarak görülmüştür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, yeni devletin işlerini yürütecek memur yetiştirilmesine ve devlet işleyişinde eski düşünce biçimini Cumhuriyet anlayışına dönüştürecek kadrolara gereksinim duyulmuştur. Kuşkusuz, toplumun %10'unun bile okuma yazma bilmediği bir toplumda Cumhuriyet anlayışının kitlelere benimsetilmesinde belki de en önemli sorumluluğu ilköğretim üstlenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretimin temel görevleri neler olmuştur?

SIRA SİZDE 3

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı Devleti'nden eğitimin her basamağında olduğu gibi ilköğretimde de sayı ve nitelik olarak son derece yetersiz bir sistem devralmıştır. Örneğin, Cumhuriyetin ilk yılında ülkedeki ilkokulların sayısı sadece 4194 idi. Bu olumsuzluğun giderilmesi ve ilköğretimin ülke düzeyinde yaygınlaştırılması için, Cumhuriyet hükümetleri öncelikle ilköğretimde tüm çocuklar için fırsat eşitliğinin sağlanmasını ve bilgisizliğin yok edilmesini amaç edinen bir eğitim politikası izlemiştir. Bu politikanın gereği, 1924 Anayasası'nda ilköğretimin parasız ve kadın ve erkek tüm yurttaşlar için zorunlu olması hükmü getirilmiştir (Md. 87).

Öte yandan, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim alanında belirlenen bir diğer amaç da, ülkede çağdaş, laik, ulusal ve bilimsel nitelikli bir eğitim sisteminin kurulmasıdır. Eğitimde bu amacın gerçekleştirilmesine dönük ilk kapsamlı düzenleme, 3 Mart 1924 günü kabul edilen 430 Sayılı *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* (Öğretim Birliği Yasası) ile yapılmıştır. Eğitim sistemi içinde eğitim-öğretim birliğinin gerçekleştirilmesinin amaçlandığı bu yasa ile dini eğitim amaçlı tüm okullar kapatılarak, ilkokul, ülke düzeyinde ilköğretim basmağının tek okulu olmuş ve bu okulda ulusal ve laik bir eğitim programı uygulamaya konulmuştur (Sakaoğlu, 2003, s.171). Yine bu yasa ile ülke genelindeki tüm bilim ve eğitim kurumları *Maarifet Vekaleti*'ne (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlanarak örgün ve yaygın eğitimde örgütsel ve kurumsal yenileşmenin, eğitimde devlet yönetiminin ve denetiminin sağlanmasının yolu açılmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gerekçesi ve amacı neydi?

SIRA SİZDE 4

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra ulusal eğitim sisteminin düzenlenmesinde ve politikalarının belirlenmesinde etkili olan bir diğer eğitim etkinliği *Heyet-i İlmiye'nin* Nisan 1924'te Ankara'da ikinci toplantısını yapmasıdır. İlk toplantısını 1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmeden üç ay önce yapan Heyet-i İlmiye'nin ikinci toplantısında; ilköğretimin altı yıldan beş yıla indirilmesi, ilkokul öğretim programlarının geliştirilmesi ve ders kitapları yazdırılması kararları alınmıştır.

İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı'nda öngörülen kararlar doğrultusunda 1924 yılında *İlk Mekteplerin Müfredat Programı* (İlköğretim Programı) kabul edilmiştir. İlk

İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında; ilkokulun süresinin beş yıl olması, ilkokul için öğretim programının geliştirilmesi ve ders kitaplarının yazdırılması kararlaştırılmıştır.

kez yabancı dil dersinin konduğu bu program kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Kız okullarının programına, Ev İdaresi, Biçki-Dikiş, Nakış gibi dersler eklenmiştir (Binbaşıoğlu, 1999, s.147). Ancak 1924 yılının Ağustos ayında hükümetin aldığı bir kararla 1924 yılında ilkokullarda karma eğitim uygulaması başlatılmış ve ilkokullarda tek tip program uygulanmaya başlanmıştır.

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda eğitimle ilgili yasal düzenlemeler ve program çalışmaları yapılırken ülkeye yabancı uzmanlar çağrılmış ve onların hazırladıkları raporlardan büyük ölçüde yararlanılmıştır. Bu uzmanlardan ilki olan Amerikalı eğitimci Dewey, raporunda, diğer konularla birlikte ilköğretimin yaygınlaştırılmasının önemi üzerinde durmuştur (Akyüz, 2003, s.20).

SIRA SİZDE 5

Dewey, Türkiye'de ilköğretimin ve ilköğretim programlarının düzenlenmesine dönük neler önermiştir, araştırınız!

Milli eğitimin temel sorunlarını tartışmak ve gerekli önlemleri almak üzere *Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısı* 26 Aralık 1925- 8 Ocak 1926 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu toplantıda ilköğretimle ilgili şu kararlar alınmıştır (Sakaoğlu, 2003, s.177-178):

- Devlet ve vilayet bütçelerinden eğitime ayrılan ödeneklerin daha verimli bir biçimde kullanılması ve kayıt için başvuran tüm öğrencileri okula alabilmek için gerekli önlemlerin alınması
- Yatılı olmayan ortaokullarda karma öğretimin yaygınlaştırılması
- Eğitim ve öğretim işleriyle ilgilenecek bir Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulması.

1926 tarih ve 789 Sayılı Yasa ile ilkokulun süresi köy ilkokulları için üç, şehir ve kasaba ilkokulları için de beş yıl olarak belirlenmiştir.

Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısı'nda alınan kararlar doğrultusunda Türk eğitim sisteminin ilk kapsamlı ve önemli yasası 22 Mart 1926 tarihli ve 789 Sayılı *Maarif Teşkilatına Dair Kanun*'dur. Bu yasa ile Türk Dili ve bununla ilgili bilimsel konularla ilgilenmek üzere bir Dil Heyeti, eğitim ve öğretim işleriyle ilgilenmek üzere de Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur. Yine yasa uyarınca, ilk ve ortaöğretim okulları, şehir ve kasaba gündüzlü okulları, şehir ve kasaba yatılı okulları, köy gündüz okulları ve köy yatılı okulları biçiminde yeniden düzenlenmiştir. Bu yasayla eğitimde köy-kent ayrımı getirilmiş, köylü ve kimsesiz çocuklar için yatılı okul anlayışı benimsenmiştir. Yatılı okulların giderlerinin Milli Eğitim Bakanlığı, diğer okulların giderlerinin ise İl Özel İdareleri tarafından karşılanması öngörülmüştür (Çağlar, 1999, s.134). Bu yasa gereğince köy okullarının öğrenim süresi en az üç yıl olarak belirlenmiştir.

Bu yasayı izleyen yıllarda da okullarda karma eğitimin yaygınlaştırılması, din derslerinin programdaki saatlerinin azaltılması, öğretim ve içeriğinin daha dünyevi bir görünüm kazanması, okul programlarının yeniden düzenlenmesi, okul kitaplarının iyileştirilmesi gibi köklü ve ciddi bir çok yenilik gerçekleştirilmiştir (Sakaoğlu, 2003, s.177-178).

Maarif Teşkilatı Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, 1924 yılında hazırlanmış olan ilkokul programı 1926 yılında yeniden düzenlenmiştir. J. Dewey'in görüşlerinden önemli ölçüde etkilenen yeni programda ilkokulların başlıca amacı, genç kuşağın çevresine etkin bir biçimde uyumunu sağlamak suretiyle onları iyi yurttaşlar olarak yetiştirmek olarak belirlenmiştir (Binbaşıoğlu, 1999, s.148). Bu amaç doğrultusunda programda ilk kez Hayat Bilgisi dersi yer almıştır (Çağlar, 1999, s.137). 1926 İlkokul Programı, birinci devre (1., 2. ve 3. sınıflar) ve ikinci devreye (4. ve 5. sınıflar) göre düzenlenmiştir. Programda birinci devrede "tek ki-

tap" ikinci devrede ise "çok kitap" esası kabul edilmiştir. Ayrıca, 1926 Programında "toplu öğretim", "çocuğa özgelik" ve "yakın çevre" ilkelerine de yer verilmiştir (Gürkan, 1987, s.33). Her dersin amacı ve öğretiminde uygulanacak yöntemin ana hatlarının açıklandığı ve derslerin çevre koşullarına göre öğretilmesinin öngörüldüğü bu program 1936 yılına kadar uygulanmıştır.

1926 Programı'nın kabul edilmesinden sonra 1927 yılında köy çocuklarının gereksinimlerine uygun olarak *Köy Mektepleri Müfredat Programı* hazırlanmıştır. Bu programda eğitim ve öğretimde göz önünde bulundurulacak ilkelerle köy çocuklarının kazanmaları gereken davranışlara vurgu yapılmıştır.

3 Kasım 1928 yılında yeni *Türk Harfleri*'nin kabul edilmesiyle Türkiye'de yeni bir kültür uyarlaması ve kültürel bağımsızlık hareketi başlamıştır. Yeni harflerin kullanılmasına 1928 yılından itibaren tüm okullarda başlanmıştır. Bu yeni oluşumla birlikte ülkede büyük bir okur-yazarlık kampanyası başlatılmıştır (Varış ve diğerleri, 1991, s. 148). Bu kapsamda, bir yandan ilkokullarda, bir yandan da *Millet Mektepleri* adıyla açılan kurslarda yetişkinlere okuma-yazma ve vatandaşlık bilgileri öğretme çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Gülcan ve diğerleri, 2003, s.21).

İşe ve üretime yönelik eğitim anlayışını savunan eğitimcilerin başında İsmail Hakkı Baltacıoğlu gelmektedir.

1924-1930 yılları arasında, Türk eğitim sisteminin geliştirilmesi için Türkiye'ye çağrılan yabancı uzmanların (Kühne ve Buyse) görüşlerinin etkisiyle, başını İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çektiği bir grup Türk eğitimci de "işe ve üretime dönük eğitim" anlayışını desteklemişlerdir. Bu anlayış, köye yönelik eğitim düşüncesinin de temelini oluşturmuştur (Topses, 1999, s.15).

1936 yılında yeni toplumsal gereksinimlere yanıt vermek amacıyla 1926 Programı yeniden ele alınmıştır. *1936 İlkokul Programında,* ilkokulun amaçları kapsamlı bir biçimde tanımlanmış ve eğitim ve öğretimde dikkat edilmesi gereken ilkeler belirlenmiştir. Ayrıca, eğitim ve öğretim ilkeleri içinde öğrencilerin gelişim özelliklerinin dikkate alınması üzerinde önemle durulmuştur.

1936 Programının ilkeleri:
- Milliyet
- Gerçek topluluk
- Etkinlik
- Bilimsellik
- İlgiden hareket etme
- Seviyeye uygun bilgi verme
- Ayniyet
- Bireysel farklılıkların dikkate alınması
- Yakın yurt yakın zaman
- Milli ekonomi
- Toplu öğretim
- Çeşitli yollarla ifade
- Ahlaklı yaşama
- Sanat
- Boş zamanları iyi kullanma
- Pratik bilgi ve beceriklilik
- Çalışma yöntemi
- Mahallilik

Milli Eğitim Bakanlığının eğitim sisteminin yasal, yapısal, yönetsel ve eğitsel yönden düzenlenmesine temel oluşturacak kararları almak üzere toplanmış olan Heyet-i İlmiyelerin görevini yapmak üzere, 1933 yılında yürürlüğe giren 2287 Sayılı Yasa ile Milli Eğitim Şurası kurulmuştur. Yasa gereğince ve yasada tanımlanan görevi kapsamında Milli Eğitim Şurası 1939-2006 yılları arasında 17 kez toplanmıştır. 1939-1945 yılları arasında iki kez toplanan Milli Eğitim Şûrasında ilköğretimle ilgili önemli kararlar alınmıştır.

Birinci Milli Eğitim Şûrası 17-29 Temmuz 1939 tarihinde toplanmıştır. Toplantıda Milli Eğitimin plan ve esasları, eğitim kurumlarının yönetmelikleri ve eğitim programları incelenmiş ve kabul edilmiştir. Şurada alınan önemli kararlar arasında, köy okullarının üç yıldan beş yıla çıkarılması, nüfusu 400'den az köylerde eğitmen görevlendirilmesi, eğitmenlerin ilk üç yılın programını uygulaması ve eğitmenli köylerin bulunduğu bölgenin merkezinde beş sınıflı bir ilkokul kurulması, eğitmenli köylerin öğrencilerinin ilkokulun son iki yılını bu okullarda okumaları kararı yer almaktadır. Ayrıca, şûrada okullarda derslerin sabaha alınarak öğleden sonra öğretmen gözetiminde değişik çalışmalar yapılması ve ders kitaplarının devletçe basılması fikri de kabul görmüştür (Varış ve diğerleri, 1991, s.149).

Birinci Milli Eğitim Şurası (17- 29 Temmuz 1939), bir öğretmenli üç sınıflı köy okullarının beş yıla çıkarılmasını ve bunun 1939-1940 yılından itibaren uygulaya konulmasını kararlaştırmıştır.

Birinci Milli Eğitim Şûrası'nda alınan karalar doğrultusunda 1939- 1940 öğretim yılında uygulamaya konulmak üzere beş yıllık *Köy İlkokulları Programı* hazırlanmıştır. Böylece köy ve şehir ilkokulları arasındaki öğretim farklılığı en aza indirgenmek istenmiştir. Köyün çevre koşulları ve gereksinimlerinin göz önüne alındığı Köy İlkokulları Programında, Türkçe, Aritmetik, Geometri, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi ve Resim dersleri şehir ilkokulları programıyla aynı kalmış; Hayat Bilgisi,

Tabiat Bilgisi, İş ve Ziraat derslerinin köy koşullarına uygun duruma getirilmesine çalışılmıştır.

İkinci Milli Eğitim Şûrası'nın (15-23 Şubat 1943) konusunu bütün öğretim kurumlarında anadili ve tarih öğretimi ile ahlak eğitimi oluşturmuştur.

İkinci Milli Eğitim Şûrası 15-23 Şubat 1943 tarihinde toplanmıştır. Şûra'da okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi, tüm öğretim kurumlarında anadili çalışmalarının veriminin artırılması ve Tarih öğretiminin yöntem ve araçları yönünden incelenmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca, şûrada ilkokul ve ortaokul ders kitaplarının çok yetersiz olduğu üzerinde durularak, kitapların çekici ve işe yarar duruma getirilmesi ve öğretmenlere yardımcı ve kılavuz kitaplar sağlanması önerileri getirilmiştir (Gülcan ve diğerleri, 2003, ss. 61-65).

Türkiye'de 1923-1945 yılları arasında ilköğretimdeki gelişmeler bir bütün olarak incelendiğinde şu sonuçlara ulaşmak olanaklıdır:

- 1923-1945 yılları arasında ilköğretimde nicel yönden önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu gelişmelerle ilgili sayılar Tablo 4.1'de verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, 1923-1945 yılları arasında ilköğretimde okul ve öğrenci sayısı yaklaşık üç kat ve öğretmen sayısı da iki kat artmıştır.

Tablo 4.1
1923-1945 Yıllarında İlköğretimdeki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1923-1924	4.894	341.941	10.238
1943-1944	12.182	995.999	22.387

- Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni bir eğitim sistemi kurma çabalarında sayısal sorunların baskısı en çok ilköğretimde hissedilmiştir. Özellikle nüfusun neredeyse %80'inin kırsal yerleşim birimlerinde yaşaması, ilgilileri köy eğitimi konusuna yöneltmiştir. Bu kapsamda 1939 yılına kadar köy ve şehir okulu ayrımı, program çalışmalarına da yansımıştır. 1928 yılında yeni harflerin kabul edilmesi, ilköğretimin daha büyük bir görev ve sorumluluk üstlenmesine neden olmuştur.
- Yabancı eğitimcilerin raporları ile Heyet-i İlmiye ve Milli Eğitim Şûraları kararları ile ilköğretimin yaygınlaştırılmasına ve niteliğinin geliştirilmesine çalışılmıştır.

İlköğretimde 1946-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1946 yılı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de çoğulcu demokrasiye geçiş hareketlerinin başladığı ve birden fazla siyasi partinin seçime katıldığı yıldır. Bu tarihe kadar tek parti hükümetleri, milli eğitim yoluyla Atatürk devrimlerini, Cumhuriyetin öngördüğü çağdaş devlet anlayışını ve çağdaş uygarlığa ulaşmada pozitif bilim anlayışını yerleştirme ve yayma doğrultusunda çalışmıştır. Okullarda eğitim programları bu anlayışı gerçekleştirmek üzere düzenlenmiş ve tüm eğitim etkinlikleri bilimsel düşünce ve tutumun geliştirilmesi yönünde yürütülmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyadaki gelişmeler de dikkate alındığında, eğitimde demokratik esasların gözden geçirilmesi ve eğitimin bürokrasiye eleman yetiştirme anlayışından ülke kalkınması için gerekli olan insan gücü yetiştirmeye yönelmesi gibi iki yönlü uyarlama geçirmesi gerekmiştir (Varış ve diğerleri, 1999, s.150).

1946 sonrasında, ilköğretimde okul sayısının artırılarak daha fazla öğrenciye ilköğretim olanağı sağlanmasının yanı sıra, eğitimin niteliğinin artırılmasına çaba gösterilmiştir. Bu kapsamda 1948 yılında yeni bir ilkokul programı uygulamaya konulmuştur. *1948 İlkokul Programı* olarak anılan bu program 1936 İlkokul Programı ile 1939 Köy İlkokulları Programının bütünleştirilmesi ile oluşturulan bir programdır. Programda ilkokulun amaçları, *toplumsal, kişisel, insanlık ilişkileri ve ekonomik yaşam* bakımından olmak üzere dört ana başlık altında toplan-

mıştır. Ayrıca, programda ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri, 1936 Programındakine benzer biçimde 17 maddede açıklanmıştır.

1948 İlkokul Programında, öğrencilerin öngörülen amaçlara ulaşmalarına yarayacak deneyimleri, ilkokuldaki çeşitli etkinlikler aracılığı ile yaşama fırsatı bulmaları üzerinde önemle durulmuştur. Programda konu sayıları azaltılmış ve öğrencinin yaşamı ile ilgili konular *toplu öğretim* ilkesine göre birleştirilerek üniteleştirilmiştir. İlkokul birinci devrede Hayat Bilgisi, ikinci devrede Sosyal Bilgilere yönelik derslerde işlenen belirli gün ve haftaların listesi her sınıfta ilgili ders programının girişinde yer almıştır. Ayrıca, programda, fırsat öğretimine vurgu yapılmış, okulla aile arasında işbirliği sağlanması istenmiştir (Gürkan, 1987, s.33).

1951 yılında 1948 İlkokul Programının uygulanmasında karşılaşılan güçlükleri belirlemek ve programı geliştirmek üzere Amerika'dan Kate Wofford davet edilmiştir. Wofford dört aylık bir inceleme sonunda, 1948 programının yeniden ele alınıp geliştirilmesi konusunda bir rapor hazırlamıştır. Raporda, kız çocuklarının okula gönderilmesi için tanıtım çalışmalarının yapılması, her ilde devamsızlık sorunu için bir komite kurulması, ilkokulun öğretim süresinin zaman içerisinde 6, 7 ve 8 yıla çıkarılması, köy okullarından mezun öğrencilerin ortaokul öğrenimine kavuşturulması için bölge okullarının açılması, köy çocukları için şehir ve kasabalarda yurtların açılması, köy okullarında kendine güvenen disiplinli çocukların yetiştirilmesi, köy okullarında sınıfların iki büyük grup olarak düzenlenmesi ve buna uygun program hazırlanması ile ilkokul programının yeniden düzenlenmesine yönelik öneriler yer almıştır (Gülcan ve diğerleri, 2003, s.67). Bu raporlarla ilgili olarak 1952 yılında 25 öğretmen, uygulamalar hakkında bilgi edinip bizzat yerinde görmek üzere Amerika'ya gönderilmiştir (Gözütok, 2003).

1954 yılında daha önce ABD'ye gönderilen 25 kişilik öğretmen grubu, 1948 programı üzerinde yurdun çeşitli bölgelerinde çalışmalar yapmıştır. 1959 yılında da *Türkiye Milli Eğitim Komisyonu Raporu*'nda 1948 programının, öğrencilerin psikolojik gereksinimlerine ve öğretim amaçlarına göre yeniden ele alınarak değiştirilmesi istenmiştir (Cicioğlu, 1985, s.101-102). Öğrencilerin serbest bir atmosferde çalışmaları, sosyal etkinliklere yer verilmesi, konuların tertip ve düzeninde öğretmenin esnek davranması gibi esaslara dayanan ilkokul program geliştirme çalışmaları, kontrol grupları saptanarak incelenmesine karşın çalışmaların devamlılığı sağlanamamış, deneme çalışmalarından elde edilen sonuçlar sistemin geneline yansıtılamamıştır (Gözütok, 2003).

1946-1960 yılları arasında Üçüncü, Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Milli Eğitim Şûrası toplanmıştır. Bunlardan Dördüncü ve Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nda ilköğretimle ilgili önemli kararlar alınmıştır.

Dördüncü Milli Eğitim Şûrası 22-31 Ağustos 1949 tarihlerinde toplanmıştır. 1946 ve sonrası yıllarda eğitime yüklenen işlevlerin üzerinde durulduğu bu şûrada eğitim ve öğretimde demokratik esasların gözden geçirilmesi, ilkokul, ortaokul ve lise programlarının geliştirilmesi ve bu kurumlara öğretmen yetiştirme konusu ele alınmıştır. Şurada, 1948 Programının başarıyla uygulanması için öğretmen yetiştiren kurumlarda da gerekli düzenlemelerin yapılması önerilmiş ve ilkokul ikinci devrede ayrı ayrı okutulan Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin bir ders adı altında ve çocuk psikolojisine göre düzenlenmesi kabul edilmiştir.

Beşinci Milli Eğitim Şûrası 5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu şûranın gündeminde okulöncesi ve özel eğitim konularının yanında ilköğretimle ilgili olarak, İlkokullarda Sağlık Konusunda Alınması Gereken Önlemler, İlköğretim ve Eğitim Yasası Tasarısı ve İlköğretimin Planlanması, Yeni İlkokul Programı

Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda ilköğretimle ilgili alınan kararlar:
- İlköğretim yasa tasarısının incelenmesi
- İlkokul programının yeniden gözden geçirilmesi
- Yeni ilkokul yönetmeliği tasarısı
- İlkokullarda sağlık konusunda alınması gereken önlemler

ve Yönetmeliği ile İlkokullara Öğretmen Yetiştirme ve Yeni İlköğretmen Okulu Programı konuları yer almıştır (Özalp ve Ataünal, 1983, s.125-126). Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda ilköğretimle ilgili sorunların tartışılması yürürlükte bulunan 1948 İlkokul Programının tümüyle yeniden ele alınmasına yol açmıştır (Varış, 1983, s.196).

1946-1960 yılları arasında, ilköğretimin gelişimine bakıldığında, şu değerlendirmede bulunmak olanaklıdır:

- Bu dönemde de ilköğretimde nicel gelişmeler sürmüştür. 1945-1960 yılları arasında ilköğretimdeki okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Tablo 4.2
1945-1960 Yıllarında İlköğretimdeki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1945-1946	14.010	1.358.000	26.428
1960-1961	24.398	2.866.000	62.526

Kaynak: *Sakaoğlu, 2003, s. 274.*

Tablo 4.2'de görüldüğü gibi, 1945-1960 yılları arasında ilköğretimde okul ve öğrenci sayısı yaklaşık iki kat ve öğretmen sayısı da üç kat artmıştır.

- Türkiye'de 1946-1960 yılları arasında da ilköğretimde sayısal sorunların baskısı ve kırsal yerleşim birimlerinde tüm çocuklara ilköğretim sağlama çabaları devam etmiştir.
- Bu dönemde ilköğretimde sayısal sorunları çözme çabalarının yanı sıra niteliği artırma çabaları da sürmüş, eğitim ve öğretimde demokratik esasların gözden geçirilmesi, ilkokul programlarının geliştirilmesi çalışmalarına önem verilmiştir. 1948 Programında amaçların gözden geçirilmesi ve toplu öğretim esası getirilmesiyle köklü sayılabilecek düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, köy okullarının programları üzerinde inceleme ve çalışmalara devam edilmiştir.

İlköğretimde 1961-1972 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1961 Anayasası ile Türkiye'de planlı kalkınma döneminin başlaması ile birlikte eğitim sistemini de planlı bir şekilde geliştirmek için gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar, eğitim sistemini 10 yıllık bir süre içinde dengeli bir biçimde yaymak ve geliştirmek amacıyla 29 Ocak 1961 tarihinde Milli Eğitim Planlama Kurulu'nun ve bu kurul içinde de İlköğretim Komitesi'nin kurulmasıyla başlatılmıştır. Ayrıca, beşer yıllık kalkınma planlarında da eğitime önemli bir yer verilmiştir.

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na göre, ilköğretim 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar.

1960'lı yıllarda ilköğretimle ilgili önemli gelişmelerden ilki, 1961 yılında kabul edilen 222 Sayılı *İlköğretim ve Eğitim Kanunu*'dur. Bu yasada ilköğretim şöyle tanımlanmıştır: "İlköğretim, kadın erkek bütün Türklerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir. İlköğretim, ilköğretim kurumlarında verilir; öğrenim çağında bulunan kız ve erkek çocuklar için mecburi, devlet okullarında parasızdır. Zorunlu ilköğretim çağı 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bu çağ, çocuğun 5 yaşını bitirdiği eylül ayı sonunda başlar, 14 yaşını bitirip 15 yaşına girdiği öğretim yılı sonunda biter." Bu yasada, ayrıca, ilköğretimin görevleri, okulöncesi ve ilköğretim okullarının eğitim-öğretim süreleri ve çeşitli idari uygulamalarla ilgili düzenlemeler de yapılmıştır.

1961 İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, İlköğretim Genel Müdürlüğü, 1948 İlkokul Programında yapılacak değişiklikleri belirlemek amacıyla bir çalışma başlatmıştır. Yapılan inceleme ve belirlemeler sonucunda yeni ilkokul programının ana hatları belirlenmiş; 1962 yılında *Ön Program Tas-*

lağı hazırlanmıştır. 1962 *İlkokul Program Taslağı,* Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararı ile 1962-1963 öğretim yılında farklı bölgelerdeki 14 ilden seçilen 106 tek ve iki öğretmenli köy okulları ile kasaba ve şehir okullarında denenmeye başlanmıştır. 1964-1965 öğretim yılından itibaren program taslağının deneme uygulamasının alanı genişletilmiştir. Taslak Programın altıncı yılında yapılan uygulama ve geliştirme çalışmaları değerlendirildikten sonra 1968 İlkokul Programı hazırlanmıştır (Cicioğlu, 1985, s.102).

1968 İlkokul Programı kimi değişikliklerle birlikte uzun yıllar uygulanmıştır. Programda ilkokulun amaçları, daha önceki programlardakine benzer biçimde kişisel, insanlık ilişkileri, ekonomik yaşam ve toplum yaşamı bakımından olmak üzere dört grupta toplanmıştır. Programda ilköğretimin amaçlarını gerçekleştirmede göz önünde bulundurulacak olan ilkokulun eğitim ve öğretim ilkelerine de yer verilmiştir.

1968 İlkokul Programında derslerin amaçlarının davranışa dönüştürülebilmesi için yakın çevre, öğretimde toplulaştırma, konular ve üniteler ilkesine uyulması öngörülmüştür. Bu kapsamda program yürütülürken yakın çevre, eğitim amaçlarına ulaşmak için tüm sınıflarda ortak hareket noktası olarak kabul edilmiştir. Çocukların olgu ve olayları bir bütün olarak algılayabilmesi için birinci devrede Hayat Bilgisi dersinde olduğu gibi ikinci devrede de Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri *Sosyal Bilgiler;* Tabiat Bilgisi, Aile Bilgisi ve Tarım-İş dersleri de *Fen ve Tabiat Bilgileri* adı altında toplulaştırılmıştır. Konular ve üniteler bağlamında da özellikle ikinci devrede ders konuları hafifletilmiş, programa serbest konular eklenmiş, ünitelerin işlenmesinde ünite ve konuların sırasına aynen uyma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Bu yönüyle, 1968 İlkokul Programı, yurt çapındaki ortak gereksinimleri karşılamak üzere ana maddeler halinde belirlendiği için *çerçeve program* niteliği taşımaktadır.

1968 İlkokul Programının temel özellikleri nedir?

SIRA SİZDE 6

1961-1972 yılları arasında Yedinci ve Sekizinci Milli Eğitim Şûrası toplanmıştır. Yedinci Milli Eğitim Şûrası'nda ilköğretim konusu, Sekizinci Milli Eğitim Şûrası'nda da ortaöğretimin yeniden yapılandırılması ve yükseköğretime geçişin düzenlenmesi konuları tartışılmıştır.

Yedinci Milli Eğitim Şûrası 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu şûrada, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu gereğince çıkarılması gereken İlköğretim Yönetmeliği, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği vb. yönetmelikler ile ilköğretimin geliştirilmesi konuları görülmüştür (Özalp ve Ataünal, 1983, s.128-129). Yedinci Milli Eğitim Şûrası, ilköğretimle ilgili olarak, tüm yurtta eğitim ve öğretimin belli bir sistem içinde yaygınlaştırılması, ilköğretim ve ortaöğretimin 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'un belirlediği biçimde düzenlenmesi, yaş ve beceri düzeylerinin her eğitim-öğretim basamağında dikkate alınması, çevrenin ekonomik özelliklerinin göz önünde bulundurulması, ortaokullarda zorunlu derslerin yanı sıra seçimlik derslerin de konulması ve ortaokul sonrası için okul yönetimlerinin velilere yöneltme önerisinde bulunması (Sakaoğlu, 2003, s.274) konularını ele alması bakımından önemlidir. Bu şurâda alınan kararlar daha sonraki yasalara kaynaklık etmiştir.

Türkiye, 1960'lı yılların ilk yarısından itibaren planlı kalkınma dönemine geçtikten sonra, kalkınma planlarında eğitime önemli bir yer verilmiş, eğitimle kalkınma arasındaki ilişkilere değinilerek eğitimle ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1963-1967 yıllarını kapsayan *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda, eğitim kalkınmanın en etkili araçlarından biri, gerekli nitelik ve nicelikte eleman yetiştirmede başlıca yol ve bireysel ve sosyal refahı sağlayan en önemli sosyal hizmet olarak tanımlanmıştır. Planda, toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve Türk toplumunun gereksinim ve koşullarına uygun insan yetiştirilmesi öncelikle ele alınması gereken konuların başında gelmektedir (Gültekin,1999, s.14).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 15 yıl içinde çağ nüfusunun (7-11) tümünün okullaşması öngörülmüştür. Ayrıca, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun öngörülerini gerçekleştirmek için ciddi ve köklü değişikliklerin yapılacağı vurgulanmıştır.

1968-1972 yıllarını kapsayan *İkinci Beş yıllık Kalkınma Planı*'nda, sanayileşme ve toplum yapısının gerektirdiği insan gücünün sağlanması ve çeşitli sosyal grupların, özellikle de düşük gelirli grupların eğitimden yararlandırılmalarının eğitimdeki temel beklenti olduğu dile getirilmiştir. Buna göre, eğitimin amacı, bireylere çevrelerini tanıma, toplumdaki değişmelere uyum sağlama, bilinçli davranma, bilgi ve beceriyle kendisinin ve çevresinin mutluluğunu artırmaktır. Bu amaçların gerçekleşmesi için okulun çalışma yaşamı ile ilişki kurması gerekmektedir (Gültekin, 1999, s.16).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilkokul ve ortaokullarda imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanacağı, geniş bir burs ve yatılılık sistemi ile dar gelirli ve yetenekli öğrencilerin üst öğrenimlerinin sağlanacağı belirtilmiştir. İlkokul programının üst öğrenime devam yönünden köy ve şehir farkını azaltıcı, üst öğrenime devam etmeyenler yönünden de belirli yetenek ve kavrayışları geliştirici biçiminde yeniden düzenleneceği de ifade edilmiştir. Bu planda, ilköğretimde okullaşma oranının %100'e ulaştırılması hedeflenmiştir.

İlköğretimde 1961-1972 yılları arasındaki gelişmeleri şöyle değerlendirmek olanaklıdır:

- Önceki iki döneme göre ilköğretimde nicel gelişmenin hızı azalmıştır. 1963-1972 yılları arasında ilköğretimdeki okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 4.3'te gösterilmiştir.

Tablo 4.3
1963-1972 Yılları Arasında İlköğretimdeki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1963-1964	27.775	3.562.140	76.544
1971-1972	39.268	5.101.198	141.363

Kaynak: *TİK, 2006, s. 58-59.*

Tablo 4.3'te görüldüğü gibi, 1963-1972 yılları arasında ilköğretimde okul ve öğrenci sayısı üçte bir oranında artmıştır. Öğretmen sayısı da yaklaşık iki kat artış göstermiştir. Bu gelişmelere karşın, 1970-1971 öğretim yılında plan hedeflerine ulaşılamamış, okullaşma oranı da %83.3 olmuştur.

- 1960'lı yıllarda 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Yedinci Milli Eğitim Şurası, 1962 İlkokul Program Taslağı ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ilköğretimde niteliğin artırılması için ilköğretimin yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür.
- Bu dönemde ilköğretimle ilgili olarak daha önce üzerinde çok fazla durulmayan, üstün yetenekli fakat gelir düzeyi düşük öğrencilere burs verilmesi, okulla yaşam arasında ilişki kurulması ve ilkokulu bitiren ve üst öğrenime devam etmeyecek öğrenciler için belirli yetenekler kazandırılması gibi konulara yer verilmiştir. Özellikle, kalkınma planlarında gerek eğitimin geneli

gerek ilköğretimle ilgili olarak toplumsal yaşamla ilişkili önemli değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç olarak, 1923-1972 yılları arasında ilköğretimdeki gelişmeler, toplumsal olgu ve olayların etkisi altındaki eğitimin yeni bir anlayışla ele alınmasına paralel bir gelişme izlemiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun öngörüsü doğrultusunda eğitimde birliği gerçekleştirmek, Cumhuriyet anlayışını benimsetmek ve eğitimi tüm bireylere yaygınlaştırmak ilköğretimin temel işlevi olmuştur. 1926 yılında kabul edilen Maarif Teşkilatına Dair Kanun gereğince eğitimde taşra örgütünün kurulması eğitimin yaygınlaştırılması bakımından önemli bir işlev görmüştür. Bu temel yasaları başka yasalar izlemiş, milli eğitimle ilgili toplantı ve şûralarda alınan kararlar uygulamaya geçirilmiştir.

Özellikle 1923'ten 1946'ya kadar ilköğretimin niteliğini etkileyen pek çok karar alınmıştır. 1946-1960 yılları arasında ilköğretimdeki gelişmelerin biraz durakladığı, 1960'tan sonra da ilköğretimi yayma çabalarının pek başarılı olmadığı görülmüştür. Nitekim, kalkınma planlarında hedeflerin gerisinde kalındığı belirtilmiştir. Sonuç olarak, 1923-1972 yılları arasında geçen 50 yılda ilköğretimde gerek nicel gerek nitel olarak önemli gelişmeler kaydedilmiş olmakla birlikte istenilen düzeye ulaşılamamıştır.

Özet

İlköğretimle ilgili temel kavramları tanımlamak

Temel eğitim, toplumdaki tüm yurttaşların sahip olması gereken asgari ve ortak, temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları ifade etmektedir. İlköğretim, eğitim sisteminin ilk, orta ve yüksek olarak basamaklara ayrıldığı ülkelerde okul sisteminin yapısını belirlemek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Zorunlu eğitim ise, bir yurttaşın belirtilen bir yaşa gelinceye kadar gösterilen eğitim kurumlarında belli bir süre öğrenim görmesini zorunlu kılan yasal bir deyimdir.

İlköğretimin eğitim sistemi içindeki yeri ve önemini belirtmek

İlköğretim, daha ileri eğitim basamaklarının temelini oluşturması ve bu basamakta edinilen bilgi ve becerilerin bireylerin daha sonraki öğrenim yaşantılarını etkilemesi; bireylerin kendilerini çok yönlü olarak gerçekleştirmesini ve ülkenin kalkınmasını sağlaması bakımından önemli bir işleve sahiptir. İlköğretim, bireylere temel bilgi, beceri ve davranışlar kazandırarak toplumun sosyal ve kültürel düzeyini yükseltir ve toplumun kültürel birikimi ve değerlerini gelecek kuşaklara aktararak toplumun sürekliliğini sağlar. İlköğretim, eğitimi kitlelere yayarak bireylerin ve toplumun yaşam kalitesini artırmaktadır.

Türkiye'de ilköğretimde 1923-1945 yılları arasındaki gelişmeleri sıralamak

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Türkiye'de öncelikle ülkedeki tüm çocukların ilköğretimden yararlanması için fırsat eşitliğinin sağlanması ve bilgisizliğin yok edilmesini amaç edinen bir eğitim politikası izlenmiştir. 1924 Anayasasında ilköğretim, parasız ve kadın ve erkek tüm yurttaşlar için zorunlu eğitim basamağı olarak tanımlanmıştır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası), 1924 ve 1926 yıllarında toplanan Heyet-i İlmiye kararları ve ülkeye çağrılan J. Dewey gibi yabancı uzmanların görüşleri ile çağdaş, ulusal, laik ve bilimsel bir eğitimin temelleri oluşturulmuştur. 1926 yılında çıkarılan 789 Sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu ile ilk ve ortaöğretim okulları, şehir ve kasaba gündüzlü okulları, şehir ve kasaba yatılı okulları, köy gündüz okulları ve köy yatılı okulları biçiminde yeniden düzenlenmiştir. 1926 yılında, daha önce hazırlanmış olan ilkokul programı yeniden düzenlenmiş ve 1927 yılında köy çocuklarının gereksinimlerine uygun olarak Köy Mektepleri Müfredat Programı hazırlanmıştır. 3 Kasım 1928 yılında yeni Türk Harfleri kabul edilerek tüm örgün ve yaygın eğitim kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır. 1936 yılında yeniden hazırlanan İlkokul Programında ilkokulun amaçları ve eğitim ve öğretim ilkeleri belirlenmiştir. 1939-1945 yılları arasında iki kez toplanan Milli Eğitim Şuralarında ilköğretimin sorunlarının çözümüne dönük önemli kararlar alınmıştır.

Türkiye'de ilköğretimde 1946-1960 yılları arasındaki gelişmeleri tartışmak

Türkiye'de 1946 sonrasında ilköğretimin yaygınlaştırılması ve niteliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. 1948 yılında yeni bir ilkokul programı uygulamaya konulmuştur. Programda ilkokulun, toplumsal, kişisel, insanlık ilişkileri ve ekonomik yaşam bakımından amaçları ile eğitim ve öğretim ilkeleri ayrıntılı biçimde belirlenmiştir. 1949 yılında toplanan Dördüncü Milli Eğitim Şurası'nda eğitim ve öğretimde demokratik esasların gözden geçirilmesi, ilkokul programlarının geliştirilmesi ve bu okullara öğretmen yetiştirme konusu; 1953 yılında toplanan Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda da ilkokul ve ilkokula öğretmen yetiştirme konusu ele alınmıştır. 1959 yılında da Türkiye Milli Eğitim Komisyonu Raporu'nda 1948 Programının, öğrencilerin psikolojik gereksinimlerine ve öğretim amaçlarına göre yeniden ele alınarak değiştirilmesi istenmiştir.

Türkiye'de ilköğretimde 1961-1972 yılları arasındaki gelişmeleri özetlemek

1961 yılında kabul edilen 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 6-14 yaşları arasındaki tüm kadın ve erkek yurttaşlar için sekiz yıllık bir zorunlu ilköğretim öngörülmüş, ancak bu uygulama yurt genelinde yaygınlaştırılamamıştır. 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan Yedinci Milli Eğitim Şurası'nda ilköğretimle ilgili önemli düzenlemelere temel oluşturan kararlar alınmıştır. 1962 yılında hazırlanan İlkokul Program Taslağının beş yıl süren deneme uygulamasının ardından geliştirilen 1968 İlkokul Programı tüm okullarda uygulamaya konulmuştur. Türkiye, 1960 sonrası planlı kalkınma dönemine geçtikten sonra kalkınma planlarında eğitime önemli bir yer verilmiş, eğitimle kalkınma arasındaki ilişkilere değinilerek eğitimle ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 15 yıl içinde çağ nüfusunun (7-11) tümünün okullaşması öngörülmüştür. Ayrıca, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun öngörülerini gerçekleştirmek için ciddi ve köklü değişikliklerin yapılacağı vurgulanmıştır. 1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise ilkokul ve ortaokullarda imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanacağı, geniş bir burs ve yatılılık sistemi ile dar gelirli ve yetenekli öğrencilerin üst öğrenimlerinin sağlanacağı belirtilmiştir. İlkokul programının üst öğrenime devam yönünden köy ve şehir farkını azaltıcı, üst öğrenime devam etmeyenler yönünden de belirli yetenek ve kavrayışları geliştirici biçimde yeniden düzenleneceği de ifade edilmiştir.

Türkiye'de ilköğretimde kaydedilen sayısal ve niteliksel gelişmeleri değerlendirmek

Türkiye'de ilköğretimdeki gelişmeler, toplumsal olgu ve olayların etkisi altındaki eğitimin, yeni bir anlayışla ele alınmasına paralel bir gelişme izlemiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun öngörüsü doğrultusunda eğitimde birliği gerçekleştirmek, Cumhuriyet anlayışını benimsetmek ve eğitimi tüm bireylere yaygınlaştırmak ilköğretimin temel işlevi olmuştur. 1926 yılında kabul edilen Maarif Teşkilatına Dair Kanun gereğince eğitimde taşra örgütünün kurulması, eğitimin yaygınlaştırılması bakımından önemli bir işlev görmüştür. Heyet-i İlmiye toplantılarında ve Milli Eğitim Şûralarında alınan kararlar doğrultusunda ilköğretim programları Cumhuriyetin gereklerine göre düzenlenmiştir. Özellikle, 1923'ten 1946 yılına kadar ilköğretimin niteliğini etkileyen pek çok karar alınmıştır. 1946-1960 yılları arasında ilköğretimdeki gelişmelerin biraz durakladığı 1960'tan sonra da ilköğretimi yayma çabalarının pek başarılı olmadığı görülmüştür. Nitekim, kalkınma planlarında hedeflerin gerisinde kalındığı belirtilmiştir. Ancak, 1923-1972 yılları arasında ilköğretimde gerek nicel gerek nitel olarak önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Yine de ilköğretimin istenilen düzeye ulaştığını söylemek olanaklı değildir.

Kendimizi Sınayalım

1. Toplumdaki tüm yurttaşların sahip olması gereken asgari ve ortak; temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları ifade eden kavrama ne ad verilir?

a. Temel eğitim
b. İlköğretim
c. Zorunlu eğitim
d. İlk eğitim
e. İlkokul

2. Aşağıdakilerden hangisi ilköğretimin işlevlerinden biri **değildir?**

a. Ulusal düzeyde sosyo-kültürel bütünleşmeyi sağlamak
b. Bireylerin bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal bakımdan tüm yönleriyle gelişimini sağlamak
c. Ortaöğretim düzeyindeki genel ve mesleki programlarla yaşama hazırlayıcı bilgi ve beceriler kazandırmak
d. Tüm öğrencilere asgari ortak bir genel kültür kazandırmak suretiyle, onlara toplum sorunlarını tanıma, çözüm yolları arama ve çözme gücü kazandırmak
e. İş yaşamına atılacaklara, yaygın eğitim kurumlarını tanıtmak ve bunlarla ilişki içinde olmak

3. Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretimin parasız ve kadın ve erkek tüm insanlar için zorunlu olduğu **ilk kez** hangi yasal düzenlemede benimsenmiştir?

a. Anayasa
b. Tevhid-i Tedrisat Kanunu
c. Maarif Teşkilatı Kanunu
d. 222 Sayılı Eğitim ve Öğretim Kanunu
e. İlköğretim Yönetmeliği

4. İlköğretimin altı yıldan beş yıla indirilmesine hangi toplantıda karar verilmiştir?

a. Birinci Heyet-i İlmiye Toplantısı
b. İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı
c. Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısı
d. Birinci Milli Eğitim Şurası
e. İkinci Milli Eğitim Şurası

5. İlkokulun amaçlarının kapsamlı bir biçimde ele alındığı ve eğitim ve öğretimde dikkat edilmesi gereken ilkelerin belirlendiği **ilk** program aşağıdakilerden hangisidir?

a. 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı
b. 1926 İlk Mektep Müfredat Programı
c. 1927 Köy Mektepleri Müfredat Programı
d. 1936 İlkokul Müfredat Programı
e. 1948 İlkokul Müfredat Programı

6. İlkokulun amaçlarının; toplumsal, kişisel, insanlık ilişkileri ve ekonomik yaşam bakımından olmak üzere dört ana başlık altında toplandığı program aşağıdakilerden hangisidir?

a. 1926 İlk Mektep Müfredat Programı
b. 1927 Köy Mektepleri Müfredat Programı
c. 1936 İlkokul Müfredat Programı
d. 1948 İlkokul Müfredat Programı
e. 1968 İlkokul Müfredat Programı

7. 1951 yılında 1948 İlkokul Programının uygulanmasında karşılaşılan güçlükleri belirlemek ve programı geliştirmek üzere rapor hazırlayan yabancı uzman aşağıdakilerden hangisidir?

a. Dewey
b. Kühne
c. Wofford
d. Buyse
e. Parker

8. Aşağıdakilerden hangisi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında alınan kararlardan biri **değildir?**

a. İlkokul ve ortaokullarda imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanması
b. Geniş bir burs ve yatılılık sistemi ile dar gelirli ve yetenekli öğrencilerin üst öğrenimlerinin sağlanması
c. İlkokul programının üst öğrenime devam yönünden köy ve şehir farkını azaltıcı, üst öğrenime devam etmeyenler yönünden de belirli yetenek ve kavrayışları geliştirici biçiminde yeniden düzenlenmesi
d. İlköğretimde okullaşma oranının %100'e ulaştırılması
e. İlköğretim ve Eğitim Kanunun öngörülerini gerçekleştirmek için ciddi ve köklü değişikliklerin yapılması

9. Aşağıdakilerden hangisi ilköğretimde 1960-1972 yılları arasındaki gelişmelerden biri **değildir?**

a. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu
b. Yedinci Milli Eğitim Şurası
c. Köy Deneme Okulları Program Taslağı
d. Sekizinci Milli Eğitim Şurası
e. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

10. Türkiye'de 1923-1972 yılları arasında ilköğretimin gelişiminde **en önemli** konu aşağıdakilerden hangisidir?

a. Toplumsal olgu ve olaylara yön vermek
b. Eğitimi tüm bireylere yaygınlaştırmak
c. Fakir öğrencilere burs sağlamak
d. Öğretimi zenginleştirmek
e. Halka okuma yazma öğretmek

Yaşamın İçinden

Atatürk, 9 Ağustos 1928 günü Sarayburnu'nda halka şunları söylüyordu:

"Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir, her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bir milletin, sosyal bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır, bundan insan olanların utanması gerekir. Bu millet utanmak için yaratılmamıştır, övünmek için yaratılmış, tarihini övünmekle doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma-yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türkün karakterini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlarındır. Artık geçmişin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız, hataları düzelteceğiz, bu hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların çalışmalarını isterim. En nihayet bir yıl, iki yıl içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğrenecektir. Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün medeniyet âleminin yanında olduğunu gösterecektir."

Yeni Türk harflerinin kabulünden üç ay önceki bu beyanat, uzun zamandır süregelen hazırlıkların ve aydın çevrelerdeki ortak kanaatin ifadesiydi. Denilebilir ki, Harf Devrimi, her biri ayrı yada ortak birçok haklı gerekçelere dayanan devrimler arasında en gerekli ve isabetli olanıydı. Gerçi, Atatürk'ün ve çevresindekilerin inandıkları gibi, halkın "tamamı" bu yeni harflerle okuma-yazmayı öğrenebilecek değildi ve ilk bir iki yıl içinde, umulan başarı bir yana, devrimden 50-60 yıl sonra bile ülke nüfusunun oldukça kabarık sayıda bir bölümü ümmîlik yazgısından kurtulamayacaklardı. Ama bu devrim, okur-yazarlığı bir ayrıcalık olmaktan çıkartıp köylü-kentli herkesin kolayca okuma-yazma öğrenip uyanmasına, kendi dilinin kurallarını kavramasına kapılar açtı. Birkaç yılda, yeni birkaç bin okulun sağlayabileceğinden daha yararlı sonuçlar getirdi.

Kaynak: Sakaoğlu, Necdet. (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.189.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise, "İlköğretimin Eğitim Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise, "İlköğretimin Eğitim Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise, "Türkiye'de İlköğretimde 1923-1946 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise, "Türkiye'de İlköğretimde 1923-1946 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise, "Türkiye'de İlköğretimde 1923-1946 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. d	Yanıtınız yanlış ise, "Türkiye'de İlköğretimde 1946-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise, "Türkiye'de İlköğretimde 1946-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız yanlış ise, "Türkiye'de İlköğretimde 1960-1972 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise, "Türkiye'de İlköğretimde 1960-1972 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise, "Türkiye'de İlköğretimde 1960-1972 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Temel eğitim, toplumdaki tüm yurttaşların sahip olması gereken asgari ve ortak, temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları ifade etmektedir. İlköğretim, eğitim sisteminin ilk, orta ve yüksek olarak basamaklara ayrıldığı ülkelerde okul sisteminin yapısını belirlemek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Zorunlu eğitim, bir yurttaşın belirtilen bir yaşa gelinceye kadar gösterilen eğitim kurumlarında belli bir süre öğrenim görmesini zorunlu kılan yasal bir deyimdir. Ayrı ayrı kavramlar olmasına karşın, özellikle Türkiye'de ilköğretimin temel eğitimi, zorunlu eğitimin de ilköğretimi kapsaması nedeniyle temel eğitim, zorunlu eğitim ve ilköğretim kavramları, kimi zaman birbiri yerine kimi zaman da birlikte kullanılmaktadır. Ancak, yasal olarak ilköğretim kavramı tercih edilmektedir.

Sıra Sizde 2

İlköğretim, toplumda yaşayan tüm bireylerin sahip olmaları gerekli olan asgari ve ortak bilgi, beceri ve davranışların kazandırıldığı bir eğitim basamağıdır. İlköğretimde kazanılan bilgi ve beceriler daha sonraki eğitim yaşantılarını etkiler. İlköğretim, bir yandan bireylerin ilgi ve yeteneklerini en son sınırına kadar geliştirirken diğer yanda bireylerin diğer insanlarla işbirliği yaparak ve birlikte yaşayarak toplumsallaşmasını ve toplumun yararına katkıda bulunmasını sağlar.

Sıra Sizde 3

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretimin temel görevleri, Atatürk devrimlerinin yerleşmesinde ve modern bir toplumun oluşmasına katkıda bulunmak, devlet işleyişinde eski düşünce biçimini Cumhuriyet anlayışına dönüştürmek ve Cumhuriyet anlayışının kitlelere benimsetilmesini sağlamak ve bilgisizliği ve cahilliği ortadan kaldırmak olarak benimsenmiştir.

Sıra Sizde 4

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülke genelindeki tüm bilim ve eğitim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmıştır. Kanunun amacı, milli birlik yerine ümmet birliğini öngören ilkelere dayalı eğitim kurumlarını kaldırarak, milli eğitim sistemi içinde farklı gelişmelere son vermektir.

Sıra Sizde 5

Dewey'in raporunun, ilköğretim ve ilköğretim programlarına ilişkin vurguları şöyle özetlenebilir (Gülcan ve diğerleri, 2003, s.21): Programlar, ülkenin çeşitli bölgelerinde yerel gereksinimleri karşılayacak biçimde hazırlanmalıdır. Böyle olmazsa, okuldaki derslerle öğrencinin yaşamı arasında bir bağlantı kurulamaz ve dersler çocukların uygulamaya yönelik gereksinimlerini karşılayamamasının yanı sıra onların ilgilerini de çekmez. Okulların yapısı da bulunduğu yerin özel koşullarına ve özellikle de ekonominin gereksinimlerine uygun olacak biçimde esnek olmalıdır. Velilerin, çocuklarının çalışmalarını istemeleri nedeniyle okula göndermemeleri dikkate alınarak okulların açılma ve kapanma zamanları öğrencilerin çalışmadıkları zamana göre düzenlenmelidir. Özellikle, çocukların okula devamını sağlamak için onları zaman açısından daha az meşgul edecek okullar açılmalı ya da programlar düzenlenmelidir. Bu okulların programları yerel koşullara uygun olarak ziraata, sanayiye ya da uygulamaya dönük olmalıdır.

Sıra Sizde 6

1968 İlkokul Programı, normal ya da çift öğretim yapan ve birleştirilmiş sınıflarda etkinlikte bulunan okullarda uygulanırken ortak bir anlayışa varmak, kullanılacak yöntem ve tekniklerde görüş birliği sağlamak, uygulamaları kolaylaştırmak ve böylece verimi artırmak amacıyla hazırlanmıştır. 1968 İlkokul Programında derslerin amaçlarının davranışa dönüştürülebilmesi için yakın çevre, öğretimde toplulaştırma, konular ve üniteler esasları belirlenmiştir. Yakın çevre, eğitim amaçlarına ulaşmak için tüm sınıflarda ortak hareket noktası olarak kabul edilmiştir. Öğretimde toplulaştırma esası kapsamında çocukların olgu ve olayları bir bütün olarak algılayabilmesi için birinci devrede Hayat Bilgisi dersinde olduğu gibi; ikinci devrede Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri "Sosyal Bilgiler", Tabiat Bilgisi, Aile Bilgisi ve Tarım-İş dersleri de "Fen ve Tabiat Bilgileri" adı altında toplulaştırılmıştır. Konular ve üniteler bağlamında da özellikle ikinci devrede ders konuları hafifletilmiş, programa serbest konular eklenmiş, ünitelerin işlenmesinde ünite ve konuların sırasına aynen uyma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. 1968 İlkokul Programı yurt çapındaki ortak gereksinimleri karşılamak üzere ana maddeler halinde belirlendiği için "çerçeve program" niteliği taşımaktadır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akyüz, Yahya. (2004). **Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2004.** Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Altunya, Niyazi. (2003). **Anayasa Hukuku Açısından Türkiye'de Eğitim ve Öğrenim Hakkı.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Arslan, Mehmet. "Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri", **Milli Eğitim Dergisi,** 144. 28 Eylül 2005 tarihinde http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/144/arslan.htm adresinden alınmıştır.

Başaran, İbrahim Ethem. (1996). **Türkiye Eğitim Sistemi.** Ankara: Yargıcı Matbaası.

Başaran, İbrahim Ethem. (1999). "Türkiye'de Eğitim Sisteminin Evrimi", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Fidan, Nurettin ve Baykul, Yaşar. (1994). "İlköğretimde Temel Öğrenme İhtiyaçlarının Karşılanması", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** 10, 7-20.

Bircan, İsmail. (1979). Planlı Dönemde Temel Eğitim ve Ekonomik Politikası. Kariyer Dışı Uzmanlık Tezi. DPT Yayınları. http://ekutup.dpt.gov.tr/egitim/bircani/temel.pdf adresinden alınmıştır.

Cırıtlı, Hüsnü. (1983). "İlköğretim", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** İstanbul: MEB.

Cicioğlu, Hasan. (1985). **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişim).** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Çağlar, Adil. (1999). "75. Yılında Cumhuriyetin İlköğretim Birikimi", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Çelenk, Süleyman, Tertemiz, Neşe ve Kalaycı, Nurdan. (2000). **İlköğretim Programları Ve Gelişmeler.** Ankara: Nobel.

Erdem, Ali Rıza. (2005). "İlköğretimimizin Gelişimi ve Bugün Gelinen Nokta", **Üniversite ve Toplum. Bilim, Eğitim, Düşünce Dergisi,** 5. 25 Ağustos 2005 tarihinde http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=240 adresinden alınmıştır.

Fidan, Nurettin ve Erden, Münire. (1998). **Eğitime Giriş.** İstanbul: Alkım Yayınları.

Gökçe, E. (2003). "İlköğretim Öğretmenlerinin Yeterlikleri", **Eğitimde Yansımalar: VII Çağdaş Eğitim Sistemlerinde Öğretmen Yetiştirme Ulusal Sempozyumu** bildiriler kitabı içinde (ss. 205-215). Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekışık Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi Yayınları 8. 21-23 Mayıs 2003.

Gözütok, D. (2003). "Türkiye'de Program Geliştirme Çalışmaları", **Milli Eğitim Dergisi,** 160.

Gülcan, Murat G.; Türkeli, Yahya; Parabakan Fatma; Şölen, Aysun ve Albayrak, Fadime. (2003) **Türkiye'de ilköğretim: Dünü, Bugünü, Yarını.** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gültekin, Mehmet. (1999). **Temel Eğitim İkinci Kademe İçin Alternatif Program Modelleri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Gürkan Tanju. (1987). **İlkokul Programlarının Evrimi. İlkokul Programı ve Öğretim Yöntemleri,** Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Gürkan, Tanju ve Gökçe, Erten. (1999). **Türkiye'de ve Çeşitli Ülkelerde İlköğretim.** Ankara: Siyasal Kitabevi.

İnan, Rauf. (1983). "1920'lerde Türk Milli Eğitimi", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** İstanbul: MEB.

Kavak, Yüksel. (1997). **Dünyada ve Türkiye'de İlköğretim.** Ankara: Pegem Yayıncılık.

Kaya, Yahya Kemal. (1977). **İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika, Eğitim, Kalkınma.** Ankara: Nüve Matbaası.

Lockheed, E. Marlaine ve diğerleri. (1991). **Improving Primary Education in Developing Countries.** Washington, D.C. : Published for the World Bank Oxford University Press.

MEB. (2006). **Geçmişten Günümüze Milli Eğitim Şuraları.** http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/sura/sura.htm adresinden alınmıştır.

MEB. (2003). **İlköğretim Kurumları Yönetmeliği.** http://www.ayseabla.k12.tr/yonetmelik/ilkyon.pdf adresinden alınmıştır.

MEB. (1995). **İlköğretim Okulu Programı.** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

NCCA (National Council for Curriculum and Assessment). (2006). **Primary Curriculum Review.** 10 Ocak 2006 tarihinde http://www.ncca.ie/index.asp?locID=261&docID=-1 adresinden alınmıştır.

Oktay, Ayla ve Ramazan, Oya. (1992). "Çeşitli Ülkelerde İlköğretim Uygulamaları", **Türkiye'de İlköğretim Sempozyumu.** (21-22 Mayıs 1992). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8: 317-320.

Özalp, Reşat ve Ataünal, Aydoğan. (1983). "Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sakaoğlu, Necdet. (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tertemiz, Neşe Işık. (1999). "Sekiz Yıllık Zorunlu İlköğretim. Hedef ve Uygulamalar", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 171-176.

Tezcan, Mahmut. (1993). "Zorunlu Eğitim Okullarının Amaçları ve Görevleri", **Zorunlu Eğitim Sempozyumu.** Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayını.

TİK- Türkiye İstatistik Kurumu (2006). **İstatistik Göstergeler 1923-2005.** Ankara: TİK Yayınları.

Topses, Gürsen. (1999). "Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

UNESCO. (2001). **World Declaration on Education for All.** 25 Şubat 2007 tarihinde http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/background/jomtien_declaration.shtml adresinden alınmıştır.

Varış, Fatma; Gürkan, Tanju; Gözütok, Dilek; Pektaş, Suat; Babadoğan, Cem ve Gürbüztürk, Oğuz. (1991). **Eğitim Bilimine Giriş.** Editör: Fatma Varış. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.

Varış, Fatma. (1983). "Program Geliştirme Çalışmaları", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Webster, Thomas. (2000). **Introduction Universal Primary Education-the Ever Receding Goal: Globalisation of Education Policies: Extent of External Influences on Contemporary Universal Primary Education Policies in Papua New Guinea.** University of Papua New Guinea Press. http://www.pngbuai.com/300socialsciences/education/policy/ globalization/ ed-global-1.html adresinden alınmıştır.

Wikipedia, The Free Encyclopedia. (2006). **Compulsory Education.** http://en.wikipedia.org/wiki/Compulsory_education adresinden alınmıştır.

Yaşar, Şefik, Sözer, Ersan ve Gültekin, Mehmet. (1999). İlköğretimde Öğrenme-Öğretme Süreci ve Öğretmenin Rolü. **VIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı.** Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Yayınları, ss: 452-461.

İlköğretim II: 1973-2007

5

Bir ülkenin kalkınması, büyük ölçüde o ülkenin bireylerine sunduğu eğitimin süresine ve niteliğine bağlıdır. İlköğretim, eğitim süreci içinde en temel ve en önemli öğretim basamağını oluşturur. İlköğretim basamağında kazanılan bilgi, beceri, tutum vb. özellikler, diğer eğitim basamaklarında kazanılacak bu tür özellikler için temel oluşturur. Türkiye'de ilköğretim sonrasındaki eğitim basamaklarına devam etmeyen ya da edemeyen birey sayısının fazla olması, bu eğitim basamağının önemini daha çok artırmaktadır. Dördüncü ünitenin devamı niteliğindeki bu ünitede, Türkiye'de 1973-2007 yılları arasında ilköğretimle ilgili gelişmeler incelenmiştir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *Türkiye'de ilköğretimde 1973-1981 yılları arasındaki gelişmeleri tanımlayabilecek,*
- *Türkiye'de ilköğretimde 1982-1996 yılları arasındaki gelişmeleri açıklayabilecek,*
- *Türkiye'de ilköğretimde 1997-2007 yılları arasındaki gelişmeleri özetleyebilecek,*
- *Türkiye'de ilköğretimde kaydedilen sayısal ve niteliksel gelişmeleri değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Avrupa Birliği Eğitim Programlarından birisi olan "Erasmus Öğrenci Değişim Programı" ile Almanya'ya giden Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Programı öğrencisi Gizem, bir yandan içinde bulunduğu ülkenin özelliklerini keşfetmeye çalışmakta, diğer yandan da kendi ülkesinin kimi özelliklerini, aldığı ders kapsamında arkadaşlarıyla paylaşmayı planlamaktadır. Dersine katıldığı Alman öğretim üyesi, değişim programı yoluyla gelen öğrencilerle bir toplantı yapmış ve konuk öğrencilerden ülkelerinin ilköğretim sistemlerini ve ilköğretimdeki gelişmeleri anlatan bir rapor hazırlamalarını istemiştir. Bu amaçla çalışmalarına başlayan Gizem, bir yandan İnternet üzerinden veri tabanlarını araştırmakta; diğer yandan ise, elde ettiği bilgileri sistematik olarak nasıl raporlaştıracağını düşünmektedir.

Raporu hazırlamada nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusunda güçlük çeken Gizem, Türkiye'deki danışmanından yardım ister. Danışmanı Gizem'e, "Türkiye'de ilköğretim, eğitim süreci içinde en önemli öğretim basamağı olma özelliğini taşır. Bu öğretim basamağında kazanılan bilgi ve beceriler, diğer öğretim basamaklarında kazanılacak bilgi ve beceriler için temel oluşturur. Bu nedenle, ülkemizde Cumhuriyet'in ilânından sonra ilköğretimi geliştirmeye yönelik olarak pek çok yasal düzenleme yapılmış, konu Milli Eğitim Şûralarında tartışılmış, kalkınma planlarında ilköğretimde gerçekleştirilmesi gereken hedefler belirlenmiş ve bu eğitim basamağına yönelik program geliştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ancak, bütün bu gelişmelerin temel dayanağını yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, raporunu bu yasal düzenlemelerin yapıldığı tarihleri temel alarak sınırlandırırsan daha etkili bir rapor hazırlayabileceğini düşünüyorum." diyerek yol gösterir. Gizem, çalışmasını danışmanının yönlendirmesiyle Türkiye'de ilköğretimdeki gelişmeleri belirli kilometre taşlarını göz önüne alarak raporlaştırır ve sunusunu dersin öğretim elemanıyla ve arkadaşlarıyla paylaşır.

Siz olsaydınız, Türkiye'de ilköğretimde 1973-2007 yılları arasındaki gelişmeleri nasıl planlardınız?

Anahtar Kavramlar

- *İlköğretim*
- *Temel Eğitim*
- *Zorunlu Eğitim*
- *Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim*
- *Milli Eğitim Şûrası*
- *İlköğretim Programı*
- *Kalkınma Planı*
- *Milli Eğitim Temel Yasası*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİMDE 1973-2007 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER*
  - *İlköğretimde 1973-1981 Yılları Arasındaki Gelişmeler*
  - *İlköğretimde 1982-1996 Yılları Arasındaki Gelişmeler*
  - *İlköğretimde 1997-2007 Yılları Arasındaki Gelişmeler*

GİRİŞ

Eğitim yoluyla bireylerde istenilen davranışlar oluşturulmaya çalışılmakta ve geleceğin toplumunu oluşturacak bireylerin eğitimine, eğitim kurumları aracılığıyla yön verilmektedir. Türkiye'deki eğitim kurumlarının yapısı incelendiğinde, yapının örgün ve yaygın eğitim kurumları olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Örgün eğitim kurumları; okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim basamaklarından oluşmaktadır.

İlköğretim, örgün eğitim sisteminin ilk ve önemli eğitim basamağıdır. Çünkü bu basamakta kazanılan bilgi ve beceriler diğer eğitim basamaklarında kazanılacak bilgi ve beceriler için temel oluşturmaktadır. Türkiye'de, ilköğretimi bitiren bireylerin büyük çoğunluğunun sonraki eğitim basamaklarına devam etmemesi ya da edememesi bu basamağın etkili olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Çünkü bireylerin ilköğretim basamağında kazandıkları temel bilgi, beceri, görüş ve tutumlar daha sonraki yaşamları üzerinde çok etkili olmaktadır. İlköğretim, Türkiye'deki sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki etkililiği ve öneminden dolayı, Cumhuriyet'in ilânından günümüze değin her zaman önemli bir gündem maddesi olmuştur. Ayrıca, ilköğretimin dünyada ve Türkiye'de meydana gelen değişme ve gelişmelerden büyük ölçüde etkilendiği ve bunların bir parçası olduğu da bilinmektedir.

Bu ünitede, Türkiye'de ilköğretimdeki gelişmeler, 1973-1981, 1982-1996 ve 1997-2007 yılları temel alınarak açıklanmıştır. Bu bağlamda, bu başlıklar altında öncelikle, ilköğretimin yapı ve işleyişini etkileyen yasalara, yasalara bağlı olarak oluşturulan öğretim programlarına ve Milli Eğitim Şûraları ile Devlet Kalkınma Planlarında ilköğretime yönelik alınan kararlara değinilmiştir.

TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİMDE 1973-2007 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELER

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilânından sonra ilköğretimi geliştirmeye yönelik olarak birçok yasal düzenleme yapılmış; Milli Eğitim Şûralarında kararlar alınmış, kalkınma planlarında ilköğretime ilişkin öngörülerde bulunulmuş ve bu eğitim basamağına yönelik program geliştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu ünitede, ilköğretim alanındaki gelişmeler, 1973-2007 yılları arasında genelde eğitim sistemindeki özelde de ilköğretim basamağındaki yapısal değişikliklere temel oluşturan önemli yasal düzenlemelerin tarihleri temel alınarak açıklanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de 1973-2007 yılları arasında ilköğretimdeki gelişmeler şu başlıklar altında ele alınmıştır:

- İlköğretimde 1973-1981 Yılları Arasındaki Gelişmeler
- İlköğretimde 1982-1996 Yılları Arasındaki Gelişmeler
- İlköğretimde 1997-2007 Yılları Arasındaki Gelişmeler

İlköğretimde 1973-1981 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1973-1981 yılları arasını kapsayan dönemdeki ilköğretimle ilgili gelişmelere, 1973 yılında çıkarılan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası; bu dönemde toplanan Dokuzuncu ve Onuncu Milli Eğitim Şûraları ve yine bu dönemde uygulamaya konulan Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları yön vermiştir.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile Türk Eğitim Sistemi kapsamlı bir biçimde ele alınarak yeniden düzenlenmiştir. Türk Eğitim Sisteminin en temel basamağını oluşturan ilköğretim de bu yasa ile getirilen yeni düzenlemelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu yasada, 6-14 yaş arasındaki kız ve erkek tüm çocuklar için

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile beş yıllık ilkokullar ile üç yıllık ortaokullar birleştirilmiş ve sekiz yıllık temel eğitim adını almıştır.

zorunlu ve parasız olan sekiz yıllık bir temel eğitim öngörülmüştür. Yasanın bu hükmü gereğince, beş yıllık ilkokullar ile üç yıllık ortaokullar birleştirilerek sekiz yıllık "Temel Eğitim" basamağını oluşturmuşlardır. Yasada temel eğitimin ilk basamağını oluşturan beş yıllık ilkokullar ile ikinci basamağını oluşturan üç yıllık ortaokulların bağımsız okullar biçiminde ya da koşulların uygun olması durumunda birlikte kurulması öngörülmüştür (Gürkan ve Gökçe, 1999, s.20). Ancak Milli Eğitim Temel Yasası'nda öngörülen sekiz yıllık zorunlu temel eğitim uygulaması yaklaşık 25 yıl sonra gerçekleştirilebilmiştir.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nın getirdiği bir diğer önemli yenilik ise, öğretmenlik mesleğinin yükseköğretim gerektiren bir uzmanlık alanı olduğunu vurgulayan hükmüdür. Yasanın bu hükmü uyarınca, ortaöğretim düzeyindeki ilköğretmen okullarından sınıf öğretmeni yetiştirme işine son verilerek, sınıf öğretmeni yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki yıllık eğitim enstitüleri kurulmuştur. Böylece, 1974-1975 öğretim yılından itibaren temel eğitimin ilk beş yılını kapsayan ilkokullarda görev yapacak sınıf öğretmenlerinin yetiştirilmesi görevini önlisans düzeyinde öğretim yapılan iki yıllık eğitim enstitüleri üstlenmiştir. Temel eğitimin ikinci basamağını oluşturan ortaokullarda görev yapacak alan öğretmenlerinin yetiştirilmeleri, önceden olduğu gibi gene üç yıllık eğitim enstitülerinde sürdürülmüştür.

SIRA SİZDE 1

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile ilköğretim basamağı için hangi yenilikler getirilmiştir?

1973-1981 yılları arasını kapsayan dönemde Dokuzuncu ve Onuncu Milli Eğitim Şûraları toplanmıştır.

24 Haziran-4 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanan *Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası,* genel ekonomik planlama ışığında, eğitim sisteminin tümüne yönelmiş ve *Milli Eğitim Sisteminin Bütünlüğü İçinde Programlar ve Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar* adı altında önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir (Hesapçıoğlu, 2006, s.114). Şûra'nın ilköğretimle ilgili gündeminde ortaokulun amaç ve görevleri tanımlanmış; ortaokul programının genel özelliklerine değinilerek programda yer alması gereken ortak ve seçmeli dersler belirlenmiştir.

23-26 Haziran 1981 tarihleri arasında toplanan *Onuncu Milli Eğitim Şûrası*'nda da, önceki Şûrada olduğu gibi, *Türk Milli Eğitim Sisteminin Yapısı, Programlar ve Öğrenci Akış Kuralları* üzerinde durulmuştur. Şûra'da, Türk Milli Eğitim Sisteminin Atatürk ilkeleri doğrultusunda bütünleştirilmesini öngören bir model önerilmiştir. Bu modele göre, ilk ve ortaokul programlarının temel eğitim programları halinde bütünleştirilmesi öngörülmüştür. Yine bu Şûra'da ilköğretimle ilgili olarak; temel eğitim okullarında birer yıllık anasınıfları açılması, temel eğitime giriş yaşının yediden altıya indirilmesi ve sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçilmesi, zorunlu temel eğitim uygulamasının aşamalı olarak yaygınlaştırılması ve bu yaygınlaştırma sürecinde yatılılık, araçla taşıma ve benzeri yöntemlerden yararlanılması gibi önemli kararlar alınmıştır. Onuncu Milli Eğitim Şûrası'nda ilköğretim basamağına öğretmen yetiştirmeyle ilgili olarak ilk beş yıl için sınıf öğretmenliği, son üç yıl için ise alan öğretmenliğinin temel olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, temel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerden yükseköğrenim görmemiş olanların olanaklar ölçüsünde yükseköğrenim görmelerinin sağlanması konusu da karara bağlanmıştır (Gülcan ve diğerleri, 2003, s.75).

1973-1981 yılları arasında Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamaya konulmuştur.

1973-1977 yılları arasında uygulamaya konulan *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı* uyarınca, 22 yıl içinde temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması öngörülmüştür. Ayrıca, yine bu plan ile 1977 yılında ilkokullarda okullaşma oranının %100'e; ortaokullarda ise, %75'e çıkarılması hedeflenmiştir. Ancak, uygulanan bu plan sonunda belirlenen sayısal hedeflere ulaşılamamış; ilkokullardaki okullaşma oranı %87,5, ortaokullarda ise %35 düzeyinde gerçekleşmiştir.

1979-1983 yılları arasında uygulanan *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda okullaşma oranı, ilköğretim birinci basamakta %100, ikinci basamakta ise % 60 olarak öngörülmüştür. Ayrıca, bu plan döneminde, ilköğretim yaşı 6-14 yaş olarak değiştirilerek altı yaş grubundaki çağ nüfusunun da ilköğretim kapsamına alınması; tüm köylerin okula, okul olmayan yerlerdeki çocukların da okula kavuşturulması hedeflenmiştir. Ancak, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı sonunda da, fiziki kapasite yaratılmasındaki sınırlılık, derslik ve okul sayılarındaki yetersizlik, öğretmen dağılımındaki dengesizlik, ilkokul programlarının temel eğitimin amaçlarına uygun biçimde geliştirilmemiş olması ve araç-gereç eksikliği vb. nedenlerden dolayı ilköğretimle ilgili olarak belirlenen sayısal ve nitel hedeflere ulaşılamamıştır (Yaşar, 1990, s.67-77).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ilköğretim kapsamına, 6 yaş grubundaki çağ nüfusu da alınarak ilköğretim yaşı 6-14 yaş olarak değiştirilmiştir.

1973-1981 yılları arasında ilköğretimdeki okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 5.1'de verilmiştir.

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1973-1974	40.327	5.324.034	157.435
1980-1981	45.660	5.694.860	215.459

Tablo 5.1
1973-1981 Yıllarında İlköğretimdeki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Kaynak:
http://www.meb.gov.tr/Stats/ist97/MyHTML3.htm.

Tablo 5.1'de görüldüğü gibi, 1973-1981 yılları arasında ilköğretimdeki okul sayısı yaklaşık %13, öğrenci ve öğretmen sayısı da sırasıyla %7 ve %37 oranında artmıştır. 1973-1974 eğitim-öğretim yılında ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 33 iken, 1980-1981 eğitim-öğretim yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 26 olarak gerçekleşmiştir.

İlköğretimde 1982-1996 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1982-1996 yılları arasını kapsayan dönemdeki ilköğretimle ilgili gelişmelere; 1983 yılında kabul edilerek uygulamaya konulan program geliştirme modeli ve bu modele göre 1985, 1990 ve 1992 yıllarında öğretim programlarında yapılan program geliştirme ve değiştirme çalışmaları, bu dönemde toplanan On İkinci ve On Beşinci Milli Eğitim Şûraları ve yine bu dönemde uygulamaya konulan Beşinci, Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları yön vermiştir.

Türkiye'de 1980'li yıllarda, *program geliştirme* çalışmalarının tekrar ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda, program geliştirmede sürekliliğin ve standartlaşmanın sağlanması yönünde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla 1982 yılında, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bir program modeli oluşturmak ve bundan sonra hazırlanacak ve geliştirilecek tüm programların bu modele uygun olarak yapılmasını sağlamak amacıyla, üniversitelerle işbirliği içerisinde yeni bir program modeli oluşturulmuştur. Bu model 26 Mayıs 1983 gün ve 86 Sayılı Talim Terbiye

Kurulu kararı ile kabul edilmiş ve 2142 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu model, 14 Şubat 1984 gün ve 16 Sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile yeniden gözden geçirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre programların derslere göre hazırlanması esası getirilmiştir. Ancak, kararda, bu model konusunda bağlayıcı bir madde bulunmaması nedeniyle, kimi programlar farklı modellerle hazırlanarak geliştirilmiştir. Böylece, ders programlarının geliştirilmesinde bir standartlaşma yerine çeşitliliğe doğru gidilmiştir. Bu çeşitliliğin giderilmesine yönelik olarak 1990 yılında toplanan Ölçme ve Değerlendirme ve Program Geliştirme İhtisas Komisyonlarında 12 ders için program geliştirme komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon, program geliştirme çalışmalarının sadece Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği modelle yapılmasını önermiş; ancak, program geliştirme komisyonları bu öneriye uymayarak farklı modellerle program geliştirme çalışmalarını sürdürmüşlerdir (Demirel, 1992, s.29-30; MEB, 1996b, s.3; Gözütok, 2003).

1985, 1990 ve 1992 yıllarında ilköğretim programları üzerinde yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Matematik, Müzik, Beden Eğitimi ve Resim-İş Öğretim Programları ele alınmıştır.

1982-1996 yılları arasında On Birinci, On İkinci, On Üçüncü, On Dördüncü ve On Beşinci Milli Eğitim Şûraları toplanmıştır. Toplanan bu şûraların sadece ikisinde ilköğretimle ilgili kararlar alınmıştır. Bunlar, On İkinci ve On Beşinci Milli Eğitim Şûraları'dır.

18-22 Temmuz 1988 tarihleri arasında toplanan *On İkinci Milli Eğitim Şûrası* kapsamında, ilköğretime yönelik alınan kararlar şöyle sıralanabilir (Gülcan ve diğerleri, 2003, s.75-76):

- Liselerin bünyesinde bulunan ortaokulların tamamen ilköğretim bünyesine alınması
- Mevcut ortaokulların ilköğretimle bütünleştirilmesi
- İlköğretime başlama yaşının 72 ay olarak belirlenmesi
- Sekiz yıllık zorunlu öğretime geçişin, bir program ve sistem bütünlüğü içinde uygulanması ve altıncı plan dönemi sonuna kadar yaygınlaştırılması
- Ortaokullar ile ilköğretim okullarının son iki yılında her öğrenci için ayrı bir değerlendirme dosyasının tutulması
- Sekiz yıllık ilköğretimin ortak bir öğretim programına kavuşturulması
- Merkezi yerlerden başlanarak diplomaların sekizinci yılın sonunda verilme uygulamasına geçilmesi
- Öğretim programları hazırlığı ve eğitim teknolojisi seçiminde kullanılmak üzere, her kademe ve yöre için "öğrenme güçlükleri araştırmaları"nın yapılması
- Öğrenci velilerinin, çocuklarının durumu ve yönelmesi yararlı olacak meslek ve bilgi alanları konusunda aydınlatılması
- Yatılı ilköğretim bölge okullarından mezun olan kız öğrencilerin, meslek kazandırıcı okullara sınavsız alınmaları
- Kız öğrencilerin okula devamlarının özendirilmesi.

13-17 Mayıs 1996 tarihleri arasında toplanan *On Beşinci Milli Eğitim Şûrası*'nda ise, ilköğretimle ilgili olarak şu kararlar alınmıştır (MEB, 1996a):

- Temel eğitim kavramı yerine ilköğretim kavramının kullanılması
- İlköğretimin sekiz yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanması ve sekiz yıl sonunda tek diploma verilmesi
- Dokuzuncu sınıfın liseye ya da mesleki eğitime yönlendirme yılı olması

- Sekiz yıllık ilköğretim uygulamasına geçilmeden önce ilköğretimin amaçlarının ve ders programlarının bütünlük ilkesine bağlı olarak yeniden düzenlenmesi
- Altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda seçmeli derslere işlerlik kazandırılması.

1982-1996 yılları arasında toplanan hangi Milli Eğitim Şûralarında ilköğretime yönelik kararlar alınmıştır? Bu Şûralarda ilköğretime yönelik alınan kararları belirtiniz.

SIRA SİZDE 2

1982-1996 yılları arasında Beşinci, Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamaya konulmuştur.

1985-1989 yılları arasında uygulamaya konulan *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda, ilköğretim; anasınıfı, ilkokul ve ortaokulu kapsayan eğitim basamağı biçiminde tanımlanmıştır. Buna göre, öğrenciyi tanıma, yöneltme, üst öğrenime ve mesleğe hazırlama, diğer eğitim basamaklarıyla ve çevreyle bütünleşme ilköğretimin temel özellikleri olarak vurgulanmıştır (Gürkan ve Gökçe, 1999, s.23). Ayrıca, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çalışan annelerin yoğun olduğu şehir merkezleri ile sosyo-ekonomik durumu elverişsiz ailelerin yaşadığı gecekondu bölgelerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde anasınıflarının hızla yaygınlaştırılması, ilkokullarda ikili öğretimin azaltılması, ortaokullarda mesleğe yöneltme ve çevre koşullarına göre geçerli beceriler kazandırma uygulamasına başlanması ele alınan diğer konular olmuştur (DPT, 1985, s.141-142).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilköğretim; anasınıfı, ilkokul ve ortaokulu kapsayan eğitim basamağı biçiminde tanımlanmıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ilkokullarda okullaşma oranı %100, ortaokullarda ise %75 olarak hedeflenmiştir. Ancak, 1990 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçları ve 1990-1991 Milli Eğitim Örgün İstatistikleri incelendiğinde, 7-11 yaş nüfusunun okullaşma oranının, ilkokullarda %87,1; ortaokullarda ise %40 olduğu görülmektedir. 1990 yılından bu yana yaş gruplarının hesaplandığı nüfus sayımı yapılmadığı için yayınlanan istatistiklerde okullaşma oranı kestirimlere dayalı olarak ifade edilmektedir.

1990-1994 yılları arasında uygulanan *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda, ilk okul çağındaki nüfusun tamamının okullaştırıldığı kabul edilerek ilkokullarda niteliğin yükseltilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ortaokullarda ise %57,1 olan okullaşma oranının bu plan dönemi sonunda %80'e çıkarılması amaçlanmıştır (Gürkan ve Gökçe, 1999, s.24). Bu dönem içerisinde Milli Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında Müfredat Laboratuvar Okulları (MLO) açılmış ve niteliği geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Müfredat Laboratuvar Okulları ile gelen en önemli yenilik, geliştirilen programların pilot uygulama olarak bu okullarda denenmesidir.

MLO (Müfredat Laboratuvar Okulları) eğitim alanındaki yeniliklerin ve yeni geliştirilen eğitim programlarının denenme uygulamalarının yapılması amacıyla kurulmuşlardır.

1996-2000 yılları arasında uygulanan *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda, eğitimin en öncelikli sektör olacağı, niteliğinin yükseltilip geliştirileceği ve eğitimde fırsat eşitliği sağlanmasına çalışılacağı vurgulanmıştır. Bu plan dönemi sonunda, sekiz yıllık zorunlu eğitimde okullaşma oranının %100 olması hedeflenmiştir. Ayrıca, Öğretim Birliği Yasası çerçevesinde, sekiz yıllık zorunlu eğitimin temel eğitim olarak uygulanması, eğitimin her basamağında teknoloji destekli eğitim yapılması, aşamalı olarak bilgisayar destekli eğitimin geliştirilerek yaygınlaştırılması konuları üzerinde önemle durulmuştur.

1982-1996 yılları arasında ilköğretimdeki okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 5.2'de verilmiştir.

Tablo 5.2
1982-1996 Yıllarında İlköğretimdeki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Kaynak:
http://www.meb.gov.tr/Stats/ist97/MyHTML3.htm.

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1982-1983	46.269	6.042.489	211.295
1995-1996	49.240	6.403.300	231.900

Tablo 5.2'de görüldüğü gibi, 1982-1996 yılları arasında ilköğretimdeki okul ve sayısı yaklaşık %6, öğretmen sayısı da %9 oranında artmıştır. 1982-1983 eğitim-öğretim yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 28 iken, 1995-1996 yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 27 olmuştur.

İlköğretimde 1997-2007 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1997-2007 yılları arasını kapsayan dönemdeki ilköğretimle ilgili gelişmelere, 1997 yılında kabul edilerek uygulamaya konulan 4306 Sayılı Yasa, bu yasaya bağlı olarak ilköğretim okulu programlarında yapılan düzenlemeler, 2004 yılında geliştirilen ilköğretim programları, bu dönemde toplanan On Altıncı ve On Yedinci Milli Eğitim Şûraları ile yine bu dönemde uygulamaya konulan Sekizinci ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları yön vermiştir.

18 Ağustos 1997 tarih ve 4306 Sayılı Yasa ile "ilköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir" hükmü getirilerek ilköğretim kurumlarının programlarında bütünlüğe gidilmiştir.

18 Ağustos 1997 tarihinde 23084 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 4306 Sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24 Mart 1998 tarih ve 2418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun" gereği 1997-1998 öğretim yılından itibaren ülke genelinde sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir (Erdem, 2005). 4306 Sayılı Yasa'nın getirdiği uygulamalar şunlardır (MEB, 2000):

- İlköğretim kurumlarının sekiz yıllık okullardan oluşması, bu okullarda zorunlu ilköğretimin kesintisiz yapılması ve bitirenlere "ilköğretim diploması" verilmesi,
- İlköğretimin 6., 7. ve 8. sınıf öğrenimini ortaöğrenim kurumları bünyesinde yapmakta olan öğrenciler ile çıraklık eğitim merkezlerindeki öğrencilerin eğitimlerini bu kurumlarda tamamlaması ve 1997-1998 öğretim yılı başından itibaren bu sınıflara hiçbir şekilde öğrenci alınmaması,
- Kimi derslerin öğretimini yabancı dille yapan okulların hazırlık sınıflarında başarılı olan öğrencilerle 1997-1998 öğretim yılı başında okumaya hak kazanan öğrencilerin zorunlu ilköğretimlerini bu okullarda tamamlaması,
- Milli Eğitim Sisteminin öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda her bakımdan yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenmesi; bu amaçla, ortaöğretim kurumlarına eğitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıflarının konulabilmesi,
- Sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim giderlerinde kullanılmak üzere 01.09.1997-31.12.2000 tarihleri arasında bazı işlem ve kâğıtlardan eğitime katkı payının alınması.

4306 Sayılı Yasa'nın yürürlüğe girmesinden sonra ilköğretim okullarındaki öğretim programları ve ders süreleri yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda, ilköğretim okulu programında yapılan değişiklikler şöyledir (Gürkan ve Gökçe, 1999, s.21):

- İlköğretim 6. ve 7. sınıflarda yer alan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilerek 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda haftada üç saat olmak üzere ilköğretim okulu programına alınmıştır.
- İlköğretim 4. sınıftan itibaren yabancı dil öğretimine yer verilmiş ve 6. sınıftan itibaren bu derslerin süresi artırılmıştır.
- İlköğretim 3. sınıftan itibaren İş-Eğitimi dersi haftada üç saat olmak üzere programda yer almıştır.
- İlköğretimin ilk üç sınıfında "Bireysel ve Toplu Etkinlik" adı altında seçimlik derslere ve etkinliklere yer verilmiştir.
- İlköğretim 4. sınıftan itibaren seçimlik derslere programda yer verilmeye başlanmıştır.

4306 Sayılı Yasa'nın ilköğretim programında getirdiği yenilikler nelerdir?

SIRA SİZDE 3

4306 Sayılı Yasa uyarınca, sekiz yıllık ilköğretimin yaygınlaştırılması amacıyla uygulamaya konulan diğer bir yenilik de taşımalı ilköğretimdir. Bu uygulamanın nedeni; okulu bulunmayan, nüfusu az ve dağınık yerleşim birimlerinde bulunan ilköğretim çağındaki çocuklar ile birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okullarda bulunan öğrencilerin daha nitelikli eğitim-öğretim olanaklarına kavuşturulması, eğitimde fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanması olarak belirtilmektedir (Özdemir, 2007).

Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasından sonra, ilköğretimde eğitim-öğretim bütünlüğü çerçevesinde, özellikle 4. ve 5. sınıfların programları ile 6., 7. ve 8. sınıfların programlarında tekrarların ve gereksiz ayrıntıların ayıklanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır (Çağlar, 1999, s.139). Bu kapsamda, Hayat Bilgisi, Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Matematik gibi derslerin öğretim programlarında iyileştirme çalışmaları yapılmıştır.

1968 yılında geliştirilen Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 1998 yılına kadar kimi değişiklikler yapılarak uygulanmıştır. 1998 Hayat Bilgisi Programı çağdaş program geliştirme anlayışına göre hazırlanmıştır. Programda, genel amaçların yanı sıra, sınıf düzeyindeki genel amaçlar ve ünite ile ilgili özel amaçlara ve davranışsal amaçlara yer verilmiştir. Ayrıca, her sınıf düzeyine yönelik olarak, her bir ünitenin öğretme-öğrenme etkinliklerine ilişkin açıklamalara yer verilmiş; yöntem ve teknikler, kaynaklar, kullanılacak araç-gereçler, değerlendirme ve ölçme araçları başlıklar biçiminde belirtilmiştir.

1992 yılında geliştirilen Fen Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 2000 yılında tekrar ele alınarak değiştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur (MEB, 2000, s.10). 2000 yılı Fen Bilgisi Öğretim Programı'nda üniteler, içeriğe bilimsel süreç becerileri yoluyla varılması esasına göre düzenlenmiştir. Programın en temel özelliği, amaçların kazanımlar biçiminde ifade edilmesidir.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02 Nisan 1998 tarih ve 62 Sayılı Kararı ile kabul edilen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, her sınıf için haftada üç saat öngörülerek hazırlanmıştır. Programın genel amaçları; vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları; toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri; çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri ve ekonomik yaşama fikri ve yetenekleri geliştirmek yönünden olmak üzere dört boyutta dile getirilmiştir (MEB, 1998, s.537-538). Amaçlar, öğrenci davranışları bakımından ifade edilmiştir.

1983 yılında hazırlanan İlköğretim Matematik Dersi Öğretim Programının, 1990 ve 1999 yıllarında hedef ve hedef davranışları yeniden düzenlenerek uygulaması-

na devam edilmiştir. Programın *Giriş* bölümünde program geliştirme ve işleyiş açısından önemli noktalar açıklanmıştır. Amaçların ölçülebilir hale getirilmesi ve davranış bakımından ifade edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Programda, eğitim durumlarına ilişkin açıklama ve örnekler her ünite için ayrı ayrı yazılmış, işleniş ve değerlendirme için ölçme soruları her konu için ayrı ayrı ele alınmıştır.

Müzik, Beden Eğitimi, Resim-İş, İş-Eğitimi, İngilizce, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin öğretim programlarında 1968 programına dayalı olarak 1980'li yılların sonları ile 1990'lı yılların başlarında kimi değişiklikler yapılarak uygulamaya devam edilmiştir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, eğitim bilimlerinde ortaya çıkan yeni yaklaşımlar ilköğretimde program geliştirme çalışmalarına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak, Milli Eğitim Bakanlığınca 2004 yılında ilköğretim 1.-5. sınıf öğretim programlarını hazırlanarak 2005-2006 öğretim yılında Türkiye genelinde uygulamaya konulmuştur. 2004 İlköğretim Programlarını geliştirme çalışmalarında şu hareket noktaları temel alınmıştır (MEB, 2004a):

- Yeni öğretim programları ülkenin tarihsel, kültürel, sosyal ve ahlâki birikimini ve kalıtımını motivasyon kaynağı olarak görür ve Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti projesinin gelişerek devamlılığı ilkesini birinci referans noktası olarak ele alır.
- Yeni öğretim programları dünyada yaşanan tüm değişimleri ve gelişmeleri ikinci referans noktası olarak alır. Son yıllarda uzak doğu, Kuzey Amerika ve Avrupa Birliği ülkelerinde peş peşe gerçekleştirilen program hareketleri bu anlamda önem taşır. Bu hareketlerin çıkış noktası, sanayi toplumu için uygun olan eğitim modellerinin bilgi toplumunun rekabetçi yapısını kaldıramaması olarak değerlendirilir.
- Türkiye, Avrupa Birliğine üye olmayı hedefleyen, bunu bir millet projesi olarak ele alan, bu konuda gerekli kanunları çıkaran ve adımları atan ülke olarak tüm çalışmalarını ve çabasını bu doğrultuda yönlendirmiştir. Bu nedenle, yeni öğretim programları, üçüncü referans noktası olarak, Avrupa Birliği normlarını, hedeflerini ve eğitim anlayışını kabul eder.
- Yeni öğretim programları, ülkemizin mevcut eğitim özelliklerinin belirlenmesini, başarı ve başarısızlıkların değerlendirilmesini ve ortaya çıkan sonuçları dördüncü referans olarak kabul eder. PISA, TIMSS ve PIRLS gibi uluslararası araştırmaların ortaya koyduğu bulgular bu çerçevede ele alınır.

Bu kesimde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2004 yılında hazırlanarak 2005-2006 öğretim yılında Türkiye genelinde uygulamaya konulan ilköğretim 1-5.sınıflar Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji, Matematik derslerine ilişkin öğretim programları ana çizgileriyle açıklanmıştır.

Türkçe Öğretim Programı, öğrencilerin yaşam boyu kullanabilecekleri dinleme, konuşma, okuma, yazma, görsel okuma ve görsel sunu becerilerini kazanmaları; bu becerileri kullanarak kendilerini bilişsel, sosyal ve duygusal yönlerden geliştirmeleri; etkili iletişim kurmaları; Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma-yazma alışkanlığı edinmeleri amacıyla geliştirilmiştir. Program; *Giriş, Kazanımlar* ve *Program Kılavuzu* olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çağın gerektirdiği koşulları karşılayabilmesi amacıyla bireylerde bulunması gereken nitelikler ve programın ulaşmayı öngördüğü amaçlar belirtilmiştir. Programın ikinci bölümünde, dinleme, konuşma, okuma, yazma, görsel okuma ve görsel sunu olarak adlandırılan öğretim alanlarına ilişkin "kazanımlar", "etkinlik örnekleri" ve "açıklamalar"; üçüncü bölümünde ise, programın kullanıcılar ta-

rafından etkili ve verimli kullanılması amacıyla hazırlanan program kılavuzu yer almaktadır.

İlköğretim okullarının ilk üç sınıfına yönelik olarak geliştirilen *Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı*'nın birinci bölümünde; giriş, programın vizyonu, temel yaklaşımı ve yapısı, öğretme-öğrenme süreci, ölçme ve değerlendirmeye ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, 1., 2. ve 3. sınıflarda ortak olan *Okul Heyecanım, Benim Eşsiz Yuvam ve Dün, Bugün, Yarın* temaları yer almıştır. Üçüncü bölümde, Hayat Bilgisi programında yapılan yeni değişiklikler açıklanmıştır. Yine bu bölümde, 1998 programıyla karşılaştırmalar yapılarak öğretme-öğrenme sürecinde yararlanılabilecek etkinlik örneklerine yer verilmiş ve ölçme-değerlendirme için çeşitli önerilerde bulunulmuştur (MEB, 2004b).

İlköğretim 4. ve 5. sınıf *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı* da, bireyin ve toplumun beklenti ve gereksinimleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu program ile amaçlanan kazanımlar, her öğrenme alanı ve ünite için verilmiş; etkinlik örneklerinde ilgili kazanımlar özel olarak vurgulanmıştır. Programda öğrenme alanlarının, Sosyal Bilgiler dersini Tarih ve Coğrafya ünitelerinin dönüşümlü olarak işlendiği bir süreç olmaktan kurtarma yönünde önemli bir değişim olduğu söylenebilir. Programın değerlendirme boyutunda geleneksel değerlendirme yöntem ve tekniklerinden farklı bir yaklaşım benimsenmiş; projeler, görüşmeler, sözlü sunumlar, öğrenci ürün dosyaları ve öz değerlendirme formlarının kullanılması uygun görülmüştür (Yaşar, 2005, s.329-342).

Fen ve Teknoloji Öğretim Programı, önceki programlardan farklı bir anlayışla hazırlanmıştır. Program, *Program Temelleri* ve *Öğretim Programları* olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur. Program Temelleri adı altındaki birinci bölümde; programın vizyonu, teknoloji boyutu, öğrenme, öğretme ve değerlendirme ile ilkelere yer verilmiştir. Öğretim Programları olarak adlandırılan ikinci bölümde ise; 4. ve 5. sınıf öğrencileri için bilgi, beceri, tutum ve değer kazanımları ile öğrenme, öğretim ve değerlendirme etkinliklerine ilişkin örneklere yer verilmiştir. Programda, her sınıf için belirlenen içerik belirli oranda azaltılarak dersin adı Fen ve Teknoloji olarak değiştirilmiştir. Bunun yanı sıra, üç saat olan haftalık ders saati programda dört saat olarak belirlenmiştir.

İlköğretim 1-5. sınıflar *Matematik Dersi Öğretim Programı*'nda, programın vizyonu, yaklaşımı, temel öğeleri açıklanmış; matematik öğretimi, öğrenme ve öğretme alanları ve ölçme değerlendirme yaklaşımları ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca, kazanımlarla ilgili etkinlik örneklerine ve açıklamalara yer verilerek her öğrenme alanında öğretim etkinliklerine ayrılacak süre belirtilmiştir. Programda, ölçme ve değerlendirmeye yönelik olarak kullanılacak araçlar ve etkinliklerde kullanılabilecek kimi ders araç-gereçlerinin modelleri verilmiştir (Baykul, 2005, s.231-238).

1997-2007 yılları arasını kapsayan dönemde On Altıncı ve On Yedinci Milli Eğitim Şûraları toplanmıştır. 13-17 Kasım 1999 tarihleri arasında toplanan On Altıncı Milli Eğitim Şûrası'nın gündemini *mesleki ve teknik eğitim* oluşturmuştur.

13-17 Kasım 2006 tarihleri arasında toplanan *On Yedinci Milli Eğitim Şûrası*'nda *Türk Millî Eğitim Sisteminde Basamaklar Arasında Geçişler, Yönlendirme ve Sınav Sistemi* ile, *Küreselleşme ve Avrupa Birliği sürecinde Türk Eğitim Sistemi* konuları ele alınmıştır. Şûrada ilköğretimle ilgili olarak şu öneriler kararlaştırılmıştır:

- İlköğretim 8. sınıf sonunda yapılan Ortaöğretim Kurumları Sınavı'nın (OKS) kaldırılması

- Öğrencileri yöneltmeye yönelik olarak ailelerle ve meslek örgütleriyle işbirliğine gidilmesi,
- Her ilköğretim okuluna rehber öğretmen görevlendirilmesi,
- İlköğretimde seçmeli ders sayısının artırılması,
- Özel sektörün eğitime yatırım yapması ve özel sektörden hizmet satın alınması konusunda öneriler getirilmiştir. Bunun yanı sıra, Şûranın ilköğretimle ilgili olarak dikkat çeken önerilerinden biri de sınıf öğretmenliği ile ilgilidir. Şûranın önerisine göre,
- 1, 2 ve 3. sınıflarda derslerin sınıf öğretmenleri, 4 ve 5. sınıflarda ise derslerin dal öğretmenleri tarafından verilmesi.

1997-2007 yılları arasında Sekizinci ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamaya konulmuştur.

2001-2005 yıllarını arasında uygulamaya konulan *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda eğitim sisteminin temel amacı; Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik, özgürlükçü ve manevi değerlere bağlı, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, milli kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen ve çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı bilgi çağı insanını yetiştirmek olarak belirlenmiştir (DPT, 2000, s.82). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilköğretimin ilerleyen sınıflarından başlamak üzere, eğitimin her basamağında bilgisayar destekli rehberlik yoluyla öğrenciyi tanıma teknikleri ve yetenek ağırlıklı değerlendirmeye dayanan etkin bir yönlendirme sisteminin geliştirilmesi, eğitimin bütün basamaklarında yabancı dille öğretim yerine, kişilere yabancı dili en iyi şekilde öğretmek için gerekli çalışmaların yapılması, eğitim kurumlarının başarı değerlendirmesi için toplam kalite yönetimini de dikkate alan performans ölçümüne dayalı bir modelin geliştirilmesi ve kalabalık sınıfların mevcudunun düşürülmesi ve ikili eğitim uygulamasının azaltılması hedeflenmiştir.

2007-2013 yıllarını kapsayan *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda ilköğretimde okul terklerinin azaltılması için başta kırsal kesime ve kız çocuklarına yönelik olmak üzere gerekli tedbirlerin alınacağı ve ortaöğretime geçiş oranlarının yükseltileceği belirtilmektedir. İlköğretim basamağında çağ nüfusundaki azalmanın da katkısı ile tüm çocukların temel eğitim alması hedeflenmektedir (Resmi Gazete, Sayı: 26215).

1997-2007 yılları arasında ilköğretimdeki okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 5.3'te verilmiştir.

Tablo 5.3
1997-2007 Yıllarında İlköğretimdeki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1996-1997	56.183	9.462.787	284.577
2006-2007	34.656	10.846.930	402.829

Kaynak:
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=137

Tablo 5.3'te görüldüğü gibi, 1997-2007 yılları arasında ilköğretimdeki okul sayısında azalma olurken; öğrenci sayısında yaklaşık %14,5 ve öğretmen sayısında da %42 oranında bir artış olmuştur. 1996-1997 eğitim-öğretim yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 33 iken, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 27 olmuştur.

Türkiye'de ilköğretimde 1973-2007 yılları arasındaki gelişmeleri şöyle değerlendirmek olanaklıdır:

- 1973 yılında çıkarılan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile Türk Milli Eğitim Sistemi yeniden düzenlenmiştir. Bu yasayla Türk Milli Eğitim Sistemi örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki bölümden oluşturulmuştur. Beş yıllık ilkokullar ile üç yıllık ortaokullar birleştirilerek *Sekiz Yıllık Temel Eğitim* adını almıştır.
- 18 Ağustos 1997 tarihinde çıkarılan 4306 Sayılı Yasa ile Türkiye'de ilköğretim kurumlarının sekiz yıllık okullardan oluşması, bu okullarda kesintisiz eğitim yapılması ve bitirenlere ilköğretim diploması verilmesi hükmü getirilerek, ilköğretim kurumlarında yapısal bir değişikliğe gidilmiştir.
- Bu dönemde üzerinde en çok çalışılan konulardan biri, ilköğretim programları olmuştur. Bu bağlamda 1973-2007 yılları arasında öğretim programlarında yeni düzenlemeler yapılmıştır.
- 1973-2007 yılları arasında Dokuzuncu, Onuncu, On İkinci, On Beşinci ve On Yedinci Milli Eğitim Şûraları'nda ilköğretime yönelik kararların alındığı görülmektedir. Bu şûralarda, genel olarak, ilköğretimin amaçları, ilköğretim programları, öğrenci akışı ve yönlendirme, ilköğretim süresinin uzatılması gibi konular ele alınmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, şûralarda alınan kararların uygulamaya geçirildiği ve günümüz ilköğretim basamağının yapı ve işleyişini şekillendirdiği görülmektedir.
- Beş yıllık kalkınma planları incelendiğinde, planlar ile öngörülen hedeflerin gerçekleşme derecesinin düşük olduğu görülmektedir.

Türkiye'de, ilköğretimde 1973-2007 yılları arasındaki önemli gelişmeler nelerdir?

SIRA SİZDE 4

Özet

Türkiye'de ilköğretimde 1973-1981 yılları arasındaki gelişmeleri tanımlamak

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile Türk Eğitim Sistemi kapsamlı bir biçimde ele alınarak yeniden düzenlenmiştir. İlköğretim, bu yasa ile getirilen yeni düzenlemelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu yasa uyarınca, beş yıllık ilkokullar ile üç yıllık ortaokullar birleştirilerek sekiz yıllık "Temel Eğitim" adını almıştır. 1973-1981 yılları arasını kapsayan dönemde Dokuzuncu ve Onuncu Milli Eğitim Şûraları toplanmıştır. Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası'nın ilköğretimle ilgili gündeminde ortaokulun amaç ve görevleri tanımlanmış, ortaokul programının genel özelliklerine değinilerek programda yer alması gereken ortak ve seçmeli dersler belirlenmiştir. Onuncu Milli Eğitim Şûrası'nda ise, ilköğretimle ilgili olarak; temel eğitim okullarında birer yıllık anasınıflarının açılması, temel eğitime giriş yaşının yediden altıya indirilmesi ve zorunlu eğitimin temel eğitimin tümünü kapsayacak biçimde beş yıldan sekiz yıla çıkarılması, temel eğitim uygulamasının aşamalı olarak yaygınlaştırılması ve bu yaygınlaştırma sürecinde yatılılık, araçla taşıma ve benzeri yöntemlerden yararlanma gibi kararlar alınmıştır. 1973-1981 yıları arasında Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamaya konulmuştur. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı uyarınca, 22 yıl içinde temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması öngörülmüştür. Ayrıca, yine bu plan ile 1977 yılında ilkokullarda okullaşma oranının %100'e; ortaokullarda ise, %75'e çıkarılması hedeflenmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda okullaşma oranı, ilköğretim birinci basamakta %100, ikinci basamakta ise % 60 olarak öngörülmüştür.

Türkiye'de ilköğretimde 1982-1996 yılları arasındaki gelişmeleri açıklamak

Bu dönemde ilköğretimde kimi derslerin programlarının geliştirilmesi çalışmalarına yer verilmiştir. Bu kapsamda, Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Matematik, Müzik, Beden Eğitimi ve Resim-İş öğretim programları ele alınmıştır. Yine bu dönemde, On Birinci, On İkinci, On Üçüncü, On Dördüncü ve On Beşinci Milli Eğitim Şûraları toplanmıştır. Bunlardan sadece, On İkinci ve On Beşinci Milli Eğitim Şûraları'nda ilköğretimle ilgili kararlar alınmıştır. 1982-1996 yılları arasında, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamaya konulmuştur. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ilköğretim; anasınıfı, ilkokul ve ortaokulu kapsayan eğitim basamağı biçiminde tanımlanmıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ilkokul çağındaki çağ nüfusunun tamamının okullaştırıldığı kabul edilerek ilkokullarda niteliğin yükseltilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ortaokullarda ise, %57,1 olan okullaşma oranının bu plan dönemi sonunda %80'e çıkarılması hedeflenmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, sekiz yıllık zorunlu eğitimde okullaşma oranının %100 olması hedeflenmiştir.

Türkiye'de ilköğretimde 1997-2007 yılları arasındaki gelişmeleri özetlemek

1997 yılında kabul edilen 4306 Sayılı Yasa uyarınca, 1997-1998 öğretim yılından itibaren ülke genelinde sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir. Bunun sonucu olarak, ilköğretim programlarındaki gereksiz tekrar ve ayrıntıların atılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, eğitim alanındaki yeni gelişmeler dikkate alınarak 2004 yılında ilköğretim 1.-5. sınıf öğretim programları hazırlanmış ve 2005-2006 öğretim yılından itibaren Türkiye genelinde uygulamaya konulmuştur. 1997 ve 2007 yılları arasını kapsayan dönemde, On Altıncı ve On Yedinci Milli Eğitim Şûraları toplanmıştır. On Altıncı Milli Eğitim Şûrası'nın gündemini, "mesleki ve teknik eğitim" oluşturmuştur. On Yedinci Milli Eğitim Şûrası'nda da "Türk Millî Eğitim Sisteminde Basamaklar Arasında Geçişler, Yönlendirme ve Sınav Sistemi" ile, "Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi" konuları ele alınmıştır. 2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, eğitimin her basamağında öğrenciyi tanıma teknikleri ve yetenek ağırlıklı değerlendirmeye dayanan etkin bir yönlendirme sisteminin geliştirilmesi; eğitimin bütün basamaklarında yabancı dille öğretim yerine, kişilere yabancı dili en iyi şekilde öğretmek için gerekli çalışmaların yapılması; eğitim kurumlarının başarı değerlendirmesi için toplam kalite yö-

netimini de dikkate alan, performans ölçümüne dayalı bir modelin geliştirilmesi; kalabalık sınıf mevcutlarının düşürülmesi ve ikili eğitim uygulamasının azaltılması hedeflenmiştir. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, toplumsal gelişmenin sağlanması amacıyla; düşünme, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, Atatürk ilkelerine bağlı, demokratik, özgürlükçü, milli ve manevi değerleri özümsemiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, sanata değer veren, beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı, bilgi çağı insanının yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

AMAÇ 4

Türkiye'de ilköğretimde kaydedilen sayısal ve niteliksel gelişmeleri değerlendirmek

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile Türk Milli Eğitim Sistemi yeniden düzenlenmiştir. Bu yasa uyarınca, beş yıllık ilkokullar ile üç yıllık ortaokullar birleştirilerek "sekiz yıllık Temel Eğitim" adını almıştır. 1997 yılında kabul edilen 4306 Sayılı Yasa ile Türkiye'de ilköğretim kurumlarının sekiz yıllık okullardan oluşması, bu okullarda kesintisiz eğitimin yapılması ve bitirenlere ilköğretim diploması verilmesi hükmü getirilerek, ilköğretim kurumlarında yapısal bir değişikliğe gidilmiştir. Bu dönemde üzerinde en çok durulan konulardan biri, ilköğretim programları olmuştur. Bu bağlamda, 1973-2007 yılları arasında ilköğretim programlarında yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Yine bu dönemde toplanan Dokuzuncu, Onuncu, On İkinci, On Beşinci ve On Yedinci Milli Eğitim Şuraları'nda ilköğretime yönelik kararların alındığı görülmektedir. Bu şûralarda, ilköğretimle ilgili olarak, ilköğretim programları, öğrenci akışı ve yönlendirme, ilköğretim süresinin uzatılması gibi konular ele alınmıştır. 1973-2007 yılları arasında uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planları incelendiğinde, planlar ile öngörülen hedeflerin gerçekleşme düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.

Kendimizi Sınayalım

1. Ortaöğretim düzeyinde öğretmen yetiştirme işine son verilen yasa aşağıdakilerden hangisidir?
a. 4306 Sayılı Yasa
b. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası
c. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası
d. 647 Sayılı Yasa
e. 2547 Sayılı Yasa

2. Temel eğitime giriş yaşının yediden altıya indirilmesi ne karar verilen şûra aşağıdakilerden hangisidir?
a. Onuncu Milli Eğitim Şûrası
b. On Birinci Milli Eğitim Şûrası
c. On İkinci Milli Eğitim Şûrası
d. On Üçüncü Milli Eğitim Şûrası
e. On Dördüncü Milli Eğitim Şûrası

3. Aşağıdakilerden hangisi, On İkinci Milli Eğitim Şûrası'nda alınan kararlardan biri **değildir?**
a. Mevcut ortaokulların ilköğretimle bütünleştirilmesi
b. İlköğretime başlama yaşının 72 ay olarak belirlenmesi
c. Sekiz yıllık zorunlu öğretime geçişin, bir program bütünlüğü içinde uygulanması
d. Sekiz yıllık ilköğretimin ortak bir öğretim programına kavuşturulması
e. Dokuzuncu sınıfın liseye ya da mesleki eğitime yönlendirme yılı olması

4. İlk kez hangi beş yıllık kalkınma planında, "ilköğretimde niteliğin yükseltilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiği" belirtilmiştir?
a. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
b. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
c. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
d. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
e. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

5. Hangi beş yıllık kalkınma planında; "ilköğretim, anasınıfı, ilkokul ve ortaokulu kapsayan bir eğitim basamağı" olarak tanımlanmıştır?
a. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
b. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
c. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı
d. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
e. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

6. "Eğitimin en öncelikli sektör olacağı, niteliğin yükseltilip geliştirileceği ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına çalışılacağı", hangi beş yıllık kalkınma planında vurgulanmıştır?
a. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
b. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
c. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı
d. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
e. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

7. Aşağıdakilerden hangisi, 4306 Sayılı Yasa'nın yürürlüğe girmesinden sonra ilköğretim okulu programında gerçekleşen değişikliklerden biri **değildir?**
a. İlköğretim 1. sınıftan itibaren yabancı dil öğretimine başlanması
b. İlköğretim 6. ve 7. sınıflarda yer alan Milli Tarih ve Milli Coğrafya derslerinin Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmesi
c. İlköğretimin ilk üç sınıfında "Bireysel ve Toplu Etkinlik" adı altında seçimlik derslere ve etkinliklere yer verilmesi
d. İlköğretim 3. sınıftan itibaren İş-Eğitimi dersine yer verilmesi
e. İlköğretim 4. sınıftan itibaren seçimlik derslere yer verilmesi

8. 2004 Yılı İlköğretim 1-5. sınıf öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde aşağıdaki yaklaşımlardan hangisi benimsenmiştir?
a. Hümanist yaklaşım
b. Davranışçı yaklaşım
c. Yapılandırmacı yaklaşım
d. Duygusal yaklaşım
e. Ampirik yaklaşım

9. 2000 Yılı İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Fen Bilgisi Dersi Öğretim Programı ile 2004 Yılı İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı'nın ortak özelliği aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
a. İçerik tematik yaklaşım benimsenerek düzenlenmiştir.
b. Amaçlar kazanımlar biçiminde ifade edilmiştir.
c. Öğrenme alanları ile ara disiplinler ilişkilendirilmiştir.
d. Her iki programda haftalık ders saati süresi eşittir.
e. Ölçme değerlendirme sürecinde ürüne dönük değerlendirmenin yanı sıra süreç değerlendirme yaklaşımı da benimsenmiştir.

10. On Yedinci Milli Eğitim Şûrası hangi tarihler arasında toplanmıştır?
a. 15-19 Ocak 1990
b. 27-29 Eylül 1993
c. 13-17 Mayıs 1996
d. 13-17 Kasım 1999
e. 13-17 Kasım 2006

Yaşamın İçinden

Ne öğretmen ne öğrenci ne de veliler memnun

Türkiye'de hâlâ okulların yüzde 53'ünde İnternet bağlantısı bulunmamaktadır. Bir bilgisayara düşen öğrenci sayısı 45'tir. İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin yüzde 46'sı rehber öğretmenden yararlanamamaktadır.

Türk Eğitim Derneği (TED) "Türkiye'de Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri" başlığı altında hazırladığı raporda, okul öncesi eğitim ve ilköğretimdeki durumu araştırdı. 18 ilde 1500 öğretmen, 1500 sekizinci sınıf öğrencisi velisi ve 4500 sekizinci sınıf öğrencisiyle gerçekleştirilen araştırma, ilköğretim okullarının fiziki koşullarını ortaya koydu. Araştırma ile elde edilen kimi sonuçlar şöyle sıralanmaktadır:

- Öğrencilerin yüzde 39'u, öğretmenlerin ise yüzde 43'ü okullarındaki kütüphane hizmetlerini "kötü" ya da "çok kötü" olarak değerlendirmektedirler.
- Okullardaki fen laboratuvarlarını "kötü" ve "çok kötü" bulan öğretmenlerin sayısı yüzde 42'dir.
- Öğrencilerin yüzde 17'si okullarında fen laboratuvarı olmadığını belirtmektedir.
- Öğrencilerin yüzde 27'si, öğretmenlerin ise yüzde 16'sı okullarda fen laboratuvarı bulunduğunu; ancak bu laboratuvarları kullanmadıklarını belirtmektedirler.
- Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 34262 ilköğretim okulunun 16207'sinde İnternet bağlantısı bulunmaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye genelindeki okulların yüzde 53'ünde İnternet bağlantısı bulunmamaktadır.
- Öğrencilerin yüzde 53'ü, öğretmenlerin yüzde 36'sı okullardaki bilgisayar ve İnternet olanaklarını "kötü" bulmaktadırlar.
- Okullarda 20 öğrenciye 1 bilgisayar düşmesi için yaklaşık 296498 bilgisayara gereksinim duyulmaktadır.
- Sekizinci sınıf öğrencilerinin yüzde 46,3'ü ilköğretim sonrası tercihleri için rehberlik hizmetinden yararlanamadığını belirtmektedir.
- Türkiye'de 1000'nin üzerinde öğrenciye eğitim veren ilköğretim okulu sayısı 2607, 2000'in üzerinde öğrenciye eğitim veren okul sayısı ise 537'dir.
- Yaklaşık 35000 ilköğretim okulunda 10 milyon öğrenci öğrenim görmektedir. Buna karşın, okullarda görevli rehber öğretmen sayısı ise 6000 ile sınırlıdır.
- Öğrencilerin yüzde 41'i Ortaöğretim Kurumları Sınavında "İstediğin liseyi kazanamazsan ne olur?" sorusuna "Annem veya babam çok üzülür" biçiminde yanıt vermektedir.

Kaynak: Aktaş. U. (2007, Mayıs 18). Ne Öğretmen Ne Öğrenci Ne De Veliler Memnun. http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=218793 adresinden alınmıştır.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1973-1981 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1973-1981 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. e	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1982-1996 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1982-1996 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1982-1996 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. d	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1982-1996 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. a	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1997-2007 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1997-2007 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1997-2007 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de İlköğretimde 1997-2007 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası uyarınca, beş yıllık ilkokullar ile üç yıllık ortaokullar birleştirilerek sekiz yıllık "Temel Eğitim" adını almıştır. Yine, bu yasa ile temel eğitim kurumlarının birinci basamaklarını oluşturan ilkokullar ile ikinci basamaklarını oluşturan ortaokulların bağımsız okullar biçiminde ya da koşullar elveriyorsa birlikte kurulabileceği öngörülmüştür. Ayrıca, bu yasa ile temel eğitimin, 6-14 yaş arasındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsadığı belirtilmiş; kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve parasız olduğu vurgulanmıştır. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nın getirdiği bir diğer önemli yenilik ise, öğretmenlik mesleğinin, yükseköğretim gerektiren bir uzmanlık alanı olduğunu vurgulayan hükmüdür. Yasanın bu hükmü uyarınca, ortaöğretim düzeyinde sınıf öğretmeni yetiştirme işine son verilmiştir.

Sıra Sizde 2

1982-1996 yılları arasında ilköğretimle ilgili önemli kararların alındığı Şûralar On İkinci ve On Beşinci Milli Eğitim Şûralarıdır.

18-22 Temmuz 1988 tarihleri arasında toplanan On İkinci Milli Eğitim Şûrası'nda ilköğretimle ilgili olarak şu kararlar alınmıştır: Liselerin bünyesinde bulunan ortaokulların tamamen ilköğretim bünyesine alınması; mevcut ortaokulların ilköğretimle bütünleştirilmesi; ilköğretime başlama yaşının 72 ay olarak belirlenmesi; sekiz yıllık zorunlu öğretime geçişin, bir program ve sistem bütünlüğü içinde uygulanması ve altıncı plan dönemi sonuna kadar yaygınlaştırılması; ortaokullar ile ilköğretim okullarının son iki yılında her öğrenci için ayrı bir değerlendirme dosyasının tutulması; sekiz yıllık ilköğretimin ortak bir öğretim programına kavuşturulması; merkezi yerlerden başlanarak diplomaların sekizinci yılın sonunda verilme uygulamasına geçilmesi; öğretim programları hazırlığı ve eğitim teknolojisi seçiminde kullanılmak üzere, her kademe ve yöre için "öğrenme güçlükleri araştırmaları"nın yapılması; öğrenci velilerinin, çocuklarının durumu ve yönelmesi yararlı olacak meslek ve bilgi alanları konusunda aydınlatılması; yatılı ilköğretim bölge okullarından mezun olan kız öğrencilerin, meslek kazandırıcı okullara sınavsız alınmaları; kız öğrencilerin okula devamlarının özendirilmesi.

13-17 Mayıs 1996 tarihleri arasında toplanan On Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nda ise, ilköğretimle ilgili olarak şu kararlar alınmıştır: Temel eğitim kavramı yerine ilköğretim kavramının kullanılması; ilköğretimin sekiz yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanması ve sekiz yıl sonunda tek diploma verilmesi; dokuzuncu sınıfın liseye ya da mesleki eğitime yönlendirme yılı olması; sekiz yıllık ilköğretim uygulamasına geçilmeden önce ilköğretimin amaçlarının ve ders programlarının bütünlük ilkesine bağlı olarak yeniden düzenlenmesi; altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda seçmeli derslere işlerlik kazandırılması.

Sıra Sizde 3

4306 Sayılı Yasa'nın ilköğretim okulu programında getirdiği yenilikler şunlardır: İlköğretim 6. ve 7. sınıflarda yer alan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilerek 4.,5.,6. ve 7. sınıflarda haftada üç saat olmak üzere programa alınmıştır. İlköğretim 4. sınıftan itibaren yabancı dil öğretimine yer verilmiş ve 6. sınıftan itibaren ders saati süresi artırılmıştır. İlköğretim 3. sınıftan itibaren İş-Eğitimi dersi haftada üç saat olmak üzere programda yer almıştır. İlköğretimin ilk üç yılında "Bireysel ve Toplu Etkinlik" adı altında seçimlik derslere ve etkinliklere yer verilmiştir. İlköğretim 4. sınıftan itibaren seçimlik derslere programda yer verilmeye başlanmıştır.

Sıra Sizde 4

Türkiye'de 1973-2007 yılları arasında ilköğretimdeki gelişmeleri şöyle değerlendirmek olanaklıdır: 1973 yılında çıkarılan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile Türk Milli Eğitim Sistemi yeniden düzenlenmiştir. Bu yasayla Türk Milli Eğitim Sistemi örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki bölümden oluşturulmuştur. Beş yıllık ilkokullar ile üç yıllık ortaokullar birleştirilerek "8 yıllık Temel Eğitim" adını almıştır. 18 Ağustos 1997 tarihinde çıkarılan 4306 Sayılı Yasa ile Türkiye'de ilköğretim kurumlarının sekiz yıllık okullardan oluşması, bu okullarda kesintisiz eğitimin yapılması ve bitirenlere ilköğretim diploması verilmesi hükmü getirilerek ilköğretim kurumlarında yapısal bir değişikliğe gidilmiştir. Bu dönemde üzerinde en çok durulan konulardan biri, ilköğretim programları olmuştur. Bu bağlamda, 1973-2007 yılları arasında ilköğretim programlarında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yine bu dönemde toplanan Dokuzuncu, Onuncu, On İkinci, On Beşinci ve On Yedinci Milli Eğitim Şuraları'nda ilköğretime yönelik kararların alındığı görülmektedir. Bu şûralarda, genel olarak, ilköğretim programları, öğrenci akışı ve yönlendirme, ilköğretim süresinin uzatılması gibi konular ele alınmıştır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Aktaş. U. (2007, Mayıs 18). **Ne Öğretmen Ne Öğrenci Ne De Veliler Memnun.** 18.05.2007 tarihinde http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=218793 adresinden alınmıştır.

Baykul, Yaşar (2005). "2004-2005 Yıllarında Çıkarılan Matematik Programı Üzerine Düşünceler". **Eğitimde Yansımalar: VIII-Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu.** Kayseri, 14-16 Kasım 2005. Ankara: Sim Matbaası, ss.231-238.

Çağlar, Adil. (1999). "75.Yılında Cumhuriyetin İlköğretim Birikimi". **75 Yılda Eğitim.** Tarih Vakfı Yayınları.

Demirel, Özcan. (1992). "Türkiye'de Program Geliştirme Uygulamaları", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** 7:27-43.

DPT. (1985). **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).** Ankara: Başbakanlık Basımevi.

DPT. (2000). "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)". 19.03.2007 tarihinde http://ekutup.dpt.gov.tr adresinden alınmıştır.

Gözütok, Dilek. (2003). "Türkiye'de Program Geliştirme Çalışmaları". **Milli Eğitim Dergisi.** 20.03.2007 tarihinde http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/gozutok.htm adresinden alınmıştır.

Gülcan, M.G., Türkeli, Y., Parabakan F., Şölen, A. ve Albayrak, F. (2003). **Türkiye'de İlköğretim: Dünü, Bugünü, Yarını.** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü Yayınları.

Gürkan, Tanju ve Gökçe, E. (1999). **Türkiye'de ve Çeşitli Ülkelerde İlköğretim.** Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hesapçıoğlu, Muhsin. (2006). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Eğitim Planlaması Çalışmaları: Bir Değerlendirme". **Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi.** (Editörler: M.Hesapçıoğlu ve A.Durmuş). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

MEB. (Tarihsiz). "Eğitim Kademelerine Göre Sayısal Gelişmeler". 20.04.2007 tarihinde http://www.meb.gov.tr/Stats/ist97/MyHTML3.htm adresinden alınmıştır.

MEB. (1996a). "15. Milli Eğitim Şûrası'nda Alınan Kararlar". **Tebliğler Dergisi.** Sayı: 2458.

MEB. (1996b). **Program Hazırlama ve Geliştirme Kılavuzu.** Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayını.

MEB. (1998). **İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.** Ankara: MEB Yayınevi.

MEB. (2000). **İlköğretim Okulu Fen Bilgisi Dersi Öğretim Programı.** Ankara: MEB Yayınevi.

MEB. (2004a). "İlköğretim 1-5. Sınıflar Tanıtım Kitapçığı". 20.04.2007 tarihinde http://iogm.meb.gov.tr/files/io1-5sinifprogramlaritanitimkit.pdf adresinden alınmıştır.

MEB. (2004b). **İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi (1., 2. ve 3. Sınıflar) Öğretim Programı.** Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Özdemir, S. (2007). "Çözümlerin Sorunları: YİBO Ve PİO'lar, Taşımalı Eğitim". **Türkiye'de Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri.** Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayını, ss.308-322.

Resmi Gazete. (1 Temmuz 2006 Tarih ve 26215 Sayılı). Dokuzuncu Kalkınma Planı.

TUİK. (Tarihsiz). "Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Öğrenci Sayısı". 20.04.2007 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=137 adresinden alınmıştır.

Yaşar, Şefik. (1990). "Kalkınma Planlarında Öngörülen Eğitim Hedeflerinin Gerçekleşme Durumu", **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** 3,2,67-77.

Yaşar, Şefik. (2005). "Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretimi", **Eğitimde Yansımalar: VIII-Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu.** Kayseri, 14-16 Kasım 2005. Ankara: Sim Matbaası, ss.329-342.

İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Eğitimi

6

Kaynak: Türkoğlu, 2000

Köy Enstitüleri, "cahillikle savaşa" çıkılan 15 yıllık bir "seferberlik hali" olarak planlanmıştı. Bu plana göre, 1955'te tüm köyler okula, öğretmene, sağlıkçıya/ebeye ve tarımcıya kavuşmuş olacaktı. Köylerde ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi iyileşme ve bilinç başlayacaktı. Anadolu'nun dört bir yanına dağılan her Enstitü, kendi kesiminde bunu başarmanın merkezi oluyordu. Amaca daha önce varılabilirdi ama 1955'ten sonraya asla kalınmayacaktı (Türkoğlu, 2000, s.209).

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923-1973 yılları arasında uygulanan sınıf öğretmeni yetiştirme modellerini tanımlayabilecek,*
- *Cumhuriyetin ilk yıllarında köy ve şehir ilkokulları için ayrı öğretmen yetiştirme uygulamalarının nedenlerini açıklayabilecek,*
- *1923-1954 yılları arasında köy ilkokulları için sınıf öğretmeni yetiştiren eğitim kurumlarının amaç ve işlevlerini tanımlayabilecek,*
- *Köy enstitülerinde uygulanan eğitim-öğretim etkinliklerinin temel özelliklerini sıralayabilecek,*
- *1923-1973 yılları arasında sınıf öğretmeni yetiştiren ilköğretmen okullarında yapılan yapısal ve eğitsel düzenlemeleri özetleyebilecek,*
- *1974-1982 yılları arasında sınıf öğretmeni yetiştiren eğitim enstitülerinin temel özelliklerini tanımlayabilecek,*
- *1982 yılından günümüze kadar sınıf öğretmenliği eğitiminde kurum ve program boyutunda yapılan yeni düzenlemelerin özelliklerini değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Ali, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Programı son sınıf öğrencisiydi. Yarıyıl tatili için Akşehir'e gidiyordu. Otobüste, yanındaki adama kendini tanıttı, iyi yolculuklar diledi. Adam da Ali'ye "Yunus Işık, emekli öğretmen, iyi yolculuklar" dedi.

Otobüs, Ankara yolundan Konya yoluna dönünce, Yunus Öğretmen ayağa kalktı ve sol tarafa doğru bakmaya başladı. Ali de o yana baktı. Yunus Emre Anadolu Öğretmen Lisesinin önünden geçiyorlardı. Kavak ağaçları, binalar, futbol sahası, yarı yıkılmış barakalar, etrafı telle çevrili uzayıp giden tarlalar.

Ali, "Babamın mezun olduğu okul" dedi. Yunus Öğretmen, "Öyle mi, ne güzel!" dedi, yerine otururken. Ali devam etti. "Benim babam da annem de ilkokul öğretmeni, şimdi ikisi de emekli. Babam, 1972 yılında o zaman ki adıyla Yunus Emre İlköğretmen Okulunu, annem de Akşehir Kız İlköğretmen Okulunu bitirmiş, ikisi de yatılı olarak okumuşlar. Babam bu okulun daha önce Çifteler Köy Enstitüsü olduğunu söyler".

Yunus Öğretmen, "Evet, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kurulan köy enstitüsü, ondan önce Köy Eğitmen Kursu, Köy Öğretmen Okulu" dedi ve devam etti. "Ben, Konya'nın bir köyünde doğdum. Sekiz yaşımda iken köyümüze bir eğitmen geldi. Bizim köyden, komşumuzun oğlu, babası onu kasabadaki ilkokula göndermişti. Askerde çavuşmuş, sonra Çifteler Eğitmen Kursunu bitirmiş, bizim köye eğitmen olmuş. Okula ilk yazılan ben oldum, okuma yazmayı çabuk söktüm, üç yıl okudum o okulda. Sonra iki yıl da kasaba okulunda, yoklukla ve zorlukla. Babam hep isterdi okumamızı ama, çalışacak adam da gerekli, derdi. O yüzden bana 5. sınıftan sonra tamam, artık gücüm yok dedi. Bir gün, eylül ayı başında köyümüze bir adam geldi, Başöğretmenmiş. Muhtar beni çağırtmış, babamla gittim. Başöğretmen yaşımı, bitirdiğim sınıfı sordu. Sonra bana bir kağıt verdi ve beş gün içinde İvriz Köy Enstitüsü'nde olmamı söyledi. Babam önce razı olmadı, ancak sonra muhtar ve başöğretmen ikna ettiler, gittim Enstitüye. Yıl 1942, okul açılalı bir yıl olmuş, bir yığın şey eksik, ama çalışarak her şeyimiz yaptık. İşte az önce önünden geçtiğimiz okuldaki gibi, binalarımızı, ahırları, kümesleri kendimiz yaptık; kendimiz ektik, kendimiz hasat ettik, gene kendimiz yedik, tıpkı köydeki gibi. Ancak bir büyük farkı vardı: Okuduk, öğrendik, aydınlandık, iş öğrendik, meslek edindik, öğretmeyi öğrendik, aydınlatmayı öğrendik. Ben beş yıl okudum okulda, köyümüze yakın bir köye öğretmen oldum. 45 yıl köylerde çalıştım. Benim kaderimi değiştiren eğitmen gibi, ben de yüzlerce köy çocuğuna ortaokulun, lisenin, üniversitenin yolunu açtım. Mühendis oldular, öğretmen oldular, doktor oldular. Her birinin bu ülke için yararlı bir şeyler yaptığına inanıyorum. En azından ben onları o ülkülerle yetiştirdim."

Anahtar Kavramlar

- *Köy Muallim Mektebi*
- *Eğitmen Kursu*
- *Köy Enstitüsü*
- *İlköğretmen Okulu*
- *Eğitim Enstitüsü*
- *Eğitim Yüksekokulu*
- *Eğitim Fakültesi*
- *Sınıf Öğretmeni*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *1923- 2007 YILLARI ARASINDA EĞİTİM SİSTEMİNDEKİ YAPISAL DÜZENLEMELER*
- *1923- 1973 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME*
- *1974- 1982 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME*
- *1982- 1992 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME*
- *1992- 2007 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME*

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nde kuruluşla birlikte devletin temel politikası olarak gelişme ve çağdaşlaşma amacı benimsenmiştir. Bu ulusal amaç doğrultusunda ülke düzeyinde bir bütün olarak toplumsal gelişmenin sağlanması için ekonomi, hukuk, siyaset, bilim, din, dil, yönetim ve hizmet gibi toplumsal yaşamın temel yapılarında son derece önemli ve kapsamlı değişimleri gerçekleştirme girişimleri başlatılmıştır. Toplumsal yaşamda ve toplumsal sistemlerde öngörülen bu kökten değişimin ve gelişimin sürdürülmesinde eğitim temel araç olarak görüldüğünden, eğitimde nicelik ve nitelik yönünden gereken düzeye ulaşmak için yoğun bir çaba harcanmıştır. Yaklaşık %90'ının okur-yazar bile olmadığı bir toplumda öngörülen bu değişimleri gerçekleştirmenin tek aracı, eğitim yoluyla toplumun bilgi ve erdem düzeyini yükseltmek, onun yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştirmek olduğu için, eğitim sisteminin bir bütün olarak yasal temelleri, yapısı, yönetimi, amaç, içerik ve işlevleri yeniden düzenlenmiştir.

En önemli yasal boyutlarından birini 3 Mart 1924 tarihli Öğretim Birliği Yasası'nın oluşturduğu bu yeni düzenlemeler ile ulusal, bilimsel ve laik bir eğitim sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu eğitim sisteminin genel amacı da ülkenin bağımsızlığını koruyacak ve Cumhuriyeti koruyup yükseltecek; işe yarar, üretici, çalışkan, özgür, erdemli, özverili, düzenli, disiplinli, kendine ve ulusunun geleceğine güvenen bireyler yetiştirmek olarak belirlenmiştir. Amaçlanan bu eğitim sisteminin işlerlik ve işlevsellik kazanmasının da ancak nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesine bağlı olduğundan, Cumhuriyetle birlikte öğretmen eğitimi de yeni baştan düzenlenmiş ve kimileri oldukça etkili ve başarılı olan çeşitli öğretmen eğitimi modelleri uygulanmıştır. Bu ünitede Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar sınıf öğretmeni yetiştiren kurumlar incelenmiştir.

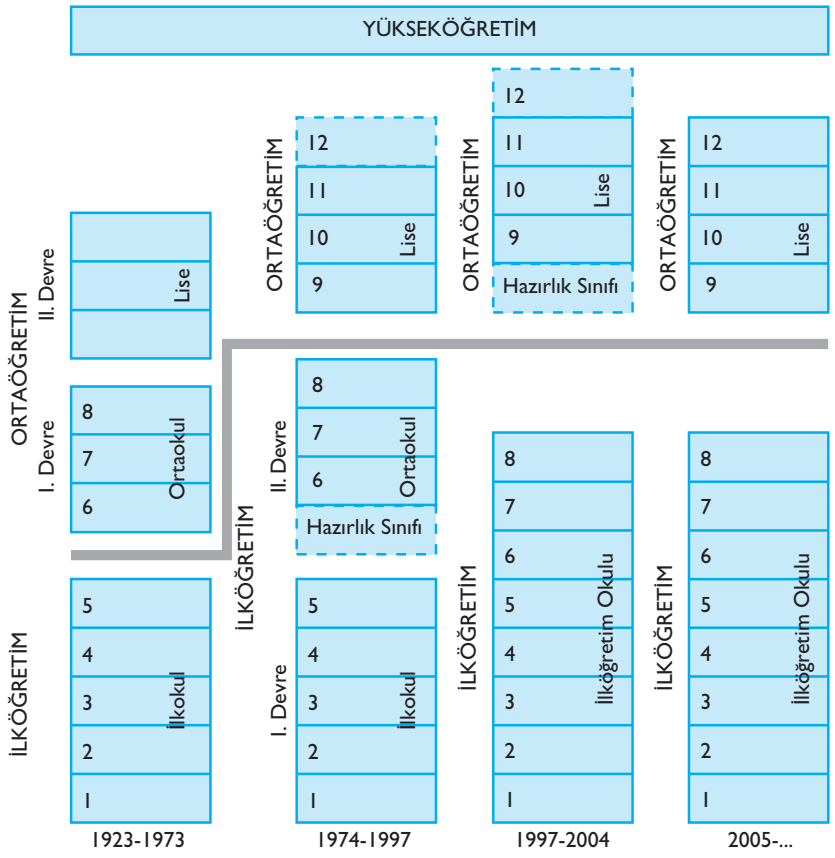
1923-2007 YILLARI ARASINDA EĞİTİM SİSTEMİNDE YAPISAL DÜZENLEMELER

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim sistemi okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere dört basamaklı bir yapıda düzenlenmiştir (Şekil 6.1). 1973 yılına kadar ilköğretim kurumlarını ilkokullar oluşturmuştur. Bu okulların öğrenim süresi 1924 yılında şehir ve kasaba okulları için beş yıl, köy okulları için ise üç yıl olarak belirlenmiştir. 1939 yılında köy ilkokullarının süresi de beş yıla çıkarılması kararlaştırılmışsa da uzun yıllar uygulanamamıştır. Şekil 6.1'de de görüldüğü gibi, üç yıllık köy ilkokulu uygulaması dışında, 1923-1973 yılları arasında ilköğretim beş yıllık ilkokulu kapsayan ve zorunlu olan bir eğitim basamağını oluşturmuştur. Zorunlu olmayan ortaöğretim ise, 1. devresini üç yıllık ortaokulun, 2. devresini de üç yıllık lisenin oluşturduğu altı yıllık bir eğitim basamağı olarak yapılanmıştır.

1973 yılında çıkarılan ve eğitim sisteminin yapısını yeniden düzenleyen 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nda (MEGSB, 1987), ilköğretimin süresi sekiz yıl olarak belirlenmiş ve ilköğretim, " 6-14 yaşlarındaki çocuklar için zorunludur ve ilköğretim okulları, beş yıllık ilkokullar (1. devre- 1.-5. sınıflar) ile üç yıllık ortaokullardan (2. devre-6., 7. ve 8. sınıflar) oluşur" şeklinde tanımlanmıştır. Bu yasada, ilköğretim ile yükseköğretim arasındaki tüm okullar *lise* adıyla ortaöğretim basamağını oluşturmuşlardır. Liseler, genel eğitim amaçlı liseler ve mesleki-teknik eğitim amaçlı liseler olmak üzere iki kümede toplanmışlardır. Genel ve meslek liselerinin süresi üç, teknik liselerin süresi ise dört yıl olarak belirlenmiştir. Bu dönemde ortaokullar ya bağımsız okullar olarak açılmışlar ya da liselerin içinde yer almışlardır.

Şekil 6.1

1923-2006 Yılları Arasında Türk Eğitim Sisteminin Yapısı

18 Ağustos 1997 tarih ve 4306 Sayılı Sekiz Yıllık Kesintisiz İlköğretim Yasası gereğince, 1997-1998 öğretim yılından itibaren sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiş ve ilköğretim sekiz yıllık ilköğretim okullarını, ortaöğretim de üç- dört yıllık (2005-2006 öğretim yılından itibaren dört yıl) genel ve mesleki-teknik eğitim amaçlı liseleri kapsayan bir eğitim basamağı olarak düzenlenmiştir (MEB, 1999).

İlköğretimin ilk beş sınıfında hemen tüm dersler sınıf öğretmenleri, 6., 7. ve 8. sınıflar ile ortaöğretimin tüm sınıflarında (9., 10., 11., ve 12.) dersler alan öğretmenleri tarafından verilir. Bu nedenle eğitim sistemi içerisinde öğretmen eğitimi de, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, okulöncesi öğretmenliği dışında biri sınıf öğretmenliği diğeri de alan öğretmenliği olmak üzere iki temel alana göre düzenlenmiştir.

1923-1973 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

Türk eğitim sisteminde Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren zorunlu eğitim aşamasını oluşturan ilköğretim basamağında tek okul olan ilkokula sınıf öğretmeni yetiştirme görevini, ilköğretmen okulları üstlenmiştir. İlkokul öğretmenlerinin eğitiminde 1924-1954 yılları arasında biri şehir ve kasabalardaki ilkokullar, diğeri de köylerdeki ilkokullar için öğretmen yetiştiren iki ayrı model uygulanmıştır. Bu iki modelde yer alan öğretmen yetiştiren kurumlar, köy ilkokulları için köy muallim mektepleri/köy öğretmen okulları, eğitmen kursları ve köy enstitüleri; şehir ve ka-

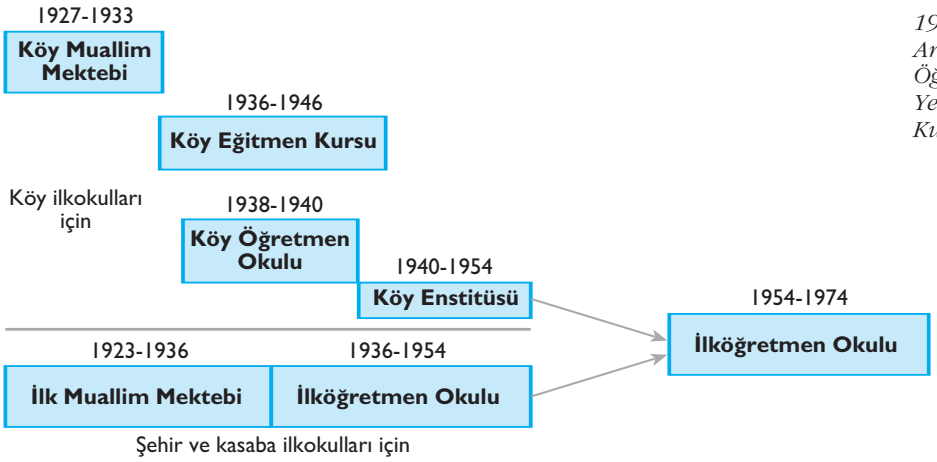
saba ilkokulları için de ilk muallim mektepleri/ ilköğretmen okullarıdır. 1954 yılından itibaren köy ve şehir okulları için ayrı öğretmen yetiştirme uygulamasına son verildiğinden, ilköğretmen okulları 1974 yılına kadar ilköğretim alanına öğretmen yetiştiren tek kurum olmuştur (Şekil 6.2).

Türkiye Cumhuriyeti'nde kuruluştan Milli Eğitim Temel Yasası'na kadar olan zaman diliminde sınıf öğretmenlerinin yetiştirildiği kurumları tarihlerine göre sıralayınız.

SIRA SİZDE 1

Şekil 6.2

1923-1974 Yılları Arasında Sınıf Öğretmenlerinin Yetiştirildiği Kurumlar

1923-1954 yılları arasında, ilköğretim alanında köy ve şehir- kasaba ilkokulu, dolayısıyla bu okullarda görev yapacak öğretmenlerinin eğitiminde de bir ayırıma gidilmesinin temel nedenleri şunlardır:

- Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren eğitimle ilgili yasal düzenlemelerde beş yıllık bir zorunlu eğitim öngörülmüş olmasına karşın, bu uygulama ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ve ekonomik koşullar, bina ve öğretmen yetersizliği gibi nedenlerle ülke düzeyinde yaygınlaştırılamamış ve özellikle köylerde uzun yıllar ancak üç yıllık bir zorunlu eğitim uygulanabilmiştir.
- Yıllarca süren savaşlar nedeniyle ülkede genç nüfusun azalması, buna karşın tarımla uğraşan kırsal kesimde ve köylerde artan işgücü gereksinmesinin karşılanabilmesi için köylerde daha kısa süreli bir zorunlu eğitim uygulamasına gidilmiştir.
- Cumhuriyet'in ilk yıllarında %90'ından fazlası okur-yazar bile olmayan nüfusun, öncelikle okur-yazar olmasını sağlamak amaçlandığından, köylerde daha kısa süreli bir eğitim uygulaması gerekli olmuştur.
- O dönemin toplumsal ve ekonomik koşulları ve gereksinimleri; örneğin, toplumun kalkınmasının köyden başlatılması ve köylünün eğitilmesi düşüncesi, buna karşın yetiştirilen ilkokul öğretmenlerinin sayıca yetersiz kalması ve bu alanda yetişen öğretmenlerin niteliklerinin köye uygun olmaması ve onların da köye gitmek istememeleri gibi nedenler, köylerde görev yapacak öğretmenlerin, çocukların eğitimi için gerekli olan olağan öğretmenlik bilgi ve becerilerinin yanı sıra sağlık, teknik/sanat, tarım, hayvancılık vb. alanlarda da köylünün eğitilmesine katkıda bulunabilecek bilgi ve becerilerle donatılmış, köyün sosyal ve ekonomik yaşamını bilen ve bu yaşama uyum sağlayabilecek öğretmenlerin yetiştirilmesini gerekli kılmıştır.

SIRA SİZDE 2

Cumhuriyetin ilk yıllarında köy ve şehir ilkokulları için niçin ayrı öğretmen yetiştirme modeli uygulanmıştır?

Köy İlkokulları İçin Öğretmen Yetiştirme

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nden (1839-1876) itibaren amaçlanan çağdaşlaşma yönündeki toplumsal değişme ve gelişmenin sağlanması ve sürdürülmesi eğitime bağlandığından, eğitim sisteminin yapısal ve eğitsel yönden yeniden düzenlenmesi ve ülke genelinde yaygınlaştırılması girişimleri başlatılmıştır. İlk ve ortaöğretim düzeyinde yeni eğitim anlayışına dayalı okulların açılması, öğretmen yetiştirmeye önem verilmesi bu girişimlerden bazılarıdır. Ancak bu girişimlerin çoğunluğu düşünce düzeyinde kalmış, uygulamaya geçirilememiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemde eğitimin tüm halk kesimlerine ve yerleşim birimlerine götürülmesi çabalarının gereği olarak ortaya atılan köy okulları için ayrı bir öğretmen yetiştirme sisteminin uygulanması düşüncesi, Kurtuluş Savaşı yıllarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında da eğitimle ilgili çevrelerde oldukça geniş destek bulmuştur. Örneğin, 15 Temmuz 1921 günü Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde tartışılan konular arasında köy için öğretmen yetiştirme konusu da yer almıştır (Akyüz, 2004, s.292-293).

Maarif Kongresi 15 Temmuz 1921 günü Ankara'da toplanmıştır.

1923 yılında kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminin yapısının, temel politikalarının ve eğitsel ilkelerinin belirlenmesi için bazı yabancı uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Örneğin, ABD'li eğitimci John Dewey, 1924 yılında Türkiye'ye gelerek eğitim sistemi ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. Dewey raporunda, nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşaması, çiftçilikle uğraşması ve okur-yazar bile olmaması gerçeğini dikkate alarak, köy için ayrı bir eğitim modeli ve ayrı bir öğretmen yetiştirme sistemi uygulanmasını önermiştir. 1925 yılında Türkiye'ye gelen bir diğer yabancı eğitimci Kühne de raporunda Dewey'in görüşlerine benzer görüşleri dile getirmiştir.

Bu görüşler eğitim sisteminde çeşitli görevlerde bulunan eğitimciler tarafından da benimsenmiştir. Örneğin, üniversite (Darülfünun) öğretim elemanlarından Ali Haydar (Taner)'in 1924 yılında verdiği bir konferansta dile getirdiği köylere öğretmen yetiştirmek için ayrı *Köy Muallim Mektepleri* kurulması önerisi, 1-20 Mayıs 1925 tarihleri arasında Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresi'nde de desteklenmiştir. Aynı şekilde, Aralık 1925-Ocak 1929 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapan Mustafa Necati Bey de köy için ayrı öğretmen yetiştirme görüşünü savunan ve bunu uygulamak için yoğun çaba gösteren diğer bir eğitimcidir (Öztürk, 2005, s.82-83).

1927-1954 yılları arasında köy ilkokulları için öğretmen yetiştiren kurumlar:
- Köy Muallim Mektepleri (1927-1933)
- Eğitmen Kursları (1936-1946)
- Köy Öğretmen Okulları (1938-1940)
- Köy Enstitüleri (1940-1954)

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren amaçlanan toplumsal kalkınmanın önemli bir boyutunu köyün kalkınmasının sağlanması oluşturmuştur. Bu amacın gerçekleşmesi için, yukarıda açıklanan görüşler doğrultusunda, köylerde eğitime önem verilmesi, bunun için de köy yaşamına uyum sağlayabilecek ve köyün gereksinimlerine özgü niteliklere sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla 1927-1954 yılları arasında köy muallim mektepleri, eğitmen kursları, köy öğretmen okulları ve köy enstitüleri olmak üzere dört ayrı öğretmen eğitimi modeli uygulanmıştır.

SIRA SİZDE 3

1923-1954 yılları arasında köy ilkokulları için sınıf öğretmeni yetiştirme modelinin temel ilkeleri nelerdir?

Köy Muallim Mektepleri

Köy muallim mekteplerinin kuruluşunun eğitsel temellerini yukarıda özetlenen yabancı ve Türk eğitimcilerin görüşleri; yasal temellerini ise, 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun oluşturur. Bu yasada, öğretmen okulları, *ilk muallim mektepleri* ve *köy muallim mektepleri* olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştır. Bu yasa gereğince ve 1927 yılındaki Maarif Eminleri Kongresi'nde köy muallim mektepleri açılması kararı alınması nedeniyle, 1927-1928 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından biri Kayseri'de, diğeri de Denizli'de iki köy muallim mektebi açılmıştır (Öztürk, 1996, s.64-65).

1927-1928 öğretim yılında Kayseri ve Denizli'de açılan köy muallim mekteplerinin öğrenim süresi üç yıldı. Parasız yatılı olan bu okullara, ilkokulu bitiren çocuklar seçme sınavı ile alınıyordu.

Köy muallim mekteplerinin yönetim ve öğretim kadrosu ile öğrenci alımı ve eğitim- öğretim işleri 1926 yılında yayımlanan Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi ve 1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı ile düzenlenmiştir (Öztürk, 2005, s.84-90).

Yönergeye göre, bu okullarda bir müdür, iki müdür yardımcısı, bir doktor, bir ziraat memuru, bir aşçı, yeterli sayıda memur ve hizmetli ve gerekli öğretmenin olması zorunlu idi. Ayrıca, okul bünyesinde köy ilkokullarına model oluşturacak şekilde kurulup yönetilen bir uygulama ilkokulu ile el işleri için işlikler ve tarım işleri için de uygulama alanlarının olması öngörülmüştür.

Öğrenim süresi üç yıl ve parasız yatılı olan köy muallim mekteplerine, ilkokulu bitiren, bedensel ve zihinsel özrü olmayan 16-20 yaş arasındaki Türk çocukları yazılı ve sözlü olarak yapılan bir yeterlik sınavı ile alınıyordu. Türkçe ve Matematikten yazılı; Okuma, Tarih ve Coğrafyadan da sözlü sınav yapılıyordu. Sınavda en yüksek notu alan kırk öğrenci okula alınıyordu. 1929-1930 öğretim yılından itibaren bu okullara kız öğrenciler de alınmıştır.

Okulun eğitim programına göre, üç sınıfta da öğrenciler her gün altı saat, haftada 24 saat ders görüyorlardı. Günlük ders saatlerinin öğlen önceleri dört saati genel kültür ve alan bilgisi dersleri ile öğretmenlik meslek bilgisi ve beceri derslerine, öğleden sonraları iki saat de uygulamalı çalışmalara ayrılmıştı. Uygulamalı çalışmalar daha çok tarım alanlarındaki çalışmaları, sanat ve el işleri için atölye çalışmalarını, doğa inceleme gezilerini ve kurum ziyaretleri ile beden eğitimi, spor ve oyun etkinliklerini kapsıyordu. Üçüncü sınıfta haftada altı saat olan Ders Uygulamaları dersinde öğrencilere okulun öğretmenleri tarafından örnek dersler ve deneme dersleri veriliyor, ayrıca öğrenciler okula bağlı, köy ilkokulu modelinde kurulmuş uygulama okulunda öğretmenlik uygulamaları yapıyorlardı.

Köy muallim mekteplerinde, öğrenciler için köy ilkokullu modelinde bir uygulama okulu, eğitsel işleri ve basit araç-gereçleri yapabilecekleri bir işlik, küçük uygulama tarlası, fidanlık ve sebze bahçesi olmak zorunda idi.

Köy muallim mektebini bitiren öğrenciler, Bakanlık tarafından atandıkları köylerde zorunlu hizmet kapsamında en az altı yıl görev yapmakla yükümlü idiler. Köy muallim mekteplerinde altı yılda yaklaşık 700 öğretmen yetiştirilmiştir. Ancak, bu okullarda fiziksel donanım ve araç- gereç yetersizliği, yeterli sayıda nitelikli öğretmen bulunamaması nedeniyle istenilen başarı sağlanamadığından, bu uygulamadan vazgeçilmiş ve 1931-1932 öğretim yılından itibaren Kayseri'deki okula, 1932-1933 öğretim yılından itibaren de Denizli'deki okula öğrenci alınmayarak bu okullar kapatılmıştır.

Eğitmen Kursları

1930'lı yılların başlarında ülke nüfusunun %75'i köylerde yaşamakta ve bu nüfusun sadece %25'i okula gidebilmekteydi. Yaklaşık 35 bin köyün okula ve öğretmene gereksinimi vardı. O yıllarda mevcut ilköğretmen okullarından her yıl mezun olan 650-700 öğretmen ile köy ilkokulları bir yana, şehir ve kasaba ilkokullarının bile öğretmen gereksinimleri karşılanamıyordu. Oysa ülke nüfusunun olabildiğin-

ce büyük bir kesiminin eğitim olanağına kavuşturulması, devletin temel amaçlarından birisi idi. Bu amacın gerçekleştirilmesinin önemi ve ivediliği, eğitimcileri, aydınları ve devlet adamlarını yeni çözüm arayışlarına ve denemelere yöneltmiştir. Bu denemelerden birisi de, 1933 yılında köy muallim mektebi uygulamasından vazgeçilmesinden sonra köylerin öğretmen gereksinmesinin bir kesimini karşılamak üzere açılan, fikir sahipliğini Atatürk'ün de yaptığı köy eğitmen kurslarıdır.

Halka söz verilen "daha iyi bir yaşam" için, öncelikle köy-kent demeden çağ çocuklarını kısa sürede temel eğitimden geçirme amaçlı bir eğitim seferberliği gerekliydi. Ancak nüfusun %80'ini oluşturdukları için asıl sorun köyün eğitim sorunuydu. O nedenle eğitim seferberliğine köylerden başlanacak, ilk olarak köyler için eğitmen yetiştirilmesi denenecekti.

Köy eğitmen kurslarının açılması düşüncesi, 1935-1938 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olan Saffet Arıkan tarafından 26 Mayıs 1936 günü Bakanlığın bütçesi TBMM'ne sunulurken açıklanmıştır (Öztürk, 2005, s.91). Bakan bu modeli açıklarken, nüfusu 400'ün altında olan yaklaşık 32 bin köy bulunduğunu ve bu köylerdeki okul çağındaki çocukların sayısının 10 ile 40 arasında değiştiğini, bu köylerin okul ve öğretmen sorununun, eldeki olanaklar dikkate alındığında kısa sürede çözülmesinin olanaksız olduğunu, bu nedenle yeni bir modele gereksinim olduğunu söylemiştir. Bu model, ilkokulu bitirmiş veya okuma yazma bilen, askerliğini çavuş veya onbaşı olarak yapmış, zeki, ahlaklı ve sağlam karakterli köy çocuklarının yedi-sekiz aylık bir eğitimle *eğitmen* olarak yetiştirilmeleri ve özellikle kendi köylerindeki veya yakın köylerdeki üç yıllık köy ilkokullarında görevlendirilmeleri temeline dayanıyordu. Bu eğitim süresince eğitmen adaylarına, görev yapacakları köylerde çocuklarına ve yetişkinlere okuma yazmayı, basit hesap yapabilmeyi, Türk tarihini ve coğrafyasını, önemli hayat bilgisi ve sağlık konularını ve tarım bilgilerini öğretme bilgi ve becerilerinin kazandırılması amaçlanmıştır (Sakaoğlu, 2003, s.236). Ayrıca eğitmenlerin işbaşında da yetiştirilmeleri için, eğitmen kurslarında görev alan öğretmenler, kurs bitiminde birkaç köy eğitmeninin başına 'gezici başöğretmen' olarak atanmaları ilkesi benimsenmiştir.

İlk eğitmen kursu 1936 yılının Temmuz ayında Eskişehir'e bağlı Çifteler Bucağının Mahmudiye Köyündeki ilkokulda açılmıştır. Kursun orada açılmasının nedeni, eğitmen adaylarının yetiştirilmesinde Çifteler Harasının araçlarından ve tarım elemanlarından yararlanmaktı (Türkoğlu, 2000, s.127). Tarım Bakanlığı ile birlikte yürütülen bu kursun yönetim, eğitim ve öğretim işleri, ilköğretim müfettişleri arasından seçilen biri müdür, diğeri de eğitim şefi olarak görevlendirilen iki müfettişin sorumluluğuna verilmiştir. Kurslarda ayrıca 8- 10 kişilik öğrenci gruplarına yetecek kadar ilkokul öğretmenlerinin yanı sıra ziraat teknisyeni ile yapı öğretmeni de görev almıştır. Kursun ilk devresi Kasım ayı ortalarında tamamlanarak öğrenciler stajyer olarak kendi köylerine gönderilmişler ve ilkbaharda kursun ikinci devresine alınmışlardır. Öğrenciler kurs döneminde kuramsal ve uygulamalı derslerde, staj döneminde ve dönem sonunda yapılan sınavlarda çok başarılı olmuşlardır. İlk denemenin başarılı olması üzerine, köy eğitmenleri ve yetiştirilmeleriyle ilgili yasa tasarısı, TBMM'inde onaylanarak 11 Haziran 1937 tarihinde 3238 sayılı Köy Eğitmenleri Yasası çıkarıldı ve 1937- 1938 öğretim yılından itibaren Eskişehir'in yanında İzmir (Kızılçullu), Manisa (Horozköy), Kastamonu (Gölköy), Edirne (Karaağaç), Kars, Erzincan ve Kocaeli'nde eğitmen kursları açılmıştır. İzleyen yıllarda hem kurs sayısı, hem de kurslara alınan öğrenci sayısı artırılmıştır. Örneğin 1938 yılında kurs sayısı 11'e, öğrenci sayısı 1500'e; 1939 yılında da kurs sayısı 15'e, öğrenci sayısı da 2000'e ulaşmıştır. 1946- 1947 öğretim yılı başına kadar sürdürülen eğitmen kurslarından 8756 eğitmen yetiştirilmiş ve bu eğitmenlerin sayesinde yaklaşık 7090 köyde yeni ilkokul açılmıştır (Öztürk,1999, s.322-324; Öztürk, 2005, s.90-98). Köy eğitmen kurslarının açıldıkları ilk yıldan itibaren başarılı olması, köy öğretmen okullarının yeniden açılmasına, daha sonra da köy enstitülerinin kurulmasına dayanak oluşturmuştur.

Eğitmen kurslarındaki eğitim-öğretim etkinlikleri, başlangıçta hazırlanmış bir eğitim programı olmadığından, okul yönetimi ve öğretmenler tarafından koşullara, olanaklara ve öğrencilerin durumlarına göre düzenleniyordu. Daha sonra, 1940 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından *Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları Müfredat Programı Taslağı* hazırlanmıştır. Bu taslakta kursların içeriği kültür dersleri ve ziraat dersleri olmak üzere iki alanda toplanmış ve bu iki alanda görülecek ders saatleri yedi aylık kurs süresinde toplam 740- 960 saat olarak belirlenmiştir. Kültür dersleri, okuma, yazma ve dilbilgisi çalışmalarının yapıldığı Türkçe; basit matematik ve ölçme hesaplarının yapıldığı Aritmetik-Geometri; ülke tarihi, coğrafyası, yurttaşlık ve yaşamla ilgili temel bilgilerin verildiği Yurt ve Yaşam Bilgisi; ağaç işleri, demircilik, yapı ustalığı gibi meslek alanlarında temel bilgi ve becerilerin kazandırıldığı Atölye Çalışmaları ve köy eğitimi, çocuk bilgisi, öğretim yöntemleri bilgilerinin verildiği ve ders uygulaması etkinliklerinin yapıldığı Eğitim Bilimleri derslerini kapsıyordu. Ziraat derslerinde de tarla ve bahçe işleri ile hayvancılık ve diğer ziraat alanlarında uygulama çalışmaları yapılıyordu (Öztürk, 2005, s. 95-96).

Eğitmen kurslarının içeriği:
- Türkçe
- Aritmetik ve Geometri
- Yurt ve Yaşam Bilgisi
- Atölye Dersleri
- Eğitim Bilimleri

Kurslarda eğitmen adayları, meslek ve tarım alanında yapılan uygulamalı çalışmalarla, kurs süresince gereksinim duydukları bir takım iş araçlarını (kazma, çapa, kürek vb.) atölyelerde kendileri üretmişler, uygulama tarla ve bahçelerinde kendi yiyeceklerini yetiştirmişler ve kullandıkları binaları (okul, yatakhane, atölye, ahır, kümes vb.) ve içlerinin donanımlarını kendileri yapmışlardır. Böylece eğitmenler, köyün öğretmeni ve lideri olarak gereksinim duyacakları öğreticilik bilgi ve becerilerinin yanında köyün yaşamında önemi olan tarım alanında ve bir ya da birkaç meslek dalında da pratik bilgi ve becerileri kazanmış oluyorlardı.

Köy eğitmen kurslarını bitiren öğretmenler, 1937 yılında çıkarılan Köy Eğitmenleri Kanunu uyarınca, nüfusu 400'den az köylerde -kendi köylerinde veya yakın köylerde- görevlendiriliyorlardı. Yasada, eğitmenlerin atandıkları köyün tüm eğitim işlerini üstlenmeleri, tüm sosyal etkinliklere katılmaları ve köy yönetim kurulunda da (ihtiyar heyeti) yazman olarak görev almaları öngörülmüştür. Gene yasa gereğince, Ziraat Bakanlığı tarafından eğitmenlere parasız tohum ve ziraat araçları da veriliyordu. Ayrıca yasada, her on köy bir bölge olarak kabul edilerek her bölgeye kurslarda görev alan genel kültür öğretmenlerinden birinin ya da ilk öğretmen okulunu bitirmiş bir öğretmenin *gezici başöğretmen* olarak atanması ve bu öğretmenin bölgesindeki eğitmenleri denetlemesi ve onlara eğitim-öğretim desteği vermesi de kararlaştırılmıştır (Türkoğlu, 2000, s.128-129).

Köy Öğretmen Okulları

Köylerin eğitim sorunun çözümü için başlatılan bir diğer uygulama da, eğitmen kurslarından istenilen başarının elde edilmesi üzerine, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1937-1938 öğretim yılında İzmir Kızılçullu ve Eskişehir Çifteler Mahmudiye'de, izleyen öğretim yılında da Edirne Karaağaç ve Kastamonu'da dört köy öğretmen okulunun açılmasıdır.

Köy öğretmen okullarının, önceki köy muallim mekteplerinden farkı, köy muallim mekteplerinin beş yıllık ilkokul üzerine üç yıllık eğitim veren okullar olması; buna karşılık köy öğretmen okullarının, beş yıllık ilkokul, üç yıllık ortaokul ve üç yıllık öğretmen okulundan oluşan okullar olmasıdır (Öztürk, 2005, s.99-100). Öğretmen okuluna alınan öğrenciler, öğrenim durumlarına göre bu düzeylerden birine alınıyorlardı. İlkokul bölümünde üç yıllık köy ilkokulunu bitiren öğrenciler, dördüncü sınıfa alınarak beş yıllık ilkokulu bitirmeleri ve üst öğrenime (ortaokula)

devam etmeleri sağlanıyordu. İlkokul aynı zamanda öğretmen okuluna uygulama okulu olarak da hizmet veriyordu. Öğretmen okullarının ortaokul kısmına beş yıllık ilkokulu bitiren öğrenciler alınıyordu. Öğrenciler burada olağan ortaokul programına uygun eğitim görüyorlar, ayrıca ziraat dersleri ve uygulamaları ile inşaatçılık, demircilik, marangozluk, kooperatifçilik mesleklerinden birini öğreniyorlardı. Ortaokulu bitiren öğrenciler öğretmen okuluna devam ediyorlardı. Bunların içinde öğretmen olamayacaklar okuldan ayrılarak köylerde edindikleri meslekte çalışmaya başlıyorlardı. Öğretmen okulu kısmında ise öğrenciler, hem ortaokulda edindikleri mesleği daha derinlemesine ve uygulamalı olarak öğreniyorlar, hem de öğretmenlik mesleğine hazırlanıyorlardı.

Köy öğretmen okullarındaki eğitim öğretim etkinlikleri genel kültür, tarım, teknik ve el sanatları dersleri ile öğretim derslerini ve uygulamalarını kapsıyordu. Bu okullar için Bakanlık tarafından hazırlanmış bir eğitim programı olmadığı için her okul kendi olanaklarına ve çevrenin özelliklerine göre hazırladıkları ve Bakanlığın onayını aldıkları eğitim programlarını uyguluyorlardı. İlk yıl sadece erkek öğrencilerin alındığı köy öğretmen okullarına ikinci yıl kız öğrenciler de alınmıştır. Kız öğrenciler kadın eğitmen kursuna gelen ilkokulu bitirmiş olanlar arasından seçilmiştir. Köy öğretmen okullarında tüm işler (yemek, temizlik ve tarım işleri gibi) öğrenciler tarafından yapılıyordu. Dört bölge köy öğretmen okulu da 1940 yılında çıkarılan Köy Enstitüleri Kanunu ile köy enstitülerine dönüştürüldüler (Balkır, 1974, s.40).

Köy Enstitüleri

Türkiye'de 1930'lu yılların ikinci yarısında, ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşadığı köylerin eğitim, okul ve öğretmen sorununun çözümü için uygulamaya konulan köy eğitmen kursu ile köy öğretmen okulu denemelerinin başarılı olması üzerine, bu denemelere göre daha uzun süreli, daha kapsamlı ve daha etkili bir öğretmen eğitimi modeli olan Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 günü TBMM'nde kabul edilen 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile kurulmuşlardır.

Hasan Ali Yücel, 1897'de İstanbul'da doğdu. Vefa Lisesini ve Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünü bitirdi (1921). 1930 yılına kadar çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı, bir yıl Fransa'da kaldı, 1933 yılında Ortaöğretim Genel Müdürü oldu. 1935'te İzmir'den milletvekili seçildi. 1938-46 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. Bakanlığı döneminde Köy Enstitülerinin kurulması ve gelişmesi için yoğun çaba harcadı.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı (1938-1946) **Hasan Ali Yücel** ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç tarafından hazırlanan Köy Enstitüleri Kanun Tasarısında, bu enstitülerin kurulmasına duyulan gereksinim ile amaç, işlev ve işleyişleri de ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (Balkır, 1974, s.12-14):

Kanun tasarısında köy enstitülerinin kurulmasını gerekli kılan etmenlerden ilki olarak, ülke nüfusunun ve bu nüfus içinde köylerde yaşayan nüfusun eğitim durumu gösterilmiştir:

> 1935 nüfus sayımı istatistiklerine göre, Türkiye'de erkek nüfusun %76,7'si, kadınların %91,8'i okuma yazma bilmemektedir. Nüfusu 10.000'den az yerleşim yerlerinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %89,3'tür. Zorunlu eğitim çağındaki çocuklarda ilkokula gidenlerin oranı, şehir ve kasabalarda %80, köylerde ise %26'dır. İlkokula gitmesi gereken zorunlu eğitim çağındaki çocukların büyük çoğunluğunun köylerde yaşaması, ülke düzeyinde ilköğretimin yaygınlaştırılabilmesi için köyde yaşayanların eğitimine önem ve öncelik verilmesini gerektiriyordu. Bunun için de bir an önce köye okul ve öğretmen götürülmesi gerekiyordu. Köy enstitüleri bu gerekliliğin yerine getirilmesinde en etkili yoldur.

Köy enstitülerinin kurulmasının dayandırıldığı ikinci gerekçe, üretici nüfusun eğitilmesi ve daha iyi üretici durumuna getirilmesi zorunluluğudur:

> 1937-1938 istatistik yıllığı verilerine göre, çalışan nüfusun (yaklaşık 8 milyon) %81'i çiftçidir ve bu nüfus köylerde yaşamaktadır. Bu nüfusun okutulması, eğitilmesi, üretim kabiliyetinin artırılması, sağlık sorunlarının çözülmesi devlet için ekonomik ve toplumsal yönden yaşamsal bir görevdir. Bu görevin başarılması için tek koşul, sayı ve nitelik yönünden gerek duyulan köy öğretmenlerinin yetiştirilmesidir. Bu öğretmenleri yetiştirecek olan kurumlar köy enstitüleridir.

1930'lu yılların ikinci yarısında ülke nüfusunun yerleşim yerlerine göre dağılımı ve bu dağılıma göre sunulabilen ve sunulması gereken ilköğretim hizmetinin durumu, köy enstitülerinin kurulmasını gerektiren bir diğer önemli gerekçedir:

> O dönemde var olan köy sayısı 40.000'dir. Bunların 8.000'inde nüfus 400'den büyük, 16.000'inin nüfusu 150-400 arasında, 16.000'inde de 150'den küçüktür. 40.000 köy içinde okulu olan köy sayısı yaklaşık 9.000'dir. Buna karşılık 31.000 köyde okul yoktur. Okulu olan köylerin 5.000'inde öğretmenler, 4.000'inde de eğitmenler görev yapmaktadır. Okulu olmayan köylerin tümüne okul götürmek ve okul çağındaki bütün köy çocuklarının okula alabilmek, böylece ülke düzeyinde ilköğretim sorununu çözebilmek için 31.000 öğretmene gereksinim vardır. Bu gereksinimin bir kesimi, nüfusu 150'den az 16.000 köyde eğitmen görevlendirerek karşılanacaktır. Ancak, 15.000'i nüfusu 150'de büyük köylerde, 2.000'i eğitmenli köy bölgelerinin merkezinde açılacak tam devreli (5 yıllık) okullarda, 3.000'i de eğitmenler için gezici başöğretmen olarak görevlendirmek üzere daha 20.000 öğretmen gereksinmesi vardır. Bu kadar öğretmenin çabuk, kolay ve iyi yetiştirilebilmesi için yeni bir uygulamaya gereklidir. Bu uygulama, bir yandan küçük nüfuslu köyler için köy eğitmenlerinin yetiştirilmesinin sürdürülmesi, bir yandan da açılacak köy enstitülerinde şu ana kadar yapıldığından daha farklı bir şekilde köy öğretmenlerinin ve köy için gerekli diğer meslek elemanlarının yetiştirilmesidir.

Öte yandan, çoğu üç yıllık olan köy okulları içerisinde tek öğretmenli okulların da öğrenim süresi, 1939-1940 öğretim yılından itibaren beş yıla çıkarılmıştır. Bu okulların öğretmen gereksinmesinin köy öğretmen okullarının bitirenlerle karşılanamaması; şehir öğretmen okullarını bitiren ve şehir ve kasabaların gereksinimlerine göre yetiştirilen öğretmenlerin de köyde çalışmak istememeleri ve köye gidenlerin de köy yaşamına uyum sağlamamaları; köyün sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamında gereksinim duyulan bilgi ve becerilerle donatılmış öğretmenlerin ve diğer elemanların yetiştirilmesinin amaçlandığı köy enstitülerinin kurulmasını gerektiren bir diğer etmendir (Balkır, 1974, s.14-16).

Köy Enstitüleri Kanun Tasarısında, ilköğretimi tüm köylere kadar yaygınlaştırarak ülke nüfusunun eğitim düzeyini yükseltmek ve çalışan nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan çiftçi kesimini daha nitelikli üretici konumuna getirerek ülke ekonomisine katkılarını artırmak, böylece ülkenin odaklandığı ulusal kalkınmanın ve gelişmenin sağlaması amacıyla, 15 yıl içinde yaklaşık 17-20 bin öğretmen ile köy için gerekli diğer meslek uzmanlarını yetiştirmek üzere ülke düzeyinde tüm illeri kapsayacak şekilde 16-22 bölgede köy enstitülerinin açılması öngörülmüştür (Balkır, 1974, s.18).

Tasarı, Türkiye Büyük Milet Meclisi'nde tartışıldıktan sonra 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 Sayılı *Köy Enstitüleri Kanunu* kabul edilmiştir. Yasa kabul edildikten sonra, öncelikle, daha önce İzmir, Trakya, Eskişehir ve Kastamonu'da kurulmuş olan bölge köy öğretmen okulları, 1940 yılında köy enstitülerine dönüştürüldüler. Aynı yıl Malatya, Antalya, Samsun, Adapazarı, Trabzon, Kars, Adana, Isparta, Balıkesir ve Kayseri'de, 1941 yılında da Ankara ve Konya'da birer köy enstitüsü kurul-

Köy Enstitüleri Kanunu Madde 1: "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde Maarif Vekillince köy enstitüleri açılır."

muştur. Ankara'daki köy enstitüsü, diğer köy enstitülerine öğretmen yetiştirmek için "Yüksek Köy Enstitüsü" olarak kurulmuştur. İzleyen yıllarda da, 1942 yılında Sivas ve Erzurum'da, 1944 yılında Diyarbakır ve Aydın'da ve son olarak da 1948 yılında Van'da kurulanlar ile köy enstitülerinin sayısı 21'e ulaşmıştır (Akyüz, 2004, s.354). Bu enstitülerin tamamı, Yasanın 1. Maddesinde belirtildiği gibi, kentlerden uzakta, kırsal çevrede, oldukça geniş tarım yapılabilen alanlar üzerinde kurulmuşlardır. Köy enstitülerinin kurulduğu iller ile kuruluş yılları Tablo 6.1'de verilmiştir.

Tablo 6.1
Köy Enstitülerinin Kurulduğu İller ve Kuruluş Yılları

Bulunduğu İl	Enstitü Adı	Kuruluş Yılı
İzmir	Kızılçullu Köy Enstitüsü	1940
Eskişehir	Çifteler Köy Enstitüsü	1940
Lüleburgaz	Kepirtepe Köy Enstitüsü	1940
Kastamonu	Gölköy Köy Enstitüsü	1940
Malatya	Akçadağ Köy Enstitüsü	1940
Antalya	Aksu Köy Enstitüsü	1940
Samsun- Ladik	Akpınar Köy Enstitüsü	1940
Adapazarı	Arifiye Köy Enstitüsü	1940
Trabzon- Vakfıkebir	Beşikdüzü Köy Enstitüsü	1940
Kars	Cılavuz Köy Enstitüsü	1940
Adana- Bahçe	Düziçi Köy Enstitüsü	1940
Isparta	Gönen Köy Enstitüsü	1940
Balıkesir	Savaştepe Köy Enstitüsü	1940
Kayseri	Pazarören Köy Enstitüsü	1940
Ankara	Hasanoğlan Köy Enstitüsü	1941
Konya- Ereğli	İvriz Köy Enstitüsü	1941
Sivas- Yıldızeli	Pamukpınar Köy Enstitüsü	1942
Erzurum	Pulur Köy Enstitüsü	1942
Diyarbakır- Ergani	Dicle Köy Enstitüsü	1944
Aydın	Ortaklar Köy Enstitüsü	1944
Van	Erciş Köy Enstitüsü	1948

"Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid (yetenekli) köylü çocuklar seçilerek alınırlar. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır." (Md.3)

Köy enstitülerinde uygulanan yeni öğretmen eğitimi modeli, kuruluş yasasında da tanımlandığı gibi, beş yıllık köy ilkokullarını bitirmiş, köyde yetişmiş, köy yaşamını ve koşullarını bilen, başarılı erkek ve kız çocukların seçilerek alınması ve onlara beş yıllık uygulama ağırlıklı bir eğitimle, köy için hem bir öğretmen hem de bir ziraatçı veya sanatkâr (erkek öğrenciler için demirci, yapı ustası, dülger, sağlıkçı; kız öğrenciler için ev idaresi, hasta bakıcılığı, çocuk bakımı, dikiş, halıcılık gibi) niteliklerine sahip liderler olarak yetiştirilmeleri ve tekrar köyde görevlendirilmeleri ilkesine dayanıyordu. Bu ilke gereğince köy enstitülerinin eğitim ve öğretim programında, öğretmen adaylarına genel kültür ve öğretmenlik meslek bilgisi yanında tarım ve teknik (sanat) veya sağlıkla ilgili bilgi ve becerilerin kazandırılması amaçlanmış, dersler ve içerikleri ile eğitim-öğretim etkinlikleri bu amaca uygun olarak düzenlenmiştir. Köy enstitüleri aynı zamanda köy sağlık memurları ve ebeleri yetiştirme görevini de üstlendikleri için, kimi köy enstitülerinde bu göreve dönük eğitim programları da uygulanmıştır.

SIRA SİZDE 4

Köy enstitülerinde uygulanan eğitim programının özelliklerini açıklayınız.

Kız ve erkek öğrencilerle birlikte karma eğitim-öğretimin yapıldığı köy enstitülerinde öğrenciler, uygulamalı dersler kapsamında kendi okul binalarını ve eklentilerini kendileri yapmışlardır. Enstitüyü bitirenler çoğunlukla kendi köylerine veya bölgelerindeki yakın köylere başöğretmen olarak atanmışlardır. Devlet, yeni atanan ve 20 yıl atandığı köyde kalma zorunluluğu olan öğretmene, köye örnek olacak çalışmalar yapabilmeleri, aynı zamanda kendilerine gelir sağlayabilmeleri için tarım yapabilecekleri arazi ile tohum, fidan, araç-gereç gibi gerekli donanımları vermiştir (Öztürk, 2005, s.105).

1947 ve 1952 yıllarında eğitim programlarında değişiklikler yapılan köy enstitüleri, diğer bir dizi etmenlerin yanı sıra, eğitim yöneticilerin de "öğretmen yetiştirmeyi amaçlayan bir kurumda, hem öğretmen hem de ziraatçı veya sanatkâr yetiştirmenin mümkün olamayacağı" görüşünün egemen olması nedeniyle, Şubat 1954'te çıkarılan 6234 Sayılı Yasa ile kapatılarak, tümüyle geleneksel ilköğretmen okullarıyla birleştirildiler (Akyüz, 2004, s.357).

1940 yılında kurulan köy enstitülerinin ilk mezunlarını 1945 yılında verdiği düşünülürse, kapanışlarına kadar 10 yıllık süre içerisinde yaklaşık 15.000 köy ilkokul öğretmeni ve 2000 kadar da sağlıkçının yetiştirildiği köy enstitüleri modeli, kuruluş amaçlarında da belirtildiği gibi, köydeki toplumsal değişim ve ekonomik kalkınmaya öncülük edecek öğretmenleri yetiştirme görevini genel olarak başarıyla yerine getirmiş, Türkiye'ye özgü bir öğretmen eğitimi modelidir.

Şehir ve Kasaba İlkokulları İçin Öğretmen Yetiştirme

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren izlenen eğitim politikalarının temel amacı, halkın eğitim düzeyini hızla yükselterek toplumsal değişimi ve sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlamak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, köylerde oturan yurttaşların eğitimine ayrı bir önem verilmiş ve bunun gereği olarak eğitimi köye götürebilmek için köyler için farklı öğretmen eğitimi modellerinin uygulandığı 1923-1954 yılları arasındaki dönemde, nüfusu daha büyük ve sosyo-ekonomik koşulları köye göre daha olumlu olan şehir ve kasabalardaki ilkokullar için öğretmen yetiştiren eğitim kurumları ilköğretmen okulları olmuştur.

İlköğretmen Okulları

Şehir ve kasabalardaki beş yıllık ilkokullara sınıf öğretmen yetiştiren ilköğretmen okullarını geçmişi, ilki İstanbul'da 16 Mart 1848 tarihinde *Darülmuallimin* ve 1870 yılında *Darülmuallimat* adıyla açılan erkek ve kız ilk öğretmen okullarına dayanmaktadır. Kuruluşlarından sonra İstanbul'un dışında da yaygınlaştırılmaya çalışılan bu okullar, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da öğretim süreleri ve öğretim programları yeniden düzenlenerek öğretmen yetiştirme işlevlerini sürdürmüşlerdir. Daha önce bütçeleri il özel idarelerince karşılanan bu okullar 1923 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak giderleri genel bütçeye aktarılmıştır. Bu tarihten itibaren bu okullarda özellikle eğitimin niteliğinin geliştirilmesi yönünde önemli çalışmalar yapılmıştır. 1923-1924 öğretim yılı başında ülke düzeyinde öğrenim süreleri üç yıl olan 20 adet Darülmuallimin ve Darülmuallimat vardı. 1924-1925 öğretim yılında bu okulların sayısı 25'e çıkarılmış ve adları da Erkek Muallim Mektebi ve Kız Muallim Mektebi olarak değiştirilmiştir. 1935 yılından itibaren de bu okulların adı Öğretmen Okulu olmuştur (Öztürk, 1999, s.285).

İlkokulu bitiren öğrencilerin giriş sınavı ile alındıkları ve yatılı olan ilköğretmen okullarının öğrenim süresi, 23 Nisan 1924 günü Ankara'da toplanan İkinci Heyet-i İlmiye'de alınan kararlar doğrultusunda beş yıla çıkarılmış ve eğitim programları yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra 1932-1933 öğretim yılında öğrenim süresi altı

yıla çıkarılan bu okullar iki devreli okullar durumuna getirilmiştir. İlk üç yılı kapsayan birinci devrede ortaokul programı aynen uygulanmış, mesleki devreyi oluşturan son üç yılda ise yeni bir program uygulanmıştır. Birinci devreyi başarıyla tamamlayan öğrenciler doğrudan ikinci devreye devam ediyorlardı. Ortaokulu bu kurumun dışındaki bir okulda bitiren öğrenciler, ikinci devreye giriş sınavı ile alınıyordu. Ancak 1932- 1933 öğretim yılından itibaren bu okulların birinci devresine öğrenci alınmamış ve bu devre aşamalı olarak kapatılmıştır. Bu nedenle ilköğretmen okulları, üç yıllık ortaokulun üzerine, genel kültür, alan ve beceri dersleri ile eğitim derslerini ve öğretmenlik uygulamalarını kapsayan üç yıllık bir öğretmenlik eğitiminin verildiği okullar olarak düzenlenmiştir (Öztürk, 2005, s.119).

İlköğretmen okulları, 1974 yılına kadar ilkokul üzerine 5/6/7 yıl, ortaokul üzerine 3/4 yıllık bir öğrenimle beş yıllık ilkokullara sınıf öğretmeni yetiştiren ortaöğretim düzeyindeki eğitim kurumlarıdır.

İlköğretmen okullarının sayısı 1940- 1941 öğretim yılında 27'e, 1950- 1951 öğretim yılında 31'e çıkmıştır. 1954 yılında köy öğretmeni yetiştirmek üzere kurulmuş olan 21 köy enstitüsünün öğretmen okuluna dönüştürülmesiyle, ilköğretmen okullarının sayısı 52'ye yükselmiştir (Eşme, 2001, s.64).

Köy enstitülerinin ilköğretmen okuluna dönüştürülmesinden sonra, biri çoğunlukla şehirlerde olan üç yıllık ilköğretmen okulları, diğeri de köy enstitülerinin yerini alan altı yıllık ilköğretmen okulları olmak üzere iki okul türü oluşmuştur. Talim Terbiye Kurulu'nun 18 Mart 1970 tarihli kararı ile ilköğretmen okullarının süresi 1970-1971 öğretim yılından itibaren, ilkokulun üzerine yedi yıla, ortaokul üzerine de dört yıla çıkarılmıştır. 1972-1973 öğretim yılında sayıları 90'na yaklaşan ilköğretmen okullarının öğretmen yetiştirme işlevi, 1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Yasası'nda, tüm öğretmenlerin yükseköğrenim görmeleri öngörüldüğünden, 1974-1975 öğretim yılında sona ermiştir. Bu tarihten itibaren sınıf öğretmeni yetiştirme görevini iki yıllık eğitim enstitüleri üstlenmiştir. Kapatılmayan ya da binalarında eğitime enstitüsü açılmayan ilköğretmen okulları, 1973-1974 öğretim yılından itibaren öğretmen lisesi adı altında lisenin eğitim programına paralel bir eğitim programı uygulayarak eğitim-öğretim etkinliklerini sürdürmektedir (Akyüz, 2004, s.347; Öztürk, 2005, s.120).

SIRA SİZDE 5

1923-1973 yıları arasında ilköğretmen okullarının öğrenim süresinde ve eğitim programlarında ne tür düzenlemeler yapılmıştır?

İlköğretmen okullarına giriş koşulu, bitirdiği ilkokul veya ortaokulun öğretmenler kurulu tarafından aday seçilmek ve iki aşamalı eleme sınavını kazanmaktı.

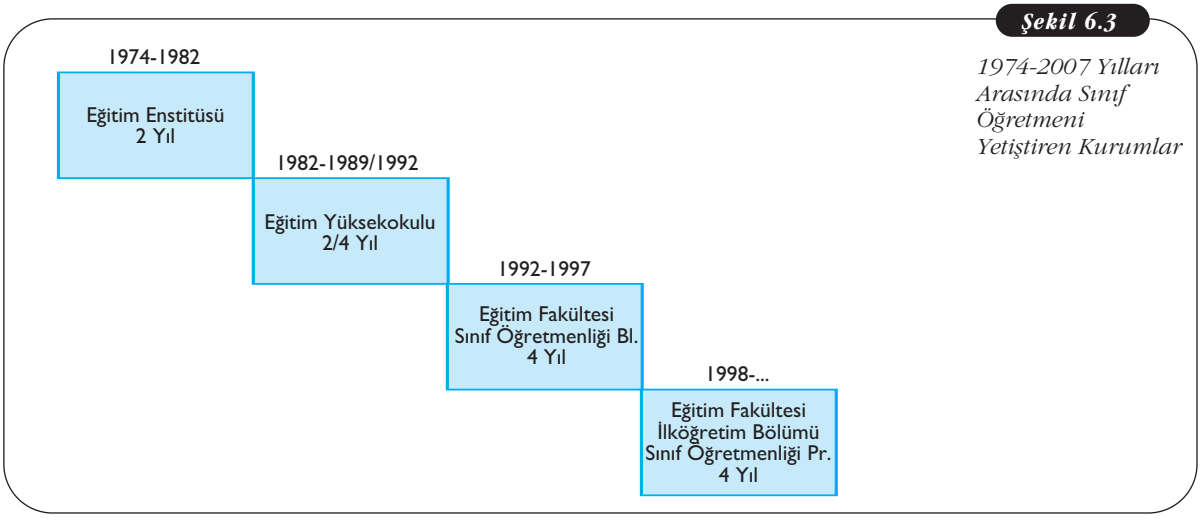
İlköğretmen okullarına alınacak öğrencilerde aranan temel koşullar girilecek devreye göre, ilkokulu veya ortaokulu bitirmiş olmak, bedensel ve zihinsel bir engeli olmamak ve aday seçilmiş olmak ve giriş sınavını başarmaktır. Öğretmen okullarına giriş için aday öğrencilerin seçimi, ortaokullarda öğretmenler kurulu tarafından, ilkokullarda da sınıf öğretmenleri ve okul müdürü tarafından başarısı, tutum ve davranışları, bedensel ve ruhsal durumu, ilgi ve yetenekleri yönünden öğretmen olmaya uygun olup olmadıklarına göre yapılıyordu. İlköğretmen okuluna aday olarak seçilen öğrenciler, iki aşamalı bir eleme sınavından geçiriliyordu. Sınavın birinci aşaması, her yıl Temmuz ayında il ve ilçe merkezlerinde Mili Eğitim Müdürlüklerinin gözetiminde Türkçe ve Matematik derslerinden yazılı olarak yapılıyordu. Eleme sınavının ikinci aşaması her okulun kendisi tarafından yapılıyordu. Sınavın birinci aşamasından belli bir puan alana öğrenciler, Eylül ayında girmek istedikleri ilköğretmen okulunda genel bilgileri ile Türkçe ve Matematik bilgi ve becerilerinin ve kavrama yeteneklerinin yoklandığı sınava giriyorlardı. Bu sınavı da başaran öğrenciler, öğretmen okuluna giriş hakkı kazanıyorlardı. İlkokuldan sonra öğrenci alınan ilk öğretmen okullarına alınan öğrencilerin %75'i köy ilkokullarını bitirenler arasından seçiliyordu (Öztürk, 2005, s.129-134).

1974- 1982 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

1973 tarihli ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nda "her kademede görev yapacak öğretmenlerin yükseköğrenim görmeleri" koşulu getirildiğinden, 1974- 1975 öğretim yılından itibaren ilköğretimin 1. devresini oluşturan beş yıllık ilkokullara sınıf öğretmeni yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığına bağlı iki yıllık eğitim enstitüleri açılmıştır. 1981 yılında çıkarılan Yükseköğretim Yasası ile ortaöğretimden sonraki tüm eğitim kurumları yükseköğretim kapsamına alınıp üniversiteler bağlandığından, 1982 yılından itibaren diğer öğretmen yetiştiren kurumlar da olduğu gibi, sınıf öğretmeni yetiştiren iki yıllık eğitim enstitüleri de eğitim yüksekokulu adıyla üniversite içinde yer almışlardır. Başlangıçta iki yıl olan eğitim yüksekokullarının öğrenim süresi 1989 yılında dört yıla çıkarılmış, daha sonra bu okullar eğitim fakülteleri içinde önce sınıf öğretmenliği bölümü, sonra da ilköğretim bölümü içinde sınıf öğretmenliği anabilim dalı olarak örgütlenmişlerdir (Şekil 6.3).

Şekil 6.3

1974-2007 Yılları Arasında Sınıf Öğretmeni Yetiştiren Kurumlar

1974 yılından günümüze kadar sınıf öğretmenliği eğitimi hangi kurumlarda verilmiştir, tarih sırasına göre belirtiniz.

SIRA SİZDE 6

İki Yıllık Eğitim Enstitüleri

Başlangıçta adları resmi belgelerde "Eğitim Enstitüsü Sınıf (İlkokul) Öğretmenliği Bölümü" olan, 1979 yılında yayımlanan bir yönetmelikte de *Sınıf Öğretmeni Yetiştiren Eğitim Enstitüleri* olarak tanımlanan bu okullar yaygın adıyla iki yıllık eğitim enstitüleri olarak bilinmektedir. Bu enstitülerin sayısı, 1975 yılında yeni açılan 18 yeni enstitü ile birlikte 33'e, 1976 yılında da 49'a çıkmıştır. Bu kurumlarının sayılarının hızla artmasındaki en önemli etmen, o dönemde ülke yönetiminde sık yaşanan hükümet değişikliklerinin de etkisiyle siyasi yatırım amaçlı olarak açılmalarıdır. Bu amaç doğrultusunda bu okullara atanan öğretim elemanlarının seçiminde ve atanmalarında da siyasi düşünce yapıları ölçüt olarak alınmıştır. Bu nedenle de, bu okulların öğrencileri hızla siyasi gruplar içinde yer almışlar ve farklı düşünceleri temsil eden bu gruplar arasında şiddete, teröre ve kanlı olaylara varan yoğun çatışmalar yaşanması eğitim-öğretim yapılmasını engellemiştir. Bu durum, iki yıllık eğitimin hızlandırılmış eğitim uygulamalarıyla daha kısa sürede tamamlanması uygulamalarını yaygılaştırmış ve öğrenciler düzenli bir öğretmenlik eğitimi almadan

İki yıllık eğitim enstitülerinde farklı siyasi görüşteki öğrenci grupları arasındaki öğrenim özgürlüğünü engelleyici çatışmalar nedeniyle, olağan süresinden daha kısa süreli eğitim öğretim yapıldığından bu okullardan öğretmenlik niteliği yetersiz çok sayıda öğrenci mezun edilmiştir.

okulu bitirmişler, böylece eğitim sistemine yeterli öğretmenlik niteliklerine sahip olamayan binlerce öğretmen girmiştir. Öğrenciler arasında can güvenliğini tehlikeye sokan ve öğrenim özgürlüğünü engelleyen bu siyasi gruplaşmalar ve gruplar arasındaki çatışmalar nedeniyle, 1980 yılında bu okulların 36'sı kapatılarak sayıları 13'e indirilmiştir. İki yıllık eğitim enstitüleri, 1981 yılında çıkarılan Yükseköğretim Yasası ile liseden sonraki tüm yükseköğretim kurumları üniversite içinde toplandığından, 1982 yılından itibaren üniversitelere bağlanarak eğitim yüksekokulları adını almışlardır (YÖK, 1998, s.5; Öztürk, 1999, s.291).

İki yıllık eğitim enstitülerine alınacak öğrencilerde aranan koşullar, 1975 yılında yürürlüğe giren Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı öğretmen yetiştiren yüksekokullara alınacak öğrencilerin kayıt ve kabul işlerini düzenleyen yönetmelikte (Öztürk, 2005, s.169-171), lise, öğretmen okulu veya öğretmen lisesi mezunu olmak, öğretmenliğe engel bedensel ve zihinsel bir engeli olmamak, yaş, medeni durum gibi kişisel durumunun öğrencilik koşullarına aykırı olmaması ve Üniversitelerarası Seçme Sınavı sonuçları da dikkate alınarak yapılacak giriş sınavların başarmak olarak belirlenmiştir. İlgili yönetmelikte giriş sınavlarında, Türkçe kompozisyon, edebiyat, sosyal bilgiler, matematik ve fen bilgisi konularından yazılı bir sınav, ayrıca bir sözlü sınav yapılması öngörülmüştür. Öğrenci başarısının belirlenmesinde yazılı sınavların toplam ağırlığı %75, sözlü sınavın ağırlığı da %25 olarak belirlenmiştir. Enstitülere alınacak öğrenci sayısının %75'inin öğretmen okulunu ve öğretmen lisesini bitirenlere ayrılması zorunlu idi. İki yıllık eğitim enstitülerine, üniversitelerarası seçme sınavında genellikle düşük puan alan öğrencilerin başvurmaları, enstitülerde yapılan sınavlarda da politik yanlılığa göre seçme yapılması, gereğinden fazla öğrenci alınması gibi nedenlerle nitelikli öğrenci girdisi sağlanamamış, dolayısıyla nitelikli bir eğitim verilememiştir. Bu nedenle de 1975- 1982 yılları arasında bu okullardan mezun olan yaklaşık 11 bin sınıf öğretmeninin niteliği sürekli bir tartışma konusu olmuştur.

Öğretmenlik eğitiminin içeriği:
- Genel kültür
- Özel alan eğitimi
- Öğretmenlik meslek bilgisi

İki yıllık eğitim enstitülerinde uygulanan eğitim programı, Milli Eğitim Temel Yasası'ndaki öğretmenlik mesleğine hazırlık eğitiminin tanımına uygun olarak, genel kültür, özel alan eğitimi ve öğretmenlik meslek bilgisi boyutlarını kapsayacak biçimde düzenlenmiştir. Buna göre, programda yer alan derslerin %32'si genel kültür, %52'sini alan bilgisi ve %16'sını da öğretmenlik meslek bilgisi dersleri oluşturuyordu. Haftalık ders saati toplamı zorunlu ve seçmeli dersler için 25-32 saat arasında idi. Seçmeli dersler, seçmeli alan derslerinin ve seçmeli sınıf öğretmenliği derslerini kapsıyordu. Son sınıfta öğrenciler, 15 gün ilkokullarda öğretmenlik uygulaması yapıyorlardı. Öğrencilerin başarısı dönem içinde yapılan en az bir ara sınavı, ödev ve diğer çalışmalar ile dönem sonu sınavı ile değerlendiriliyordu. Öğrencinin başarılı olabilmesi için her dersten en az geçer not alması ve belli bir not ortalamasının tutturması gerekiyordu. İki öğretim yılının sonunda tüm zorunlu ve seçmeli derslerinden başarılı öğrenciler sınıf öğretmenliği diploması alıyorlardı.

1982-1992 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

Türkiye'de yükseköğretim sistemini bir bütün olarak yeniden düzenleyen 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası ile ortaöğretimin üzerindeki tüm eğitim kurumları üniversite çatısı altında toplanmıştır. Bu nedenle, 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sınıf öğretmeni yetiştiren iki yıllık eğitim enstitüleri de eğitim yüksekokullarına dönüştürülerek üniversitelere bağlanmışlardır.

Eğitim Yüksekokulları

1982 yılında yapılan düzenlemeyle, daha önce Milli Eğitim Bakanlığı'sının yetki ve sorumluğunda olan öğretmenlerin hizmet öncesi yetiştirilmeleri görevi tümüyle üniversitelere devredilmiştir. Bu düzenleme ile iki yıllık eğitim enstitüleri, 1982-1983 öğretim yılından itibaren öğrenci ve öğretmenleriyle birlikte eğitim yüksekokulu adıyla üniversitelere bağlanmışlardır. Aynı yıl ülkedeki sınıf öğretmeni gereksinimi dikkate alınarak üniversitelerde yedi eğitim yüksekokulu daha açılmış, böylece eğitim yüksek okullarının sayısı 24'e çıkmıştır. Bu sayı 1986-1987 öğretim yılında tekrar 21'e indirilmiştir (YÖK, 1998, s.5).

1982-1992 yılları arasında, ilköğretim okulları için sınıf öğretmenleri, üniversitelere bağlı öğrenim süresi iki yıl, olan eğitim yüksekokullarında yetiştirildiler. Eğitim yüksekokullarının süresi, 1989 yılında dört yıla çıkarıldı ve 1992 yılında da Sınıf Öğretmenliği Bölümü olarak eğitim fakültelerine bağlandılar.

Eğitim yüksekokulları yönetim yönünden içinde yer aldıkları üniversitedeki eğitim fakültelerine bağlı idiler. Yüksekokul müdürü yetki ve sorumluluk yönünden, eğitim fakültesindeki bir bölüm başkanı ile aynı düzeyde idi ve okulun her türlü bürokratik işleri ya doğrudan eğitim fakültesi tarafından ya da ona bağlı olarak yürütülüyordu.

Eğitim yüksekokullarının en önemli sorunu eğitimde nitelik sorunu idi. Bunun temel nedenlerinden biri, nitelikli öğrenci girdisi eksikliği idi. Çünkü eğitim yüksekokulları da üniversite sistemi içinde yer aldıklarından, öğrencilerini üniversiteye giriş sınavı sonucuna göre ve merkezi yerleştirme sistemi ile alıyordu. Ancak bu okulları daha çok puanı düşük öğrenciler, dolayısıyla ortaöğretim başarıları düşük öğrenciler tercih ettiklerinden, bu durum okullardaki eğitimin niteliği de olumsuz yönde etkilemiştir. Eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkileyen bir başka etmen de, bu okullarda görev yapan öğretim elemanlarının niteliği idi. Çünkü daha önce iki yıllık eğitim enstitülerinde büyük çoğunluğu siyasi tercihlerle görevlendirilmiş olan öğretim elemanlarının hemen tamamı eğitim yüksekokullarına aktarıldı. Aralarında akademik kariyerli öğretim elemanı yok denecek kadar az olan bu kadro üniversite yapısı içinde nitelikli bir akademik eğitim verilmesinde yetersiz kalmışlardır. Öte yandan, eğitim yüksekokullarına dönüştürülen iki yıllık eğitim enstitülerinin büyük çoğunluğunun eski öğretmen okulu binalarında açılmış olması ve buraların çoğunlukla üniversitenin olduğu kente uzak olması, öğretim elemanlarının nicel ve nitel yönden gelişmesini engellemiş, bu nedenle de bu okullarda eğitimin niteliği istenilen düzeyde geliştirilememiştir.

Eğitim yüksekokullarında 1983-1984 öğretim yılından itibaren Yükseköğretim Kurulu tarafından hazırlanan Eğitim Yüksekokulları Sınıf Öğretmenliği Programı uygulanmaya başlamıştır. Bu programda, % 61'lik bir oranla genel kültür dersleri ağırlıkta idi. Buna karşılık alan bilgisi derslerinin oranı %24, öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin oranı da %15 idi. Bu program küçük bazı değişikliklerle, eğitim yüksekokullarının öğrenim süresinin dört yıla çıkarıldığı 1989-1990 öğretim yılına kadar uygulanmıştır (Öztürk, 2005, s.189).

Türk Eğitim Sistemi içinde *Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştirme* konusunu tartışmak amacıyla 8-11 Haziran 1982 tarihlerinde toplanan On Birinci Milli Eğitim Şûrası'nda her düzeydeki eğitim kurumlarında görevlendirilecek öğretmenlerin en az dört yıllık bir yükseköğrenim görmeleri ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke doğrultusunda, Yükseköğretim Kurulu da istenilen nitelikte öğretmen yetiştirmek için iki yıllık bir eğitim süresinin yeterli olmadığı görüşünden hareketle, 23 Mayıs 1989 tarihli kararında eğitim yüksekokullarında öğrenim süresinin dört yıla çıkarılması öngörmüştür. Bu kararlar gereğince, 1989-1990 öğretim yılından itibaren eğitim yüksekokullarında öğrenim süresi dört yıla çıkarılmıştır (YÖK, 1998, s.5).

On Birinci Milli Eğitim Şûrası 8-11 Haziran 1982 tarihinde toplanmıştır. Şura'da tüm öğretmenlik eğitimi programlarında öğrenim süresinin en az dört yıl olması kararlaştırılmıştır.

Yükseköğretim Kurulu tarafından dört yıllık eğitim yüksekokulları için hazırlanan Eğitim Yüksekokulları Öğretim Programı 1990-1991 öğretim yılından itibaren deneme amaçlı olarak uygulamaya konulmuştur. Bu programın en önemli özelliği,

programı bitiren öğrencilerin, gereksinime göre ilköğretimin ikinci devresinde de öğretmenlik yapabilmeleri için sınıf öğretmenliği programına ek olarak yan alan uygulaması getirmiş olmasıdır. Programa göre, ilk iki yılı başarıyla tamamlayan öğrenciler, 3. ve 4. sınıflarda sınıf öğretmenliği programının derslerine ek olarak sekiz yan alandan birisinde de en az 18 kredilik ders almaları ve toplam 191 krediyi tamamlamaları gerekiyordu. Yan alanlar şunlardı: Matematik, Fen Bilgisi, Türkçe, Sosyal Bilgiler, Okulöncesi Eğitim, Resim-İş, Müzik ve Beden Eğitimi. Bu program, 1992 yılında eğitim yüksekokullarının eğitim fakültesi içinde sınıf öğretmenliği bölümü konumuna getirilmesinden sonra da 1997 yılındaki eğitim fakültelerinin ve öğretmenlik eğitim programlarının yeniden yapılandırılmasına kadar uygulanmıştır.

1992-2007 YILLARI ARASINDA SINIF ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

3 Temmuz 1992 tarih ve 3837 Sayılı Yasa ile tüm öğretmenlik eğitimi programları eğitim fakülteleri içerisinde yeniden yapılandırılmıştır Bu yeni düzenleme ile eğitim yüksekokulları eğitim fakülteleri içinde sınıf öğretmenliği bölümlerine dönüştürüldüler.

Eğitim Fakülteleri

1992-1993 öğretim yılından itibaren ilköğretim okulları için sınıf öğretmeni yetiştirme işlevini üstlenen eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği bölümlerinde, Yükseköğretim Kurulu tarafından hazırlanan ve 1990-1991 öğretim yılında dört yıllık eğitim yüksekokullarında uygulanmasına başlanan öğretim programı küçük değişikliklerle uygulanmaya devam edilmiştir. Bu uygulama eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırıldığı ve bu yeni yapının gerektirdiği öğretim programlarının uygulamaya konulduğu 1998-1999 öğretim yılına kadar sürmüştür. Genel kültür ve alan bilgisi dersleri ile kuramsal ve uygulamalı öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yer aldığı bu programda da yan alan uygulaması sürmüştür. Öğrenciler 5. yarıyıldan itibaren ilköğretim okullardaki öğretmenlik uygulaması çalışmalarına başlıyorlardı. Ayrıca, her öğrenci 5. yarıyıldan itibaren bir yan alan seçmek zorunda idi. Bu nedenle, bölümünün temel amacı, ilköğretim basamağında ilk beş sınıfı kapsayan 1. devreye sınıf öğretmeni yetiştirmek olmakla birlikte, programda yan alan uygulaması da sürdüğünden, bu bölümden sınıf öğretmeni olarak mezun olan öğretmenler, gereksinme olması durumunda ilköğretimin ikinci devresini oluşturan 6., 7. ve 8. sınıflarda aldıkları yan alanlarına uygun dersleri verebilecek şekilde yetiştirilmişlerdir.

Eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği bölümlerinde de, daha önce eğitim fakülteleri bünyesinde özerk bir yapıya sahip olan eğitim yüksekokullarında yaşanan yeterli sayıda ve nitelikte öğretim elemanı olmaması, var olan öğretim elemanlarının çoğunun akademik formasyondan yoksun olmaları, bir kısmının da hiçbir öğretmenlik deneyiminin olmaması gibi eğitimin ve öğretimin niteliğini olumsuz yönde etkileyen ve kurumun işlevlerini yerine getirmesini engelleyen sorunlar sürmüştür. Öte yandan, 1982 yılından bu yana ülkenin öğretmen gereksinimini karşılamada en önemli kurum olan ve öğretmen niteliğini yükselmesinde önemli katkıları olan eğitim fakültelerinin kuruluşlarında bu yana geçen 15 yıllık süre içinde daha çok lise alan öğretmenlikleri alanlarına ağırlık vermeleri, sınıf öğretmenliği açığının giderek daha fazla artmasına neden olmuştur. Bu açık, özellikle 1997-1998 öğretim yılında sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmesiyle birlikte daha da önemli duruma gelmiştir. Bakanlık bu açığı öğretmenlik sertifikası bile olamayan yüksekokul mezunu kişileri ilköğretim okullarında görevlendirerek kapatma yoluna gitmiştir. Bu durum, eğitim fakültelerinin yapısının ve

Eğitim fakültelerindeki öğretmenlik eğitimi programlarının yapısı 1997 yılında, sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim okulunun eğitim programına uygun olarak düzenlenmiştir.

görevleri gereği uygulamak durumunda oldukları öğretmenlik eğitimi programlarının yeniden düzenlenmesini gerekli kılmıştır (YÖK, 1998, s.14).

Bu gerekliliğe dayanılarak, eğitim fakültelerinin öğretmenlik eğitim programları, YÖK ve Dünya Bankası işbirliğinde yürütülen Milli Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında 1997 yılında yeniden yapılandırılmıştır. Eğitim fakültelerinde 1998-1999 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan bu yeni yapı gereğince, ilköğretim alanına öğretmen yetiştirmek üzere eğitim fakültelerinde İlköğretim Bölümü ve bu bölüm içerisinde Sınıf Öğretmenliği Programı açılmıştır. Bu yeni düzenlemeye göre eğitim fakültelerinin bölümleri ve bu bölümler içinde yer alan öğretmenlik eğitim programları Tablo 6.2'de verilmiştir.

Tablo 6.2
Eğitim Fakültelerindeki Bölümler ve Programlar

BÖLÜMLER	PROGRAMLAR
İlköğretim Bölümü	Okulöncesi Eğitim Öğretmenliği (4-6 yaş) Sınıf Öğretmenliği (1.-5. sınıflar) Matematik Öğretmenliği (6.-8. sınıflar) Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (6.-8. sınıflar) Fen Bilgisi Öğretmenliği (6.-8. sınıflar)
Türkçe Eğitimi Bölümü	Türkçe Öğretmenliği (6.- 8. sınıflar)
Yabancı Diller Eğitimi Bölümü	İngilizce Öğretmenliği (4/6.-12. sınıflar) Almanca Öğretmenliği (4/6.-12. sınıflar) Fransızca Öğretmenliği (4/6.-12. sınıflar)
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü	Müzik Öğretmenliği (1.-12.sınıflar) Resim- İş Öğretmenliği (1.-12. sınıflar)
Beden Eğitimi Bölümü	Beden Eğitimi Öğretmenliği (1.-12. sınıflar)
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği
Özel Eğitim Bölümü	Zihin Engellilerin Öğretmenliği (1.-12. sınıflar) İşitme Engellilerin Öğretmenliği (1.-12. sınıflar) Görme Engellilerin Öğretmenliği (1.-12. sınıflar) Çok Engellilerin Öğretmenliği (1.-12. sınıflar) Üstün Zekalıların Öğretmenliği (1.-12. sınıflar)
Eğitim Bilimleri Bölümü	

Bu yeni düzenlemenin getirdiği en önemli yenilikler şöyle özetlenebilir (YÖK, 1998, s.20-24):

- Okulöncesi öğretmenliği ile ilköğretim sınıf ve alan öğretmenliği programlarının ilköğretim bölümü içerisinde toplanmıştır.
- Tüm öğretmenlik eğitimi programlarında yan alan uygulamasının daha etkili ve işlevsel biçimde düzenlenmiştir.
- Öğretim programlarında alan bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi alanlarındaki uygulamalı derslerin ağırlığının artırılması, okul-fakülte işbirliğinin öğretmen adaylarının okul içinde daha çok deneyim kazanmalarını sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmiştir.
- Ortaöğretim alan öğretmenliği programlarında süre uzatılmış ve tezsiz yüksek lisans düzeyine çekilmiştir.
- Öğretmenlik sertifikası programlarının sadece öğretmen açığı olan alanlarda Yükseköğretim Kurulu'nun izniyle açılması kararlaştırılmıştır.

Eğitim fakültelerindeki öğretmenlik eğitimi programlarının içeriğinde özellikle derslerin adları, dönemleri ve haftalık ders saatleri gibi boyutlarında yeni değişiklikler yapılmış ve bu değişikliklerin 2006-2007 öğretim yılından itibaren birinci sınıflardan başlanarak uygulamaya konulmuştur.

Özet

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923-1973 yılları arasında uygulanan sınıf öğretmeni yetiştirme modellerini tanımlamak

1924-1954 yılları arasında, ilkokul öğretmenlerinin eğitiminde biri şehir ve kasabalardaki ilkokullar, diğeri de köylerdeki ilkokullar için iki ayrı öğretmen yetiştirme model uygulanmıştır. Bu tarihler arasında köy ilkokulları için öğretmen yetiştiren kurumlar, köy muallim mektepleri (1927-1933), eğitmen kursları (1936-1946), köy öğretmen okulları (1938- 1940) ve köy enstitüleri (1940-1954); şehir ve kasaba ilkokulları için öğretmen yetiştiren okullar da Cumhuriyetin ilk yıllarında adları ilk muallim mektepleri olan ilköğretmen okullarıdır. 1954 yılından itibaren köy ve şehir okulları için ayrı öğretmen yetiştirme uygulamasına son verildiğinden, ilköğretmen okulları 1974 yılına kadar ilköğretim alanına öğretmen yetiştiren tek kurum olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında köy ve şehir ilkokulları için ayrı öğretmen yetiştirme uygulamalarının nedenlerini açıklamak

Kurtuluş Savaşı sonrası ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ve ekonomik koşulların gereği olarak, toplumsal kalkınmanın köyden başlatılması, bunun için tarımsal üretimin temel kaynağı olan köylünün eğitilmesi düşüncesi, buna karşın yetiştirilen ilkokul öğretmenlerinin nüfusun %80'ninin oturduğu köyler için sayıca yetersiz kalması ve bu alanda yetişen öğretmenlerin niteliklerinin köye uygun olmaması ve onların da köye gitmek istememeleri gibi nedenler, köylerde görev yapacak öğretmenlerin, çocukların eğitimi için gerekli olan öğretmenlik bilgi ve becerilerinin yanı sıra sağlık, teknik/sanat, tarım, hayvancılık vb. alanlarda da köylünün eğitilmesine katkıda bulunabilecek bilgi ve becerilerle donatılmış, köyün sosyal ve ekonomik yaşamını bilen ve bu yaşama uyum sağlayabilecek öğretmenlerin yetiştirilmesini gerekli kılmıştır.

1923-1954 yılları arasında köy ilkokulları için sınıf öğretmeni yetiştiren eğitim kurumlarının amaç ve işlevlerini tanımlamak

Bu yıllar arasında köy ilkokulları için öğretmen yetiştirmek amacıyla uygulanan eğitmen kursu, köy öğretmen okulu ve köy enstitülerinin temel amacı, köyden alıp köye verme ilkesi uyarınca, köy yaşamından gelen çocukları köylünün eğitim düzeyini, toplumsal yaşamını ve ekonomik üretimini iyileştirmesini sağlayacak bilgi ve becerilerle donatılarak bir öğretmen, toplumsal lider ve örnek insan ve üretici olarak yetiştirmekti. Bu amaç doğrultusunda uygulanan eğitim programlarında öğretmenlik meslek bilgi ve becerisinin yanı sıra tarım, sanat ve meslek dallarında da uygulama çalışmalarla gerekli bilgi ve becerileri kazandırırcı eğitim- öğretim uygulamalarına yer verilmiştir.

Köy Enstitülerinde uygulanan eğitim-öğretim etkinliklerinin temel özelliklerini sıralamak

Köy enstitülerinin kuruluş amacı, köy öğretmeni ve köye yarayan meslek ustası yetiştirmek olduğu için, eğitim-öğretim etkinlikleri bu iki alanda yoğunlaşmıştır. Buna göre, eğitim-öğretim etkinliklerinin bir bölümünü, öğrencilerin öğretmen olarak yetiştirilmeleri için genel kültür ve alan bilgisi dersleri ile öğretmenlik meslek bilgisi alanındaki kuramsal ve uygulamalı dersler kapsıyordu. Öğretmen adaylarının aynı zamanda köylünün temel uğraşısı olan tarım ve hayvancılık alanında yeni üretim alanlarının ve tekniklerini öğretecek bir tarımcı, temel sağlık sorunlarında yardımcı alacak bir sağlıkçı ve onlara günlük yaşamlarında gereksinimleri olan yapı işleri, marangozluk, demircilik gibi ustalık gerektiren işlerde yardımcı olacak bir meslek adamı olarak yetiştirilmelerine dönük dersler ve uygulamalı çalışmalar da eğitim-öğretim etkinliklerinin bir diğer boyutunu oluşturuyordu.

AMAÇ 5

1923-1973 yılları arasında sınıf öğretmeni yetiştiren ilköğretmen okullarında yapılan yapısal ve eğitsel düzenlemeleri özetlemek

İlköğretmen okullarının, 1923-1924 öğretim yılında beş yıllık ilkokuldan sonra üç yıl olan, 1924-1925 öğretim yılında beş yıla, 1932-1933 öğretim yılında altı yıla çıkarılmıştır. Altı yıllık ilk öğretmen okullarının üç yıllık birinci devresinde genel kültü ağrılıklı ortaokul programı, ikinci devresinde de öğretmenlik programı uygulanmıştır. Ancak bu okulların birinci devresi zaman içinde kaldırılmış ve üç yıllık öğretmenlik eğitimi verilen okullar olarak düzenlenmişlerdir. 1954 yılında köy enstitülerinin yerine kurulan ilköğretmen okullarında birinci devre yeniden açılmıştır. Böylece biri ortaokuldan sonra öğrenci alan üç yıllık, diğeri de ilkokul bitiren öğrencilerin alındığı altı yıllık iki ilköğretmen okulu olmuştur. 1970-1971 öğretim yılından itibaren bu okulları süresi ilkokuldan sonra yedi, ortaokuldan sonra dört yıla çıkarılmıştır.

AMAÇ 6

1974-1982 yılları arasında sınıf öğretmeni yetiştiren eğitim enstitülerinin temel özelliklerini tanımlamak

1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Yasası'nda tüm eğitim basamaklarında görev yapacak öğretmenlerin en az iki yıllık bir yüksek öğrenim görmeleri zorunluluğu getirilince, ortaöğretim düzeyinde olan ilköğretmen okullarının sınıf öğretmeni yetiştirme görevi 1974-1975 öğretim yılından itibaren iki yıllık eğitim enstitülerine verilmiştir. Eğitim enstitülerinin çoğu, kentlerdeki ilk öğretmen okullarının binalarında açılmıştır. Eğitim enstitüleri, öğrencilerini lise mezunu olan ve Üniversiteye Giriş Sınavı puanına göre ayrıca bir seçme sınavı yaparak alıyordu. Ancak daha çok düşük puanlı öğrenciler bu okulları seçtikleri için öğrenci niteliği düşmüştür. 70'li yıllarda toplumun her kesiminde yaşanan siyasi kutuplaşma, eğitim enstitülerine de yansıdığından öğretim elemanı atamaları ve öğrenci seçimi siyasi tercihe göre yapıldığından hem gereğinden fazla öğrenci alınmış hem de eğitim-öğretimin niteliği giderek düşmüştür. Ayrıca siyasi görüş farklılıklarına dayanan öğrenci çatışmaları nedeniyle normal eğitim-ve öğretim süresi uygulanamamıştır. Çoğu kez iki yıllık eğitim birkaç aya sıkıştırılarak yapılmış, bu da eğitim sistemine oldukça nitelik yönünden yetersiz öğretmen girdisine neden olmuştur.

AMAÇ 7

1982 yılından günümüze kadar sınıf öğretmenliği eğitiminde kurum ve program boyutunda yapılan yeni düzenlemelerin özelliklerini değerlendirmek

1981 yılında çıkarılan Yükseköğretim Yasası ortaöğretimden sonraki tüm eğitim kurumlarını üniversiteye bağlanmasını öngördüğünden, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim enstitüleri de, 1982-1983 öğretim yılından itibaren eğitim yüksekokuluna dönüştürülerek üniversitelere bağlanmışlardır. Eğitim yüksekokullarının öğrenim süresi 1989-1990 öğretim yılında dört yıla çıkarılmıştır. 1992 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun kararı ile eğitim yüksekokulları eğitim fakültelerinin içinde sınıf öğretmenliği bölümü olarak örgütlenmiştir. 1997 yılında Yükseköğretim Kurulu tarafından eğitim fakültelerindeki öğretmenlik eğitimi programlarının yeniden düzenlenmesi kapsamında da İlköğretim Bölümü kurulmuş ve Sınıf Öğretmenliği Bölümü de 1998-1999 öğretim yılından itibaren bu bölüm içinde Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı olmuştur. Sınıf öğretmenliği programları eğitim yüksekokullarında öğrenim süresinin dört yıla çıkarılmasına paralel, 1990-1991 öğretim yılında yeniden düzenlenmiştir. Bu program, küçük değişikliklerle sınıf öğretmenliği eğitimi eğitim fakültelerine aktarılınca da uygulanmıştır. Ancak tüm öğretmenlik eğitimi programlarında olduğu gibi, sınıf öğretmenliği programı da 1998-1999 öğretim yılında yeniden düzenlenmiştir. Yükseköğretim Kurulu, 2006 yılında öğretmen eğitimi programlarında yeni bir düzenleme daha yapmıştır. Yeni sınıf öğretmenliği programı, 2006-2007 öğretim yılında birinci sınıflardan başlanarak uygulamaya konulmuştur.

Kendimizi Sınayalım

1. Köy enstitülerinin kuruluşu hangi Milli Eğitim Bakanı tarafından gerçekleştirilmiştir?
a. Mustafa Necati Bey
b. İsmail Hakkı Baltacıoğlu
c. Saffet Arıkan
d. Hasan Ali Yücel
e. İsmail Hakkı Tonguç

2. Köy eğitmen kurslarının başarısız olmasının **temel** nedeni aşağıdakilerden hangisidir?
a. Kurslarda görev alacak yeterli sayıda nitelikli öğretmen bulunamaması
b. Eğitmen kursuna katılacak yeterli aday bulunamaması
c. İlk kurs uygulamasında kursa katılanların istenilen başarıyı gösterememeleri
d. Kursun eğitim programının ağır olması nedeniyle kursa katılanları çoğunun kurstan ayrılmaları
e. Eğitmen kursu açılacak uygun yerlerin bulunamaması

3. Türkiye'de eğitim sisteminin her basamağında görev alacak öğretmenlerin **en az** iki yıllık bir yükseköğrenim görmeleri zorunluluğu hangi yasal düzenlemeye dayanır?
a. 1981 tarihli ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası
b. 1973 tarihli ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası
c. 20 Temmuz 1982 tarihli ve 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
d. Talim Terbiye Kurulunun 18 Mart 1970 tarihli kararı
e. 1982 yılında toplanan On Birinci Mili Eğitim Şûrası kararı

4. Eğitmen kurslarının **temel** hedefi aşağıdakilerden hangisidir?
a. Beş sınıflı köy ilkokulları için öğretmen yetiştirmek
b. Üç sınıflı köy ilkokulları için öğretmen yetiştirmek
c. Şehir ve kasabalardaki üç sınıflı ilkokullar için öğretmen yetiştirmek
d. Nüfusu 150'den küçük birbirine yakın birkaç köy için gezici öğretmen yetiştirmek
e. Nüfusu 400'den büyük köyler için öğretmen yetiştirmek

5. Aşağıdakilerden hangisi köy enstitülerinin kuruluş ve kapanış tarihlerini gösterir?
a. 1936-1946
b. 1939-1952
c. 1940-1946
d. 1940-1947
e. 1940-1954

6. Sınıf öğretmenliğinin öğrenim süresinin dört yıla çıkartıldığı tarih aşağıdakilerden hangisidir?
a. 1973
b. 1982
c. 1989
d. 1992
e. 1997

7. Aşağıdakilerden hangisi köy enstitülerine alınacak öğrencilerin sahip olmaları gereken **temel** koşulu gösterir?
a. Köyde yetişen, okuma yazma bilen ve askerliğini çavuş olarak yapmış olanlar
b. Üç sınıflı eğitmenli köy ilkokullarını bitirmiş olanlar
c. Köyde yetişen ve beş sınıflı ilkokulu bitirmiş olanlar
d. Beş yıllık ilkokulu bitirmiş ve köyde çalışmayı kabul eden herkes
e. Okuma yazma bilen, 15 yaşından küçük ve seçme sınavının kazananlar

8. Sınıf öğretmenlerinin yetiştirilmesi görevi hangi öğretim yılından itibaren üniversitelere verilmiştir?
a. 1973-1974
b. 1980-1981
c. 1982-1983
d. 1989-1990
e. 1992-1993

9. Aşağıdakilerden hangisi köy enstitülerinin kapatılmasında etkili olan etmenlerden biri **değildir**?
a. Köy Enstitüleri Yasası'nın süresini doldurmuş olması
b. Son yıllarda köy enstitülerinin eğitim programlarında genel bilgi derslerine daha fazla yer verilmesi
c. Kimi siyasetçi, yönetici ve eğitimcilerin uygulamanın başarısız olduğu görüşünü savunmaları
d. Öğretmen yetiştiren bir kurumda bir kişinin hem öğretmen hem de başka bir meslek adamı olarak yetiştirilmesinin eğitsel yönden yanlış olduğu görüşünü savunanların artması
e. Köy-kent ayırımının gereksiz olduğunu savunanların artması

10. Aşağıdakilerden hangisi, 1998- 1999 öğretim yılından itibaren uygulanan öğretmenlik eğitim programlarının özellikleri arasında **yer almaz**?
a. Bu programda uygulamalı öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin ağırlığı artmıştır.
b. Bu programda yan alan uygulamasına önem verilmiştir.
c. Bu programda alan derslerinin öğretimine ilişkin dersler artırılmıştır.
d. Bu programda genel kültür derslerinin ağırlığı alan bilgisi derslerine göre daha fazladır.
e. Bu programda öğretmenlik programları ilköğretimin yapısına uygun biçimde düzenlenmiştir.

Yaşamın İçinden

Nasırlı Ellerden Beethoven

Ertesi gün sabah karanlığında evimizin kapısı "güm, güm!" çalındı. Fırladım, açtım, kara yağız bir çocuk, "Bizi alır mısınız?" diye sordu.

Giyinip geleceğimi söyleyerek onu yolladım enstitüye. Daha içeriye girerken takıldılar peşime ve hemen anlatmaya başladılar serüvenlerini. Gerede'den geliyorlarmış. Konuşmaya ön ayak olan çocuğun adı Şakir Karataş'mış. Diyeceklerini bir çırpıda tamamladı:

- Ben okumaya çok meraklıyım. İlkokulu bitirdikten sonra okumamı sürdürecek yer bulamadım. Ben de çırak durdum bir helvacıya. Günün birinde ustanın getirdiği gazetelerden bir parça koparıp helva sararken, "Arifiye'de köy çocuklarını okutacak bir enstitü kuruluyor" diye bir yazı ilişti gözüme. Hemen oturdum, bunu adamakıllı okudum. İşi de şuradan buradan soruşturup inceledim. Benim gibi meraklı arkadaşlara duyurdum meseleyi. Söz birliği ettik, hep toplanıp geldik işte.

Yanlarında getirdikleri diplomalarını, kimlik cüzdanlarını gözden geçirdik ve hepsini aldık. Ertesi günü Aziz önüne kattığı bir çocukla bizim odaya girdi, dedi ki:

- Bu da kendi gelen. Enstitüye yazılmak istiyormuş. Pek yalvardı. Ben de sınavsız olmaz bu iş. Ama seni öyle zora sürmeyeceğim, dedim, kolay tarafından tutacağım. "Aç avuçlarını, göreyim bakayım nasır tutmuş mu tutmamış mı? İşte benim sınavım böyle."

Çocuk avuçlarının içini açmış, nasır yerlerini göstererek, "-Ben özbeöz köylüyüm. Ham insanlardan değilim, işe yatkınım" demiş.

Aziz de Enstitüye öğrenci olarak yazılmanın kolay olmadığını anlatmak istemiş,

- Burada taş kırdırırlar; bel belletirler; yol yaptırırlar, duvar ördürürler, çift sürdürürler, hayvan güttürürler... diye bin dereden su getirmiş. Ama çocuk diretmiş,
- Her şeye razıyım. Hepsinin hakkından gelirim, beni alın.

İstek bu denli güçlü olunca bunun arkasında kale gibi işe yararlık var diye düşündük ve aldık elbet.

.....

Arifiye Köy Enstitüsüne pek çok konuk ve inceleyici geliyordu. Londra Üniversitesinden Prof. Hamley ve eşi iki kere geldiler; türkülerimize ve milli oyunlarımıza hayran olmuşlardı. Prof. Hamley, bizi incelesinler diye Irak maarif mensuplarına tavsiyede bulunmuş, Bağdat'tan İlköğretim Genel Müdürü geldi.

Bizim en sevgililerimiz rahmetli İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel, bir keresinde bütün İstanbul Üniversitesi profesörlerini ve sonra hem İstanbul hem Ankara gazete sahip ve yazarlarını konuk ettiler bize.

Profesörlere verdiğimiz konserde (orkestranın ve koronun seslendirdiği) şunlar vardı: Beethoven, Schubert, Schumann, Haendel, H. Daner, Offenbach, iki ve tek sesli halk türküleri (Emirdağı, Şu Sillenin, Yaz Olunca, Köroğlu). Bu konser bazı değişikliklerle gazetecilerin ziyaretinde de tekrar edildi ve gazeteler günlerce bundan söz ettiler.

Bu konserden birkaç ay sonra Sayın Prof. Fah. Ziya Fındıkoğlu Arifiye'ye geldi ve bize şunları söyledi:

- O konserde yanımda oturan Alman ve İsviçreli profesörler, konser bitince, "Bunlar köylü çocukları mı hakikaten?" diye sordular. "Evet, hiç katıksız köy çocukları" dedim onlara; o vakit bunlardan biri: "Biz hem hayranız hem şaşırıyoruz. Berlin'de de Beethoven bu kadar duyularak çalınabilir.. bu ne duyuş ne kabiliyet.." Bu sözleri o gün size ulaştıramamıştım, şimdi borcumu ödüyorum.

Gözlerim doldu sevinçten. Bunu çocuklarımıza naklettik, sevinçlerini vakur bir sekinet içinde (bütün sahici Türkler gibi) belli etmemeye çalıştılar. Birer ikişer gidip aletlerini almışlar; Ahmet Yol geldi:

- "Beethoven'i bir daha çalalım öyleyse diye toplandık, bekliyoruz sizi" dedi. Sersemler beni ağlatmak istiyorlardı her halde. Pek içten bir çalış oldu bu.

Ben ve arkadaşlarım birer Türk öğretmeni, nasıl kabarıyordu içimiz iftiharla, bu Türk köylü çocukları ile. Ve sonra onlar bu kutlu yurt toprakları üstüne daha ne değerler serptiler..

Bu çocuklar Modzart'ın, Verdi'nin, Bizet'in Gounod'un, Puceini'nin operalarını dinliyor, öğreniyorlardı. Itri'yi, Dede'leri biliyorlardı, Pir Sultan Abdal'ı, Karacaoğlan'ı, Emrah'ı Veysel'i dinliyor, söylüyorlardı. Bunlar benim canım çocuklarımdı...

Kaynak: Balkır, S. Edip. (1974). **Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946**. ss.81-83 ve ss. 217-218.

Okuma Parçası

İsmail Hakkı Tonguç (1867-1960)

Tonguç, Balkanlar'da Silistre'nin Tataratmaca köyünde doğdu. Silistre Rüştiyesini bitirdikten sonra Kastamonu Öğretmen Okuluna girdi, son sınıfta İstanbul Öğretmen Okuluna geldi ve 1918 yılında bu okuldan mezun oldu. 1918 ve 1921 yıllarında Almanya'da Ettlingen Öğretmen Okulunda ve Karlsruhe Güzel Sanatlar Okulunda resim-iş eğitimi gördü, 1925 yılında da Leipzig Pedagoji Enstitüsünde İş Eğitimi Seminerine katıldı. 1919-1921 yıllarında Eskişehir Erkek Öğretmen Okulunda, 1922- 1926 yılları arasında da Konya Lisesi, Adana ve Ankara Öğretmen Okullarında Resim-iş öğretmeni olarak görev yaptı. 1926 yılında Mustafa Necati'nin Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde Okul Müzesi Müdürlüğüne (bugünkü Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü) getirildi ve bu görevini 1935 yılına kadar sürdürdü. Bu arada Gazi Eğitim Enstitüsünde kuruluş çalışmalarına da katıldığı Resim-iş bölümünde öğretmen ve kısa bir süre de Enstitü müdür vekili olarak görev yaptı. 1935 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan tarafından İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirildi ve 1946 yılına kadar bu görevini sürdürdü. 1947-1948'de Talim ve Terbiye Heyet Üyeliğine atandı, 1948- 1949 yılında Ankara Atatürk Lisesi'nde resim öğretmenliği görevlerinde bulundu.

Tonguç'a göre, "Ülkenin nüfusunun %80'ini ve ekonominin en büyük gücünü oluşturan o köylü eğitim görmüyor. Kent insanlarının ve kent yaşamının gereksinimlerine göre düzenlenen okul sistemi ile bir eli toprakta taşta, bir elleri suda ağaçta olan geri üretim insanlarına ne verebilir. Onlar geri üretimden nasıl kurtarılabilir. Batı'nın gelişmiş sanayi toplumu yaşamına göre düzenlenmiş bir eğitim sistemi Türkiye için kopya edilerek bir yere varılamaz. Öyleyse, köyler için, çiftçi kesimi için tarım ve tekniğe dayalı ve mesleksel yetiştirmeyi içeren bir genel eğitim verilmelidir. Ülkemizde halk çocukları yaşamın zorlukları nedeniyle küçük yaşlardan başlayarak aile içinde önemli bir iş eğitimi görmekteydi. Eğitim için çocukları yaşamdan söküp, duvarlar arasında yetiştirmek yerine, kuşakları yaşamın içinde yetişkinlik yetki ve sorumluluklarıyla gerçek yaşamın işlerini öğretim aracı olarak kullanarak yetiştirmek gerekiyordu." Onun bu görüşünün, köy eğitmen kursları ve köy enstitüleri uygulamasında "Enstitü öğrencisi iş içinde iş vasıtasıyla ve iş için eğitilecektir." biçiminde anlam kazanmıştır. Ancak kimi yerli ve yabancı eğitimciler, iş yapanla eğitim gören aynı kişi olacağından eğitime işin sokulmaması düşüncesi ile onun bu görüşüne katılmıyorlar ve nüfusun %80'ini oluştursa da onlara göre eğitime köyden başlamak olası değildi, Batıda da böyle bir model yoktu. Oysa onun getirdiği yaklaşımlar Doğu ya da Batı gerçeklerine ve düzenlerine göre değil, kendi ülkesinin gerçeklerine, Kemalist devrimin gereksinimi olan insan gücünü yetiştirmeye yönelikti ve doğal olarak o günkü Türkiye gerçeklerinden kaynaklanıyordu.

Kaynak: Türkoğlu, Pakize. (2000). **Tonguç ve Enstitüleri**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. ss.15-95 ve Türkoğlu, Pakize. (1999). "İş ve Meslek Eğitimi", **75 Yılda Eğitim**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, ss.314-319'dan özetlenmiştir.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise "Köy Enstitüleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız yanlış ise "Eğitmen Kursları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise "1974- 1982 Yılları Arasında Sınıf Öğretmeni Yetiştirme" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise "Eğitmen Kursları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. e	Yanıtınız yanlış ise "Köy Enstitüleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise "Eğitim Yüksekokulları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise "Köy Enstitüleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise "1974- 1982 Yılları Arasında Sınıf Öğretmeni Yetiştirme" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise "Köy Enstitüleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. d	Yanıtınız yanlış ise "Eğitim Fakülteleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

1923- 1973 yılları arasında sınıf öğretmeni yetiştirmek için açılan eğitim kurumları sırasıyla şunlardır:

1. 1923-1954 İlk Muallim Mektebi/İlköğretim Okulu
2. 1927-1933 Köy Muallim Mektepleri
3. 1936-1946 Eğitmen Kursları
4. 1940-1954 Köy Enstitüleri
5. 1954-1973 İlköğretmen Okulları

Sıra Sizde 2

Ülke nüfusunun %80'inin yaşadığı köy kesimine olabildiğince kısa sürede temel eğitimi götürme zorunluluğu, köy yaşamına uyum sağlayacak, orada yaşacak ve yaşadığı çevreyi eğitim, kültür, sağlık, sosyal, siyasal ve üretim yönünden yönlendirecek liderler yetiştirme gerekliliği, köy ve şehir yaşamının, gereklilikleri ve gereksinimleri arasında belirgin farkların olması ve bu farklılığın köy ve şehirlerde öğretmen olacakları da etkilemesi gibi nedenlerle Cumhuriyetin ilk yıllarında köy ve şehir ilkokulları için ayrı öğretmen yetiştirme modelleri uygulanmıştır.

Sıra Sizde 3

Öğretmen adayını köyden seçme, köy gerçeklerine ve gereksinimlerine göre yetiştirme, tekrar köye verme ve öğretmeni;

- köyün eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayabilecek,
- köyde yaşayacak ve köy yaşamına uyum sağlayabilecek
- köye örnek uygulamalar götürebilecek ve
- köyde tarımsal üretimde niteliği ve verimliliği artırıcı önlemleri uygulamayı ve uygulatmayı becerebilecek nitelikte yetiştirme.

Sıra Sizde 4

Köy enstitülerinde uygulanan eğitim programının içeriği kurumun amaçları doğrultusunda üç boyutlu olarak düzenlenmiştir. Bu boyutlardan birisi, öğretmenlik eğitiminin gerektirdiği genel kültür, alan bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi öğrenimini kapsar. Bir boyutu tarım, sağlık ve meslek alanlarındaki kuramsal ve uygulamalı eğitim ve öğretimi kapsar. Programın bir diğer boyutunun da müzik, halk dansları, çevre gezileri, inceleme, kurum ziyaretleri vb. sosyal ve kültürel etkinlikleri kapsar.

Sıra Sizde 5

İlköğretmen okullarının öğrenim süresi 1924-1925 öğretim yılında beş yıla, 1932-1933 öğretim yılında altı yıla çıkarılmıştır. Altı yıllık ilk öğretmen okullarının üç yıllık birinci devresinde genel kültür ağırlıklı ortaokul programı, ikinci devresinde de öğretmenlik programı uygulanmıştır. Ancak bu okulların birinci devresi zaman içinde kaldırılmış ve üç yıllık öğretmenlik eğitimi verilen okullar olarak düzenlenmişlerdir. 1954 yılında köy enstitülerinin yerine kurulan ilköğretmen okullarında birinci devre yeniden açılmıştır. Böylece biri ortaokuldan sonra öğrenci alan üç yıllık, diğeri de ilkokul bitiren öğrencilerin alındığı altı yıllık iki ilköğretmen okulu olmuştur. 1970-1971 öğretim yılından itibaren bu okulları süresi ilkokuldan sonra yedi, ortaokuldan sonra dört yıla çıkarılmıştır. Dört yıllık ikinci devrede öğrencilerin üniversiteye girişlerini kolaylaştırmak için genel kültür dersleri artırılmıştır.

Sıra Sizde 6

1973 Milli Eğitim Temel Yasası gereğince, sınıf öğretmenlerinin eğitim yükseköğretim düzeyine alındığından, 1974-1982 yılları arasında sınıf öğretmenleri iki yıllık eğitim enstitülerinde yetiştirildiler. 1982 yılında iki yıllık eğitim enstitüleri, eğitim yüksekokulu adıyla üniversiteye bağlandılar, bu okulların öğrenim süresi 1989 yılında dört yıla çıkarıldı. 1992-1993 öğretim yılından itibaren sınıf öğretmenliği eğitimi eğitim fakültelerine verildi ve bu görev 1997 yılına kadar eğitim fakültelerinin içinde Sınıf Öğretmenliği Bölümleri tarafından yerine getirildi. 1998-1999 öğretim yılından itibaren de bu görevi İlköğretim Bölümü içinde Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı sürdürmektedir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akyüz, Yahya. (2004). **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2004**. (9. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Balkır, S. Edip. (1974). **Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946**. İstanbul: Hür Yayınevi.

Eşme, İsa. (2001). **Yüksek öğretmen Okulları**. İstanbul.

MEB - Milli Eğitim Bakanlığı. (1999). **Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim**. Ankara.

MEGSB - Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı. (1987). **Milli Eğitim Temel Kanunu ile İlköğretim ve Eğitim Kanunu**. Ankara.

Öztürk, Cemil. (2005). **Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Öztürk, Cemil. (1999). "Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Yetiştirme", **75 Yılda Eğitim**. (Edit. Fatma Gök). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, ss. 283-310.

Öztürk, Cemil. (1996). **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**. Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları.

Sakaoğlu, Necdet. (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türkoğlu, Pakize. (2000). **Tonguç ve Enstitüleri**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Türkoğlu, Pakize. (1999). "İş ve Meslek Eğitimi", **75 Yılda Eğitim**. (Edit. Fatma Gök). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, ss. 314-319.

YÖK- Yükseköğretim Kurulu. (1998). **Eğitim Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme Programlarının Yeniden Düzenlenmesi**. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Yayınları.

7

Genel Ortaöğretim

Ortaöğretim, "Toplumun temelini oluşturacak insanların yetiştirildiği, gençlerin kendilerini tanıyıp kişiliklerini ve yeteneklerini geliştirecekleri ve kendilerini geliştirme fırsatlarını bulabilecekleri bir öğrenim basamağıdır." (Okçabol, 1999, s.181). Ortaöğretimin amaç ve görevleri, "Milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, öğrencileri çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime ve hem mesleğe, hem de yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır." (Milli Eğitim Temel Kanunu, Md. 28).

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *Türk Eğitim Sisteminde ortaöğretimin amacını ve önemini açıklayabilecek,*
- *1923-1972 yılları arasındaki genel ortaöğretimle ilgili yasal düzenlemeleri tanımlayabilecek*
- *1923-1972 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki yapısal düzenlemeleri özetleyebilecek,*
- *1923-1972 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki sayısal gelişmeleri değerlendirebilecek,*
- *1973-2007 yılları arasındaki genel ortaöğretimle ilgili yasal düzenlemeleri tanımlayabilecek,*
- *1973-2007 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki yapısal düzenlemeleri özetleyebilecek,*
- *1973-2007 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki sayısal gelişmeleri değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Ayşegül, yaşadığı ilçede tek lise olan Atatürk Lisesi'nde öğrenciydi. Babasının karşı çıkmasına rağmen, ilköğretimden sonra öğrenimine devam etmekte direnmiş, özellikle de annesinin yardımı ile, liseye gidebilen ilçedeki az sayıdaki kız öğrencilerden biri olabilmişti. Üstelik kendisinden küçük olan dört kardeşinin bakımında da annesine yardım etmek zorundaydı. Ayşegül, ilkokul öğretmeni gibi iyi bir öğretmen olmak istiyordu. Ancak, yeterli öğretmen olmadığından lisede birçok dersi ya boş geçmiş ya da başka alanlardan öğretmenlerce doldurulmuştu. Bu durum, üniversiteye giriş sınavındaki şansını azalttığı için Ayşegül'ü üzüyordu. Bazı arkadaşları gibi hafta sonlarında il merkezindeki özel ÖSS'ye hazırlık kursuna gidebilme olanağı da yoktu. Ama Ayşegül'ün öğretmen olabilmesi için, üniversite sınavında başarılı olması gerekiyordu. Bu yüzden, amacına ulaşabilmek için derslerine çok çalışıyordu. Ayşegül, çok çalışmasının ödülünü aldı ve okulunu birincilikle bitirdi. Bu, hem kendisini hem de ailesini çok mutlu etmişti. Sonunda, üniversite sınavının zamanı da gelmişti. Sınavdan bir gece önce rüyasında öğretmen olduğunu, öğrencilerine ders anlattığını gördü. Sınav sabahı umutla uyandı ve sınava büyük bir heyecanla girdi. Sınav başladığında soru kitapçığındaki sorulara öylece bakakaldı. Soruların çoğunluğu hiç bilmediği konularla ilgiliydi. Şaşırdı, ama yine de tüm soruları yanıtlamaya çalıştı; ancak yanıtlamadığı ya da yanıtından emin olamadığı sorular da az değildi. Sınavdan çıktığında, sınav öncesi heyecanının yerini üzüntü almıştı. Acaba sınavı kazanabilecek miydi, kazansa da aldığı puanı yeterli olacak mıydı, çok istediği bir öğretmenlik programına yerleştirilebilecek miydi? Lisede çok çalışmış, üstelik okul birincisi de olmuştu; ancak sınavda istediği gibi başarılı olamamıştı. Suç kendisinde mi dershaneye gitmemesinde mi öğretmeni olmayan derslerde mi sınav sorularında mı?

Anahtar Kavramlar

- *Türk Eğitim Sistemi*
- *Ortaöğretim*
- *Ortaöğretimin Amacı*
- *Genel Ortaöğretim*
- *Heyet-i İlmiye*
- *Milli Eğitim Şûrası*
- *Kalkınma Planı*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *GENEL ORTAÖĞRETİMİN AMACI, İŞLEVİ VE ÖNEMİ*
- *1923-1972 YILLARI ARASINDA GENEL ORTAÖĞRETİMDEKİ YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER VE SAYISAL GELİŞMELER*
- *1973-2007 YILLARI ARASINDA GENEL ORTAÖĞRETİMDEKİ YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER VE SAYISAL GELİŞMELER*

GİRİŞ

Her ülkenin eğitim sisteminin yapı, amaç, işlev ve işleyiş yönünden düzenlenmesinde toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik özelliklerinin çok büyük etkisi vardır. Örneğin, Osmanlı Devleti'nde toplumun sosyal düzeninde din egemen olduğundan, eğitim sistemi içinde yer alan okulların temel amacı, dini eğitim-öğretim vermekti. Gene Osmanlı Devleti'nde toplumun ekonomik yapısı, sanayi ağırlıklı bir üretime dayanmadığından mesleki teknik okulların geliştirilmesine fazla önem verilmemiştir. Ancak, devletin güç kaynağı olan ordunun güçlendirilmesi için askeri okulların geliştirilmesine, aynı zamanda da özellikle devletin yönetim ve hizmet birimlerinde görev alacak elamanların yetiştirilmesi için ortaöğretim okullarına daha fazla önem verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, kuruluşundan itibaren çağdaş, eşitlikçi, girişimci, katılımcı bir toplum düzeni oluşturmak öngörülmüş ve topluma yeni görüşler, yeni düşünceler ve yeni değerler kazandırmak amaçlanmıştı (Doğan, 1999, s.195). Kısaca "Çağdaş uygarlık düzeyine erişme" olarak tanımlanan bu amacın gerçekleştirilmesi için Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim basamaklarındaki okullar yeniden yapılandırılmış ve bu okullarda yeni eğitim programları uygulamaya konmuştur.

Bu ünitede, Türk Eğitim Sistemi içinde ortaöğretimin amacı, işlevi ve önemi açıklandıktan sonra, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar genel ortaöğretim alanındaki yasal ve yapısal düzenlemeler ile sayısal gelişmeler Milli Eğitim Temel Yasası'na kadar olan dönem (1923-1972) ve Milli Eğitim Temel Yasası'ndan günümüze kadar olan dönem (1973-2007) olmak üzere iki zaman dilimi içerisinde incelenmiştir.

ORTAÖĞRETİMİN AMACI, İŞLEVİ VE ÖNEMİ

Hemen tüm ülkelerin eğitim sistemlerinde ortaöğretim, zorunlu ilköğretim ya da temel eğitim ile yükseköğretim arasında yapılandırılan bir ara eğitim basamağını oluşturur. Bu açıdan, temel eğitimden sonra yükseköğretim ve iş yaşamı için bir geçiş basamağı ya da girdi kaynağı olan ortaöğretimin işlevleri hem yükseköğretimin beklentilerine hem de iş yaşamının gereksinimlerine göre belirlenir. Buna göre, ortaöğretimin amacı, temel eğitimden kendisine gelen insan kaynaklarının öğrenme yetilerini ve bilgi birikimlerini geliştirerek onları, ilgi, istek, yetenek ve yeterlikleri doğrultusunda ileri öğrenim süreçleri ile üretim ve hizmet süreçlerine katabilecek nitelikte yetiştirmektir. Bu işlevinin gereği olarak ortaöğretim basamağında, genel eğitim, mesleki- teknik eğitim ve güzel sanatlar eğitimi programları uygulanan çeşitli okullar yer alır (Sağlam, 2003).

Türk Eğitim Sistemi içerisinde genel eğitim amaçlı ortaöğretim, 1923-1973 yılları arasında birinci devresini üç yıllık ortaokulun, ikinci devresini de üç yıllık lisenin oluşturduğu iki devreli bir eğitim basamağı olarak düzenlenmiştir. 1973 yılında çıkarılan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nda, 6-14 yaş arasındaki tüm çocuklar için sekiz yıllık bir ilköğretim öngörüldüğünden, 1974-1975 öğretim yılından itibaren ortaokul ilköğretimin ikinci devresini oluşturmuştur. Bu yasadan sonra sekiz yıllık ilköğretimden sonraki üç-dört yıllık genel ve mesleki-teknik eğitim amaçlı okullar *Lise* adını alarak ortaöğretim basamağını oluşturmuşlardır. Ortaöğretim basamağında yer alan liselerde öğrenim süresi 2005-2006 öğretim yılından itibaren dört yıla çıkarılmıştır.

Ortaöğretim basamağında yer alan genel eğitim amaçlı liselerde, 1923-2005 yılları arasında, öğrenim süresi hazırlık sınıfı dışında üç yıl idi. Bu süre 2005-2006 öğretim yılından itibaren dört yıla çıkarılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde, Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yıllardan itibaren devletin üretim ve hizmet birimlerinde gereksinim duyduğu nitelikli ara işgücünü yetiştirme işlevini üstlenen ortaöğretimin geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Örneğin, Atatürk, 1922 yılında ortaöğretimin amacının; ülkenin gereksinim duyduğu çeşitli mal ve hizmetleri üretecek meslek elemanlarını yetiştirmek ve yükseköğretime aday bireyler yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir (Doğan, 1999, s.197). Başka bir deyişle, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ortaöğretimin amacı, öğrencileri iş yaşamına ve yükseköğretime hazırlamak olarak açıklanmıştır. Aynı biçimde 1973 Milli Eğitim Temel Yasası'na (MEB, 2006a) göre de, ortaöğretimin amacı, "Öğrencilere ortaöğretim düzeyinde asgarî ortak bir genel kültür vererek onlara birey ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak, yurdun sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilinci ve gücünü kazandırmak, öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime, hem yükseköğretime hem mesleğe he de yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır." (Madde 28).

Ortaöğretim basamağında çeşitli programlar uygulayan liseler yer alır. Amaçlarına göre bu programlar, genel ortaöğretim ve mesleki- teknik ortaöğretim olmak üzere iki kümede toplanmaktadır. İlköğretimi bitiren öğrenciler, istek ve yetenekleri doğrultusunda ve kimi koşulları yerine getirmeleri durumunda bu programlardan birine devam ederler.

Genel ortaöğretimin öncelikli amacı, öğrencileri yükseköğretime hazırlamaktır.

Genel ortaöğretimin amacı; öğrencileri ortaöğretim seviyesinde asgari genel kültüre sahip, toplumun sorunlarını tanıyan, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan insanlar olarak yetiştirmek ve yükseköğretime hazırlamaktır. Genel ortaöğretim; genel liseler, Anadolu liseleri, fen liseleri, sosyal bilimler liseleri, Anadolu öğretmen liseleri, spor liseleri, Anadolu güzel sanatlar liseleri ve çok programlı liselerden oluşmaktadır.

Mesleki ve teknik ortaöğretimin öncelikli amacı, öğrencilerin bir meslek dalında nitelikli ara iş gücü olarak yetişmelerini sağlamaktır.

Meslekî ve teknik ortaöğretim; iş ve meslek alanlarına iş gücü yetiştiren ve öğrencileri yükseköğretime hazırlayan öğretim kurumlarıdır. Meslekî ve teknik ortaöğretim; erkek teknik öğretim okulları, kız teknik öğretim okulları, ticaret ve turizm öğretimi okulları ve din öğretimi okullarından oluşmaktadır.

İlköğretimi bitiren öğrencileri çeşitli eğitim programları aracılığıyla iş yaşamına ya da yükseköğretime hazırlaması, yetiştirdiği öğrenci niteliği ile üretim ve hizmet alanlarındaki işgücünün ve yükseköğretim alanında da eğitimin niteliğini doğrudan etkilemesi açısından Türk Eğitim Sistemi içinde önemli bir rolü olan ortaöğretim, aynı zamanda amaç ve işlevleri yönünden önemli sorunların yaşandığı bir eğitim basamağıdır. Ortaöğretimde yaşanan bu sorunlardan önemlileri ünitenin sonunda özetlenerek verilmiştir.

SIRA SİZDE 1

Türkiye'de genel ortaöğretime olan talebin giderek artmasının nedenleri ve sonuçları nedir?

1923-1972 YILLARI ARASINDA GENEL ORTAÖĞRETİMDEKİ YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER VE SAYISAL GELİŞMELER

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda eğitim alanında yapılan çalışmalar, ulusal, çağdaş ve laik bir eğitim sistemi kurmak ve ülke genelinde yaygınlaştırmak çabasında yoğunlaşmıştır. Bu nedenle, eğitim sisteminin çağdaş bir yapıya kavuşturulması için yasal dayanakları ve yapısal özellikleri, okullar ve eğitim programları okulöncesinden yükseköğretime kadar yeniden düzenlenmiştir.

Bu bölümde, Cumhuriyetin kuruluşundan (1923) eğitim sistemini yeniden düzenleyen Milli Eğitim Temel Yasası'nın çıkarılmasına (1973) kadar olan sürede, genelde eğitim sisteminin bütününe, özelde de genel ortaöğretime ilişkin yasal ve yapısal düzenlemeler ile sayısal gelişmeler açıklanacaktır.

Yasal ve Yapısal Düzenlemeler

Milli bir eğitim sistemi oluşturma çalışmalarının ilk yasal dayanağını 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde alınan kararlar oluşturmuştur. Kongrenin açılış konuşmasında Atatürk, çağdaş Türkiye'nin kurulmasında ve yaşatılmasında etkili bir eğitim sisteminin gerekliliğini vurgulayarak yılladır ihmal edilmiş olan eğitim sisteminin yeniden kurulması için yoğun bir çaba harcanması gerektiğini belirtmiştir (Kaya, 1989, s.16-17). Eğitimin milli, laik, çağdaş bilime dayalı, eşitlikçi ve işlevsel olmasının gerekliliği üzerinde durulan Maarif Kongresi'nde ortaöğretimin yeniden yapılandırılması ve eğitim programlarının yeniden düzenlenmesi konusunda kararlar almıştır. Kongre'de idadilerin liseye dönüştürülmesi görüşü de dile getirilmiştir (MEB, 2007a).

Atatürk'ün görüşleri ve Maarif Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda biçimlendirilen Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminin genel amacı, "Milli egemenlik ve tam bağımsızlık ilkelerine dayalı, milli birlik ve bütünlüğe önem veren nesillerin yetiştirilmesi"; temel özelliği de "Türk toplumunun gereksinimlerine ve çağın gereklerine uygun olması" olarak belirlenmiştir. Bu eğitim sisteminin görevi de, "Geniş halk kitleleri arasında yaygın olan bilgisizliği gidermek, eğitim fırsatlarını ve olanaklarını genişletmek, yetişen kuşakların dimağlarına ve gönüllerine Cumhuriyet ilkelerini, aklın ve bilimin yol göstericiliğine olan inancı, uygarca zevkleri yerleştirmek" olarak benimsenmiştir (Oğuzkan, 1983, s.283).

Cumhuriyet döneminde eğitim ve eğitim sistemi içinde ortaöğretimin yapısal temellerinin oluşturulmasına dayanak oluşturan bir diğer görüş de, Atatürk'ün 1 Mart 1922 günü TBMM'nin açılış toplantısında yaptığı konuşmada dile getirdiği, "Milli eğitim politikasının temel amacı halkı eğitmek ve bilgisizliği gidermek olmalıdır. Fakat sadece bununla yetinilmemeli, orta ve yükseköğretime de önem verilmeli, ülkenin ihtiyaç duyduğu insan gücü yetiştirilmelidir." sözleridir (Duman, 1991, s.27).

Atatürk'ün bu görüşü doğrultusunda biçimlenen ortaöğretimin hem ülkenin gereksinimi olan ekonomik hayata meslek elemanı hem de üst öğrenime öğrenci hazırlama amacı doğrultusunda, ortaöğretimin yapısının ortaokul, genel lise ve meslek lisesinden oluşması benimsenmiş ve Cumhuriyet Hükümetlerince bu okulların ülke düzeyinde yaygınlaştırılması için yoğun bir çaba harcanmıştır.

1923 yılından 1939 yılına kadar eğitim sisteminin ve bunun içinde de genel ortaöğretimin yapılandırılmasına ve eğitim programlarının geliştirilmesi çalışmalarının yasal dayanaklarını 1923, 1924 ve 1926 yıllarında toplanan Heyet-i İlmiye'de alınan kararlar, 1924 yılında kabul edilen (Öğretim Birliği Yasası) *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ve 1926 yılında hazırlanan *Maarif Teşkilatına Dair Kanun* oluşturmuştur. 1939 yılından 1973 yılına kadar olan sürede de ortaöğretim alanında gerçekleştirilen yasal ve yapısal düzenlemeler ve program geliştirme çalışmaları, Milli Eğitim Şuralarında benimsenen görüşler ve alınan kararlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Öğretim Birliği Yasası

Türkiye Cumhuriyeti'nde laik, çağdaş ve ulusal bir eğitim sisteminin kurulmasındaki en önemli adımlardan birisi, eğitimin ve öğretimin birleştirilerek laikleştiril-

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, farklı eğitim amaçları güden, farklı eğitim-öğretim yaklaşımları olan ve farklı makamlara bağlı olan eğitim kurumlarının tek bir yönetime bağlanarak eğitimin ulusal amaçları yönünde eğitim-öğretim uygulayan okullara dönüştürülmesinin, böylece ulusal, laik, bilimsel ve çağdaş bir eğitim sisteminin kurulmasının temelini oluşturur.

mesi amacıyla 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'nun (Öğretim Birliği Yasası) kabul edilmesidir. Bu yasa ile Cumhuriyetten önce ulusal bir nitelik taşımaktan uzak olan eğitim kurumları Cumhuriyet sürecindeki değişikliklere uygun duruma getirilmeye çalışılmıştır (Akyüz, 2004, s.299; Genç, 1998, s.19).

Öğretim Birliği Yasası ile mahalle mektepleri ve medreseler kapatılmış, Tanzimat okulları geliştirilmiş ve yabancı okullar Milli Eğitim Bakanlığının denetimi ve gözetimi altına verilmiştir (Okçabol, 1999, s.177). Böylelikle, Milli Eğitim Bakanlığı bütün eğitim ve öğretim işlerinin tek yetkili ve sorumlu kurumu durumuna gelmiştir.

1924 yılında yapılan bir düzenleme ile *rüştiye* ve *idadiler* üç yıllık ortaokul ve üç yıllık lise durumuna getirilmiştir. Bu girişimler ile ortaöğretim ilkokula dayalı üçer yıllık iki kademe biçiminde yapılandırılmıştır. Buna göre, ortaokullar liseye, liseler de yüksekokullara öğrenci hazırlayan kurumlar olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, ortaöğretim kurumlarında mesleki bilgilere de yer verilmesi gerektiği düşüncesi uygun görülmüş ve ortaöğretim programı buna göre düzenlenmiştir (Doğan, 1999, s.198).

Heyet-i İlmiye Kararları

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim sisteminin yasal, yapısal ve eğitsel temellerinin oluşturulmasında 1923, 1924 ve 1925 yıllarında Ankara'da toplanan Heyet-i İlmiye'nin aldığı kararlar esas alınmıştır.

Türk eğitim sistemine bir yön vermek, eğitimin niteliğini geliştirmek ve eğitim sorunlarını çözmek amacıyla Ankara'da Heyet-i İlmiye toplantıları düzenlenmiş ve bu toplantılarda önemli kararlar alınmıştır (Cicioğlu, 1985, ss.133-134; Kaya, 1989, ss.21-22; MEB, 2007a).

Birinci Heyet-i İlmiye (15 Temmuz 1923): İlköğretimin altı yıla çıkarılmasının öngörüldüğü bu toplantıda, ortaöğretimle ilgili olarak *sultani* adının lise olarak değiştirilmesine ve liselerin bir devreli ya da iki devreli olmasına karar verilmiştir.

İkinci Heyet-i İlmiye (23 Nisan 1924): Türk eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi amacıyla yapılan bu toplantıda, ilköğretimin süresi tekrar beş yıla indirilmiş ve ortaokul ile lisenin ayrı birer bölüm haline getirilmesi, her ikisinin de süresinin üçer yıl, böylece ortaöğretim süresinin altı yıl olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, kız liselerinin de öğretim sürelerinin erkek liselerine eşit olması, kız ve erkek lise programlarının aynı olması, ancak kız öğrencilerin ilk dönemde kimi meslek dersleri görmeleri de kabul edilen maddelerdendi.

Üçüncü Heyet-i İlmiye (26 Aralık 1925-8 Ocak 1926): Eğitimde yaşanan sorunlara çözüm getirilmesi amacıyla yapılan bu toplantıda, ortaöğretim ile ilgili olarak, liselerin yeniden düzenlenmesi, belli merkezlerde daha etkili liselerin açılarak çoğaltılması ve güçlendirilmesi, ortaöğretimde karma eğitime geçilmesi kararı alınmıştır (Oğuzkan, 1983, s.289; Okçabol, 1999, s.178).

Maarif Teşkilatına Dair Kanun

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim sisteminin yönetim yapısı ile örgütlenme biçimini düzenleyen ilk kapsamlı yasa, 1926 yılında çıkarılan 789 Sayılı Yasa'dır.

Türk eğitim sisteminin yapısında en kapsamlı düzenlemeler 22 Mart 1926 yılında kabul edilen 789 Sayılı *Maarif Teşkilatına Dair Kanun* ile yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir Talim ve Terbiye Kurulu'nun kurulmasını öngören bu yasa ile MEB dışında diğer Bakanlıklar tarafından açılmış ya da açılacak olan okullar ile özel okulların derece ve denkliklerinin belirlenmesi MEB'e verilmiştir. Yasada, hiçbir okulun MEB'in izni ve uygun görüşü alınmadan açılamayacağı, öteki Bakanlıklara bağlı ortaöğretim kurumlarının eğitim programlarının da MEB tarafından hazırlanması da hükme bağlanmıştır. Yasada ortaöğretim okulları, ortaokullar, li-

seler, ilköğretmen okulları ve köy ilköğretmen okulları olarak belirlenmiştir (MEB, 2006b).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaöğretimi yakından ilgilendiren önemli yasaları ve bunların etkilerini tartışınız.

SIRA SİZDE 2

Milli Eğitim Şuraları Kararları

Türk eğitim sistemine en geniş anlamda yön vermek amacıyla görüş ve önerilerin sunulup tartışıldığı ve kuruluşu, çalışmaları yasayla düzenlenen Milli Eğitim Bakanlığına bağlı en üst düzeyde danışma organı Milli Eğitim Şurası'dır. Milli Eğitim şûrası'nın üyeleri ve çalışma biçimi ve görev alanları 22 Haziran 1933 tarihinde çıkarılan 2287 Sayılı *Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun* ile belirlenmiştir.

Milli Eğitim Şurası 1939-2007 yılları arasında 17 kez toplanmıştır. Şuralarda örgün ve yaygın eğitim ele alınmış, sorunları üzerinde tartışılmış, çözüm önerileri getirilmiş ve eğitim sistemin yönetsel, yapısal ve eğitsel yönden düzenlenmesine yol gösterici olan önemli kararlar alınmıştır. Alınan bu kararlar tavsiye kararları niteliğinde olsa da çoğunluğu uygulamaya geçmiştir. Aşağıda 1973 yılına kadar gerçekleşen Şuralarda genel ortaöğretimle ilgili alınan önemli kararlara yer verilmiştir (Kaya, 1989, ss.22-24; MEB, 2007a):

Birinci Milli Eğitim Şurası (17-29 Temmuz 1939): Şurada, ortaokul ve liselerin sınav ve disiplin yönetmelikleri ile öğrencilere yaptırılacak yazılı ödevler hakkında yönetmelik yeniden düzenlenmiştir. Okullarda derslerin öğleden önceye alınması ve öğleden sonralarının ise, ortaokullarda isteğe bağlı, liselerde zorunlu olarak öğretmenlerin yönetiminde serbest ve ortak etkinliklere ayrılması kabul edilmiştir.

İkinci Milli Eğitim Şurası (15-21 Şubat 1943): Şurada, Türk ahlak ilkeleri ile okullarda anadili ve tarih öğretiminin etkililiğinin artırılması konuları ele alınmıştır. Orta dereceli okullarda tarih dersleri programları ile ders kitaplarının öğrencilerin düzeyine uygun olarak yeniden düzenlenmesi, milli tarih dersine ağırlık verilmesi, okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi ve liselere sanat tarihi dersinin konulması konulara tartışılmış ve gerekli kararlar alınmıştır.

Dördüncü Milli Eğitim Şurası (23-31 Ağustos 1949): Şurada, ortaokullarda uygulanacak yeni öğretim programı, eğitim ve öğretim anlayışının ve uygulanışının ilkokullara yaklaştırılması ve ilkokul ile ortaokul arasında paralellik ve uyum sağlanması yönünde olumlu bulunmuş, öğrencilere ortaokuldan sonra hayata atılmaları veya meslek okullarına gitmeleri ya da liseye devam etmeleri durumunda gerekli olacak bilgi ve becerilerin kazandırılmasına uygun olduğu görüşü benimsenmiştir. Şurada, liselerin genellikle zayıf öğrenciler yetiştirdiği, Türkçe ve yabancı dil eğitimi için sürenin yeterli olmadığı, lise programının yoğun olmasına karşılık bilgilerin özümsenmesi için üç yılın az bir süre olduğu gerekçesiyle liselerin üç yıldan dört yıla çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda liselerde 1950-1951 öğretim yılından itibaren dört yıllık eğitime geçilmiştir. Ancak bir yıl sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir. 1950'li yılların sonlarında okul çağını geçmiş, ancak okumak isteyen öğrenciler için Akşam Liseleri açılmıştır (Okçabol, 1999, s.178).

Dördüncü Milli Eğitim Şurası'nda liselerin dört yıla çıkarılmasının gerekçelerinden biri, öğrencilerin özellikle anadilinde ve yabancı dilde yeterli düzeyde gelişmeleri için üç yıllık sürenin yetmemesidir.

Yedinci Milli Eğitim Şurası (5-15 Şubat 1962): Şurada ortaokul ve lisenin işlevleri yeniden tanımlanmış ve ortaöğretimin sonunda özellikle yükseköğrenime gidecek öğrenciler için olgunluk sınavları yapılması kararı alınmıştır. Şurada ortaokulun işlevi; "Ortaöğretimin ilk kademesi olarak, ilkokulu bitirmiş olan öğrenci-

Yedinci Milli Eğitim Şurası'nda, ortaokulun ve lisenin işlevi yeniden tanımlanmış ve öğretim programlarının bu işlevlere uygun olarak geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

lerin genel eğitimlerinin yaş ve fikir düzeylerine uygun biçimde düzenlenmesi; çevrenin ekonomik özellikleri de göz önünde bulundurularak, öğrencilerin ilgi, istek ve becerilerinin meydana çıkarılıp geliştirilmesi; öğrencilerin daha sonraki eğitim ve öğretim kademelerini izlemesi için gerekli olan bilgi ve becerilerle kuşatılmaları ve hayata atılmak isteyenlere, yapacakları işlerde başarı koşullarının kavratılması" olarak tanımlanmıştır. Ortaokulun bu işlevlerini yerine getirebilmesi için yeni ortaokul programının hazırlanmasına ve 1963-1964 öğretim yılında da bazı bölgelerde uygulanmasına karar verilmiştir.

Şurada lise "Ortaokula dayalı ve akademik öğrenime başlangıç olmak ve kaynaklık yapmakla görevli, genel kültür veren, bunun gerekliliğine göre düzenlenmiş bir kurum" olarak tanımlanmıştır. Şurada alınan kararlara göre hazırlanan lise programlarının, 1962-1963 öğretim yılından itibaren önce deneme amaçlı olarak yurdun belli bölgelerinde uygulanmasına ve ardından tüm yurtta uygulamaya başlanılmasına karar verilmiştir.

Bu şûrada alınan bir diğer önemli karar da, daha önce ilkokula dayalı olan imam hatip okullarının ortaokullara dayalı okullar olarak düzenlenmesi kararıdır. Bu karar doğrultusunda hazırlanacak programların 1963-1964 yılında uygulamaya konulmasına karar verilmiştir.

Sekizinci Milli Eğitim Şurası'nda, ortaöğretimin yeniden yapılandırılması ve yükseköğretime geçişin yeniden düzenlenmesi konuları görüşülmüştür.

Sekizinci Milli Eğitim Şurası (28 Eylül-3 Ekim 1970): Şurada, ortaöğretim, "İlköğretime dayalı genel olarak, 12-17 yaşları arasındaki öğrencilerin genel, mesleki ve teknik her türlü eğitimlerini kapsayan iki devreli bir öğretim basamağı" olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, birinci devre ortaöğretim, ikinci devre ortaöğretimin ortak gövdesi olan tek tip öğretim programının uygulandığı ve öğrencileri hayata hazırlayan ya da ikinci devreye yöneltmede yol gösterici olan üç yıllık ortaokulu; ikinci devre ortaöğretim ise öğrencileri ilgi, beceri ve yeteneklerine göre hayata, iş alanlarına, mesleklere ve yükseköğretime hazırlayan çeşitli öğretim programlarının uygulandığı en az üç yıllık liseyi kapsar. Şurada, ikinci devrenin ilk yılının ortak nitelikleri olan yöneltme sınıfı olarak düzenlenmesine karar verilmiştir. Şurada, ortaöğretim sisteminin beş yıllık ilkokuldan sonra ortaokul ve liseden oluşması görüşünün benimsenmesi ile 1970'li yıllarda bağımsız ortaokulların yanında, birçok lise ortaokulu ile birlikte açılmıştır. 1971 yılında meslek liselerine bağlı ortaokulların kapatılması kararı alınmış, ancak bu uygulama bir yıl kadar sürdükten sonra yeniden değiştirilmiştir (Okçabol, 1999, s.179).

SIRA SİZDE 3

1973 yılına kadar gerçekleşen Milli Eğitim Şuralarında alınan kararların genel ortaöğretime olan etkilerini araştırınız.

Kalkınma Planları Kararları

Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren, ekonomi başta olmak üzere tüm toplumsal sistemlerde gelişim hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenler beşer yıllık kalkınma planları ile belirlenmiştir. Kalkınma ve gelişme sürecinde eğitimin belirleyici işlevi nedeniyle, 1963 yılından itibaren Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan ve uygulanan kalkınma planlarında eğitim öncelikli ve önemli bir konu olarak ele alınmıştır. 1963-1972 yılları arasında iki beşer yıllık kalkınma planı uygulamaya konulmuştur.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967): Bu planda, ortaöğretim ile ilgili olarak; ortaokul ve liselerin öğretmen açığının giderilmesi için mali ve sosyal önlemlerin alınması, liselerin öğretmenleri tam kapasiteli çalıştıracak gerekli bü-

yüklüğü getirilmesi ve ortaokul ve liselerde öğrenci sayılarının ve okullaşma oranlarının artırılması öngörülmüştür (DPT, 1963, s.441-468) .

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972): Bu planda ortaokulun eğitim programında gözlem ve deneye dayalı çalışmalara önem verilmesi, bunun için gezici laboratuarların kullanılması; liselerde verilen eğitimin niteliğini artırmaya yönelik önlemlerin alınması, sınıflarda öğrenci yoğunluğunun azaltılması, liselerde kültür ve spor çalışmalarını artırıcı programların düzenlenmesi öngörülmüştür (DPT, 1968, ss.158-181).

Türkiye'de 1963-1967 ve 1968-1972 planlı kalkınma dönemlerinin sonunda eğitim alanında öngörülen hedeflere ulaşılamamıştır.

Program Geliştirme Çalışmaları

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren laik ve bilimsel temellere dayalı çağdaş bir eğitim sisteminin oluşturulması için yasal ve yapısal düzenlemelerin yanı sıra okulların eğitim programlarında da sürekli geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda özellikle öğrenci için güç olan dersler programdan çıkarılmış ve Cumhuriyet değerlerinin anlaşılması ve benimsenmesine dönük uygulamalara daha çok yer verilmiştir. Bu program geliştirme çalışmalarında Atatürk'ün eğitim ve öğretimin içeriği ve uygulamalarına ilişkin görüşleri çok etkili olmuştur. Örneğin, ortaöğretim alanında 1924 yılında yapılan program geliştirme çalışmalarında, daha önceki ortaokul programında yer alan hukuk, iktisat, felsefe, psikoloji, Türk- İslam tarihi gibi soyut bilgileri içeren dersler programdan çıkarılmış, lise programlarına "Sosyoloji" dersi eklenmiştir (Doğan, 1999, s.199). 1930 yılında ortaokul programından kaldırılan din dersi, 1956-1957 öğretim yılından itibaren yeniden programda yer almıştır. Din dersi 1967-1968 öğretim yılından itibaren lise programlarında isteğe bağlı ders olarak kondu (Akyüz, 2004, s.321).

1927 yılında lise programından, 1930 yılında da ortaokul programından kaldırılan Din dersi, 1956-1957 öğretim yılından itibaren ortaokul programında zorunlu ders, 1967-1968 öğretim yılından itibaren de lise programında isteğe bağlı ders oldu.

1 Kasım 1928'de Latin harflerine dayalı yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi ile 1929-1930 öğretim yılının başında Arapça ve Farsça dersleri lise programlarından çıkarılmıştır (Akyüz, 2004, s.321).

Yeni Türk harflerinin kabulü ile ders programlarının dilinde Türkçe kavramların egemen olması, bilim ve öğretim dilinin Türkçe olması sağlanmıştır.

1930'lu yıllardaki program geliştirme çalışmalarında, ortaokul ve lise programında dersler, Atatürk'ün de isteğine de uygun olarak, toplumun sosyal ve ekonomik gereksinimleri dikkate alınarak yeniden düzenlendi (Cicioğlu, 1985, s.174).

Atatürk'ün görüşlerinin ortaöğretim programlarının geliştirilmesindeki etkilerini araştırınız.

SIRA SİZDE 4

1940-1941 öğretim yılından başlayarak liselerin ilk sınıflarında klasik kol şubesi açılmış ve bu sınıflarda öteki yabancı dillerle birlikte Latince dersi okutulmuştur. 1949 yılında klasik kol şubesi kaldırılmış, ancak bazı büyük liselerde Latince dersi okutulmaya devam edilmiştir. Öğrenci yokluğu nedeniyle 1930 yılında kapatılan imam hatip okulları 1950'de yeniden açılmıştır. 1955 yılında *Maarif Koleji* adıyla kimi derslerde öğretimin İngilizce yapıldığı liseler açılmıştır. Seçme sınavı ile alınan öğrencilerin paralı ve parasız yatılı olarak öğrenim gördükleri bu okullar 1975 yılından itibaren *Anadolu Lisesi* adını almıştır (Akyüz, 2004, s.324).

1950'li yıllarda ortaokul ve liselerde bir üst öğrenime öğrenci hazırlamanın yanında okul ile yaşam arasında bağlantı kurulması amacıyla çok programlı okul uygulamalarına geçilmiştir. 1953-1954 öğretim yılında farklı amaçlar taşıyan deneme ortaokulları açılmıştır. Bu okulların amacı, öğrencileri liseye, meslek okullarına ve hayata yönlendirmektir. Deneme ortaokullarında, öğrenciler ilk sınıfta ortak dersler almakta, 2. ve 3. sınıfta genel ve mesleki alanlara ayrılmaktaydılar. Genel programı bitirenler liseye, mesleki programları bitirenler meslek okullarına gitme hak-

Türk eğitim sistemi içinde, ortaöğretim düzeyinde çok amaçlı ya da çok programlı okul uygulaması 1950'li yıllarda denenmiştir.

kını elde ediyorlardı. Programda öğrencilerin ilgilerine göre özel derslere yer veriliyordu. 1955-1956 öğretim yılında çok programlı okul denemeleri lise düzeyinde de gerçekleşti. Ortaokul uygulamasında olduğu gibi liseye yönelik uygulamalarda da öğrencilerin ilgilerine çok önem verildi. Ortaokul ve liselerde gerçekleştirilen bu uygulamalar daha sonra ki dönemlerde uygulamalardan kaldırıldı (Doğan, 1999, s. 206-207).

1964 yılında bilim adamı yetiştirmek, bilimsel ve teknolojik gelişmelere daha yakın ve bilim insanı adayı öğrencilerin yetiştirilmesi amacıyla *Fen Lisesi* açılmış, yine aynı yıllarda deneme liseleri ve modern fen programları uygulaması başlamıştır.

Sayısal Gelişmeler

1923-1973 yılları arasında ortaöğretimde sayısal yönden önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerle ilgili sayılar genel ortaöğretim basamağını oluşturan ortaokullar ve liseler için ayrı ayrı Tablo 7.1'de verilmiştir.

Tablo 7.1
1923-1973 Yılları Arasında Genel Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayılarındaki Gelişmeler

Kaynak: *Akyüz, 2004, s. 324-325.*

Yıllar	Okul Türü	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
			Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1923-1924	Ortaokul	72	--	--	5905	--	--	796
	Lise	23	--	--	1241	--	--	513
1970-1971	Ortaokul	1842	569719	213752	783471	18578	9874	28452
	Lise	518	173885	70684	244569	6977	4242	11219

Tabloda da görüldüğü gibi, yaklaşık elli yıllık bir süre içinde ortaokulların sayısı yaklaşık 25, liselerin sayısı da 22 kat, öğrenci sayısı ortaokullarda 133 kat, liselerde 197 kat; öğretmen sayısı da ortaokullarda 36 kat, liselerde 22 kat artmıştır.

1923-1973 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki yasal ve yapısal düzenlemeler ile sayısal gelişmelerin genel bir bir değerlendirmesini yaparsak, özetle şunları söyleyebiliriz:

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından Milli Eğitim Temel Yasası'nın çıkarıldığı 1973 yılına kadar olan zaman diliminin ilk çeyreğinde, Cumhuriyet yönetiminin, yeni toplumsal düzenin ve ekonomik sistemin gerekleri ve gereksinimleri doğrultusunda, eğitim sisteminin, dolayısıyla ortaöğretimin yasal temellerinin, yapısal boyutlarının ve eğitim programlarının oluşturulması çalışmalarına ağırlık verilmiştir. İzleyen yıllarda ortaöğretim kurumlarının işleyiş ve işlevlerinin daha etkili biçimde gerçekleşmesi, böylece eğitimde nicel ve nitel yönden istenen gelişmelerin sağlanması için oldukça kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda ülkede yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal değişmeler ve gelişmeler doğrultusunda ortaöğretimin kendisine yüklenen yaşama, işe ve üst öğrenime hazırlama işlevinin gerçekleştirilmesi için gerekli yasal, yasal ve eğitsel düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerde Milli Eğitim Şuralarında alınan kararlar ile 1960'lı yıllarda uygulanmaya başlanan kalkınma planlarında öngörülen hedefler yol gösterici olmuştur. Bu zaman dilimi içerisinde ortaöğretimde önemli sayısal gelişmeler elde edilmiş olmakla birlikte, henüz kalkınma planları hedeflerinin öngördüğü okullaşma oranına ulaşılamadığı gibi, eğitimin niteliğinde de istenilen düzeye erişilememiştir.

1973-2007 YILLARI ARASINDA GENEL ORTAÖĞRETİMDEKİ YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER VE SAYISAL GELİŞMELER

Bu bölümde, Türk Eğitim Sistemini yeniden düzenleyen Milli Eğitim Temel Yasası'nın kabul edildiği 1973 yılından günümüze kadar genel ortaöğretim alanında gerçekleştirilen yasal ve yapısal düzenlemeler ve sayısal gelişmeler açıklanmıştır.

Yasal ve Yapısal Düzenlemeler

1973 yılından günümüze kadar eğitim sisteminin ve bunun içinde de genel ortaöğretimin yapılandırılması ve eğitim programlarının geliştirilmesi çalışmalarının yasal dayanaklarını, 1973 tarihli ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ve Talim ve Terbiye Kurulu'nun 2005 tarihli ve 184 Sayılı Ortaöğretimin Yeniden Yapılandırılması Kararı ile bu yıllar arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarında alınan tavsiye kararları ve beş yıllık kalkınma planları hedefleri oluşturur.

Milli Eğitim Temel Yasası

14 Haziran 1973 tarihinde kabul edilen *1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu*'nda, Türk milli eğitiminin amaç ve ilkeleri, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ile devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumlulukları bir sistem bütünlüğü içinde ele alınmıştır (MEB, 2006a).

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'na göre ortaöğretim, 6-14 yaş arasındaki çocukları kapsayan sekiz yıllık ilköğretime dayalı en az üç yıllık genel, mesleki veya teknik eğitim verilen okulları kapsar.

Milli Eğitim Temel Yasası ile ilköğretim ve ortaöğretim basamağı yeniden düzenlenmiştir. Yasada beş yıllık ilkokul ile üç yıllık ortaokulu kapsayan sekiz yıllık bir temel eğitim öngörüldüğünden, yasadan önce ortaöğretimin birinci devresini oluşturan ortaokul bu yasa ile ilköğretimin ikinci devresini oluşturmuştur. Ortaöğretim ise yasada, "İlköğretime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar." biçiminde tanımlanmıştır (Md.26).

Yasanın 28. Maddesinde ortaöğretimin amaç ve görevleri şu biçimde belirtilmiştir (MEB, 2006a):

> "Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Milli eğitimin genel amaçlarına ve ilkelerine uygun olarak,
>
> 1. Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak genel bir kültür vermek yoluyla onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,
> 2. Öğrencileri çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yüksek öğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.
>
> Bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanır."

Yasaya göre ortaöğretim, genel, mesleki ve teknik öğretim programları uygulayan ve uyguladıkları program türüne göre lise, teknik lise, tarım meslek lisesi gibi eğitim dallarını belirleyen adlar verilen liseleri kapsayan bir eğitim basamağıdır. Bu basamakta ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerekli yerlerde kurulan ortaöğretimin genel, mesleki ve teknik öğretim programlarını bir yönetim altında uygulayan çok programlı liseler de yer alabilir. Ortaöğretim kurumlarının

öğrenim süresi uygulanan programın özelliğine göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenir.

Görüldüğü gibi, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ortaöğretimin üstlendiği yaşama, mesleğe ve çalışma yaşamına ve yükseköğretime hazırlama işlevi Milli Eğitim Temel Yasası'nda da yinelenmiştir. Ancak son yıllarda ortaöğretimin bu işlevlerinden daha çok yükseköğretime hazırlama işlevinin ağırlık kazanması, önemli bir sorun olma özelliğini korumaktadır.

SIRA SİZDE 5

Milli Eğitim Temel Yasası Türk Eğitim Sistemi için neden önemlidir? Ortaöğretim basamağını da göz önüne alarak değerlendiriniz.

1997-1998 öğretim yılında, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmesi ile bir okul türü olarak ortaokul sistemden kaldırılmıştır.

Milli Eğitim Temel Yasası'nda öngörülen sekiz yıllık temel eğitim ya da ilköğretim uygulamasına, bu yasada değişiklikler yapan ve 16 Haziran 1997 tarihinde kabul edilen 4306 Sayılı Yasa ile 1997-1998 öğretim yılında geçilebilmiştir. Bu düzenleme ile ortaokul sistemden kalkmıştır.

Ortaöğretimin Yeniden Yapılandırılmasıyla İlgili Karar

2000'li yıllarda hızı daha da artan bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile bunların ürünlerinin günlük yaşamda ve iş yaşamında kullanımının yaygınlaşması uzmanlaşmayı ve yaşamboyu öğrenmeyi de önemli duruma getirmiştir. Bireylerin öğrenme sürecinde kendi kendilerine yetmeleri ve öğrenmeyi öğrenmeleri yaşamboyu öğrenme için temel bir ilke durumuna gelmiştir. Bu gelişmelerin Türk Eğitim Sistemine de yansıtılması gerekli olmuştur. Bu gereklilikten hareket ederek Milli Eğitim Bakanlığı zorunlu ilköğretimden sonra öğrencilerin yaşama, mesleğe ve yükseköğretime hazırlama işlevini daha etkili biçimde yerine getirebilmesi için ortaöğretimde yeni düzenleme çalışmalarını başlatmıştır. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 15 Ağustos 2002 tarihinde aldığı kararlara dayanan bu çalışmalar, liselerin öğrenim süresinin dört yıla çıkarılmasını, 2. yabancı dil zorunluluğu, genel lise ve meslek lisesi arasında yatay ve dikey geçiş yapma hakkı, eğitim programlarında ders saatlerinin ve türlerinin azaltılması gibi düzenlemeleri kapsamaktadır. Ortaöğretimde yapılan bu düzenlemelerin uygulamaya konulmasına dönük olarak Talim ve Terbiye Kurulu, *Ortaöğretimin Yeniden Yapılandırılması*na ilişkin 07 Haziran 2005 tarih ve 184 Sayılı Kararı almıştır. Bu kararda şu maddelere yer verilmiştir (MEB, 2007b):

1. Üç yıllık genel, meslekî ve teknik liselerin eğitim ve öğretim süresi, 2005-2006 öğretim yılından itibaren 9. sınıftan başlamak üzere, kademeli olarak 4 yıla çıkarılacaktır.
2. Hazırlık sınıfı bulunan liselerin öğrenim süreleri 4 yıla göre yeniden düzenlenecektir.
3. İlköğretimden itibaren ortaöğretimin sonuna kadar, Avrupa Birliği Yabancı Dil Seviye Sistemi benimsenerek ders saati sayıları buna göre belirlenecektir.
4. Genel liseler ile tüm meslekî ve teknik ortaöğretim kurumlarının 9. sınıflarında, MEGEP (Meslekî ve Teknik Eğitim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) kapsamında geliştirilen "Ortak Beceriler", "Bilgisayar" ile "Tanıtım ve Yönlendirme" dersleri okutulacaktır.
5. Anadolu Liseleri ile Yabancı Dil Ağırlıklı Liseler kademeli olarak, Anadolu Lisesi adıyla tek program altında birleştirilecektir.

6. Fen Liseleri, Anadolu Liseleri, Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri, Spor Liseleri, Anadolu Öğretmen Liseleri, Anadolu Meslekî ve Teknik Orta Öğretim Programlarının Uygulandığı Liseler, Teknik Liseler, İmam Hatip Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liselerinin yeniden yapılandırılmasında kendi statüleri göz önünde bulundurulacaktır.
7. Hazırlık sınıfı ile birlikte 5 yıl süreli öğretim yapan resmî ve özel liseler, isteğe bağlı olarak varolan statülerini uygulamaya devam edebileceklerdir.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun bu kararı ile 2005-2006 öğretim yılından itibaren tüm liselerde öğrenim süresinin dört yıla uzatılması uygulamasına geçilmiş ve *Yabancı Dil Ağırlıklı Liseler* Anadolu lisesine dönüştürülmüştür.

2005-2006 öğretim yılından itibaren tüm liselerde öğretim süresi dört yıla çıkarılmıştır.

Milli Eğitim Şûraları Kararları

Milli Eğitim Şurası 1973 yılı ile 2007 yılı arasında dokuz kez toplanmıştır. Şûra 1974 yılında dokuzuncu, 2006 yılında da on yedinci toplantısını yapmıştır. Bu şûralardan dokuzuncu, onuncu, on ikinci, on beşinci ve on yedinci Milli Eğitim Şûralarında ortaöğretim ile ilgili önemli tavsiye kararları alınmıştır (Akyüz, 2004, s. 362-365; MEB, 2007a).

Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası (24 Haziran-4 Temmuz 1974): Bu şûrada, Milli Eğitim Temel Yasası'nda öngörülen yapısal düzenlemelerin uygulamaya geçirilmesi için yapılması gerekenler belirlenmiştir. Bu kapsamda şûrada, ortaokulun ve ortaöğretim programlarının yeni düzenlemeye göre geliştirilmesi, ortaokulda ve ortaöğretim 9. sınıfta etkili bir yönlendirme sisteminin oluşturulması, ortaöğretimde ders geçme ve kredi sisteminin ve yeni ölçme değerlendirme ilkelerinin uygulanmasına ilişkin kararlar alınmıştır.

Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası'nda, ortaöğretimde sınıf geçme sistemi yerine ders geçme ve kredi sistemi uygulamasına geçilmesi yönünde karar alınmıştır.

Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası'nın ortaöğretim sistemine getirmek istediği yenilikleri alınan kararlar doğrultusunda irdeleyiniz.

SIRA SİZDE 6

Onuncu Milli Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981): Bu şûrada, ortaöğretim okullarının çok amaçlı (değişik programlı tek tip) lise ve mesleki ve teknik okullar olarak iki grupta toplanması, çok amaçlı liselerin programlarında ortak derslerin yanında yerel olanaklara ve gereksinimlere dayalı meslek edindirici ve mesleklere hazırlayıcı çeşitli derslere yer verilmesi önerilmiştir.

On İkinci Milli Eğitim Şûrası (18-28 Haziran 1988): Bu şûrada da ortaöğretimin yapısına ve programlarına ilişkin önemli kararlar alınmıştır. Alınan kararlar arasında, tüm ortaöğretim okullarında 9. sınıfta genel kültür derslerine ağırlık verilmesi, ortak dersler ile kol dersleri arasındaki oranın, sınıf yükseldikçe kol dersleri lehine artırılması, seçmeli derslerin çevre özellikleri ile okulun olanaklarına göre belirlenmesi, örgün eğitim dışında kalmış veya çalışma hayatına atılmış kişilere, eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla, okul dışından ortaöğretim öğrenimi görme olanağı vermek üzere, her çeşit ortaöğretim programlarını uzaktan eğitim yolu ile kitle iletişim araçlarından da yararlanarak gerçekleştirecek merkezlerin kurulması yönündeki kararlar önemli kararlardır. Ayrıca, şûrada, bütün ortaöğretim kurumlarında öğrenciler için yönlendirme ve rehberlik çalışmalarına önem verilmesi de önerilmiştir.

On Beşinci Milli Eğitim Şûrası (13-17 Mayıs 1996): Bu şûrada, genel ve mesleki teknik ortaöğretimin amaçları ve yetiştireceği insan tipi tanımlanarak, ortaöğretimin öğrencilerin %65'ini mesleki-teknik öğretime, %35'ini de genel öğreti-

On Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda ortaöğretimde öğrencilere genel eğitim ve mesleki ve teknik öğretim programları arasında tamamlama programları ve eğitimleri ile yatay ve dikey geçiş olanağı verilmesi önerilmiştir.

me yöneltecek ve bu yönde öğrenim görmelerini sağlayacak bir yapıya kavuşturulması; insangücü-istihdam dengesinin sağlanması, Avrupa Birliği ülkeleri ile eğitimde aynı düzeye ulaşabilmek için varolan öğretim programlarının geliştirilmesi, eğitim sisteminin her kademesinde yatay ve dikey geçiş olanağının sağlanması yönünde kararlar alınmıştır.

On Yedinci Milli Eğitim Şûrası (13-17 Kasım 2006): Bu şûrada, ortaöğretimin *Genel Akademik Liseler* ve *Mesleki ve Teknik Liseler* olarak yapılandırılması, yükseköğretime girişte etkili olan *Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı* uygulamasının kaldırılarak yerine, belirli sınıflarda yapılacak *Merkezi Olgunluk Sınavları*ndan elde edilecek puanın etkili olması yönünde tavsiye kararları alınmıştır (MEB, 2007a).

Kalkınma Planları Kararları

1973 yılından günümüze kadar yedi tane daha beş yıllık kalkınma planı uygulamaya konulmuştur. Bu kalkınma planlarında ortaöğretimle ilgili öngörülenler şöyle özetlenebilir:

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977): Bu planda, temel eğitimden sonra öğrencilerin ortaöğretimde genel, teknik ve meslek liselerindeki programlara yöneltilmeleri, ortaöğretimde mesleki ve teknik liselerin niteliklerinin yükseltilmesi, öğrencilere kendi alanlarında yükseköğrenime devam etme olanağı sağlanması, bazı meslek dallarında ivedilikle yetiştirilmesi gereken insangücü için orta ve yükseköğretim arasında çeşitli kurslara yer verilmesi ve okullaşma oranlarının artırılması üzerinde durulmuştur (DPT, 1973, ss.709-773).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983): Bu planda, bir önceki kalkınma hedefleri ile paralel olan kararlar alınmış, özellikle teknolojinin tüm öğretim kurumlarında kullanılması, ortaöğretim programlarının yeniden değerlendirilmesi gibi kararlara da yer verilmiştir (DPT, 1979, ss. 433-453).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989): Bu planda, ortaöğretim kurumlarında gençleri hayata ve yükseköğretime hazırlamaya yönelik program ve yapı değişikliğinin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (DPT, 1985, ss. 140-147).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994): Bu planda bir önceki dönemde %45,2 olarak gerçekleşen ortaöğretimdeki okullaşma oranının yükseltilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1990, ss. 308-320).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000): Bu planda, sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçilmesi, yükseköğretime girişte yığılmaları önlemek için ortaöğretimde yeni bir düzenleme yapılması, ders geçme ve kredi sisteminin yeniden düzenlenmesi, ortaöğretimde yoğun olarak etkinlik gösteren özel dershanelerin mesleki ve teknik eğitime yönelmeleri, etkin bir ölçme ve değerlendirme ile yönlendirme sisteminin oluşturulması öngörülmüştür (DPT, 1996, ss. 23-30).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005): Bu kalkınma planında, eğitimin her alanında bilgisayar teknolojisinden yararlanılması, ortaöğretimin, okul türü yerine program türünü temel alan bir yapıya kavuşturulması, ortaöğretimde mesleki-teknik eğitimin payının artırılması, üniversitelere giriş sınavlarında normal liseler ile meslek ve teknik lise mezunları arasındaki farklı değerlendirmelerin kaldırılması üzerinde durulmuştur (DPT, 2007).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013): Halen uygulamada olan bu planda, ortaöğretimde, yatay ve dikey geçişlere olanak veren, etkin bir rehberlik ve yönlendirme hizmetini içeren esnek bir yapıya kavuşturulması, ortaöğretim programlarının geniş tabanlı ve modüler ilkelere göre düzenlenmesi ve okullaşma oranlarını artırılması öngörülmüştür (DPT, 2007).

Tüm kalkınma planlarında eğitim kalkınmanın temel anahtarı olarak görülmüş; ancak bu planlı dönemlerin sonunda çoğunlukla niceliksel olarak belirlenen hedeflere ulaşılmış, nitelik açısından ise yeterli gelişme sağlanamamıştır. Kalkınma planlarının çoğunluğunda ortaöğretim ile ilgili olarak mesleki ve teknik eğitime gereken önemin verilmesi, yükseköğretim önünde öğrenci yığılmasının önlenmesi, programların etkin duruma getirilmesi, yönlendirmenin olması gibi konular ele alınmıştır. Ancak, Türk Eğitim Sistemi içerisinde mesleğe ve yükseköğretime geçiş kademesi olarak nitelendirilen ortaöğretimde bu konularda yaşanan sorunlar henüz çözümlenememiştir.

Kalkınma planlarında hedeflenen okullaşma oranlarına çoğunlukla ulaşılmış; ancak ortaöğretimde okullaşma oranı hedeflenenin tersine genel eğitim amaçlı programlar lehine gerçekleşmiştir.

Program Geliştirme Çalışmaları

Cumhuriyet döneminde, ortaöğretim kurumlarında uzun yıllar sınıf geçme düzeni uygulanmıştır. Bu düzenin getirdiği bir dizi sorunların (Sözer, 1993, s.48) çözümü için "Ders geçme ve kredili sistem" uygulamasına geçiş iki kez denenmiştir. Her öğrencinin kendi ilgi, istek ve yeteneğine göre yönlendirilmesine, geliştirilmesine, belli alanlarda ilerlemesine ve başarısızlığını değil, başarısını değerlendirmeye olanak sağlayan ve demokratik bir öğrenme-öğretme ortamını amaçlayan bu sistem, Sekizinci ve Dokuzuncu Milli Eğitim Şuralarında alınan kararlar doğrultusunda, 1974-1975 yılında ilk kez 16 lisede deneme amaçlı olarak uygulanmaya konmuştur. Ancak, uygulanmada çıkan bir takım aksaklıklar nedeniyle 1978 yılında Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararı ile uygulamadan kaldırılmıştır. Bu girişimden sonra, ders geçme ve kredi uygulaması 1991-1992 yılında ani bir kararla yeniden deneme amaçlı olarak sınırlı sayıda lisede, 1992-1993 yılında da tüm liselerde zorunlu olarak uygulamaya konulmuştur. Ancak, gerekli düzenlemelerin yapılmadan, öğretmen ve yöneticiler ile öğrenci ve velilerin uygulamaya hazır duruma getirilmeden uygulanmaya başlanmasından kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle 1995-1996 öğretim yılında uygulamadan kaldırılmıştır.

Türkiye'de ders geçme ve kredi sistemi, 1974-1975 ve 1992-1993 öğretim yıllarında iki kez uygulamaya konulmuş, ancak ikisinde de istenilen başarı sağlanamadığından bir iki yıl sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir.

Ortaöğretimde ders geçme ve kredi sistemi uygulamasının üstünlüklerini ve sakıncalarını tartışınız.

SIRA SİZDE 7

1970'li yılların ikinci yarısında ortaöğretimde Milli Eğitim Temel Yasası'nın gerekleri doğrultusunda program geliştirme çalışmalarına önem verilmiştir. Örneğin, Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar doğrultusunda izleyen yıllarda ortaöğretim programlarında bir bütünleşmeye gidilmiş ve dersler; ortak dersler, özel dersler ve seçmeli dersler ya da meslek dersleri olmak üzere üç kümeye ayrılmıştır. 1975 yılından sonra lise programlarında yer alan derslerle ilgili birçok değişiklik yapılmıştır. Bu dönemde programlarda yapılan bir değişiklik ile rehberlik ile eğitici kol çalışmalarının ders saatleri dışında yürütülmesi uygun görülmüş ve bunlarla ilgili olarak yapılacak çalışmalar yönetmeliklerde açıklanmıştır.

Ortaöğretim programlarında yaşanan bir öteki gelişme, 1974-1975 öğretim yılından itibaren ilk kez *Ahlak* dersinin ortaokulların ve liselerin her sınıfına zorunlu ders olarak konulmasıdır. 1982-1983 yılında Din Bilgisi ve Ahlak derslerinin *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* adıyla birleştirilerek her sınıf için zorunlu duruma getirilmesi ve ortaokullarda haftada 2, liselerde bir saat olarak okutulması kararlaştırılmıştır (Altunaya, 1999, s.221). Yine, 1985-1986 öğretim yılında İmam Hatip Liselerine Anadolu İmam Hatip Liselerinin eklenmesi kararı da alınmıştır.

1990'lı yıllarda Anadolu Liseleri sayı olarak hızla çoğalmıştır. Anadolu Liselerinin açılamadığı yerlerde yabancı dil ağırlıklı programlar uygulayan liseler açılmış-

Anadolu liseleri dışında yabancı dil ağırlıklı programlar uygulayan liseler, kamuoyunda Süper Lise olarak tanımlanmıştı.

tır. Bu liseler daha sonra Anadolu Liselerine dönüştürülmüştür (Okçabol, 1999, s.180).

1992-1993 öğretim yılında gereksinim duyan herkese, istediği yer ve zamanda eğitimini devam ettirme olanağını sağlamak amacıyla uzaktan eğitim temelli Açıköğretim Lisesi açılmıştır. Yaş sınırı aramayan bu lise türünde kitle iletişim araçları ile dersler gerçekleştirilmiştir.

Türk eğitim sisteminde önemli girişimlerden birisi de, eğitimde niteliği ve öğrenci başarısını artırmak ve OECD ülkelerinin ortalamasına ve standartlarına ulaşmak amacıyla Dünya Bankası tarafından desteklenen ve 1990-1999 yılları arasında uygulanan *Milli Eğitimi Geliştirme Projesi*dir. (MEB, 2007c):

MLO: Milli Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında geliştirilen öğretim programları ile öğretimde yeni yaklaşımların, öğretim teknolojilerinin ve materyallerinin denendiği okullardır.

Bu projesinin bu amaçlarına ulaşabilmesi için **Müfredat Laboratuar Okulları** (MLO) kurulmuştur. Bu okullar, öğretim ve öğrenmeyi destekleyen materyaller ile birlikte öğretim programlarının alanda denendiği ilköğretim ve ortaöğretim basamağındaki pilot okullardır. Proje kapsamında geliştirilen programlar pilot uygulama olarak MLO okullarında denenerek öteki okullara yaygınlaştırılmıştır.

Ortaöğretimin dört yıla çıkarılması ile birçok dersin öğretim programı yeniden ele alınıp, hazırlanmıştır.

2005-2006 öğretim yılından itibaren ortaöğretim okullarında öğrenim süresinin dört yıla çıkarılması ile birlikte yeni öğretim programları da hazırlanmıştır. Bu taslak programlar deneme uygulamasından sonra geliştirilerek uygulamaya konacaktır (MEB, 2007b).

Sayısal Gelişmeler

1973 yılında eğitim sisteminin bir bütün olarak düzenlenmesinden sonra da genel ortaöğretimde sayısal gelişmeler sürmüştür. 1973 yılından günümüze kadar ortaöğretimde yaşanan bu gelişmelerin göstergeleri olan sayısal veriler (MEB, 2007d; Okçabol, 1999, s.179) Tablo 7.2'de verilmiştir.

Tablo 7.2
1973-2005 Yılları Arasında Genel Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayılarındaki Gelişmeler

Kaynak: *Akyüz, 2004, s. 324-325; http://sgb.meb.gov.tr/yayinlar/yayinlar.html*

Yıllar	Okul Türü	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
			Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1979-1980	Ortaokul	4103	786550	393683	1180233	20355	10575	30930
	Lise	1108	341969	189791	531760	22438	13760	36198
2004-2005	İlköğretim	35580	5440068	4858578	10298646	216974	182028	399002
	Ortaöğretim	6861	1544978	1176541	2721519	6977	67810	167614

Tabloda da görüldüğü gibi, bu dönemde de ortaöğretimde okul sayısında yaklaşık beş kat, öğrenci sayısında 13 kat, öğretmen sayısında 7,5 kat bir artış olmuştur.

SIRA SİZDE 8

1923-2007 yılları arasında ortaöğretimde yaşanan sayısal gelişmeleri, yasal ve yapısal gelişmelerin ışığında değerlendiriniz.

Sonuç olarak, 1923 yılından günümüze kadar genel ortaöğretim alanındaki yasal ve yapısal düzenlemeler ile sayısal gelişmelerin genel bir değerlendirmesi yapılırsa, şunlar söylenebilir:

- AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye'de ortaöğretimdeki okullaşma oranı düşüktür. Örneğin, kalkınma planları hedeflerinde ortaöğretimde %75'lik bir okullaşma oranı öngörülmüş olmasına karşın, 2005-2006 öğretim yılında ortaöğretimdeki net okullaşma oranı %56,63 olarak gerçekleşmiştir (MEB, 2007d).
- Son yıllarda ortaöğretimin yükseköğretime öğrenci hazırlama işlevi daha çok ön plana çıktığından genel ortaöğretimdeki öğrenciler (%63,7) mesleki ve teknik ortaöğretimdeki öğrencilerden (%36,3) daha fazladır (MEB, 2007d), 2005-2006). Bu durum yükseköğrenime olan talebi artırmakta, dolayısıyla yükseköğrenim önündeki yığılma giderek artmaktadır.
- Ortaöğretimde lise türünün fazla olması da önemli bir sorundur.
- Ortaöğretimde hayata hazırlayıcı yetenekleri geliştirmeyen, ansiklopedik bilgi depolamaya ağırlık veren bir eğitim anlayışının olması (Gök, 1999, s.8), çoğu devlet lisesinde olağandan kalabalık sınıflarda öğretim yapılması (40-50 kişilik sınıflar), pek çok lisede teknolojinin olanaklarından etkili biçimde yararlanılamaması eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Buna karşılık, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesi, liselerde öğretim süresinin dört yıla uzatılması ve giderek zorunlu eğitim kapsamına alınması girişimlerinin başlatılması, ortaöğretimde programların yatay ve dikey geçişe olanak verecek şekilde yeniden yapılandırılması, yöneltmeye önem verilmesi, ortaöğretimde program geliştirme çalışmalarına yoğun bir biçimde devam edilmesi olumlu gelişmelerdir. Öte yandan, ortaöğretimden yükseköğretime geçişin yeniden yapılandırılması, ortaöğretim ve yükseköğretim programları arasında sağlıklı bir ilişkilendirmenin yapılması, özellikle mesleki- teknik ortaöğretimin mezunları için istihdamın ve yükseköğretime geçişin yeniden düzenlenmesi, ortaöğretimin yükseköğretime öğrenci hazırlama işlevinin yanında hayata ve iş alanlarına işgücü yetiştirme işlevine işlerlik kazandırılma girişimleri ortaöğretim basamağındaki sorunlara çözüm arayışları örnekleridir.

Özet

Türk Eğitim Sisteminde ortaöğretimin amacını ve önemini açıklamak

Ortaöğretimle ilgili yasalara göre, ortaöğretimin amacı, öğrencileri yükseköğretime, hem yükseköğretime hem mesleğe ya da hayata ve iş alanlarına hazırlamak olarak belirtilmiştir. Bu amacı doğrultusunda ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liseleri kapsar. Bu programların amaçlarına göre ortaöğretim; genel ortaöğretim ve meslekî ve teknik ortaöğretim olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Buna göre ortaöğretim, ilköğretimi bitiren öğrencileri çeşitli eğitim programları aracılığıyla iş yaşamına ya da yükseköğretime hazırlama, yetiştirdiği öğrenci niteliği ile üretim ve hizmet alanlarındaki işgücünün ve yükseköğretim alanında da eğitimin niteliğini doğrudan etkileme açısından önemli işlevlere sahiptir.

1923-1972 yılları arasındaki genel ortaöğretimle ilgili yasal düzenlemeleri tanımlamak

1923-1972 yılları arasında ortaöğretim ile ilgili olarak gerçekleşen en önemli yasal düzenlemeler; MEB'nin yetki ve sorumluluğunda laik ve bilimsel temelli bir eğitim sisteminin kurulmasını sağlayan 3 Mart 1924 tarihli Öğretim Birliği Yasası ile eğitim sisteminin örgüt yapısını oluşturan 22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatı Kanunu'dur.

1923-1972 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki yapısal düzenlemeleri özetlemek

1923-1972 yılları arasında ortaöğretim alanında gerçekleştirilen önemli yapısal düzenlemeler şunlardır:

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ortaöğretimin yapısal olarak ortaokul, genel lise ve mesleki-teknik liselerden oluşması benimsenmiştir. 1939-1970 yılları arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarının bazılarında ortaöğretim konusu tartışılmış ve ortaöğretimin amacının, işlevinin, süresinin ve işleyişinin belirlenmesine, eğitim programlarının ve eğitimin nicel ve nitel yönden geliştirilmesine dönük önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda, eğitim programlarında da sürekli geliştirme çalışmaları yapılmıştır. 1950'li yıllarda çok programlı okul uygulamalarına geçilmiştir.1953-1954 öğretim yılında farklı amaçlar taşıyan deneme ortaokulları açılmıştır. 1955-1956 öğretim yılında çok programlı okul denemeleri lise düzeyinde de gerçekleşmiştir.

1923-1972 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki sayısal gelişmeleri değerlendirmek

Cumhuriyetin ilk yıllarında çok düşük olan okul, öğrenci ve öğretmen sayıları 1970'li yıllara gelindiğinde oldukça artmıştır. Sayısal olarak yaşanan bu artışlar olumlu birer gelişme olarak değerlendirilmektedir.

1973-2007 yılları arasındaki genel ortaöğretimle ilgili yasal düzenlemeleri tanımlamak

1973- 2007 yılları arasında ortaöğretim ile ilgili yaşanan yasal düzenlemeler şunlardır:

- 1973 yılında kabul edilen 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile Türk Eğitim Sisteminin bütünüyle birlikte ortaöğretime de yeniden bir düzenleme getirilmiştir. Bu düzenleme ile ortaöğretimin, sekiz yıllık ilköğretime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsaması öngörülmüştür.
- Talim ve Terbiye Kurulu'nun 184 Sayılı Kararı ile 2005-2006 öğretim yılından itibaren tüm liselerde öğretim süresi dört yıla çıkarılmıştır.

1973-2007 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki yapısal düzenlemeleri özetlemek

1973-2007 yılları arasında ortaöğretimde gerçekleştirilen önemli yapısal düzenlemeler şunlardır:

- 1973-2007 yılları arasında yasalar ve Mili Eğitim Şuraları kararları doğrultusunda, ortaöğretim programlarının genel, mesleki ve teknik programlar olarak düzenlenmesi, bu programlarda derslerin ortak dersler, alan dersler, seçmeli dersler olarak düzenlenmesi, programlar arasında yatay ve dikey geçiş olanaklarının sağlanması yönünde düzenlemeler yapılmıştır.
- 1974-1975 yılında "Ders Geçme ve Kredi Düzeni" deneme olarak uygulanmaya konmuş, ancak, 1978 yılında uygulamadan kaldırılmıştır. Ders geçme ve kredili sistem uygulaması, 1992-1993 yılında yeniden tüm liselerde zorunlu duruma getirilmiş, ancak 1995-1996 öğretim yılında uygulamadan kaldırılmıştır.
- 2005-2006 öğretim yılında başlayarak Anadolu Liseleri ile Yabancı Dil Ağırlıklı Liseler Anadolu Lisesi adıyla tek program altında birleştirilmeye başlanmıştır.

1973-2007 yılları arasında genel ortaöğretim alanındaki sayısal gelişmeleri değerlendirmek

1973 ile 2007 yılları arasın genel ortaöğretimde sayısal olarak önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönem okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında beş katın üzerinde bir artış olmuştur. Ancak ortaöğretimdeki bu gelişme AB ölçütlerine göre yetersizdir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlardan biri **değildir?**

a. Ortaokulun sekiz yıllık temel eğitim içine alınması
b. Ortaöğretimde ders geçme ve kredi sisteminin uygulanması
c. Ortaöğretimin en az üç yıllık olması
d. Yöneltme ile yatay ve dikey geçiş ilkelerinin MEB tarafından düzenlenmesi
e. Çok amaçlı okulların programlarında ortak derslerin bulunması

2. Aşağıdaki toplantıların hangisinde Türk eğitiminin milli, laik, çağdaş bilime dayalı, eşitlikçi ve işlevsel olması üzerinde önemle durulmuştur?

a. Birinci Heyet-i İlmiye
b. İkinci Heyet-i İlmiye
c. Üçüncü Heyet-i İlmiye
d. Maarif Kongresi
e. Birinci Milli Eğitim Şurası

3. Ortaöğretimde karma eğitime hangi yıl geçilmiştir?

a. 1924
b. 1925
c. 1926
d. 1927
e. 1928

4. Liselerde öğrenim süresinin üç yıldan dört yıla çıkarılması kararı hangi Milli Eğitim Şurası'nda alınmıştır?

a. İkinci Milli Eğitim Şurası
b. Dördüncü Milli Eğitim Şurası
c. Beşinci Milli Eğitim Şurası
d. Yedinci Milli Eğitim Şurası
e. Onuncu Milli Eğitim Şurası

5. Ortaöğretimde uygulana ders geçme ve kredi sistemi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

a. Ders geçme ve kredi sistemine geçiş ilk kez Onuncu Milli Eğitim Şurası'nda ele alınmıştır.
b. İlk kez 1974- 1975 yılında 16 lisede deneme amaçlı olarak uygulanmıştır.
c. 1992- 1993 öğretim yılında tüm liselerde zorunlu duruma getirilmiştir.
d. Demokratik bir öğrenme- öğretme ortamına dayalıdır.
e. Uygulamadan politik karar ve çıkarlara dayalı olarak kaldırılmıştır.

6. İngilizce eğitim yapan Maarif Kolejleri hangi yıl açılmıştır?

a. 1925
b. 1949
c. 1955
d. 1956
e. 1975

7. Sultani adının lise olarak değiştirildiği toplantı aşağıdakilerden hangisidir?

a. Üçüncü Heyet-i İlmiye
b. İkinci Heyet-i İlmiye
c. Birinci Heyet-i İlmiye
d. Maarif Kongresi
e. Birinci Milli Eğitim Şurası

8. Ortaöğretimin yapısına köklü bir düzenleme getiren yasa aşağıdakilerden hangisidir?

a. Birinci Heyet-i İlmiye Kararları
b. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası
c. Öğretim Birliği Yasası
d. Ortaöğretimin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 184 Sayılı Karar
e. 789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun

9. Aşağıdaki toplantılardan ya da yasalardan hangisinde ortaokul ve lisenin ayrı birer bölüm olması ve ortaöğretimin süresinin altı yıl olmasına karar verilmiştir?

a. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası
b. Birinci Heyet-i İlmiye
c. Öğretim Birliği Yasası
d. İkinci Heyet-i İlmiye
e. Maarif Kongresi

10. Aşağıdakilerden hangisi 1923-1972 yılları arasında ortaöğretim programlarında yaşanan gelişmelerden biri **değildir?**

a. Liselerin birinci sınıflarında Latince dersinin okutulmasına karar verilmiştir.
b. Çok programlı okul uygulamalarına deneme amaçlı geçilmiştir.
c. Yurt bilgisi dersi lise programlarına alınmıştır.
d. Fizik, Kimya ve Tabi İlimler dersi Fen Bilgisi adı altında toplanmıştır.
e. Ahlak dersi zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır.

Yaşamın İçinden

Ortaöğretime reform

MEB, ortaöğretimi yeniden yapılandırıyor: 73 okul türü beşe indirilecek. Zorunlu eğitim 12 yıla çıkacak, Anadolu lisesi sınavı zorunlu olacak. İmam-hatiplerle ilgili kararı ise hükümet verecek

ANKARA-Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), ortaöğretim sistemini yeniden yapılandırmak için kolları sıvadı: Öğrenciler küçük yaştan itibaren ilgi alanları ve yeteneklerine göre yönlendirilecek. 73 okul türü beşe inecek. Fen, Anadolu ve yeni kurulan sosyal liselere dokunulmayacak. Sistemde bu üçlü dışında genel lise ve meslek liseleri bulunacak.

Meslek liselerine yönlendirilen öğrenciler, tıpkı AB ülkelerindeki gibi bilgi, beceri ve yeteneklerine göre çeşitli programlar seçecek. Mevcut sistemde meslek liseleri statüsünde bulunan imam-hatip liselerinin mesleki ortaöğretim içinde nasıl yer alacağı ise belirlenmedi. Bu kararı hükümet verecek.

Ortaöğretimde devrim

MEB'in hazırladığı yeniden yapılandırma planına göre Türkiye'de ortaöğretim sistemi, 'genel ortaöğretim' ve 'mesleki ortaöğretim' olarak ikiye ayrılacak. Anadolu, fen ve sosyal liselerin aynen yaşamasını öngören plana göre, ortaöğretimde ders programları da değişecek.

Öğretmen rapor tutacak

Yeni sistemde, okul öncesinden itibaren çeşitli testler uygulanacak, öğrencilerin yetenekleri saptanacak. Öğretmenler, her yıl kendilerine verilen önerge formlarını doldurarak, ders verdiği öğrencilerin yeteneklerini değerlendirecek. Öğretmen formlarına göre, öğrenciler yetenek ve becerilerine göre mesleklere yönlendirilecek.

Hedef zorunlu lise

Sekizinci sınıfın ardından yapılan Anadolu Lisesi sınavlarının zorunlu hale getirilmesi de planlanıyor. MEB yetkilileri, öğrencilerin ulusal düzeyde standardını belirlemek için sınavın zorunlu hale getirileceğini vurgularken, sınav puanlarına göre, öğrencilerin genel lise ya da meslek liselerine kayıt yaptırabileceğini belirtti. Sistem yeniden yapılandırılınca zorunlu eğitim sekiz yıldan 12 yıla çıkarılacak.

Ders sayısına ayar

Yeni sistemle ders sayısı azaltılacak. Liselerde beş tür edebiyat dersinin olduğunu belirten yetkililer, yeni müfredat sistemiyle bu sayının bire ineceğini vurguladı. AB'de lise öğrencilerinin bir dönemde yedi ders aldığını belirten yetkililer, Türkiye'de ders sayısının 13 olduğunu, bunun azaltılacağını belirtti.

Gelecek yıl başlıyor

Ortaöğretimin yeniden yapılandırılmasına ilişkin planın 2004-2005 eğitim-öğretim yılında devreye girmesi planlanıyor. MEB, bu konuda, başta ABD, Kanada, Güney Kore, Japonya, İsveç, İrlanda ve İngiltere modellerini inceledi. Ortaöğretimin yeniden yapılandırılması için AB 55 milyon Euro'luk hibe, Dünya Bankası ise 300 milyon dolarlık kredi sağlayacak. Plan, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerle de tartışılarak "Toplumsal mutabakat" sağlanılmasına çalışılacak.

Kaynak: Güngör, Dilek. (2004, 27 Ocak). Ortaöğretime Reform. Radikal Gazetesi.

Okuma Parçası

Ders Geçmede Kredi Sistemi Uygulaması Neden Başarılı Olamadı?

Ortaöğretim düzeyindeki öğretim kurumlarımız, eğitim sistemimizde belki de en çok eleştirilen ve etkinliği tartışılan kurumlardır. Temel fonksiyonları öğrencileri üniversiteye ve bir mesleğe hazırlamak olan ortaöğretim kurumlarımızın her iki fonksiyonu da etkinlikle yerine getiremediği sıklıkla dile getirilmektedir. Diğer yandan, sınıf geçme sisteminin sınıfta kalan öğrenciler üzerinde oluşturduğu sosyal ve psikolojik olumsuz etkiler ve bunun yanında sınıfta kalan öğrencilerin devlete ve sisteme yüklediği artı maddi külfet, bu konuda dile getirilen problemler arasındadır. Bütün bunlara ek olarak, ortaöğretim kurumları, öğrencileri ilgi, istek ve yeteneklerine yanıt vermeyeni konu merkezli, aşırır katı programların nedeniyle de eleştirirlere hedef olmaktadırlar.

Belirtilen bu problemlere çözüm sağlamak amacıyla ortaöğretim sistemimizde zaman zaman bir takım yenilikler getirilmek istendiyse de, bu girişimler ne yazık ki başarılı olamamıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Tevhid-i Tedrisat Yasası'ndan sonra ortaöğretimde yenilik girişimleri arasında en kapsamlı ve radikal sayılabilecek girişimlerden biri, iki kez uygulamaya konulan, ancak her iki seferinde de uygulamadan kaldırılan "Ders Geçme ve Kredi Sistemi" uygulamasıdır. Bu sistemin başarıyla uygulanmasını engelleyen faktörler arasından başlıcaları kısaca aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Alt yapının hem nitelik hem de nicelik açısından yetersizliği: derslik, atölye, laboratuar, kitaplık, spor ve sosyal tesisler vb. fiziksel olanakların yetersizliği, belli branşlardaki öğretmenlerin ve danışma uzmanlarının eksikliği; öğrenci sayılarının yüksekliği; vb.
2. Sistemin gerekleri ve felsefesi konusunda gerek uygulayıcıların (yönetici, öğretmen vb.) gerekse de öğrenci ve velilerin iyi bilgilendirilmemeleri ve bu konuda etkin bir oryantasyona tabi tutulmamaları.
3. Uygulayıcıların yeni sorumlulukları ve rolleri konusunda etkin bir hizmetiçi eğitime tabi tutulmamaları.
4. Türk milli eğitim sisteminin aşırı merkeziyetçi oluşu ve bu nedenle ortaya çıkan problemlerin çözümü için gerekli iletişim ve koordinasyonun etkin olarak gerçekleştirilememesi..."

Kaynak: Caner, H. Ayşe. "Sisteme Radikal Müdahale ve Fiyasko: Ders Geçmede Kredi Sistemi Uygulaması", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 210-211.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız yanlış ise "Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise "Maarif Kongresi" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. c	Yanıtınız yanlış ise "Heyet-i İlmiye Kararları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise "Dördüncü Milli Eğitim Şurası" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise "Sekizinci ve Dokuzuncu Milli Eğitim Şuraları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise "Program Geliştirme Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise "Birinci Heyet-i İlmiye" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise "Milli Eğitim Temel Yasası" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise "İkinci Heyet-i İlmiye" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise "Program Geliştirme Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Genel ortaöğretime yönelimin artmasının en önemli nedenleri mesleki ve teknik eğitime gereken önemin verilmemesi, bu okullara yeterli özendirmenin yapılamaması, yöneltmenin yetersiz kalışı ve ara istihdam gücü için iş olanaklarının sağlanamamasıdır. Bunun sonucunda da üniversite önlerinde öğrenci yığılımı, eğitimin niteliğinde azalma gibi gelişmeler yaşanmaktadır.

Sıra Sizde 2

Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaöğretimle ilgili yapısal düzenmelerin temelini Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmiye Kararları ile Öğretim Birliği Yasası ve Maarif Teşkilatı Kanunu oluşturur.

Sıra Sizde 3

1973 yılına kadar gerçekleşen Milli Eğitim Şuralarında ortaöğretimin yapısını ve programlarını etkileyecek kararlar alınmıştır.

Sıra Sizde 4

Atatürk, eğitim kurumlarında öğrencilere milli, çağdaş, laik bir eğitim anlayışına dayalı olarak daha çok uygulamaya geçirilebilecek işlevsel bilgilerin verilmesi gerekliliği üzerinde duruyordu. Bu çerçevede programlarda sadeleştirilmeye gidilmiş, yoğun bilgiden çok anlaşılır basit bilgilere yer verilmiş, derslerin kimilerinde birleştirilme yapılmıştır. Sonuç olarak, daha yalın, sade ve anlaşılır ve uygulamaya konulabilecek programlar hazırlanmıştır.

Sıra Sizde 5

Milli Eğitim Yasası ile Türk Eğitim Sistemi yapısal yönden yeniden düzenlenmiştir. Bu yasa ile ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimin tanımı netleştirilmiştir. Bu kapsamda ortaöğretimin yapısı, süresi ve dayandığı ilkeler kesin olarak ortaya çıkmıştır.

Sıra Sizde 6

Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası, Milli Eğitim Temel Yasası'nın ışığında ortaöğretimin tanımlanmasında, üstlendiği işlevin ortaya konulmasında, yönlendirme, yatay ve dikey geçiş ilkelerinin ortaya konulmasında, ders geçme ve kredi düzeni sisteminin üzerinde durulmasında önemli işlevler üstlenmiştir. Ortaöğretimde ders çeşidinin azaltılarak, derslerin yoğun olarak okutulması, program geliştirme çalışmalarının araştırma projeleri olarak sürdürülmesi ve yeni programların denendikten sonra uygulanması ve ahlak dersi program taslağının uygulamaya konulması kararı alınan öteki önemli kararlardır.

Sıra Sizde 7

Ders geçme ve kredi düzeni öğrencilerin ilgi, beceri ve yeteneklerine önem ve değer veren ve bunu uygulamalı olarak gerçekleştiren bir sistem olarak tanımlanabilir. Özellikle, öğrencilerin yönlendirilmesine dayalı olan sistem öğrenciyi merkeze almıştır. Bu açıdan eğitime yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Sıra Sizde 8

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Türk toplumunun hemen her kesiminde yaşanan değişimlerden eğitim sistemi de etkilenmiş, eğitimde yasal ve yapısal düzenlemelere gidilmiştir. 1923'lü yıllarda çok düşük olan okul, öğrenci ve öğretmen sayıları 2007 yılına kadar çok önemli bir biçimde artmıştır. Ancak, bu artışın yeterli olmadığı, kalkınma planlarında hedeflenen okullaşma oranlarını gerisinde kalındığı da gözlenmektedir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akyüz, Yahya. (2004). **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi: M.Ö 1000-M.S. 2004.** Ankara: PegemA Yayıncılık.

Altunya, Niyazi. (1999). "Türkiye Cumhuriyeti'nde Din Eğitimi", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss.215-222.

Başaran, İ. Ethem. (1994). **Türkiye'de Eğitim Sistemi.** (2. Baskı). Ankara.

Caner, H. Ayşe. "Sisteme Radikal Müdahale ve Fiyasko: Ders Geçmede Kredi Sistemi Uygulaması", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss.210-211.

Cicioğlu, Hasan. (1985). **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi).** Ankara: A.Ü. Basımevi.

Doğan, Hıfzı. (1999). "Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarının Şekillenmesinde Etkili Olan Görüşler", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss.193-209.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). **Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967.** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1968). **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). **Yeni Strateji Ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl (1973-1977).** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1985). **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı (1990). **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1996). **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). **Kalkınma Planları: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.** 15.02.2007. tarihinde http://ekutup.dpt.gov.tr/plan-prg.html#8 adresinden alınmıştır.

Duman, Tayip. (1991). **Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi).** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ergün, Mustafa. (2003). "Türkiye Eğitiminde Ortaöğretim Reformu", **2000'li Yıllarda Lise Eğitimine Çağdaş Yaklaşımlar Sempozyumu,** 8-9 Haziran 2002. İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları, ss. 307-312.

Genç, R. (1998). **Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar.** Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Gök, Fatma. (1999). "75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 1-8.

Kaya, Y. Kemal. (1989). **İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış (Eğitimde Model Arayışı).** Ankara: Bilim Yayınları.

MEB-Milli Eğitim Bakanlığı.(2006a). **Milli Eğitim Temel Kanunu.** Ankara: MEB TTKB Şura Genel Sekreterliği.

MEB-Milli Eğitim Bakanlığı. (2006b). **2002 Yılı Başında Milli Eğitim (Cumhuriyetten Günümüze Eğitim).** 22.12.2006 tarihinde http://www.meb.gov.tr/Stats/Apk2002/2.htm. adresinden alınmıştır.

MEB-Milli Eğitim Bakanlığı. (2007a). **Geçmişten Günümüze Milli Eğitim Şuraları.** 12.01.2007 tarihinde http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/sura/heyeti_ilmiye.pdf. adresinden alınmıştır.

MEB-Milli Eğitim Bakanlığı. (2007b). **Ortaöğretimde Yeniden Yapılanma.** 12.01.2007 tarihinde http://ogm.meb.gov.tr adresinden alınmıştır.

MEB-Milli Eğitim Bakanlığı. (2007c). **Milli Eğitimi Geliştirme Projesi.** 15.01.2007 tarihinde http://earged.meb.gov.tr/htmlsayfalar/birimlerimiz/egitimigelis/megp.htm adresinden alınmıştır.

MEB-Milli Eğitim Bakanlığı.(2007d). **Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-2006.** 20.02.2007 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/daireler/istatistik/TURKIYE_EGITIM_ISTATISTIKLERI_2005_2006.pdf. adresinen alınmıştır.

Oğuzkan, Ferhan. (1983). "Orta Dereceli Genel Ortaöğretim Kurumlarının Gelişmesi", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Okçabol, Rıfat. (1999). "Cumhuriyet'in 75. Yılında Ortaöğretim Sistemimiz", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 177-192.

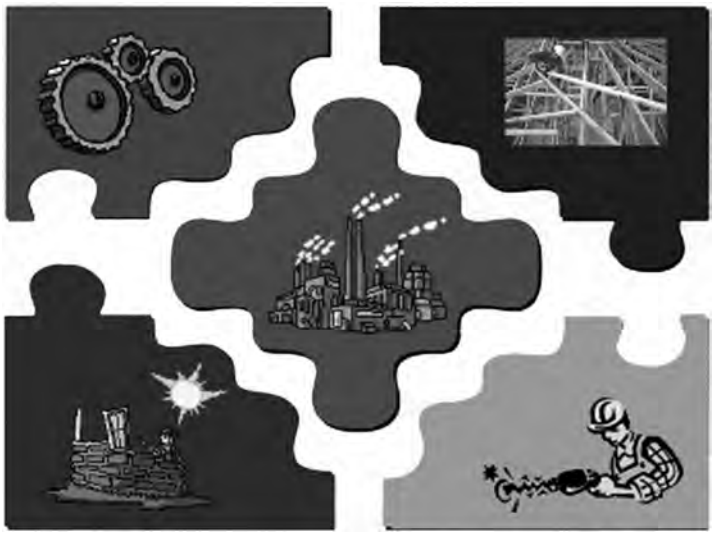
Sağlam. Mustafa. (2003). "Avrupa Birliği Ülkelerinde Ortaöğretimin Yapısı". **2000'li Yıllarda Lise Eğitimine Çağdaş Yaklaşımlar Sempozyumu Bildirileri.** İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları. ss. 313-344.

Sözer, Ersan. (1993). **Ortaöğretimde Ders Geçme ve Kredi Düzeni Uygulamasının Değerlendirilmesi.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

TİK-Türkiye İstatistik Kurumu. (2007). **Eğitim İstatistikleri.** 18.01.2007 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=10o. adresinden alınmıştır.

8

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim

Mesleki ve teknik eğitim; eğitimin bilimsel, teknolojik ve uygulama yönlerini belirli bir bütünlük içerisinde ele alan ve belirli bir mesleğin gerektirdiği becerilere ağırlık veren bir eğitimdir. Bu bağlamda mesleki ve teknik eğitim, bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu olan belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama yeteneklerini kazandırarak; bireyi zihinsel, duygusal, sosyal, ekonomik, kişisel ve fiziksel yönleri ile geliştirme sürecidir. Mesleki ve teknik eğitimin temel işlevi, bireyleri sosyal ve ekonomik yönlerden yararlı, bireysel yönden kazançlı meslek alanlarına hazırlamak ve başarılı olmalarını sağlamaktır (Alkan, 1999).

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *Atatürk'ün ve uzmanların mesleki ve teknik eğitime yön veren görüş ve önerilerini betimleyebilecek,*
- *Mesleki ve teknik ortaöğretimde yasal ve yapısal düzenlemeler ile program geliştirme çalışmalarını tanımlayabilecek,*
- *Milli Eğitim Şûralarında ve kalkınma planlarında mesleki ve teknik eğitim ile ilgili kararları ve düzenlemeleri açıklayabilecek,*
- *Mesleki ve teknik ortaöğretim okulları ile endüstri arasındaki işbirliği yapılarının gelişimini özetleyebilecek,*
- *Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının türleri ve gelişimlerini değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Ahmet ve Ali aynı mahallede büyümüş, ilköğretim okulunda aynı sıraları paylaşmış çok yakın iki arkadaşlardı. İkisi de gelecekte makine mühendisi olmak istiyorlardı. Ahmet ile Ali'nin yolları ilköğretimden sonra ayrıldı. Ahmet makine mühendisi olabilmek için zaman kaybetmeden bu alanda eğitim görmesi gerektiğine inanıyor ve bu nedenle meslek lisesine devam etmek istiyordu. Ahmet ailesinin ekonomik durumunun iyi olmadığının ve bu nedenle bir an önce çalışıp para kazanması gerektiğinin de farkındaydı. Ali ise, makine mühendisi olmak için üniversite sınavını kazanması gerektiğini biliyor, bunun için de genel eğitim veren bir liseye gitmek istiyordu. Üstelik Ali'nin ailesinin ekonomik durumu da iyiydi. İki arkadaş kendi seçtikleri yolda ilerlemeye başladılar. Ahmet, kısa bir sürede meslek lisesinde çok başarılı bir öğrenci oldu. Bir yandan ilgi duyduğu alanda yeni bilgiler öğrenmekte diğer yandan da öğrendiği bu bilgileri atölyelerde uygulama imkânı bulabilmekteydi. Son sınıfa gelip alanına uygun bir işyerinde uygulama eğitimine başladığında bu alanda kendisine olan güveni pekişmiş ve mesleğine olan ilgisi daha da artmıştı. Ali ise genel liseye devam etmiş, ailesi üniversite sınavını kazanabilmesi için, liseye başlar başlamaz onu dershaneye göndermişler, üstelik son sınıfta özel ders aldırarak eksikliklerini gidermeye çalışmışlardı. Artık Ali'nin sınavı kazanmaması için bir neden yoktu olmamalıydı da; çünkü bu özel kurslar ve dersler için çok fazla para harcamışlardı.

Ali üniversite sınavına gireceği gün kendini iyi hissetmiyordu. Hayatının bu sınava bağlı olduğunu düşünüyor ve bu durum kendisini güvende hissetmemesine neden oluyordu. Ali makine mühendisliği bölümü için yeterli puanı alamadı. İkinci sene tekrar dershaneye gitti ve ikinci senenin sonunda sınava girerek makine mühendisliği bölümünü kazandı. Kayıt yaptırmak için üniversiteye gittiği gün Ahmet ile karşılaştı. Onu gördüğüne çok şaşırmıştı. Elindeki kayıt belgelerini göstererek gururla, "Ben makine mühendisliğini kazandım." dedi. "Senin adına çok sevindim." dedi Ahmet, "Ben de meslek lisesinden sonra sınavsız geçişle meslek yüksek okuluna kaydoldum ve yüksek bir ortalama ile bitirerek dikey geçiş sınavı ile makine mühendisliğine kaydımı yaptırdım. Şimdi üçüncü sınıftayım, üstelik iki yıldır makine teknisyeni ve son bir yıldır da makine teknikeri olarak yazları bir fabrikada çalışıp hem tecrübe kazanıyorum hem de eğitim masraflarımı çıkarıyorum." dedi. Bunun üzerine şaşıran ve bir süre düşünen Ali, arkadaşına dönerek "Doğru seçimi sen yapmışsın Ahmet, bunu şimdi daha iyi anlıyorum." dedi. İki arkadaş birlikte yürümeye başladılar. Kısa bir sessizlikten sonra, "Bana derslerimde yardımcı olabilir misin Ahmet?" diye sordu Ali. "Elbette!" dedi Ahmet, "Biz eski arkadaş değil miyiz..."

Anahtar Kavramlar

- *Mesleki ve Teknik Eğitim*
- *Mesleki ve Teknik Eğitim Sistemi*
- *Mesleki ve Teknik Ortaöğretim*
- *Okul-Endüstri İşbirliği*
- *Meslek Lisesi*
- *Teknik Lise*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *1923-1972 YILLARI ARASINDA MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİMİN GELİŞİMİ*
- *1973-2007 YILLARI ARASINDA MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİMİN GELİŞİMİ*
- *MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM OKULLARININ KURUMSAL GELİŞİMLERİ*

GİRİŞ

Toplumsal yaşamın gereği olarak, her birey belirli bir yaşa gelince yaşamını sürdürebilmek, içinde yaşadığı toplumla uyum içerisinde olabilmek, toplumda saygın bir yer edinebilmek ve topluma faydalı olabilmek amacıyla, kişiliğini ve yeteneklerini geliştirerek toplumsal düzen içerisinde geçerli bir meslek edinmek zorundadır. Meslek, toplumsal yaşamın gerektirdiği iş bölümü sonucu ortaya çıkan ve bireyin bireysel, sosyal ve ekonomik sorumluluk üstlenmesine dayanan yaşamsal bir etkinliktir (Alkan, 1999). Birey bu etkinliğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama yeterliliklerini belirli bir eğitim sürecinden geçerek edinir. Bu eğitim sürecinin bir boyutunu genel eğitim, bir boyutunu da mesleki ve teknik eğitim oluşturur.

Mesleki ve teknik eğitimin amacı; bireye, bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu olan belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama yeterliliğini kazandırmak; işlevi de bireyin parasal kazanç elde etmesini, böylece sosyal ve ekonomik yönden yararlı olmasını sağlamaktır (Alkan, 1999). Bu işlevi ile mesleki ve teknik eğitim, yetiştirdiği insan gücünün nitelikleri ile ülkenin endüstriyel ve ekonomik kalkınmasını büyük ölçüde etkileme gücüne sahiptir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin eğitim sistemleri içerisinde orta ve yükseköğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitime özel bir önem verilmekte, gelişmekte olan ülkelerde de daha güçlü bir ekonomi ve daha hızlı bir toplumsal kalkınma için gereksinim duyulan daha nitelikli iş gücünün geliştirilmesi için mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine çaba gösterilmektedir.

Türkiye'de de Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına verilen önem ve gösterilen çabalar doğrultusunda uygulamaya konan yasal ve yapısal düzenlemelerin, alanın bugünkü düzeye erişmesinde büyük katkıları olmuştur.

Bu ünitede, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar mesleki ve teknik ortaöğretim alanında yapılan yasal ve yapısal düzenlemeler ile gerçekleşen nitel gelişmeler; biri 1923-1972, diğeri de 1973-2007 yılları arasında olmak üzere iki zaman dilimi içerisinde incelenmiştir.

1923-1972 YILLARI ARASINDA MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİMİN GELİŞİMİ

Cumhuriyet öncesi dönemde mesleki ve teknik eğitimle ilgili verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nden eğitimin diğer alanlarında olduğu gibi mesleki ve teknik eğitim alanında da nicel ve nitel yönden yetersiz ve sorunlu bir mesleki ve teknik eğitim sistemi devralmıştır. Bu nedenle Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber, ülkenin kalkınması için gereksinim duyulan mesleki ve teknik bilgi ve becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesi için mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine öncelik verilmiştir.

Bu bölümde, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine yön veren Atatürk'ün görüşleri ile yabancı uzmanların ve Türk eğitimcilerin önerileri, mesleki ve teknik eğitim alanında çıkarılan önemli yasalar ve bunlara dayanan yapısal düzenlemeler ve program geliştirme çalışmaları, Milli Eğitim Şuralarında ve kalkınma planlarında mesleki ve teknik eğitime ilişkin alınan kararlar ve son olarak mesleki ve teknik eğitim alanındaki sayısal gelişmeler açıklanmıştır.

Atatürk'ün ve Uzmanların Mesleki ve Teknik Eğitime Yön Veren Görüş ve Önerileri

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanı ile beraber, Türk Eğitim Sisteminin bir bütün olarak yeniden düzenlenmesi kapsamında, mesleki ve teknik eğitim sistemi de köklü bir değişim süreci içerisine girmiştir. Özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında yokluğu yoğun bir biçimde hissedilen meslek elemanlarının ve teknik uzmanların yetiştirilmesine önem verilmiştir. Buna paralel olarak, ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda mesleki ve teknik eğitimin nicel ve nitel yönden geliştirilmesi ve ülke düzeyinde yaygınlaştırılmasına dönük bir eğitim politikası benimsenmiştir. Alkan'ın (1999) da belirttiği gibi, bu politika doğrultusunda, mesleki ve teknik eğitime, eğitim sistemi bütünlüğü içinde gereken önemi kazandırmak, bu eğitim kademesini ülkenin gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal koşullarına uygun olarak yasal, yapısal ve eğitsel yönden yeniden düzenlemek için, bir yandan mesleki ve teknik eğitimin yasal temellerinin ve kurumsal yapısının oluşturulması, bir yandan da bu alanda niteliği artırmak için eğitim programlarının geliştirilmesi çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yıllarda mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi çalışmalarında Atatürk'ün mesleki ve teknik eğitime yönelik görüşleri ve bakış açısı, yabancı uzmanların önerileri ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hasan Ali Yücel, Rüştü Uzel gibi eğitimcilerin fikirleri ve uygulamalarının önemli katkıları olmuştur.

Atatürk, Cumhuriyetin devamının ve başarısının sağlanması için, öncelikle istikrarlı bir eğitim politikasına sahip olunması gerekliliği üzerinde durmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin medeni, dünyada güçlü ve itibarlı olmasında eğitimin ana unsur olacağını belirtmiştir (Akkutay, 1996). Atatürk, 1 Mart 1923 tarihinde, TBMM'nin açılış konuşmasındaki "Yeni Türkiye'nin birkaç seneye sığdırdığı askerî, siyasî, yönetim devrimleri, sizin değerli öğretmenler, sizin sosyal ve fikrî devrimlerinizle güçlenecektir." sözleriyle eğitimin ve eğitimcilerin ülkenin gelişimindeki önemini vurgulamıştır (Akkutay, 1996). Atatürk'ün çağdaş eğitim sistemi içerisinde mesleki ve teknik eğitime yönelik bakış açısında, toplumsal ve bireysel varlık bilinci ile çevresel, ulusal ve evrensel gereksinme ve koşullara uygunluğu esas olan program boyutları yanında, bireylere ekonomik yaşam için gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandırılması önemli bir boyut olarak yer almıştır (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998).

Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal ve ekonomik gelişiminin sağlanmasının temel aracı olan çağdaş eğitim sisteminin oluşturulmasında yabancı uzmanların görüşlerinden de yararlanılmıştır. Bu amaçla ilk olarak 1924 yılında Türkiye'ye davet edilen Amerikalı eğitimci John Dewey, raporunda; gençlerin yetenek ve gereksinmelerine uygun, meslek ortaokulları, ticari, zirai meslek kursları ve 8-10 yaşındaki çocuklar için meslek dersi programları hazırlama gibi konular ile uğraşmak için Milli Eğitim Bakanlığı'nda mesleki ve teknik öğretim hizmetlerini yürütecek bir bölümün kurulması gerektiğini vurgulamıştır (Tonguç, 1974). Dewey raporunda, sanat okulu öğrencilerinin diploma almadan görmüş oldukları dersler ve meslekler üzerine pratiklerini artırmak amacıyla işyerlerinde çalışmaya mecbur edilmelerini ve bu nedenle sanat okullarının işyerleri ile sıkı bir işbirliğinin sağlanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, gençleri kabiliyetlerine ve ülkenin ihtiyaçlarına göre mesleklere hazırlamak için, kurulacak meslek okullarının şehir ve bölgelerin ekonomik durumlarına bağlı olarak açılması gerektiğini vurgulamıştır (Çelik, 1981).

1925 yılında Türkiye'ye davet edilen Alman Ticaret ve Sanayi Bakanlığı danışmanı Alfred Kühne, mesleki eğitimin geliştirilmesine dönük hazırladığı raporunda, öncelikle *ne için* ve *kim için* sorularına cevap aramış ve güçlü bir devletin kurum ve kuruluşlarının işlerlik kazanmasının eğitilmiş insan gücü ile mümkün olabileceğini belirtmiştir (Akkutay, 1996). Kühne raporunda, Türkiye'de de Batı ülkelerinde olduğu gibi çıraklık öğretim kurumlarının olması gerektiğini vurgulamış; teknisyen yetiştirilmesi, ticaret mesleğinin geliştirilmesi ve ev idaresi öğretimi için okullar açılmasını önermiştir (Çelik, 1981).

1927 yılında Türkiye'ye davet edilen Belçikalı teknik öğretim uzmanı Omer Buyse raporunda, Belçika'yı örnek vermiş ve sıfırdan başlayarak Belçika sanayisini kuranların mesleki ve teknik eğitimin uyandırdığı dehalar olduğunu belirtmiş ve Türkiye'nin de Belçika'da uygulanan sisteme benzer bir yol izleyerek küçük el sanatlarını endüstri haline dönüştürmesi gerektiğini vurgulamıştır (Akkutay, 1996). Buyse, her meslek okulunun bulunduğu bölgenin ekonomik ve endüstriyel ihtiyacını karşılayabilmesi için, mahalli sanayi ve ticaret temsilcilerinden oluşacak komisyonların kurulmasını önermiş, mevcut ve yeniden açılacak okulların bölgelerin ekonomik şartlarına uygun olması ve programların bu esasa göre düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Çelik, 1981).

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin gelişmesine önemli katkıları olan devlet adamları, eğitimciler ve yabancı uzmanlar M.K. Atatürk, İ.H. Baltacıoğlu, H.A. Yücel, R. Uzer, J. Dewey, A. Kühne ve O. Buyse'dir

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, yabancı uzmanların görüşlerinin yanı sıra, Türk eğitimcilerinin de görüş, önerileri ve uygulamalarının mesleki ve teknik eğitimin gelişmesinde önemli katkıları olmuştur.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu 1927 yılında düzenlediği raporunda, gençlerin hem endüstri ve hem de küçük sanayi işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yetiştirilmelerini, klasik okulda okul sistemi içerisinde atölye zihniyeti yerine, yeni meslek okullarında atölye içinde okul fikrinin benimsenmesi gerektiğini belirmiştir (Çelik, 1981). Baltacıoğlu, meslek okullarının ekonomik yaşama açık olmasının bu okulların başarısı için önemli olduğunu savunmuş ve Milli Eğitim Bakanlığı içinde, orta ve yükseköğretim müdürlüklerinden ayrı olarak meslek okulları ile görevlendirilecek bir müdürlüğün oluşturulmasının gerekli olduğunu belirtmiştir.

Hasan Ali Yücel, ülkenin endüstriyel kalkınmasının büyük ölçüde mesleki ve teknik eğitimden geçmiş nitelikli insangücüne bağlı olduğunu savunmuş (Oğuzkan, 1987) ve Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı süresince, mesleki ve teknik eğitim niceliksel ve niteliksel olarak ülke çapında büyük bir gelişim göstermiştir.

Hasan Ali Yücel, 30 Aralık 1938 tarihinde atandığı Milli Eğitim Bakanlığı görevinden 7 Ağustos 1946 tarihinde ayrılmıştır.

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin önce devlet teşkilatı içerisine alınmasını daha sonra da bu kurumlara bilimsel ve modern bir yön verilmesini sağlayan Rüştü Uzel, fikirleri ve uygulamalarıyla batılı düşünce sistemi içinde bilinçli bir eğitim çağını başlatmıştır (Özalp, 1987). Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü ve Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı görevlerinde de bulunan Rüştü Uzel, teknik öğretim okullarının atölye ve laboratuvarlarının modern araçlar ile donatılması ve örgün eğitim yolu ile geleceğin teknisyenlerinin okullarda yetiştirilmesi için büyük çaba göstermiştir. Uzel, işbaşındaki usta ve işçilerin yetiştirilmesi için de akşam okullarında gezici ve sabit meslek kurslarının sayılarının artırılması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmıştır.

Atatürk'ün mesleki ve teknik eğitime yönelik düşünce sistemi, mesleki ve teknik ortaöğretimin gelişimini nasıl etkilemiştir?

SIRA SİZDE 1

Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, eğitim sistemi ile ilgili yapılan ilk köklü yasal düzenleme, eğitim sistemini bir bütün olarak yönetim, denetim ve yetki yönünden merkezi tek bir çatı altında toplayan laik, bilimsel ve çağdaş eğitimin kurulmasına temel oluşturan 3 Mart 1924 tarihli Öğretim Birliği Yasası'dır (Tevhid-i Tedrisat). Bu yasa ile, genel eğitim alanında bir bütünlük sağlamasına karşın, mesleki ve teknik eğitimde yetki ve sorumluluk karmaşası ve dağınıklığı 1927 yılına kadar devam etmiştir. 1927 yılında; ülke ihtiyaçlarına uygun, ulusal bir mesleki ve teknik eğitim sistemi oluşturabilmesi, gelişen teknolojiye uyum sağlanabilmesi, farklı siyasi yapılanmaların önüne geçilebilmesi ve en önemlisi mesleki ve teknik eğitimde bir birlik oluşturulabilmesi amacıyla *1052 Sayılı Meslek Okulları Hakkında Kanun* kabul edilmiştir. Bu yasa ile şimdiye kadar açılmış ve bundan sonra açılacak olan tüm meslek okullarının eğitim programlarının, malzeme ve ders araçlarının, öğretmen ve memur atamalarının, öğretmen ve usta mesleki yeterliliklerinin saptanmalarının yetkileri Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998).

1931 yılında, 1867 Sayılı Yasa ile iller dokuz bölgeye ayrılmış ve her bölgede, mali ve yönetimi bölgeye dâhil illerce karşılanmak üzere, *Bölge Sanat Okulları* açılmıştır. Bu kapsamda ilk iş olarak mevcut dokuz erkek sanat okulunun öğretim programlarında birlik sağlanarak öğretim süreleri beş yıla çıkarılmıştır. İlk üç sınıfı bulunanlara *Erkek Orta Sanat Okulu* ve beş sınıflı olanlara da *Erkek Sanat Enstitüsü* unvanı verilmiştir (Özalp, 1956).

Bu dönemde, gerek meslek okullarının ve öğrenci sayılarının artması gerekse uzman raporlarında; mesleki ve teknik eğitimin, Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde temsil gücünün artırılması talepleri doğrultusunda, bu okulların ayrı bir Genel Müdürlüğe bağlanarak idare edilmelerine karar verilmiştir. Bu amaçla, 1933 yılında *2287 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatının Kuruluşu Hakkında Kanun* kabul edilerek, Mesleki Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuş ve başına Rüştü Uzel getirilmiştir.

2287 Sayılı Yasanın birinci maddesi, 1941 yılında değiştirilerek Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur. Gerçekleştirilen bu kanun değişikliği ile eğitim sistemi içerisinde yer alan her derece ve kademedeki mesleki ve teknik eğitim kurumları, Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı içerisindeki birimler tarafından yönetilmeye başlanmıştır (Nişancı, 1990).

Müsteşarlık 1983 yılına kadar etkinliğini sürdürmüştür. 12 Eylül 1980 askerî müdahalesinden sonra, eğitim hizmetleri bir bütünlük içerisinde ele alınarak tek müsteşarlık ilkesi benimsenmiş ve Bakanlar Kurulu Kararı ile Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kaldırılarak bütün birimler tek bir Müsteşarlığa bağlanmıştır.

Gerek yabancı uzmanların gerekse Türk eğitimcilerin görüşleri doğrultusunda, Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren, mesleki ve teknik eğitim programları, endüstri ile iş birliğine dayalı, bütünleşmiş bir mesleki ve teknik eğitim sistemi içerisinde yapılandırılmaya çalışılmıştır. Bu yapının işlerlik kazanmasının sağlayacak olan mesleki ve teknik okullarda görev alacak öğretmenlerin yetiştirilebilmesi amacıyla da mesleki ve teknik okullara öğretmen yetiştiren kurumlara, öğretmen adayı olarak, iş yaşamından mesleki deneyimi olan kişiler kabul edilmiş ve bu sayede kuramsal yönü kuvvetli, iş dünyasını yakından tanıyan öğretmenlerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra, Cumhuriyetin ilk dönemlerinden 1940'lı yıllara kadar, mesleki ve teknik eğitimin hızla okullaşması ve mesleki yeterliliklere sahip öğretmen istihdam etme olanaklarının kısıtlı olmasından dolayı, atölye öğretmenlerinin çoğunun iş dünyasından temin edilmesi yoluna gidilmiştir (Doğan, Ulusoy ve Hacıoğlu, 1997).

Mesleki ve teknik eğitimin, Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde, önce Genel Müdürlük ve sonrasında Müsteşarlık düzeyinde temsil edilmesiyle birlikte, mesleki ve teknik eğitim sistemi, örgütsel ve finansal açıdan güçlü bir yapıya kavuşturulmuştur. Buna karşılık, endüstride olmayan birçok makine, araç ve gerecin meslek okullarının atölyelerinde bulunabilmesi ve yurt dışına eğitim amaçlı gönderilen öğretmenlerin de dönmeye başlaması ile birlikte, mesleki ve teknik ortaöğretim içine kapanmaya başlamıştır. Bu dönemde, Belçikalı uzman Omer Buyse'nin de raporunda belirttiği gibi, meslek okulları mezunlarının, endüstrinin arkasında yer almaları değil, önünde yürüyüp endüstrinin gelişimine katkıda bulunmaları ve endüstriye liderlik etmeleri gerektiği görüşleri egemen olmuştur (Çelik, 1981). Mesleki ve teknik ortaöğretim, bu dönemde nitel ve nicel yönden oldukça hızlı gelişim göstermiş olmasına karşın, bu bakış açısı nedeni ile iş dünyası ile olan işbirliği ilişkileri azalmıştır. Okul ve işletmeler arasında kopukluğa yol açan bu durum, ekonominin, dolayısı ile sanayinin gelişimi ile birlikte değişmeye başlamış; ancak, mesleki ve teknik ortaöğretim programları okul merkezli olmaktan uzun yıllar kurtulamamıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinden 1973 yılına kadar okul-endüstri işbirliğine yönelik bakış açılarının mesleki ve teknik ortaöğretime olan etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

SIRA SİZDE 2

Milli Eğitim Şûralarında ve Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitimle İlgili Kararlar ve Düzenlemeler

Mesleki ve teknik ortaöğretimin gelişimi, Milli Eğitim Şûraları kararları ve 1960'lı yıllardan itibaren başlatılan kalkınma planları hedefleri doğrultusunda düzenli bir yapı içerisine girmiştir.

17-29 Temmuz 1939 tarihinde gerçekleştirilen Birinci Maarif Şûrası'nda, Türk eğitim sisteminin incelenmesi ana konu olarak alınmıştır. Şûrada, Türk eğitim sisteminin ilk, orta, yüksek ve mesleki ve teknik alt sistemlerinden oluştuğu ifade edilmiştir. Mesleki ve teknik öğretimde ise her iki yüz ilkokul mezunu olan yerde, mesleğe yönelik muhtelif sınıflı meslek kurs veya okulların açılması kararlaştırılmıştır.

18-23 Mart 1957 tarihinde yapılan *Altıncı Milli Eğitim Şûrası*'nın gündemini *Mesleki ve Teknik Öğretim* ile *Halk Eğitimi* oluşturmuştur. Şûra sonucunda; Yapı ve Sanat Enstitülerinin öğrenim sürelerinin üç yıla çıkartılarak *Sanat Lisesi* haline getirilmeleri, bu okulların programlarının gözden geçirilerek Yabancı Dil, Müzik, Beden Eğitimi derslerine yer verilmesi; ilkokul mezunları için çırak okulları açılması; gündüz tekniker okullarının iki yıl, akşam tekniker okullarının üç yıl öğrenim sürelerinin olması ve sanat enstitülerinin bazı bölümlerine kız öğrencilerin de kabul edilmeleri karara bağlanmıştır.

5-15 Şubat 1962 tarihinde yapılan *Yedinci Milli Eğitim Şûrası*'nda Kız Teknik Öğretim, Erkek Teknik Öğretim ve Ticaret Öğretimine yönelik öneriler getirilmiş ve mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının, ortaokula dayalı üç yıllık mesleki okullar haline getirilmeleri teklif edilmiştir.

28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihinde toplanan *Sekizinci Milli Eğitim Şûrası*'nda, ortaöğretimin başlıca sorunları ve yöneltme sistemi tartışılmıştır. Şûrada, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının çekiciliğini azaltan etmenler şöyle sıralanmıştır:

- Mesleki ve teknik okulları bitirenlerden üniversiteye girişte aday olmak isteyenler için, lise sınavlarında başarılı olma koşulunun getirilmiş olması,

- Mesleki ve teknik öğretim kurumlarını bitirenlerin sanayide güçlükle iş bulmaları ve buldukları işlerden hoşnut olmamaları,
- İş hayatına hazırlayan imkânların öğretim sırasında yaratılmamış olması,
- Sanayi ile ilişkilerinin kopuk olması yüzünden öğrenim sürecinde sanayideki gelişmelerin izlenememesi,
- İşverenlerin mesleki ve teknik öğretim okullarını bitiren elemanların yeterliliği konusundaki güvensizlikleri,
- Elemanların ücret, yetki ve sorumluluklarının tespit edilmemiş olması.

Bu olumsuzlukların giderilmesi için şûrada, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının çekiciliğinin artırılabilmesi için de genel, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının bir bütünlük içerisinde ele alınması, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olanların, kendi yetiştikleri yönde üniversitelere girişte aday olma hakkı verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu dönemde, gerçekleştirilen Milli Eğitim Şûralarına paralel olarak, kalkınma planlarında da mesleki ve teknik eğitimin durumuna yönelik önemli saptamalar yapılmış ve mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine yönelik alınması gereken önlemler belirlenmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967) çeşitli meslek okullarının belli süre içinde, ilgili Bakanlık ve dairelerle iş birliği ile yürütülmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanması öngörülmüş; ancak tarım, sağlık, savunma gibi eğitim ile hizmetin birbirinden ayrılamayacağı alanlarda eğitim hizmetlerinin ilgili Bakanlıklarca yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Planda, ortaöğretim çağındaki gençlerin büyük bir bölümünün teknik ve mesleki eğitime yöneltilmesi ve bu amacın gerçekleşebilmesi için de çıraklıktan teknisyenliğe kadar bütünüyle sanayi ile bağlantılı, onun imkân ve ihtiyaçlarıyla uyuşan bir sistemin kurulması ve işletilmesi gerekliliğine değinilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kız sanat enstitüleri ve kız teknik öğretim programlarının geliştirilmesi, kız enstitülerine yaz ve bitirme stajları konması ve öğrencilerin gruplar halinde çevrede eğitim faaliyetleri göstermeleri kararlaştırılmıştır. Planda, teknik okulların süresinin dört yıla çıkarılmasına ve bu okullardan mezun olanların kendi ihtisas dallarında yükseköğrenime devam etmelerine imkân sağlanmasına karar verilmiştir. Planda ayrıca, bütün lise seviyesindeki teknik ve meslek okullarından gelen öğrencilere, gerekli formasyonu sağlayacak bir hazırlık döneminden sonra yükseköğrenime devam etme olanağı sağlanması kararlaştırılmıştır.

Sayısal Gelişmeler

1927 yılında, ülke ihtiyaçlarına uygun, ulusal bir mesleki ve teknik eğitim sistemi oluşturabilmesi için kabul edilen 1052 Sayılı Yasa ile mesleki ve teknik okul, öğrenci ve öğretmen sayıları hızla artmaya başlamıştır. 1939 yılına kadar düzenli olarak gelişen bu artış, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyaç nedeni ile daha da hızlanmıştır. Tablo 8.1'de görüldüğü gibi, 1928-1940 yılları arasında okul sayısı yaklaşık iki kat, öğrenci ve öğretmen sayısı da yaklaşık bir buçuk kat artmıştır.

Öğretim Yıl	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı		Öğretmen Sayısı
		Erkek	Kız	
1923-1924	20	2.558		325
1928-1929	47	5.302	3.202	715
1932-1933	68	4.183	2.200	777
1937-1938	78	6.899	4.235	948
1938-1939	81	7.871	4.481	982
1939-1940	86	9.361	4.949	1.011

Tablo 8.1 *1923-1940 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Okul, Öğrenci, Öğretmen Sayıları*

Kaynak: *Alkan, 1999 ve MEB, 2004*

1942 yılında kabul edilen 4303 Sayılı Yasa ile mesleki ve teknik eğitim kurumlarına bütçeden önemli bir kaynak ayrılmıştır. Yapılan yatırımlar ile 1973 yılına kadar mesleki ve teknik ortaöğretim okulları, öğrenci ve öğretmen sayıları önemli bir artış göstermiştir. Tablo 8.2'de görüldüğü gibi, 1943-1944, 1972-1973 yılları arasında okul sayısı yedi kat, öğrenci sayısı yaklaşık on beş kat ve öğretmen sayısı da beşbuçuk kat artmıştır.

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1943-1944	93	11.031	1.603
1963-1964	366	50.318	7.877
1972-1973	672	172.199	8.757

Tablo 8.2 *1943-1973 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Okul, Öğrenci, Öğretmen Sayıları*

Kaynak: *MEB, 1973, 2004*

1973-2007 YILLARI ARASINDA MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİMİN GELİŞİMİ

Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları

1923-1972 döneminde mesleki ve teknik eğitimi geliştirme yönünde atılan adımlar 1973 yılından itibaren gerçekleştirilen yasal ve yapısal değişiklikler ile hız kazanmıştır. 24 Haziran 1973 tarihinde kabul edilen 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası, bu dönemin dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. Bu yasanın 29. Maddesindeki "Ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liselerden meydana gelir. Belli bir programa ağırlık veren okullara lise, teknik lise ve tarım meslek lisesi gibi eğitim dallarını belirleyen adlar verilir." ifadesi ile, mesleki ve teknik ortaöğretim okulları yeniden tanımlanmış ve lise adını almışlardır. Bunun yanı sıra, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olanlara, yetiştirildikleri yönde yüksek öğretime aday olma hakkı tanınmıştır.

1973 tarihli Milli Eğitim Temel Yasası ile yetiştirildikleri yönde yükseköğretime aday olma hakkı tanınan mesleki ve teknik ortaöğretim okulu mezunlarına, 1983 yılında yapılan düzenleme ile tüm yükseköğretim kurumlarına girebilmeleri için aday olma hakkı verilmiştir (Akyüz, 2005). Buna karşılık, 1999 tarihli YÖK kararı ile mesleki ve teknik ortaöğretim okulu mezunlarının, kendi alanları dışındaki yükseköğretim kurumlarına yönelmelerini kısıtlamak amacıyla, farklı katsayı uygulamaları getirilmiştir.

1927 yılından itibaren, mesleki ve teknik ortaöğretimin nicel ve nitel yönden gelişimini hızlandıran etmenler nelerdir?

SIRA SİZDE 3

24 Haziran-4 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilen, *Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası*'nda ortaöğretim sorunları tartışılarak ortaöğretim kurumlarında hem meslеğe hem de yükseköğretime, hayata, iş alanlarına hazırlayan programlara yer verilmesi; mesleki ve teknik eğitime hazırlama ve yönlenderme, okul-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi konularında kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda, mesleki ve teknik ortaöğretim okulları ile iş dünyası arasındaki işbirliği yapılarının güçlendiril-

mesi amacıyla, 1975 yılında, *Endüstriyel Mesleki ve Teknik Öğretim ile Sanayi İlişkileri Sempozyumu* gerçekleştirilmiş ve okul ve iş dünyası arasında işbirliği yapılarının temelleri atılmıştır (Doğan, Ulusoy ve Hacıoğlu, 1997). Bu sempozyum sonrasında, okul ve iş dünyası ile ortak projeler planlanmış ve bu planlar doğrultusunda kanuni düzenlemeler yapılmıştır. 2089 Sayılı *Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık* Kanunu ile birlikte, *Yoğunlaştırılmış Eğitim Uygulamaları* ve *Okul Sanayi Ortaklaşa Eğitim Projesi (OSANOR),* bu dönem içerisinde mesleki ve teknik ortaöğretim okulları ve iş dünyasını yakınlaştırmaya yönelik atılmış önemli adımlardır.

1977 yılında kabul edilmiş ve çıraklık, kalfalık, ustalık eğitimini düzenlemek amacıyla çıkarılmış olan *2089 Sayılı Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık Kanunu* ile çıraklık eğitim süresi, çırağın ve iş yerinin görev tanımları yeniden yapılmıştır.

1975-1986 yılları arasında uygulanmış olan *yoğunlaştırılmış eğitim uygulamalarında*, endüstrinin yoğun olduğu bölgelerdeki mesleki ve teknik okullarda atölye ve meslek derslerinin bloklaştırılıp öğrencilerin bir bölümünün atölye derslerini iş yerlerinde yapmaları öngörülmüştür (Gürol, 1997).

Bu dönemde, meslek ve teknik eğitimde okul ve sanayinin bir bütünlük içerisinde sürekli olarak çalışabileceği bir sistem kurulurken "sosyal ve ekonomik yönden faydalı mesleklere hazırlama", "mesleki eğitim programlarını meslek analizlerine dayalı olarak geliştirme", "gerçek üretim ortamlarında meslek eğitim" gibi temel ilkeler belirlenmiştir (Doğan, 1981). Oluşturulan bu ilkeler doğrultusunda, 1977-1978 öğretim yılında, mesleki ve teknik eğitim sisteminin sanayi ile işbirliği yapılarak teknik insan gücü ihtiyacını nitelik ve nicelik yönünden karşılayabilecek bir düzeye çıkarılması ve atölye çalışmalarının bir kısmının veya tamamının iş yerinde yapılmasını sağlamak amacıyla *Okul Sanayi Ortaklaşa Eğitim Projesi (OSANOR)* projesi başlatılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları Merkezi arasında yapılan bir anlaşmayla, dört endüstri meslek lisesinde (Adana Merkez, Bursa Tophane, İzmir Mithatpaşa, İstanbul Kartal) başlatılan proje kapsamında mesleki ve teknik okullar ile çevrelerindeki endüstri kuruluşları ile işbirliği yapılarak öğrencilerin gerçek üretim ortamında eğitim görmeleri amaçlanmıştır.

1986 yılında kabul edilen 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası çerçevesinde, meslek okulları ve işletmeler arasındaki kopukluk giderilmeye çalışılmış ve eğitim programları, endüstriyel eğitim ağırlıklı olarak yeniden planlanmıştır. Yasa, örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitimin sistem bütünlüğü içerisinde düzenlenmesi, iş hayatının mesleki ve teknik eğitimin karar sürecine katılabilmesi, çırak ve meslek lisesi öğrencilerinin iş kazaları, meslek hastalıkları ve hastalık sigorta primlerinin devlet tarafından ödenmesi, beceri öğretim ortamının gerçek iş ortamına uygunluğunun sağlanması, işletmelerin meslek lisesi öğrencilerine beceri öğretimi yaptırmaya teşvik edilmesi gibi yenilikler getirmiştir (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1998). Yasada, 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işletmelere çalıştırdıkları işçi sayısının %5'inden az %10'undan fazla olmamak üzere meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yaptırma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu çerçevede, meslek liseleri son sınıfına gelmiş bir öğrencinin, haftanın üç günü işletmede beceri eğitimi, iki günü de okulda teorik eğitim alması öngörülmüştür.

SIRA SİZDE 4

1986 yılında kabul edilen 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası, okul-endüstri iş birliğine yönelik hangi yenilikleri getirmiştir?

3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve On Beşinci ve On Altıncı Milli Eğitim Şûralarında alınan kararlar doğrultusunda bazı maddelerinde değişiklik yapılarak 10 Temmuz 2001 tarihli 4702 Sayılı Yasa ile değiştirilmiştir. Bu yasa ile okul-işletme ilişkileri kapsamında yapılan bazı değişiklikler şöyledir:

- Beceri eğitimi yaptırması zorunlu iş yerleri "20 ve daha fazla personel" olarak değiştirilmiştir.
- Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları ile işletmelerde yapılacak mesleki eğitimin planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi konularında karar almak üzere illerde il mesleki eğitim kurulu kurulması öngörülmüştür.
- On ve daha fazla öğrenciye beceri eğitimi yaptıracak işletmelerde, bu amaçla bir eğitim birimi kurulması ve bu birimde, yapılan eğitim için alanında ustalık yeterliğine sahip ve iş pedagojisi eğitimi almış usta öğretici veya eğitici personel görevlendirilmesi öngörülmüştür.

4702 Sayılı Yasa ile mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olanlara, istedikleri takdirde, mezun oldukları alanın devamı niteliğindeki programların uygulandığı mesleki ve teknik eğitim bölgesi içerisinde yer alan meslek yüksekokullarına sınavsız geçiş hakkı verilmiştir.

Bu yasal düzenlemelerin yanı sıra, *Mesleki ve Teknik Eğitim Projesi* (METEP), *Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi* (METGE) ve *Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi* (MEGEP) projeleri bu dönemde atılan önemli adımlar arasındadır.

METEP ile 1982-1983 öğretim yılında, OSANOR projesinin kapsamının daha fazla mesleki okul ve meslek alanları ile genişleterek uygulanmaya konmuştur.

Nisan 1993 tarihinde uygulanmaya başlanan METGE Projesinin en önemli amaçlarından biri, kadınların bölgesel düzeyde iş ortamına hazırlanmalarının sağlanması olmasından dolayı, öncelikli olarak, Milli Eğitim Bakanlığı Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından yedi coğrafi bölgeyi temsilen yedi ilde yedi pilot Kız Meslek Lisesinde (Bursa, Erzurum, Eskişehir, İzmir, Malatya, Mersin, Trabzon) başlatılmıştır (Gürol, 1997).

METGE projesinin amaçları şunlardır:

- Yerel ihtiyaçlara duyarlı okul yapısı ve öğretim sistemi geliştirmek (Bu amaçla bölgesel mezun izleme çalışmaları başlatılmıştır.),
- Çevrenin katılım ve işbirliğini sağlamak (Bu amaçla Okul-Danışma ve Meslek Danışma Kurulları oluşturulmuş, ayrıca okul tarafından Sanayi Koordinatörleri görevlendirilmiştir.),
- Belirlenen ihtiyaçlara yönelik modüler öğretim programları geliştirmek (Eğitim programlarının geliştirilmesinden sorumlu Program Koordinatörü görevlendirilmiştir.),
- Eğitim sisteminde çağdaş teknolojiyi uygulayabilmek,
- Mesleğe yönelik standartları öğretime taşımak,
- Kaynak materyaller hazırlamak,
- Öğrencileri iş hayatı ve istihdam olanakları hakkında bilinçlendirmek (Bu amaçla Mesleki Rehber görevlendirilmiştir).

MEGEP, 4 Temmuz 2000 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan bir anlaşmaya dayanarak Eylül 2002 tarihinde başlatılmıştır. Bu proje ile iş dünyası ve mesleki ve teknik okulları arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve Ulusal Yeterlilik Sisteminin oluşturulmasını da içeren bir ulusal reformun uygulanması yoluyla mesleki eğitim sisteminin nitelik ve uygunluğunun geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Mesleki ve teknik ortaöğretim okulları ile ilgili en yakın değişiklik ise 2005 yılında yapılmıştır. Haziran 2005 tarihli, 184 Sayılı Kurul Kararı ile 2005-2006 öğretim yılından itibaren, 9'uncu sınıflardan başlamak üzere, üç yıllık genel, mesleki ve teknik liselerin eğitim ve öğretim süresinin dört yıla çıkarılması kabul edilmiştir.

SIRA SİZDE 5

1973–2007 döneminde mesleki ve teknik ortaöğretimin gelişmesini sağlayan düzenlemeler nelerdir?

Milli Eğitim Şûralarında ve Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitimle İlgili Kararlar ve Düzenlemeler

1973-2007 yılları arasında gerçekleştirilen Milli Eğitim Şûralarının kararları ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarının hedefleri, mesleki ve teknik eğitimde gerçekleştirilen yasal ve yapısal düzenlemelerin altyapısını oluşturmuştur.

Onuncu Milli Eğitim Şûrası'nda (23-26 Haziran 1981), mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının 9. sınıfından itibaren bölüm derslerinin artırılması, buna paralel olarak yıllık sürekli uygulama ve stajlara daha geniş zaman verilmesi kararlaştırılmıştır.

On İkinci Milli Eğitim Şûrası'nda (18-22 Temmuz 1988), ihtiyaç duyulan yerleşim birimlerinde yeterli öğrenci bulunmaması nedeniyle genel, mesleki ve teknik programları da bünyesinde taşıyacak "Çok Programlı Liseler" açılması öngörülmüştür.

On Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nda (13-17 Mayıs 1996), mesleki eğitim sisteminin en az sekiz yıllık ilköğretime dayanması gerekliliği ifade edilmiştir. 1997 yılında kabul edilen 4306 Sayılı Kanun ile sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir. Bu kanun ile tüm mesleki ve teknik ortaöğretim, sekiz yıllık ilköğretim üzerine dayandırılmıştır.

On Altıncı Milli Eğitim Şûrası (13-17 Kasım 1999), tümüyle mesleki ve teknik eğitim üzerine gerçekleştirilmiştir. Şûrada, mesleki ve teknik eğitimin, ortaöğretim sistemi bütünlüğü içerisinde yeniden yapılandırılması kararlaştırılmış ve bu amaçla, mesleki eğitim programlarının, geniş tabanlı ve modüler esasa göre düzenlenmesi, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarından mezun olanlara sınavsız geçiş hakkı verilmesi, meslek standartlarının hazırlanıp geliştirilmesi ve kurumsal bir temele oturtulması gibi tavsiyelerde bulunulmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977), tüm teknik ve meslek liselerinde eğitim birliğinin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanması, tüm mesleki liselerin öğretim süresinin üç yıla çıkarılarak öğretim programlarının bu süreye göre düzenlenmesi, meslek ve teknik lise mezunlarına ağırlıkla meslekleri ile ilgili dallarda yükseköğrenime geçiş imkânı sağlanması, mevcut sanat enstitülerinin teknik liselere dönüştürülmesi, teknik liselerin geliştirilmesine öncelik tanınması belirlenen hedeflerden bazılarıdır.

1979-1983 yılları arasını kapsayan *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda, ortaöğretimde mesleki ve teknik öğretime ağırlık kazandırılması, mesleki ve teknik eğitimde endüstri ile ilişkilerin geliştirilmesine olanak verecek esnek program uygulamasının gerçekleştirilmesi, teknik ve meslek okullarının döner sermayelerinin eğitim ve üretimi birleştirecek biçimde uygulanması öngörülmüştür.

Beşinci Beş Yıllık (1985-1989) ve *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda (1990-1994), mesleki ve teknik eğitime öncelik verilmesine, mesleki ve teknik ortaöğretimde okullaşma oranının artırılmasına yönelik tedbirler alınması kararlaştırılmıştır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000), meslek eğitiminin yeniden yapılandırılmasında temel ilkenin iş yeri-okul bütünlüğüne dayalı olması gerektiği ifade edilmiş; mesleki ve teknik eğitimin dünya standartlarına yükseltilmesi, meslek standartları ve sertifikasyon sistemi üzerine yapılan çalışmaların tamamlanması gerektiği kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra, mesleki ve teknik eğitimde modüler sisteme geçilmesi ve dünyadaki gelişmeler ile Türkiye'nin orta vadeli hedefleri doğrultusunda, özel kesim ve üniversiteler ile iş birliği yapılarak yeni meslek türlerinin geliştirilmesi öngörülmüştür.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005), örgün ve yaygın mesleki-teknik eğitime ağırlık verilerek ortaöğretimde mesleki teknik eğitimin payının arttırılması, üniversitelere giriş sınavlarında normal liseler ile meslek ve teknik lise mezunları arasındaki farklı değerlendirmelerin kaldırılarak mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaşmasının teşvik edilmesi, mesleki ve teknik eğitim programlarının meslek standartlarına dayalı olarak yapılmasının sağlanması ve çalışma hayatı ile işlevsel iş birliği geliştirilmesi öngörülmüştür.

Sayısal Gelişmeler

1973-2007 yılları arasındaki dönemde de mesleki ve teknik ortaöğretim sayısal olarak büyük bir gelişme göstermiştir (Tablo 8.3). 1973-1974 öğretim yılında 639 olan okul sayısı 2006-2007 öğretim yılında yedi kata yakın bir artışla 4.244'e, öğrenci sayısı 167.716'dan yedi buçuğa yakın bir artışla 1.244.499'a, öğretmen sayısı da, 8.969'dan dokuz kattan fazla bir artışla 84.276'ya yükselmiştir.

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1973–1974	639	167.716	8.969
1983–1984	1.356	364.176	36.684
2003–2004	3.681	1.050.394	73.998
2004–2005	3.870	1.105.667	74.405
2005–2006	4.029	1.182.637	82.736
2006–2007	4.244	1.244.499	84.276

Tablo 8.3
1973-2007 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Okul, Öğrenci, Öğretmen Sayıları

Kaynak: *MEB, 1974, 1984, 2007*

MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM OKULLARININ KURUMSAL GELİŞİMLERİ

Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının kurumsal gelişimleri; Erkek Teknik, Kız Teknik, Ticaret, Turizm ve Din Öğretimi okulları başlıkları altında incelenmiştir.

Erkek Teknik Ortaöğretim Okulları

1927 yılında, ilkokul sonrası beş yıllık meslek okulu haline getirilen Erkek Sanat Okulları, ara sınıflardan ayrılarak çalışmak zorunda kalan öğrencilerin mağduriyetlerini gidermek ve iş hayatının ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü daha kısa bir sürede hazırlayabilmek amacıyla iki devreye ayrılmıştır. İlk üç sınıfı bulunanlara *Erkek Orta Sanat Okulu,* beş sınıflı olanlara da *Erkek Sanat Enstitüsü* adı verilmiştir. 1950'li yıllarda Erkek Teknik Öğretim'e bağlı okullar çeşit ve süre yönünden üç grup altında toplanmıştır (Özalp, 1956):

1. Beş yıllık ilkokulu bitiren öğrencileri alan mesleki ve teknik ortaöğretim okulları:
   - Erkek Orta Sanat Okulu (3 yıl)
   - Erkek Sanat Enstitüsü (5 yıl)

- Orta Yapı Okulu (3 yıl)
- Yapı Enstitüsü (5 yıl)
- Kimya Sanat Enstitüsü (5 yıl)
- Pratik Sanat Okulu (5 yıl)
- Muhtelif Gayeli Ortaokul (3yıl)

2. Üç yıllık mesleki ve teknik ortaöğretim okulları ve diğer ortaokulları bitiren öğrencileri alan mesleki ve teknik öğretim okulları:
   - Erkek Sanat Enstitüsü (2 yıl)
   - Yapı Enstitüsü (2 yıl)
   - Matbaacılık Okulu (3 yıl)
   - Motor Sanat Enstitüsü (2 yıl)
3. Erkek sanat, yapı ve motor sanat enstitüsü mezunlarını alan mesleki ve teknik öğretim okulları:
   - Yol Makineleri Tamirciliği ve Operatörlüğü Sınıfı (1 yıl)
   - Tekniker Okulu (2 yıl)

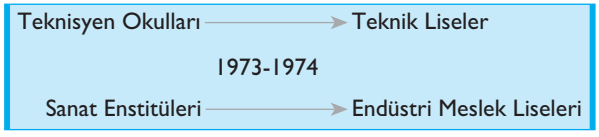
1950'li yıllarda erkek orta sanat okullarında, 12'ye yakın meslek programı uygulanmıştır. Tesviyecilik, Demircilik, Elektrikçilik, Marangozluk, Mensucatçılık, Modelcilik, Madencilik, Plastik Maddeler İşleyiciliği, Kuyumculuk, Müzik Aletleri Yapıcılığı, Örme Mobilyacılık (Özalp, 1956).

1968-1969 öğretim yılından itibaren, mühendis seviyesinin altında üç ayrı seviye ve nitelikte operatör, işçi, yarı becerili işçi, usta ve teknisyen gibi üretici teknik personeli yetiştirebilmek için, mesleki ve teknik ortaöğretim; *Pratik Sanat Okulları, Sanat Enstitüleri, Teknisyen Okulları* olmak üzere üç ayrı okul türü olarak yapılandırılmıştır.

1973 yılında Milli Eğitim Temel Yasası'nın kabul edilmesinden sonra, 1973-1974 öğretim yılında fen bilimleri ağırlıklı, endüstriyel teknik alanlarda mühendis ile becerili işçi arasında yardımcı teknik personeli yetiştirmek amacıyla açılan teknisyen okulları, *Teknik Liselere* dönüştürülmüştür. Sanat enstitüleri ise çeşitli meslek alanlarında endüstrinin ihtiyaç duyduğu mesleki eğitimi vermek amacıyla *Endüstri Meslek Liselerine* dönüştürülmüştür (MEB, 1998) (Şekil 8.1).

Şekil 8.1

Teknisyen Okulları ve Sanat Enstitülerinin, Teknik Lise ve Endüstri Meslek Liselerine Dönüşümü

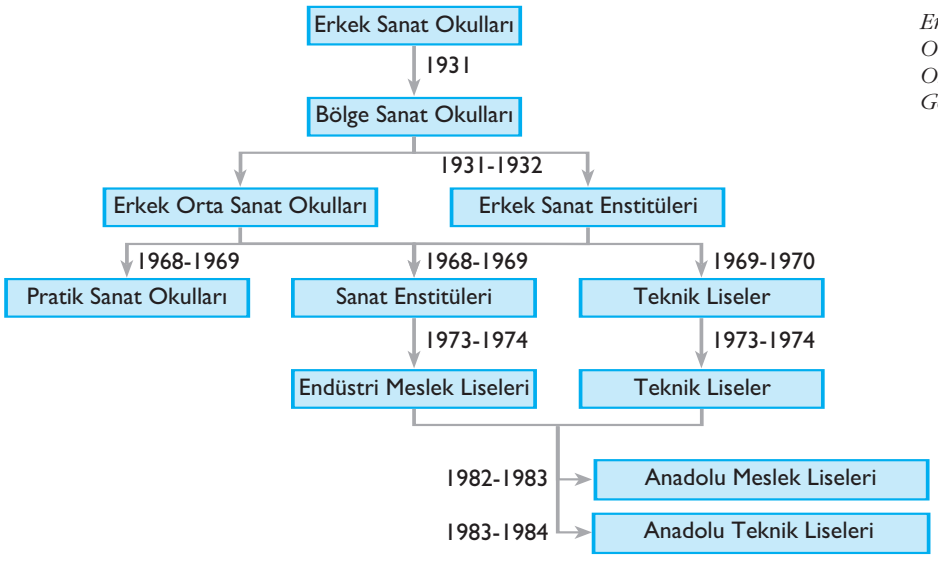

Bu gelişmelerin yanı sıra, sanayi ve teknoloji alanında dünyada meydana gelen hızlı gelişmeler, yabancı dil bilen teknik ara insan gücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Oluşan bu ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla, Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak 1982-1983 öğretim yılından itibaren *Anadolu Meslek Liseleri,* 1983-1984 öğretim yılından itibaren de *Anadolu Teknik Liseleri* açılmıştır.

Bu okullara paralel olarak farklı programlarda ortaöğretim kurumlarının açılması; ekonomik olmayan küçük yerleşim birimlerindeki okulların, bina ve tesislerinden, eğitim araçlarından, öğretmenler ve diğer personelinden, en faydalı şekilde yararlanmak amacıyla, 1989-1990 eğitim-öğretim yılından itibaren *Çok Programlı Liseler* açılmıştır. Bu liselerde, genel lise ile mesleki ve teknik ortaöğretim programları birlikte uygulanmıştır.

Şekil 8.2

Erkek Teknik Ortaöğretim Okullarının Gelişimi

Şekil 8.2'de görüldüğü gibi günümüzde, Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı *Çok Programlı Liseler* dışında, dört okul türü bulunmaktadır:

Endüstri Meslek Liseleri: 2005-2006 öğretim yılında öğrenim süresi üç yıldan dört yıla çıkarılan Endüstri Meslek Liselerinde, üçüncü ve dördüncü (dördüncü sınıf öğrencileri öncelikli olmak üzere) sınıf öğrencileri öğrenimlerini, haftanın iki günü okulda genel bilgi ve teknik teorik dersleri takip ederek üç günü ise iş yerlerinde uygulamalı olarak sürdürmektedirler. Mezun öğrenciler, talep ederlerse, farklı katsayı uygulamaları ile yükseköğrenimlerine devam edebilmektedirler. Endüstri Meslek Liselerinde halen 80 farklı meslek alanında öğretim yapılmaktadır.

Teknik Liseler: İlköğretim sonrası, dört yıl öğretim süreli okullardır. Bu okulların, 1. sınıfı meslek liseleri ile ortaktır. İlgili mevzuatta belirtilen başarıyı gösteren öğrenciler teknik liseye geçiş yaparak fen bilimleri ağırlıklı, endüstriyel teknik alanlarda mesleki öğrenimlerine devam edebilmektedirler. Teknik liselerde halen 27 farklı meslek türünde öğretim yapılmaktadır.

Anadolu Meslek Liseleri: 2005-2006 öğretim yılına kadar ilköğretim üzerine, yabancı dil hazırlık sınıfı sonrasında üç yıl olan öğretim süresi, yeni yapılanma çerçevesinde, hazırlık sınıfları kaldırılarak dört yıla çıkarılmıştır. Öğrencileri, hem iş yaşamına hem de yükseköğretime hazırlamak amacıyla, endüstriyel teknik alanlarda mesleki eğitim veren bu liselerde, halen 26 farklı meslek türünde öğretim yapılmaktadır.

Anadolu Teknik Liseleri: 2005-2006 yılına kadar, ilköğretim üzerine birinci yılı yabancı dil hazırlık sınıfı olmak üzere beş yıl öğretim süreli okullar, yeni yapılanma çerçevesinde, hazırlık sınıfları kaldırılarak dört yıl olarak yapılandırılmıştır. Bu okullarda, hem yükseköğretime hem mesleğe hazırlayan, aynı zamanda bir yabancı dil öğretilmesini amaçlayan, fen bilimleri ağırlıklı programlar uygulanmaktadır. Anadolu Teknik Liselerde halen 31 farklı meslek türünde öğretim yapılmaktadır.

Kız Teknik Ortaöğretim Okulları

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, kız çocuklarının daha iyi yetişmelerini, bir meslek sahibi olmalarını ve ekonomik özgürlüklerini kazanmalarını sağlamak ama-

cıyla, kız teknik öğretim okullarının geliştirilmesine önem verilmiştir. 1928-1929 öğretim yılından itibaren ilkokuldan sonra, beş yıl süren ve adı *Kız Enstitüsü* olan okullar açılmış ve 1950'li yıllara kadar sayıca gelişimlerini sürdürmüşlerdir. 1927-1928 yılında Kız Enstitüsü sayısı iki iken, 1949-1950 yılında 47'ye yükselmiştir (Özalp, 1956). Erkek Orta Sanat Okullarının kurulmasına benzer olarak kızların kısa süre içerisinde bir mesleki kültür almalarına imkân vermek amacıyla, 1949-1950 öğretim yılında Kız Enstitülerinin ilk üç yılına paralel, *Kız Orta Sanat Okulları* açılmıştır.

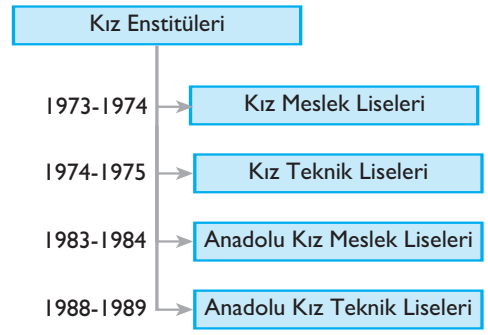
1950'li yıllarda Kız Teknik Öğretime bağlı bu okullar çeşit ve süre yönünden, iki grup halinde incelenebilir (Özalp, 1956):

1. Beş yıllık ilkokulu bitiren öğrencileri alan mesleki ve teknik ortaöğretim okulları:
   - Kız Orta Sanat Okulu (üç yıl)
   - Kız Enstitüsü (beş yıl)
2. Üç yıllık mesleki ve teknik ortaöğretim okulları ve diğer ortaokulları bitiren öğrencileri alan mesleki ve teknik öğretim okulları:
   - Kız Enstitüleri (iki yıl)

1963-1964 öğretim yılına kadar faaliyetlerini sürdüren kız enstitüleri, bu tarihten itibaren üç yıl süreli meslek okulları haline getirilmiştir. Milli Eğitim Temel Yasası uyarınca da, Kız Enstitüleri *Kız Meslek Liseleri* adını almış ve bu liselerin yanı sıra, 1974 yılından itibaren *Kız Teknik Liseleri* de açılmıştır. 1983-1984 öğretim yılında, Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı, bir kısım derslerin öğretiminin yabancı dille yapıldığı, hazırlık sınıfı dâhil dört yıl süreli, *Anadolu Kız Meslek Liseleri,* 1988-1989 öğretim yılından itibaren de hazırlık sınıfı dâhil beş yıl süreli *Anadolu Kız Teknik Liseleri* açılmıştır.

Şekil 8.3

Kız Teknik Ortaöğretim Okullarının Gelişimi

Günümüzde, Kız Teknik Öğretim Okulları, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak, Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir. Mevcut sistem içerisinde, Erkek Teknik Öğretim Okullarına benzer olarak, *Çok Programlı Liseler* hariç, *Kız Meslek Lisesi, Kız Teknik Lisesi, Anadolu Kız Meslek Lisesi, Anadolu Kız Teknik Lisesi* olmak üzere dört okul türü bulunmaktadır (Şekil 8.3).

Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı bu okullar, Erkek Teknik Ortaöğretim Okulları gibi, 2005-2006 öğretim yılında yeniden yapılandırılmışlardır. Bu okullarda halen 26 meslek alanı ve bu alana bağlı 88 alt alanda öğretim yapılmaktadır.

Ticaret ve Turizm Ortaöğretim Okulları

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan sanayiyi geliştirme çabaları, kısa sürede etkili olmaya başlamış; gelişmeye başlayan ithalat, ihracat gibi ticari faaliyet-

ler, bu alanda nitelikli insan gücüne olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla ticaret okullarının kurulumuna, diğer mesleki ve teknik eğitim okullarında olduğu gibi önem verilmiştir. 1927 yılından itibaren, mevcut ticaret okulları Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş ve öğretim süreleri dört yıla çıkartılarak "Orta Ticaret Okulu" adı verilmiştir. Bu okullardan mezun olan öğrencilerin mesleki yeterliliklerinin yükseltebilmesi amacıyla da, 1933 yılından itibaren iki yıllık lise sınıfları eklenmiştir. 1941 yılından itibaren ise, Orta Ticaret Okullarının süresi üç yıla indirilmiş, Ticaret Liselerindeki eğitim süresi ise üç yıla çıkarılmıştır (Özalp, 1956). Aynı yıl, Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı bünyesinde, Ticaret Öğretimi Müdürlüğü kurulmuş ve Ticaret Okullarının yönetimi bu müdürlük tarafından sağlanmıştır. 1950'li yıllarda Ticaret Öğretimi Müdürlüğüne bağlı olan okullar, biri beş yıllık ilkokul üzerine üç yıllık Orta Ticaret Okulları diğeri de ortaokul üzerine üç yıllık Ticaret Liseleri idi (Özalp, 1956).

Ticaret Öğretimi Müdürlüğünün ismi, 1965 yılından itibaren Ticaret ve Turizm Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. 1992 yılından itibaren ise, Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğü olarak adlandırılmıştır. Günümüzde, bu Genel Müdürlüğe bağlı Çok Programlı Liseler dışında, dört okul türü bulunmaktadır: *Ticaret Meslek Lisesi, Anadolu Ticaret Meslek Lisesi, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi* ve *Anadolu İletişim Meslek Lisesi*.

Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı bu okullar da, diğer mesleki ve teknik ortaöğretim okulları gibi, 2005-2006 öğretim yılında yeniden yapılandırılmışlardır. Bu okullarda halen 18 meslek alanı ve bu alana bağlı 67 alt alanda öğretim yapılmaktadır.

Din Ortaöğretim Okulları

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Öğretim Birliği Yasası ile medreseler kapatılmış, yerlerine din görevlileri yetiştirmek amacıyla İmam Hatip Okulları açılmıştır. 1924 yılında, 29 merkezde açılan bu okullar, talebin azlığından dolayı, 1931-1932 öğretim yılında kapatılmıştır (Akyüz, 2005).

1950 yılında çok partili siyasi yaşama geçişle birlikte, 1951 tarih ve 601 Sayılı Müdürler Komisyonu Kararı ile yedi ilde İmam Hatip Okulları, ilk devresi dört, ikinci devresi 3 yıllık olarak yeniden açılmıştır (Aydın, 1994).

1972-1973 öğretim yılından itibaren İmam Hatip Okulları, ortaokula dayalı dört yıllık meslek okulu haline getirilmiştir. Milli Eğitim Temel Yasası'nın 32.maddesinde, "İmam Hatip Liseleri; imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları" olarak tanımlanmış ve lise adını alarak *İmam Hatip Liseleri* haline gelmişlerdir. 1985-1986 öğretim yılında ise, yabancı dil ağırlıklı ilk *Anadolu İmam Hatip Lisesi* açılmıştır.

Milli Eğitim Temel Yasası ile yetiştirildikleri yönde yükseköğretime aday olma hakkı tanınan İmam Hatip Lisesi mezunlarına, 1983 yılında yapılan düzenleme ile, tüm yükseköğretim kurumlarına girebilmeleri için aday olma hakkı verilmiştir. Yapılan bu değişiklik, İmam Hatip Liselerine olan talebi artırdığı gibi, siyasi tartışmaları da beraberinde getirmiş ve mesleki ve teknik ortaöğretim, yıllarca İmam Hatip Okullarının gölgesinde tartışma alanı olmuştur. Bu tartışmalar günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

4306 Sayılı Yasa ile ilköğretimin kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılması sonrasında, İmam Hatip Liselerinin orta kısımları dâhil ortaokul düzeyindeki tüm okullar

kaldırılmıştır. 1999 tarihli YÖK kararı ile de mesleki ve teknik ortaöğretim okul mezunlarının, kendi alanları dışındaki yükseköğretim kurumlarına yönelmelerini kısıtlamak amacıyla, farklı katsayı uygulamaları getirilmiştir.

Mevcut sistemde, Din Öğretimi Okulları, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmekte ve Çok Programlı Liseler hariç, *İmam Hatip Lisesi* ve *Anadolu İmam Hatip Lisesi* olmak üzere iki okul türü kapsamında faaliyetlerine devam etmektedir.

Sonuç olarak, 2006-2007 öğretim yılında 1.250.000'e yaklaşan öğrenci, 4.250'ye yaklaşan okul ve 85.000'ne yaklaşan öğretmen sayısı ile Mesleki ve Teknik Ortaöğretim, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar niceliksel ve niteliksel olarak büyük bir gelişme göstermiştir. Ancak bu sayısal gelişme, günümüzde genel ortaöğretim seviyesindeki öğrenci sayısı karşısında bir hayli geride kalmaktadır. 2006-2007 öğretim yılında, genel ortaöğretim kurumlarında 2.142.218'e ulaşan öğrenci sayısı, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarındaki öğrenci sayısının neredeyse iki katını oluşturmaktadır. Gelişmekte olan Türkiye'nin, küreselleşmenin getirdiği şartlara uyum sağlayabilmesi, daha güçlü bir ekonomi ve daha hızlı bir toplumsal kalkınma için gerekli olan nitelikli iş gücünü yetiştirebilmesi için mesleki ve teknik eğitime yönelik çabalar artırılmalı ve hem niceliksel hem de niteliksel olarak mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine öncelik verilmelidir.

Özet

Atatürk'ün ve uzmanların mesleki ve teknik eğitime yön veren görüş ve önerilerini betimlemek

Atatürk, Cumhuriyetin devamının ve başarısının sağlanması için, öncelikle istikrarlı bir eğitim politikasına sahip olunması gerekliliği üzerinde durmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin medeni, dünyada güçlü ve itibarlı olmasında eğitimin ana unsur olacağını belirtmiştir.

J. Dewey, gençlerin kabiliyetlerine ve ülkenin ihtiyaçlarına göre mesleklere hazırlamak için, kurulacak meslek okullarının şehir ve bölgelerin ekonomik durumlarına bağlı olarak açılması gerektiğini vurgulamış; sanat okulu öğrencilerin diploma almadan önce, işyerlerinde çalışma zorunluluğu getirilmesini, bunun için de ve bu nedenle sanat okullarının iş yerleri ile iş birliğinin sağlanması gerektiğine dikkat çekmiştir.

A. Kühne, güçlü bir devletin kurumlarının işlerlik kazanmasının eğitilmiş insan gücüne bağlı olduğu, bunun için mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine dönük öneriler getirmiştir.

O. Buyse, her meslek okulunun bulunduğu bölgenin ekonomik ve endüstriyel ihtiyacını karşılayabilmesi için, mahalli sanayi ve ticaret temsilcilerinden oluşacak komisyonların kurulmasını önermiş, mevcut ve yeniden açılacak okulların bölgelerin ekonomik şartlarına uygun olmasını ve programların bu esasa göre düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

İ. H. Baltacıoğlu, gençlerin hem endüstri hem de küçük sanayi işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yetiştirilmelerini, bunun için de yeni meslek okullarında atölye içinde okul fikrinin benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir.

H. A. Yücel, ülkenin endüstriyel kalkınmasın büyük ölçüde mesleki ve teknik eğitimden geçmiş nitelikli insan gücüne bağlı olduğunu savunmuştur.

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin önce devlet teşkilatı içerisine alınmasını daha sonra da bu kurumlara bilimsel ve modern bir yön verilmesini sağlayan R. Uzel, fikirleri ve uygulamalarıyla batılı düşünce sistemi içinde bilinçli bir eğitim çağını başlatmıştır (Özalp, 1987). Uzel, iş başındaki usta ve işçilerin yetiştirilmesi içinde akşam okullarında gezici ve sabit meslek kurslarının sayılarını artırılması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Mesleki ve teknik ortaöğretimde yasal ve yapısal düzenlemeler ile program geliştirme çalışmalarını tanımlamak

Mesleki ve teknik eğitimde bir birlik oluşturabilmek amacıyla 1927 yılında 1052 Sayılı Meslek Okulları Hakkında Kanun kabul edilmiştir. 1931 yılında iller dokuz bölgeye ayrılmış ve her bölgede, mali ve yönetimi bölgeye dâhil illerce karşılanmak üzere, birer sanat okulu faaliyete geçirilmiştir. 1933 yılında Mesleki Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuş ve bu yönetim, 1941 yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına dönüştürülmüştür. 1973 tarih ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları liselere dönüştürülmüştür. 1997 yılında kabul edilen 4306 Sayılı Yasa ile sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir. Bu yasa ile tüm mesleki ve teknik ortaöğretim, sekiz yıllık ilköğretime dayandırılmıştır. Haziran 2005 tarihli ve 184 Sayılı Kurul Kararı ile 2005-2006 öğretim yılından itibaren, 9'uncu sınıflardan başlamak üzere, üç yıllık genel, mesleki ve teknik liselerin eğitim ve öğretim süresinin dört yıla çıkarılması kabul edilmiştir.

Milli Eğitim Şûralarında ve kalkınma planlarında mesleki ve teknik eğitim ile ilgili kararları ve düzenlemeleri açıklamak

MEB'in en üst düzeyde danışma organı olan Milli Eğitim Şûrası, 1939-2006 yılları arasında 17 kez toplanmıştır. Bunlardan Birinci, Altıncı, Sekizinci, Onuncu, On Birinci, On Beşinci ve On Altıncı MEŞ'inde mesleki ve teknik eğitimle ilgili olarak yaygınlaştırma, yöneltme, eğitim programlarını geliştirme, niteliği artırma, öğrenim süresi, öğretim süreçleri ve yönetim boyutlarında MEB'e yasal, yapısal ve eğitsel yönden yol gösterici kararlar alınmıştır.

1961 Anayasası gereğince başlatılan planlı kalkınma uygulamalarına temel oluşturan ve 1963-2005 yılları arasında uygulanan sekiz adet Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, kalkınmanın temel itici gücü olan nitelikli orta düzey işsgücünün yetiştirilmesi için mesleki ve teknik eğitimin nicel ve nitel yönden geliştirilmesine dönük hedefler belirlenerek bu hedeflere ulaşılması için yapılması gerekenler ve alınması gereken önlemler saptanmış ve uygulamaya dönük öneriler ortaya konmuştur.

Mesleki ve teknik ortaöğretim okulları ile endüstri arasındaki işbirliği yapılarının gelişimini özetlemek

1923-1940 yılları arasında mesleki ve teknik ortaöğretim öğrencileri okul-endüstri ortaklığı ile yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde, okul ve endüstri arasında oldukça yakın işbirliği kurulmuş, dönemin ekonomik ve sosyal yapısının etkileriyle de mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları ile endüstri arasındaki işbirliği yapıları geliştirilmiştir. 1940-1960 yılları arasında, meslek okulları mezunlarının endüstriye öncülük etmesi düşüncesi ile mesleki ve teknik ortaöğretim içe kapanmaya başlamış ve endüstri ile olan iş birliği yapıları zayıflamıştır. Bu durum 1960-1980 döneminde değişerek endüstrinin yeterli katkısı olmadan mesleki ve teknik eğitimin nitelikli olamayacağı düşüncesi ağırlık kazanmış ve tekrar okul-endüstri arasındaki eğitim yapıları geliştirilmeye çalışılmıştır. 1980'den günümüze kadarki sürede ise bu işbirliği yapıları mesleki eğitim projeleri ile desteklenerek geliştirilmiştir.

1975-1986 yılları arasında, mesleki ve teknik okullarda atölye ve meslek derslerinin bloklaştırılıp öğrencilerin bir bölümünün atölye derslerini iş yerlerinde yapabilmeleri amacıyla, "Yoğunlaştırılmış Eğitim Uygulamaları" başlatılmış ve bunu "Okul Sanayi Ortaklaşa Eğitim Projesi (OSANOR)" takip etmiştir. 1977 yılında ise 2089 Sayılı Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık Kanunu, 1986 yılında 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, 2001 yılında kabul edilen 4702 Sayılı Yasa ile mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının endüstri ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 1982-1983 öğretim yılında, OSANOR projesinin kapsamı genişletilerek Mesleki ve Teknik Eğitim Projesi (METEP) uygulanmaya konmuş ve bunu 1993 yılında Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (METGE), 2002 yılında da Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) takip etmiştir.

Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının türlerini ve gelişimlerini değerlendirmek

Günümüzde mesleki ve teknik ortaöğretim okulları, bağlı oldukları Genel Müdürlüğe göre dört gruptan toplanmaktadırlar:

1. Erkek Teknik Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı Endüstri Meslek ve Anadolu Meslek Liseleri ile Teknik ve Anadolu Teknik Liseleri.
2. Kız Teknik Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı Kız Teknik ve Anadolu Kız Teknik ile Anadolu Meslek Liseleri
3. Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı Ticaret Meslek ve Anadolu Ticaret Meslek Liseleri ile Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi ve Anadolu İletişim Meslek Liseleri
4. Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı İmam-Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liseleri

Bu okullar 1973 Milli Eğitim Temel Yasası'ndan önce "Enstitü" ve "Okul" olarak adlandırılırken, yasadan sonra "Lise" adını almış ve meslek liselerinin öğrenim süresi üç, teknik liselerin dört yıl olmuştur. Daha sonra yabancı dille öğretimi ağırlık verilen meslek ve teknik liselerin adlarına "Anadolu" sözcüğü eklenmiştir. 2005-2006 öğretim yılından itibaren bu okulların tümünün öğrenim süresi dört yıl olmuştur.

Kendimizi Sınayalım

1. 1. John Dewey
2. Albert Kühne
3. Omer Buyse

A. Batı örneği çıraklık eğitimi kurumlarının kurulması
B. Küçük el sanatlarının endüstri haline dönüştürülmesi
C. Öğrencilere işyerlerinde çalışma zorunluluğu getirilmesi

Aşağıdakilerden hangisi, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi için Türkiye'ye çağrılan yabancı uzmanları ve önerilerini doğru olarak gösterir?

a. 1C, 2B, 3A
b. 1A, 2B, 3C
c. 1B, 2A, 3C
d. 1C, 2A, 3B
e. 1A, 2C, 3B

2. I. Mesleki ve teknik ortaöğretim mezunları endüstriye liderlik yapabilmelidir.
II. Mesleki ve teknik ortaöğretim tamamen endüstriyel ortamda gerçekleştirilmelidir.
III. Mesleki ve teknik ortaöğretim tamamen okul ortamında gerçekleştirilmelidir.
IV. Mesleki ve teknik ortaöğretimde, endüstrilerde çalışanların tecrübelerinden yararlanılmalıdır.
V. Mesleki ve teknik ortaöğretim programları, okul-endüstri işbirliğine dayandırılmalıdır.

Yukarıdakilerden hangileri Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki, okul-endüstri işbirliğine olan bakış açısını yansıtmaktadır?

a. III ve IV
b. IV ve V
c. I, III ve IV
d. I, IV ve V
e. II, IV ve V

3. Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının eğitim programları ve işleyişleri arasında birlik oluşturulması hakkındaki düzenleme, hangi tarihten itibaren gerçekleştirilmiştir?

a. 1923 - Cumhuriyet'in ilanı
b. 1924 - Tevhidi Tedrisat Kanunu
c. 1927 - Meslek Okulları Hakkında Kanun
d. 1933 - Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğünün kuruluşu
e. 1941 - Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığının kuruluşu

4. Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü ve Mesleki Teknik Öğretim Müsteşarlığı görevlerinde bulunmuş olan eğitimci aşağıdakilerden hangisidir?

a. Hasan Ali Yücel
b. İsmail Hakkı Baltacıoğlu
c. Ziya Gökalp
d. Rüştü Uzel
e. İsmail Hakkı Tonguç

5. I. İşletmelerin meslek lisesi öğrencilerine beceri öğretimi yaptırmaya teşvik edilmesi
II. Çırak ve meslek lisesi öğrencilerinin iş kazaları, meslek hastalıkları ve hastalık sigorta primlerinin devlet tarafından ödenmesi
III. İllerde İl Mesleki Kurullarının oluşturulması
IV. Mesleki ve teknik ortaöğretim mezunlarına meslek yüksekokullarına sınavsız geçiş hakkı verilmesi

Yukarıdakilerden hangileri 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu'nun getirdiği yeniliklerdendir?

a. I-II
b. I-III
c. III-IV
d. II-III-IV
e. I-II-III-IV

6. Aşağıdakilerden hangisi "Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme (METGE)" projesinin **temel** amaçlarından biri **değildir?**

a. Yerel ihtiyaçlara duyarlı okul yapısı ve öğretim sistemi geliştirmek
b. Mesleğe yönelik standartları öğretime taşımak
c. Belirlenen ihtiyaçlara yönelik modüler öğretim programları geliştirmek
d. Eğitim sisteminde çağdaş teknolojiyi uygulayabilmek
e. Okul dışında kazanılan bilgi ve becerileri kredilendirmek

7. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının, eğitim dallarına uygun adlar alarak lise olarak tanımlanmaları aşağıdaki yasalardan hangisi ile sağlanmıştır?

a. 1986 - Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu
b. 1977 - Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık Kanunu
c. 1973 - Milli Eğitim Temel Kanunu
d. 1961 - İlköğretim ve Eğitim Kanunu
e. 1924 - Tevhid-i Tedrisat Kanunu

8. Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının çekiciliğini azaltan etmenler hangi Milli Eğitim Şûrası'nda tartışılmıştır?

a. Altıncı
b. Sekizinci
c. Dokuzuncu
d. On İkinci
e. On Altıncı

9. I. Erkek Pratik Sanat Okulları, Teknik Liselere dönüştürüldü.
II. Erkek Sanat Enstitüleri, Endüstri Meslek Liselerine dönüştürüldü.
III. Kız Enstitüleri, Kız Meslek Liselerine dönüştürüldü.
IV. Kız Teknik Liseleri, Anadolu Kız Teknik Liselerine dönüştürüldü.

Yukarıda verilen ifadelerden hangileri, 1973 Milli Eğitim Temel Yasası'ndan sonraki gelişmeleri doğru olarak tanımlar?

a. I ve IV
b. II ve III
c. III ve IV
d. I, II ve III
e. I, II, III ve IV

10. Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarından mezun olanlara, mezun oldukları alanın devamı niteliğindeki programların uygulandığı mesleki ve teknik eğitim bölgesi içerisinde yer alan meslek yüksekokullarına sınavsız geçiş hakkı hangi yılda verilmiştir?

a. 1973
b. 1977
c. 1986
d. 1997
e. 2001

Yaşamın İçinden

Rüştü UZEL (1891-1965)

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin önce devlet teşkilatı içerisine alınmasını sağlayan, sonrasında da mesleki ve teknik eğitim kurumlarına bilimsel ve modern bir yön verilmesi konusunda çaba gösteren Rüştü Uzel Bursa'da doğmuş ve ilköğrenimini Reyhan Paşa ilkokulunda, ortaöğrenimini ise yedi yıllık Bursa Mülki İdadisinde yapmıştır.

1933 yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü ve 1941 yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı görevlerinde de bulunan Rüştü Uzel, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine mesleki ve teknik eğitim yoluyla ulaşacağına inanmış ve hayatını bu yola adamıştır. Rüştü Uzel'in eğitim görüşü üç temel fikir üzerine toplanabilir:

1. Okuma çağındaki gençlerin, gelecekte sosyal, ekonomik ve endüstriyel alanlarda görev alarak üretime katkılarını sağlamak için, yurdun her tarafında çeşitli meslekler öğretecek okullar açmak ve böylece geleceğin kalifiye işçilerini, teknisyenlerini, mühendislerini, ekonomistlerini ve modern yaşam kurallarını öğrenmiş kadınlarını yetiştirmek.
2. Endüstriyel ve ekonomik kurumlarda çalışacak okul çağını geçirmiş gençler için, iş öncesi eğitimi uygulamak, çalışanların daha üst düzeye yükselmelerini ve verimin artırılması için, işbaşında düzenlenecek kurslarla yeterli sayıda eleman yetiştirmek.
3. Memleketin kalkınması için, nüfusun önemli bir kısmının bulunduğu köylerdeki vatandaşların yaşamlarını yüksek düzeye ulaştırmak, görgülerini artırmak ve her gün kullandıkları alet ve eşyayı yapabilmelerini öğretmek amacı ile kadın ve erkek sanat kursları açmak.

Rüstü Uzel, Milli Eğitimde ilk planlı çalışmanın öncüsü olmuştur. Planladıklarının büyük kısmını uygulama başarısına ulaşan Uzel, Türkiye'nin mesleki ve teknik eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Kaynak: Reşat Özalp, 1987

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise, "Atatürk ve Uzmanların Mesleki ve Teknik Eğitime Yön Veren Görüş ve Önerileri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise, "1923-1972 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Eğitimde Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. c	Yanıtınız yanlış ise, "1923-1972 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Eğitimde Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise "Atatürk ve Uzmanların Mesleki ve Teknik Eğitime Yön Veren Görüş ve Önerileri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise, "1973-2007 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Eğitimde Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise, "1973-2007 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Eğitimde Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise, "1973-2007 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Eğitimde Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise, "1973-2007 Yılları Arasında Milli Eğitim Şuralarında ve Kalkınma Planlarında Mesleki ve Teknik Eğitimle İlgili Kararlar ve Düzenlemeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise, "1923'den günümüze Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Okullarının "Kurumsal Gelişimleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise "1973-2007 Yılları Arası Mesleki ve Teknik Eğitimde Yasal ve Yapısal Düzenlemeler ve Program Geliştirme Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Cumhuriyetle birlikte; tam bağımsız, laik ve demokratik bir ülke yaratma çabaları içerisinde, mesleki ve teknik eğitim oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Atatürk'ün mesleki ve teknik eğitime yönelik düşünce sistemi, mesleki ve teknik ortaöğretimin, finansal ve idari açılardan güçlü; programlarının gelişen teknolojiye uyumlu, ülkenin ulusal gereksinimlerini karşılayacak ve aynı zamanda bireyin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte yapılandırılmasını sağlamıştır.

Sıra Sizde 2

1923-1940 yılları arası Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, mesleki ve teknik ortaöğretim programları okul-endüstri ortaklığı ile geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde, atölye öğretmenlerinin birçoğu iş dünyasından temin edilmiş, bunun yanı sıra mesleki ve teknik ortaöğretim okulları öğretmen adaylarının iş yaşamından seçilerek kuramsal yönü kuvvetli, iş dünyasını yakından tanıyan öğretmenler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. 1940-1960 yılları arasında ise, mesleki ve teknik ortaöğretim mezunlarının, endüstriye öncülük etmesi gerektiği düşüncesi ile mesleki ve teknik ortaöğretim içe kapanmaya başlamış ve endüstri ile olan iş birliği yapıları zayıflamıştır. 1960-1972 yılları arası endüstrinin yeterli katkısı olmadan mesleki ve teknik eğitimin nitelikli olamayacağı düşüncesi ağırlık kazanmış ve tekrar okul-endüstri arasındaki eğitim yapıları geliştirilmeye çalışılmıştır

Sıra Sizde 3

Ülke ihtiyaçlarına uygun, ulusal bir mesleki ve teknik eğitim sistemi oluşturabilmesi için 1927 yılında kabul edilen 1052 Sayılı Meslek Okulları Hakkında Kanun ile mesleki ve teknik okul, öğrenci ve öğretmen sayıları hızla artmaya başlamıştır. 1930'lu yıllardan itibaren, nüfusun ve ekonominin gelişmeye başlaması ve ulusal ihtiyaçlarını yabancı ülkelerden bağımsız olarak karşılayabilecek bir ülke oluşturma çabaları sonucu, mesleki ve teknik eğitim güçlü bir idari yapıya kavuşturulmuştur. Mesleki ve teknik ortaöğretime yönelik ekonomik yatırımların ve buna paralel olarak okul sayılarının ve program türlerinin artırılması, mevcut eğitim programlarının iyileştirilmesi sonucu, mesleki ve teknik ortaöğretimde niceliksel ve niteliksel olarak önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 1939 yılına kadar düzenli olarak gelişen bu artış, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyaç nedeni ile daha da hızlanmıştır.

Sıra Sizde 4

3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu ile meslek okulları ve işletmeler arasındaki kopukluk giderilmeye çalışılmış ve eğitim programları, endüstriyel eğitim ağırlıklı olarak yeniden tasarlanmıştır. Kanun, örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitimin sistem bütünlüğü içerisinde düzenlenmesi, iş hayatının mesleki ve teknik eğitimin karar sürecine katılabilmesi, çırak ve meslek lisesi öğrencilerinin iş kazaları, meslek hastalıkları ve hastalık sigorta primlerinin devlet tarafında ödenmesi, beceri öğretim ortamının gerçek iş ortamına uygunluğunun sağlanması, 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işletmelere çalıştırdıkları işçi sayısının %5'inden az %10'undan fazla olmamak üzere meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yaptırma yükümlülüğünün getirilmesi gibi yenilikler getirmiştir.

Sıra Sizde 5

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile mesleki ve teknik ortaöğretim okulları lise adını alarak, mezunlarına, yetiştirildikleri yönde yükseköğretime aday olma hakkı tanınmıştır. 1975 yılından itibaren, mesleki ve teknik okullarda atölye ve meslek derslerinin bloklaştırılıp öğrencilerin bir bölümünün atölye derslerini iş yerlerinde yapabilmeleri amacıyla "Yoğunlaştırılmış Eğitim Uygulamaları" başlatılmış ve bunu "Okul Sanayi Ortaklaşa Eğitim Projesi (OSANOR)" takip etmiştir. 1977 yılında ise 2089 sayılı "Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık" Kanunu kabul edilerek çıraklık eğitim süresi, çırağın ve iş yerinin görev tanımları yeniden yapılmıştır. 1986 yılında kabul edilen 3308 sayılı "Çıraklık ve Mesleki Eğitim" Kanunu ile 2089 sayılı "Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık" kanununun uygulanması sırasında görülen eksiklikler giderilmeye çalışılarak özellikle okul ve işletmeler arasındaki ilişkilere ait yeni düzenlemeler getirilmiştir. 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, 10 Temmuz 2001 tarihli 4702 Sayılı Kanun ile değiştirilmiştir. 3308 ve 4702 Sayılı Kanunların yanı sıra, Mesleki ve Teknik Eğitim Projesi (METEP), Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (METGE) ve Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi (MEGEP) projeleri bu dönemde atılan önemli adımlar arasındadır. Mesleki ve Teknik Ortaöğretim okulları ile ilgili en yakın değişiklik ise 2005 yılında yapılmıştır. Haziran 2005 tarihli, 184 Sayılı Kurul Kararı ile 2005-2006 öğretim yılından itibaren, 9'uncu sınıflardan başlamak üzere, üç yıllık genel, mesleki ve teknik liselerin eğitim ve öğretim süresinin dört yıla çıkarılması kabul edilmiştir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akkutay, Ülker (1996). **Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları.** Ankara: Avni Akyol Kültür ve Eğitim Ümit Vakfı, Yayın No: 2.

Akyüz, Yahya (2004). **Türk Eğitim Tarihi.** PegemA Yayıncılık Ankara.

Alkan, Cevat, Doğan, Hıfzı, & Sezgin, İlhan (1998). **Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları.** Alkım Yayınları.

Alkan, Cevat (1999). "Türk Milli Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu." **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Türkiye İş Bankası, 1999, ss.223-237.

Aydın, M. Zeki (1994). "İmam Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü", **Hakses,** Haziran Ankara 1994, Yıl:30, Sayı:354, ss.136-139

Çelik, Abdullah (1981). **Okul ve Endüstrinin İşbirliğinin Amacı ve Tarihsel Gelişimi.** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulu.

Doğan, Hıfzı (1977). **Ülkemizde Endüstrileşme ve Teknik Eğitim.** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No.64.

Doğan, Hıfzı, Ulusoy, Ayten & Hacıoğlu, Fatma (1997). **Okul Sanayi İlişkileri.** Ankara.

Ekinci, Yusuf (1988). **Ahilik.** Türk Standartları Enstitüsü, İstanbul.

Erkal, Mustafa (1978). **Orta Teknik Eğitim-Sanayi İlişkileri.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2448.

Gürol, Mehmet (1997). **Okul Sanayi işbirliği.** Ankara: Pegem.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şûra Genel Sekreterliği. (1998). **Konularla ilgili Kamu-Özel Kurum ve Kuruluşların Görüşleri.** Ankara:16.Milli Eğitim Şûrası Dokümanı.

Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayım Müdürlüğü (1961). **Mesleki ve Teknik Öğretim Müesseseleriyle İlgili Rakamlar.**

Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayım Müdürlüğü. (1962). **Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim,** Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayım Müdürlüğü (1961). **Mesleki ve Teknik Öğretim Müesseseleriyle İlgili Rakamlar,** Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şûra Genel Sekreterliği. (1998). **Milli Eğitim Şûralarında Mesleki ve Teknik Eğitim.** 16.Milli Eğitim Şûrası Dokümanı, Ankara

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Şûra Genel Sekreterliği. (1998). **Kalkınma Plânlarında Mesleki ve Teknik Eğitim.** 16. Milli Eğitim Şûrası Dokümanı, Ankara.

Nişancı, Abdullah (1990). **Meslekî ve Teknik Öğretimin Milli Eğitim Sistemi İçerisindeki Yapısı, Organizasyonu ve Gelişimi.** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Konseyi Hazırlık Dokümanı.

Oğuzkan, Ferhan A. (1987). "Hasan Ali Yücel", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri,** UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, ss. 623-640.

Özalp, Reşat (1987). "Rüştü Uzel" **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri.** Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, ss.577-593.

Özalp, Reşat (1956). **Rakamlarla Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim.** Ankara: Maarif Basımevi.

Özdil, İlhan (1990). **Mesleki ve Teknik Eğitim Sorunlar/Çözümler.** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitim Konseyi Hazırlık Dokümanı.

Sağlam, Mustafa (1999). **Avrupa Ülkelerinin Eğitim Sistemleri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sezgin, İlhan (1990). **Çıraklık Okul ve İşletmelerde Meslek Eğitimi.** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitim Konseyi Hazırlık Dokümanı.

Tonguç, İ. Hakkı (1974). **İş ve Meslek Eğitimi,** TÖB-DER Yayınları.

Tuna, Orhan (1973). **Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim,** Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Ankara.

Yükseköğretim Kurulu. (2006). **II. Ulusal Meslek Yüksekokulları Müdürler Toplantısı Sonuç Raporu.** 14-15 Nisan 2006, Muğla.

Internet Adresleri

T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü http://etogm.meb.gov.tr

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü http://ktogm.meb.gov.tr

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi http://www.megep.meb.gov.tr

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğü: http://ttogm.meb.gov.tr

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü: http://dogm.meb.gov.tr

9

Ortaöğretim Öğretmenlerinin Eğitimi

Kaynak: Mehmet Özdemir Arşivi

Gazi Eğitim Enstitüsü, ortaokullara Türkçe öğretmeni yetiştirmek amacıyla 1926 yılında Konya'da açıldı, 1927 yılında Ankara'ya taşındı ve 1929-1930 öğretim yılından itibaren, o dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin en çağdaş ve görkemli binası olarak yapılan kendi binasına taşındı ve ortaokullardaki Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri (Fizik, Kimya, Biyoloji), Sosyal Bilimler (Tarih, Coğrafya), Yabancı Diller (Almanca, Fransızca, İngilizce), Resim, Müzik ve Beden Eğitimi dersleri için alan öğretmenlerini yetiştirme görevini başarıyla sürdürdü. Kuruluşundan "Yüksek Öğretmen Okulu" adını aldığı 1978-1979 öğretim yılına kadar Atatürk ilkelerine ve devrimlerine bağlı, Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel niteliklerini koruyup geliştirecek, güçlü bir alan bilgisi ve etkili öğretmenlik becerileriyle donatılmış öğretmenler yetiştiren Gazi Eğitim Enstitüsü, öğretmen yetiştirme tarihimizin en önemli kurumlarından birisidir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *1923 yılından günümüze kadar genel ve mesleki-teknik ortaöğretime alan öğretmeni yetiştiren kurumları tanımlayabilecek,*
- *Eğitim enstitülerinin ve yüksek öğretmen okullarının öğretmen yetiştirme sistemini açıklayabilecek,*
- *Mesleki ve teknik alan öğretmeni yetiştiren yüksek öğretmen okullarının öğretim sistemlerini özetleyebilecek,*
- *1923-1982 yılları arasında ortaöğretime alan öğretmeni yetiştiren kurumlara öğrenci alma ölçütlerini sıralayabilecek,*
- *1982 yılı öncesinde ortaöğretime alan öğretmeni yetiştirme sisteminin özelliklerini değerlendirebilecek,*
- *Günümüzde ortaöğretime alan öğretmeni yetiştiren kurumları tanıyabilecek,*
- *1982 yılı sonrasında ortaöğretime alan öğretmeni yetiştirme sisteminin özelliklerini değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Ali ve Ayşe ikiz kardeştiler. Babaları ilçedeki şeker fabrikasında çalışıyordu. Aynı mahalleden Ahmet ile Veli yakın arkadaşları idi. İlkokulda hep aynı sınıftaydılar. İlkokulu bitirince Ahmet aralarından ayrılıp uzak bir ilçedeki ilköğretmen okuluna gitti. Ayşe, Ali ve Veli de o yıl ilçede yeni açılan ortaokula başladılar. Üçü de ortaokulu üstün başarıyla bitirdiler. Veli Matematik ve Fen derslerinde başarılıydı, Ayşe daha çok Türkçe ve Resim dersinde başarılıydı. Ali ise babası gibi teknisyen olmak istiyordu. Ortaokulu bitirdikleri 1968 yılında Ali ile Ayşe'nin babası Eskişehir'deki şeker fabrikasının makine bölümünde işe başladı. Ayşe Eskişehir'deki Kız Enstitüsüne, Ali'de Erkek Sanat Enstitüsüne kaydoldu. Veli ortaokuldan sonra bir başka ildeki liseye gitmişti. Başlangıçta eski arkadaşlar bir süre birbirlerine mektup yazdılar; ancak zamanla kesildi. Ayşe Giyim Bölümünü birincilikle bitirdi. Okul yönetimi ona, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okuluna gidebileceğini söyledi. Ayşe başvurusunu yaptı, okulun seçme sınavını da kazandı ve parasız yatılı öğrenci olarak kaydını yaptırdı. Ali ise okuduğu Makine Bölümünü birincilikle bitirememişti; ama okulunun öğretmenler kurulu onu Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okuluna aday olarak göstermişti. Ali okula başvurusunu yaptı, önce eleme sınavını, sonra da seçme sınavını kazandı ve o da okula parasız yatılı öğrenci olarak kaydını yaptırdı. İki kardeşin okulları birbirine yakın olmasına karşın, derslerinin yoğunluğundan sık görüşemiyorlardı; ancak bazen hafta sonları birlikte sinemaya gidiyorlardı.

Bir hafta sonu, sinemanın önünde beklerken biri "Ali!" diye seslendi, dönüp baktılar, iki kişi gülümseyerek yanlarına geldi. Biri "Ben Ahmet!", öbürü "Ben de Veli!" dedi. İki kardeş öyle şaşırdılar ki bir an ne diyeceklerini bilemediler. Sonra sarıldılar birbirlerine. Önce Ali, "Ben Erkek Teknik, Ayşe de Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulunda öğrenciyiz." dedi. Ahmet, "Ben de Yüksek Öğretmen Okulundayım, sizin okulun hemen karşısında." Veli de, "Ben biraz uzağım sizden." dedi gülerek, "Ben Gazi Eğitim Enstitüsü Matematik Bölümünde okuyorum." Sonra her biri sırayla anlattılar ortaokuldan sonra ne yaptıklarını, bu okullara nasıl girdiklerini. Ahmet ilköğretmen okulunun son sınıfında Ankara Yüksek Öğretmen Okuluna seçilmiş. Veli de liseden sonra Gazi Eğitim Enstitüsünün giriş sınavlarını kazanmış. Dört arkadaş yıllar sonra yeniden buluşmaktan çok mutlu olmuşlardı.

Anahtar Kavramlar

- *Alan Öğretmeni*
- *Yüksek Öğretmen Okulu*
- *Eğitim Enstitüsü*
- *Teknik Yüksek Öğretmen Okulu*
- *Eğitim Fakültesi*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *GENEL ORTAÖĞRETİM ALAN ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ*
- *MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM ALAN ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ*

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ortaöğretim, genel olarak beş yıllık ilkokuldan sonra üç yıllık ortaokul ve ortaokulun üzerine de üç yıllık lise olmak üzere iki devreli olarak düzenlenmiştir. Ortaöğretim basamağında ayrıca, kız ve erkekler için mesleki ve teknik eğitim amaçlı çeşitli okullar da (Kız Enstitüsü, Erkek Sanat Enstitüsü, Ticaret Lisesi gibi) vardı. Bu yapı, 1973 yılında çıkarılan ve Türk Eğitim Sistemini yeniden düzenleyen Milli Eğitim Temel Eğitim Yasası'na kadar sürmüştür. Bu yasadaki düzenlemeler gereğince ortaokul, ilköğretim kapsamına alınarak ilköğretimin ikinci devresini oluşturmuştur. Gene bu yasa ile ilköğretimden sonraki tüm kurumlar lise adı altında ortaöğretim basamağının okullarını oluşturmuş, liseler genel eğitim amaçlı liseler ve mesleki teknik eğitim amaçlı liseler olarak iki kümede toplanmıştır. Türk Eğitim Sisteminde 1997-1998 öğretim yılından itibaren uygulamaya geçilen sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim kapsamında, ilköğretimde ilkokul ve ortaokuldan oluşan iki devreli yapı kaldırılarak yerine sekiz yıllık ilköğretim okulları oluşturulmuştur. Ortaöğretim ise daha önce olduğu gibi, genel eğitim ve mesleki teknik eğitim amaçlı liseleri kapsamaktadır.

Ortaöğretim alanına öğretmen yetiştirme de eğitim basamaklarında yer alan okul türlerine göre düzenlenmiştir. Buna göre, ilk beş sınıfta dersler sınıf öğretmenleri, 6. sınıftan itibaren de alan öğretmenleri tarafından yürütülmektedir. Ortaöğretim kendi içinde genel eğitim ve mesleki teknik eğitim alanına ayrıldığı için alan öğretmenlerinin eğitimi de bu iki alana göre düzenlenmiştir. Buna göre, 1923-1982 yılları arasında genel eğitim dersleri için alan öğretmeni yetiştiren kurumlar üç yıllık eğitim enstitüleri ile yüksek öğretmen okulları; mesleki ve teknik dersler için alan öğretmeni yetiştiren kurumlar da kız ve erkek teknik yüksek öğretmen okullarıdır. 1982 yılında öğretmen yetiştiren kurumların üniversitelere bağlanması nedeniyle yüksek öğretmen okulları eğitim fakültelerine, teknik yüksek öğretmen okulları da teknik eğitim ve mesleki eğitim fakültelerine dönüştürüldü. 1998-1999 öğretim yılından itibaren de genel eğitim derslerinin alan öğretmenliği için, doğrudan eğitim fakültelerince veya eğitim fakülteleri ile fen ve edebiyat fakülteleri ve fen, sosyal ve eğitim bilimleri enstitüleri ile ortaklaşa yürütülen ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programları uygulanmaktadır.

1923-1982 yılları arasında alan öğretmeni yetiştiren kurumlar:
- Eğitim Enstitüleri
- (İstanbul, Ankara ve İzmir), Yüksek Öğretmen Okulları
- (Kız ve Erkek) Teknik Yüksek Öğretmen Okulları
- Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu
- Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu
- Yüksek İslam Enstitüsü.

Bu ünitede, 1923 yılından günümüze kadar alan öğretmenlerinin eğitimi, ortaöğretimin iki alanlı yapılanmasına paralel olarak genel ortaöğretim alan öğretmenleri ve mesleki ve teknik eğitim alan öğretmenlerinin eğitimi olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

GENEL ORTAÖĞRETİM ALAN ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ

Türkiye'de 1923-1982 yılları arasında, ilkokuldan sonra genel eğitim verilen okulları oluşturan ortaokullar ve liseler için alan öğretmenlerini yetiştiren temel kurumlar *Eğitim Enstitüleri* ve *Yüksek Öğretmen Okulları* idi. Yükseköğretim sistemini yeniden düzenleyen ve ortaöğretimden sonraki tüm eğitim kurumlarını üniversite çatısı altında toplayan 6 Kasım 1981 tarih 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası gereğince 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile öğretmen yetiştiren kurumların da üniversiteye bağlanmasından sonra, alan öğretmenlerinin yetiştirilmesi görevini 1982 yılından itibaren *Eğitim Fakülteleri* üstlenmiştir.

Eğitim Enstitüleri

1923-1978 yılları arasında 6., 7. ve 8. sınıfları kapsayan ortaokullar için alan öğretmenleri eğitim enstitülerinde yetiştirildiler. Genel olarak kamuoyunda "üç yıllık eğitim enstitüleri" olarak tanımlanan bu okulların ilkini Gazi Eğitim Enstitüsü oluşturur.

Gazi Eğitim Enstitüsü, 1926 yılında Konya'da sadece Türkçe Bölümü olan Orta Muallim Mektebi adıyla açıldı; bir yıl sonra Ankara'ya taşındı ve ikinci bölüm olarak Pedagoji Bölümü açıldı, üçüncü yılda da Tarih-Coğrafya, Matematik, Fizik ve Tabii Bilimler bölümleri açıldı.

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün kuruluşu, ortaokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla 1926 yılında Konya'da açılan *Orta Muallim Mektebi*'ne dayanır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in girişimleriyle açılan ve öğrenim süresi iki yıl olan bu okulun yalnız Türkçe Bölümü vardı (Akyüz, 2004, s.349).

Okulun 1926 yılındaki geçici yönetmeliğinde, Orta Muallim Mektebi'ne lise veya dört yıllık ilköğretmen okulunu en az iyi derece ile bitiren, 30 yaşından küçük ve bekâr olan ve Türkçeden yapılan giriş sınavını kazanan öğrencilerin alınması öngörülmüştü. Ayrıca, ilkokul öğretmeni olanlar için en az iki yıl başarıyla öğretmenlik yapmış olmak koşulu vardı. Okul, parasız ve yatılı olduğu için alınacak öğrencilerden zorunlu hizmetlerini yerine getireceklerine ilişkin resmî bir güvence belgesi alınıyordu. İlk açıldığı yıl bu okula, koşulları yerine getirebilen sadece 16 öğrenci alınabildi (Öztürk, 2005, s.279).

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün kurumsal değişimi:
- 1926 Orta Muallim Mektebi
- 1929 Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü
- 1935 Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü
- 1946 Gazi Eğitim Enstitüsü
- 1978 Gazi Yüksek Öğretmen Okulu
- 1982 Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Orta Muallim Mektebi, kuruluşundan bir yıl sonra 1927-1928 öğretim yılında Ankara'ya taşındı ve aynı yıl Türkçe Bölümüne ek olarak Pedagoji Bölümü açıldı. 1928-1929 öğretim yılında da bu bölümlerin yanı sıra Tarih-Coğrafya, Matematik, Fizik ve Tabii Bilimler bölümleri açıldı ve Pedagoji Bölümünün dışındaki tüm bölümlerde öğrenim süresi iki yılı hazırlık olmak üzere 3,5 yıla çıkarıldı. 1929 yılında müdürlüğüne İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun getirildiği Orta Muallim Mektebi, 1929-1930 yılında kendi binasına taşındı ve *Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü* adını aldı (Akyüz, 2004, s.349).

Öztürk'ün (2005, s.273-283), 1931 yılında yayımlanan ve okulun örgütlenme ve yönetim yapısı ile eğitim programlarının açıklandığı belgeye dayanarak aktardığına göre, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü ortaokul öğretmeni ve ilköğretim müfettişi yetiştiren yüksek dereceli ve yatılı bir okul olarak tanımlanmıştır. Eğitim programına göre, iki yıllık hazırlık programını bitiren öğrenciler lisedeki alanlarına göre fen veya edebiyat alanlarından bir programı seçebiliyorlardı. Öğrenim süresi 1,5 yıl (üç yarıyıl) olan alan programlarında, öğrencilerin her öğretim yarıyılının sonunda o dönemde aldıkları derslerin yazılı ve sözlü sınavlarını başarmaları gerekiyordu. İkinci yarıyılın sonunda iki döneme ait tüm derslerden başarılı olamayan öğrenciler, sınıfı tekrar etmek zorunda idiler. İki yıl üst üste başarısız olan öğrencilerin okulla ilişkileri kesiliyordu. Birinci ve ikinci yarıyılın tüm derslerden gereken başarıyı gösteren öğrenciler üçüncü yarıyılın sonunda bitirme sınavına giriyorlardı. Yaklaşık bir ay süren bitirme sınavlarında tüm bölümlerin öğrencileri önce yabancı dil sınavına, sonra öğrenim gördükleri programın alan derslerinin sınavlarına giriyorlardı. Ayrıca her öğrenci üçüncü yarıyılda, bir bitirme tezi hazırlamak zorunda idi. Bitirme sınavlarını başarıyla tamamlayan öğrenciler, MEB tarafından belirlenen bir okulda ders yılı sonuna (bir yarıyıl) kadar stajyer öğretmen olarak çalışıyorlar, stajlarını başarıyla tamamladıktan sonra öğretmenlik diplomalarını alıyorlar ve Bakanlık tarafından ortaokullara atanıyorlardı.

SIRA SİZDE 1

Gazi Eğitim Enstitüsü'nde uygulanan, öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin uygulamayı tartışınız.

Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'nde 1932-1933 öğretim yılında, üç yıl öğrenim süreli Beden Eğitimi ve Resim-El İşleri Bölümü açıldı. Aynı öğretim yılında, diğer bölümlerin öğrenim süreleri iki yılı hazırlık programı, iki yılı alan programı olmak üzere dört yıla çıkarıldı. 1934-1935 öğretim yılında hazırlık programı kaldırıldı ve Türkçe/Edebiyat, Tarih-Coğrafya, Tabii Bilimler, Matematik, Pedagoji bölümlerinde öğrenim süresi iki yıla indirildi. 1935 yılından itibaren okulun adı *Gazi Orta Öğretmen Okulu* ve *Terbiye Enstitüsü* oldu. 1937-1938 öğretim yılında öğrenim süresi üç yıl olan Müzik Bölümü açıldı. Böylece okulun bölüm sayısı sekize yükseldi. Daha sonra, 1941-1942 öğretim yılında Fransızca, 1944-1945 öğretim yılında İngilizce ve 1947-1948 öğretim yılında da Almanca bölümleri açıldı (Okçabol, 2005, s.47).

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Bölümleri (1947-1948):
- Türkçe/Edebiyat
- Tarih-Coğrafya
- Tabii İlimler
- Matematik
- Pedagoji
- Resim-İş
- Beden Eğitimi
- Müzik
- İngilizce
- Almanca
- Fransızca

1940'lı yılların ikinci yarısında ortaya çıkan ortaokulların öğretmen gereksinmesinin karşılanması için, yeni öğretmen yetiştiren okulların açılması yoluna gidildi. Örneğin, 1944-1945 öğretim yılında Balıkesir'de *Necatibey Terbiye Enstitüsü ve Orta Öğretmen Okulu* açıldı. 1946-1947 öğretim yılında İstanbul ve İzmir'de de ortaokula öğretmen yetiştiren iki öğretmen okulu açıldı ve aynı öğretim yılı bu okulların adı "Eğitim Enstitüsü" olarak değiştirildi. Böylece 1946-1947 öğretim yılından itibaren ortaokullar için alan öğretmeni yetiştiren dört eğitim enstitüsü oldu. 1960-1961 öğretim yılında sayıları beş olan eğitim enstitülerinde Fen, Edebiyat, Eğitim ve Yabancı Diller bölümlerinde öğretim süresi iki yıl; Beden Eğitimi, Resim-İş ve Müzik bölümlerinde ise üç yıldı (Öztürk, 2005, s.291).

1946-1947 öğretim yılında eğitim enstitüleri:
- Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü
- Balıkesir'de Necatibey Eğitim Enstitüsü
- İzmir'de Buca Eğitim Enstitüsü
- İstanbul'da da Çapa Eğitim Enstitüsü

Eğitim enstitülerinin sayısı 1961-1962 öğretim yılında yedi, 1962-1963 öğretim yılında dokuz ve 1964-1965 öğretim yılında da on olmuştur. Bu sayı, 1969-1970 yılında 12'ye, 1972-1973 öğretim yılında 16'ya, 1977-1978 öğretim yılında da 18'e yükselmiştir (Duman, 1991, s.163-174).

1967-1968 öğretim yılından itibaren tüm bölümlerde öğrenim süresi üç yıl olan eğitim enstitülerinde Eğitim, Türkçe, Sosyal Bilgiler, Matematik, Fen Bilgisi, Beden Eğitimi, Müzik, Resim-İş, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Tarım olmak üzere 12 bölümde öğretmen yetiştiriliyordu.

1967-1968 öğretim yılından itibaren eğitim enstitülerinde tüm bölümlerde öğrenim süresi üç yıla çıkarıldı.

1960'lı ve 1970'li yıllarda eğitim enstitülerinin sayılarında artış olmasına karşın, verdikleri eğitimin niteliğinde düşme olmaya başlamıştır. Özellikle 1970'li yıllarda eğitim enstitülerine politik tercihlere göre öğretim elemanı atanmasının da etkisiyle, diğer yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci olaylarının eğitim enstitülerinde de giderek artması eğitim niteliğini daha da olumsuz yönde etkilemiştir. Eğitim enstitülerindeki eğitimin niteliği ile ilgili bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için, 1974 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yeni bir model denenmiştir. Bu model kapsamında, enstitü "Eğitim Akademisi"ne dönüştürülerek öğrenim süresi tüm öğretmenlik programlarında dört yıla çıkarılmıştır. Ancak eğitim programı, öğretim elemanı vb. yönlerden gerekli hazırlıklar tamamlanmadan başlatılan bu uygulamaya bir yıl sonra, 1975-1976 öğretim yılında, son verilmiştir ve tüm bölümlerde tekrar üç yıllık öğrenim sürdürülmüştür. Fakat Milli Eğitim Bakanlığı, öğrenci olaylarının giderek şiddetlenmesi ve eğitim-öğretimi engellemesi üzerine, 1978-1979 öğretim yılında 18 eğitim enstitüsünden 8'ini kapatarak kalan 10 eğitim enstitüsünün adını *Yüksek Öğretmen Okulu* olarak değiştirdi ve öğrenim sürelerini dört yıla çıkardı (Akyüz, 2005, s.350; Öztürk, 2005, s.292).

Gazi Eğitim Enstitüsü, kuruluşundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel özelliklerine saygılı, Atatürk ilkelerine ve devrimlerine bağlı, çağdaş düşünceli, genel kültür, alan ve öğretmenlik meslek bilgisi yönlerinden öğretmenlik nitelikleri yüksek öğretmenler yetiştirmiş önemli bir eğitim kurumudur.

Yeni kurulan yüksek öğretmen okulları, 3 Aralık 1981 tarihinde yayımlanan yönetmelikte, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, lisans düzeyinde dört yıllık eğitim-öğretim yapan ve ilköğretim okulunun ikinci devresi (6. , 7. ve 8. sınıflar) ile ortaöğretim kurumlarına (liselere) öğretmen, rehber-uzman ve ilköğretim müfettişi yetişti-

ren, aynı zamanda eğitim ve öğretim alanında bilimsel araştırmalar yapan bir yükseköğretim kurumu olarak tanımlanmıştır (Akt.: Öztürk, 2005, s.318). Aynı yönetmelikte, yüksek öğretmen okullarında Bakanlığın izni ile açılabilecek 16 bölüm belirlenmiştir.

Yeni dönem yüksek öğretmen okulları, diğer öğretmen yetiştirilen kurumlarda olduğu gibi, 20 Temmuz 1982 tarihli kararname ile üniversitelere bağlanarak eğitim fakültelerine dönüştürüldü ve öğrencileri ve öğretim elemanları eğitim fakültelerine aktarıldı.

Ortaöğretim alan öğretmelerinin eğitimini, 1982 yılından itibaren üniversitelere bağlı eğitim fakülteleri üstlenmiştir.

Uyguladıkları öğrenim süreleri nedeniyle kamuoyunda "Üç Yıllık Eğitim Enstitüleri" olarak da adlandırılan eğitim enstitüleri, genellikle son yıllarına kadar yatılı okullardı ve öğrencilerini, lise ve ilköğretmen okullarını bitiren, öğretmenliğe uygun ve başarılı öğrenciler arasından seçme sınavı ile alırlardı. Eğitim enstitüleri kuruluşlarından itibaren yüksek öğretmen okuluna dönüştürüldükleri son yıllara kadar, öğretmen eğitiminde niteliğe daha çok önem verilen eğitim kurumları olarak uzun yıllar bu işlevlerini etkili biçimde ve başarıyla sürdürmüşlerdir. Bu okulları bitirenler, ortaokullarda görev yapmak üzere eğitilmiş olmalarına karşın, çoğu kez öğretmen gereksinmesi nedeniyle liselerde de görevlendirilmişlerdir.

Yüksek Öğretmen Okulları

Yüksek öğretmen okulları, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren 1982 yılına kadar ortaöğretim basamağında yer alan genel eğitim amaçlı liselerde ve dengi okullara alan öğretmenlerinin yetiştirilmesi görevini üstelenen eğitim kurumlarıdır.

Yüksek öğretmen okullarının başlangıcını, 1891 yılında İstanbul'da açılan *Darülmuallimin-i Aliye* oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra bu okulun, 23 Nisan 1924 günü toplanan İkinci Heyet-i İlmiye'de Yüksek Muallim Mektebi adıyla Darülfünun'a bağlanması kararı alındı; ancak bu gerçekleşmedi. Bu arada Bakanlık 1924 yılında okulun yönetmeliğini hazırladı ve okul 1924-1925 yılında öğretime başladı. Bu yönetmelikte okul, ortaöğretime öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuş, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, öğrenim süresi dört yıl olan, parasız ve yatılı bir okul olarak tanımlanmıştır. Okulun Edebiyat, Felsefe, Tarih-Coğrafya, Matematik, Fizik-Kimya, Tabiat ve Güzel Sanatlar olmak üzere yedi bölümden oluştuğu belirtilen yönetmelikte, bu okula Darülfünun'a bağlı Fen ve Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden 25 yaşından küçük olanların gerekli durumlarda seçme sınavı yapılarak alınması öngörülmüştür. Öğrenimin üç yılı bu fakültelerde görülen alan bilgisi dersleri ile okulda görülen meslek bilgisi derslerinin öğrenimine, son bir yılı uygulama ve staj çalışmalarına ayrılmıştır. Fen ve Edebiyat Fakültelerindeki alan derslerinin ve okuldaki meslek derslerinin sınavlarını ve uygulamalı çalışmalarını başaran öğrenciler Yüksek Muallim Mektebi'nin diplomasını alıyorlar ve Bakanlık tarafından bir ortaöğretim okuluna atanıyorlardı (Duman, 1991, s.43-44; Okçabol, 2005, s.45).

Yüksek Öğretmen Okulunun kurumsal değişimi:
- 1891 Darülmuallimin-i Aliye
- 1924 Yüksek Muallim Mektebi
- 1934 Yüksek Öğretmen Okulu

1934 yılından itibaren adı Yüksek Öğretmen Okulu olarak değişen okul, 1959 yılına kadar lise ve dengi okullar için alan öğretmeni yetiştiren tek okul olarak işlevini sürdürdü (Öztürk, 2005, s.237-240).

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nun amacı; bölümleri, yönetim ve eğitim-öğretim yönünden işleyişi, 1939 yılında toplanan Birinci Milli Eğitim Şûrası'nda alınan kararlar doğrultusunda, 28 Ağustos 1940 tarihinde yayımlanan *Yüksek Öğretmen Okulu Talimatnamesi* ile yeniden düzenlenmiştir. Bu yönetmelikte, okulun amacı, ortaöğretim okullarına öğretmen yetiştirmek olarak tanımlanmış ve bölümleri de Matematik, Fizik-Kimya, Tabii Bilimler, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğ-

rafya ve Felsefe olarak belirlenmiştir. Okulun 1940 tarihli öğrenci alımına ilişkin yönetmeliğine göre, okula alınacak öğrencilerde; Türk vatandaşı, 25 yaşından küçük ve lise olgunluk sınavını başarmış olmak, bedensel ve zihinsel engeli olmamak ve giriş sınavını başarmak koşulları aranıyordu. Giriş sınavı okul müdürünün başkanlığında okulun kendi öğretim elemanları ile Fen ve Edebiyat Fakültelerinin öğretim üyelerinden oluşturulan bir komisyon tarafından yazılı ve sözlü iki aşamada ve her bölüm için ayrı ayrı yapılıyordu (Duman, 1991, s.46).

1930'lu ve 40'lı yıllardaki Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü ile İstanbul Yüksek Öğretmen Okuluna giriş koşullarını karşılaştırınız ve dönemin toplumsal koşullarını da dikkate alarak yorumlayınız.

SIRA SİZDE 2

Yüksek Öğretmen Okulunda öğrenciler, alan derslerini üniversiteye bağlı Fen ve Edebiyat Fakültelerinde, öğretmenlik meslek bilgisi öğrenimlerini de Yüksek Öğretmen Okulunda görüyorlardı. Okul yönetimi her öğretim yılının başında her öğrenciye alacağı dersleri ve gireceği sınavları gösteren bir öğrenim planı veriyordu. Yönetmelik gereği öğrenciler, öğretim yılı sonunda, kendilerine verilen öğrenim planındaki tüm derslerden başarılı olduklarını belgelemek zorunda idiler. Bu koşulu yerine getiremeyen öğrencilerin okulla ilişiği kesiliyordu (Duman, 1991, s.46). Öğrenim süresinin sonunda tüm derslerden başarılı olan öğrenciler MEB tarafından öğretmen gereksinimi bulunan okullara stajyer öğretmen olarak atanıyordu. Atanan öğretmenler zorunlu hizmet süresince Bakanlıkça görevlendirildikleri okullarda görev yapmak, aksi durumda Bakanlıkça öngörülen tazminatı ödemek zorunda idiler (Öztürk, 2005, s.253-254).

Yüksek Öğretmen Okulunun 1940 yılında çıkarılan ve öğrenci alımını ve öğrenim sürecini ve diploma alma koşullarını düzenleyen yönetmelikler küçük değişikliklerle 1955 yılına kadar uygulanmıştır. 1955 yılında kabul edilen yeni *Yüksek Öğretmen Okulu Yönetmeliği*nde de öğrenci alımında ve öğrenim sürecinde bir önceki yönetmelikteki gibi oldukça ağır koşullar getirilmiştir (Öztürk, 2005, s.246-253):

Bu yönetmelikte, Yüksek Öğretmen Okuluna alınacak öğrencilerde aranan koşullar, Türk vatandaşı ve 30 yaşından küçük olmak, lise olgunluk sınavını o yıl veya bir yıl önce vermiş olmak, öğretmenliğe engel bedensel ve zihinsel özrü olmamak, okula aday seçilmiş olmak ve giriş sınavını başarmak, ayrıca ilgili fakülte veya yüksekokulun varsa seçme sınavını başarmak olarak belirlenmişti. Bu yönetmeliğe göre, Ticaret Lisesi mezunları da Ticaret Liseleri için meslek dersi öğretmeni yetiştirilmek üzere Yüksek Öğretmen Okuluna alınabiliyordu. Giriş sınavı, biri illerde yapılan eleme sınavı, diğeri de okulda yapılan seçme sınavı olmak üzere iki aşamalı olarak yapılıyordu. Seçme sınavında da başarılı olan öğrenciler, puan sıralamasına göre okula alınıyordu.

Yüksek Öğretmen Okulundaki eğitim-öğretim ve değerlendirme sürecine ilişkin 1940 yılındaki yönetmelikteki düzenlemeler yaklaşık olarak aynı şekilde 1955 tarihli yönetmelikte de yer almıştır.

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu, 1959 yılına kadar liselere alan öğretmeni yetiştiren tek kurum olmuştur. Ancak okula giriş koşullarının oldukça ağır, öğrenim sürecinin de zor olması nedeniyle bu okula az öğrenci alınabilmiştir. Nitekim okul 1923-1963 yılları arasında toplam 630 mezun vermiştir (Akyüz, 2004, s.350). Bu sayı, özellikle 1950'li yıllarda sayıları giderek artan liselerin öğretmen gereksinimini karşılamada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı, liselerin öğretmen gereksiniminin karşılanması için 1959 yılında Ankara'da yeni bir yüksek öğretmen okulu açtı.

MEB, Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'nun öğrencilerini, lise mezunları yerine ilköğretmen okulunun başarılı öğrencileri arasından seçme kararını aldı. Ancak bu okula girebilmek için lise mezunu olmak koşulu olduğundan bu sorunun çözümü için MEB bir model geliştirdi. 1959-1960 yılında uygulamaya konan bu modele göre, ilköğretmen okulunda son sınıfa geçen başarılı öğrenciler arasından öğretmenler kurulu tarafından yüksek öğretmen okuluna aday gösterilen öğrencilerden ilk üç sırada yer alanlar Ankara Yüksek Öğretmen Okuluna alındılar. Bu okulda öğrencilere özel bir hazırlık sınıfı uygulanarak öğrenciler lise bitirme sınavlarına hazırlandılar. Lise diploması alan ve üniversiteye giriş sınavını kazanan öğrenciler, Yüksek Öğretmen Okulunun öğrencisi oldular. Bu öğrenciler, daha önce de olduğu gibi, alan derslerini, lise diplomalarındaki öğrenim koluna (fen veya edebiyat) göre ilgili fakültelerde, öğretmenlik meslek bilgisi derslerini de Yüksek Öğretmen Okulunda gördüler (Eşme, 2001, s.105-106).

1963 yılında ilk mezunlarını veren Ankara Yüksek Öğretmen Okulu, 1970'li yılların başlarına kadar oldukça nitelikli öğretmenler yetiştirdi. Bu uygulamanın başarılı olması üzerine, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu da bu modeli benimsedi ve 1964 yılında İzmir'de de aynı modelin uygulandığı bir Yüksek Öğretmen Okulu daha açıldı. Böylece liselere alan öğretmeni yetiştiren yüksek öğretmen okullarının sayısı üçe çıktı (Kavcar, 1987).

İstanbul, Ankara ve İzmir Yüksek Öğretmen Okulları, MEB Müdürler Komisyonu'nun 4.6.1977 tarihli kararı ile 1978-1979 öğretim yılından itibaren kapatıldı.

1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Yasası ile sınıf öğretmenlerinin de yükseköğrenim görmeleri koşulu getirilince ilköğretmen okullarının ilkokul öğretmeni yetiştirme işlevlerinin sona ermesi, Yüksek Öğretmen Okullarının öğrenci kaynağının kesilmesine neden olmuştur. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı 1975-1976 yılında, Yüksek Öğretmen Okullarının akademik düzeyinin üniversiteye denk olacak şekilde fiziki kapasite, yönetim ve öğretmen kadrosu yönünden yeni bir düzenleme başlattı ve bu okulların üniversitelerin birinci ve ikinci sınıflarından ilgili yasa hükümleri korunarak 1500 parasız yatılı öğrenci alınmasına karar verdi. Üç yüksek öğretmen okulunun da bu yeni düzenlemelere göre 1976-1977 öğretim yılından itibaren eğitim-öğretime başlamaları öngörüldü. Ancak üç okul da 1978-1979 öğretim yılından itibaren 4 Ağustos 1977 tarihli Müdürler Komisyonu kararı ile kapatıldı. Böylece, öğretmen eğitiminde Yüksek Öğretmen Okulu modeli de sona erdi.

Liselere nitelikli öğretmen yetiştirmek, böylece liselerdeki eğitimin niteliğini yükseltmek amacıyla kurulan, öğrencilerin üniversiteye girmeye hak kazanan öğrenciler arasından seçilerek alındığı ve eğitim-öğretimin alan fakülteleriyle birlikte yürütüldüğü Yüksek Öğretmen Okulu modeli, öngörülen amacı çok büyük oranda gerçekleştirerek ortaöğretim alanına çok nitelikli öğretmenler yetiştirmiş bir modeldir.

Eğitim Fakülteleri

1997-1998 öğretim yılında eğitim fakültelerinin lisans programları yeniden düzenlenerek sosyal alanlar ile fen ve matematik alanlarını kapsayan Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Bölümü oluşturulmuştur.

Eğitim Fakülteleri, 1981 Yükseköğretim Yasası ile üniversitelere bağlı olarak öğretmen eğitimi amacıyla kuruldular. Öğretmen yetiştiren kurumlarla ilgili olarak 1982 yılında yapılan düzenlemeyle, daha önce MEB'e bağlı olarak alan öğretmeni yetiştiren yüksek öğretmen okulları görevleri, öğrencileri ve öğretim elemanlarıyla birlikte eğitim fakültelerine aktarıldı. 1982-1997 yılları arasında ortaöğretim alan öğretmenlerinin eğitimi, eğitim fakültelerinde dört yıllık Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya ve Felsefe Grubu öğretmenliği programlarında verilmiştir.

1997 yılında eğitim fakültelerinin öğretmen eğitimi programları yeniden düzenlenmiştir. 1998-1999 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan bu düzenlemenin temel özelliklerinden biri, eğitim fakültelerinin öğretmen eğitimi programlarının İlköğretim, Türkçe, Yabancı Diller, Güzel Sanatlar, Bilgisayar ve Eğitim Teknolojileri, Eğitim Bilimleri, Ortaöğretim Alan Öğretmenliği bölümleri altında toplanmasıdır. Diğeri, tüm öğretmenlik eğitimi programlarında aynı öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yer almasıdır. Üçüncüsü de Eğitim Bilimleri Bölümü altında yer alan lisans programlarının (Eğitim Programları ve Öğretim, Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık) kaldırılmış, bu bölüme öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin sorumluluğunun verilmiş olmasıdır.

1997 yılındaki düzenlemeye göre öğretmen eğitimi programlarında yer alan öğretmenlik meslek bilgisi dersleri:
- Öğretmelik Mesleğine Giriş
- Gelişim ve Öğrenme
- Öğretimde Planlama ve Değerlendirme
- Eğitim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme
- Sınıf Yönetimi
- Rehberlik
- Özel Öğretim Yöntemleri I, II
- Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi
- Okul Deyimi I, II
- Öğretmenlik Uygulaması

Yeni düzenlemede ilköğretim bölümü tüm eğitim fakültelerinde yer alırken ortaöğretim alan öğretmenliği bölümü sadece birkaç fakültede kalmıştır. Bu fakültelerde alan öğretmenliği eğitiminin süresi beş yıla çıkarılmıştır. Bu sürenin 3,5 yılı alan bilgisi öğrenimine, 1,5 yılı da öğretmenlik meslek bilgisi öğrenimine ayrılır. Öğrenciler alan bilgisi derslerini çoğunlukla fen veya edebiyat fakültelerinden, öğretmenlik meslek bilgisi derslerini ise kendi fakültelerinden alırlar. Her iki uygulamada da öğrenciler 5 yıllık öğrenimin sonunda alanlarına göre öğretmenlik diplomasını alırlar.

1997 yılında öğretmenlik programlarında yapılan yeni düzenleme ile *Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı* adıyla yeni bir öğretmen eğitimi modeli 1998-1999 öğretim yılından itibaren uygulamaya konmuştur. Çeşitli üniversitelerde eğitim fakültelerinin eğitim bilimleri bölümleriyle Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitüleri veya Eğitim Bilimleri Enstitüleriyle birlikte yürütülen bu programlara, fen ve edebiyat fakültelerinde lisans öğrenimlerini tamamlayan öğrenciler alınırlar. Öğrenim süresi üç yarıyıl (1,5 yıl) (2008-2009 öğretim yılından itibaren iki yarıyıl) olan bu programlarda da öğrenciler, lisans düzeyindeki öğretmenlik programlarında yer alan kuramsal ve uygulamalı öğretmenlik meslek bilgisi derslerini görürler. Programı başarıyla tamamlayan öğrenciler tezsiz yüksek lisans diploması alırlar ve atandıkları takdirde, ortaöğretim okullarında öğretmenlik yapabilirler.

1997-1998 öğretim yılından itibaren öğrenim süresi beş yıl olan ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programı uygulamaya konmuştur.

Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programı modeli ile Yüksek Öğretmen Okulu modelini karşılaştırınız.

SIRA SİZDE 3

MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM ALAN ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİMİ

Kitabınızın 8. ünitesinde de açıklandığı gibi, Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nden, nicel ve nitel yönden çok yetersiz, yeni devletin amaçladığı toplumsal kalkınma için güçlü bir ekonominin gereksinimi olan mesleki ve teknik insan gücünü yetiştirmekten uzak bir mesleki ve teknik eğitim sistemi devralmıştı. Ayrıca bu alanda öğretmen yetiştiren bir kurum olmadığı için, mevcut öğretmenlerin çoğu bu okullarda öğretmenlik yapabilecek şekilde yetiştirilmemişti (Öztürk, 2005, s.351). Bu nedenle, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, ülke düzeyinde yaygınlaşmış ulusal bir mesleki ve teknik eğitim sistemini kurmak, bu sistem içinde yer alan okulların fiziksel ortam ve donanım eksiklerini gidermek ve bu okullarda meslek derslerini ve atölye çalışmalarını yürütecek öğretmeleri yetiştirmek için yoğun bir çaba harcanmıştır. Bu çabalar kapsamında 1927 yılında çıkarılan bir yasayla, o zamana kadar il özel idarelerinin ve belediyelerin sorumluluğunda olan meslek ve sanat okullarını açma ve yürütme görevi, giderleri yine bu idarelerce karşılanmak üzere, bu okulların programlarını hazırlama, araç-gereçlerini sağlama, öğretmen

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında mesleki ve teknik okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla yurtdışına öğrenci gönderilmiştir.

yetiştirme ve görevlendirme yetki ve sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığına verildi (Akyüz, 2004, s.337).

Bu düzenlemeden sonra Bakanlık, meslek ve sanat okullarının öğretmen gereksinmesinin karşılanması için, bir yandan öğretmen yetiştirmek üzere yurtdışına öğrenci gönderme ve yurtdışından öğretmen getirme gibi geçici çözümleri denerken bir yandan da meslek öğretmen okulları açma yolunu seçti. Bu kapsamda, 1927-1938 yılları arasında çeşitli dallarda öğrenim görmek üzere Avrupa ülkelerine 133 öğrenci gönderildi, Avrupa'dan da çeşitli meslek dallarında toplam 65 uzman öğretmen getirildi ve biri kız meslek ve sanat okullarına, diğeri de erkek meslek ve sanat okullarına öğretmen yetiştirmek için iki meslek öğretmen okulu açıldı (Doğan, 1983, s.370-371).

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu

Cumhuriyet döneminde mesleki ve teknik eğitim alanında yer alan okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla ilk açılan okul, *Kız Ertik (Meslek) Öğretmen Okulu* olmuştur. Kız enstitüleri ile akşam kız sanat okullarına atölye ve meslek dersleri öğretmenlerinin yetiştirilmesinin amaçlandığı bu okul, 1934-1935 öğretim yılında Ankara'da açılmıştır. Önce parasız yatılı öğrenci alınan bu okula daha sonraları paralı yatılı ve yatısız öğrenci de alınmıştır.

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulunun kurumsal değişimi:
- 1934-1935 Kız Meslek Öğretmen Okulu
- 1947-1948 Kız Teknik Öğretmen Okulu
- 1961-1962 Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu
- 1982-1983 Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi

Kız Meslek Öğretmen Okuluna kız enstitüsünü bitiren ve bitirdiği enstitünün öğretmenler kurulunca aday gösterilen, 21 yaşını geçmemiş, öğretmenliğe engel bir durumu olmayan ve seçme sınavını kazanan kız öğrenciler alınıyordu. Okulun öğrenim süresi iki yıl ve üç yıl olan iki programı; iki yıllık programında yedi, üç yıllık programında ise sekiz uzmanlık alanı vardı. Öğrenciler, haftada 40 saat genel bilgi derslerini, uzmanlık alanı derslerini ve öğretmenlik meslek bilgisi derslerini görüyorlar, ayrıca işliklerde uygulamalı çalışmalar yapıyorlardı. Programda uzmanlık alanı derslerinin oranı %82,5, genel kültür derslerinin oranı %10, öğretmenlik meslek bilgisinin oranı da %7,5 idi. İki yılın sonunda diploma alan öğrenciler, Biçki-Dikiş ve Ev İdaresi öğretmeni olarak ortaokullarda veya akşam sanat okullarında görevlendiriliyordu. Üçüncü sınıftan diploma alan öğrenciler ise kız enstitülerine atanıyordu (Duman, 1991, s.53; Öztürk, 2005, s.361).

1938-1939 öğretim yılından itibaren iki aşamalı öğrenim uygulaması kaldırıldı ve okulun öğrenim süresi üç yıl oldu. Bu düzenleme ile okulun öğretmen yetiştirdiği uzmanlık alanları Biçki-Dikiş, Çamaşır-Nakış, Moda-Çiçek, Ev İdaresi-Yemek Pişirme, Resim ve Çocuk Bakımı olarak belirlendi.

2-10 Aralık 1946 günlerinde toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda mesleki ve teknik eğitim alanına öğretmen yetiştiren okullarda öğrenim süresinin dört yıla çıkarılması kararlaştırılmıştır.

Kız Meslek Öğretmen Okulunun öğrenim süresi 1947-1948 öğretim yılı başında dört yıla çıkarıldı ve adı *Kız Teknik Öğretmen Okulu* oldu. Daha sonra okul, 1961-1962 öğretim yılından itibaren de *Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu* adını aldı. Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde Mesleki ve Teknik Yükseköğretim Genel Müdürlüğüne bağlı olan Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, 1976 yılında yürürlüğe giren yönetmeliğine göre, kız meslek ve teknik liselerine dayalı dört yıllık lisans düzeyinde öğretim yapan ve kız meslek ve teknik liselerinde meslek ve atölye derslerini okutacak teknik öğretmenleri yetiştiren, yüksek dereceli bir öğretim ve araştırma kurumu olarak tanımlanmıştır (Öztürk, 2001, s.357).

1976 Yönetmeliği'ne göre Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulunun bölümleri:
- Aile Ekonomisi ve Beslenme
- Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
- El Sanatları ve Çiçek
- Giyim
- Nakış
- Resim

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, kız meslek veya teknik lisesini (1973 öncesi kız enstitülerini) bitiren, öğretmenlik için bedensel ve ruhsal engeli olmayan ve giriş sınavını başaran Türk öğrenciler (yabancı öğrenciler MEB'in izni ile) alınıyordu. 1973 yılında yapılan bir yönetmelik değişikliğiyle, 1974-1975 öğretim yılından itibaren okula iki basamaklı bir giriş sınavıyla öğrenci alınmaya başlandı.

Sınavın birinci aşaması Milli Eğitim Bakanlığı tarafından merkezi olarak, ikinci aşaması ise yine okul tarafından yapılıyordu. Her yıl okul yönetim kurulu tarafından belirlenen okula alınacak öğrenci sayısının %20'si kadar öğrenci, kız meslek ve teknik liselerini bütünlemeye kalmadan birincilikle bitiren öğrenciler arasından seçiliyordu. Bu öğrencilerin giriş sınavına girmeleri gerekmiyordu.

1976 yılında yürürlüğe giren Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre (Öztürk, 2005, s.364), Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulunda yarıyıl esasına göre düzenlenen eğitim ve öğretim etkinlikleri; kuramsal ve uygulamalı dersleri, laboratuvar ve atölye çalışmalarını, teknik gezileri, staj çalışmalarını ve döner sermaye atölyelerindeki üretime dönük çalışmaları kapsıyordu. Kredili sistemin uygulandığı okulda öğrencilerin başarıları, yarıyıl içinde her dersten yapılan ara sınavları ile yarıyıl sonu sınavları sonucunda elde edilen akademik ortalamaya göre belirleniyordu. Öğrencinin başarılı olabilmesi için her dersin ara sınavı ile yarıyıl sonu sınavı sonunda ya da bütünleme sınavı sonunda belli bir ağırlık ortalaması (örn. 50-60) ve tüm derslerden de belli bir akademik ortalamayı (örn. 2.00) tutturması gerekiyordu, aksi durumda öğrencinin okulla ilişkisi kesiliyordu.

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, 1981 yılında çıkarılan ve ortaöğretimden sonraki tüm yükseköğretim kurumlarını üniversiteye bağlayan 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası gereğince 1982 yılında Mesleki Eğitim Fakültesi adıyla Gazi Üniversitesi'ne bağlandı.

Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkenin gereksinimi olan meslek elemanlarının ve teknik iş gücünün yetiştirilmesi için mesleki ve teknik okulların hem sayısının artırılması hem de niteliğinin yükseltilmesi için yoğun çabalar harcanmıştır. Bu çabalar sonucunda bu okulların sayılarının artırılmasında ve ülke düzeyinde yaygınlaştırılmasında önemli gelişmeler sağlanmış olmasına karşın, yeterli sayıda ve nitelikte yetişmiş öğretmen eksikliği nedeniyle nitel yönden istenen gelişme sağlanamamıştır. Yabancı ülkelerden öğretmen getirtmek ya da öğretmen yetiştirmek için Avrupa ülkelerine öğrenci göndermek gibi geçici çözümler, bu alanın öğretmen gereksiniminin karşılanmasında yeterli olmadığından daha kalıcı çözümlerin bulunması için çalışmalar başlatıldı. Bu çalışmalar kapsamında öncelikle mesleki ve teknik eğitim okullarında görevlendirilecek öğretmenlerin sahip olmaları gereken nitelikleri tanımlayan 8 Temmuz 1936 tarih 3007 Sayılı *Kültür Bakanlığına Bağlı Ertik Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun* çıkarıldı (Doğan, 1983, s.373). Bu yasada, kız enstitülerinde ve erkek sanat okullarında meslek dersleri ve atölye öğretmenliğine atanmak için Kız Meslek Öğretmen Okulu veya Erkek Meslek Öğretmen Okulu diplomasına ya da yurtdışından alınmış eş değer bir diplomaya sahip olmak zorunluluğu getirilmiştir.

1930'lu yıllarda neden kızlar ve erkekler için ayrı öğretmen okulları açılmıştır?

SIRA SİZDE 4

Bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 6 Ekim 1936 tarihli kararı ile erkek sanat okullarının meslek dersleri öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla Ankara'da öğrenim süresi üç yıl olan, parasız yatılı bir *Erkek Ertik (Meslek) Öğretmen Okulu* kuruldu. Bu kararda, okula alınacak öğrencilerin beş yıllık sanat okulu mezunu olmaları ve en az iki yıllık iş deneyimlerinin olması; ilkokul mezunlarının ise bir meslekte en az yedi yıl çalışmış olmaları koşulu getirildi. Ancak yeterli sayıda öğrenci bulunamaması nedeniyle bu koşulların bir kısmı kaldırılmıştır.

Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulunun kurumsal değişimi:
- 1937-1938 Erkek Meslek Öğretmen Okulu
- 1946-1947 Erkek Teknik Öğretmen Okulu
- 1962-1963 Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu
- 1971-1972 Yüksek Teknik Öğretmen Okulu
- 1982-1983 Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi

Erkek Meslek Öğretmen Okulunda 1937-1938 öğretim yılında Tesviyecilik, Demircilik ve Marangozluk bölümleriyle öğretime başlandı. Okulun ilk programında haftalık ders saati sayısı 44 olarak belirlendi. Bu ders saatinin büyük bir bölümü alan bilgisi derslerine, yaklaşık beşte biri de öğretmenlik meslek bilgisi derslerine ayrıldı.

Üçüncü Milli Eğitim Şûrası'nda alınan kararlar doğrultusunda Kız Meslek Öğretmen Okulunda olduğu gibi Erkek Meslek Öğretmen Okulunun öğrenim süresi de 1946-1947 öğretim yılından itibaren dört yıla çıkarıldı ve adı *Erkek Teknik Öğretmen Okulu* olarak değiştirildi. Talim Terbiye Kurulu'nun 18 Mart 1947 tarihli kararı ile kabul edilen Erkek Teknik Öğretmen Okulu Yönetmeliği'nde okul, "erkek orta sanat ve yapı okullarıyla, yapı ve sanat enstitülerine öğretmen yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir meslek okulu" olarak tanımlanmıştır. Okulun 1949 yılında Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen programına göre on bölümü vardı: Tesviye, Demir, Döküm, Motor, Elektrik, Radyo, Ağaç İşleri, Model, Yapı, Kalorifer ve Sağlık Tesisleri (Duman, 1991, s.101).

Erkek Teknik YO'nun bölümleri (1949):
- Tesviye
- Demir
- Döküm
- Motor
- Elektrik
- Radyo
- Ağaç İşleri
- Model
- Yapı
- Kalorifer
- Sağlık Tesisleri

Yönetmeliğe göre, okula alınacak öğrencilerde, erkek sanat veya yapı enstitüsünü bitirmiş olma, bitirdiği okulun öğretmenler kurulu kararı ile aday seçilmiş olma, bedensel ve zihinsel yönden öğretmenliğe engel bir durumu olmama ve seçme sınavında başarılı olma koşulları aranıyordu. 27 Mart 1952 tarihinde yayımlanan bir yönetmelikle, her derece ve türde öğretmen yetiştiren kurumlara, öğrencilerin eleme ve seçme sınavlarıyla alınması kararı gereğince, bu okula da öğrenciler iki aşamalı bir sınavla alınmaya başladı.

Orta dereceli erkek sanat okullarına ve yapı enstitülerine öğretmen yetiştirmek amacıyla ikinci bir okul olarak 1959-1960 öğretim yılında *İstanbul Erkek Teknik Öğretmen Okulu* açıldı. Sadece Tesviye ve Elektrik bölümlerine öğrenci alınan bu okul, 1963 yılında kapandı ve 1976-1977 öğretim yılında yeni bölümler eklenerek tekrar açıldı.

5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan Yedinci Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar doğrultusunda, Erkek Teknik Öğretmen Okulu 1962 yılında *Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu* adını aldı. 1970 yılından sonra bu okula kız öğrenciler de alınmaya başlanınca okulun adı *Yüksek Teknik Öğretmen Okulu* oldu (Duman, 1991, s.171).

Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, 1966 tarihli yönetmelikte, orta dereceli erkek teknik öğretim okullarına atölye ve meslek dersleri öğretmeni yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir meslek okulu olarak tanımlanmıştır. Bu yönetmelikte okulun bölümleri de şöyle belirlenmiştir: Tesviye Bölümü, Demir İşleri Bölümü, Döküm-Model Bölümü, Motor Bölümü, Elektrik Bölümü, Elektronik Bölümü, Ağaç İşleri Bölümü ve Yapı Bölümü. 1975 yılında bu bölümlere ek olarak Tesisat, Makine Resmi ve Makine Bölümlerinin de açılmasıyla bölüm sayısı 11'e yükselmiştir (Öztürk, 2001, s.384).

Erkek Teknik YO'nun bölümleri (1966):
- Tesviye Bölümü
- Demir İşleri Bölümü
- Döküm-Model Bölümü
- Motor Bölümü
- Elektrik Bölümü
- Elektronik Bölümü
- Ağaç İşleri Bölümü
- Yapı Bölümü

Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulunun giriş koşulları ile eğitim-öğretim ve sınav uygulamaları 1966 yılında yayımlanan *Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Yönetmeliği* ile 29 Ocak 1975 tarihinde kabul edilen *Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Öğretim ve Sınav Yönetmeliği* ile düzenlenmiştir (Öztürk, 2005, s.382-389). 1966 tarihli yönetmelikteki düzenlemelerin çok büyük bir bölümü, 1975 tarihli yönetmelikte de korunmuştur.

Yüksek Teknik Öğretmen Okuluna, endüstri meslek liseleriyle teknik liseyi (1973 Milli Eğitim Temel Yasası'ndan önce sanat enstitüsü ve teknisyen okulu) bitiren ve bitirdiği okulun öğretmenler kurulu tarafından aday gösterilenlerden ele-

me ve giriş sınavında başarılı olanlar alınıyordu. 1966 yönetmeliğine göre eleme ve giriş sınavları okulun sınav komitesi ve sınav komisyonları tarafından yapılıyordu. 1978 yılından itibaren Bakanlığa bağlı öğretmen yetiştiren tüm okullarda olduğu gibi, bu okula da öğrenciler merkezî sınav sistemiyle alınmaya başlanmıştır. Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulunda olduğu gibi, bu okulda da alınacak öğrenci sayısının %20'si okul birincilerine ayrılıyordu.

Her iki yönetmelikte de eğitim-öğretim, kuramsal ve uygulamalı dersler ile araştırma, proje, laboratuar ve atölye çalışmaları, teknik geziler, staj ve döner sermaye atölyelerinde fiilen çalışmayı kapsar. Öğretim yılı iki yarıyıldan oluşur. Öğrencilerin başarıları her yarıyılda aldıkları dersin ara ve yarıyıl sonu sınavları ile dersin niteliğine göre ödev, proje vb. çalışmalarından alınan notların ağırlıklı ortalamasına göre belirleniyordu. Öğrencinin sınıf geçebilmesi için, her dersin yarıyıl notunun en az (50-60) (atölye dersinde 61-70) ve yarıyıl akademik ortalamasının da en az 2.00 olması gerekiyordu. Son sınıfta ise öğrenciler tüm derslerden ayrıca bitirme sınavlarına giriyorlardı.

Ankara Yüksek Teknik Öğretmen Okulu'nun üniversiteye devredildiğinde şu bölümleri vardı:
- Tesviye
- Metal İşleri
- Döküm
- Model
- Elektrik
- Elektronik
- Motor
- Makine
- Mobilya ve İç Mimari
- Sıhhi Tesisat
- Makine Ressamlığı

Ankara Yüksek Teknik Öğretmen Okulu, 20 Temmuz 1982 tarih 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Teknik Eğitim Fakültesi adıyla Gazi Üniversitesi'ne bağlandı.

Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu

1930 ve 1940'lı yıllarda mesleki ve teknik eğitime verilen önem nedeniyle, orta dereceli ticaret okulları da 1950'li yıllara kadar sayı yönünden büyük artış göstermişlerdir. Ancak diğer mesleki ve teknik okullar için öğretmen yetiştiren okulların 1930'lu yıllarda açılmasına karşın, ticaret okullarının meslek dersleri öğretmenlerini yetiştirecek bir öğretmen okul yoktu. Bu okulların meslek derslerinin öğretmen gereksinmesi o dönemdeki adları *Yüksek İktisat ve Ticaret Okulları* olan okul mezunları ile karşılanıyordu. Ancak bu okulların öğretim programında eğitimle ya da öğretmenlik meslek bilgisi ile ilgili bir ders olmaması önemli bir eksiklikti.

Bu sorunun giderilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı, Müdürler Komisyonunun 26.11.1955 tarihli kararı ile Ankara'da sekreterlik öğretmeni yetiştirmek üzere Kız Teknik Öğretmen Okuluna bağlı *Ticaret Öğretmen Okulu* adıyla bir okul açtı. Öğrenim süresi üç yıl olan okul 1955-1956 öğretim yılında öğretime başladı. Okul 1957 yılında bağımsız bir okul oldu ve 1959 yılında öğrenim süresi dört yıla çıkarılarak adı *Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu* oldu. Amacı ticaret okullarına ve ticaret liselerine meslek dersleri öğretmenleri yetiştirmek olarak tanımlanan okulun adı, 1965 yılında da *Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu* olarak değiştirildi (Duman, 1991, s.104; Öztürk, 2005, s.426-427).

Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulunun kurumsal değişimi:
- 1955-1956 KTYÖO'ya bağlı Ticaret Öğretmen Okulu
- 1957-1958 Bağımsız Ticaret Öğretmen Okulu
- 1959-1960 Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu
- 1966-1967 Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu

İlk açıldığı yıllarda okulun muhasebe ve sekreterlik olmak üzere iki bölümü vardı. 1965 tarihli yönetmelikte ise okulun bölümleri İşletme ve Muhasebe, Büro İdaresi ve Sekreterlik ve Turizm Öğretmenliği olarak belirlenmiştir. Turizm bölümünde aynı zamanda Turizm İşletme İdarecisi de yetiştiriliyordu. 1965 yönetmeliğinde 1970 ve 1975 yıllarında değişiklikler yapılmıştır. 1975 tarihli yönetmelikte, okulda var olan programlara ek olarak turizm işletmeciliği, bankacılık, sigortacılık, kooperatif işletmeciliği, büro yönetimi ve muhasebe iş alanlarının ara kademesine meslek elemanı yetiştirmek üzere önlisans düzeyinde iki yıllık öğretim programlarının açılması öngörülmüştür (Öztürk, 2005, s.426).

Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okuluna parasız yatılı, burslu ve gündüzlü öğrenci alınıyordu. Öztürk'ün (2005, s.433) okulun 1965 tarihli yönetmeliğe dayanarak aktardığına göre, okula alınacak öğrencilerde lise, ticaret lisesi, sekreterlik

okulu veya ilköğretmen okulundan mezun olmak, bedensel ve ruhsal yönden öğretmenliğe engel bir durumu olmamak, 25 yaşından küçük ve bekâr olmak koşulları aranıyordu. Ayrıca öğrencinin mezun olduğu okuldan okul yönetiminin uygunluk görüşünü bildiren bir belgede isteniyordu. Bu koşulları taşıyan adaylar, okul tarafından Türkçe Kompozisyon, Matematik, Tarih ve Coğrafya derslerinden yazılı olarak yapılan giriş sınavına alınıyorlar, giriş sınavını kazananlar okul müdürünün başkanlığında öğretmenler kurulunda seçilen öğretmenlerden oluşan bir komisyon tarafından yapılan sözlü sınava alınıyorlardı. İki sınavdan başarılı olan adaylar okula kayıt olma hakkı kazanıyordu. 1974-1975 öğretim yılından itibaren okula iki aşamalı bir giriş sınavı ile öğrenci alınmaya başlandı. Giriş sınavının birinci aşaması, eğitim enstitülerine ve Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okuluna alınacak öğrencilerle birlikte illerde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından merkezi sistemle yapılıyordu. Bu aşamayı başaran öğrenciler için sınavın ikinci aşaması gene okul tarafından yapılıyordu.

TTYÖO'ya kuruluşundan itibaren iki aşamalı bir giriş sınavıyla öğrenci alınmıştır. 1975 yılından itibaren giriş sınavının birinci aşaması MEB tarafından merkezi sistemle yapılmaya başlanmıştır.

1975 yönetmeliğine göre, Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulunda eğitim-öğretim genel kültür derslerini, kuramsal ve uygulamalı alan derslerini, seminer, uygulama, iş deneyimi ve laboratuvar çalışmalarını kapsıyordu. Dersler yarıyıl sistemine göre düzenlenmişti. Öğrencinin bir dersten başarılı olması için ara ve yarıyıl sonu sınavları ile varsa ödev ve proje gibi çalışmalardan aldıkları notların ağırlıklı ortalamasının en az D (60-69) olması gerekiyordu. Öğrencinin okuldan mezun olabilmesi için öğretim süresi boyunca aldığı notların genel ortalamasının en az C (70-79) olması gerekli idi.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı diğer yüksek öğretmen okullarında olduğu gibi, Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu da, 1982 yılındaki kararname ile Gazi Üniversitesine bağlı Mesleki Eğitim Fakültesine bir bölüm olarak bağlandı, 1992 yılındaki düzenleme ile de Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi oldu.

Kız ve Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulları

Kız Sanat Öğretmen Okulunun bölümleri (1974-1975):
- Giyim
- Nakış
- El Sanatları
- Ev Yönetimi ve Beslenme
- Çocuk Gelişimi ve Eğitimi

Milli eğitim sistemi içinde ortaöğretim basmağında yer alan ve yaygın eğitim hizmeti veren pratik kız sanat ve akşam kız sanat okullarına atölye ve meslek dersleri öğretmeni yetiştirmek amacıyla Ankara'da 1962-1963 öğretim yılında öğrenim süresi iki yıl olan Kız Sanat Öğretmen açıldı. Aynı yıl sanat kursları, mesleki eğitim merkezleri ve endüstriyel pratik sanat okulları için atölye ve meslek dersleri öğretmenleri yetiştirmek üzere Erkek Sanat Öğretmen Okulu açıldı. Bu okullara kız enstitülerini (1973'ten sonra kız meslek ve kız teknik liselerini) ve erkek sanat enstitülerini (1973'ten sonra endüstri meslek ve teknik liseleri) bitiren öğrenciler seçme sınavı ile alınıyordu (Öztürk, 2005, s.402-414).

Erkek Sanat Öğretmen Okulunun bölümleri (1975-1976):
- Elektrik-Elektronik
- İnşaat ve Ağaç İşleri
- Makine
- Motor

1975 yılında yapılan düzenleme ile bu okullar öğrenim süreleri değiştirilmeden Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulu ve Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulu adını aldılar. 1982 yılında da Kız Sanat ve Erkek Sanat Eğitimi Yüksekokulu adıyla Gazi Üniversitesi'ne bağlandı, daha sonra da Mesleki Eğitim Fakültesi içinde yapılandırıldı.

Yüksek İslam Enstitüsü

Türkiye'de çok partili siyasi döneme geçildikten sonra özellikle 1950'li yıllardan itibaren ortaöğretim düzeyinde açılan imam hatip okullarının sayısının hızla artması, din bilgisi derslerinin ortaöğretim okullarının programlarına girmesi ve bu okulların öğretmen gereksinimlerinin karşılanmasında İlahiyat Fakültesi mezunlarının yetersiz kalması, bu alana öğretmen yetiştirilmesi sorununu gündeme getirmiştir.

Bu nedenle, Müdürler Komisyonunun 17 Kasım 1959 tarihli kararı uyarınca din dersleri öğretmenleriyle birlikte din adamlarını da yetiştirmek üzere 1959-1960 öğretim yılında İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü açıldı.

Yüksek İslam Enstitülerinin ilki 1959-1960 yılında İstanbul'da açıldı, izleyen yıllarda sayıları hızla arttı ve 1978 yılında sekize ulaştı.

Duman'ın (1991, s.106) da belirttiği gibi okul, öğretmen yetiştirmeyi amaçlamasına karşın, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 24 Eylül 1959 günü kabul edilen ve 1972 yılına kadar uygulanan geçici öğretim programında öğretmenlik meslek bilgisi ile ilgili dersler yer almamıştır. 1972 yılında yayımlanan yönetmelikte okul, "Diyanet İşleri Başkanlığının merkez ve taşra kuruluşlarına gerekli din görevlileri ile İmam Hatip Okullarına meslek dersleri ve diğer orta dereceli okullara din bilgisi öğretmenleri yetiştiren, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı dört yıllık yüksek öğretim kurumu" olarak tanımlanmıştır. Bu yönetmelikte okulun programında Eğitim Psikolojisi, Ruh Sağlığı ve Rehberlik, Ölçme ve Değerlendirme, Eğitim Sosyolojisi ve Öğretim Bilgisi dersleri yer almıştır. 1978 yılında yayımlanan yeni yönetmelikte ise bu derslere Eğitime Giriş, Eğitim Yöneticiliği ve Araştırma Teknikleri dersleri eklenmiştir.

Yüksek İslam Enstitüleri, 1982 Kararnamesi ile İlahiyat Fakültesine dönüştürülerek üniversitelere bağlandılar.

1950'li yıllarda çok partili dönemde imam hatip okullarının sayısının hızla artmasının nedeni nedir?

SIRA SİZDE 5

Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu

Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulunun kuruluşu, temel eğitim ve ortaöğretim okullarının eğitim programlarında yer alan ve öğrencileri mesleğe yönelten ve gelişen endüstriyel toplum yaşamına hazırlayan seçimlik dersleri verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'nın 14 Mart 1974 tarihinde üç yıllık bir yüksek öğretmen okulu açma kararına dayanır. Okul, 24 Haziran-4 Temmuz 1974 tarihinde toplanan Sekizinci Milli Eğitim Şûrası'nda da tartışıldıktan sonra, öğrenim süresi dört yıla çıkarılarak 3 Mart 1975 tarihinde açıldı ve 1978 yılına kadar 3+1 yıllık öğrenimi sürdürdü. Ancak 1978 yılında ortaöğretim okullarına öğretmen yetiştiren tüm okulların öğrenim süresi dört yıla çıkarıldığından bu okulun süresi de Talim ve Terbiye Kurulu'nun 22 Haziran 1979 tarihli kararı ile dört yıla çıkarıldı.

ESYÖO, ilköğretim okullarındaki İş-Teknik, Ev Ekonomisi, El İşleri derslerine öğretmen yetiştirmek için kurulmuştur.

Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulunun 1975 yılında yayımlanan yönetmeliğine göre, okulun İş ve Teknik Eğitim, Ev Ekonomisi ve İşletmecilik olmak üzere üç bölümü vardı. Okula lise ve meslek lisesi mezunları, eleme ve seçme sınavı olmak üzere iki aşamalı bir giriş sınavı ile alınıyorlardı. Her yıl alınacak öğrenci sayısının %10'nu kadar kontenjan okul birincileri için ayrılıyordu. Ancak sayı fazla olduğu takdirde bu öğrenciler de eleme sınavına giriyorlardı. Okulun yönetmeliğinde eğitim-öğretim ve sınavlarla ilgili düzenlemeler Kız ve Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okullarındaki düzenlemelerle aynıydı.

Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu, 20 Temmuz 1982 tarihli kararname ile Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi içinde gösterilmiş olmakla birlikte Teknoloji Bölümü adıyla Mesleki Eğitim Fakültesi çatısı altına alındı. 1992 yılında Mesleki Eğitim Fakültesinin yeniden yapılandırılmasıyla Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi adıyla Gazi Üniversitesi'ne bağlı ayrı bir fakülte oldu.

Yüksek Köy Enstitüsü

Burada sözü edilmesi gereken bir başka öğretmen yetiştiren kurum da, 1942-1943 öğretim yılında açılan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsüdür. Bu okul, diğer kurumların yetiştirmediği alanlarda köy enstitüleri için öğretmenler ile köy okulları için başöğretmen ve müfettişleri ve kırsal kalkınmanın merkezi olarak kurulması düşünülen bölge okullarına yetenekli öğretmenler yetiştirmek, köy eğitimi hakkında araştırmalar yapmak ve köy enstitüsü mezunlarına yükseköğrenim olanağı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Öğrenim süresi üç yıl olan bu okulda Güzel Sanatlar, Yapıcılık, Maden İşleri, Hayvan Bakımı, Kümes Hayvancılığı, Tarla ve Bahçe Ziraatı, Zirai İşletme Ekonomisi, Köy Ev ve El Sanatları kolları vardı. Okul 1947 yılında kapanmıştır (Başaran, 1999, s.354).

Mesleki ve Teknik Eğitim Fakülteleri

6 Kasım 1981 yılında yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası ile ortaöğretimden sonraki tüm eğitim kurumlarının üniversite içine alınmasından sonra, 20 Temmuz 1982 tarihli ve 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yasadan önce Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim okullarına öğretmen yetiştiren dört yıllık yüksek öğretmen okulları üniversite içinde fakülte olarak yeniden yapılandırılmışlardır. Buna göre, Ankara Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi; Ankara Yüksek Teknik Öğretmen Okulu da aynı üniversitede Teknik Eğitim Fakültesi adını aldı. 1982 yılındaki düzenleme ile Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu ile Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu birer bölüm olarak Mesleki Eğitim Fakültesi içinde yer aldı. Ancak 1992 yılında yapılan düzenleme ile Gazi Üniversitesi içinde Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi ve Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi adıyla ayrı birer fakülte olarak yapılandırıldı. Bu düzenlemede daha önce Mesleki Eğitim Fakültesi içinde bölüm olarak yer alan bazı programların ayrılmasıyla Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi kuruldu; ancak 2001 yılında aynı işlevleri gördükleri gerekçesiyle tekrar Mesleki Eğitim Fakültesi ile birleştirildiler.

Yükseköğretim Yasası'ndan önce MEB'e bağlı iki yıllık yüksek okul olan Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulu ve Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulu 1982 yılındaki düzenleme ile Kız Sanat Eğitimi Yüksekokulu ve Sanat Eğitimi Yüksekokulu adıyla Gazi Üniversitesine bağlandı. Daha sonra 1989 yılındaki düzenleme ile diğer eğitim yüksekokulları ile birlikte öğrenim süreleri dört yıl oldu ve 1992 yılındaki düzenleme ile de Mesleki Eğitim Fakültesi içinde yer aldılar. Aynı şekilde İstanbul'daki Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi; Konya'daki Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulu da Selçuk Üniversitesinde önce Kız Sanat Eğitimi Yüksek Okulu, daha sonra da Mesleki Eğitim Fakültesi oldu.

1982 ve 1992 yılında yapılan düzenlemelere göre, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarına öğretmen yetiştiren fakülteler şunlardır: Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi (1982 yılında yeni kuruldu), Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi. 1982 yılından sonra ülkenin değişen koşullarına ve gereksinimlerine göre mesleki ve teknik eğitimin farklı alanlarına öğretmen yetiştiren yeni kurumlar açılmıştır. Bu kurumların açılmasıyla 2000-2001 öğretim yılı itibariyle teknik eğitim fakültesi sayısı 15'e yükselmiştir. Ayrıca iki sağlık eğitimi fakültesi açılmıştır.

Diğer eğitim fakülteleri gibi, mesleki ve teknik eğitim alanına öğretmen yetiştiren eğitim fakülteleri de öğrencilerini, ÖSS sonucuna göre merkezî yerleştirme sistemi ile almaktadır. Bu okulların en büyük öğrenci kitlesini, farklı kat sayı uygulaması nedeniyle endüstri meslek liseleri ile teknik liselerden gelen öğrenciler oluşturmaktadır. Ancak bu okullara öğrenci seçiminde önceki ölçütlerin pek çoğu geçerli olmadığı, sadece öğrencinin puanına göre öğrenci alındığı, üstelik daha fazla sayıda öğrenci alındığı ve özellikle yeni kurulan mesleki ve teknik eğitim fakültelerinde öğretim elemanı, fiziki ortam, teknoloji ve diğer donanımlar yetersiz olduğu için, bu okullardaki eğimin niteliğinde belirgin bir düşme olmuştur.

Özet

AMAÇ 1 *1923 yılından günümüze kadar genel ve mesleki-teknik ortaöğretime alan öğretmeni yetiştiren kurumları tanımlamak*

1923-1982 yılları arasında genel ortaöğretim alan öğretmenleri öğrenim süresi dört yıl olan yüksek öğretmen okulları ile üç yıllık eğitim enstitülerinde yetiştirildiler. Bu yıllar arasında mesleki ve teknik ortaöğretim alan öğretmenleri ise öğrenim süresi dört yıl olan Kız Teknik, Erkek Teknik, Ticaret ve Turizm ve Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulları, Yüksek İslam Enstitüsü ve öğrenim süreleri önce iki, sonra dört yıl olan Kız Sanat Erkek Sanat (Yüksek) Öğretmen Okullarında yetiştirildiler. 1982 yılından itibaren genel ortaöğretim alan öğretmelerinin eğitimi eğitim fakültelerinde, mesleki ve teknik ortaöğretim alan öğretmenlerini eğitimi ise mesleki, teknik, ticaret ve turizm ve endüstriyel sanatlar eğitim fakültelerinde ve ilahiyat fakültelerinde verilmektedir.

AMAÇ 2 *Eğitim enstitülerinin ve yüksek öğretmen okullarının öğretmen yetiştirme sistemini açıklamak*

Eğitim enstitülerinde öğrenim süresi üç yıldı. Öğretim yarıyıl sistemine göre düzenlenmişti. Öğretimin içeriğini genel kültür, alan ve öğretmelik meslek bilgisi dersleri ile öğretmenlik uygulaması oluşturuyordu. Öğrenciler bu derslerin tümünü kendi kurumlarında görüyorlardı. Öğrenciler yarıyılda aldıkları derslerin ara ve yarıyıl sonu sınavlarına, ayrıca üçüncü yılın sonunda tüm derslerden bitirme sınavına giriyorlardı.

Yüksek öğretmen okulunda ise öğrenim süresi dört yıldı. Bu süre içinde öğrenciler alan bilgisi derslerini fen veya edebiyat fakültelerinde, öğretmenlik meslek bilgisi derslerini ise yüksek öğretmen okulunda görüyorlardı. Öğrencilerin okulu bitirebilmeleri için hem fakültede hem de okulda aldığı derslerden başarılı olmaları gerekiyordu.

AMAÇ 3 *Mesleki ve teknik ortaöğretim alan öğretmeni yetiştiren yüksek öğretmen okullarının öğretim sistemlerini özetlemek*

Mesleki ve teknik alan öğretmeni yetiştiren yüksek öğretmen okullarında öğrenim süresi dört yıl idi. Benzer bir öğretim sisteminin uygulandığı bu okullarda dersler yarıyıl esasına göre düzenlenmişti. Öğrenciler kuramsal ve uygulamalı genel kültür, alan ve öğretmenlik meslek bilgisi derslerini görüyorlar, atölye ve laboratuar çalışmaları ile üretme dönük iş yeri uygulamalı çalışmaları (döner sermaye atölyelerinde) yapıyorlardı. Öğrencilerin başarılı olabilmeleri için her yarıyılda aldıkları derslerin ara ve yarıyıl sonu sınav notlarından gerekli ağırlıklı ortalamayı tutturmaları gerekli idi. Ayrıca son sınıfta bitirme sınavlarına giriyorlardı.

AMAÇ 4 *1923-1982 yılları arasında ortaöğretime alan öğretmeni yetiştiren kurumlara öğrenci alma ölçütlerini sıralamak*

1923-1982 yılları arasında ortaöğretime alan öğretmeni yetiştiren yüksek öğretmen okulları ve eğitim enstitülerine giriş için, ilgili ortaöğretim okulunu iyi derece ile bitirmiş olma, bitirilen ortaöğretim okulunun öğretmenler kurulu tarafından aday gösterilme ve daha sonra da iki aşamalı bir giriş sınavını başarma koşulu vardı. Giriş sınavının birinci aşaması eleme, ikinci aşaması ise seçme amacını taşıyordu. İlk yılarda sınavın her iki aşaması her kurumun kendisi tarafından yapılırken zaman içinde kurum sayısının artışına paralel olarak eleme sınavı illerde merkezi sistemle yapılmaya başlanmıştır. Seçme sınavı ise yine her okulun kendisi tarafından yapılması uygulaması sürmüştür. Ayrıca alınacak öğrencilerde belli bir yaştan büyük ve evli olmamak, resmi belge ile zorunlu hizmeti yüklendiğini belgelemek gibi koşullar da aranıyordu.

AMAÇ 5 *1982 yılı öncesinde ortaöğretime alan öğretmeni yetiştirme sisteminin özelliklerini değerlendirmek*

1982 yılı öncesi ortaöğretime alan öğretmeni yetiştirme sisteminin temel özellikleri:

- Öğretmen yetiştiren kurumlarının tümünün öncelikle parasız yatılı okullar olması ve öğrencilerin giderlerinin devlet tarafından karşılanması, bu nedenle başarılı yoksul halk çocuklarına daha fazla olanak tanınması
- Öğretmen adaylarının giriş niteliklerinin çok yüksek olması (ortaöğretim okulunu iyi derece ile bitirme, giriş sınavını başarma gibi)
- Öğretmenlik eğitimi boyunca akademik başarının ve öğretmelik tutumunun ağırlıklı olduğu bir ölçme değerlendirme sürecinin uygulanması
- Öğretimin son yılında tüm derslerden bitirme sınavı yapılması

Günümüzde ortaöğretime alan öğretmeni yetiştiren kurumları tanımak

1981 yılında çıkarılan Yükseköğretim Yasası ile ortaöğretimden sonraki tüm öğretim kurumları yükseköğretim kapsamına alınarak üniversite çatısı altında toplanmıştır. Bu kapsamda 1982 yılındaki bir kararname ile daha önce MEB'e bağlı olan öğretmen yetiştiren kurumlar da üniversiteye bağlanmışlardır. Buna göre, yüksek öğretmen okulları eğitim fakültesi, mesleki ve teknik yüksek öğretmen okulları da mesleki ve teknik eğitim fakültelerine dönüştürülmüştür. İmam-hatip okullarına meslek dersleri ve di ersi öğretmenlerini yetiştiren yüksek islam enstitüleri de ilahiyat fakültesi olmuştur.

1982 yılı sonrasında ortaöğretime alan öğretmeni yetiştirme sisteminin özelliklerini değerlendirmek

1982 yılı sonrasındaki ortaöğretime alan öğretmeni yetiştirme sisteminin özellikleri:

- Tüm öğretmelik eğitim programları eğitim fakülteleri tarafından yürütülmektedir.
- Öğretmenlik eğitim programlarına öğrenciler ÖSS puanlarına göre tercihleri doğrultusunda merkezi sistemle yerleştirilmektedir. Adayları öğretmenliğe uygunluğuna ilişkin bir ölçüt uygulanmamaktadır.
- 1998-1999 öğretim yılından itibaren eğitim fakültelerinin programları yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılanmada tüm öğretmenlik alanlarında ki programlar da aynı öğretmenlik meslek bilgisi dersleri uygulanmaktadır. Ortaöğretim alan öğretmenliğinin süresi beş yıla çıkarılmış ve tezsiz yüksek lisans programı uygulaması başlatılmıştır.

Kendimizi Sınayalım

1. Öncelikle ortaokullara alan öğretmeni yetiştiren eğitim enstitülerinde hangi yıl, tüm bölümlerde öğretim süresi üç yıl olmuştur?

a. 1946-1947
b. 1961-1962
c. 1964-1965
d. 1967-1968
e. 1977-1978

2. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

a. 1933-1934 öğretim yılında öğretime başlamıştır.
b. 1924-1925 öğretim yılında Darülfünun'a bağlı bir bölüm olarak açıldı.
c. 1982 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Eğitim Fakültesi oldu.
d. 1923-1963 yılları arasında toplam 6300 mezun vermiştir.
e. 1959 yılına kadar sadece lise mezunlarını almıştır.

3. Kız ve Erkek Teknik Öğretmen Okullarının öğrenim sürelerinin dört yıla çıkarılması hangi Milli Eğitim Şurası'nda kararlaştırılmıştır?

a. Birinci Milli Eğitim Şurası
b. İkinci Milli Eğitim Şurası
c. Üçüncü Milli Eğitim Şurası
d. Dördüncü Milli Eğitim Şurası
e. Beşinci Milli Eğitim Şurası

4. Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu ile ilgili aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır?**

a. 1955-1956 öğretim yılında öğretime başladı
b. Sadece Ticaret Lisesi ve Sekreterlik Okulu mezunlarının alındığı bir okuldu.
c. 1959-1960 öğretim yılında öğrenim süresi dört yıla çıkarıldı.
d. Okula öğrenciler iki aşamalı bir giriş sınavı ile alınıyordu.
e. 1965 yılında adı Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu oldu.

5. Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu'nun öğrenim süresi, hangi yıl dört yıla çıkarılmıştır?

a. 1968
b. 1973
c. 1974
d. 1978
e. 1980

6. Ortaokullara Türkçe öğretmeni yetiştirmek amacıyla **ilk** öğretmen okulu hangi yıl, nerede, kimin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde açılmıştır?

a. 1926-Konya-Mustafa Necati
b. 1927-Ankara-İsmail Hakkı Baltacıoğlu
c. 1926-Konya-İsmail Hakkı Tonguç
d. 1927-Ankara-Mustafa Necati
e. 1929-Ankara-İsmail Hakkı Baltacıoğlu

7. Erkek Sanat Okulu ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

a. 1952-1953 öğretim yılında açıldı, öğrenim süresi üç yıldı.
b. 1962-1963 öğretim yılında açıldı, öğrenim süresi iki yıldı.
c. Ortaokullardaki İş-Teknik dersleri için öğretmen yetiştiriyordu.
d. Erkek sanat enstitüsünü iyi derece ile bitiren öğrencileri sınavsız alıyordu.
e. 1973-1974 öğretim yılında iki yıllık bir okul olarak açıldı, sonra öğrenim süresi dört yıl oldu.

8. Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programları hangi öğretim yılı uygulamaya konuldu?

a. 1982-1983
b. 1989-1990
c. 1992-1993
d. 1998-1999
e. 2001-2002

9. Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ile ilgili aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır?**

a. 1961-1962 öğretim yılında adı Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu oldu.
b. 1947-1948 öğretim yılında öğrenim süresi dört yıla çıkarıldı.
c. Kız enstitüsünü bitiren öğrencileri seçme sınavı ile alıyordu.
d. Parasız yatılı öğrenciler yanında paralı yatılı ve gündüzlü öğrenciler de alınmıştır.
e. 1938-1939 öğretim yılında öğretime başladı.

10.

Kurum	Açılış yılı
A. Erkek Meslek Öğretmen Okulu	1. 1962-1963
B. Necatibey Eğitim Enstitüsü	2. 1937-1938
C. Ticaret Öğretmen Okulu	3. 1959-1960
D. Ankara Yüksek Öğretmen Okulu	4. 1955-1956
E. Kız Sanat Öğretmen Okulu	5. 1946-1947

Yukarıda sol sütunda öğretmen yetiştiren kurumlar, sağ sütunda da kuruluş yılları verilmiştir. Aşağıdaki eşleştirmelerin hangisinde kurumlar ve kuruluş yılları doğru sıralanmıştır?

a. A1, B2, C3, D4, E5
b. A5, B4, C3, D2, E1
c. A2, B5, C4, D3, E1
d. A4, B1, C2, D5, E3
e. A3, B2, C5, D1, E4

Yaşamın İçinden

Öğretmenin Niteliği ve Yüksek Öğretmen Okulu

"İyi ve nitelikli öğretmen; kendi alanında gerekli bilgi ve becerilere sahip, öğretmenlik meslek bilgisi ve becerisi ile donanmış, düşünen, soru soran, eleştiren, gelişmeye ve yeniliklere açık, kendini sürekli yenileyen, mesleğini seven, topluma ve ülkeye hizmeti ilke sayan, dünyayı güzelleştirmek için çaba harcayan, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ile temel ilkelerini benimseyen, Türkiye Cumhuriyetine, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı; çağdaş, demokratik ve laik bir dünya görüşüne sahip, mesleğin gerektirdiği kişilik özelliklerini ve sorumluluk duygusunu taşıyan, Türkçeyi doğru ve düzgün kullanan aydın bir kişidir.

Buna göre, öğretmen yetiştiren kurumlarının temel hedefi yukarıda tanımlanan nitelikli öğretmenleri yetiştirmektir. Unutmayalım ki, nitelikli ve başarılı öğretmenler yetiştirmek için her şeyden önce nitelikli adaylar gerekir. O halde yapılması gereken şey, öğretmenlik için geniş tabandan nitelikli adaylar seçmek ve bu adayları hizmet öncesinde çağdaş değerler doğrultusunda yetiştirmektir.

Aslında Türk eğitim tarihi öğretmen yetiştirme bakımından 150 yıl gibi köklü bir geçmişe, zengin bir deneyime sahiptir. Bu zengin deneyimin içinde köy enstitüleri, ilköğretmen okulları, eğitim enstitüleri, yüksek öğretmen okulu, kız teknik yüksek öğretmen okulu, erkek teknik öğretmen okul gibi çok olumlu örnekler vardır.

Yüksek Öğretmen Okulu'nun 1959'da oluşan yeni modeli, **sürekli eleme ve en iyileri seçme** modelidir. En seçkin öğretmenleri Türk Milli Eğitim Sistemine kazandırma modelidir. Yurt çapında ve geniş tabandan yazılı ve sözlü sınav sonucu ilköğretmen okullarına alınan yoksul halk çocuklarının en başarılı olanlarına üniversite kapılarını açan modeldir. Gerçek anlamda seçkin ve nitelikli öğretmen yetiştiren modeldir. Bu modelin başarısı, adayların çok iyi seçilip süzülmesi ve hizmet öncesinde çok iyi yetiştirilmelerine dayanır."

Kaynak: Kavcar, C. (1999). "Nitelikli Öğretmen Sorunu" **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu.** Ankara. s.269-270'ten alınmıştır.

Okuma Parçası

Yüksek Köy Enstitüsü

1942-1943 öğrenim yılında, Hasanoğlan'da enstitülere öğretmen yetiştirilmek üzere Yüksek Köy Enstitüsü kuruldu. Düşüncelerini uygulamaya çalıştığı sürece "aradığı nitelikte adam" bulmakta sıkıntı çeken, Osmanlı artığı kurumlarla bir yere varılamayacağına inanan Tonguç, aslında Cumhuriyet Türkiyesi'nin üniversitesini yaratma özlemi içindeydi. Diyordu ki eğitimci Hüsnü Cırıtlı'ya: "Bu üniversite ile olmaz. Yüksek Köy Enstitüsü ile biz geleceğin üniversitesini hazırlıyoruz. 21. yüzyılın insanını yetiştireceğiz... Türkiye bu üniversite ile Türkiye'nin yükseköğretim sorununu çözemez. 1933'te üniversite reformu yapıldı, ama üniversite geleneğinden kopmadı. Üniversite oturan bir kurumdur, hareketsiz bir kurum. Biz bu kurumla 21. yüzyıla hazırlanamayız. Daha hareketli, toplumla iç içe, canlı hareketli bir kurum olması gerek... Biz köy enstitülerinde yüksek bölümler açacağız. Ve olması gerektiği gibi olacak. Yani önümüzdeki 21. yüzyıla bizi götürebilecek bir kurum olacak."

Kırsal kesim eğitiminin denetçileri, araştırıcıları, yönlendiricileri, enstitü öğretmenleri, Yüksek Köy Enstitüsünde yetişecekti. Öğrenciler enstitülerden seçilerek alınacaktı. Enstitülerde, Bakanlıklarda, ilköğretim müfettişliğinde stajlar yapılacak, bitirme sınıfı toplu bir işi gerçekleştirerek sınava girme hakkına kavuşacaktı. Hazırlanacak bitirme tezlerine özellikle önem veriliyordu."

Kaynak: Başaran, M. (1999). "Köy Enstitüleri: Kurtuluş Savaşı Temeli Üstünde Tam Bağımsız Çağdaş Bir Toplum", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.354'den alınmıştır.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise "Eğitim Enstitüleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise "Yüksek Öğretmen Okulları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. c	Yanıtınız yanlış ise "Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise "Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise "Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise "Eğitim Enstitüleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız yanlış ise "Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise "Eğitim Fakülteleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise "Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız yanlış ise "Eğitim Enstitüleri","Yüksek Öğretmen Okulları", "Kız ve Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulları" ve "Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu" başlıklı bölümleri yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulamaya konulan tüm öğretmen eğitimi modellerinde niteliğe önem verildiği için ve düşünen, sorgulayan, eleştiren, üreten, yaratıcı, kendini geliştiren, çevresini etkileyen öğretmenleri yetiştirme amaçlandığından, hem öğretmen adaylarının seçiminde en başarılı, en iyi öğrencilerin seçimine özen gösterilmiş, hem de öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimlerinde başarı ön plana alınarak oldukça katı ölçütler uygulanmıştır. Ancak bu sayede nitelikli öğretmenler yetiştirilerek, ortaöğretim okullarındaki eğitimin niteliği, dolayısıyla toplumsal kalkınmanın hızı artırılmıştır.

Sıra Sizde 2

Her iki okul için konulan liseyi iyi derece ile bitirmek, okul tarafından aday gösterilmek, eleme ve seçme sınavını başarmak gibi giriş koşulları oldukça ağırdır. Bunun nedeni öğretmen yetiştiren kurumlara nitelikli girdi sağlamaktı. Bu ölçüt, yoğun bir öğretmen gereksinmesi olmakla birlikte uzun süre ödün verilmeden sürdürülmüştür. Okullara daha fazla öğrenci alabilecek kapasiteye sahip olmalarına karşın, ancak ölçütü tutturabilen öğrenciler alınmıştır. Bu da nitelikli öğretmen yetiştirme için vazgeçilmez bir ilke olmalıdır.

Sıra Sizde 3

YÖK, MEB ve Dünya Bankası işbirliğinde yürütülen Milli Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim basmakları için daha etkili öğretmen yetiştirmek, kimi alanlarındaki öğretmen fazlalığına karşın kimi alanlarda öğretmen eksikliği olması gibi çelişkili bir durumu da ortadan kaldırmak için eğitim fakültelerindeki öğretmen eğitimi programları YÖK tarafından 1997 yılında yeniden yapılandırılmıştır. Yeni yapıya göre hazırlanan programlar da 1998-1999 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Bu yapılanmada ortaöğretim alan öğretmenliğinin süresi 3,5+1,5 veya 4+1,5 şeklinde düzenlenmiştir. İkinci modelde, fen ve edebiyat fakültelerinde lisans öğrenimlerini tamamlayan öğrenciler, ayrıca eğitim fakültelerinin ve enstitülerin birlikte uyguladıkları 1,5 yıllık bir programla öğretmenlik meslek bilgisi öğrenimlerini görüyorlar ve öğrenimin sonunda tezsiz yüksek lisan diploması alıyorlar. Bu model, yüksek öğretmen okullarında uygulanan, daha güçlü bir alan bilgisi için bu derslerin alan fakültesinden, öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin de öğretmen yetiştiren kurumdan alınması modeliyle benzerlik göstermektedir.

Sıra Sizde 4

O yıllarda özellikle mesleki ve teknik okullara öğretmen yetiştiren kurumların kız ve erkek diye ayrılmasının nedeni, mesleki ve teknik liselerde daha çok kadınların veya genellikle erkelerin yapabileceği ve onlara uygun mesleklerin öğretimi yapıldığından, öğretmen yetiştiren kurumlarda da aynı ayrım sürdürülmüştür.

Sıra Sizde 5

Türkiye'de yaklaşık olarak 25 yıl süren tek partili siyasi dönemden sonra çok partili siyasi döneme geçilince, 1950'li yıllarda iktidarda olan Demokrat Parti ile muhalefete düşen Cumhuriyet Halk Partisi arasında ekonomik, toplumsal ve uluslararası ilişkilere bakış açılarında önemli farklılıklar olması nedeniyle, iktidar partisi tarafından daha çok bir siyasi yatırım aracı olarak imam-hatip okullarının açılmasına ve sayılarının kısa sürede artırılmasına önem verilmiştir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akyüz, Yahya. (2004). **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2004.** Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Başaran, Mehmet. (1999).” Köy Enstitüleri: Kurtuluş Savaşı Temeli Üstünde Tam Bağımsız Çağdaş Bir Toplum”, **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Doğan, Hıfzı. “Mesleki ve Teknik Eğitim”. (1983). **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Duman, Tayip. (1991). **Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Eşme, İsa. (2001). **Yüksek Öğretmen Okulları.** İstanbul.

Kavcar, Cahit. (1999). “Nitelikli Öğretmen Sorunu”, **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu 25-27 Kasım 1999.** Ankara: Tekışık Yayıncılık.

Kavcar, Cahit. (1987). “Yüksek Öğretmen Okullarının Öğretmen Yetiştirmedeki Yeri”, **Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu, 8-11 Haziran 1987.** Ankara.

Okçabol, Rıfat. (2005). **Öğretmen Yetiştirme Sistemimiz.** Ankara: Ütopya Yayınevi.

Özalp, Reşat ve Aydoğan, Ataünal. (1983). “Milli Eğitimde Kongreler ve Şûralar”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Öztürk, Cemil. (2005). **Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Öztürk, Cemil. (2001). 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi** (Eds. Orhan Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan). İstanbul.

Sakaoğlu, Necdet. (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yükseköğretim I: 1923-1980

10

Yükseköğretim kurumları, Türk Eğitim Sisteminin en üst basamağını oluşturan, laik, bilimsel ve çağdaş eğitim-öğretim ilkelerine dayalı bir sistem içerisinde, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık hizmetlerini yerine getirme sorumluluğunu taşıyan, nitelikli insan gücünün ana kaynağı konumunda olan bilimsel özerkliğe ve tüzel kişiliğe sahip kurumlardır. Türkiye'de Cumhuriyet döneminin başlangıcından günümüze kadar, tüm toplumsal kurumlarda yaşanan gelişmelerde ve yanı sıra bilim tarihimizin oluşmasında yükseköğretim kurumları ayrı bir öneme sahiptir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de yükseköğretimin durumunu açıklayabilecek,*
- *Türkiye'de 1923-1980 yılları arasında gerçekleştirilen yükseköğretim reformlarının niteliğini betimleyebilecek,*
- *Türkiye'de 1923-1980 yılları arasında yükseköğretimde gerçekleştirilen reform uygulamalarına yol açan etmenleri ve reformların sonuçlarını özetleyebilecek,*
- *Türkiye'de yürütülen siyasal, ekonomik ve sosyal politikaların yükseköğretim uygulamalarına olan etkisini değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

Yükseköğretimde Yeni Eğilimler

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere paralel olarak, ilkel toplum, tarım toplumu ve sanayi toplumu evrelerini geride bırakan dünya, geçen iki bin yılın sonlarında ve içinde bulunduğumuz üçüncü bin yılın başlangıcında yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Bu aşama; sanayi sonrası toplum, kapitalist ötesi toplum, bilgi çağı, bilgi toplumu gibi kavramlarla tanımlanmaktadır. Bilgi çağı; bilginin yoğunlaştığı, bilim ve teknolojinin hızlı değişim gösterdiği bir dönem ve bireylerin artan bilginin güç ve üstünlüğünü kabul ettiği ve bilgiyi etkin olarak kullandığı bir yaşam biçimidir (Erişti, 2005).

Bilgi toplumunda bilgi, toplumun stratejik kaynağını oluşturmaktadır. Bilgiyi üreten de kullanan da insan olduğu için, insan kaynakları, dolayısıyla eğitim bu toplumun varlığını sürdürebilmesinin olmazsa olmaz koşulu durumuna gelmiştir. Bilgi, sanayi toplumuna özgü sosyal düzeni yıkarak yeni bir sosyal yapı oluşturmak için temelleri atmıştır. Bu yapılanmada da eğitim, tek geçerli yöntem ve araç olarak kabul edilmektedir Bilgi çağının öngördüğü nitelikli insan gücü, nitelikli insan gücünün kaynağı olan eğitim kurumlarını ve bu kurumların etkinliklerini çok daha önemli kılmaktadır (Erişti, 2005). Özellikle bilginin üretilmesi ve paylaşılmasından birinci derecede sorumlu olan üniversitelerden beklentilerin de artmasına yol açmış ve yükseköğretimin artan beklentileri karşılayacak şekilde yeniden yapılandırılması gündeme getirilmiştir.

Bilgi toplumuna ve bilgi ekonomisine geçiş sürecinde, değişik toplum kesimlerinin üniversitelerden beklentileri artış göstermiştir. Bu beklentilerin kimileri şunlardır:

- *Daha fazla öğrenciye ve daha geniş bir yaş grubuna eğitim vermek*
- *Hızla üretilen yeni bilgilerin ve oluşan yeni bilgi alanlarının tümünü kapsayacak şekilde programlarını genişletmek*
- *Eğitimde, mezunların iş bulabilmesi, araştırmada ise bilginin yanısıra uygulamaya yönelmek*
- *Toplumda bölgesel ve ulusal kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmak*
- *Paydaşlarına hesap verebilen, açık ve saydam yönetişim modelleri geliştirmek*
- *Tüm bu beklentileri, giderek göreli olarak azalan kamusal kaynaklar ile karşılayabilmek*

Artan beklentiler ile azalan kamu kaynakları arasında sıkışan üniversiteler daha fazla özerklik sağlayarak, gelir kaynaklarını artırıp çeşitlendirmek ve daha verimli yönetim modelleri geliştirmek için yeni arayışlara girmişlerdir (YÖK, 2006).

Anahtar Kavramlar

- *Yükseköğretim*
- *Yükseköğretim Reformu*
- *Yükseköğretim Kurumları*
- *Üniversite*
- *Yasa*
- *Üniversite Özerkliği*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *1923-1960 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ GELİŞMELER*
  - *1923-1933 Yılları Arasındaki Gelişmeler*
  - *1933 Yükseköğretim Reformu*
  - *1933-1946 Yılları Arasındaki Gelişmeler*
  - *1946 Yükseköğretim Reformu*
  - *1946-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler*
- *1960-1980 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ GELİŞMELER*
  - *1960-1973 Yılları Arasındaki Gelişmeler*
  - *1973 Yükseköğretim Reformu*
  - *1973-1980 Yılları Arasındaki Gelişmeler*

GİRİŞ

Türkiye'de, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan sürede yükseköğretim alanında gerçekleştirilen yasal ve yapısal düzenlemeleri konu alan çalışmalar incelendiğinde, kimi farklı yaklaşımların ve sınıflamaların varlığı dikkat çekmektedir. Toplumsal yaşamın gerçekleri, sosyal, ekonomik ve yönetsel politikalar ile yükseköğretimdeki reform hareketleri, yapılan çözümlemelerde temel alınan başlıca ölçütlerdir. Sosyal olgularla ilgili olarak alınan kararların ya da gerçekleştirilen uygulamaların birden çok olası nedeninin olduğu ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmelerin neden ve sonuçlarla birbirine bağlı oldukları dikkate alındığında, söz konusu yaklaşımların her birinin kendi içerisinde tutarlılık gösterdiği söylenebilir.

Kitabınızın bu ünitesinde, Cumhuriyetin ilanından 1980 yılı sonuna kadar (1923-1980) yükseköğretimde yaşanan gelişmeler tarihsel bir süreç içerisinde ele alınacaktır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yükseköğretimin durumu, yükseköğretim kurumlarının türleri ve işleyişleri; 1933, 1946 ve 1973 yıllarında gerçekleştirilen yükseköğretim reformları, bu reformları gerekli kılan koşullar ve alınan kararlar ile bu reformların ve kararların uygulamaya yansımaları bu ünitenin temel konu başlıklarıdır.

Bu üniteyi okurken, Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de yükseköğretim ile ilgili ne tür gelişmeler yaşandığını görebileceğiniz gibi ünitede yer alan bilgilerin aynı zamanda günümüze nasıl gelindiğinin ipuçları olduklarını da gözden kaçırmamanız önerilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde yükseköğretim düzeyinde gerçekleştirilen kimi düzenlemelerin günümüzde de geçerliğini koruduğuna tanıklık etmek sizin için dikkat çekici olabilecektir.

1923-1960 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ GELİŞMELER

Türkiye Cumhuriyeti, diğer tüm toplumsal sistemlerde olduğu gibi, eğitim alanında da nicel ve nitel yönden yetersiz, ülke düzeyinde yaygınlaşmamış, öğretici kadrosu ve donanım yönünden oldukça yoğun eksiklikleri ve sorunları olan bir eğitim sistemi devralmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye'de bir ulus devletinin kurulması ve çağdaş bir toplumun oluşturulması için tüm toplumsal sistemlerde yeniden yapılanma süreci başlatılmıştır. Bu süreçte, Cumhuriyet rejiminin temel ilkelerini koşulsuz olarak uygulamaya geçirmeyi amaçlayan yeni bir eğitim politikası anlayışı ile ilköğretimden yükseköğretime kadar eğitim alanında da yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmıştır. Bu bölümde, 1923-1960 yılları arasında yükseköğretim düzeyindeki gelişmeler, yükseköğretimde yönetsel, yapısal ve akademik yönden yeni düzenlemelerin yapılmasına temel oluşturan 1933, 1946 ve 1960 yıllarındaki yasal düzenlemeler doğrultusunda ve 1923-1933, 1933-1946 ve 1946-1960 olmak üzere üç zaman dilimi içerisinde incelenecektir.

1923-1933 Yılları Arasındaki Gelişmeler

Kitabınızın birinci ünitesinde (Osmanlı Devleti'nde Eğitim) ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminde yükseköğretim kurumu olarak adlandırılabilecek eğitim kurumları medreselerdi. Ancak o dönemdeki medreselerde genellikle orta ve yükseköğretim düzeyinde eğitim programları uygulandığından bu ünitede vurgulanan medrese kavramı, yalnızca yükseköğretim veren bölümleri ya da programları olan medreseleri kapsamaktadır. Medreseler 18. yüzyıla kadar üstlendik-

leri devlet adamı, din adamı ve bilim adamı yetiştirme görevlerini başarıyla yürütmüşlerdir. Ancak, 18. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik gücünü yitirmeye başlamasına paralel olarak toplumun her alanında yaşanan olumsuz gelişmelerin de etkisiyle medreseler daha çok dini eğitim veren, gelenekçi, akademik niteliği olmayan kurumlara dönüşmüşler ve işlevlerini yerine getiremez oldukları gibi yeniliğe ve değişime karşı çıkan kurumlar haline gelmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde, özellikle Islahat dönemi ile başlayan ve ardından Tanzimat dönemi ile devam eden çağdaşlaşma ya da batılılaşma yönünde toplumsal değişimi gerçekleştirmek için eğitime önem verilerek yeni eğitim kurumlarının açılması ve ülke düzeyinde yaygınlaştırılması girişimleri kapsamında, dini geleneklerden ve etkilerden uzak, çağdaş, bilimsel temellere dayanan yüksek düzeyde eğitim vermek amacıyla, İstanbul'da Batı'daki örneklerine uygun bir üniversitenin *(Darülfünun)* kurulması için 1846 yılında bir padişah emri (ferman) yayınlanmıştır. Ancak Darülfününun kuruluşu 1863 yılında gerçekleşmiştir.

Darülfünun fermanı, kimi görüşlere göre laik yükseköğretimin başlangıcı olarak da kabul edilmektedir.

SIRA SİZDE 1

Darülfünun fermanının laik yükseköğretimin başlangıcı olarak da kabul edilmesinin temel gerekçeleri neler olabilir?

Darülfünun, açılışını izleyen yıllarda zaman zaman kapatılmış ve değişik isimlerle yeniden açılmıştır. Örneğin, 1865 yılında kapanan kurum, 1869 tarihli *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* gereğince 1870 yılında *Darülfünun-u Osmani* adıyla yeniden açıldı. Ancak 1873 yılında yeniden kapanan bu kurum, 1874 yılında *Darülfünun-u Sultani* adıyla yeniden açılmıştır. Fakat bu okul da 1881 yılında tekrar kapanmış ve 1900 yılında, Darülfünun-u Şahane (İmparatorluk Üniversitesi) adıyla yeniden açılmıştır. Ancak, özerkliği olmadan, bilimsel bir anlayıştan uzak ve çeşitli olanaksızlıklarla eğitim-öğretim etkinliklerini yürütmek zorunda kalmıştır. Eylül 1908'de yeniden *Darülfünun-u Osmani* adını alan kurumun bölümleri ve programları yeniden düzenlenmiştir. 1912 yılında Darülfunun'un iyileştirilmesi ve *ilimlerin ve fenlerin yayılmasına ve ilerlemesine hizmet edecek bir eğitim kurumu* konumuna getirilmesi için çıkarılan bir yasa ile yapısı yeniden düzenlenmiş ve Alman ve Macar profesörler de görevlendirilerek bu kurumun niteliği artırılmaya çalışılmıştır. 1919 yılında yapılan bir düzenleme ile de Darülfünun'a bilimsel özerklik verilmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda Darülfünun, rektörünü seçimle belirleyen, bilimsel yönden özerk bir kurum olmuştur. Ancak tüm bu iyileştirme çabalarına karşın Darülfünun kendisinden beklenilen görevleri etkili biçimde yerine getirebilen bir yükseköğretim kurumu olamamıştır.

Darülfünun, 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, çeşitli mesleki ve teknik eğitim amaçlı programlar uygulayan yüksekokulların yanında Osmanlı Devleti'nden devraldığı tek üniversitedir. 1923 yılındaki toplam yüksekokul ve fakülte sayısı dokuzdur. Bu kurumlarda 2914 öğrenci ve 328 öğretim üyesi bulunmaktadır (Özen, 1999, s.265).

Cumhuriyet kurulduktan sonra, yükseköğretim alanında ilk kapsamlı düzenleme 21 Nisan 1924 tarihinde çıkarılan 493 Sayılı yasayla yapılmıştır. Bu yasa ile Darülfünun, *İstanbul Darülfünunu* adını almış ve tüzel kişiliğe sahip olmuştur. 7 Ekim 1925'te yapılan bir yasal düzenlemeyle de bu kuruma bilimsel, yönetsel ve mali özerklik verilmiş, bölümleri *fakülte* statüsüne kavuşturulmuştur. İstanbul Darülfünunu'nun yeni Türkiye'nin bilim merkezi olması ve Batı üniversiteleri düzeyinde eğitim-öğretim verebilmesi amacıyla hem bütçesi artırılmış hem de 1924-1926 yılları arasında yabancı öğretim üyeleri görevlendirilmiştir. Dönemin Milli

Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi, Haziran 1925 yılında yaptığı bir konuşmasında Darülfünunun, "ülkede gizli ya da açık biçimde var olan yanlış ve uydurma düşüncelere ve gerçeğe aykırı inançlara karşı devrim fikirlerinin bir mücadele aracı" olduğunu belirterek, bu kurumun görevinin "Cumhuriyetçileri yetiştirmek" olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk üniversitesi olan İstanbul Darülfünunu tıp, hukuk, edebiyat, fen ve ilahiyat fakültelerinden oluşturulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin gereksinimi olan üst düzey nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi için üniversitenin yanında İstanbul dışında da yükseköğretim kurumlarının açılmasına önem verilmiştir. Bu kapsamda Ankara'da 1925'te Hukuk Mektebi, 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü, 1930'da ise Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. İzleyen yıllarda da Ankara'daki yüksekokulların sayısı hızla artmıştır. Ancak bu başarılı uygulamalar sürerken Darülfünun aynı hızda bir gelişme gösterememiştir.

İstanbul Darülfünunu bilimsel eğitim-öğretim niteliğinin geliştirilmesi için yapılan tüm yasal ve yapısal düzenlemelere karşın kendisinden beklenen görevleri yerine getirmede yetersiz kalmıştır. Bu nedenle 1930'lu yılların başlarında Darülfünuna dönük eleştiriler giderek artmıştır. Bu eleştirilerin yoğunlaştığı noktalar şunlardır (Güler, 1994):

- Cumhuriyet hükümetinin benimsediği kültür politikası gereğince gerçekleştirilmesi planlanan dil ve tarih hareketlerine destek vermemesi
- Atatürk devrimlerine ayak uyduramaması, karşı çıkması ve direnç göstermesi
- Bilimsel çalışmaların yetersizliği ve yayınların azlığı
- Öğretim elemanlarının üniversiteye yeterince zaman ayırmamaları
- Birimler arasında işbirliği ve iletişim kopukluğu

1933 yılından önce "üniversite" kavramı kullanılmamaktadır. 1933 yılında yapılan üniversite reformu ile üniversitenin örgüt ve yönetim yapısı ile çalışma biçiminde köklü bir değişiklik amaçlanmıştır.

Darülfünunun içinde bulunduğu bu olumsuz durumdan kurtarılması, işleyişinin düzenlenmesi ve işlevlerini daha etkili biçimde yerine getirebilmesi için yeniden düzenleme (reform) çalışmaları başlatılmıştır. Bu amaçla Türkiye Büyük Millet Meclisinde kurulan *Darülfünun Komisyonu*'nun hazırladığı rapordaki öneriler doğrultusunda, yapılacak düzenlemeler için görüşlerine başvurulmak üzere İsviçre'den Profesör Albert Malche 1932 yılında Türkiye'ye davet edilmiştir. Malche, Darülfünunu Avrupa üniversitelerindeki normlara göre değerlendiren ve yapılması gereken yasal ve yapısal düzenlemeleri içeren kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Ayrıca Komisyon, Darülfünun divanı, fakülte meclisleri ve fakülte yöneticilerinden de reform tasarıları istemiştir. Bu değerlendirmelerin sonucunda, 1933 yılında çıkarılan *2252 Sayılı Darülfünun Kanunu* ile Türkiye Cumhuriyeti'nde yükseköğretim alanında ilk kapsamlı reform çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemenin *Darülfünun Reformu* olarak adlandırılmasının temel nedeni o dönemdeki tek akademik kurumun İstanbul Darüfünunu olmasıdır.

1933 Yükseköğretim Reformu

Türkiye Cumhuriyeti'nde yükseköğretim alanındaki en önemli ve kapsamlı düzenlemelerden ilki olan 1933-*Darülfünun Reformu* (Üniversite Reformu) önemli ölçüde Malche'nin raporundaki görüş ve önerilerine dayanır. Milli Eğitim Bakanlığı, Profesör Albert Malche'nin raporunda yer verdiği Darülfünun'un işleyişle ilgili yaşanan sorunlar ve bu sorunların giderilmesine dönük önerileri doğrultusunda, Darülfünunu ve ona bağlı bütün kurumları kadro ve örgütüyle ortadan kaldırılarak İstanbul'da *İstanbul Üniversitesi* adıyla yeni bir üniversite kurulmasını amaçlayan yasa tasarısını 18 Mayıs 1933 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmuştur. Yasa tasarısı, 6 Haziran 1933 tarihinde 2252 Sayılı Yasa olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışmasız kabul edilmiştir. Yasa gereğince 31 Temmuz 1933 tari-

İstanbul Üniversitesi 1.8.1933 tarihinde kurulmuştur.

hinde Darülfünun'un kapatılarak yerine 1 Ağustos 1933 tarihinde, ülkenin, ulusun, Cumhuriyetin ve devrimlerin temel gereksinimlerini karşılayacak ve amaçlarını gerçekleştirecek, gelecekte devlet ve ulusun hizmetinde görev alacak gençliği yetiştirmek üzere İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan üniversitenin işleyiş yönetmeliği de 11 Ekim 1934 tarihinde Bakanlar Kurulu'nda kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğe göre, tıp, hukuk, edebiyat ve fen fakültelerinden oluşan İstanbul Üniversitesi, araştırma yapmak, yüksek düzeyde bilgi üretmek ve yaymak, milli kültürü yaymak, devlet ve ülkeye hizmet edecek nitelikli elemanlar yetişmesine yardımcı olmakla görevlendirilmiştir (Özen, 1999, s.266-267).

İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasıyla, Darülfünunun öğretim üyesi kadrosu büyük oranda tasfiye edilmiş, ancak yaklaşık üçte birine üniversitede görev verilmiştir. Yeni üniversitenin öğretim üyesi gereksiniminin karşılanması için Nazi baskısı yüzünden Almanya'dan ve diğer Avrupa ülkelerinden kaçan profesör ve uzmanların bir kısmı başta olmak üzere yurtdışından çok sayıda öğretim üyesinin istihdamı yoluna gidilmiştir. Ancak yabancı öğretim üyelerinin Türkçe bilmemeleri nedeniyle, üniversitedeki dersler Almanca olarak yapılmış, eşzamanlı çeviri yoluyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu durum kimi çevrelerde eleştirilere neden olmuştur. Ancak zamanla çoğu Türkçe öğrenen bu akademisyenler sayesinde çok sayıda öğrenci ve akademisyen yetiştirilmiş, yükseköğretim düzeyinde birçok enstitü, klinik, laboratuvar ve kürsü gibi araştırma, inceleme ve öğretim birimleri kurulmuş, üniversite, rektör, fakülte, dekan gibi kavramlar Türkçe'ye yerleşmiştir (Akyüz, 2004, s.326-327).

1933 Üniversite Reformu ile ilgili yapılan tartışmalarda, bu reformun Türkiye'de modern üniversite tarihinin başlangıcı olduğu, Türk üniversitesinin bilimsel bir kimlik kazanmasında dönüm noktasını oluşturduğu ve ortaya konulan üniversite modeliyle de Türk üniversitesini gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerle aynı düzeye taşıdığı görüşü savunulmaktadır. Bu görüşü savunanlar, 1933 Üniversite Reformu ile gerçekleştirilen değişikliklerle üniversitenin; kürsüleri, enstitüleri ve yönetim organlarıyla sistematik bir modele kavuşturulmasını, üniversitenin rektörünün Milli Eğitim Bakanı'nın önerisi üzerine üst kararnameyle; dekanların rektörün önerisi ve Milli Eğitim Bakanının kararıyla, profesörlerin ise fakülte kurulunun belirleyeceği üç aday arasından Bakanın onayıyla atanmalarını, Üniversitede görev yapan yönetici ve öğretim üyelerinin unvanlarındaki değişiklikleri, örneğin, üniversite emini yerine rektör; fakülte reisi yerine dekan; müderris yerine profesör; muallim yerine doçent ve muallim muavini yerine de asistan kavramlarının kullanılmasını olumlu gelişmeler olarak değerlendirmektedirler (Korkut, 1983, s.317).

1933 Üniversite Reformunu savunanların dayandıkları bir diğer gerekçe de, bu düzenleme ile *Öğretim Birliği Yasası*nın amacı yükseköğretim düzeyinde de gerçekleştirilmiş ve Cumhuriyet rejiminin yapılandırılmasında önemli bir adım daha atılmış olmasıdır.

Öte yandan, kimi görüşlere göre de, 1933 Üniversite Reformu, üniversiteyi ve fakülteleri Milli Eğitim Bakanı'na bağlayarak yönetsel özerkliği sınırlandırmıştır. Bu da üniversitenin özerklik ilkesinden geri atılmış bir adımdır. Milli Eğitim Bakanlığı Yükseköğretim Genel Müdürlüğüne bağlı bir üniversitenin sıradan bir okuldan farkı kalmamıştır. Bu duruma ek olarak, üniversitedeki ders programları ve yapılan araştırmalar oldukça yoğun bir denetim altına alınmıştır. Bu durum, Türkiye'de 1945 yılına kadar yoğunlukla süren sıkı devletçi çizgiye ve otoriter tek parti yönetimine uygun düşmektedir.

Kimi eleştiriler de yöneltilmesine karşın 1933 Yükseköğretim Reformunun Türkiye'de modern üniversite tarihinin başlangıcını oluşturduğu savının temel dayanağı ne olabilir?

SIRA SİZDE 2

Üniversitenin örgüt ve yönetim yapısının yeniden düzenleyen 1933 tarihli yasanın gereklerinin uygulanmasında devletin merkeziyetçi ve baskıcı tutumu zaman içinde, özellikle Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde (28.12.1938-05.08.1946) biraz yumuşasa da Üniversiteye Batı üniversitelerindeki yönetsel, mali ve akademik özerkliğin tanınmaması, bu kurumun gelişmesini engellemiştir. Nitekim bu durum 17-29 Temmuz 1939 tarihinde toplanan Birinci Maarif Şûrası'nda da dile getirilmiştir. İstanbul Üniversitesi Rektörü Profesör Cemil Birsel, Şûra için hazırladığı raporda üniversitenin gelişebilmesi için idari, mali ve akademik özerkliğinin olmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu konu sürekli güncelliğini korumuş olmakla birlikte 1946 yılında yeni bir yasal düzenlemenin yapılmasına kadar bir değişiklik olmamıştır (Özen, 1999, s.368).

1933-1946 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1933 Üniversite Reformunu izleyen yıllarda özellikle Ankara'da yükseköğretim alanında hem nicel hem de nitel yönden önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin başında yeni yükseköğretim kurumlarının açılması, var olanların niteliklerinin geliştirilmesi ve daha önce kurulmuş olan kimi yüksekokulların fakülteye dönüştürülmesi sayılabilir. Örneğin, Ankara'da 14 Haziran 1935 tarihinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açılmıştır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, yasa ile kurulan ilk üniversite fakültesi olma özelliği taşımaktadır. 1941 yılında Hukuk Fakültesi, 1943 yılında Fen Fakültesi, 1945 yılında Tıp Fakültesi açılmıştır. Bu fakültelerde de üniversitede uygulanan idari, mali ve akademik esaslar geçerlidir. Böylece Ankara'da da bir üniversiteyi oluşturacak dört fakültenin kuruluşu tamamlanmıştır.

1933-1946 yılları arasında kurulan üniversiteler:
- İstanbul Üniversitesi-1933
- İstanbul Teknik Üniversitesi-1944

1933-1946 döneminde yükseköğretim alanında yaşanan önemli gelişmelerden biri, 1944 yılında çıkarılan 4619 Sayılı Yasayla Avrupa'daki mühendis okullarına benzer bir eğitim yapmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci üniversitesi olarak İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kurulmasıdır. Bu okulun geçmişi, 1773 yılında İstanbul'da kurulmuş olan ve izleyen yıllarda çeşitli değişikliklere uğrayan *Mühendishane-i Bahri-i Hümayun*'a dayandırılmaktadır (Korkut, 1983, s.317).

Bu dönemdeki ikinci önemli gelişme ise, 1940'lı yıllarda nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve okuma yazma bilmez oranının en yüksek olduğu köylerde yaşayan nüfusun eğitimi için köye uygun niteliklere sahip öğretmelerin yetiştirilmesi amacıyla açılan ve Türk Eğitim Sistemi içinde özgün bir model olan *Köy Enstitüleri*ne öğretmen, bölge okullarına gezici başöğretmen ve ilköğretim denetçisi yetiştirmek üzere *Hasanoğlan Köy Enstitüsü* içinde bir *Yüksek Köy Enstitüsü*'nün kurulmasıdır.

1946 Yükseköğretim Reformu

1933 yılında çıkarılan ve İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşunu ve işleyişini düzenleyen 2252 Sayılı Yasa ve buna bağlı olarak 1934 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmelikle üniversitenin özellikle yönetsel ve mali özerkliğinin kaldırılmış olması, zamanla üniversite içinden ve dışından bir kısım çevrelerce yoğun biçimde eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştirinin oluşmasında, toplumsal yaşamdaki demokrasi bilincinin gösterdiği gelişmenin de etkili olduğu söylenebilir. Bu gelişmelerin doğrultusunda, üniversitenin demokratik bir toplumun gereklerine

uygun olarak yönetilmesi gerektiği, bu nedenle üniversitede yasal ve yapısal yönden yeni bir düzenlemenin yapılması gerekliliği yoğun olarak savunulmaktadır.

1940'lı yılların ortalarında toplumun değişen koşulları ve gereksinimleri karşısında mevcut akademik yükseköğretim kurumlarının yetersiz kalmaları, merkeziyetçi yönetim yapısı, sınırlı bütçesi ve kısmen denetimli akademik çalışmaları nedeniyle gelişmelere hızlı uyum sağlamamaları, yeni bir reform çalışmasını gerekli kılmıştır. Öte yandan Ankara'da üniversiteye temel oluşturan dört fakültenin kurulmasından sonra bu fakültelerin bir üniversite çatısı altında toplanması istekleri ve gerekliliği de yeni bir üniversite yasasının çıkarılması zorunluluğunu gündeme getirmiştir.

Akademik yükseköğretim alanında yeni bir yasal düzenlemeyi gerektiren bir diğer etmen de, 1933 Yasası'nda açıkça tanımlanmamış olan öğretim üyelerinin yetiştirilmeleri ilke ve süreçlerinin tanımlanması gerekliliğidir. Bu durum, üniversite denemelerinin istenilen başarıya ulaşamamasının nedenlerinden biri olarak öğretim üyeliğinin mesleki dayanaklarının oluşturulmamış olması (görev ve sorumluluklar, mesleki tanım, yetiştirilme ilkeleri) görüşü ile desteklenmekteydi. Bu nedenlerle, gerçekleştirildiği dönemin koşulları içerisinde belli bir süre önemli katkılar sağlayan, ancak yeni dönemin koşullarını ve gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalan 1933 Üniversite Yasası'nın yerine yükseköğretimde yapısal, yönetsel, mali ve akademik çalışmalar yönünden yeni düzenlemelere temel oluşturacak bir yasanın çıkarılması gerekli olmuştur.

1946 yılı tek üniversitelilikten çok ve özerk üniversiteye geçiş yılıdır.

1946 yılı Türkiye için politik, sosyal ve ekonomik alanlara ek olarak yükseköğretim alanında da önemli bir dönüşüm dönemine rastlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra tüm ülkeleri etkileyen yeni uluslararası ekonomik ve siyasi oluşumlar, yeni demokrasi ve insan hakları anlayışı olgusu vb. gelişmelerin de etkisiyle Türkiye'de 1946 yılında tek partili siyasi yaşamdan çok partili yaşama geçiş ve buna dayalı demokratik gelişmeler, yükseköğretimin de yeniden yapılandırılması sonucunu doğurmuştur. Bu amaçla, 12 Haziran 1946 tarihinde, 4936 Sayılı Üniversiteler Yasası çıkarılmıştır.

1946 yılında daha önceki yılarda kurulmuş olan Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Fen Fakültesi ve Tıp Fakültesi bir araya getirilerek Ankara Üniversitesi kurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü üniversitesi olarak Ankara Üniversitesi'nin kuruluşunun gerçekleştiği ve tek üniversiteli bir yükseköğretim sisteminde çok üniversiteli bir yükseköğretime geçiş sürecinin ilk kapsamlı yasal düzenlemesi olan 4936 Sayılı Üniversiteler Yasası'nın temel özellikleri şunlardır (Akyüz, 2004, s.327; Korkut, 1983, s.322-323; Özen, 1999, s.270):

- Ankara'da daha önce kurulmuş olan fakülteler ve yüksekokullar Ankara Üniversitesi'ne bağlanmıştır.
- Üniversitelerin amaçlarını gerçekleştirmeleri için yerine getirmekle yükümlü oldukları görevler belirlenmiştir. Bu görevler özetle, öğrencileri bilim anlayışı güçlü, sağlam düşünceli, Türk devriminin ülkü ve ilkelerine bağlı, milli karakter sahibi bireyler yetiştirmek, çeşitli mesleklere nitelikli elemanlar sağlamak, bilimsel araştırmalar ve yayınlar yapmak, ülkenin gelişmesine katkıda bulunmak, araştırma ve inceleme sonuçlarını ve bilimsel verileri yayınlamak, doktora yaptırmaktır.
- Üniversiteler özerklik ve tüzel kişilik kazanmışlardır. Yönetim, öğretim ve mali alanları kapsayan özerklik yasayla üniversitenin bir parçası kılınmıştır.
- Üniversitelerin yürütme organı olarak; senato, yönetim kurulu ve rektör; fakültelerin yürütme organı olarak; genel kurul, profesörler kurulu, yönetim kurulu ve dekan yetkili kılınmıştır.

- Üniversitelerin öğretim etkinliklerinin yanısıra araştırma etkinliklerine de yer vermesi gerekliliğini hükme bağlamış; üniversitelerin ülke sorunlarına da yönelmeleri sağlanmıştır.
- Rektörlerin ve dekanların seçimle gelmeleri esası getirilmiş; üniversite ve birimleriyle ilgili karar yetkileri makamlardan kurullara kaydırılmıştır.
- Milli Eğitim Bakanı üniversitelerin üst düzey yöneticisi olarak kabul edilmiş ve aynı zamanda Bakana yükseköğretim kurumlarını denetleme yetkisi de verilmiştir.
- Üniversitelerarası işbirliğini sağlamak, üniversitelerin ortak sorunlarına çözüm bulmak üzere *Üniversitelerarası Kurul*'un oluşturulması öngörülmüştür.
- Üniversite öğretim elemanlarının yetiştirilmesi ve görevlendirilmelerine ilişkin yeni esaslar getirilmiştir.
- Yükseköğretimin yurt düzeyinde yaygınlaştırılmasına yol açmıştır.

Hazırlanma aşaması dört yıldan fazla süren 4936 Sayılı Üniversiteler Yasası ile sınırlı olsa da belli bir gelişim çizgisine ulaşan yükseköğretim kurumlarının yönetim ve işleyişlerinde iç erke; temel görevleri olan bilimsel çalışmaları ve eğitim-öğretim etkinliklerini gerçekleştirmede de iç denetime dayalı bir sistem oluşturulmuştur. Böylece, Türkiye'de belli bir zemine oturtulmaya çalışılan çok partili parlamenter sistem ile demokrasinin gelişme sürecine paralel olarak, üniversite yönetiminde kişilerin yerine kurulların egemen olduğu; üniversite yönetiminde çoğunluk egemenliğine dayalı bir anlayışın oluşturulduğu söylenebilir.

Döneminin en gelişmiş yasalarından biri olarak 13 Haziran 1946 tarihinde yürürlüğe giren 4936 Sayılı Üniversiteler Yasası, aynı zamanda Türkiye'de yükseköğretimde en uzun süre geçerliliğini koruyan yasadır.

1946-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1950'li yıllara gelindiğinde, az gelişmiş illerde üniversite kurarak buraları sosyal, ekonomik ve kültürel yönden değiştirmek ve yükseköğretimi ülke düzeyine yaymak, varolan üniversitelerdeki öğretim elemanı ve öğrenci yığılmasını önleyerek, bölgelerarası farkı ve dengesizliği gidermenin gerekliliği görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu görüş çerçevesinde 1950-1960 yılları arasında İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerde kurulan üniversitelerin yanısıra diğer illerde de üniversiteler kurulmaya başlamıştır.

1950'li yılarda ekonomik ve kültürel kalkınma sürecini farklı bir siyasal yaklaşım ve ekonomik uygulamalarla hızlandırma çabasına girilmesinin de etkisiyle, kamu ve özel sektörde oluşan daha nitelikli insan gücü gereksinimini karşılamak ve kalkınmada bölgeler arası farkı ve dengesizliği gidermek için bölge kalkınmasına katkı sağlayacak "Bölge Üniversiteleri" kurulması düşüncesi giderek siyaset, ekonomi ve bilim çevrelerinde akılcı ve gerçekçi bir yol olarak daha çok taraftar bulmuştur. O dönemde izlenen politikalar doğrultusunda Amerikan üniversitelerinin kuruluş esaslarının etkili olduğu bu düşünce, 1950'li yılların ikinci yarısında yaşama geçirilmiştir.

Bölge üniversiteleri, bölgelerinin önemli yaşamsal sorunlarının çözümlenmesinde ve sosyal, kültürel, ekonomik, teknik, tarımsal ve sağlık bakımından gelişmesinde ve kalkınmasında, dolayısıyla ülke kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuşlar ve bulunmaktadırlar.

Bölge üniversitelerinin kuruluş yerleri ve yılları:
- Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi-1955
- İzmir Ege Üniversitesi-1955
- Erzurum Atatürk Üniversitesi-1957
- Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesi-1959

Bu üniversitelerin kuruluş yasalarında geleneksel üniversite görevleri yanında özel amaçları ve işlevleri de tanımlanmıştır. Örneğin, Orta Doğu Teknik Üniversitesinin amacı "Orta Doğu'nun kaynaklarını geliştirmek ve ekonomik sorunlarını çözmek, Türk ulusuna ve öteki uluslara yarar sağlayacak uygulamalı araştırmalar yapmak ve İngilizce olarak ileri düzeyde öğretim gerçekleştirmek"; Ata-

türk Üniversitesi'nin ise, "çiftçinin, hayvan yetiştiricisinin, inşaatçının, imalatçının, işçinin ve iş adamının sorunları ile ilgilenmek" olarak belirlenmiştir (Korkut, 1983, s.326-327).

Bu dönemde üniversitelerin dışında bir başka yükseköğretim kurumundan da söz etmek gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1955 yılından itibaren İstanbul ve Ankara'nın dışında yeni üniversitelerin kurulması ve diğer yükseköğretim kurumlarının açılması hızlanmıştır. Üniversite özerkliğinden rahatsız olmaya başlayan ve üniversitelere karşı bir alternatif arayışında olan siyasal otoritenin farklı bir yönetim modeline göre kurduğu *Akademiler*, bu dönemdeki üniversitelerin dışındaki önemli yükseköğretim kurumlarıdır. Bu kurumlar, başlangıçta kimi yüksekokulların *Akademi* adıyla yeniden yapılandırılmasıyla oluşmuşlardır. Örneğin, İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu, İktisadi ve İdari İlimler Akademisi olmuştur. Daha sonra Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri ile Devlet Güzel Sanatlar Akademisinin de kurulmasıyla sayıları hızla artan akademilerle üniversiteler arasında meşru düzeyde bilimsel bir yarışma ortamının oluşması, bunun da dolaylı olarak bir tür denetleme sistemi olarak işlev görmesi niyeti de etkili olmuştur.

Birbirlerinden oldukça ayrı alanlarda ve bütünüyle üniversite düzeyinde etkinlik gösteren bu kurumların her biri ayrı yasalarla kurulmuş olmakla birlikte, yaklaşık olarak tamamı 1946 yılında gerçekleştirilen 4936 Sayılı Üniversiteler Yasası'ndan dayanak almışlardır (Oğuz, 1983). Önce yüksekokul statüsünde olan İktisat ve Ticaret Okulları, önce 4936 Sayılı Yasayla üniversiter kurumlar kapsamına alınmış, ancak daha sonraki bir düzenlemeyle de tekrar bu yasa kapsamı dışında tutulmuşlardır. Bu nedenle yönetimlerinde ve işleyişlerinde önemli sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Bu sorunların çözümü için harcanılan yoğun çabalar sonucunda, 1959 yılında 4936 Sayılı Yasanın kopyası niteliğindeki 7334 Sayılı Akademiler Yasası ile bu kurumlar yasal olarak bütünüyle üniversiter bir kurum olarak kabul edilmiş ve örgütlenmişlerdir. Bu dönemde, daha önce kurulmuş olan yüksekokullardan bu yasaya göre oluşturulan ilk akademilerden biri Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (1954), diğeri de Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'dir (1958).

1954 yılında Ankara'da, 1958 yılında da Eskişehir'de İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi kurulmuştur.

1960-1980 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ GELİŞMELER

Türkiye Cumhuriyeti Ordusu'nun ülke çıkarlarını ve Cumhuriyeti koruma görevi kapsamında iki kez Anayasayı iptal ederek yasama ve yürütmeye el koyduğu 1960 ve 1980 yılları arasındaki dönem, Türkiye'de siyasi karmaşanın, ekonomik istikrarsızlığın ve anarşinin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde toplumsal sistemlerin tümünü olumsuz yönde etkileyen bu durumun eğitim sisteminde de özellikle üniversiteler üzerindeki etkisi daha fazla ve olumsuz olmuştur. Bu olumsuzluğa karşın yükseköğretim alanında nicel boyutta yaşanan gelişme sürmüştür. Bu dönemdeki gelişmeler de, bir önceki bölümde olduğu gibi, yükseköğretimde yeniden yapılandırmaya temel oluşturan 1973 yılındaki yasal düzenleme dikkate alınarak ve 1960-1973 ve 1973-1980 yılları arasını kapsayan iki zaman dilimi içerisinde inlenecektir.

1960-1973 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1946 Üniversiteler Yasası, bir yandan üniversitelere yönetsel, mali ve öğretim özerkliği tanırken bir yandan da Milli Eğitim Bakanı'na üniversitelerin başı olma, Üniversitelerarası Kurul'a başkanlık etme ve üniversiteleri denetleme yetkisi verdi-

ğinden, bu yasa hükümlerinin uygulanmasında üniversiteler ile siyasi yönetim arasında önemli anlaşmazlıklar ve çatışmalar ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1954 yılında yapılan bir yasal düzenleme ile Milli Eğitim Bakanı'na öğretim üyelerini Bakanlık emrine alma yetkisinin tanınması, üniversitenin özerklik ilkesini büyük ölçüde zedelemiştir. Bu durum 1960 yılına kadar sürmüştür. 27 Mayıs 1960 günü gerçekleşen askeri müdahaleden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi tarafından çıkarılan 27 Ekim 1960 tarihli 115 Sayılı Yasa, 1946 tarihli 4936 Sayılı Yasanın bazı maddelerini değiştirip yeni maddeler eklemiştir. Bu yasayla Milli Eğitim Bakanlığı'nın üniversiteler üzerindeki yetkileri azalmış, öğretim üyelerini Bakanlık emrine alma yetkisi kaldırılmış, fakülte kurullarına daha geniş katılım sağlanmış ve kadro tıkanıklıklarını aşmak üzere yeni düzenlemeler getirilmiştir. Kısaca, daha geniş bir özerklik anlayışla yönetim, örgütlenme, öğretim üyeliği ve yardımcılığı konularında yeni ilkeler konulmuştur (Korkut, 2002).

Öte yandan, 1961 Anayasası'nda ilk kez üniversitelerle ilgili bir madde (Madde 120) yer almıştır. Bu maddede, üniversitelerin devlet eliyle ve yasayla kurulan, kamu tüzel kişiliği olan bilimsel ve idari özerkliğe sahip kurumlar olduğu, kendi öğretim üyelerince oluşturulan organları tarafından yönetileceği, öğretim üyeleri ve yardımcılarının araştırma ve yayın serbestliği olduğu, dış makamlardan birinin hiçbir biçimde üniversitelere müdahale edemeyeceği vurgulanmıştır.

1960'lı yıllarda yükseköğretim düzeyinde yaşanan nicel ve nitel gelişmelerde, 1961 Anayasası'nda öngörülen planlı kalkınma düzenlemelerinin ve uygulamalarının önemli etkileri olmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı tarafında beşer yıllık dönemler için hazırlanan kalkınma planlarında, diğer alanlarda olduğu gibi yükseköğretim alanında da var olan durum ortaya konulduktan sonra hedeflenen gelişmeler ve bu hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenler belirlenmiştir. Ancak çoğu kez çeşitli etmenlerle plan hedeflerine ulaşılamamıştır. Örneğin, 1968 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın gerçekleştirmiş olduğu *Yükseköğretim Araştırması*nın sonuçlarına dayalı olarak belirlediği ve gerekçeli bir raporla da sunduğu üniversite açılması gereken iller ve üniversite açma ölçütleri konusundaki görüş, politik görüşler karşısında etkili olamamış, bu durum da yükseköğretim düzeyinde yaşanan sorunların daha da artmasına yol açmıştır.

Türkiye 1961 Anayasası'nın bir gereği olarak planlı kalkınma yolunu benimsemiştir. Yükseköğretim alanında da, yükseköğrenime olan talep artışı ve nitelikli eleman gereksinimi duyulan iş ve meslek alanları dikkate alınarak üniversite açılması ve öğrenci alınmasına dönük planlamalar yapılmışsa da çoğunlukla bu hedefler gerçekleştirilememiştir.

Bir ülkenin planlı kalkınma yolunu benimsemesi ile yükseköğretim arasında ne tür bir ilişki kurulabilir?

SIRA SİZDE 3

1960-1973 yılları arasındaki dönemde yükseköğretim alanında yaşanan önemli gelişmelerden biri 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi'nin, 1971 yılında da Boğaziçi Üniversitesi'nin kurulmasıdır. Diğer bir gelişme de, büyük kent üniversitelerinin çeşitli illerde fakülteler açarak ileride bu illerde kurulacak üniversitelerin temellerini oluşturmalarıdır. Örneğin, 1967 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak Diyarbakır'da Tıp, Adana'da Ziraat, Elazığ'da Veteriner Fakülteleri; 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi'ne bağlı olarak Kayseri'de Tıp Fakültesi, 1970 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak Bursa'da Tıp Fakültesi, yine 1970 yılında Atatürk Üniversitesi'ne bağlı olarak Adana'da Tıp Fakültesi kurulmuştur. Ayrıca 1967 yılında Adana'da ve 1971 yılında da Bursa'da birer İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi kurulmuştur.

1960-1973 yılları arasında kurulan üniversiteler ve akademiler:
- Ankara Hacettepe Üniversitesi-1967
- İstanbul Boğaziçi Üniversitesi-1971
- Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi-1967
- Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi-1971

1960 yılından 1973 yılına kadar geçen süre içinde oluşan bir diğer gelişme de, 1965 yılında çıkarılan 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası ile özel yüksek okullar açılmış, devlet üniversitelerine giremeyen birçok öğrenci bu okullara gir-

mişlerdir. Bu yıllarda yükseköğrenim talebinin artmasına bağlı olarak bu okulların sayısı da hızla artmıştır. Ancak 1971 yılında Anayasa Mahkemesi'nin ilgili yasada özel yüksek okulların açılmasına ilişkin maddeyi iptal etmesi üzerine bu okullar kapatılmıştır.

1973 Yükseköğretim Reformu

Yukarıda da belirtildiği gibi, üniversitenin yönetsel, mali, araştırma ve eğitim özerkliği 1961 Anayasası ile güvence altına alınmıştır. Ancak 1968 yılında önce Fransa'da başlayan, sonra diğer ülkelere de yayılan yükseköğretim düzeyindeki siyasal nitelikli öğrenci olayları Türkiye'deki üniversite öğrencilerini de etkilemiştir. Öğrenci olaylarının 1970'li yılların başlarında giderek şiddetlenmesi, üniversiteleri işleyemez konuma getirmiş, özellikle özerklik ve öğretim üyelerine üniversite dışından dokunulmazlık ilkelerinin tartışılmasını ve yeni bir yasal düzenlemeye gidilmesini gündeme getirmiştir. 12 Mart 1971 yılındaki askeri müdahalenin de etkisiyle, 1961 Anayasası'nın 120. Maddesi değiştirilerek *gerekli durumlarda hükümetin üniversitelerde koruyucu önlemler alabilmesini* öngören yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan, 1946-1973 döneminde kurulan üniversitelerle yükseköğretim alanında niceliksel bir artış sağlanmış olmakla birlikte, yükseköğretimin nitelik boyutu sorgulanır duruma gelmiştir. Bu durumun yükseköğretimde eşgüdüm ve denetim eksikliğinden kaynaklandığı görüşünün de etkisiyle siyasi çevrelerde yükseköğretim alanında yeni bir yasal düzenleme yapılması isteklerinin gündeme getirilmesi, 1973 yılında çıkarılan 1750 Sayılı Üniversiteler Yasası'nın gerekçesini oluşturmuştur.

7 Temmuz 1973 günü kabul edilen 1750 Sayılı Üniversiteler Yasası'nın temelindeki başlıca ilkeler şunlardır (Korkut, 2002; Sakaoğlu, 1993):

- Yükseköğretimin bütünlüğünün sağlanması ve ortaöğretimle ilişkisinin kurulması
- Yükseköğretimin toplumun gereksinimlerine yönelmesi gerekliliği
- Yükseköğretimde fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanması
- Yükseköğretime ayrılan kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasının sağlanması
- Yükseköğretim planlamasının örgütlenmesi
- Öğretim ve öğrenim özgürlüklerinin güvence altına alınması
- Yükseköğretimin yurt genelinde dengeli olarak dağıtılması

1750 Sayılı Üniversiteler Yasası'nın temel sonuçları ise şunlardır (Arslan, 2005; Ergün, 1982; Güler, 1994):

- Türk üniversitelerini tek bir çatı altında toplama ve bütünlüğü sağlamak için bir denetleme, planlama ve eşgüdüm organı olarak Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulmuş; ancak bu durum Anayasa Mahkemesi tarafından 1961 Anayasası'na aykırı bulunarak iptal edilmiş ve bu kurul kaldırılmıştır. Kimi görüşlere göre de bu durum, üniversitelerin kalkınma planlarında öngörülen eğitilmiş insan gücünü yetiştirmek amacıyla işbirliğinin gerçekleştirilmesini ve yükseköğretimin bir çatı altında bütünleşmesini önlemiştir.
- Üniversiteleri dışarıdan denetlemeyi sağlayacak Üniversite Denetleme Kurulu oluşturulmuştur.
- Üniversiteler arasında eşgüdüm ve işbirliğini sağlamak amacı ile Üniversitelerarası Kurul oluşturulmuştur.
- Üniversite başta olmak üzere bu kurumun her alt biriminin ayrıntılı görev tanımları yapılmıştır.

- Üniversiteler kurullarla yönetilen kurumlar haline dönüştürülmüştür.
- Rektörlerin, dekanların, fakülte yönetim kurullarının seçimle iş başına gelmeleri hükme bağlanmıştır.
- Fakülte kurullarına doçentlerin de katılması, fakülte yönetim kuruluna bir asistan temsilcisinin katılması sağlanmıştır.
- Yükseköğretimin aşamaları temel eğitim, lisans, yüksek lisans, tıpta uzmanlık, uzmanlık ve doktora biçiminde yapılandırılmış ve öğrenim süreleri karara bağlanmıştır.

1973-1980 Yılları Arasındaki Gelişmeler

1973 yılında 1750 Sayılı Üniversiteler Yasası yayımlandıktan sonra iki yıl içerisinde Diyarbakır, Adana, Eskişehir, Sivas, Malatya, Elazığ, Samsun, Bursa ve Konya'da dokuz yeni üniversite daha kurulmuştur. 1978 yılında da Kayseri'de bir üniversitenin kurulmasıyla üniversite sayısı 19 olmuştur.

Yine bu yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı, çeşitli illerde *Akademi*ler açma yoluna gitmiştir. Örneğin, 1979 yılında Trabzon İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi açılmıştır. 1973 yılındaki 1765 Sayılı Üniversite Personel Yasası'yla da üniversite-akademi organlarının eşit düzeyde olduklarına karar verilmiş ve akademilerin üniversitelere eşdeğer kurumlar oldukları pekiştirilmiştir. Zaman içerisinde bu kurumların fakülte ve enstitüler açma hakkı elde etmeleriyle de yükseköğretim düzeyinde bir ikilem (üniversite-akademi) ortaya çıkmıştır. 1977 yılında çıkarılan 2095 Sayılı Yasayla akademilerin fakülteler halinde örgütlenmelerine olanak sağlanarak üniversiteler ile akademiler arasındaki işlevsel ve yapısal farklılıklar fiilen ortadan kaldırılmıştır.

1973 yılında kabul edilen 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile yükseköğretimin en az iki yıllık yüksek öğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsadığı; üniversite, fakülte, enstitü, akademi, yüksekokul, konservatuar, meslek yüksekokulları, uygulama ve araştırma merkezlerinin yükseköğretim kurumu olarak görüldüğü karara bağlanmıştır.

Bu aşamada sözü edilmesi gereken bir konu da yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçimi ile ilgili bir yasal düzenlemedir. 1960'lı yıllara gelinceye kadar, lise mezunu sayısının az olması nedeniyle pek çok fakülte, kendisine başvuran adayları sınavsız olarak öğrenciliğe kabul etmiştir. 1960'lı yıllarda, kimi üniversiteler giriş sınavları düzenlemeye başlamışlar; ardından yükseköğretime olan talepteki artışa paralel olarak aday sayısında yaşanan artış, yeni birtakım düzenlemelerin yapılması gerekliliğini doğurmuştur. Çok sorulu ve objektif testlerin hazırlanması, başvurma, puanlama, seçme ve yerleştirme, sonuçları bildirme gibi işlemlerde bilgi-işlem yöntem ve araçlarından yararlanılmasını gerektirmiştir. Bu amaçla, Üniversitelerarası Kurul, 22 Kasım 1974 tarihinde, üniversiteye giriş sınavlarının tek bir merkezce gerçekleştirilmesi amacıyla Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezini (ÜSYM) kurmuştur.

1973-1980 dönemi için yükseköğretime yöneltilen başlıca eleştiriler ise şunlardır:

- Yükseköğretim kurumlarını oluşturan üniversiteler, akademiler ve yüksekokulların amaçları, işlevleri, öğretim düzeyleri, olanakları ve gelirleri birbirlerinden önemli ölçüde farklılaşmaktadır.
- 1750 Sayılı Yasanın kimi maddelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından kaldırılması, yasal boşluklar yaratmıştır, kurumlararası işbirliği ve bu kurumların denetlenmesi konularında sorunlar yaşanmaktadır.

1973-1978 yılları arsında kurulan üniversiteler:
- Diyarbakır Dicle Üniversitesi-1973
- Adana Çukurova Üniversitesi-1973
- Eskişehir Anadolu Üniversitesi-1973
- Malatya İnönü Üniversitesi-1973
- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi-1974
- Elazığ Fırat Üniversitesi-1975
- Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi-1975
- Bursa Uludağ Üniversitesi-1975
- Konya Selçuk Üniversitesi-1975
- Kayseri Erciyes Üniversitesi-1978

Milli Eğitim Temel Yasası'na göre yükseköğretim kurumları:
- Üniversiteler
- İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri
- Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri
- Devlet Güzel Sanatlar Akademisi
- Yüksek Öğretmen Okulları
- Eğitim Enstitüleri
- Yüksek İslâm Enstitüleri
- Devlet Konservatuarları
- Uygulamalı Güzel Sanatlar Yüksek Okulları

- 1750 Sayılı Yasa, üniversite-toplum ilişkisini kurma konusunda başarılı olamamış, toplumsal kalkınmaya yeterli desteği verememiştir.
- Üniversiteler, akademiler ve yüksekokullar ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında kurulması amaçlanan işbirliği ve eşgüdüm kurulamamıştır.
- Kurumsal farklılıklar nedeniyle aynı meslek alanında yetişen insanlar arasında üst düzeyde yeterlik farklılıkları yaşanmaktadır.

1973 tarih ve 1750 Sayılı Üniversiteler Yasası hükümleri, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar geçerliliğini korumuştur. Askeri yönetim, 12 Eylül ortamına gelinmesinden üniversiteleri de sorumlu olarak gördüğünden bu görüşten hareketle, anarşi kaynağı olarak algılanan üniversiteleri ve yönetimini disipline etmek amacıyla, 1981 yılında üniversitelere daha az özerklik, daha çok denetim ve daha yoğun merkeziyetçi kontrol sistemi getiren 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası çıkarılmıştır. Bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonraki gelişmeleri izleyen ünitede bulacaksınız.

SIRA SİZDE 4

Yükseköğretim kurumlarının yönetsel özerkliğe sahip olmalarının yanısıra mali açıdan da özerkliğe sahip olmaları hangi yönüyle önem taşıyan bir konu olarak değerlendirilebilir?

Özet

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de yüksek öğretimin durumunu açıklamak

Osmanlı döneminde batılı anlamda ilk üniversitenin kurulması, Avrupa'daki ilk örneğinden, yaklaşık sekizyüz yıl sonra (1773) gerçekleştirilebilmiştir. Bu durum, yükseköğretimdeki değişmenin ne kadar geriden izlenildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde temel işlevi din temelli eğitim vermek olan kimi medreselerin yükseköğretim veren bölümleri etkinliklerini sürdürmektedir. Değişik tarihlerde, farklı isimlerle açılmış olan Darülfünun, Cumhuriyet döneminin devraldığı tek üniversiter kurumdur.

Osmanlı dönemi yükseköğretim kurumlarındaki medrese-Darülfünun ikileminin Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar sürdüğü söylenebilir.

Türkiye'de 1923-1980 yılları arasında gerçekleştirilen yükseköğretim reformlarının niteliğini betimlemek

Türkiye'de, Cumhuriyetin ilanından bu döneme kadar yükseköğretim alanında 1933, 1946 ve 1973 yıllarında olmak üzere reform olarak adlandırılabilecek üç önemli yasa çıkarılmıştır. Bu reformların en önemli özelliği Türkiye'deki siyasal değişim dönemlerini izlemiş olmalarıdır. Siyasal dönüm noktaları, yükseköğretimin de dönüm noktaları olmuştur. Reformların tümü, tek parti dönemlerinde ya da askeri yönetim dönemlerinde gerçekleştirilmiştir. Türk Yükseköğretim Sistemi, 1923-1980 yılları arasında, "Kıta Avrupası Modeli" ilkelerine göre yönetilmiştir. Kısaca; yükseköğretim kurumlarının işleyişine yön veren aracı bir kurum ya da kuruluş olmadan, üniversite, akademi ve yüksekokullar ilgili yasalar gereğince yönetilmişlerdir. Kendine özgü bir uygulama olan ve bir mütevelli heyeti ile yönetilen Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ni bu olgunun dışında tutmak gerekir.

Türkiye'de 1923-1980 yılları arasında yükseköğretimde gerçekleştirilen reform uygulamalarına yol açan etmenleri ve reformların sonuçlarını özetlemek

1933 Üniversite Reformu'nun arkasında yatan gerekçelerden en önemlisi hiç şüphesiz yerleştirilmeye çalışılan siyasi anlayışın kültürel ve eğitimle ilgili politikalarının kurumsallaştırılması yönünde Darülfünunun gösterdiği kayıtsız tutumdur. Bu reform, dönemin en önemli yükseköğretim kurumu olan Darülfünun'un kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. 1933-1946 dönemi çeşitli yükseköğretim kurumlarının Anadolu'ya yayılmaya başladığı bir dönem olmuştur. 1946 yılı sonrası ise üniversitelerin ortak bir yasal düzenleme (4936 Sayılı Üniversiteler Yasası) altında yeniden yapılandırılmaya başlandığı ve yeni üniversitelerin kurulması gerektiğinin anlaşıldığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1946-1973 döneminde kurulan üniversitelerle niceliksel bir artış sağlanmış olmakla birlikte, konunun nitelik boyutu sorgulanır hale gelmiştir. Yükseköğretimde koordinasyon ve denetim eksikliği yaşandığı, sıkça gündem işgal etmeye başlayan bir konu durumuna geldiği eleştirisi, 1973 tarihli reformun hazırlayıcısı olmuştur.

Türkiye'de yürütülen siyasal, ekonomik ve sosyal politikaların yükseköğretim uygulamalarına olan etkisini değerlendirmek

Atatürk döneminden başlayarak yükseköğretimde yapılan reformların temel nedenlerinden birisi çağdaş medeniyet idealinin üniversiteler ve onların yetiştireceği nesillerle mümkün olacağı inancıdır. Toplumla uyum sağlayacak projeler üretip geliştirmek ve toplumun beklentilerini karşılamak, bilimsel bilgi üretmek, çağın gerektirdiği nitelikte insan gücünü eğitmek bu kurumların temel sorumlulukları arasında görülmüştür. Teokratik bir mutlakıyetten, teokratik bir meşrutiyete, daha sonraları tek partili dönemden çok partili döneme laik ve demokratik bir Cumhuriyete geçmiş olan bir devlette, bilimsel kurumların da yapıları bakımından değişikliklere uğramaması olanaksızdır. Bu değişiklikler, Cumhuriyetten önce olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Türk yükseköğretiminde geçmişten günümüze kadar olan değişim değerlendirildiğinde medreseden-üniversiteye uzanan bir sürecin varlığı göze çarpmaktadır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet döneminde kurulmuş bir yükseköğretim kurumudur?
a. Akademi
b. Darülfünun
c. Sultani
d. Medrese
e. Rüşdiye

2. Aşağıdakilerden hangisi Darülfünun'un kurulmasına yol açan bir etmendir?
a. Üniversitelerde bilimsel çalışmalar yapılmaması
b. Medreselerin ülke sorunlarına eğilmemesi
c. İstanbul Üniversitesi'nin amacından uzaklaşması
d. Üniversite öğretim üyelerinin niteliklerinde yaşanan düşüş
e. Medreselerin yükseköğretim düzeyinde eğitim vermemeleri

3. Aşağıdakilerden hangisi 1933 Üniversite Reformuna yol açan etmenlerden biri **değildir?**
a. Darülfünun'un, hükümetin benimsediği kültür politikasına destek vermemesi
b. Darülfünun'un, Atatürk devrimlerine direnç göstermesi
c. Darülfünun'daki bilimsel yayınların azlığı
d. İstanbul dışında bir üniversite kurulması kararının verilmiş olması
e. Darülfünun'un birimleri arasındaki işbirliği ve iletişimin yeterli düzeyde olmaması

4. Aşağıdakilerden hangisi 1933 Üniversite Reformunun sonuçlarından biri **değildir?**
a. Darülfünun'un yerine İstanbul Üniversitesi adı ile yeni bir üniversite kurulması
b. Darülfünun'un öğretim üyesi kadrosunun büyük bir bölümünün tasfiye edilmesi
c. Yurtdışından çok sayıda öğretim üyesinin istihdam edilmesi
d. Üniversitelerde görev yapan yönetici ve öğretim üyelerinin unvanlarının Türkçeleştirilmesi
e. Üniversitedeki öğretim dilinin Almanca olarak belirlenmesi

5. Türkiye'nin, tek üniversitelilikten çok ve özerk üniversiteye geçiş yılı aşağıdakilerden hangisidir?
a. 1923
b. 1926
c. 1933
d. 1946
e. 1973

6. Aşağıdakilerden hangisi 4936 Sayılı Üniversiteler Yasası'nın **temel** sonuçlarından biri **değildir?**
a. Ankara'da bulunan değişik okullar Ankara Üniversitesi adı altında birleştirilmiştir.
b. Üniversiteler özerklik ve tüzel kişilik kazanmışlardır.
c. Üniversitelerarası Kurul oluşturulmuştur.
d. Rektörlerin ve dekanların seçimle gelmeleri esası getirilmiştir.
e. Milli Eğitim Bakanına yükseköğretim kurumlarını denetleme yetkisi verilmiştir.

7. Cumhuriyet tarihinde en uzun süre geçerliliğini koruyan üniversite reformu aşağıdakilerden hangisidir?
a. 1924 tarihli Üniversite Reformu
b. 1933 tarihli Üniversite Reformu
c. 1946 tarihli Üniversite Reformu
d. 1973 tarihli Üniversite Reformu
e. 1982 tarihli Üniversite Reformu

8. Yükseköğretimin en az iki yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsadığı; üniversite, fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuar, meslek yüksekokulları, uygulama ve araştırma merkezlerinin yükseköğretim kurumu olarak görüldüğünün karara bağlandığı ilk yasal düzenleme aşağıdakilerden hangisidir?
a. 1739 Sayılı Yasa
b. 1750 Sayılı Yasa
c. 2252 Sayılı Yasa
d. 4936 Sayılı Yasa
e. 2547 Sayılı Yasa

9. Aşağıdakilerden hangisi 1923-1980 yılları arasında yükseköğretim kurumu olarak işlev görmüş bir kurum **değildir?**
a. İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri
b. Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri
c. Yüksek Öğretmen Okulları
d. Eğitim Enstitüleri
e. Devlet Güzel Sanatlar Liseleri

10. Aşağıdakilerden hangisi 1973 tarih ve 1750 Sayılı Yükseköğretim Reformu'nun sonuçlarından biri **değildir?**
a. Üniversite Denetleme Kurulu oluşturulmuştur.
b. Üniversiteler Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında toplanmıştır.
c. Üniversitelerarası Kurul oluşturulmuştur.
d. Rektörlerin, dekanların, fakülte yönetim kurullarının seçimle iş başına gelmeleri hükme bağlanmıştır.
e. Yükseköğretim kurumlarının öğrenim süreleri karara bağlanmıştır.

Yaşamın İçinden

Bilim ve Araştırma

Osmanlı İmparatorluğu, onikinci yüzyıldan başlayarak bilim alanındaki üstünlüğünü kaybetmiş, bilim ve teknolojideki gerileme onsekizinci yüzyıldan başlayarak askeri alandaki sürekli yenilgilerle kendini hissettirmeye başlamıştır. Onsekizinci yüzyılın son çeyreğinde bilim ve teknoloji konularındaki eksiklik hissedilmiş, mühendislik, topçu ve askeri tıp okulları açılmıştır. Bu dönemde batıdan hocalar getirtilmiş ve batıya öğrenciler gönderilmiştir. 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir üniversite ve yedi eğitim kurumu miras kalmış, Cumhuriyet döneminde ise birçok yeni okul ve üniversite açılmıştır. Bilim ve teknolojide Osmanlı İmparatorluğu'nun bu geç kalmışlık mirasını devralan Türkiye, bu açığını kapatmak için uğraşmış, ayrıca değişimi yakalamak için yoğun çaba harcamıştır.

Cumhuriyet'in onuncu yılında (1933), Nazi Almanya'sından kaçarak Türkiye'ye gelen Alman bilim adamlarının katkılarıyla ilk üniversite reformu gerçekleştirilmiştir. 2252 Sayılı yasayla yürürlüğe giren bu reformun amacı; eğitim, öğretim, bilim ve araştırma çalışmalarının çağdaş bir düzeye ulaştırılmasıdır. Bunu diğer üniversiteler ve büyük bir bölümü tarım ve ormancılık alanında etkinlik gösteren çok sayıda araştırma-geliştirme kurumu izlemiştir. 1928 yılında Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, 1932 yılında Şeker Enstitüsü ve 1935 yılında Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü ile Elektrik İşleri Etüd İdaresi kurulmuştur. 1960'lı yıllarda planlı döneme geçilirken, bilim ve araştırma alanındaki en önemli gelişme 1963 yılında Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun kurulmasıdır. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'na bağlı olarak kurulan Ankara ve Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezleri de 1960'lı yıllarda kurulan önemli kurumlarıdır.

1980'li yıllarda bilim ve araştırma alanında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan birincisi, 1981 yılında üniversitelerin yeniden yapılanmasını öngören Yükseköğretim Yasası'nın çıkarılmasıdır. 1983 yılında ise Başbakan'a bağlı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu kurulmuş ve bu da ülkede araştırma-geliştirme politikalarının saptanması, yönlendirilmesi ve koordinasyonu konusunda önemli bir adım teşkil etmiştir. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu, Türk bilim ve teknoloji sistemi içinde en üst düzeyde politika belirleme organıdır. Başbakan'ın başkanlığında ilgili bakanlar ile ilgili kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Uzun dönemli bilim ve teknoloji politikalarının saptanmasında hükümetlere yardımcı olmak, araştırma-geliştirme hedeflerini saptamak, öncelikli araştırma-geliştirme alanlarını belirlemek ve araştırma-geliştirme plan ve programları doğrultusunda kamu kuruluşlarını görevlendirmek Yüksek Kurul'un başlıca görevleri arasındadır.

1990'lı yıllardaki önemli gelişmeler arasında, 1993 yılında Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) ve Türk Patent Enstitüsü'nün kurulması bulunmaktadır. Başbakana bağlı, tüzel kişiliğe, bilimsel, idari ve mali özerkliğe sahip bir kurum olan TÜBA, Türkiye'deki bilimsel araştırma standartlarının uluslararası düzeye çıkarılmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Bilimsel araştırmaların gelişmesi konusunda büyük hizmetleri olan kurum ayrıca gençlerin bilim ve araştırma konularına yönelmesi için çalışmalar yapmakta, bu alanlarda emeği geçenleri ödüllendirmektedir.

Kaynak: http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/isteturkiye/turkce/egitim375.htm

Okuma Parçası

Anadolu Üniversitesi

Anadolu Üniversitesi, yükseköğretimde örgün öğretim etkinliklerinin yanında yaklaşık otuz yıldan bu yana sürdürdüğü uzaktan eğitim uygulamalarıyla da Türk yükseköğretim sisteminde oldukça önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Anadolu Üniversitesi açıköğretim sistemi, bir milyonu geçen öğrencisi ve 600 bini aşan mezununa uzaktan eğitim yoluyla yükseköğrenim olanağı sağlamanın yanı sıra yürüttüğü projelerle Türkiye'nin eğitim sorunlarının aşılmasında vazgeçilmez bir rol üstlenmektedir.

Anadolu Üniversitesi açıköğretim sistemi, ülkemizde çağdaş anlamda uzaktan eğitim modeli ile yeni ihtiyaçların karşılanması konusunda hızla harekete geçebilen çok esnek bir yapıya, güçlü bir organizasyona sahiptir. Uluslararası düzeyde işbirlikleri için cazibe merkezi haline gelen Anadolu Üniversitesi açıköğretim sistemi, sahip olduğu teknik alt yapı, kalite düzeyi yüksek ve verimli çalışabilen üretken insan kaynağı ile kendini sürekli yenileyerek uyguladığı uzaktan eğitim modeli ile Türk Yükseköğretim Sisteminde ülkemizde yükseköğretim alanında birçok ilkleri ve yenilikleri uygulamaya koymaktadır. Anadolu Üniversitesi açıköğretim sistemi, ülkemizde yükseköğrenim talebini karşılamada sağladığı kapasite yanında milli eğitim, sağlık, ilahiyat, tarım, polis, jandarma, kara, deniz ve hava komutanlıkları personeline yönelik önlisans, lisans tamamlama ve lisans eğitimlerini uzaktan eğitim modeli ile sürdürmektedir.

Anadolu Üniversitesi, Türkiye ekonomisi ve iş yaşamına sağladığı geniş ölçekli katkılarla saygınlık kazanmış ve uluslararası rekabette başarılara imza atmış sektör temsilcisi kuruluşlara yönelik insan kaynağı geliştirme projeleri ile de toplumumuzun eğitim düzeyinin artmasına büyük katkıda bulunan çağdaş bir eğitim kurumudur.

Açıköğretim sistemi toplam 34 programıyla, ulusal sınırları aşarak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve altı Batı Avrupa ülkesinde yaşayan Türk vatandaşlarına eğitim hizmetini çağdaş uzaktan eğitim sistemi ile götürmektedir. Bugün Türkiye'de üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin yaklaşık %40'ı Anadolu Üniversitesi öğrencidir. Bunların bir kısmı; koşulları gereği örgün eğitime devam etme olanağı bulunmayan öğrencilerdir. Açıköğretim, bu yönüyle, fiziksel, işitme ve görme engeline sahip vatandaşlar yanında cezaevlerinde hükmünü tamamlamaya çalışan vatandaşlarını da göz ardı etmeden eğitimde fırsat eşitliğini her koşulda sağlamaktadır.

6 Kasım 1981 tarihinde yürürlüğe giren ve Türk yüksek öğretimini yeniden düzenleyen 2547 Sayılı Yasa'nın beşinci ve on ikinci maddeleri, Türk üniversitelerine açıköğretim/uzaktan eğitim yapma hakkını tanımıştır. Daha sonra bu görev bilimsel birikim, akademik deneyim, nitelikli insan kaynağı ve uluslararası standartlarda teknik/teknolojik altyapıya sahip olan Anadolu Üniversitesi'ne 20 Temmuz 1982'de çıkarılan 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile verilmiştir.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise "1923-1933 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise "1923-1933 Yılları Arasındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise "1933 Yükseköğretim Reformu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise "1933 Yükseköğretim Reformu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise "1946 Yükseköğretim Reformu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise "1946 Yükseköğretim Reformu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise "1946 Yükseköğretim Reformu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise "1973 Yükseköğretim Reformu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise "1973 Yükseköğretim Reformu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise "1973 Yükseköğretim Reformu" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Darülfünun fermanı ile yaygın olarak din temelli eğitim veren medrese eğitimi anlayışına karşı olarak, ilerleme ve gelişmenin ancak bilimsel temellere dayanan bir eğitim anlayışıyla gerçekleşebileceği düşüncesinin temel dayanak alınması, bu fermanın laik yükseköğretimin başlangıcı olarak yorumlanmasının gerekçesini oluşturmaktadır.

Sıra Sizde 2

Reform amacıyla gerçekleştirilmiş de olsa her bir yasal düzenlemenin planlanmasında ya da uygulamada aksayan yönlerinin ortaya çıkması olasıdır. Ancak, 1933 Yükseköğretim Reformu'nun Türkiye'de modern yükseköğretimin başlangıcı olarak yorumlanmasının temel gerekçesi, bu reformun yükseköğretim kurumlarını yapısı, işleyişi, yönetim organlarıyla, görev-sorumluluk ilişkilerinin işleyişi ile ilgili olarak sınırlı anlamda da olsa sistematik bir modele dayandırmış olmasıdır.

Sıra Sizde 3

Bir ülkede; kısa, orta ve uzun vadede hangi sayıda ve hangi niteliklerle donanmış insanlara gereksinim duyulacağı sorusunu yanıtlamak planlama yapmak yolu ile olanaklıdır. Öte yandan, söz konusu sayı ve nitelikte insanları yetiştirmesi beklenilen temel kurumlar ise üniversitelerdir. Bu durum, bir ülkede kısa, orta ve uzun vadede yükseköğretime hangi sayıda insanın gereksinim duyabileceği; bu talebi karşılayabilmek için hangi tür ve sayıda yükseköğretim kurumunun açılması gerektiği kararlarının da ancak gerçekçi bir planlamayla verilebileceği biçiminde de örneklendirilebilir.

Sıra Sizde 4

Bu soruyu bir örnekle yanıtlamaya çalışalım. Her türlü kararı alma hakkına sahip bir çocuk düşünelim. Ancak, bu çocuğun almış olduğu kararların, harçlığını da veren babasının uygun görmesi halinde yaşama geçme olasılığı olduğu bilgisini de bu örneğe ekleyelim. Çocuğun çok doğru, çok akıllıca kararlar almış olması, babasının onaylamaması durumunda bir anlam taşıyacak mıdır? Üniversitelerde de kendi bütçelerini ve üretim-tüketim-yatırım ilişkilerini, aldıkları kararlar doğrultusunda yönetebilecek mali özerkliğe sahip olmaları durumunda gerçekleştirebileceklerdir. Bu durum, mali konuların üniversitelere dönük bir yaptırım aracı ya da tehdit olmaktan çıkarılması anlamda da değerlendirilebilir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akyüz, Yahya. (1996). "Ülkemizde Üniversite Eğitiminin Tarihsel Gelişimi". **Üniversite Eğitimi** (Editör: Nizamettin Koç). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, ss.3-11.

Arslan, Mehmet. (2005). "Cumhuriyet Dönemi Üniversite Reformları Bağlamında Üniversitelerimizde Demokratiklik Tartışmaları". **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** Sayı:18, ss.23-49.

Başaran, İ. Ethem. (1993). **Türkiye Eğitim Sistemi**. Ankara: Gül Yayınevi.

Başgöz, İlhan. (1995). **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Başkan, Gülsün. (2001). "Türkiye'de Yükseköğretimin Gelişimi". **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt 21, Sayı:1, ss.21-32.

Coşkun, Hüseyin. (1996). "Yükseköğretim Sistemimizin Sorunları ve Çözüm Önerileri". **Yeni Türkiye**. Sayı:7, ss.360-367.

Demir, Ramazan. (1996). **Üniversitenin Bugünü ve Yarını**. Ankara: Palme Yayıncılık.

Erişti, Bahadır. (2005). Avrupa Kalite Yönetimi Vakfı Mükemmellik Modelinin Eğitim Fakülteleri İçin Uyarlaması. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Ergün, Mustafa. (1982). **Atatürk Devri Türk Eğitimi**. Ankara.

Güler, Ali. (1994). **Türkiye'de Üniversite Reformları**. Ankara: Adım Yayınları.

Gürüz, Kemal. (2001). **Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri).** Ankara: ÖSYM Yayınları.

Hatipoğlu, Tahir. (2000). **Türkiye Üniversite Tarihi (1945-1997)**. Ankara: Selvi Yayınevi.

İnan, Nurkut. (1988). "Üniversite ve Yükseköğretim Kavramı Açısından Türkiye'deki Gelişmeler", **Yükseköğretimde Gelişmeler**. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Koçer, Hasan Ali. (1987). **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu: 1773-1923**. Ankara: Uzman Yayınları.

Korkut, Hüseyin. (2002). **Sorgulanan Yükseköğretim**. (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Korkut, Hüseyin. (1983). "Üniversiteler". **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, ss.315-338.

MEB. (1998). **Cumhuriyetin 75. Yılında Yükseköğretim**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Oğuz, Orhan. (1983). "Akademiler". **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ortaylı, İlber. (1982). "Dünden Bugüne Üniversiteler". **Gelenekten Geleceğe**. İstanbul: Hil Yayınları, ss.23-31.

Özen, Haldun. (1999). "Türkiye Cumhuriyeti'nde Yükseköğretimin ve Üniversitenin 75 Yılı". **75 Yılda Eğitim**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss.263-281.

Sakaoğlu, Necdet. (1993). **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekeli, İlhan. (1980). **Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim Tarihi Üzerine Konuşmalar**. Ankara: T.M.M.O.B. Yayınları.

Yıldırım, Cemal. (1983). **Bilim Tarihi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

YÖK. (2006). **"Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi"**. 10.02.2007 tarihinde http://eua.cu.edu.tr/files/turkiyeninyuksekogretimstratejisi.pdf. adresinden alınmıştır.

Yükseköğretim II: 1981-2007

http://www.anadolu.edu.tr

Anadolu Üniversitesi'nin temelini, kuruluşu 1958 yılına uzanan Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi oluşturur. 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası ve 20 Temmuz 1982 taribli Kanun Hükmünde Kararname gereğince, daha önce Eskişehir, Afyonkarahisar, Kütahya ve Bilecik'te Akademiye bağlı olarak kurulmuş olan fakülte ve yüksekokullar ile diğer yükseköğretim kurumları Anadolu Üniversitesi çatısı altında toplanmıştır. 1992 yılındaki düzenleme ile de Afyonkarahisar ve Kütahya'da Kocatepe ve Dumlupınar Üniversiteleri kurularak bu illerdeki yükseköğretim kurumları bu üniversitelere bağlandılar. 1993 yılında da Eskişehir'de ikinci üniversite olarak Osmangazi Üniversitesi kuruldu.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *1982 Anayasası'ndaki yükseköğretimle ilgili düzenlemeleri açıklayabilecek,*
- *2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'na göre yükseköğretimin amacını tanımlayabilecek,*
- *Yükseköğretimin yönetim ve finansman yapısını özetleyebilecek,*
- *Yükseköğretim kurumlarının işlevlerini açıklayabilecek,*
- *Öğretim elemanlarının görev, atanma ve yükseltilmeleriyle ilgili uygulamaları sıralayabilecek,*
- *2547 Sayılı Yasa'yla getirilen düzenlemeleri ve yasaya getirilen eleştirileri tartışabilecek,*
- *Yükseköğretimdeki sayısal gelişmeleri değerlendirebileceksiniz.*

Örnek Olay

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1950'li yıllarda, başta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere, birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de yeni ekonomik uygulamalara paralel olarak hızlı bir sanayileşme süreci başlamıştır. Bu sürecin gereği olarak ortaya çıkan daha nitelikli işgücü yetiştirilmesi gereksinimi yükseköğretime olan talebi artırmıştır. Bu talebin karşılanması için, 1950'li yılların sonlarında başlayan yeni üniversiteler ve yükseköğretim kurumları açma girişimleri 1960'lı ve 1970'li yıllarda da sürmüştür. Bu girişimler sonucunda, yükseköğretim alanında nicel yönden belirgin bir gelişmenin sağlanmasına karşın, yeni yükseköğretim kurumlarının çoğunun fiziki olanaklar, öğretim elemanı yeterliliği, istihdam durumu, gereksinim vb. yönler dikkate alınmadan açılmaları nedeniyle, yükseköğretimde nitelik yönünden istenilen gelişme sağlanamamıştır.

1970'li yılların ikinci yarısında ise, bir yanda yasalarda tanınan ölçüde özerk üniversite, bir yanda Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı akademi, enstitü ve yüksekokul gibi farklı amaçlarla ve yasalarla kurulmuş yükseköğretim kurumlarının çeşitliliği de giderek artmıştır. Bu kurumsal çeşitlilik yönetsel ve akademik uygulamalarda da farklılıklara neden olmuştur. Gereksinim ve istihdam durumu dikkate alınmadan açılan yükseköğretim kurumlarının fazla sayıda mezun vermesi büyük bir istihdam sorunu, dolayısıyla yükseköğretim mezunu işsiz bir gençlik kesimi yaratmıştır. Öte yandan, 1970'li yılların özellikle ikinci yarısında yaşanan siyasi ve ekonomik düzensizlik, kararsızlık ve karmaşa, üniversite gençliğini de etkilemiş ve öğrenciler arasındaki huzursuzluk ve siyasi güç olma mücadelesi şiddet ve teröre varan boyutlara taşınmıştır. Bu durum yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretimi de engellemiş, başta üniversiteler olmak üzere tüm yükseköğretim kurumlarını işlemez duruma getirmiştir.

Bu durum, 1980'li yılların başında diğer sistemlerde olduğu gibi, yükseköğretim alanında yeni bir yasal ve yapısal düzenleme yapılması gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Anahtar Kavramlar

- *Yükseköğretim*
- *Yükseköğretim Kurumları*
- *1982 Anayasası*
- *2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası*
- *Devlet Üniversitesi*
- *Özel Üniversite*
- *Yükseköğretim Kurulu*
- *Üniversitelerarası Kurul*

İçindekiler

- *GİRİŞ*
- *1981-2007 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER*
  - *1982 Anayasası*
  - *2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası*
- *1981-2007 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ SAYISAL GELİŞMELER*

GİRİŞ

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren devletin temel politikası olan gelişme ve çağdaşlaşma amacı doğrultusunda siyasi, ekonomik, hukuki ve kültürel alanlarda gerçekleştirilen uygulamaların sürekliliğinin sağlanması amacıyla, eğitim sisteminin her alanında nicel ve nitel gelişmelerin sağlanması yönünde yoğun bir çaba harcanmıştır. Örneğin, bu çabaların sonunda 1980 yılı sonrasında yükseköğretim alanında üniversitelerin sayısında hızlı bir artış olmuştur.

Toplumdaki üretim ve hizmet sistemleri için yüksek nitelikli ve yeter sayıda insangücü yetiştirme görev ve sorumluluğunu üstlenmiş olan üniversitelerin aynı zamanda, bilimsel çalışma ve araştırma yapma, bilgi ve teknolojiyi üretme, bilim verilerini yayma, ülke sorunlarına çözüm yolları önerme ve ulusal alanda ve evrensel düzeyde çağdaş gelişmeye ve kalkınmaya katkıda bulunma işlevleri de vardır (Güneş ve Demirtaş, 2002; Karakütük, 2002, s.5).

Türk Eğitim Sistemi içinde önemli bir yeri olan ve çoğunlukla üstlendiği görev ve işlevleri nedeniyle tartışmaların odağında yer alan yükseköğretim sisteminde, 1980 yılı sonrasında önemli yapısal düzenlemeler gerçekleşmiştir. Bu düzenlemelerin yasal temelini yükseköğretim sisteminin bugünkü yapısını ortaya koyan ve ortaöğretimden sonra tüm eğitim kurumlarını üniversite çatısı altında toplayan 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası oluşturur. Üniversitelerin mali, idari ve akademik işleyiş ve işlevlerini yeniden düzenleyen bu yasayla birlikte, 1982 Anayasası'nın ilgili maddeleri de, yükseköğretimle ilgili düzenlemelerin yasal temellerini oluşturur.

Bu ünitede, önce Türkiye'de bugünkü yükseköğretim sisteminin yasal temellerini oluşturan 1982 Anayasası ve 1981 Yükseköğretim Yasası'ndaki yükseköğretimin yapısı ile idari, mali ve akademik işleyişi ve öğretim elemanlarına ilişkin düzenlemeler açıklanmış, sonra da 1981-2007 yılları arasında yükseköğretimdeki sayısal gelişmelere ilişkin bilgiler verilmiştir.

1981-2007 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDE YASAL VE YAPISAL DÜZENLEMELER

1980 öncesi dönem, yükseköğretime olan talebin hızla arttığı, öğrenci eylemlerinin çoğaldığı bir dönem olmuştur (Özen, 1999, s.272). 1970'li yıllarda yasama ve yürütme erkinde yaşanan siyasi kargaşa ve toplumsal yaşamdaki siyasi temelli şiddet, anarşi ve terör olayları sonucunda 12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuş ve yasama ve yürütme erki Milli Birlik Komitesi'nde toplanmıştır. Bu askeri müdahale ile birlikte ülkede siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan oluşan yeniden yapılanma anlayışı, eğitim kurumlarının tüm basamaklarını da yakından etkilemiştir (Gök, 1999, s.7). Bu yeni yapılanma anlayışından en çok etkilenen eğitim basamağı, her alanında oldukça kapsamlı yeni düzenlemelerin yapıldığı yükseköğretimdir.

1980 öncesinde yükseköğretim kurumları (YÖK, 2006b):
- Üniversiteler
- MEB'e bağlı akademiler
- Bir kısmı diğer bakanlıklara, çoğu MEB'e bağlı iki-üç yıllık meslek yüksekokulları ve konservatuarlar
- MEB'e bağlı iki ve üç yıllık eğitim enstitüleri
- Mektupla öğretim yapan YAYKUR

1980 öncesi yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretimi engelleyen öğrenciler arasındaki siyasi çatışmaların bir kez daha yaşanmaması ve üniversite, akademi, yüksekokul, konservatuar, YAYKUR adıyla örgütlenmiş olan çeşitli yükseköğretim kurumlarının farklı uygulamalarla yürüttükleri hizmetlerdeki düzensizliğin giderilmesi için 1980'li yılların başında yükseköğretim alanında yeni bir yasal ve yapısal düzenlemeye gidilmesi gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Yükseköğretim alanındaki yapısal düzenlemelerin yasal temelini, 6 Kasım 1981 tarihinde Milli Birlik Komitesi'nce kabul edilerek yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yük-

seköğretim Yasası ile 7 Kasım 1982 günü halk oylaması sonucunda kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ilgili maddeleri oluşturur. Bu bölümde, her ne kadar Yükseköğretim Yasası Anayasa'dan önce çıkarılmış olmakla birlikte, önce Anayasa'nın yükseköğretimle ilgili maddeleri, daha sonra da Yasa ile getirilen yapısal, idari, mali ve akademik düzenlemelere yer verilmiştir.

1982 Anayasası

7 Kasım 1982 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Anayasası olan 1982 Anayasası'nda yükseköğretimle ilgili iki madde yer almaktadır. Bu iki maddede üniversitelerin kuruluşu, amacı, yetkileri ve üst yönetim organlarının oluşturulma biçimi şu şekilde tanımlanmıştır (TBMM, 2007):

Madde 130: "Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin gereksinimlerine uygun insangücü yetiştirmek amacıyla; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler devlet tarafından kanunla kurulur."

Tüzel Kişilik: 4721 Sayılı Türk Medeni Yasası'na (2001) göre, başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar.

Bu madde altında yer alan düzenlemeler şu şekilde özetlenebilir:

- Vakıflar tarafından, kâr amacına yönelik olmamak koşuluyla devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir.
- Kanun, üniversitelerin ülke geneline dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.
- Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.
- Rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulunca seçilir ve atanır.
- Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca görevlerinden uzaklaştırılamazlar.

Madde 131: "Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur."

1982 Anayasası ile yükseköğretim alanında şu önemli düzenlemeler yapılmıştır:

- **Resmi** üniversitelerin yanında **özel** üniversitelerin kurulmasına izin verilmiştir.
- Üniversitelere bilimsel özerklik ve kamu tüzel kişiliği tanınmıştır.
- Üniversiteler üzerinde planlama, düzenleme, yürütme, karar verme, denetleme vb. yönlerden oldukça geniş yetkilere sahip bir Yükseköğretim Kurulu oluşturulmuştur.
- Öğretim elemanlarının yetiştirilmesi, atanması ve akademik yükseltilmeleriyle ilgili düzenlemeler Yükseköğretim Kurulu'nun yetkisine verilmiştir.
- Rektörlerin Cumhurbaşkanınca, dekanların ise Yükseköğretim Kurulu'nca seçilip atanması ilkesi getirilmiştir.

Resmi Üniversite: Devlet tarafından kurulan ve tüm giderleri devlet bütçesinden karşılanan, öğrencilerin belli bir miktar öğrenim ücreti ödedikleri üniversitelerdir.

Özel Üniversite: Kamu yararına çalışan ve kâr amacı gütmeyen vakıflarca devlet izniyle kurulan ve öğrencilerin öğrenim ücreti ödedikleri üniversitelerdir.

Yükseköğretim sistemi, toplumsal gelişime öncü olması gereken bir sistemdir. Bu yönüyle yükseköğretim, çağdaş gelişmeleri yakından izleyen, bilgiyi üreten ve ürettiği bilgiyi toplumların hizmetine sunan, yeter sayı ve nitelikte bireylerin yetiş-

tirilmesini sağlayan önemli kurumlardır. Yükseköğretim sisteminin kendinden beklenen bu işlevleri yerine getirmesi, öncelikle sistemin yasal temellerinin oluşturulmasını gerektirmektedir. Anayasa'dan önce 6 Kasım 1981 tarihinde çıkarılan 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası bu gerekliliğe dayanmaktadır.

2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası

1973 yılında, yükseköğretim alanında nitelik sorunlarına çözüm bulmak, yükseköğretim kurumları arasında eşgüdüm ve denetimi sağlamak amacıyla "1750 Sayılı Üniversiteler Yasası" çıkarılmıştır. Ancak, izleyen yıllarda ilgili yasanın kimi maddeleri 1961 Anayasası'na aykırı bulunması nedeniyle yürürlükten kaldırılmış, kimi maddelerinin de uygulanmaması kararı alınmıştır. Öte yandan sayıları hızla artan yükseköğretim kurumlarının öğretim üyesi gereksinmelerinin de artması, planlama eksikliği ve bunun sonucu olarak yükseköğretim kurumlarında eşgüdümün sağlanamaması vb. nedenler yeni bir yasasının hazırlanmasını zorunlu kılmıştır (Korkut, 2003).

1750 Sayılı Üniversiteler Yasası'nın yürürlükten kaldırılarak yeni bir yasanın hazırlanmasına ilişkin gerekçeler genel olarak şu şekilde açıklanabilir (Güler, 2004, s.247-251; Başaran, 1994, s.97):

- Yükseköğretim kurumlarının artan öğrenci talebini karşılayamaması
- Milli Eğitim Temel Yasası'nda belirtilen bütünleşmenin sağlanamaması ve buna bağlı olarak üniversite, akademi ve yüksekokulların ayrı yasalara bağlı olarak yönetilmesi
- Yeni kurulan ya da kurulacak olan yükseköğretim kurumlarına ilişkin temel amaç ve ilkelerin belirgin olmaması
- Üniversitelerin kuruluş aşamasında öğretim elemanı sayılarının dikkate alınmaması ve bunun bir sonucu olarak plansız bir değişimin yaşanması
- Yükseköğretim kurumlarının gelişmiş bölgelerde kurulması eğilimi ve bunun sonucunda yükseköğretim kurumlarının ülke genelinde dengesiz dağılımı
- Öğrenci sayısının artırılması kaygısıyla yeterli olanaklar ve gerekli ortamlar sağlanmadan yükseköğretim programlarının uygulamaya konması
- Yeni açılan programlar için bir başka kurumdan alınan öğretim elemanı desteğinin maliyeti artırması
- Nitel ve nicel, iş-istihdam ve arz-talep dengesi yönünden kalkınma planları hedeflerine uygun insangücünün yetiştirilememesi
- Yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarının alanlarının öğretimi konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmamaları ve bu nedenle eğitimin niteliğinin düşmesi
- Yükseköğretim kurumlarında rehberlik hizmetleri, toplumsal çalışmalar, yönetime katılma gibi konularda etkili bir hizmet verilememesi.

Yükseköğretim alanında yeni bir yasanın hazırlanmasına ilişkin yukarıda sıralanan gerekçeler incelendiğinde, sorunun, yükseköğretimle ilgili temel politikaların belirlenmemesi, yükseköğretim kurumları arasında eşgüdümün sağlanamaması ve bunlara bağlı olarak plansız uygulamalar sonucunda yükseköğretim kurumlarının kendinden beklenen işlevlerini yerine getirememelerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Yükseköğretim alanında yaşanan bu sorunların çözümüne dönük olarak, Doğan'ın (1996) da vurguladığı gibi "Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarını bir çatı altında toplamak ve ülke genelinde kaliteyi yaygınlaştırmak" temel amacıyla hazırlanan 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası 6 Kasım 1981 yılında yürürlüğe girmiş-

tir. Yasada yükseköğretimin amacı ve ilkeleri, yükseköğretim kurumları ve görevleri, yükseköğretimin yönetimi, denetimi ve finansmanı, yükseköğretimde öğretim, öğrenciler ve disiplin işleri, yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanlarının görev ve sorumlulukları ile özlük hakları ve akademik yükseltilmeleri konularındaki düzenlemelere yer verilmiştir.

Yükseköğretimin Amacı

Türk yükseköğretim sistemini yeniden düzenleyen 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'nda yükseköğretim, "Milli Eğitim Sistemi içinde, ortaöğretime dayalı en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim öğretimin tümü" olarak tanımlanmış ve 4. Maddesinde amacı şu şekilde belirlenmiştir (YÖK, 2006):

a) Öğrencilerini;

- Atatürk İnkılâpları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı,
- Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,
- Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,
- Türkiye Cumhuriyeti ve Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,
- Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,
- Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,
- İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip vatandaşlar olarak yetiştirmek.

b)

- Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak,
- Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmak.

Yükseköğretimin işlevleri:
- **Bilimsel:** Bilgi ve teknoloji üretmek ve yaymak
- **Toplumsal:** Ulusal gelişme ve kalkınmayı desteklemek
- **Bireysel:** Akademik yaşamın ve iş dünyasının gereksinimini karşılayacak nitelikli bireyler yetiştirmek

Yasada belirtilen bu temel amaca göre yükseköğretim, bilime katkıda bulunmak, ürettiği bilgileri teknolojiye dönüştürerek toplumsal kalkınmayı gerçekleştirmek ve toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde yardımcı olacak nitelikli bireyleri yetiştirmek gibi temel işlevleri yerine getirmesi gereken bir sistemdir.

Yükseköğretim sisteminin üstlenmiş olduğu bu temel sorumlulukları yerine getirebilmesi, yönetsel, finansal ve akademik işlev ve işleyişlerinin bu genel amacına bağlı olarak düzenlenmesini gerektirmektedir.

Yükseköğretim Kurumları ve Görevleri

Yükseköğretim sisteminin temel ve geleneksel kurumları üniversitelerdir. 2547 Sayılı Yasa, üniversiteyi bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kurum olarak tanımlamıştır.

Yükseköğretimde **özerklik** konusu, en çok tartışılan konuların başında yer almaktadır. Çeşitli ülkelerdeki uygulama örneklerine göre, geleneksel olarak üniversite özerkliği üç temel özerklik alanını içerir (Aktan, 2007).

- *Yönetim özerkliği:* Bir kurumun kendi başına yürütülebilir kararlar alma ve bunları uygulama yetkisidir.
- *Mali özerklik:* Bir kamu tüzel kişisinin kendi kaynaklarından serbestçe yararlanarak kendi harcamalarını yönetmesi durumudur.
- *Akademik özerklik:* Üniversitede akademik unvana sahip tüm insanların baskı ve yönlendirme olmaksızın özgürce eğitim ve araştırma yapmalarıdır.

Bu özerklik alanları ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'ndaki üniversite tanımı dikkate alındığında, Türkiye'de üniversite özerkliğinin daha çok bilimsel çalışma ve araştırma yapma ve eğitim-öğretim hizmeti verme işlevlerini kapsadığı söylenebilir (Güler, 2004, s.272).

Özerklik: Yükseköğretim kurumlarının iç işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin kararlar almada ve eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsız olma durumudur (Aktan, 2007).

Üniversiteler özerk olmalı mıdır, tartışınız.

SIRA SİZDE 1

Üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitüleri kendilerine bağlı çeşitli birimlerden oluşmaktadır. Bu birimler, fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuar, meslek yüksekokulu ve çeşitli uygulama ve araştırma merkezleri olarak sıralanabilir. Bu birimlerde, önlisans, lisans ve lisanüstü düzeyde mesleki ve akademik eğitim-öğretim yapılır (Tablo 11.1).

Tablo 11.1
Üniversitelere Bağlı Birimlerde Öğrenim Düzeyi ve Süresi

Birimler	Öğrenim Düzeyi	Öğrenim Süresi (Dönem)
Fakülte Yüksekokul Konservatuar	Lisans	8
Enstitü	Doktora	6 - 8
	Yüksek Lisans	4 - 6
Meslek Yüksekokulu	Önlisans	4
Uygulama ve Araştırma Merkezi	-	-

Üniversiteye bağlı birimler ve işlevleri şu şekilde açıklanabilir (YÖK, 2006a):

- *Enstitü,* 1981 Yükseköğretim Yasası ile kurulan ve üniversitede lisansüstü eğitimden sorumlu olan akademik birimdir. Her üniversitede Fen Bilimleri, Sağlık Bilimleri ve Sosyal Bilimler gibi temel bilim dallarına göre kurulmuş enstitüler vardır. Üniversitelerde genel olarak bu üç enstitü bulunmakla birlikte, ayrıca uyguladıkları lisans programlarına göre çeşitli üniversitelerde Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İletişim Bilimleri Enstitüsü gibi Yükseköğretim Kurulu'nun özel izniyle kurulmuş enstitüler de vardır. Enstitüler, üniversitenin öğretim üyesi olanaklarına göre, üniversite içindeki tüm lisans programlarını kapsayacak biçimde, Yükseköğretim Kurulu'nun izniyle yüksek lisans ve doktora programları açabilirler.
- *Fakülte,* yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel, teknolojik, sanatsal araştırma, uygulama, üretim ve yayın yapan; kendisine bölüm, anabilim/anasanat dalı gibi birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumudur.
- *Yüksekokul,* belirli bir mesleğe yönelik eğitim-öğretime ağırlık veren yükseköğretim kurumudur. Yüksekokullar, her biri ayrı program uygulayan bölüm, anabilim-anasanat dallarından oluşur.

- *Konservatuar,* müzik ve sahne sanatlarında sanatçı yetiştiren bir yükseköğretim kurumudur.
- *Meslek yüksekokulu,* belirli mesleklere yönelik ara insangücü yetiştirmeyi amaçlayan dört yarıyıllık eğitim-öğretim veren yükseköğretim kurumudur.
- *Araştırma ve uygulama merkezi,* eğitim ve öğretimin desteklenmesi ve topluma hizmet amacıyla çeşitli alanların uygulama gereksinimi ve bazı meslek dallarının hazırlık ve destek etkinlikleri için kamu ve özel kuruluşların da yer alabileceği eğitim-öğretim, uygulama ve araştırmaların sürdürüldüğü, kendi kadrosu ve bütçesi olan, rektörlüğe bağlı bir kurumdur.

Üniversitelerin yanı sıra, yükseköğretim kapsamında yer alan bir diğer kurum, yüksek teknoloji enstitüsüdür. Yüksek teknoloji enstitüsü, teknoloji alanlarında yüksek düzeyde araştırma, eğitim-öğretim, üretim ve yayın yapan ve topluma hizmet sunan; kendisine birimler bağlanabilen tüzel kişiliğe ve bilimsel özerkliğe sahip olan yükseköğretim kurumlarıdır. 1992 yılında kurulan bu kurumlar, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'dür.

Üniversite ve yüksek teknoloji enstitülerine bağlı birimlerde önlisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim verilmektedir.

- *Önlisans,* ortaöğretime dayalı sekiz yarıyıllık lisans öğreniminin ilk yarısı olan, dört yarıyıllık bir öğretim basamağıdır. Bu öğretim basamağının amacı, çeşitli meslek alanlarına ara insangücü yetiştirmektir. Önlisans öğrenimini bitiren öğrenciler, ilgili koşulları sağlayabilirlerse lisans programlarına devam edebilirler.
- *Lisans,* ortaöğretime dayalı en az sekiz yarıyıllık bir öğretim basamağıdır. Fakültelerde ve yüksekokullarda görülen lisans öğrenimi, mesleklerin ve bilim alanlarının temel gövdesini oluşturur.
- *Lisansüstü öğrenim,* yüksek lisans ve doktora düzeyini kapsar. *Yüksek lisans,* lisans öğretimine dayalı en az iki yarıyıllık bir öğretim basamağıdır ve amacı, bilim alanlarında uzmanlaşmayı sağlamaktır. *Doktora* ise, lisansa dayalı olarak on yarıyıllık ya da yüksek lisansa dayalı olarak sekiz yarıyıllık bir süreyi kapsayan bir öğrenim düzeyidir.

Yükseköğretimin Yönetim Yapısı

Tüm yükseköğretim sistemini düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının etkinliklerine yön veren 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası ve 1982 Anayasası'nın ilgili maddelerine göre, yükseköğretimin yönetim yapısı çeşitli kurullar üzerine yapılandırılmıştır. Bu yapı, yükseköğretim üst kurulları ile üniversite ve fakülte organları olarak iki kısımda incelenebilir.

Yükseköğretimin üst kurulları:
- Yükseköğretim Kurulu
- Yükseköğretim Denetleme Kurulu
- Üniversitelerarası Kurul
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

Bu kurulların görevleri Yasanın 7. Maddesinde açıklanmıştır. Bu bilgilere http://www.yok.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

Yükseköğretimin yönetim yapısının temelini, yükseköğretim üst kurulları oluşturmaktadır. Bu kurullar ve görevleri aşağıda açıklanmıştır (YÖK, 2006a).

Yükseköğretim Kurulu: Yükseköğretim Kurulu, 1982 Anayasası'nın 131. Maddesine göre, "yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek; yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların 2547 Sayılı Yasada belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak" amacıyla kurulmuştur.

2547 Sayılı Yasanın 6. Maddesine göre, Yükseköğretim Kurulu, Cumhurbaşkanınca seçilen yedi profesör, Bakanlar Kurulunca seçilen yedi üye, Genel Kurmay

Bakanlığınca seçilen bir üye ve Üniversitelerarası Kurulca seçilen üyelerden oluşmaktadır.

Yükseköğretim Denetleme Kurulu: Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Yükseköğretim Kurulu adına üniversiteleri, öğretim elemanlarını gözetim ve denetim altında bulunduran bir kuruldur. Bu kurul, Yükseköğretim Kurulu tarafından önerilen beş profesör üyeden, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay tarafından gösterilen üçer aday arasından Yükseköğretim Kurulu tarafından seçilip önerilen birer üyeden, Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca seçilen birer üyeden oluşur.

Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi: 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu'na bağlanan Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Yükseköğretim Kurulu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde yükseköğretim kurumlarına öğrenci alınması amacıyla sınavları hazırlayan, yapan ve değerlendiren, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarına yerleştirilmesini sağlayan ve bu etkinliklerle ilgili araştırmaları ve diğer hizmetleri yapan bir kuruluştur.

Üniversitelerarası Kurul: Üniversitelerin eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın etkinliklerini düzenlemek, uygulamaları değerlendirmek; aynı veya benzer nitelikteki fakülteler ile üniversitelere veya fakültelere bağlı diğer yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretime ilişkin ilkeler ve süreler arasında uyum sağlamak, doktora ile ilgili esasları belirlemek ve doçentlik ve profesörlük unvanlarını değerlendirmek üzere oluşturulan bir kuruldur.

Üniversitelerarası Kurul, üniversite rektörleri, Genelkurmay Başkanlığı'nın Silahlı Kuvvetlerden dört yıl için seçeceği bir profesör ile her üniversite senatosunun o üniversiteden dört yıl için seçeceği birer profesörden oluşur.

Yükseköğretim Kurulu'na bağlı yükseköğretim kurumları olan üniversiteler ve bağlı birimlerinin yönetiminde ise çeşitli organlar bulunmaktadır. Bu organlar ve işlevleri şöyledir (YÖK, 2006a):

Yükseköğretim kurumlarının yönetim organları:
- Üniversiteler: Rektör, Senato, Yönetim Kurulu
- Fakülteler: Dekan, Fakülte Kurulu, Yönetim Kurulu
- Enstitüler / Yüksekokullar: Müdür, Enstitü / Yüksekokul Kurulu, Yönetim Kurulu

Üniversite Organları: 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'nın 13. Maddesine göre, üniversite organları, en üst düzeyde *rektör* tarafından temsil edilir. Üniversite tüzel kişiliğinin temsilcisi olan rektör, profesör unvanına sahip kişiler arasından görevdeki rektörün çağrısı ile toplanacak üniversite öğretim üyeleri tarafından seçilecek adaylar arasından Cumhurbaşkanınca atanır. Rektörün görev süresi dört yıldır ve bu süre sonunda aynı yöntem geçerli olmak koşuluyla ikinci kez atanabilirler. Ancak iki dönemden fazla rektörlük yapılamaz.

Rektör, çalışmalarında kendisine yardım etmek üzere, üniversitenin aylıklı profesörleri arasından en çok üç kişiyi rektör yardımcısı olarak seçer. Ancak, merkezi açıköğretim yapmakla görevli üniversitelerde, gerekli hallerde rektör tarafından beş rektör yardımcısı seçilebilir.

Üniversite organlarını temsil eden rektör, üniversitenin ve bağlı birimlerinin öğretim kapasitesinin rasyonel bir şekilde kullanılmasında ve geliştirilmesinde, öğrencilere gerekli sosyal hizmetlerin sağlanmasında, gerektiği zaman güvenlik önlemlerinin alınmasında, eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayım etkinliklerinin devlet kalkınma plan, ilke ve hedefleri doğrultusunda planlanıp yürütülmesinde, bilimsel ve idari gözetim ve denetimin yapılmasında ve bu görevlerin alt birimlere aktarılmasında, takip ve kontrol edilmesinde ve sonuçlarının alınmasında birinci derecede yetkili ve sorumludur. Rektöre, alınacak kararlar ve gerçekleştirilecek uygulamalar konusunda, akademik ve idari organlar olan, *Senato ve Üniversite Yönetim Kurulu* yardımcı olur.

Senato, Rektörün başkanlığında, rektör yardımcıları, dekanlar ve her fakülteden fakülte kurullarınca üç yıl için seçilen birer öğretim üyesi ile rektörlüğe bağlı

enstitü ve yüksekokul müdürlerinden oluşan senato, öğretim yılı başında ve sonunda olmak üzere yılda en az iki defa toplanır. Senatonun görevleri; üniversitenin eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın etkinliklerinin esasları hakkında karar almak, üniversitenin bütününü ilgilendiren yasa ve yönetmelik taslaklarını hazırlamak veya görüş bildirmek, ilgili yönetmelikleri hazırlamak, yıllık eğitim-öğretim programını ve takvimini karara bağlamak, üniversite yönetim kuruluna üye seçmek olarak özetlenebilir.

Üniversite Yönetim Kurulu, rektörün başkanlığında dekanlardan, üniversiteye bağlı değişik öğretim birim ve alanlarını temsil edecek şekilde senato tarafından dört yıl için seçilen üç üyeden oluşur. Bu kurul, idari etkinliklerde rektöre yardımcı bir organ olarak; yükseköğretim üst kuruluşları ile senato kararlarının ve plan ve programlarının uygulanmasında rektöre yardımcı olur.

Fakülte Organları: 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'nın 16. Maddesine göre, fakülte organları dekan tarafından temsil edilir. Dekan, rektörün önereceği, üniversite içinden veya dışından üç profesör arasından Yükseköğretim Kurulunca üç yıllığına seçilir ve bu süre sonunda yeniden atanabilir.

Dekan kendisine çalışmalarında yardımcı olmak üzere fakülte öğretim üyeleri arasından en çok iki kişiyi dekan yardımcısı olarak seçer. Ancak merkezi açıköğretim yapmakla görevli fakültelerde, gerekli hallerde dört dekan yardımcısı seçilebilir. Dekan yardımcıları en çok üç yıl için atanırlar.

Dekan, fakültenin ve bağlı birimlerin öğretim kapasitesinin rasyonel bir şekilde kullanılmasında ve geliştirilmesinde, güvenlik önlemlerinin alınmasında, öğrencilere gerekli sosyal hizmetlerin sağlanmasında, eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın etkinliklerinin düzenli bir şekilde yürütülmesinde, bütün etkinliklerin gözetim ve denetiminin yapılmasında, takip ve kontrol edilmesinde ve sonuçlarının alınmasında rektöre karşı birinci derecede sorumludur.

Fakülte organlarının temsilcisi olan dekana alınacak kararlar ve gerçekleştirilecek uygulamalar konusunda *Fakülte Kurulu* ile *Fakülte Yönetim Kurulu* yardımcı olur.

Enstitü Organları: 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'nın 19. Maddesine göre, enstitü organları enstitü müdürü tarafından temsil edilir. Enstitü müdürü, üç yıl için ilgili fakülte dekanının önerisi üzerine rektör tarafından atanır. Rektörlüğe bağlı enstitülerde bu atama doğrudan rektör tarafından yapılır. Süresi biten müdür tekrar atanabilir. Müdürün, enstitüde görevli aylıklı öğretim elemanları arasından üç yıl için atayacağı en çok iki yardımcısı bulunur.

Enstitünün organlarını temsil eden enstitü müdürüne, *Enstitü Kurulu* ve *Enstitü Yönetim Kurulu* yardımcı olur.

Yüksekokul Organları: 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'nın 20. Maddesine göre, yüksekokul organları yüksekokul müdürü tarafından temsil edilir. Yüksekokul müdürü, üç yıl için ilgili fakülte dekanının önerisi üzerine rektör tarafından atanır. Süresi biten müdür tekrar atanabilir. Müdürün, enstitüde görevli aylıklı öğretim elemanları arasından üç yıl için atayacağı en çok iki yardımcısı bulunur.

Yüksekokul organlarını temsil eden yüksekokul müdürüne, *Yüksekokul Kurulu* ve *Yüksekokul Yönetim Kurulu* yardımcı olur.

Yükseköğretimin Finansman Yapısı

Yükseköğretim Yasası'nın 55. Maddesine göre (YÖK, 2006a), yükseköğretim üst kuruluşlarının, yükseköğretim kurumlarının ve bunlara bağlı birimlerin gelir kaynaklarını, her yıl bütçeye konulacak ödenekler, kurumlarca yapılacak yardımlar, bağışlar,

döner sermaye kanalıyla yapılan hizmetler ile kantin, yurt işletmeleri ve kiralardan elde edilen gelirler, öğrencilerden alınan harç ve katkı payları oluşturmaktadır.

2547 Sayılı Yasayla, devletin yükseköğretime verdiği kaynakların en etkin kullanılması, üniversite bütçelerini hükümete sunması, ülke düzeyinde birleştirici, bütünleştirici, sürekli ve geliştirici eşgüdümü sağlama yetkisi Yükseköğretim Kurulu'na verilmiştir. Buna göre, üniversiteler tarafından hazırlanan bütçe, Yükseköğretim Kurulu tarafından onaylandıktan sonra, Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulmaktadır. Burada, genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanarak yürürlüğe konur.

1981 Yükseköğretim Yasası ile devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerden her yarıyıl için miktarı programlara göre Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenen öğrenim harcı alınması öngörülmüştür. Bu uygulamayı tartışınız.

SIRA SİZDE 2

Öğretim Elemanları

Yükseköğretim kurumlarının amaçlarını gerçekleştirmelerinde en önemli görevi, öğretim elemanları üstlenmektedir. 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'na göre, yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanları üstlendikleri görevlere ve akademik unvanlarına göre *Öğretim Üyeleri, Öğretim Görevlileri* ve *Okutmanlar* ve *Öğretim Yardımcıları* olmak üzere üç gruba ayrılmaktadırlar. Bu gruplarda yer alan akademik personelin yasada tanımlanan görevleri ve unvanları şöyledir (YÖK, 2006a).

Öğretim Üyeleri: Üniversitelerin çeşitli birimlerinde araştırma, eğitim-öğretim ve yönetim görevlerini yürüten profesör, doçent ve yardımcı doçentlerdir.

- *Profesör,* en yüksek düzeydeki akademik unvana sahip kişidir.
- *Doçent,* doçentlik sınavını başarmış akademik unvana sahip kişidir.
- *Yardımcı Doçent* ise, doktora çalışmalarını başarı ile tamamlamış, tıpta uzmanlık veya belli sanat dallarında yeterlik belge ve yetkisini kazanmış, ilk kademedeki akademik unvana sahip kişidir.

Öğretim Görevlileri ve Okutmanlar: En az lisans düzeyinde öğrenim görmüş ve üniversitenin lisans ve önlisans düzeyindeki programlarında kimi kuramsal ve uygulamalı dersleri ya da çeşitli programlarda ortak zorunlu dersleri (örneğin yabancı dil) yürütmek üzere daimi statüde ya da sözleşmeli olarak görevlendirilen öğretim elemanlarıdır.

- *Öğretim görevlisi,* ders vermek ve uygulama yaptırmakla yükümlü öğretim elemanıdır.
- *Okutman,* eğitim-öğretim süresince çeşitli öğretim programlarında ortak zorunlu ders olarak belirlenen dersleri okutan veya uygulayan öğretim elemanıdır.

Öğretim Yardımcıları: En az lisans düzeyinde öğrenim görmüş olan ve yükseköğretim kurumlarında belirli görevler ve süreler için görevlendirilen araştırma görevlileri, uzmanlar, çeviriciler ve eğitim - öğretim planlamacılarıdır.

- *Araştırma görevlileri,* yükseköğretim kurumlarında yapılan araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili organlarca verilen ilgili diğer görevleri yapan öğretim yardımcılarıdır. Bunlar ilgili anabilim veya anasanat dalı başkanlarının önerisi ve birim yöneticisinin (Bölüm Başkanı, Dekan / Müdür) olumlu görüşü üzerine Rektörün onayı ile araştırma görevlisi kadrolarına en çok üç yıl süre ile atanırlar. Birim yöneticisinin önerisi ile bu süre uzatılabilir. Lisansüstü öğrenimlerine devam etmeyen araştırma görevlilerinin görevleri kendiliğinden sona erer.

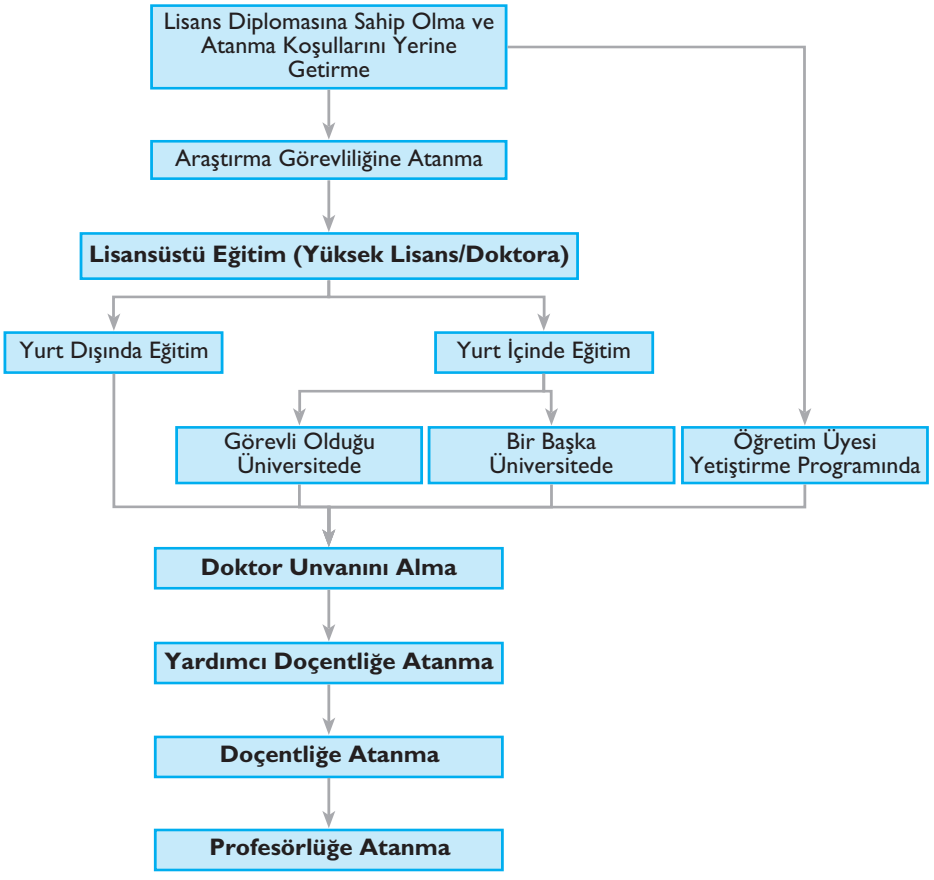
- *Uzmanlar,* öğretimle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan, özel bilgi ve beceri gerektiren bir iş ya da görev için laboratuarlarda, kitaplıklarda, atölyelerde ve diğer uygulama alanlarında görevlendirilen öğretim yardımcılarıdır.
- *Çeviriciler,* dil alanında sözlü veya yazılı çeviri işlerinde görevlendirilen öğretim yardımcılarıdır.
- *Eğitim-öğretim planlamacıları,* yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretimin planlanmasıyla görevli öğretim yardımcılarıdır.

Uzman, çevirici ve eğitim-öğretim planlamacılarının görevlendirilmeleri, birim yöneticisinin önerisi ve Rektörün onayı ile en çok iki yıl için yapılır. Bu süre sonunda görevleri kendiliğinden sona erer, ancak yeniden atanmaları sözkonusudur. Bu kişiler üçüncü kez atanmadan sonra sürekli olarak görevlendirilebilirler.

Öğretim Üyeliğinde Akademik Yükseltmeler: Üniversitelere bağlı birimlerde görev yapan akademik personel içinde çoğunluğu oluşturan öğretim üyeleri, görevli oldukları birimlerde araştırma, eğitim-öğretim ve yönetim görevlerinin yürütülmesinden sorumludurlar. Akademik süreçte, bir kişinin öğretim üyesi olabilmesi belli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Türk Yükseköğretim Sisteminde öğretim üyesi yetişim süreci Şekil 11.1'de özetlenmiştir (Sağlam ve Kürüm, 2006).

Şekil 11.1

Öğretim Üyesi Yetişim Süreci

Şekil 11.1'de de görüldüğü gibi, üniversitelerde öğretim üyelerinin yetiştirilmesi süreci doktora öğrenimi, yardımcı doçentlik, doçentlik ve profesörlük olmak üzere dört akademik aşamayı kapsar.

Öğretim üyesi adaylarının yetiştirilmesi süreci, genel olarak kişinin lisans öğrenimini gördüğü anabilim/anasanat dalında veya yakın bir anabilim/anasanat dalında araştırma görevliliğine atanması ile başlar ve lisansüstü öğrenimle (yüksek lisans/doktora) devam eder. Araştırma görevliliğine atanmak için, en az lisans diplomasına sahip olmak ve 2547 Sayılı Yasada belirtilen genel koşullar ile her üniversitenin kendi senatosu tarafından belirlenen özel koşulların yerine getirilmesi gereklidir.

Türk yükseköğretim sisteminde öğretim üyesi adaylarının yetiştirilmesi, genellikle araştırma görevliliğine atanma ile başlamaktadır. Bu süreç, lisansüstü öğrenimin sürdürülmesi ile devam etmektedir. Bu sürecin sonunda ilgili koşulları yerine getiren adaylar, üniversite kadrolarına öğretim üyesi olarak atanırlar.

Yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarının akademik gelişimlerinin sağlanmasında ve akademik unvanlarının verilmesinde Yükseköğretim Kurulu'nun belirlediği temel koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Öte yandan özellikle yardımcı doçentlik aşamasında üniversite senatoları tarafından da kimi koşullar aranabilmektedir (ÜAK, 2006).

- *Yardımcı Doçentliğe Atanma:* Gerek yurt dışı ve gerekse yurt içinde lisansüstü öğrenimlerini tamamlayarak doktora diplomasını alanlar, üniversitenin belirlediği yabancı dil ile bilimsel yayın yapma koşulunu sağlamaları durumunda yardımcı doçent olarak atanırlar.
- *Doçentliğe Atanma:* İlgili bilim dalında yardımcı doçent ya da yardımcı doçentlik kadrosunun bulunmadığı üniversitelerde doktor unvanı ile görev yapan öğretim elemanlarının doçentliğe yükseltilebilmeleri ve atanabilmeleri için Üniversitelerarası Kurul tarafından doçentlik bilim alanlarına göre belirlenen asgari koşulları (yabancı dil ve bilimsel yayın) yerine getirmeleri gereklidir.
- *Profesörlüğe Atanma:* Doçentlik unvanın alınmasından sonra en az beş yıl ilgili bilim alanında çalışan, uluslararası düzeyde bilimsel yayınlar yapan ve başyapıt niteliğinde bir araştırma eseri hazırlayan ve bu yayınları, araştırması ve diğer bilimsel ve akademik çalışmaları beş kişilik bir jüri tarafından yeterli bulunan doçentler profesör olarak atanırlar.

Yükseköğretim sisteminin, ülkelerin kalkınmasındaki rolü oldukça önemlidir. Bu nedenle, toplumsal kalkınma işlevinin gereği olarak, yükseköğretim kurumlarının bu görevlerini en etkili bir biçimde yerine getirmeleri gereklidir. Bu durum, kurumların hem sayısal gelişmeleri karşılayabilmesi hem de yüksek düzeyde niteliğin artırılması çabalarıyla doğrudan ilişkilidir.

1750 Sayılı Üniversiteler Yasası ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası ile yükseköğretim alanında yapılan idari, mali ve akademik düzenlemeleri karşılaştırarak yararlarını ve sakıncalarını tartışınız.

SIRA SİZDE 3

Yasanın Getirdiği Yenilikler ve Yasaya Yöneltilen Eleştiriler

1980 öncesinde yapılması düşünülen, ancak 12 Eylül askeri müdahalesinden sonra hazırlanarak yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası, o tarihten günümüze kadar çeşitli açılardan üzerinde çok tartışılan bir konu olmuştur. Bu tartışma-

ların bir kısmında yasayla gelen yenilikler irdelenirken, bir kısmında ise olumsuz yönlerine odaklanılmıştır.

Yükseköğretim Yasası'nın getirdiği yenilikler genel olarak şu şekilde özetlenebilir (Akyüz, 2006, s.264-370; Başaran, 2006, s.125-126; Doğan, 1996; Korkut, 2003):

- Ortaöğretim üzerine öğretim yapan ve akademi, yüksekokul, enstitü, meslek yüksekokulu gibi ayrı yasalarla yönetilen tüm okullar üniversite çatısı altında toplanmıştır. Yasa, bu yönüyle yükseköğretime bütünlük kazandırmıştır.
- Yükseköğretimde üst düzeyde yönetim, denetim, merkezi planlama, karar ve eşgüdüm yetkileri olan Yükseköğretim Kurulu, Yüksek Denetleme Kurulu ve Üniversitelerarası Kurul ile üniversitelere bağlı birimlerde öğretim elemanlarının içinde yer aldığı yönetim ve karar yetkileri olan çeşitli kurullar oluşturulmuş, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Yükseköğretim Kurulu'na bağlanmıştır.
- Üniversitelerin bütçeleri, planlama ve yatırımları ile ülke düzeyinde dağılımları ve gelişmeleri konusunda sorumluluk Yükseköğretim Kurulu'na verilmiştir.
- Fakültelerdeki kürsüler, bölüm ve / veya anabilim dalı olarak örgütlenmiştir.
- Öğretim elemanları akademik unvanlarına ve üstlendikleri görevlerine göre üç sınıfa ayrılmıştır. Öğretim üyeliğinde yardımcı doçentlik unvanı getirilmiş, asistanlık unvanı kaldırılarak yerine araştırma görevlisi unvanı getirilmiştir.
- Öğrencilerden öğrenim harcı alınmasının yasallaştırılması kararı ile yükseköğretim paralı bir öğrenim basamağına dönüştürülmüştür.
- Üniversitelerin gereksinimi olan öğretim üyelerinin yetiştirilmesinde temel aşamayı oluşturan lisansüstü öğrenim (yüksek lisans ve doktora) görevi, enstitülere verilmiş ve bu amaçla üniversitelere bağlı olarak Fen, Sağlık ve Sosyal Bilimler Enstitüleri kurulmuştur.
- Yeni açılan üniversite ve programların gereksinim duyduğu bilim adamlarının yetiştirilmesi için, yurt dışına öğrenci gönderilerek yüksek lisans ve doktora öğrenimlerini yapmaları sağlanmıştır.
- Akademik yükseltilmelerde özgün bilimsel yayın yapılması ve bilimsel araştırmaların önemi ön plana çıkarılmıştır.
- Üniversitelerde kurulan döner sermayeler aracılığı ile ülkenin bilimsel-teknolojik gelişimine katkıda bulunacak üniversite-sanayi işbirliğiyle ilgili kurum ve kuruluşlarca ortak uygulamalı çalışmalar yürütme yollarının açılması, öğretim üyelerinin bilgi ve becerilerinden yararlanılması, öğretim üyelerinin araştırmalarına destek verilmesi, bütçelerine maddi katkı sağlama yolunun açılması ile öğretim üyelerinin tam zamanlı olarak üniversitede çalışmalarını özendirici önlemler alınmıştır.
- Uzaktan öğretim üniversiter düzeyde kurumsallaştırılmış ve Anadolu Üniversitesine ülke düzeyinde uzaktan öğretimle önlisans ve lisans programları uygulama görevi verilmiştir. Böylece, örgün yükseköğretim programlarından yararlanamayan bireylere yükseköğrenim görme olanağı sağlanmıştır.
- Meslek yüksekokullarında sayı ve kapasite artışı sağlanarak, nitelikli işgücü yetiştirilmesi ön plana çıkarılmıştır.

2547 Sayılı Yasanın getirdiği yeniliklerle birlikte, yasayla gelen kimi uygulamalar çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Yasaya getirilen en önemli eleştiriler şu şekilde özetlenebilir (Başaran, 2006, s.126):

- Yönetsel kararların Yükseköğretim Kurulu'na verilerek üniversitelerin yönetsel özerkliğinin kaldırılması,
- Üniversitelerin tüzel kişiliğinin sınırlandırılması ve mali özerkliğin kaldırılması
- Üniversite sayılarının artırılmasına paralel olarak yeterli sayı ve nitelikte öğretim elemanının yetiştirilememesi,
- Üniversitelerde bürokratik işleyişinin ağırlaştırılması nedeniyle çalışmaların etkili bir biçimde yürütülememesi.

Yükseköğretim sistemine bugünkü biçimini veren 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası, tüm yükseköğretim kurumlarını bir çatı altında toplayarak kurumlar arasında eşgüdümün sağlanmasını amaçlaması yönünden önemli yasalardan biridir. Ancak, yasa getirdiği yeniliklere karşın, merkeziyetçi bir uygulamayı egemen kılması, yükseköğretim kurumlarının sayısının artırılmasına odaklanılması, buna karşın bu kurumların gereksinimi olan yeter sayıda ve gerekli nitelikte öğretim elemanı gereksiniminin karşılanamaması gibi yönlerden de en çok eleştirilen yasalardan biri olmuştur.

1981-2007 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ SAYISAL GELİŞMELER

Yükseköğretim alanında 1980 yılı sonrasında gerek nicel gerekse nitel açıdan hızlı ve kapsamlı sayılabilecek birçok gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu gelişmeler üniversite, öğretim elemanı ve öğrenci sayılarındaki artışlar, öğretim elemanlarının yetiştirilmesi ve akademik yükseltmeleri olarak özetlenebilir.

Türkiye'de 1980 sonrasında yükseköğretim alanında üniversite, öğretim elemanı ve öğrenci sayılarında önemli artışlar olmuştur. 1981 yılına kadar 19 olan üniversite sayısı, 1982 yılından 2006 yılına kadar yaklaşık beş kat artarak 93'e ulaşmıştır. 1980 sonrasında açılan üniversitelerin sayıları Tablo 11.2'de verilmiştir.

Tablo 11.2
1982-2006 Yılları Arasında Kurulan Üniversitelerin Sayısı

Yıllar	Resmi	Özel	Toplam
1982 yılına kadar kurulan üniversite sayısı	19	-	19
1982-1992 yılları arasında kurulan üniversite sayısı	32	2	34
1993-2006 yılları arasında kurulan üniversite sayısı	17	23	40
Toplam	**68**	**25**	**93**

Buna göre;

- 1982-1992 yılları arasında ikisi vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 34 üniversite,
- 1993-2006 yılları arasında ise; 17'si resmi, 23'ü özel toplam 40 üniversite,
- 2002-2005 yılları arasında özel kuruluşlar tarafından beş meslek yüksekokulu kurulmuştur.

1982 yılından 2006 yılına kadar geçen 24 yıllık süre içinde toplam 74 resmi ve özel üniversitesi açılmıştır. Devlet üniversitelerinin ülke düzeyinde yaygınlaşması sağlanırken, özel üniversiteler daha çok İstanbul, Ankara ve İzmir'de yoğunlaşmıştır.

2006-2007 yılı verilerine göre, Türk Yükseköğretim Sistemi içinde halen 68'i resmi, 25'i özel olmak üzere 93 üniversite bulunmaktadır. Öte yandan, bu kurumların sayılarının artırılması yönünde çalışmalar sürmektedir. Örneğin, 2007 yılında 17 yeni üniversitenin daha kurulması kararlaştırılmış ve buna ilişkin yasa tasarısı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda kabul edilmiştir.

Yükseköğretim kurumlarının toplumsal kalkınmadaki önemi, eğitilmiş insangücüne olan gereksinim ve yükseköğretime olan talep, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenci sayılarında önemli artışlara neden olmuştur. 2005-2006 öğretim yılı istatistiklerine göre, Türk Yükseköğretim Sistemi içinde yükseköğretim programlarındaki öğrenci sayısı Tablo 11.3'te gösterilmiştir.

Tablo 11.3
2005–2006 Öğretim Yılı Yükseköğretim Öğrenci Sayıları

Kaynak: *ÖSYM, 2006*

Program	Kadın	Erkek	Toplam
Önlisans / Lisans	137537	178591	316128
Yüksek Lisans	11412	12597	24009
Doktora	1147	1691	2838
Öğrenci Sayısı	**992.235**	**1.350.663**	**2.342.898**

Tablo 11.3'te görüldüğü gibi, 2005-2006 öğretim yılında toplam 81 üniversitede çeşitli düzeylerde öğrenim gören öğrenci sayısı 2.342.898'dir. Bu öğrenci sayılarına karşılık, yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim elemanlarının sayıları Tablo 11.4'te gösterilmiştir.

Tablo 11.4
2005-2006 Öğretim Yılında Üniversitelerdeki Öğretim Elemanlarının Sayıları

Kaynak: *ÖSYM, 2006*

Öğretim Elemanı	Kadın	Erkek	Toplam
Profesör	3149	8692	11841
Doçent	1813	3956	5769
Yardımcı Doçent	4861	10268	15129
Öğretim Görevlisi	5396	8957	14353
Okutman	3630	2672	6302
Uzman	1075	1520	2595
Araştırma Görevlisi	12917	15834	28751
Çevirici	11	10	21
Eğitim-Öğretim Planlamacıları	6	18	24
Genel Toplam	**32858**	**51927**	**84785**

Tablo 11.4'e göre, tüm yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarının sayısı 84.785'tir. Bu öğretim elemanlarının unvanlarına göre sayısal dağılımı incelendiğinde en büyük kümeyi öğretim üyeleri (%39) oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla öğretim yardımcıları (%37) grubu ve öğretim görevlisi-okutman (%24) grubu izlemektedir.

Tablo 11.3'teki öğrenci sayıları ile Tablo 11.4'teki öğretim elemanlarının sayıları karşılaştırıldığında, öğretim üyesi başına yaklaşık 72 öğrenci, öğretim görevlisi başına da yaklaşık 44 öğrenci düştüğü görülmektedir. Bu sayı AB ortalamasından oldukça yüksektir.

SIRA SİZDE 4

Üniversitelerde öğrenim gören öğrenci sayılarına göre öğretim elemanı sayılarını karşılaştırarak, tartışınız!

Sonuç olarak, 1980 yılı sonrasında yükseköğretim alanında yasal ve yapısal düzenlemeler ile sayısal gelişmelerin genel bir değerlendirmesi yapıldığında şunlar söylenebilir:

- Yükseköğretim alanında kurum, öğrenci ve öğretim elemanlarının sayısında önemli artışlar olmuştur; ancak bu gelişmeye karşın yükseköğretim kurumları talebin ancak beşte birini karşılayabilmektedir.
- Yükseköğretim kurumlarında akademik-bilimsel çalışmaların sayısı ve niteliğinde hızlı bir artış olmakla birlikte uluslararası karşılaştırmalarda yetersizdir.
- Yükseköğretim kurumlarında daha nitelikli öğretim elemanı yetiştirme ve görevlendirme çabaları sürmekle birlikte, henüz öngörülen hedeflere ulaşılamamıştır.
- Daha iyi olanaklara sahip özel yükseköğretim kurumlarının gerekliliği ve etkililiği giderek artmakta, ancak bu durum nitelikli öğretim elemanlarının devlet üniversitelerinden ayrılma oranlarını artırmaktadır.
- Başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelerdeki yükseköğretim kurumları ile Türk üniversitelerinin öğrenci, öğretim elemanı değişimi, ortak bilimsel çalışmalar ve projelerdeki işbirliği yapma alanları giderek genişlemektedir.
- 1981 Yasası ile idari ve mali özerklikleri kısıtlanmasına karşın üniversiteler daha fazla bilimsel çalışmalar yapma ve daha nitelikli eğitim-öğretim verme yönünde gelişmelerini hızla sürdürmektedirler.

Özet

1982 Anayasası'nda yükseköğretimle ilgili düzenlemeleri açıklamak

1981 Anayasası'nın, yükseköğretimle doğrudan ilgili iki maddesi bulunmaktadır. Bu maddelerde, yükseköğretim kurumlarının amacı, niteliği ve görevleri ile yönetim organlarının belirlenme biçimi ile ilgili düzenlemeler yapılmış ve üniversiteler üzerinde yönetim denetim ve eşgüdüm görevleri olan Yükseköğretim Kurulu'nun kurulması öngörülmüştür.

2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'na göre yükseköğretimin amacını tanımlamak

Yükseköğretimin amacı, bilime katkıda bulunmak, ürettiği bilgileri teknolojiye dönüştürerek, toplumsal kalkınmayı gerçekleştirmek ve toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde yardımcı olacak nitelikli bireyleri yetiştirmektir.

Yükseköğretimin yönetim ve finansman yapısını özetlemek

Yükseköğretimin yönetim yapısının temelini, yükseköğretim üst kurulları olarak adlandırılan Yükseköğretim Kurulu, Yükseköğretim Denetleme Kurulu ve Üniversitelerarası Kurul oluşturmaktadır. Üniversitelerin ve bunlara bağlı birimlerin yönetiminde ise üst düzey yöneticiler ile öğretim elemanlarının temsil edildikleri kurullar yetkili ve sorumludur.

Yükseköğretimin gelir kaynaklarını, devlet bütçesi, kurumlarca yapılacak yardımlar, döner sermaye gelirleri, bağışlar, kantin, yurt işletmeleri ve kiralardan elde edilen gelirler, öğrencilerden alınan harç ve katkı payları oluşturur. Devletin yükseköğretime verdiği kaynakların etkin kullanılmasının sorumluluğu Yükseköğretim Kuruluna aittir.

Yükseköğretim kurumlarının işlevlerini açıklamak

2547 Sayılı Yasa gereği, üniversiteler bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahiptirler ve fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuar, meslek yüksek okulu ve çeşitli uygulama ve araştırma merkezleri gibi çeşitli birimlerden oluşur. Bu birimlerde, önlisans, lisans ve lisansüstü düzeyde mesleki ve akademik eğitim-öğretim yapılır.

Öğretim elemanlarının görevleri, atanmaları ve yükseltilmeleri ile ilgili uygulamaları sıralamak

Yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanları üstlendikleri görevlere ve akademik unvanlarına göre, öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve okutmanlar ile öğretim yardımcıları olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Öğretim üyelerini profesör, doçent ve yardımcı doçentler ile doktoralı öğretim elemanları oluşturur. Bu görevlere atanmak için gerek Yükseköğretim Yasasındaki genel ölçütler ile her üniversitenin kendi özel ölçütlerinin yerine getirilmesi koşulu vardır.

2547 Sayılı Yasa'yla getirilen düzenlemeler ve yasaya getirilen eleştirileri tartışmak

Yasayla gelen en önemli düzenleme, yükseköğretim kurumlarının bir çatı altında toplanması ve eşgüdümünün sağlanmasından sorumlu Yükseköğretim Kurulu'nun oluşturulmasıdır. Yasanın en çok eleştirilen yanı ise, üniversitelerde idari ve mali özerkliğin kaldırılmasıdır.

Yükseköğretimdeki sayısal gelişmeleri değerlendirmek

1980 sonrasında yükseköğretim alanında kurum, öğrenci ve öğretim elemanlarının sayısında önemli artışlar olmuştur. Örneğin, 1980 öncesi 19 olan devlet üniversitesi sayısı 2007 yılında 25'i özel üniversite olmak üzere 93'e ulaşmıştır. Ancak üniversiteler yükseköğrenime olan yoğun talebi karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi, 1982 Anayasası ile yükseköğretim alanında yapılan düzenlemeler arasında **yer almaz**?

a. Rektörlerin Cumhurbaşkanı tarafından atanması
b. Dekanların Rektör tarafından atanması
c. Üniversitelere tüzel kişilik ve bilimsel özerklik verilmesi
d. Vakıfların yükseköğretim kurumu kurabilmeleri
e. Öğretim elemanlarının atanmasıyla ilgili düzenleme yetkisinin Yükseköğretim Kurulu'na verilmesi

2. Yükseköğretim sistemi içerisinde yer alan Akademiler hangi yasa ile üniversiteye dönüştürülmüşlerdir?

a. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası
b. 1982 Anayasası
c. 1750 Sayılı Üniversiteler Yasası
d. 1961 Anayasası
e. 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası

3. Üniversitelerdeki enstitü ve yüksekokul müdürleri kimin tarafından atanırlar?

a. Rektör
b. Dekan
c. Senato
d. Yönetim Kurulu
e. Yükseköğretim Kurulu

4. Aşağıdakilerden hangisi Yükseköğretim Kurulu'nun görevleri arasında **yer almaz**?

a. Öğretim elemanlarının yetiştirilmesini planlamak
b. Yükseköğretim kurumlarındaki öğretimi planlamak
c. Üniversitelere verilen bütçenin etkili kullanılmasını sağlamak
d. Üniversiteler için mali kaynaklar yaratmak
e. Yükseköğretim kurumlarındaki bilimsel çalışmaları yönlendirmek

5. Aşağıdakilerden hangisi 2547 Sayılı Yasa'nın çıkarılmasının **temel** gerekçelerinden **biridir?**

a. 1750 Sayılı Üniversiteler Yasası'nın Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi
b. Özel üniversitelerin kurulmasının yolunun açılması
c. Yükseköğretim alanındaki kurum çeşitliliğinin ve uygulama farklılıklarının giderilmesi
d. Üniversitelerde idari, mali ve akademik özerkliğin sağlanması
e. Üniversitelere tüzel kişilik özelliğinin verilmesi

6. Üniversitelerde bilimsel araştırma ve yayın etkinliklerine ilişkin kararları alan birim aşağıdakilerden hangisidir?

a. Üniversite Yönetim Kurulu
b. Senato
c. Rektör
d. Dekan
e. Enstitü Müdürü

7. Meslek yüksekokulları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

a. Meslek yüksekokullarında öğrenimin süresi dört yarıyıldır.
b. Mesleki ve teknik ortaöğretimden meslek yüksekokullarına sınavsız geçiş olanağı vardır.
c. Meslek yüksekokulları üniversitelere bağlı olarak açılabilirler.
d. Meslek yüksekokullarını bitiren öğrencilerden gerekli koşulları taşıyanlar lisans programlarına devam edebilirler.
e. Meslek yüksekokulları üniversitelerden bağımsız kuruluşlardır.

8. Yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin akademik yükseltilmelerine ilişkin genel ölçütleri belirleyen kurul aşağıdakilerden hangisidir?

a. Yükseköğretim Kurulu
b. Üniversitelerarası Kurul
c. Üniversite Yönetim Kurulu
d. Üniversite Senatosu
e. Bakanlar Kurulu

9. Bir üniversitenin kendi başına yürütülebilir kararlar alma ve bunları uygulama yetkisine sahip olma özelliğini aşağıdaki kavramlardan hangisi açıklar?

a. Mali özerklik
b. Özerklik
c. Akademik özerklik
d. İdari özerklik
e. Akademik özgürlük

10. Aşağıdakilerden hangisi üniversiteye bağlı birimler arasında **yer almaz**?

a. Konservatuvar
b. Meslek Yüksekokulu
c. Enstitü
d. Araştırma ve Uygulama Merkezi
e. Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Yaşamın İçinden

Yeni üniversiteler açılıyor, öğretim üyesi yok!

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, hemen her fırsatta hedeflerinin 'Her ile üniversite' olduğunu belirtiyor. Bu hedefin gerçekleşmesi için de 17 yeni üniversite tasarısı Bakanlar Kurulu'na sunuluyor; üstelik bu yıl eğitim öğretime başlayan 15 üniversitenin tartışmaları hâlâ devam ederken... Diğer yandan ise üniversitelerde 68 fakülte, fakültelere bağlı bin 67 bölüm, 68 yüksekokul, 84 yüksekokula bağlı bölüm, 134 meslek yüksek okulu ve 14 enstitü, kuruluş kararı çıkmasına karşın çeşitli yetersizliklerden eğitim öğretime başlayamıyor. Yıllardır isimleri olan ancak kendileri olmayan fakülte, enstitü ve yüksekokulların kâğıt üzerinde kalmasının nedeni ise altyapı yetersizliği, öğretim üyesi gibi eksiklikler.
İnönü Üniversitesi'nin Diş Hekimliği Fakültesi kaynak ve kadro olmadığı için beş yıldır açılamıyor. Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nin Güzel Sanatlar Fakültesi, Fırat Üniversitesi Bingöl Ziraat Fakültesi gibi çok sayıda kurum, öğretim üyesi olmadığından eğitim öğretime başlayamıyor.

Öğretim Üyesi Başına 30 Öğrenci

Türkiye'deki eğitim kalitesini geliştirmenin ön koşullarından biri öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayılarını düşürmek. Üniversitelerin lisans ve lisansüstü programlarında öğrenci-öğretim üyesi oranı 30. Olması gereken ise 15-20 arasında. YÖK'ün hazırladığı Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi Raporu'nda 2005-2025 dönemi için öğretim üyesi ve elemanları sayıları için yapılan değerlendirmede şunlara yer veriliyor: "Var olan öğretim üyelerinin bir kısmının, bu yirmi yıllık dönemde emekli olacağı düşünülerek yapılan bir hesapta, yirmi yıllık dönemin ilk beş yılında 12 bin 200, ikinci beş yılında 23 bin 300, üçüncü beş yılında 37 bin 200, dördüncü beş yılında 54 bin 700 yeni öğretim üyesi arzı gerekiyor." YÖK Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Aybar Ertepınar, raporda yer verilen bu tespite yönelik çalışmalara hemen başlanması gerektiğine dikkat çekiyor ve ekliyor: "Çalışmalar zamana yayılarak devam ettirilmeli."

Kaynak: http://www.insankaynaklari.com_2007

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. b	Yanıtınız yanlış ise "1982 Anayasası" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise "2547 Sayılı Yükseöğretim Yasası" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise "Yükseköğretimin Yönetim Yapısı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise "Yükseköğretimin Yönetim Yapısı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız yanlış ise "2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise "Yükseköğretimin Yönetim Yapısı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise "Yükseköğretim Kurumları ve Görevleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise "Yükseköğretimin Yönetim Yapısı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise "Yükseköğretim Kurumları ve Görevleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise "Yükseköğretim Kurumları ve Görevleri" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Üniversite özerkliği, idari, mali ve akademik özerkliği kapsar. İdari özerklik, üniversitelerin ve bağlı birimlerin kendi yöneticilerini kendilerinin seçebilmesi ve kendi yöntemleriyle ve işlevleriyle ilgili kararları kendilerinin alabilmesidir. Mali özerklik, üniversitelerin kendi kaynaklarından yararlanması ve kendi harcamalarını serbestçe yönetmesi ve yürütmesi durumudur. Akademik özerklik ise üniversite öğretim üyelerinin özgürce eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma yapabilmeleridir. Bu tanımlamaları dikkate alarak üniversitenin tam özerk ya da yarı özerk olmasının yararlarını ve sakıncalarını yasal düzenlemeler ile kamu düzenini ve yararını da dikkate alarak tartışabilirsiniz.

Sıra Sizde 2

Kamu üniversitelerinin tüm giderleri devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Bütçeden eğitime ayrılan pay, diğer alanlara göre oldukça düşüktür. Eğitim alanındaki parasal kaynak azlığından kaynaklanan sorunların çözümüne katkı sağlamak için kimi harcamalarda eğitime katkı payı alınmaktadır. Üniversitelerde de her programın özelliğine göre, öğrenciler öğrenim harcı ödemektedirler. Bu harçların harcanabileceği alanlar gene devlet tarafından belirlenir. Örneğin öğrenciler için sosyal, kültürel ve eğitim-öğretim amaçlı ek tesislerin oluşturulmasında bu harçlardan yararlanılır. Anayasadaki eğitim hakkı ve eğitimde fırsat ve olanak eşitliği gibi düzenlemeleri de dikkate alarak bu uygulamanın yararlarını ve sakıncalarını tartışabilirsiniz.

Sıra Sizde 3

Bu konuyu tartışabilmek için, Kitabınızın 10. ünitesinde verilen 1750 Sayılı Üniversiteler Yasası ile 2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası'nda yükseköğretim alanında yapılan idari, mali ve akademik düzenlemeleri karşılaştırmanız gereklidir. Örneğin, 1750 Sayılı Yasada özel üniversitelerin ve üniversitelerin üstünde bir Yükseköğretim Kurulunun kurulmasına ilişkin düzenlemeler Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. 2547 Sayılı Yasa hem özel üniversitelerin kurulmasına hem de resmi üniversitelerde öğrencilerden harç alınmasına izin vermiştir. Önceki yasa üniversiteleri ve öğretim üyelerinin denetlenmesini kendi organlarını yetkili kılarken, yeni yasada bu yetki Yükseköğretim Kuruluna verilmiştir. Konuyu bu tür karşılaştırmalar yaparak tartışabilirsiniz.

Sıra Sizde 4

Üniversiteler, bilimsel araştırmalarla bilimin ve teknolojinin üritemine ve yaygınlaşmasına; akademik eğitim-öğretimle yetiştirdikleri nitelikli insangücü ile toplumsal kalkınmaya katkıda bulunurlar. Bu nedenle, üniversitelerde öğretim elemanı başına düşen ortalama öğrenci sayısının az olması, üniversitelerin öğretim üyeleri yönünden güçlü, dolayısıyla bilimsel araştırmalarda ve akademik etkinliklerde daha verimli ve etkili olmalarının bir göstergesidir. Ünite içindeki 2005-2006 öğretim yılına ait öğrenci sayıları ile öğretim üyelerinin sayılarını karşılaştırırsanız, Türk üniversitelerindeki durumu daha açık olarak görebilirsiniz.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Aktan, Coşkun Can. (2007). **Akademik Özerklik.** 28.12.2006 tarihinde http://www.canaktan.org/egitim/universite-reform/aka-ozerklik.htm adresinden alınmıştır.

Akyüz, Yahya. (2006). **Türk Eğitim Tarihi.** Ankara: PegemA Yayıncılık.

Başaran, İbrahim Ethem. (2006). **Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi.** Ankara: Ekinoks Yayın ve Dağıtım.

Başaran, İbrahim Ethem. (1994). **Türkiye Eğitim Sistemi.** Ankara.

Doğan, Mehmet. (1996). **Üniversitelerimiz ve Temel Sorunları.** 13.03.2007 tarihinde http://yunus.hacettepe.edu.tr/~dogan/bilim.html adresinden alınmıştır.

Gök, Fatma. (1999). "75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet". **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. ss.1-8.

Güler, Ali. (2004). **Türk Eğitim Politikalarının Tarihsel Süreci.** Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Güneş, Hasan ve Demirtaş, Hasan. (2002). "Üçüncü Bin Yılda Üniversiteler Ve Toplumsal Kalkınma". **Eğitim Araştırmaları.** 7, 33-44.

Karakütük, Kasım. (2002). **Öğretim Üyesi Ve Bilim İnsanı Yetiştirme.** Ankara: Anı Yayıncılık.

Korkut, Hüseyin. (2003). "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları". **Milli Eğitim Dergisi.** 160.

ÖSYM- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. **2005-2006 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri.** 15.05.2006 tarihinde http://www.osym.gov.tr adresinden alınmıştır.

Özen, Haldun. (1999). "Türkiye Cumhuriyetinde Yükseköğretimin ve Üniversitenin 75 Yılı". **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. ss. 263-281.

Sağlam, Mustafa ve Kürüm, Dilruba. (2006). Turkey's Pursuits in Training and Quality Developments of Academic Staff in Higher Education. CESE Conference (3-6 July 2006). Granada, Spain.

TBMM- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2007). **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.** 14.03.2007 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/Anayasa.htm adresinden alınmıştır.

ÜAK- Üniversitelerarası Kurul. (2006). **Akademik Kadrolara Atanma.** http://uak.yok.gov.tr adresinden alınmıştır.

YÖK- Yükseköğretim Kurulu. (2006a). **2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası.** 27.11.2006 tarihinde http://www.yok.gov.tr adresinden alınmıştır.

YÖK- Yükseköğretim Kurulu. (2006b). **Yükseköğretim Hakkında.** 27.11.2006 tarihinde http://www.yok.gov.tr adresinden alınmıştır.

12

Yaygın Eğitim

Milli Eğitim Temel Yasası'na göre, Türk Millî Eğitim Sistemi, "örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölümden oluşur. Örgün eğitim, okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen tüm eğitim etkinliklerini kapsar." Yaygın eğitim, "örgün eğitim sistemine hiç girmemiş yahut herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademeden çıkmış vatandaşlara, örgün eğitimin yanında veya dışında" verilen eğitimdir. Ülkemizde yaygın eğitim, "halk eğitimi", "yetişkin eğitimi", "okul dışı eğitim", kavramlarıyla eş anlamda kullanılmaktadır. Bu bağlamda, yetişkin eğitimi yapan kurumlar, "yaygın eğitim kurumları" olarak adlandırılmakta, yaygın eğitim kurumlarında sürdürülen eğitsel etkinlikler de "halk eğitimi" olarak tanımlanmaktadır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- *Yaygın eğitimle ilgili önemli kavramları tanımlayabilecek,*
- *Yaygın eğitimin amacını ve kapsamını betimleyebilecek,*
- *Türkiye'de yaygın eğitim hizmeti veren kurumları sıralayabilecek,*
- *Cumhuriyet öncesi dönemdeki yaygın eğitim çalışmalarını açıklayabilecek,*
- *Türkiye'de 1923 yılından günümüze kadar yaygın eğitim alanındaki önemli uygulamaları özetleyebilecek,*
- *Türkiye'de 1923 yılından günümüze kadar yaygın eğitim çalışmalarının sonuçlarını tartışabilecek,*
- *Günümüzde yaygın eğitimin örgütsel yapısını ve görevlerini değerlendirebileceksiniz*

Örnek Olay

Nartanesi Teyze'nin Öyküsü

Ben onu tanıdığımda, yetmişlerinde, güler yüzüyle mahallemizde büyük küçük herkesin "Nar Teyze"si idi. Asıl adı Nartanesi idi; ama herkes ona "Nar Teyze" derdi. Ne zaman görse bizi sokakta oyun oynarken, "Oynayın, güzel güzel oynayın; ancak okuyun da! Okumayan başkasına kul olur." derdi. Sonra da " Zamanında bir okusaydım, a oğul!" diye yakınırdı. Oysa biliyordu okumayı yazmayı. Bir gün sordum: "Nar Teyze, sen okuyabiliyorsun, niye okusaydım diye yakınıyorsun?" Güldü, her zamanki gibi. "Oğul!" dedi, "Okusaydım derken okuma yazmadan söz etmiyorum. Ben de zamanında sizler gibi okula gitseydim, okusaydım, öğretmen olurdum belki. Okusaydım demem odur". "E, okula gitmediysen nasıl öğrendin okumayı?" diye sordum. Güldü ve başladı anlatmaya:

"Ben, Mustafa Kemal'in Cumhuriyeti kurduğu yıl dünyaya gelmişim, Erzurum'un yoksul bir köyünde. Köyde okul yok, okul olsa öğretmen yok, öğretmen olsa gönderecek aile nerde! Anam hasta, benden sonraki dört çocuğa bakacak hali bile yok. Ben üstesinden geliyorum her işin yetebildiğimce. Sonra verdiler beni bir gün birine, evlendirdiler küçük yaşta. Beş çocuk da benden; üç kız, bir oğlan, biri öldü. Sonra geldik Ankara'ya, bu mahalleye. Eşim inşaatlarda, ben el işleri yapıp satmaya başladım pazarlarda. Ama sevdim bu mahalleyi; çünkü okulu vardı. Büyük kızın çağı geçmişti; ama diğer üçünü kendim yazdırdım okula, beni utandırmadılar, okudular. Biri hemşire, biri öğretmen oldu, her biri bir yerde; oğlan da sanat okulunu bitirdi, elektrikçi oldu. Sonra o da gitti askere. Büyük kızım bu mahallede, evli o da. Mektup gelir oğlandan, kızdan, okuyamam, okuturum birine utana sıkıla. Yazdırırım mektubu, söyleyeceklerimin hepsini diyemeden. En çok okulun öğretmeni Kemal'e gidiyorum, o beni anlıyor, bir güzel de yazıyor.

Bir gün Kemal Öğretmen dedi ki, "Nar Teyze, bizim okulun yanındaki bina Halk Eğitim Merkezi oldu. Orada kadınlar için okuma yazma, el işi, biçki-dikiş, halı-kilim dokuma kursları var. Ben de akşamları okuma yazma öğretiyorum. Haydi, sen de gel, kızın da gelsin!" dedi. Aldım kızımı da yanıma, akşam gittim erkenden okula. Eşime de dedim; ama inat etti gelmedi. Çocuklar gibi sevinerek oturdum sıraya, baktım kara tahtaya, öğretmenin yazdıklarına, can kulağıyla dinledim söylediklerini, coşkuyla yineledim. A, B, C,.. Yılmadım, usanmadım, çözdüm okumayı. Başladım elime ne geçtiyse okumaya, okudukça anladım dünyayı."

Anahtar Kavramlar

- *Millet Mektebi*
- *Halkevi*
- *Okuma-Yazma Kursu*
- *Halk Eğitimi*
- *Halk Eğitim Merkezi*
- *Çıraklık Eğitimi*
- *Yetişkin Eğitimi*
- *Yaygın Eğitim*
- *Yaşam Boyu Eğitim*

İçindekiler

- *YAYGIN EĞİTİMİN TANIMI, AMACI VE KAPSAMI*
- *CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE YAYGIN EĞİTİM ÇALIŞMALARI*
- *CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE YAYGIN EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER*
- *GÜNÜMÜZDE YAYGIN EĞİTİMİN ÖRGÜTSEL YAPISI*

GİRİŞ

Her toplum, eğitim yoluyla kendi siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerini koruyacak ve geliştirecek, böylece sürekliliğini ve dünyadaki çağdaş gelişmelere ve değişimlere uyumunu sağlayacak bireyler yetiştirmek ister. Bireyler, içinde yaşadıkları toplumun beklenti ve gereksinimlerine uygun niteliklerin büyük çoğunluğunu örgün eğitim kurumlarında kazanırlar. Bu niteliklerin çokluğu ve düzeyinin yüksekliği, bireylerin toplumsal yaşamdaki ekonomik verimliliğini, dolayısıyla toplumsal kalkınmanın hızını artırır.

Bu nedenle toplumların yönetiminden sorumlu olan devlet, toplumsal gelişim ve kalkınmadaki etkisi nedeniyle, tüm bireylerin örgün eğitimden yararlanmaları için onlara olanak ve fırsat eşitliği sağlamak durumundadır. Ancak bireylerin içinde bulundukları kimi koşullar, onların zamanında ve yeterli düzeyde örgün eğitim olanaklarından yararlanmalarını engeller. Bu durum onların toplumsal yaşamdaki uyum güçlüklerini ve ekonomik yetersizliklerini, dolayısıyla toplumsal kalkınmaya katkısını azaltır. Bu açıdan devlet, toplumsal yaşamdaki verimliliği artırmak için örgün eğitim olanaklarından yararlanamayan, bu nedenle ekonomik yönden üretken ve verimli olamayan yurttaşların eğitim eksikliklerini gidermek ve onlara yeni eğitim olanakları sunmak için gerekli önlemleri alır. Bu önlemlerin tümü yaygın eğitim kavramı ile tanımlanmaktadır.

Bu ünitede, Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar yaygın eğitim alanındaki yasal düzenlemeler, örgüt yapısı, kurumlar, uygulamalar vb. yönlerden gelişmeler açıklanacaktır. Ünitede, yaygın eğitimin tanımı, amacı ve kapsamı açıklandıktan sonra; yaygın eğitim alanındaki gelişmeler 1923-1960, 1961-1980 ve 1981'den günümüze olmak üzere üç zaman dilimi içerisinde incelenecek, daha sonra da yaygın eğitimin bugünkü örgüt yapısına ilişkin bilgi verilecektir. Burada ünitenin sınırlılığı içerisinde ülke genelinde yaygın olan gelişmelere ve önemli uygulamalara yer verilmiştir.

YAYGIN EĞİTİMİN TANIMI, AMACI VE KAPSAMI

Eğitim, yaygın tanımıyla, bireyin davranışlarında değişiklik oluşturma sürecidir. Bireyin yeni davranışlar edinmesi ya da var olan davranışlarında bir değişme olması için, onun çevresiyle etkileşmesi, bu etkileşimle bir yaşantı geçirmesi (bir deneyim edinmesi) gerekir. Bireyin öğrenmesi olarak tanımlanan ve onun kalıcı davranışlar edinmesini açıklayan bu süreç, çoğu zaman, bireyin davranışlarının istendik yönde ve biçimde değişmesi için planlı ve kasıtlı (amaçlı) olarak, önceden düzenlenmiş ortamlarda gerçekleştirilir. Bu eğitim süreci **formal eğitim** olarak tanımlanır. Formal eğitim, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında, belli bir programa uygun olarak, belirli bir süre içinde, uzman kişilerce gerçekleştirilir. Bu süreçte nitelikleri tanımlanmış *öğrenen* ve *öğreten* ile kapsamı ve sonucu belirlenmiş *öğrenilen/öğretilen* (konu) vardır ve bu üç öğenin birbirleriyle etkileşim biçimi de (ortam, araç-gereç, yöntem-teknik vb.) belli bir plan ve düzen içinde gerçekleşir. Böylece bireyin bu süreç sonunda hangi öğrenme ürünlerine, yani davranış biçimlerine sahip olacağı da önceden bilinir.

Formal eğitim: Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında, öğrenen ile öğretenin belli bir amaç doğrultusunda, özel düzenlenmiş ortamlarda bir araya geldiği, bir programa göre planlı olarak yürütülen eğitim etkinliklerini kapsar.

Ancak bireyin öğrenmeleri, salt okul denilen biçimsel (formal) kurumlarda oluşan öğrenmelerle sınırlı değildir. Bireyin öğrenmelerinin, dolayısıyla davranışlarındaki değişmelerinin bir kesimi de okul dışı ortamlarda, rastgele ve kendiliğinden gerçekleşir. **İnformal eğitim** olarak tanımlanan bu süreçte edinilen davranış değişikliği, her zaman istendik olmayabilir. Bu nedenle, belli bir yaş sınırı içinde bireyin öğrenmesi rastgele öğrenmelere bırakılmaz, aksine onun okul ortamlarında

bireysel ve toplumsal yaşamı için gerekli olan bilişsel, duyuşsal ve devinişsel davranışları kazanması sağlanır. Ancak bireysel ve toplumsal yaşam amaçları ve araçlarındaki sürekli değişim, bireylerin öğrenme gereksinimlerini de sürekli kıldığı için öğrenme örgün eğitim dışında da sürer. Bireyin yeni öğrenme gereksinmelerinin karşılandığı bu eğitim süreci yaygın eğitim, bu sürecin gerçekleştiği ortamlar da yaygın eğitim kurumları olarak tanımlanır.

Eğitim sürecinde *öğreten, öğrenen ve öğrenilen* temel öğelerinin etkileşimine göre oluşan öğrenme - öğretim durumları ve bu süreçte yaygın eğitimin konumu Şekil 12.1'de verilmiştir.

Şekil 12.1

Öğrenme Biçimleri (Okçabol, 2006, s.14)

ÖĞRENEN AÇISINDAN	ÖĞRETEN AÇISINDAN		
		Amaçlı Öğrenim (KASITLI)	Amaçsız Öğrenim (KASITSIZ)
	Amaçlı Öğrenim (KASITLI)	Okulda (ÖRGÜN) Okul Dışı (YAYGIN) **(1)**	Kendiliğinden (ALGIN) **(2)**
	Amaçsız Öğrenim (KASITSIZ)	Kendiliğinden (ALGIN) **(3)**	Rastgele (GELİŞİGÜZEL) **(4)**

Şekil 12.1'de görüldüğü gibi, eğitim sürecine öğeler arasındaki etkileşim açısından bakıldığında, öğrenmeler oluşumları bakımından örgün, yaygın, algın ve rastgele biçimlerinde oluşmaktadır. Bu dört farklı öğrenme biçiminden örgün ve yaygın eğitim süreçlerindeki öğrenmeler amaçlıdır, yani bireyin bu sürecin sonunda hangi davranışları, ne düzeyde kazanacağı önceden bellidir. Örgün eğitim ile yaygın eğitimin farkı, örgün eğitimin okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim okullarındaki eğitim süreçlerini, kısaca okul içi eğitimi kapsaması; yaygın eğitimin ise bu okulların dışındaki eğitim kurumlarında, daha çok yetişkin bireylerin öğrenme gereksinimlerine dönük eğitim süreçlerini kapsamasıdır. Buna göre yaygın eğitim, bir bakıma yetişkin ve halk eğitimini de kapsayan örgün eğitim dışında planlı, programlı ve sistemli olarak yürütülen bir eğitimdir (Güneş, 1996, s.4).

Yaygın eğitim, örgün eğitimi tamamlayan planlı, programlı bir eğitim türüdür.

Ülkemizde yaygın eğitim, halk eğitimi veya okul dışı eğitim yerine kullanılan bir eğitim kavramıdır. Nitekim Milli Eğitim Temel Yasası'nda, Türk Millî Eğitim Sisteminin iki temel alanının örgün eğitim ve yaygın eğitim olduğu belirtilmekte ve yaygın eğitim, "örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, yahut herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademeden çıkmış vatandaşlara, örgün eğitim yanında veya dışındaki eğitim" olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2006). Buna göre, yaygın eğitim, örgün eğitim olanağı bulamayan bireylere okul eğitimi yanında veya dışında verilir. Yaygın eğitim yoluyla bireylere bir alanda eğitim görme, eksik eğitimlerini tamamlama, sürekli eğitim, işe ve mesleğe hazırlanma, yaşam koşullarına daha kolay uyum sağlama becerilerini edinme olanağı sağlanır. Bu yönü ile örgün eğitimden daha kapsamlı olduğu için, alan yazında yaygın eğitim karşılığında *halk eğitimi, yaşam boyu eğitim, yetişkin eğitimi, dönüşlü eğitim, kitle eğitimi, yığın eğitimi* ve *toplum eğitimi* gibi kimi kavramlar kullanılmaktadır.

Yaygın eğitim genelde, işe, mesleğe hazırlamayı, eksik eğitimi tamamlamayı, yaşam koşullarını iyileştirme ve yaşamı kolaylaştırma becerileri kazandırmayı amaçlar.

Yaygın eğitim kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılan kavramlardan biri olan *halk eğitimini* Oğuzkan (1993, s.163), yetişkin yurttaşlara çeşitli alanlarda bilgi ka-

zandırmak ve anlayışlarını geliştirmek, yaşam düzeylerini yükseltmek, ulusal ve insancı değerlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında ya da yanında yapılan eğitim ve öğretim çalışmaları olarak tanımlamaktadır.

Yaygın eğitim kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılan bir diğer kavram olan *yetişkin eğitimi* UNESCO tarafından, "... yetişkin olarak düşünülen kişilerin yeteneklerini geliştirmelerine, bilgilerini artırmalarına, teknik ve mesleki yeterliklerini iyileştirmelerine, tutum ve davranışlarını, hem kişisel gelişme bakımından hem de dengeli ve bağımsız bir toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeye katılma bakımından değiştirmelerine imkân sağlayan" düzenli eğitim süreçlerinin tümünü ifade edecek biçimde kullanılmıştır (Oğuzkan, 1997, s.68).

Son yıllarda, kimi zaman yaygın eğitim ya da yetişkin eğitimiyle eş anlamlı olarak kullanılan bir kavram da yaşam boyu eğitimdir. Okçabol'a (1999, s.250) göre, *yaşam boyu eğitim,* yetişkin eğitimi ya da örgün eğitim gibi belirli bir kesime yönelik eğitimden çok, bir tutumu ve yaklaşımı içermektedir. Yaşam, doğumla başlayıp ölümle biten bir süreçtir ve bu süreçte öğrenme kaçınılmazdır. Toplumlar ilerledikçe, teknoloji geliştikçe, iletişim hızlanıp yoğunlaştıkça ve insanlar öğrendikçe, öğrenme giderek artmaktadır. Bu bağlamda, yaşam boyu eğitim, çocukların örgün eğitimde bu bilinçle ve öğrenmeye açık olarak yetiştirilmelerini ve yetişkinlikte de herkesin gereksinmesine göre öğrenmeyi sürdürmesini, bunun oluşması için gerekli ve yeterli koşulların yaratılmasını vurgulayan bir görüş ve düşüncedir.

Kılıç'a (1983, s.470) göre, Türk Eğitim Sisteminde, 1960'lı yıllarda okulöncesi ve okul içi eğitim *örgün eğitim* olarak adlandırınca, yaygın eğitim de örgün eğitimin tamamlayıcısı olarak halk eğitimi ve okul dışı eğitim kavramları yerine kullanıldı. Kılıç (1983, s.470), yaygın eğitim kavramının, ilk defa 1966 yılında Yaygın Eğitim Özel İhtisas Komisyonu tarafından kullanıldığını, daha sonra da kalkınma planlarında, komisyon raporlarında ve yasalarda yer aldığını belirterek yaygın eğitimi şöyle tanımlamıştır: "Yaygın eğitim, örgün eğitimin boşluklarını tamamlayan, yurttaşlara üst öğrenim olanağı sağlayan, onları işe ve yaşama hazırlayan, okul dışı sürekli bir eğitim etkinliğidir. Bir başka deyişle, yaygın eğitim; bireyin ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmesini sağlayıcı nitelikte, yaşam boyu devam eden eğitim, rehberlik ve yetiştirme etkinliğidir."

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi, halk eğitimi ya da yetişkin eğitimi alanında yapılan her tür eğitsel etkinliği kapsayan ve örgün eğitimin tamamlayıcısı olan yaygın eğitimin amaçları, Milli Eğitim Temel Yasası'nın 40. Maddesi'nde şöyle tanımlanmıştır (MEB, 2006):

Yaygın eğitimin özel amacı, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş yahut herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademeden çıkmış vatandaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında;

- Okuma yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim imkânları hazırlamak,
- Çağımızın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkânları hazırlamak,
- Millî kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak,
- Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak,
- İktisadi gücün artırılması için gerekli beslenme ve sağlıklı yaşama şekil ve usullerini benimsetmek,

- Serbest zamanları iyi bir şekilde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak,
- Kısa süreli ve kademeli eğitim uygulayarak ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslekleri edinmelerini sağlayıcı imkânlar hazırlamak,
- Çeşitli mesleklerde çalışmakta olanların hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır.

Yaygın eğitim etkinlikleri:
- Okuma yazma öğretimi
- Temel eğitim
- Tamamlama eğitimi
- Üst öğrenime hazırlama
- Mesleki eğitim
- Serbest zamanları değerlendirme
- Beceri kazandırma
- Kültürel etkinlikler
- Sağlıklı yaşam
- Sanat-El işleri
- Kaynaştırma
- Uyum

Kılıç (1983, s.472-473) da yaygın eğitimin özel amaçlarını, genel amaçlara uygun olarak üç temel bölümde toplamıştır:

- Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Atatürk ilkelerine bağlı, yurttaşlık görev ve sorumluluğunun bilincinde, ülkesine ve ulusuna yararlı yurttaşlar yetiştirmek,
- Uyumlu, dengeli bir toplum oluşturacak sağlıklı bireyler yetiştirmek,
- Çağdaş anlamda bilgili, becerili, üretici, iyi iş alışkanlıkları kazanmış nitelikli işgücü yetiştirmek.

Yaygın eğitimin yukarıda verilen tanımlarına ve amaçlarına dayanarak uygulanan yaygın eğitim programları dört başlık altında toplanabilir:

Temel eğitim ya da tamamlama eğitimi verme: Bu programlar, hiç eğitim görmemiş ya da eğitimini yarıda bırakmış yurttaşların eğitimlerini tamamlamasını sağlamak için okuma yazma öğretimi, temel matematik becerilerinin ya da temel yurttaşlık bilgilerinin kazandırılmasına yöneliktir. Okuma yazma kursları, akşam sanat okulları türündeki çalışmalar bu boyuttaki kimi örneklerdir.

Mesleki beceri kazandırma: Bu programlar yetişkinlerin bir meslek edinmelerini sağlamaya ya da yaşamı üretken olarak değerlendirmeye yönelik sertifikaya dayalı eğitim çalışmalarını içerir. Kaloriferci yetiştirilmesi, bilgisayar kullanım ve işletim kursları gibi.

Uyum ve kaynaştırma: Bu programlar, yoğun iç ya da dış göç, salgın hastalık gibi toplumsal konularda mağdur ya da göçerlerin yeni duruma uyumu ve kaynaşmalarını sağlamaya, yurttaşları bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye yönelik eğitim çalışmalarını içerir. Almanya'dan Türkiye'ye geri dönen yurttaşların yeni yaşama uyumuna yönelik yapılan eğitimler ile deprem sonrası psiko-sosyal destek çalışmaları bu boyut için kimi örneklerdir.

Siyasal, yönetsel ve sosyal katılımı sağlama: Yaygın eğitim toplumda siyasal sistemin öğretilmesi ve benimsetilmesi gibi işlevler de yüklenir. Bu işlev bir bakıma "iyi ve istendik yurttaş" yetiştirilmesi olarak da betimlenebilir. Bu bağlamda Türkiye'de Cumhuriyet değerlerinin halka kazandırılması, demokratik değerlerin geliştirilmesi gibi amaçlara yönelik eğitim çalışmaları gözlenmektedir. Çocukların daha iyi yetiştirilmesi için anne baba eğitimi, aile ve çevre ilişkileri için iletişim becerilerinin kazandırılması çağdaş yaygın eğitim çalışmalarıdır. Bu gruptaki çalışmalara çocuk bakımı, aile üyelerinin birbirleri ile ilişkileri, çevre koruma ve temiz çevre eğitimleri örnek olarak verilebilir.

SIRA SİZDE 1

Çevrenizdeki halk eğitim kurumları daha çok hangi tür programlar uygulanmaktadır, bu programlardan hangisi daha önemlidir?

CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE YAYGIN EĞİTİM ÇALIŞMALARI

Osmanlı Devleti'nde bugünkü anlamda örgütlü ve tanımlanmış bir yaygın eğitim sisteminin varlığından söz edilemez. Ancak yine de kimi kaynaklarda (Geray, 2002, s.167; Okçabol, 1999, s.250) yetişkinlere dönük birkaç uygulamadan söz edilmektedir. O dönemde dinî amaçlı kuruluşlardaki halka dönük dinsel içerikli etkinliklerin yanında, usta-çırak ilişkisiyle iş ve meslek insanı yetiştiren Ahilik, Lonca gibi meslek örgütlerindeki etkinlikler de yetişkin eğitimi kapsamında sayılmaktadır. Ancak ilk yaygın eğitim uygulaması, 1865 yılında İslam Öğretim Derneği tarafından çalışan kişilere okuma yazma, hesap ve dinî bilgiler öğretmek amacıyla başlatılan çırak mektepleri uygulamasıdır. Bu okullar zaman zaman kapansalar da etkinliklerini 1928 yılına kadar sürdürmüşledir.

Osmanlı döneminde yaygın eğitim kapsamında sayılan bir diğer etkinlik, üniversitenin (Darülfünun) ve bazı derneklerin hafta sonları halk için düzenledikleri konferanslar ve diğer eğitsel etkinliklerdir. Geray'ın (2002, s.167) belirttiğine göre, üniversite 1862 yılında öğretim üyeleri, kamu görevlileri ve gönüllü eğitimciler tarafından verilen halka açık Fizik, Kimya ve Genel Tarih dersleri açmıştır. Bu derslerin *Kimyahane, Nümunehane* adlı kuruluşlara ve gençlere yararlı olması amaçlanmıştır. Bunların dışında, İttihat ve Terakki Partisi ile 1911 yılında kurulan Türk Ocakları ve 1918 yılında kurulan Anadolu Musiki Cemiyeti'nin düzenledikleri etkinlikler de yetişkin eğitimi kapsamında sayılmaktadır.

Balkan Savaşı (1912) yenilgisinden sonra Osmanlı Devleti'nin giderek gücünü yitirmesi nedeniyle, devlet adamlarında ve aydınlarda, hiç eğitimden geçmemiş halkın eğitilmesi gerektiği düşüncesi başlamıştır. O yıllarda ve 1920'lerde *Halk Dershanelerin*in açılmasında, halkın eğitilmesi düşüncesini savunan halk eğitimcisi Nusret Köymen'in ve eğitimci Ethem Nejat ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çalışmalarının önemli etkileri olmuştur. Ethem Nejat 1911 yılında yayımladığı İlköğretim Reformu *(Terbiye-i İptidaiye Islahahatı)* adlı çalışmasıyla halkın eğitilmesi zorunluluğunu belirtmiştir. Bu amaçla halk eğitiminde ilköğretim müfettişlerinden, sinema ve görsel araçlardan yararlanılması, gezici halk okullarının açılması; müzik, tiyatro, bahçe düzenleme, müze, anma töreni, gezi, spor yarışmaları ve aydınlardan danışma kurulları oluşturarak halkın eğitiminde yaralanmak gerektiğini önermiştir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise, 1914 yılında verdiği konferansta ilerlemenin vazgeçilmez koşulunun halkın aydınlatılması ve eğitilmesi olduğunu vurgulamıştır (Bülbül, 1991, s.227).

Cumhuriyet öncesi dönemde halk eğitiminin yasal temellerini oluşturan düzenlemeler arasında en önemlileri; *Özel Okullar Yönetmeliği* (1913), *İlköğretim Geçici Yasası* (1913) ve İl Genel Yönetimi Yasası'dır (1914). Bu yasal düzenlemelerin ortak amaçları, eğitim olanağı bulamayan yetişkinlerin eğitilmesidir. Özel Okullar Yönetmeliği ile özel kişilerce açılan kurslardan işçilerin, çırakların ve öğrenim yaşını aşmış kişilerin yararlanması öngörülmüştür. İlköğretim Geçici Yasası ise, ilköğretim yaşını aşmış yetişkinlere genel konular ile tarımla ilgili dersler verilmesi ve beceriler kazandırılması görevini ilköğretim kurumlarına vermiştir. İl Genel Yönetimi Yasası ise işçiler ve yoksullar için gece okullarının açılmasını öngörmüştür (Geray, 1978, s.255-257).

Cumhuriyet öncesi dönemde halk eğitimine dönük ilk yasal düzenlemeler; Özel Okullar Yönetmeliği, İlköğretim Geçici Yasası ve İl Genel Yönetimi Yasası'dır.

Cumhuriyet öncesi halk eğitimi çalışmaları daha çok hangi alanlarda odaklanmıştır?

SIRA SİZDE 2

Yukarıdaki birkaç örnekten de anlaşıldığı gibi, Osmanlı Devleti'nde yaygın eğitim uygulamaları, birkaç derneğin ve bir grup aydının girişimi ile daha çok İstanbul'da başlatılmış, ülke genelinde yaygınlaştırılamamış, okuma yazma öğretimi ve halkın aydınlatılması amaçlı etkinliklerle sınırlı kalmıştır.

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE YAYGIN EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER

Türkiye'de genel eğitim politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında, anayasanın ilgili hükümleri temel yol göstericidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde kuruluşundan günümüze kadar 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası olmak üzere üç anayasa yürürlüğe girmiştir. Ülkedeki önemli siyasi sorunların sonucu gerekli olan her yeni anayasadan sonra ekonomiden siyasete, hukuktan eğitime kadar toplumsal yaşamın her alanında ve her sisteminde kapsamlı değişiklikler ve yeni düzenleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda eğitim sisteminde de yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu nedenle bu bölümde, yaygın eğitim alanındaki gelişmeler, üç anayasanın yaklaşık yürürlükte olduğu 1923-1960, 1960-1980 ve 1980'den günümüze olmak üzere üç zaman dilimine göre incelenecektir.

1923-1960 Yılları Arasında Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel yapısı yeniden biçimlendirilmiş ve bu yeni toplumsal düzenin ve yaşam biçiminin korunması ve geliştirilmesi amacı, eğitim politikasının özünü oluşturmuştur. Yeni devletin ideolojik yapısını oluşturan cumhuriyetçilik, ulusçuluk, laiklik, devrimcilik, halkçılık, devletçilik gibi temel ilkelere dayalı yeni bir ulus ve yeni bir toplum yaratma amacı, ancak bu amacı temel alan bir eğitim felsefesi içeriği ile gerçekleşebileceğinden, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitim sistemi bir bütün olarak yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yıllarda eğitimin öncelikli amacı, Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda, okumaz-yazmazlığın ortadan kaldırılması olarak belirlenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın %90'nının okuryazar bile olmadığı düşünülürse yaygın eğitimin ya da halkın eğitiminin ne kadar önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Nitekim Cumhuriyet kurulduktan sonra hız verilen halk eğitimi çalışmalarının düşünsel temeli, Atatürk'ün daha Kurtuluş Savaşı sırasında, 1922 yılında dile getirdiği, "eğitimin amacının köylüye okuma yazma öğretmek ve temel bilgi vermek olduğu ve okumaz yazmazlığın ortadan kaldırılması gerektiği" görüşlerine dayanır. Bu dönemdeki halk eğitimi çalışmaları ilk kez düzenli ve kapsam olarak, Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa'nın 25 Kasım 1923 tarihinde valiliklere gönderdiği genelge ile başlamıştır (Kılıç, 1983, s.479). Bu genelge, Cumhuriyetin yeni toplum için yeni insan yaratma amacı doğrultusunda; halk eğitiminin işe koşulması ve bunun için halk, okullar ve öğretmenler arasında yakın ilişkiler kurulması ve eğitimin her yaştaki kişilere ulaştırılması için çalışmalara hemen başlanması ve çalışmaları yürütecek ve denetleyecek öğretmenlerden ve halktan oluşan kurulların oluşturulması istenmiştir.

Türkiye'de yaygın eğitim alanındaki önemli yasal düzenlemelerden biri de, 22 Mart 1926 tarihinde çıkarılan 789 Sayılı *Maarif Teşkilatına Dair Kanun* ile yapılmıştır. Bu yasada ilköğrenim çağını geçirmiş ve hiç eğitim görmemiş kişileri işe alan kurumların bu kişilere ilköğretim vermeye zorunlu oldukları hükmü getirilmiş, böylece Milli Eğitim Bakanlığı dışındaki kuruluşlara da yaygın eğitim çalışmalarına katılma yükümlüğü verilmiştir. Aynı yıl halk eğitimi çalışmalarını düzenlemek ve yürütmek üzere Milli Eğitim Bakanlığında İlköğretim Genel Müdürlüğüne

bağlı *Halk Terbiyesi Şubesi* kurulmuştur. Bu şube, 1960 yılından sonra *Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü*ne dönüştürülmüştür. Bu örgütsel düzenlemenin ardından 1927 yılında *Halk Derslikleri* (Dershaneleri) ve *Halk Konferansları* ile ilgili yönetmelik çıkarılmıştır. Bu derslik ve konferansların amaçları, Cumhuriyet yurttaşına bilmesi gereken temel yurttaşlık bilgilerini kazandırmak, ulusal kültür ve ülküyü güçlendirmektir (Geray, 1978, s.257-258).

Millet Mektepleri uygulaması ile yaklaşık on yıllık sürede okuryazarlık oranı iki kat artmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında halk eğitimi ile ilgili çalışmaların en etkili olanı *Millet Mektepleri* (Ulus Okulları) uygulamalarıdır. 3 Kasım 1928 tarihinde çıkarılan yasa ile gerçekleştirilen Harf Devrimi ile uygulamaya konan yeni Türk harfleri ile halka okuma yazma öğretilmesi amacıyla ülke düzeyinde yaygınlaştırılan Millet Mektepleri uygulaması ile köylerde 12-45 kentlerde ise 16-45 yaşları arasında kadın erkek tüm yurttaşların okuma yazma becerisi kazanması ve bunun bir belgeye dayandırılması amaçlanmıştır. Bu okullar, "gezici" ve "durağan" olmak üzere iki türde oluşturulmuştur. Bu okullarda ilk okuma yazma derslikleri ile okuma yazma; hesap, sağlık bilgi ve becerilerinin kazandırıldığı ve yurttaşlık eğitiminin yapıldığı derslikler olmak üzere iki tür dersliğe yer veriliyordu. Türkiye'de yaygın eğitim alanındaki en kapsamlı ve etkili eğitim etkinliği olan bu okuma seferberliği ile milyonlarca insan okuryazar duruma getirildi. Bu yıllardaki başarılı çalışmaların arkasında 20 Aralık 1925-1 Ocak 1929 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati vardır. Bu dönemdeki çalışmalar sonucu okuryazar oranı 1940 yılında %22,4'e, 1950 yılında da %33'6'ya yükselmiştir. Ancak bu çalışmalar ilerleyen yıllarda aynı heyecanla sürdürülememiştir (Bülbül, 1991, s.240-241; Celep, 2003, s.93).

Ulus okulları uygulamasına paralel olarak 1930 yılında başlatılan bir diğer halk eğitim uygulaması da yurttaşların öğrendikleri okuma yazmayı unutmamaları ve kendilerini sosyal ve kültürel yönden geliştirmeleri için *Halk Okuma Odaları*nın açılmasıdır. Bu odaların sayısı 1936 yılında 500'e ulaşmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda okuma odalarına gereken önem verilmediği için oda sayısında düşme olmuştur (Kılıç, 1983, s.482).

Mesleki ve teknik alandaki halk eğitimi çalışmaları için 1928 yılında Akşam Erkek Sanat ve Akşam Ticaret Okulları açılmıştır. Bu okulların temel görevi, akşam kursları düzenleyerek mesleki ve teknik alanda halk eğitimi yapmaktır (Geray, 2002, s.171).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında halk eğitimi alanındaki bir başka başarılı uygulama da *Halkevleri*nin kurulmasıdır. 1932 yılında açılmaya başlanan halkevleri öncelikle devrimlerin benimsetilmesini, kökleştirilmesini, yaygınlaştırılmasını ve halkın eğitilmesini amaçlamıştır. Halkevleri bu amaca bağlı olarak ayrıca, halkın toplumsal ve kültürel yönden geliştirilmesine de önem vermiştir (Celep, 2006, s.226). Halkevlerinin daha etkili bir yaygın eğitim hizmeti sunabilmesi için, 1939 yılında toplanan ve tartışmalarda halk eğitimine de değinilen *Birinci Milli Eğitim Şurası*'nda fakültelerin halkevleriyle yakın ilişki kurmaları ve Anadolu'da üniversite haftaları düzenleyerek yetişkinlerin eğitilmesine önem verilmesi önerilmiştir. Halkevleri tek parti döneminde Cumhuriyet Halk Partisine bağlı çalışmış kurumlar olmaları nedeniyle 1951 yılında çıkarılan 5830 Sayılı Yasayla kapatılmış, mal varlığı hazineye devredilmiştir. Ancak 1960 İhtilalinden sonra halkevleri yeniden açılmış ve çalışmalarına devam etmişlerdir (Sakaoğlu, 2003, s.199 ve 262).

Halkevleri, halkın toplumsal, kültürel ve siyasi yönden gelişmesinde, Cumhuriyet devrimlerinin benimsenmesinde ve yaygınlaştırılmasında önemli katkıları olan yaygın eğitim kurumlarıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde çok partili döneme geçişle birlikte halkevlerinin kapatılmasının nedenlerini tartışınız.

SIRA SİZDE 3

Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük çoğunluğu köylerde yaşayan halkın eğitim eksikliğini gidermek ve eğitim düzeyini yükseltmek, böylece toplumsal yaşama siyasi, ekonomik ve kültürel yönden daha etkili ve verimli biçimde katılmasını sağlamak genel amacı kapsamında, 1936 yılında köylere öğretmen yetiştirmek üzere Köy Eğitmen Kursları açılmış, 1940 yılında da köy enstitüleri kurulmuştur. Türkiye'ye özgü bir model olan köy enstitülerinin kurulmasında, yaygınlaşmasında ve işlevlerini kuruluş amaçlarında tanımlandığı gibi etkili bir şekilde yerine getirmelerinde 1938-1946 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un büyük emeği geçmiştir. Köy eğitmen kurslarının ve köy enstitülerinin asıl amacı, köylere öğretmen ve köyde gereksinim duyulan meslek insanını yetiştirmek, böylece köyün eğitim öğretim işlerini görmektir. Bununla birlikte köylüye tarla, bağ, bahçe ve atölye işlerinde rehberlik etmek de bir diğer amaçtır (Altunya, 2005, s.9). Bu amaçları doğrultusunda, köy eğitmen kursları ile köy enstitülerinin yetiştirdikleri öğretmenlerin dönemin sosyal, ekonomik ve politik koşullarına dayalı olarak üstlendikleri görevler ve yaptıkları işler, örgün eğitimle sınırlı kalmayıp aksine birer halk lideri konumunda olmaları nedeniyle, bu kurumların da birer halk eğitimi kurumu gibi çalışmalarına neden olmuştur.

Köy enstitülerinden yetişen öğretmenler görevlendirildikleri köyde örgün eğitim öğretim işlerinin yanı sıra köylülere okuma yazma öğretme; tarım, hayvancılık, sağlık, temizlik konularında halkın eğitimi görevini de üstlenmişlerdir.

Bir başka yaygın eğitim çalışması örneği de, *Köy Gezici Kadın ve Erkek Sanat Kursları* uygulamasıdır. Bu kurslar, köy ve kasabalardaki ilköğretim çağını geçmiş genç kadın ve erkeklere temel eğitim, ev ve aile yönetimi, el sanatları bilgi ve becerileri kazandırarak onları üretken duruma getirmek amacıyla 1938 yılında açıldı. Kılıç'ın (1983, s.484) belirttiğine göre, 1938-1939 öğretim yılında 40 kadın, 57 erkek katılımcı ile başlayan bu kursları, 1944-45 öğretim yılında 5.515 kadın, 1.746 erkek; 1959-60 yılında da 28.844 kadın ve 2.609 erkek katılımcı bitirmiştir.

Gezici sanat kursları aracılığı ile binlerce kadın ve erkek bir meslek sahibi olmuştur.

Türkiye'de siyasi yönden önemli bir dönüm noktası olan, dolayısıyla toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıyı da etkileyen, tek partili dönemden çok partili demokratik yaşama geçildikten sonra, gelişen ve değişen koşullara göre, devletin örgün ve yaygın eğitim politikasını yeniden belirleme çalışmaları başlatılmıştır. Örneğin, bu dönemde, 22-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında toplanan ve demokrasi eğitiminin ele alındığı *Dördüncü Milli Eğitim Şûrası*'nda demokrasi için halkın eğitilmesi üzerinde durulmuş ve halk eğitiminin kurumsallaşması önerilmiştir (Okçabol, 1999, s.254).

1950 yılında Demokrat Parti'nin ülke yönetimini devralmasından sonra, yaygın eğitim çalışmalarını yürütmek üzere 1951 yılında Bakanlıklar Arası Temel Eğitim ve Halk Eğitimi Komisyonu kurulmuştur. Komisyon halk eğitim çalışmalarını gözden geçirmiş ve Amerikalı halk eğitimi uzmanı Prof. W. Dickerman'ı gerekli incelemeleri yapmak üzere Türkiye'ye çağırmıştır. Komisyon, kendi saptamalarına ve Dickerman'ın incelemeleri sonucunda hazırladığı rapora dayanarak halk eğitimi alanındaki çalışmaların yeterli olmadığını, daha etkili bir örgütlenmeye gidilmesi gerektiğini, UNESCO gibi uluslararası kurumlarla iş birliği yapılması ve halk eğitimi çalışmaları yapan çeşitli bakanlıklar arasında eş güdümünün sağlanmasını önermiştir. Bu önerilere dayanılarak 1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığında Halk Eğitim Bürosu kurulmuştur. İzleyen yıllarda da halkın toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmasına eğitim yoluyla yardım ve rehberlik etmek üzere il ve ilçelerde de *Halk Eğitim Merkezleri* açılmaya başlanmıştır. 1953 yılında dört ilde (İzmir, Kastamonu, Ordu ve Trabzon), 1954 yılında da üç ilde (Adana, İstanbul, Samsun) açılan Halk Eğitim Merkezlerinin sayısı 1960 yılından sonra hızla artmıştır (Kılıç, 1983, s.484-485).

1952 yılından itibaren il ve ilçelerde Halk Eğitim Merkezleri açılmaya başlamıştır.

1960'lı yıllarda yaygın eğitim çalışmalarının daha örgütlü ve etkili biçimde yürütülmesinde, 18-23 Mart 1957 tarihinde toplanan ve gündem maddesini sadece "Halk Eğitimi"nin oluşturduğu Altıncı Milli Eğitim Şûrası'nda alınan kararların önemli etkisi olmuştur. Bu şûrada halk eğitiminin amacı, ilkeleri, yöntem ve araçları, personel olanakları ve yetiştirilmesi konuları üzerinde durulmuş ve halk eğitimi alanındaki örgütlenme ve görevlere ilişkin kararlar alınmıştır (MEB, 1998). Şûra kararları doğrultusunda ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonunun da öneri ve yardımlarıyla 1958 yılında Temel Eğitim Merkezi kurulmuştur. Daha sonra 29 Ağustos 1960 tarihinde, "halkın okul dışı eğitim ihtiyaçlarını karşılamak" göreviyle Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve yaygın eğitimle ilgili merkezler genel müdürlük çatısı altında toplanmıştır (Geray, 1978, s.261-262).

1960 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

1923-1960 yılları arasında yapılan yaygın eğitim çalışmalarının döneme özgü temel özellikler şöyle özetlenebilir:

- Halk eğitim çalışmaları, genelde okuma yazma öğretme ve köylüleri, özellikle tarımda üretkenlik ve verimlilik için eğitme odaklı çalışmalardır.
- Örgün eğitimde olduğu gibi, halk eğitiminde de yeni Cumhuriyetin ideolojisinin aktarılması, ulusal kültür birliğinin sağlanması, yurttaşlık eğitiminin yaygınlaşması ve ülkenin gereksinim duyduğu insan gücünün yetiştirilmesi gibi konulara önem verilmiştir (Bülbül, 1991, s.2).

Birinci dönem (1923-1960) halk eğitim çalışmalarından millet mekteplerinin açılması, köy eğitmenlerinin yetiştirilmesi ve köy enstitülerinin kurulması, tarihsel önem taşımakta ve özgün çalışmalar olarak dikkat çekmektedir.

Birinci dönem (1923-1960) halk eğitim çalışmalarının en baskın özelliği nedir, tartışınız.

SIRA SİZDE 4

1961-1980 Yılları Arasında Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler

27 Mayıs 1960 günü askeri bir müdahale ile generallerin devlet yönetimine el koymasından ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni ve TBMM'yi feshederek yasama, yürütme ve yargı erkini doğrudan üstlenmesinden sonra, 9 Temmuz 1961 tarihinde yürürlüğe giren anayasa (1961 Anayasası) ile Türkiye'de siyaset, ekonomi, sosyal güvenlik, hukuk, eğitim vb. toplumsal sistemlerde yeniden düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri müdahaleye kadar süren bu ikinci anayasa döneminde de yaygın eğitimin kurumsallaşması ve yaygınlaşması boyutlarında önemli gelişmeler olmuştur.

Bu dönemdeki ilk gelişme, Milli Eğitim Bakanlığında 1960 yılında kurulan Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünün yanında yaygın eğitim amaçlı iki birimin daha kurulmasıdır (Okçabol, 1999, s.250). Bunlardan birincisi 1960 yılında öğretmenlere hizmet içi eğitim yapmak üzere *Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Merkezi* kurulmuş, bu merkez 1966 yılında *Eğitim Birimi* adını almıştır. İkincisi de, okul dışında kalanlara teknik eğitim verebilmek amacıyla 1961 yılında *Mektupla Öğretim Merkezi* kurulmuş, bu merkez de 1966 yılında *Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlüğü*ne dönüştürülmüştür. Yine bu dönemde, 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında, halkevleri bu kez bir dernek olarak 1963 yılında yeniden açılmış, hızla yayılmış ve halkın kültürel yaşamında etkili olmaya başlamıştır.

Bu dönemde yaygın eğitim alanındaki en önemli gelişme, 1965 yılında kurulan Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde Halk Eğitimi Bölümünün açılmasıyla yetişkin eğitiminin bir akademik alan olarak benimsenmesi ve gelişmesinin sağlanmasıdır. Bu kapsamdaki bir diğer önemli girişim de, 17-21 Kasım 1969 tarihleri arasında Hacettepe Üniversitesi tarafından düzenlenen *Türkiye'de Halk Eğitimi Konferansı*dır. Çok sayıda yerli ve yabancı delege ve uzmanın katıldığı konferans, gerek katılımcıların uzmanlık alanları ve ulusal çeşitliliği gerekse sonuçları bakı-

Yetişkin eğitimi 1960'lı yıllarda akademik alan olarak benimsenmiş ve bu yıllardan itibaren akademik ortamlarda ve bilimsel toplantılarda tartışılmaya başlanmıştır.

mından halk eğitimi için önemli bir kilometre taşı olarak değerlendirilmektedir. Konferansta halk eğitimi ile ilgili olarak; bilimsellik, uygulamada ulusal ve evrensel değerlerin birlikteliği, farklı alanlara yayılması, halk eğitiminin sürekliliğinin sağlanması ve uzman yetiştirilmesi gibi öneriler de bulunulmuştur (Geray, 2002, s.180-181). Yaygın eğitim alanında yapılan bir diğer bilimsel toplantı da 1975 yılında Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Televizyonla Eğitim Enstitüsü tarafından düzenlenen ve halk eğitiminin tüm boyutlarıyla tartışıldığı *Türkiye'de Yaygın Eğitim* semineridir.

Halk eğitimine ilişkin bu dönemde atılan somut adımlardan biri de 14 Haziran 1973 günlü 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası olmuştur. Türk Millî Eğitim Sistemini örgün eğitim ve yaygın eğitim olarak iki temel alanda yeniden yapılandıran bu yasanın 40, 41 ve 42'inci maddelerinde *yaygın eğitim* başlığı ile halk eğitiminin kapsam, amaç, görev, kuruluş ve koordinasyonu belirtilmiştir (MEB, 2006). Bugün de yürürlükte olan bu yasaya göre, örgün eğitimin yanında ve dışında düzenlenen tüm eğitim etkinliklerini kapsayan yaygın eğitimin amacı, vatandaşlara okuma yazma öğretmek, onlara çağdaş ve bilimsel olanaklar sunmak, kültürel değerleri aktarmak ve boş zamanlarını değerlendirmektir (Md. 40). (Yaygın eğitimin amacı, ünitenin birinci bölümünde ayrıntılı olarak yer aldığından, burada özetlenerek verilmiştir.)

Milli Eğitim Temel Yasası'nda yaygın eğitim, Türk Millî Eğitim Sisteminin temel alanlarından biri olarak tanımlanmıştır.

Bu dönemde yaygın eğitim alanında yapılan bir diğer önemli yasal düzenleme de, 1977 yılında çırak, kalfa ve ustaların eğitimiyle ilgili Çıraklık Eğitimi Yasasının kabul edilmesidir. Yasa gereği MEB'de Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Çıraklık Eğitimi Merkezleri'nin açılmasına başlanmıştır.

1970'li yıllarda halk eğitimi ile ilgili yapılan bir diğer çalışma Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları için kurulan komisyon tarafından 1975 yılında hazırlanan rapordur. Raporda Türkiye'de halk eğitim çalışmalarının geniş kitlelere yönelemediği vurgulanarak yeni seçenekler üzerinde durulması önerilmiştir. Bu bağlamda kitle iletişim olanaklarından yararlanılarak eğitimde fırsat ve olanak eşitliğine katkıda bulunulması kararlaştırılmıştır (Geray, 1978, s.272-273).

İkinci dönemdeki (1960-1980) çalışmalarla, halk eğitiminin planlı ve programlı etkinliklerle kurumsallaşmasının sağlanmasına çalışılmıştır.

1970'li yılların ikinci yarısında Milli Eğitim Bakanlığındaki yaygın eğitimle ilgili merkezî birimlerin örgütlenme yapısı yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle ilgili ayrıntılar ünitenin son bölümünde verilmiştir.

Türkiye'de 1961 Anayasası gereğince, planlı kalkınma dönemine geçilmiş ve kalkınma planlarını hazırlamak üzere 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Planlı kalkınma uygulamalarının başlamasıyla yaygın eğitimin gelişmesi ve örgütlenme yapısının oluşturulması ivme kazanmıştır. 1961-1980 yılları arasındaki dönemde dört adet beş yıllık kalkınma planı uygulamaya konmuştur. Bu planlarda yaygın eğitimle ilgili düzenlemeler kısaca şöyledir:

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1968), halk eğitimi tanımı ilk defa toplum kalkınması biçiminde yer almıştır. Bu planda sanayi ve okul iş birliği üzerinde durularak sanayide eğitimin işlevsel kılınması için Mesleki Eğitim Merkezlerinin açılması önerilmiştir (DPT, 1972, s.59).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) halk eğitimi, yetişkinler eğitimi olarak değerlendirilmiş ve yaygın eğitim başlığı adı altında ele alınmıştır. Kadınların eğitimi ve okuma yazma öğretimi amacıyla öncelikle köy kadınlarına yönelik gezici kurslar ve eğitim programları düzenlenmesi öngörülmüştür (DPT, 1972, s.47-48).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) döneminde, halk eğitiminde uygulama önemsenerek pratik sanat, sağlık ve tarım okullarının geliştirilmesine ön-

celik verilmesi; okul ve sanayi iş birliğine önem verilerek iş öncesi ve iş başında eğitim olanaklarının geliştirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1972, s.20).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979-1983), yaygın ve örgün eğitim ilişkileri konu edinilerek yaygın eğitimin örgün eğitimi destekler bir nitelikle bütünlük içinde yürütülmesinin önemine değinilmiştir. Ayrıca iş analizlerine dayalı eğitim programlarının hazırlanması, sanayi ve okul iş birliğinin sağlanması öngörülmüştür (DPT, 1979, s.459-460).

1960-1980 yılları arasında Yedinci (1962), Sekizinci (1970) ve Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası (1974) toplanmıştır. Bu şûralardan sadece, 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan *Yedinci Milli Eğitim Şûrası*'nda halk eğitimi konusu irdelenmiştir. Şûrada halk eğitiminin ülke için önemi, tanımı, amaçları, çalışma ilkeleri ve araçları açıklanarak (Celep, 2006, s.228) halk eğitiminin görevinin, okul eğitimi dışında insanların yaşam düzeyini yükseltmek, ulusal ve insani özellikleri geliştirmek olarak tanımlanmıştır.

1961-1980 yılları arasındaki dönemde yaygın eğitim çalışmalarının temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Yaygın eğitimin yasal temellerinin ve örgütlenme yapısının oluşturulması gerçekleşmiştir.
- Sivil toplum örgütleri ya da demokratik kitle örgütleri yaygın eğitim çalışmalarına daha etkili biçimde katılmışlardır.
- Planlı kalkınma anlayışı ile yaygın eğitim çalışmaları da planlara bağlanmıştır.
- Üniversiteler akademik çalışmalarla halk eğitimi çalışmalarına destek vermeye başlamışlardır.

İkinci dönem (1960-1980) halk eğitimi çalışmalarında hangi tür çalışmalar daha öne çıkmaktadır? Neden? Tartışınız.

SIRA SİZDE 5

1981 Yılından Günümüze Kadar Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler

12 Eylül 1980 günü ordu yeniden yönetime el koydu, TBMM kapatıldı, hükümet dağıtıldı, 1961 Anayasası yürürlükten kaldırıldı ve generallerden oluşan Milli Güvenlik Konseyi yasama ve yürütme yetkilerini kendi üzerine aldı. Bu tarihten yaklaşık iki yıl sonra yeni anayasa halk oylaması sonucu kabul edilip 7 Kasım 1982 tarihinde yürürlüğe girdi (1982 Anayasası). Bu arada yürütme görevini Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanan hükümet üstlendi. Ancak üç yıl sonra seçimler yapılarak Aralık 1983'te sivil yönetime geçilebildi. Yeni anayasa ile birlikte diğer toplumsal sistemlerde olduğu gibi eğitim sisteminde de yasal, kurumsal ve eğitim programları yönünden önemli yeniden düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Bu bölümde, 1981 yılından günümüze kadar olan süreyi kapsayan üçüncü dönemdeki yaygın eğitim alanındaki önemli gelişmeler açıklanmıştır.

Bu dönemdeki ilk yaygın eğitim uygulaması, 1981 yılında okuma yazma kampanyasının başlatılmasıdır. İki aşamalı olarak düzenlenen kampanyanın birinci aşamasında, o dönemde sayıları yaklaşık on milyonu bulan okuryazar olmayan yurttaşa okuma yazma öğretilmesi; ikinci aşamasında da, ilkokulun eğitim programında yer alan kimi konularla ilgili bilgilerin verilerek kursa katılan yurttaşların ilkokul diploması almalarının sağlanmasıdır. Bu kampanyada kitle iletişim araçları yoğun olarak kullanılmış ve bu amaçla *Televizyon Okulu* adlı bir televizyon programı da uygulamaya konmuştur. Bu kampanyaya başlangıçta oldukça yoğun bir katılım olmuş; ancak sivil yönetime geçildikten sonra katılımcı sayısı giderek düşmüştür (Okçabol, 1999, s.250).

1980'li yıllardaki okuma yazma öğrenme kampanyaları yoğun biçimde başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçları ile desteklenmiştir.

1981 yılından sonra yaygın eğitim alanında yeniden yapılanmaya kaynaklık eden önemli yasal düzenlemelerden biri, 1986 yılında çıkarılan 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası'dır. Yasa çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okul ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin kuralları yeniden düzenlemeyi amaçlamıştır (Geray, 2002, s.188).

1981 yılından günümüze kadar yaygın eğitimin örgütsel ve eğitsel yapılanmasının temelleri daha önceki dönemde de olduğu gibi, Beş Yıllık Kalkınma Planları hedefleri ile Milli Eğitim Şuraları kararlarına dayanmaktadır. 1981-2007 yılları arasında, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamaya konulmuş ve Milli Eğitim Şurası yedi kez toplanmıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989), yaygın eğitimin örgün eğitimle iç içe olmasının ve iş çevrelerinin desteğinin alınmasının yararlı olacağı belirtilerek yaygın eğitim programları yoluyla gençlere meslek kazandırma uygulamasının başlatılması öngörülmüştür. Ulusal sanayinin gereksinimi olan nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi için usta ve teknisyen yetiştirecek eğitim programlarının geliştirilmesi ve yaygın ve örgün eğitimde aynı düzeyden mezun olanlara eş değer meslek sertifikalarının verilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1984, s.142-143).

*Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'*nda (1990-1994), küreselleşmeyle birlikte uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesi, bilim ve teknolojideki yenilikler, iletişim olanaklarının artması ve bilgi toplumuna geçilmesi, iş gücü piyasasının gereksinimlerinin farklılaşması gibi nedenlerden dolayı yaygın eğitimin öneminin artacağı belirtilerek, yaygın eğitim kaynaklarının artırılması, özel sektör ve kamu sektörü iş birliğinin sürdürülmesi ve sivil toplum kuruluşlarının desteğinin alınması istenmiştir. Ayrıca yaygın eğitimde önceliğin istihdam olanaklarını geliştirecek meslek kazandırıcı eğitim programlarıyla güçlendirilmesi planlanmıştır. Bu amaçla İş ve İşçi Bulma Kurumu ve diğer bakanlıklarla özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle iş birliğinin ve eş güdümün sağlanması önerilmiştir (DPT, 1989, s.293).

*Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'*nda (1995-2000); eğitimin, ekonomik büyüme ve sosyal gelişmenin en önemli değişkeni olması nedeniyle örgün ve yaygın eğitim sisteminin nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi; örgün ve yaygın mesleki teknik öğretimin dünya standartlarına yükseltilmesi, meslek standartları ve sertifikasyon sisteminin tamamlanması, okul ve iş yaşamı ilişkilerinin geliştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür (DPT, 1995, s.29-30).

Üçüncü dönem yaygın eğitim çalışmaları, okuma, yazma, serbest zamanları değerlendirme etkinlikleri ile kitle iletişim araçlarından daha çok yararlanma odaklı yeniden yapılanma çalışmalarını içermektedir.

1981-2007 yılları arasında toplanan ve öneri niteliğinde aldığı kararlarla millî eğitim politikasına yön veren ve Millî Eğitim Sisteminin yapısal ve eğitsel düzenlemelerine temel oluşturan Millî Eğitim Şûralarında yaygın eğitimle ilgili öne çıkan konular özetle şöyledir:

Onuncu Milli Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981): Sistem Komisyonu raporunda halk eğitiminin örgün eğitimle bütünleştirilmesi ve aralarındaki yapay ayrımın giderilmesi için mesleki teknik ve genel halk eğitiminin mesleki ve teknik okulların görevi olduğu belirtilmiştir (MEB. 1998, s.130-131).

On Birinci Milli Eğitim Şûrası (8-11 Haziran 1982): Bu şûrada halk eğitim uzmanının tanımı yapılmış, görevleri belirlenmiş, yetiştirilmelerine ve istihdamlarına yönelik sorunlara değinilerek halk eğitim uzmanı ihtiyacı belirlenmiştir (MEB, 1998, s.162-163).

On İkinci Milli Eğitim Şûrası (18-22 Temmuz 1988): Bu şûrada örgün ve yaygın eğitim kurumlarından halk eğitimi için en verimli bir biçimde yararlanılması kararlaştırılmış; bu amaçla örgün ve yaygın eğitim kurumlarının gece, hafta sonu ve di-

ğer tatil günlerinde de açık tutulması önerilmiştir. Şûrada ayrıca, yaygın eğitimde gereksinim duyulan öğretmenlerin yetiştirilmesi için gerekli yeni programların açılması, halk eğitim merkezlerinin araç, gereç ve donanım gereksinimlerinin çağdaş teknolojiye uygun olarak yenilenmesi ve geliştirilmesi, kırsal kesim ve göçer ailelerin eğitimi için özel yaygın eğitim programlarının düzenlenmesi önerilmiştir (MEB, 1998, s.206-207).

On Üçüncü Milli Eğitim Şûrası (15-19 Ocak 1990): Gündemini sadece *Yaygın Eğitim*'in oluşturduğu bu şûrada halk eğitiminin sorunlarının tartışılmasının ardından önerilen çözümler şu şekilde özetlenebilir: Demokrasi, çevre ve doğanın korunması konularının halk eğitiminde işlenmesi, yaygın eğitim sertifika ya da diplomalarının kimi örgün eğitim diplomalarına denkliğinin sağlanması, yaygın eğitim için teftiş ve değerlendirme sistemlerinin oluşturulması, etkili halk eğitimi için eş güdümün sağlanması (MEB, 1998, s.241-243).

On Beşinci Milli Eğitim Şûrası (13-17 Mayıs 1996): Bu şûrada kitle iletişim araçlarından yararlanılması, halk eğitim kurumlarının fiziksel olarak yetkinleştirilmesi kararları alındı. Ayrıca yetişkin eğitiminde öğretmen olarak atanacaklarda özel yetişkin eğitimi öğretmenlik formasyonu aranması önerildi (Kurt, 2000, s.48-49).

1981 yılından günümüze kadar olan dönemdeki yaygın eğitim çalışmalarının temel özellikleri, yaygın eğitim amacıyla çalışan kurumların merkezde aynı çatıda toplanarak kurumlarının örgütsel bütünlüğün sağlanmasına çalışılması ve özel sektör ile sivil toplum örgütlerinin yaygın eğitim çalışmalarına önem vermeleriyle yaygın eğitimin salt devlet sorumluluğunda olan bir çalışma alanı olmaktan çıkmaya başlaması olarak özetlenebilir.

Üçüncü dönem halk eğitim çalışmalarını önceki dönemlerden ayırt eden en belirgin özellikler neler olabilir, tartışınız.

SIRA SİZDE 6

GÜNÜMÜZDE YAYGIN EĞİTİMİN ÖRGÜTSEL YAPISI

Merkezî yönetim kademesinde halk eğitimi görevini üstlenen ilk birim, 29 Ağustos 1960'da Milli Eğitim Bakanlığında kurulan Halk Eğitimi Genel Müdürlüğüdür. Genel Müdürlük, 1967 yılında Köy İşleri Bakanlığına, daha sonra 1971 yılında Kültür Bakanlığına, ardından tekrar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Halk Eğitim Genel Müdürlüğünün örgütsel yapısı 1977 yılında değiştirilerek Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, daha sonra da 1983 yılında yapılan düzenlemeyle Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü adı altında yeniden yapılandırılmıştır.

Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü 1960 yılında kurulmuş ve 1983 yılında Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü olmuştur.

Yaygın eğitim alanında yapılan yasal düzenlemelerden önemli olanlara önceki bölümlerde değinilmişti. Bu alanda son yasal düzenleme, 20 Haziran 2001 tarih ve 4684 *Sayılı Yasayla Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun*'da değişiklik yapılmasıdır. Bu değişiklikle Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Dairesi Başkanlığı *3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu*'nda öngörülen çıraklık, mesleki ve teknik eğitimi geliştirme ve yaygınlaştırmaya dair iş ve işlemleri yürütmekle görevlendirilmiştir (http://cygm.meb.gov.tr/ ciraklikegitimi/meslekiegitimkanunu.pdf).

Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün vizyonu, Türk millî eğitiminin temel amaç ve ilkeleri doğrultusunda, yaygın eğitim ile mesleki eğitimi kurumsallaştıran, çağdaş insan anlayışı ile bütün yenilikleri topluma aktaran ve bu şekilde toplumsal mutluluğa ve kalkınmaya hedeflenen bir kurum olmaktır. Bu vizyona bağlı olarak şu görevler yüklenilmiştir: Halkın yaşam kalitesini yükselterek toplumsal refahı artırmak için, yaşam boyu öğrenme perspektifi içerisinde, toplumun

her yaş ve eğitim düzeyindeki kişilere enerjilerini ve yaratıcılıklarını ortaya çıkaracak, öğrenme, iş ve yaşam becerilerini geliştirecek, her zaman ve her yerde uygulanabilecek yaygın eğitim programları geliştirmek, iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu çırak, kalfa ve ustaların geliştirilmesini sağlamak, gerekli yasal düzenlemeler yapmak ve denetlemektir (http://cygm. meb.gov.tr/ ciraklikegitimi/ index. html.).

Yaygın eğitimin bu amaçlarını gerçekleştirmek için kimi ilkelerin belirlendiği görülmektedir. Yaygın eğitimin ilkeleri herkese açıklık, gereksinime dönüklük, süreklilik, bilimsellik, planlılık, sunu-istek, yenilenme ve gelişmeye açıklık, gönüllülük, mali destek, her yerde eğitim, bütünlük ve eş güdüm biçiminde belirlenmiştir (Celep, 2006, s.232-233). Bu ilkelerin güncel gelişmeleri karşılamak bakımından tarihsel gelişime koşut, salt devlet odaklılıktan kamu, özel ve sivil toplum iş birliğine yönelme, idealistliğin yanında bilimsellik, kamusal görev yanında gönüllü desteği gibi önemli farklılaşmalar gösterdiği söylenebilir.

Merkez Örgütü

Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün örgütlenme yapısı, Milli Eğitim Bakanlığının diğer örgütlenmeleri gibi merkez ve yerel örgütleri biçiminde iki grupta incelenebilir. Merkez örgütü, Genel Müdürlük (Genel Müdür ve iki Genel Müdür Yardımcısı) ve Genel Müdürlüğe doğrudan bağlı Yaygın Eğitim Enstitüsünden oluşmaktadır. Genel Müdürlükte ayrıca Çıraklık, Bütçe, Yatırım, Halk Eğitimi ve Personel olmak üzere dört daire başkanlığı ve 21 şube müdürlüğü bulunmaktadır (http://cygm.meb. gov.tr/ birimler/ personel.htm.).

Yaygın Eğitim Enstitüsü, yaygın eğitimle ilgili bilgi birikimi sağlamayı, araştırma, program geliştirme ve teknoloji kullanımı konularında bilimsel çalışma yapmayı amaçlayan bir araştırma geliştirme kurumu olarak örgütlenmiştir. Bu temel amaca koşut olarak görevleri şu şekilde özetlenebilir: Yaygın eğitimle ilgili planlama, programlama, örgütleme ve araştırma çalışmaları yapmak, yaygın ve örgün eğitim arasında eş güdüm ve bütünlük içinde yürütülmesi için yeni yaklaşımlar geliştirmek, personeli eğitmek, yaygın eğitimle ilgili yayın yapmak, kitaplık ve dokümantasyon merkezi oluşturmak (Celep, 2006, s.233-234).

Yerel Örgütü

Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün taşra örgütü, Halk Eğitimi Başkanlığı, Halk Eğitim Merkezleri ve Eğitim Odalarından oluşmaktadır. Mili Eğitim Müdürlüğü, il düzeyinde örgün eğitimde olduğu gibi yaygın eğitim kurumlarının da yönetim ve denetim üst organıdır. İl Millî Eğitim Müdürlükleri bünyesinde Milli Eğitim Müdür Yardımcılarından biri Halk Eğitimi işlerinden sorumludur (http://cygm.meb. gov.tr/ birimler/ personel.htm.).

Halk eğitim merkezleri, il ve ilçe merkezlerinde açılan yaygın eğitim kurumlarıdır. Halk eğitim merkezlerinin görevleri şu biçimde sıralanabilir: Okuma, yazma ve eksik eğitimleri tamamlamak için yabancı dil vb. kurslar düzenlemek. Kültürel derlemeleri, sosyal kültürel eğitim etkinlikleri, güzel sanatlar ve yurttaşlık eğitimleri düzenlemek, mesleğe hazırlama ve meslek edindirmek için eğitim programları uygulamak; turizm, sivil savunma, halk sağlığı, çevrenin korunması gibi konularda toplumsal kalkınma programları ortaya koymak, sabit ve gezici kitaplıklar kurmak ve periyodik yayınlar yapmak; ulusal bayramlara, yerel önemli gün ile haftalara ve çevreye özgü kültürel değerleri tanıtma, koruma ve yaşatmaya yönelik etkinlikler düzenlemek, benzer konularda çalışan resmî ve özel okul ve sivil toplum kuruluşları arasında eş güdüm sağlamak (http://cygm.meb.gov.tr/halkegtim/index.html.).

Eğitim odaları; köy, kasaba ya da halk eğitim merkezi bulunmayan yerleşim yerlerinde açılan yaygın eğitim kurumlarıdır. Bölge gereksinimlerine göre halkın isteğine bağlı olarak valilik izniyle açılır. Eğitim odaları, bir bakıma halk eğitim merkezlerinin görevlerini daha dar çerçevede yerine getiren kurumlar olarak değerlendirilebilir (Celep, 2006, s.235).

Günümüzde halk eğitim çalışmalarını örgütlemeyle ilişkilendirilerek kaç grupta toplanabilir? Neden? Tartışınız.

SIRA SİZDE 7

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, toplumsal kalkınma ve çağdaşlaşma amacının gerçekleştirilmesinde eğitim temel araç olarak görüldüğünden, örgün ve yaygın eğitim bir "halk eğitimi" olarak birlikte ele alınmış ve birlikte geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmeler, 1923 yılından 1950 yılına kadar yaygın eğitimin kurumsal ve örgütsel yapısının oluşturulması; 1950'li ve 1960'lı yıllarda ülke düzeyinde yaygınlaştırılması; 1970'li ve 1980'li yıllarda MEB dışındaki kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, işverenlerin, meslek kuruluşlarının, üniversitelerin yaygın eğitime destek vermesi ve bu yıllardan itibaren özel öğretim kurumlarının yaygın eğitimde daha fazla yer alması; günümüzde de kitle iletişim araçları, bilişim ve iletişim teknolojileriyle daha geniş kitlelere daha fazla ve daha çeşitli eğitim verilmesi süreçlerini kapsamaktadır. Bu gelişim sürecinde, halk eğitiminden yetişkin eğitimine, yaygın eğitimden yaşam boyu eğitime doğru bir anlayış ve uygulama değişimi yaşanmıştır.

Özet

Yaygın eğitimle ilgili önemli kavramları tanımlamak

Yaygın eğitim, halk eğitimi veya okul dışı eğitim yerine kullanılan bir kavramıdır. Buna göre, yaygın eğitim; örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, yahut herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademeden çıkmış vatandaşlara, örgün eğitim yanında veya dışında verilen eğitimdir. Yaygın eğitim yoluyla bireylere bir alanda eğitim görme, eksik eğitimlerini tamamlama, sürekli eğitim, işe ve mesleğe hazırlanma, yaşam koşullarına daha kolay uyum sağlama becerilerini edinme olanağı sağlanır. Yaygın eğitim karşılığında halk eğitimi, yetişkin eğitimi, yaşam boyu eğitim, dönüşlü eğitim, kitle eğitimi, yığın eğitimi ve toplum eğitimi gibi kimi kavramlar kullanılmaktadır.

Halk eğitimi, yetişkin yurttaşlara çeşitli alanlarda bilgi kazandırmak ve anlayışlarını geliştirmek, yaşam düzeylerini yükseltmek, ulusal ve insancı değerlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında ya da yanında yapılan eğitim ve öğretim çalışmalarıdır.

Yetişkin eğitimi, yetişkin olarak düşünülen kişilerin yeteneklerini geliştirmelerine, bilgilerini artırmalarına, teknik ve mesleki yeterliklerini iyileştirmelerine, tutum ve davranışlarını, hem kişisel gelişme bakımından hem de dengeli ve bağımsız bir toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeye katılma bakımından değiştirmelerine imkân sağlayan düzenli eğitim süreçlerinin tümünü ifade edecek biçimde kullanılmıştır.

Yaşam boyu eğitim, yetişkin eğitimi ya da örgün eğitim gibi belirli bir kesime yönelik eğitimden çok, yetişkinlikte de herkesin gereksinmesine göre öğrenmeyi sürdürmesini, bunun oluşması için gerekli ve yeterli koşulların yaratılmasını vurgulayan bir görüş ve düşüncedir.

Yaygın eğitimin amacını ve kapsamını betimlemek

Yaygın eğitimin amacı, okul çağı dışındaki bireyler için eksik eğitimlerini tamamlama, toplumsal yaşamdaki gelişmelere uymalarını sağlama, birey ve yurttaş olarak olumlu davranışlar, tutumlar ve değerler kazandırma, meslek edindirme, boş zamanlarını verimli değerlendirme, yeteneklerini geliştirme olanakları sağlayan eğitim etkinlikleri düzenlemektir. Bu amaç doğrultusunda, yaygın eğitimin kapsamının, okuma yazma öğretimi, temel eğitim, tamamlama eğitimi, üst öğrenime hazırlama, mesleki eğitim, boş zamanları değerlendirme, beceri kazandırma, kültürel etkinlikler, sağlıklı yaşam, sanat-el işleri, kaynaştırma, uyum programları oluşturur.

Türkiye'de yaygın eğitim hizmeti veren kurumları sıralamak

Türkiye'de resmî yaygın eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığında 1960 yılında Halk Eğimi Genel Müdürlüğü adıyla kurulan, sonra adı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü olan birim tarafından yürütülmektedir. Ayrıca çeşitli özel öğretim kurumları ve özel kuruluşlar ile sivil toplum örgütleri ve çeşitli meslek kuruluşları tarafından da yaygın eğitim hizmetleri verilmektedir.

Cumhuriyet öncesi dönemdeki yaygın eğitim çalışmalarını açıklamak

Cumhuriyet öncesinde halk eğitimi çalışmaları, genellikle gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde; Ethem Nejat, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Nusret Köymen gibi eğitimcilerin çabaları dikkat çekmektedir. Cumhuriyet öncesi halk eğitimi ile ilgili yasal düzenlemeler; Özel Okullar Yönetmeliği (1913), İlköğretim (1913) ve İl Genel Yönetimi (1914) yasalarıdır. Bu dönem çalışmalarının temel özellikleri, çalışmaların İstanbul odaklı olarak okuma yazma öğretimi ve bilgilendirme ağırlıklı olması ve eğiticiler yönünde gönüllülük esasına göre yapılmış olmasıdır.

Türkiye'de 1923 yılından günümüze kadar yaygın eğitim alanındaki önemli uygulamaları özetlemek

1923 yılından günümüze kadar yaygın eğitim alanındaki önemli uygulamalar, halk eğitimi şubesinin (1926), halk dersliklerinin (1927), millet mekteplerinin (1928), halk okuma odalarının (1930), halk evlerinin (1932), köy eğitmen kurslarının (1936), köy enstitülerinin (1942) ve halk eğitim merkezlerinin (1952) açılması; Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünün kurulması (1960), yaygın eğitime üniversitelerin destek vermesi (1965, 1969), Milli Eğitim Temel Yasası (1973) ve Çıraklık Eği-

tim Yasası'nın (1977) çıkarılması, çıraklık eğitim merkezlerinin (1977) açılması, okuma yazma öğretimi amaçlı Televizyon Okulu (1981), Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası (1986) ve yaygın eğitimin merkez ve yerel örgütünün düzenlenmesi şeklinde sıralanabilir.

AMAÇ 6

Türkiye'de 1923 yılından günümüze kadar yaygın eğitim çalışmalarının sonuçlarını tartışmak

1923 yılından günümüze kadar gerçekleştirilen yaygın eğitim çalışmaları birkaç örnekte toplanarak değerlendirilebilir:

Okuma yazma öğretimi: Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, halkın %90'nı okuryazar olmadığı için, öncelikle okuma yazma öğretimi amaçlı halk eğitim çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalarda, özellikle yeni Türk harflerinin kabul edilmesinden sonra açılan Millet Mektepleri uygulaması ile çok etkili bir halk eğitimi gerçekleştirilmiş, bu sayede okuryazar olanların oranı en az iki kat artırılmıştır. Aynı şekilde 1981 yılında başlatılan ve televizyonla desteklenen okuma yazma öğretimi de ilk uygulandığı yıllar oldukça başarılı olmuştur.

Meslek edindirme: Gezici ve akşam sanat kursları ile 1970'li yılların sonlarına kadar çok sayıda kadın ve erkeğe bir meslek edinme veya bir sanatı öğrenme ve böylece ekonomik yönden daha etkili olma olanağı verilmiştir.

Özel öğretim kurumları: 1970'li yıllardan sonra gerek örgün eğitim öğrencilerine öğrenme eksikliklerini tamamlama gerekse sınavlara hazırlama amaçlı özel öğretim kurumları (özel dershaneler) ve kişisel gelişim amaçlı (yabancı dil öğrenme, bilgisayar kullanma vb.) programlar uygulayan özel öğretim kurumlarının sayısı ve bu kurumların kapsadığı hedef kitle sayısı hızla artmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları: Özellikle son 20-25 yıldır kamu yararına çalışan çeşitli dernek, kurum ve kuruluşlar yaygın eğitim alanında kadınlara, kız öğrencilere, gelişmemiş bölgelerdeki insanlara dönük oldukça yoğun katılımlı eğitsel etkinlikler düzenlemişlerdir.

AMAÇ 7

Günümüzde yaygın eğitiminin örgütsel yapısını ve görevlerini değerlendirmek

Günümüzde halk eğitim çalışmaları Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün merkez ve taşra örgütleri vardır. Merkez örgütü Genel Müdürlük, iki genel müdür yardımcılığı ve Genel Müdürlüğe doğrudan bağlı Yaygın Eğitim Enstitüsünden oluşmaktadır. Genel Müdürlükte ayrıca Çıraklık, Bütçe, Yatırım, Halk Eğitimi ve Personel olmak üzere altı daire başkanlığı, yirmi bir şube müdürlüğü bulunmaktadır. Genel Müdürlüğün yerel örgütleri Halk Eğitimi Başkanlığı, Halk Eğitim Merkezleri ve Halk odalarından oluşmaktadır. Mili Eğitim Müdürlüğü, il düzeyinde örgün eğitimde olduğu gibi yaygın eğitim kurumlarının da yönetim ve denetim üst organıdır.

Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü; Türk Milli Eğitiminin temel amaç ve ilkeleri doğrultusunda yaygın eğitim ile mesleki eğitimi kurumsallaştıran, çağdaş insan anlayışı ile bütün yenilikleri topluma aktaran ve bu şekilde toplumsal mutluluğa ve kalkınmaya hedeflenen bir kurum olarak görevi, halkın yaşam kalitesini yükselterek toplumsal refahı artırmak için; yaşam boyu öğrenme perspektifi içerisinde, toplumun her yaş ve eğitim düzeyindeki kişilere enerjilerini ve yaratıcılıklarını ortaya çıkararak öğrenme, iş ve yaşam becerilerini geliştirmek, her zaman ve her yerde uygulanabilecek yaygın eğitim programları geliştirmek, iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu çırak, kalfa ve ustaların geliştirilmesini sağlamak için gerekli yasal düzenlemeleri yapmak ve bu çalışmaları denetlemektir.

Kendimizi Sınayalım

1. Öğretenin kasıtlı, öğrenenin kasıtsız olduğu eğitim türü aşağıdakilerden hangisidir?
a. Örgün
b. Yaygın
c. Algın
d. Gelişigüzel
e. Formal

2. Aşağıdakilerden hangisi, halk eğitiminin amaçlarına uygun bir eğitim etkinliği **değildir?**
a. Akşam Ticaret Lisesinde Okuma Yazma Kursları
b. Kuş Gribine Karşı Mücadele Eğitimi
c. "Aidsle Mücadele İçin Neler Yapılmalı?" Semineri
d. Köyde Atatürkçülük ve Cumhuriyet Konferansı
e. Endüstri Meslek Lisesi Demircilik Dersi

3. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet öncesi dönemde halk eğitimi çalışmalarından biridir?
a. İl Genel Yönetimi Yasasının çıkarılması
b. Milli Eğitim Bakanlığında Halk Terbiyesi Şubesi'nin açılması
c. Halk Dersliklerinin kurulması
d. Halk Odalarının açılması
e. Halk Eğitim Şurasının toplanması

4. Aşağıdakilerden hangisi Ethem Nejat'ın halk eğitimine ilişkin görüşlerinden biri **değildir?**
a. Halkın aydınlatılması gerekmektedir.
b. Halk cahil ve tutucudur.
c. Boş inançlara sahiplik yoğun olarak görülmektedir.
d. Öncelikle gençliğin eğitimi önemlidir.
e. Gezici halk okullarının açılması gerekmektedir.

5. Aşağıdakilerden hangisi 1923-1960 yılları arasında bir halk eğitimi çalışması olarak gerçekleştirilmiştir?
a. Akşam Sanat ve Akşam Ticaret okullarının açılması
b. İlköğretim düzeltiminin gerçekleştirilmesi (Terbiye-i İptidaiye Islahatı)
c. İl Genel Yönetimi Yasasının çıkarılması
d. Halk Eğitim Genel Müdürlüğünün kurulması
e. Nüfus Etüdleri Enstitüsünün açılması

6. Aşağıdakilerden hangisi Halkevlerinin görevleri arasında **yer almaz?**
a. Devrimlerin halka benimsetilmesi
b. Gençlerin bir meslek öğrenmelerinin sağlanması
c. Halkın kültürel yönden geliştirilmesi
d. Halkın dil, edebiyat, güzel sanatlar vb. alanlarda eğitilmesi
e. Halkın yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi

7. Aşağıdakilerden hangisi 1961-1980 arasındaki halk eğitimi çalışmalarına ilişkin özelliklerden biri **değildir?**
a. Mektupla öğretim merkezi kurulmuştur.
b. Halkevleri halkla dönük kültürel etkinliklere ağırlık vermiştir.
c. Milli Eğitim Temel Yasası ile yaygın eğitim güçlü yasal bir dayanak kazanmıştır.
d. Planlı kalkınma nedeniyle halk eğitimi çalışmaları da plana dayandırılmıştır.
e. Prof.Dr. Dickerman Türkiye'ye çağrılmıştır.

8. Aşağıdakilerden hangisi On Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nın halk eğitimi açısından **en belirgin** özelliğidir?
a. Yaygın eğitim kurumlarının gece de açık olmalarının kararlaştırması
b. Sadece Yaygın Eğitim gündemi ile toplanmış olması
c. Meslek standartları ve sertifikasyon sisteminin tanımlanması
d. Yaygın eğitim alanına öğretmen yetiştirmek için yeni programların açılmasının önerilmesi
e. Yaygın eğitim kurumlarının bir çatı altında toplanmasının kararlaştırılması

9. Aşağıdakilerden hangisi yaygın eğitimin örgütlenmesinin özelliklerinden biri **değildir?**
a. Yaygın eğitimden sorumlu genel müdürlük düzeyinde bir örgütlenme vardır.
b. İl ve ilçelerde de yaygın eğitim kurumları vardır.
c. Milli Eğitim Müdürlüklerinin yaygın eğitim alanında yönetim ve denetim yetkileri vardır.
d. İl ve ilçelerdeki halk eğitim merkezleri doğrudan valiye veya kaymakama bağlıdır.
e. Yerel birimler bulundukları bölge koşullarına göre farklı etkinlikler düzenleme serbestliğine sahiptirler.

10. Aşağıdakilerden hangileri Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün taşra birimlerindendir?
I. Halk Eğitim Başkanlığı
II. Halk Eğitim Merkezleri
III. Yaygın Eğitim Enstitüsü
IV. Halk Odaları
V. Çıraklık Daire Başkanlığı
a. I, II ve III
b. I, II ve IV
c. II, III ve IV
d. II, III ve V
e. II, IV ve V

Yaşamın İçinden

Makûs talihini yenen kadın

Ulusal Eğitime Destek Kampanyası kapsamında açılan kurslarda okuma yazma öğrendikten sonra lise öğrenimine devam eden 60 yaşındaki Fadime Conker'in yükseköğrenim hayali, ilimizde düzenlenen 4. Eğitim Kurultayı'na katılan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in eşi Semra Sezer ve katılımcılar tarafından ayakta alkışlandı. Başta Semra Sezer olmak üzere okuma yazma öğrenmesine yardımcı olan herkese teşekkür eden Fadime Conker, şöyle konuştu: ''Kadının dışarıya çıkmasının, kızların okumasının yasak olduğu, 'Sen sus, kız çocuğusun, bir işe yaramazsın!' denildiği bir ortamda büyüdüm. Çok istediğim halde öğrenim hayatım olmadı. Okula giden çocuklarıma ve torunlarıma özenirdim. Kampanya sayesinde geç de olsa bu duyguyu yaşadım. '60 yaşından sonra bu işleri başarabilir miyim?' diye düşündüm. Öğretmenlerin de desteğiyle okuma yazma kursuna katıldım. Okuma yazmayı 5 yıl önce bu kampanya sayesinde öğrendim. Ufkum açıldı. Daha sonra okumaya devam ettim. Okuma yazmayı bitirenler 6. sınıftan eğitime devam ettiği için şu an lise 2. sınıftayım. Aydınlığa doğru gittiğimi hissediyorum.'' Conker, çevresinde kendisi gibi okuma yazma öğrenmek isteyen çok arkadaşı olduğunu; ancak korku ve birtakım baskılar nedeniyle kursa katılamadıklarını bildirdi. Kampanyanın devam etmesini istediğini ifade eden Conker, "Okumak çok güzel bir şey, herkes okusun istiyorum. Her şeyin eğitimden geçtiğini düşünüyorum. Gururla söylüyorum lise 2'nci sınıftayım. Üniversiteye gitmek, bilgisayar öğrenmek, ehliyet alıp otomobil kullanmak istiyorum. Okumak hayattaki birçok engeli aşmamı sağladı.'' dedi.

Kaynak: Makûs Talihini Yenen Kadın. (2006, Kasım 4). **Eskişehir Sakarya Gazetesi** 25. 02. 2007 tarihinde http://www.sakaryagazetesi.com.tr/haber.asp?id=35044&kategori=1 adresinden alınmıştır.

Okuma Parçası

Halka Gidin

"Halka gidin,
Halkla beraber yaşayın,
Halkı sevin,
Halka güvenin,
Halktan öğrenin,
Halkın bildikleriyle başlayın işlerinize,
Ve onların deneyimleriyle sürdürün çalışmalarınızı

İşinizi bitirdiğiniz zaman,
Eğer insanlar,
Ortaya çıkan gelişme ve değişmeler için,
'Biz kendimiz yaptık' diyorlarsa,
Hiç şüphe yok ki,
Siz iyi bir halk eğitimcisiniz."

Eski bir Çin atasözünden uyarlama

Kaynak: Duman, A. (2000). **Yetişkinler Eğitimi.** Ankara: Ütopya Yayınevi, s.8

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise "Yaygın Eğitimin Tanımı, Amacı ve Kapsamı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise "Yaygın Eğitimin Tanımı, Amacı ve Kapsamı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise "Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Eğitim Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise "Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Eğitim Çalışmaları" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise "1923-1960 Yılları arasında Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise "1923-1960 Yılları arasında Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise "1961-1980 Yılları Arasında Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise "1981 Yılından Günümüze Kadar Yaygın Eğitim Alanındaki Gelişmeler" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise "Günümüzde Halkeğitiminin Örgütsel Yapısı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise "Günümüzde Halkeğitiminin Örgütsel Yapısı" başlıklı bölümü yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Halk eğitiminin işlevlerinin birini diğerinden daha önemli görmek doğru bir kavrayış olamaz. Bir bakıma işlevlerin öneminin toplumun ve hedef kitlelerin gereksinimlerine göre görecelilik gösterdiği söylenebilir. Çevrenizdeki halk eğitim merkezlerinde düzenlenen eğitim programlarını incelediğiniz takdirde, tüm halk eğitim merkezlerinde olduğu gibi, çevrenizin sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları ile yurttaşların eğitim gereksinmelerinin dikkate alındığını göreceksiniz.

Sıra Sizde 2

Cumhuriyet öncesi dönemde halk eğitimi kapsamına giren etkinlikler daha çok halka açık kurslar ve konferanslar ile özellikle çalışanlara dönük okuma yazmanın öğretilmesine ve yaygınlaştırılmasına yönelmiştir.

Sıra Sizde 3

Halkevleri, o dönemde Türk siyasi yaşamına egemen tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulmuş ve çalışmalarında Atatürk devrimlerinin, Cumhuriyet ilkelerinin ve devletin temel özelliklerinin halka tanıtılması ve benimsetilmesini amaçlamıştır. Çok partili döneme geçişle birlikte, yönetimin farklı siyasi, kültürel ve ekonomik söylemleri olan Demokrat Parti'ye geçmesi üzerine, iktidar partisi siyasi rakibinin lehine çalıştığı gerekçesiyle halkevlerini kapatmıştır.

Sıra Sizde 4

1923-1960 yılları arasındaki halk eğitim çalışmalarının iki baskın özelliği vardır: Birinci baskın özellik, temel eğitim sorunun çözülmesi için ilköğretimin amaçlarına yönelen okuma, yazma ve temel becerilerin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılmasıdır. İkinci baskın özellik de, yeni siyasal sistemin, yani cumhuriyet ideolojisinin aktarılmasına yönelik eğitsel etkinliklere yer verilmesidir.

Sıra Sizde 5

1961-1980 dönemindeki halk eğitimi çalışmalarında, mesleki ve teknik eğitim ağırlık kazanmıştır. Kadın ve erkeklere meslek edindirme, yeteneklerini geliştirme, yaşam düzeyini yükseltme, yasal temelleri oluşturma, kalkınma planları hedefine uygun düzenlemeler ön plana çıkan uygulamalardır.

Sıra Sizde 6

Üçüncü dönem halk eğitim çalışmalarını önceki dönemlerden ayırt eden en belirgin özellik olarak, çalışmalara özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin de katılmaya başlaması ve kitle iletişim araçlarından yoğun olarak yararlanılması gösterilebilir.

Sıra Sizde 7

Günümüzde halk eğitim çalışmaları örgütlemeyle ilişkilendirilerek çıraklık ve yaygın eğitim biçiminde iki ana grupta toplanabilir. Böylesi bir gruplandırma, çırak, kalfa ve usta yetiştirme ile okuma, yazma ve serbest zamanı değerlendirmeye yönelik eğitsel çalışmaların amaç, süreç ve değerlendirme açılarından farklılık göstermesine bağlanabilir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Akyüz, Yahya. (1993). **Türk Eğitim Tarihi.** İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.

Altunya, Niyazi. (2005). **Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış.** Ankara.

Bülbül, Sudi. (1991). **Halk Eğitimine Giriş.** (Ed. H. Seçim). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Celep, Cevat. (2003). **Halk Eğitimi.** Ankara: Anı Yayıncılık.

Celep, Cevat. (2006) "Türkiye'de Halk Eğitimi". **Türkiye'de Eğitim Bilimleri.** (Ed. M. Hesapçıoğlu, A. Durmuş). Ankara: Nobel Yayınevi.

ÇYGM-Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü. (2007a).06. 02. 2007 tarihinde http://cygm.meb.gov.tr/ciraklikegitimi/meslekiegitimkanunu.pdf adresinden alınmıştır.

ÇYGM-Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü. (2007b). 06. 02. 2007 tarihinde http://cygm.meb.gov.tr/ birimler/ personel.htm adresinden alınmıştır.

ÇYGM-Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü. (2007c). 06. 02. 2007 tarihinde http://cygm.meb.gov.tr/ halkegitim/index.html adresinden alınmıştır.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1972). **Yeni Strateji: 1973-1995 Uzun Dönemli Kalkınma ve Üç Beş Yıllık Kalkınma Planının Temel Hedef ve Stratejileri.** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı.** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.** Ankara: DPT Yayınları

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı.** Ankara: DPT Yayınları.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.** Ankara: DPT Yayınları.

Duman, Ahmet. (2000). **Yetişkinler Eğitimi.** Ankara: Ütopya Yayınevi.

Geray, Cevat. (1978). **Halk Eğitimi.** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Kılıç, Eşref. (1983). "Yaygın Eğitim", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim.** Ankara: MEB Yayınları.

Kurt, İhsan. (2000). **Yetişkin Eğitimi.** Ankara: Nobel Yayınevi.

MEB-Milli Eğitim Bakanlığı. (1998). **Milli Eğitim Şuraları (1939-1996).** Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB-Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). **Milli Eğitim Temel Kanunu.** Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Oğuzkan, A. Ferhan. (1993). **Eğitim Terimleri Sözlüğü.** Ankara.

Okçabol, Rıfat. (2006). **Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi).** Ankara: Ütopya Yayınevi.

Okçabol, Rıfat. (1999). "Cumhuriyet Döneminde Yetişkin Eğitimi", **75 Yılda Eğitim.** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Sakaoğlu, Necdet. (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi.** İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sözlük

A

Acemioğlanlar Mektebi: Osmanlı Devleti'nde devşirme yoluyla toplanan Hristiyan çocukların orduya asker (yeniçeri) olarak yetiştirildikleri okul.

Ahi Örgütü: Tarihi ve sosyo-ekonomik zorunlulukların ortaya çıkardığı mesleki, dini, ahlaki bir Türk esnaf birliği kuruluşu.

Aile Merkezli Okulöncesi Eğitim: Okulöncesi eğitimde aile eğitimine önem veren ve çocukların bakım ve eğitimi yanında annelerin de bilinçlendirilmesini kapsayan eğitim uygulaması.

Akademik Özerklik: Üniversitede akademik unvana sahip tüm insanların baskı ve yönlendirme olmaksızın özgürce eğitim ve araştırma yapabilmeleri.

Ana Mektepleri Nizamnamesi (1915): Anaokulu Yönetmeliği

Ana Muallim Mektebi: Okulöncesi eğitime öğretmen yetiştirmek amacıyla ilk kez 1927- 1928 öğretim yılında kurulan iki yıllık öğretmen okulu.

B

Bölge Sanat Okulu: Ülke düzeyinde çeşitli sayıda ili kapsayan toplam dokuz ayrı bölgenin her birinde açılan ve finansmanı ve yönetimi bölgeye dahil iller tarafından karşılanan mesleki eğitim amaçlı ortaöğretim kurumu.

Ç

Çok Programlı Lise: Genel ve mesleki teknik eğitim amaçlı ortaöğretim programlarının bir arada açıldığı ortaöğretim okulu.

D

Darülfünun: Üniversite.

Darülmuallimat: Kız Öğretmen Okulu.

Darülmuallimin: Erkek Öğretmen Okulu.

Doktora: Lisansa dayalı en az altı, yüksek lisansa dayalı en az dört yarıyıllık yüksek öğrenim.

E-F

Eğitim Akademisi: Gazi Eğitim Enstitüsü'nün yerine kurulan 4 yıllık yükseköğretim kurumu.

Eğitim Enstitüsü (2 yıllık): 1973- Milli Eğitim Temel Yasası gereğince 1974-1975 öğretim yılından itibaren ilkokul (sınıf) öğretmenlerinin yetiştirildiği Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki yıllık yükseköğretim kurumu.

Eğitim Enstitüsü (3 yıllık): Ortaokullara alan öğretmeni yetiştiren, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı, öğrenim süresi üç yıl olan yükseköğretim kurumu.

Eğitimin Bireysel İşlevi: Bireyin, sosyal, bedensel ve zihinsel gelişimine yardımcı olarak onların doğal ve toplumsal çevrelerinden en iyi biçimde yararlanmalarını sağlama.

Eğitimin Toplumsal İşlevi: Toplumun sürekliliğini ve gelişimini sağlayan, toplumla uyumlu bireyler yetiştirme.

Eğitmen Kursu: Üç sınıflı köy ilkokullarının öğretmen gereksinimini karşılamak için ilkokulu bitirmiş ve askerliğini erbaş olarak yapmış köy çocuklarına öğretmenlik bilgi ve becerilerini kazandırmak için uygulanan yedi-sekiz aylık eğitim.

Enderun Mektebi / Saray Okulu: Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmet tarafından sarayın içinde devlet yönetiminde ve padişah/saray hizmetinde gerek duyulan görevlilerin yetiştirilmesi amacıyla kurulmuş olan okul.

Enstitü: Üniversitelerde lisansüstü eğitimden sorumlu akademik birim.

Formal Eğitim: Önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde, planlı ve amaçlı olarak, öğretim yoluyla yapılan eğitim.

G

Genel Kültür Bilgisi: Öğretmenlik eğitiminde, öğretmenin eğitme ve öğretme bilgi ve becerisi ile hedeflenen öğretmenlik alanına özgü bilgi ve becerilere ek olarak verilen ve öğretmen adayının kişisel gelişimine ve toplumsal uyumuna katkısı olan disiplinlerarası bilgi ve becerileri.

Gezici Anaokulu: Uzaklık, parasal, ailesel vb. nedenlerle anaokuluna gidemeyen çocuklara dönük okulöncesi eğitim uygulaması.

H

Heyet-i İlmiye: Bilim kurulu.

I-İ

IRLS: Uluslararası Okuma Becerilerinde Gelişim Projesi.

İdadi / İdadiye: Osmanlı Devleti'nde lise düzeyindeki okul.

İlköğretim: Türkiye'de Milli Eğitim Temel Yasası'na göre 6-14 yaşları arasındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsayan eğitim basamağı.

İnas Sultanisi: Kız Lisesi

İnformal Eğitim: Belli bir plan dahilinde hazırlanmamış, belli bir amacı olmayan, yaşam içinden kendiliğinden öğrenilen bilgileri kapsayan eğitim.

K

Kalkınma Planı: 1961 Anayasası gereğince, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan devletin ekonomik kalkınma genel hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkili olan tüm toplumsal sistemlerde ve alt sistemlerinde var olan durumu ve erişilmesi öngörülen durumu, buna dönük yapılması gerekenleri beşer yıllık zaman dilimi biçimde açıklayan resmi doküman.

Kurum Merkezli Okulöncesi Eğitim: Kamu kurum ve kuruluşları ile özel kişiler ve kurumlar tarafından anasınıfı, anaokulu, merkez, yuva, bakımevi gibi adlarla açılan kurumlarda, 0-7 yaş grubu çocuklara verilen bakım ve eğitim amaçlı okulöncesi eğitim.

L

Lisans: Ortaöretime dayalı sekiz yarıyıllık / dört yıllık yükseköğrenim.

Lisansüstü: Lisans öğreniminden sonraki yüksek lisans ve doktora öğrenimini kapsayan yükseköğrenim.

Lonca: Belirli bir şehirde oturan sanatkâr ve sanayicilerin mensup oldukları meslek örgütü.

M

Maadin Mektebi: Maden Okulu

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869): Genel Eğitim Yasası

Mali Özerklik: Bir kamu tüzel kişisinin kendi kaynaklarından serbestçe yararlanarak kendi harcamalarını yönetmesi durumu.

Meclis-i Maarif-i Muvakkati (1846): Geçici Eğitim Meclisi

Medrese: Osmanlı Devleti'nde sadece erkek öğrencilerin alındığı ilk, orta ve yükseköğretim basamakları olan din, devlet ve bilim adamlarının yetiştirildiği öğretim kurumu.

Müfredat Laboratuar Okulları (MLO): Geliştirilen öğretim programlarının, yeni eğitim öğretim ve yönetim yaklaşımlarının sistem geneline yaygınlaştırılmasından önce denendiği ve teknolojik gelişmelerin eğitime yansıtıldığı okullar.

O-Ö

Okulöncesi Eğitim Modeli: Eğitim programı, hedef kitlesi ve ortamı yönünden kendine özgü özelliği olan okulöncesi eğitim uygulaması.

Okulöncesi Eğitim: Türkiye'de çocuğun doğumundan ilköğretime başladığı zamana kadar olan (0-72 ay) ve onun tüm yaşantılarını kapsayan eğitim süreci.

Orta Muallim Mektebi: Alan öğretmeni yetiştiren öğretmen okulu.

Ortaöğretim: Türkiye'de ilköğretime dayalı en az üç/dört yıllık öğrenim veren genel liseler ile mesleki ve teknik liselerin tamamını kapsayan eğitim basamağı.

Öğretmenlik Meslek Bilgisi: Öğretmenlik eğitiminde, öğretmen adayına okul içinde ve dışında öğretme-öğrenme etkinliklerini planlama, uygulama, değerlendirme ve geliştirme bilgi ve becerilerini kazandıran kuramsal ve uygulamalı dersler ve çalışmalar.

Önlisans: Ortaöğretime dayalı dört yarıyıllık / iki yıllık yükseköğrenim.

Özel Alan Bilgisi: Öğretmenlik eğitiminin hedeflenen öğretmenlik alnına özgü bilgi ve becerileri kapsayan içerik boyutu.

Özel Üniversite: Kamu yararına çalışan ve kar amacı gütmeyen vakıflarca devlet izniyle kurulan ve öğrencilerin öğrenim ücreti ödedikleri üniversite.

P-R

PISA: Uluslararası Öğrenci Başarısını Belirleme Araştırması.

Reform: Bir sistemi daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik.

Resmi Üniversite: Devlet tarafından kurulan ve tüm giderleri devlet bütçesinden karşılanan, öğrencilerin belli bir miktar öğrenim ücreti ödedikleri üniversite.

Rüşdiye: Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminde kurulan genel ortaöğretimin en alt düzeyindeki, ortaokul dengi okul.

S

Sanayi Mektebi: Sanat Okulu.

Sıbyan Mektebi / Mahalle Mektebi: Osmanlı Devleti'nde 6-12 yaşlarındaki kız ve erkek öğrencilerin birlikte öğrenim gördükleri, daha çok Kur'an okumasının, dini bilgilerin, okuma-yazma ve basit hesap bilgilerinin öğretildiği temel eğitim okulu, ilkokul.

Sultani / Sultaniye: Osmanlı Devleti'nde, kimilerinde ortaokul kısmı da bulunan bugünkü lise dengi öğretim kurumu.

T

Tanzimat Dönemi (1839-1876): Osmanlı Devleti'nde 1839 yılında Padişah Abdülmecit'in resmi duyurusu ile başlayan, ülkede siyasal ve sosyal bazı düzenlemelerin ve yönetimi iyileştirme çalışmalarının yapıldığı dönem.

Tanzimat: Düzenlemeler; yeni düzen; idari işlemlerin düzeltilmesi için alınan önlemlerin ve yapılan uygulamaların tamamı.

Temel Eğitim: Toplumu oluşturan bireylerin çevrelerini tanıyabilmeleri, geniş bir dünya görüşüne sahip olabilmeleri, içinde yaşadıkları topluma uyum sağlayabilmeleri, yurttaşlık haklarını kullanabilmeleri için gerekli asgari düzeyde bilgi ve becerileri edinmeleri için gerekli olan eğitim süreci.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924): Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, ulusal ve laik bir eğitim sisteminin oluşturulması için çıkarılan ve örgün ve yaygın eğitim kurumlarının yönetim, denetim, gözetim, eğitim-öğretim ve yasal düzenlemeler boyutunda yetki ve sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığı'na veren yasa, Öğretim Birliği Yasası.

TIMSS: Uluslararası Matematik ve Fen Araştırması.

Toplum Merkezli Okulöncesi Eğitim: Çocuğun eğitimini etkileyebilecek insan çevresinin bilinçlendirilmesi etkinliklerini de kapsayan eğitim.

Tüzel Kişilik: Türk Medeni Yasası'nda, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca, başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları.

U-Ü

Uzaktan Okulöncesi Eğitim: Okulöncesi çağdaki çocuklarına ve ailelerine kitle iletişim araçları ile basılı gereçler aracılığıyla ulaşılan okulöncesi eğitim uygulamaları.

Üç Yıllık Eğitim Enstitüsü: 1923-1982 yılları arasında genel eğitim dersleri için alan öğretmeni yetiştiren kurumlar.

Y

Yaygın Eğitim: Örgün eğitimi tamamlayan planlı, programlı bir eğitim türü.

Yönetim Özerkliği (İdari Özerklik): Bir kurumun kendi başına yürütülebilir kararlar alma ve bunları uygulama yetkisi.

Yüksek İslam Enstitüsü: 1959 yılında imam-hatip okullarında meslek derslerini ve ortaöğretim okullarında din bilgisi derslerini verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla kurulan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı dört yıllık yükseköğretim kurumu.

Yüksek Lisans / Master: Lisans öğrenimine dayalı en az iki yarıyıllık yükseköğrenim.

Yüksek Öğretmen Okulları: Cumhuriyetin ilk yıllarından 1982 yılına kadar ortaöğretim basamağında yer alan genel eğitim amaçlı liselerde ve dengi okullarda alan derslerini verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi görevini üstlenen eğitim kurumları.

Yükseköğretim: Ortaöğretime dayalı en az iki yıllık yükseköğrenim veren, en üst seviyeli insangücünün ve bilimsel araştırma alanlarının istediği bireyleri yetiştiren eğitim kurumlarının tümü.

Z

Zorunlu Eğitim: Bir yurttaşın yasayla belirlenen yaş sınırı içinde belirtilen eğitim kurumlarında görmesi gereken eğitimin süresi.

Dizin

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Yasası 24, 26, 28-30, 43, 47, 58, 87, 88, 97, 98, 107, 119, 133, 141, 148, 161, 171, 215, 256
1750 Sayılı Üniversiteler Yasası 214-216, 227, 235
1924 Anayasası 69, 78, 252
1924 Yılında İlk Mekteplerin Müfredat Programı 69
1926 İlkokul Programı 70
1933 Üniversite Reformu 208, 209, 217
1933 Üniversite Yasası 210
1936 İlkokul Programı 71, 72
1946 Üniversiteler Yasası 212
1948 İlkokul Programı 72-74
1959 Türkiye Milli Eğitim Komisyonu Raporu 73, 78
1961 Anayasası 26, 33, 35, 74, 171, 213, 214, 227, 252, 255-257
1962 İlkokul Program Taslağı 75, 76
1962 Yılında Anaokulları Yönetmeliği 29
1968 İlkokul Programı 75, 79
1973 Yükseköğretim Reformu 214
1982 Anayasası 223-226, 230, 240, 252, 257
2004 İlköğretim Programları 94
2095 Sayılı Yasa 215
222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu 26, 29, 35, 46, 66, 74-76, 79
2252 Sayılı Yasa 207, 209
2547 Sayılı Yükseköğretim Yasası 47, 48, 58, 120, 181, 189, 194, 216, 224, 225, 227-233, 235, 237, 240
2842 Sayılı Yasa 66
3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu 114, 115
3837 Sayılı Yasa 122
41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname 48, 120, 181, 191, 194
4306 Sayılı Yasa 48, 66, 92, 93, 97-99, 142, 169, 171
4619 Sayılı Yasa 209
4936 Sayılı Üniversiteler Yasası 210-212, 217
4936 Sayılı Yasa 212, 213
6234 Sayılı Yasa 117
789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun 70, 111, 136, 252

A

Acemioğlanlar Mektebi 4
Açıköğretim Fakültesi 49
Aile Katılımı Programları 28
Akademi 212, 213, 215-217, 225, 227, 236
Akademik Özerklik 229
Akyüz 3, 6, 10, 11, 13, 70, 110, 116-118, 136, 139, 143, 161, 169, 182, 183, 185, 188, 208, 210, 236
Alan Öğretmeni 179-181, 183-186, 196, 197
Alan Öğretmenliği 88, 108, 123, 181, 186, 187, 197
Albert Malche 207
Alfred Kühne 157, 171
Ali Haydar (Taner) 110
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 29, 91, 98, 144, 164, 258
Ana Baba Okulları 28
Ana Mektepleri Nizamnamesi 11, 25
Ana Muallim Mektebi 46, 58
Anadolu Lisesi 139, 142, 143, 148
Anadolu Öğretmen Lisesi 106
Anaokulları Yönetmeliği 25, 29
Anaokulu 13, 25, 27, 32, 34, 35, 42, 46, 47, 55, 56
Anasınıfı 22, 27, 32, 34, 35, 91, 98
Anayasa 10, 26, 30, 33, 35, 65, 66, 69, 74, 78, 171, 212-215, 223-227, 230, 240, 252, 255-257
Ankara Üniversitesi 42, 48, 162, 210, 213, 255
Ankara Yüksek Öğretmen Okulu 180, 186
Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) 30
Araştırma Görevlisi 233, 236, 238
Asakiri Mansure-i Muhammediye 5
Askeri Bando Okulu 5
Askeri İdadiye Mektepleri 8
Askeri Rüşdiye 7
Askeri Tıp Okulu 5
Azınlık Okulları 6, 9, 10, 14
Azınlık ve Yabancı Okulları 2, 9, 10, 14, 15

B

Bağımsız Öğrenme 67
Başöğretmen 106, 112, 113, 115, 117, 194, 209
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 29, 91, 98, 144
Beş Yıllık Kalkınma Planı 22, 28, 29, 33, 76, 79, 89, 91, 96, 98, 99, 138, 139, 144, 160, 163, 164, 165, 171, 256-258
Beşinci Milli Eğitim Şurası 73, 74, 78, 143, 144
Bilgisayar Destekli Eğitim 91
Bilimsel Özerklik 12, 206, 226
Bireysel Gelişme 67
Bireysel ve Toplu Etkinlik 93
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 76, 79, 138, 160, 256
Birinci Milli Eğitim Şurası 71, 137, 253
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 66
Bölge Sanat Okulları 158
Bölge Üniversiteleri 211
Buca Eğitim Enstitüsü 183
Bütüncül Program 34

C-Ç

Cemil Birsel 209
Çapa Eğitim Enstitüsü 183
Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası 162, 163, 258, 263
Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü 30, 259, 260, 262, 263
Çok Programlı Lise 134, 141, 164, 166-170

D

Darü'l-Hüffaz 4
Darü'l-Kurrâ 4
Darülfünun 8, 12, 110, 184, 206, 207, 208, 217, 251
Darülfünun Kanunu 207
Darülfünun Reformu 207
Darülfünun-u Osmani 206
Darülfünun-u Sultani 206
Darülfünun-u Şahane 206
Darülmuallimat 9, 10, 13, 117
Darülmuallimin 9, 13, 184
Darülmuallimin-i Âliye 13, 184
Darülmuallimin-i İptidai 13
Darülmuallimin-i Rüşdi 9
Darülmuallimin-i Sıbyan 9
Darüşşafaka 8
Devinişsel Davranış 248
Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 212, 215
Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri 212, 215
Devlet Planlama Teşkilatı 138, 256
Devşirme 4
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 209
Din Ortaöğretim Okulları 169
Din Öğretimi Okulları 165, 170
Doktora 210, 215, 240
Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 96, 99
Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası 161
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları 87, 89, 98
Duyuşsal Davranış 248

E

Eğitim 1-14, 21-34, 40-49, 53-58, 64, 65, 85-98, 105-125, 132, 133-148, 154, 156-161, 164, 165, 166-187, 188-197, 204-217, 224-234, 239, 240, 245-263
Eğitim Akademisi 183
Eğitim Bilimleri Enstitüsü 229
Eğitim Enstitüsü 48, 106, 119, 179, 180, 182, 183, 185, 207, 256, 260, 263
Eğitim Fakültesi 48, 86, 162
Eğitim Hakkı 65, 66
Eğitim Yüksekokulları Öğretim Programı 121
Eğitim Yüksekokulu 106, 119, 121, 125
Eğitimde Yenileşme 3, 15
Eğitmen 71, 262
Eğitmen Kursu 106, 112, 114, 124
Ekonomik Gelişme 67
Eleme Sınavı 118
Eleştirel Düşünme 67
Enderun Mektebi 5
Enderun Okulu 5
Endüstri Meslek Lisesi 162
Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu 181, 193, 194, 196
Erkek Ertik (Meslek) Öğretmen Okulu 189
Erkek Meslek Öğretmen Okulu 189, 190
Erkek Muallim Mektebi 117
Erkek Orta Sanat Okulu 158, 165, 166, 168
Erkek Öğretmen Okulu 9
Erkek Sanat Enstitüsü 158, 165, 166
Erkek Teknik Öğretim Okulları 134
Ethem Nejat 251, 262
Ev Ekonomisi 48, 193
Evliya Çelebi 5

F

Farabi 5
Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitüleri 187
Fen Bilimleri, Sağlık Bilimleri ve Sosyal Bilimler Gibi Temel Bilim Dallarına Göre Kurulmuş Enstitüler 229
Fen Lisesi 140
Fen ve Teknoloji Öğretim Programı 95
Formal Eğitim 247

G

Galatasaray Darülfünunu 12
Gazâli 5
Gazi Eğitim Enstitüsü 179, 180, 182, 183, 185, 207
Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü 182, 183
Geçici Eğitim Meclisi 7
Gelişimsel Bir Program 34
Genel Eğitim Tüzüğü 7, 10, 15
Genel Kültür Alanı 44
Genel Ortaöğretim 7, 131-135, 137, 138, 140, 141, 146, 147, 148, 170, 181, 196
Gezici Başöğretmen 112, 113, 115, 209
Giriş Sınavı 117, 118, 121, 125, 132, 182, 185, 186, 188, 189, 192, 193, 196
Gülhane Hatt-ı Hümayûnu 6

H

Halk Dershaneleri 251
Halk Derslikleri 253, 262
Halk Eğitim Merkezleri 254, 259-263
Halk Eğitimi 159, 245, 246, 248, 249, 251-263
Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü 253, 255, 259, 262
Halk Okuma Odaları 253, 262
Halk Terbiyesi Şubesi 253
Halkevleri 253, 255
Hamdullah Suphi 207
Harp Okulu 5, 8
Hasan Ali Yücel 114, 209, 254
Hasanoğlan Köy Enstitüsü 116, 209
Hayat Bilgisi Dersi 70, 75, 93, 95
Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı 93, 95
Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi 66
Heyet-i İlmiye 64, 69-72, 78, 79, 117, 132, 135, 136, 184
Hizmetiçi Eğitim 41, 42, 45, 46, 53, 58
Hizmetöncesi Eğitim 42, 45, 46, 53
Hukuk Mektebi 207

I-İ

Islahat Dönemi 206
İbni Sina 5
İdadiye 8, 9
İhtisas Komisyonu 249
İki Yıllık Eğitim Enstitüleri 119, 120
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 28, 76, 79, 139, 160, 256
İkinci Milli Eğitim Şurası 72, 137, 143
İktisadi ve İdari İlimler Akademisi 212
İl Özel İdareleri 70
İlahiyat Fakültesi 192, 193
İlkokul 9, 64, 70-76, 78, 79, 108, 113, 114, 117-119, 180
İlköğretim 2, 3, 7, 11, 20, 25, 26, 28-30, 35, 46, 53, 58, 64-69, 72-76, 78, 85, 86, 89, 92, 96, 98, 108, 114, 123, 125, 134, 136, 138, 141, 142, 146, 167, 187, 251, 254, 262
İlköğretim Bölümü 86, 123, 125
İlköğretim Geçici Yasası 25, 251
İlköğretim İşlevleri 67
İlköğretim Programı 68, 69, 86
İlköğretim ve Eğitim Kanunu 29, 35, 74-76, 79, 92
İlköğretimdeki Gelişmeler 64, 65, 68, 72, 77, 79, 86, 87
İlköğretmen Okulu 13, 46, 74, 106, 118
İlmiye Sınıfı 4
İmam Hatip Lisesi 143, 145, 169, 170
İmam Hatip Okulları 138, 139, 169, 192, 193, 197
İnas Darülfünunu 12
İnformal Eğitim 247
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 65, 66
İptidai Okul 11
İsmail Hakkı Baltacıoğlu 71, 156, 157, 171, 182, 251, 262
İstanbul Darülfünunu 206, 207
İstanbul İnas Sultanîsi 11
İstanbul Üniversitesi 31, 48, 207-209, 213, 217
İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu 184-186
İş ve Teknik Eğitim 193
İzmir Yüksek Öğretmen Okulları 186

J

John Dewey 70, 78, 110, 156, 157, 171

K

Kalkınma Planı 28, 29, 33, 64, 76, 79, 86, 89, 91, 96, 98, 99, 132, 138, 139, 144, 160, 163-165, 171, 256-258
Karma Eğitim 70, 117, 136
Kâtip Çelebi 5
Kız Enstitüsü 46, 168, 181, 188
Kız Ertik (Meslek) Öğretmen Okulu 188
Kız Meslek Öğretmen Okulu 188-190
Kız Muallim Mektebi 117
Kız Rüşdiyesi 7
Kız Sanayi Mektebi 8
Kız Teknik Öğretmen Okulu 46, 58, 188, 191
Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu 47, 48, 188, 189, 191, 192, 194
Kitle Eğitimi 248, 262
Köy Eğitmeni 112, 113
Köy Eğitmenleri Yasası 112
Köy Enstitüsü 106, 115, 116, 118, 194, 209
Köy Gezici Erkek Sanat Kursları 254
Köy Gezici Kadın Sanat Kursları 254
Köy İlkokulları Programı 71, 72
Köy Mektepleri Müfredat Programı 71, 78
Köy Muallim Mektepleri 106, 108, 110, 111, 113, 124
Köy Öğretmen Okulları 108, 110, 112-115, 124
Kredili Sistem 145, 148, 189
Kültürleme 67

L

Lisans 42, 43, 47-49, 56, 58, 183, 186-188, 215, 220, 229, 230, 233, 235, 236, 240
Lisans Eğitimi 42

M

Maâdin Mektebi 8
Maarif Koleji 139
Maarif Kongresi 13, 14, 110, 135

Maarif Müfettişleri Kongresi 46
Maarif Nazırı 9, 12
Maarif Teşkilatı Kanunu 70, 78, 148
Maarif-i Umumiye Nezareti 6
Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 6-8, 10, 11, 15, 206
Mali Özerklik 206, 229, 239
Matematik Dersi Öğretim Programı 93, 95
Meclis-i Maarif-i Muvakkati 7
Medrese 4-9, 15, 136, 169, 205, 206, 217
Mekâtib-i Hususiye 14
Mekâtib-i Umûmiye Nezareti 7
Mekteb-i Hümayûn-i Ulûm-i Harbiye 5
Mekteb-i Mülkiye 8, 18
Mekteb-i Sultanî 8
Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye 8
Mektupla Öğretim Merkezi 255
Merkezî Sınav Sistemi 191
Mesleki Eğitim Fakültesi 188, 189, 192-194
Mesleki Eğitim Merkezleri 192, 256
Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi 163, 172
Mesleki ve Teknik Eğitim 6, 8, 15, 95, 98, 144, 145, 153-159, 161-165, 169, 170, 181, 187, 188, 194, 195, 197, 206, 259
Mesleki ve Teknik Eğitim Projesi 163, 172
Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi 163, 172
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim 134, 147, 153-155, 157, 159, 160-166, 168-172, 194, 196
Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü 157
Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı 157-169, 171
Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi 194
Meşrutiyet Dönemi 10, 11, 12
Mızıka-i Hümayûn 5
Millet Mektepleri 71, 253, 255, 262, 263
Milli Birlik Komitesi 213, 225, 257
Milli Coğrafya 93
Milli Eğitim Bakanlığı 7, 22, 25, 27, 28, 30-32, 34, 35, 45-49, 54, 58, 69, 70, 71, 88, 94, 110, 111, 113, 114, 117, 119-121, 125, 136, 137, 142, 156-160, 163, 164, 168, 169, 183-186, 188, 189, 192, 193, 207-209, 213, 216, 224, 231, 233, 252, 254, 255, 256, 259, 260, 262
Milli Eğitim Şurası 137
Milli Eğitim Temel Yasası 24, 26-28, 43, 47, 58, 66, 86-88, 97-99, 107, 109, 118-120, 125, 133-135, 140-142, 145, 148, 161, 166, 168, 169, 171, 186, 190, 215, 227, 248, 249, 256, 262
Milli Eğitimi Geliştirme Projesi 45, 91, 123, 146
Milli Tarih 93, 137
Mustafa Necati 110, 182, 253
Mutlakiyet Dönemi 10
Müfredat Laboratuar Okulları (MLO) 146
Mühendishane-i Bahri Hümayûn 5
Mühendishane-i Berr-i Hümayun 5

N

Necatibey Eğitim Enstitüsü 183
Numûne Rüşdiyeleri 11
Nusret Köymen 251, 262

O-Ö

Okul Sanayi Ortaklaşa Eğitim Projesi (Osanor) 162, 172
Okullaşma Oranı 23, 25, 28, 29, 33, 34, 43, 56, 64, 76, 89, 91, 98, 140, 144, 145, 147
Okulöncesi Çağı 23, 25
Okulöncesi Eğitim 21-35, 41-43, 46-49, 53-58, 66, 87, 107, 122, 123
Okulöncesi Eğitim Merkezleri 28
Okulöncesi Eğitim Modelleri 22, 23, 31, 35
Okulöncesi Eğitim Öğretmenliği 42, 123
Okulöncesi Eğitim Programı 22, 30, 34, 35
Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü 30, 33-35, 53, 58
Okulöncesi Eğitimi Yasası 28
Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı 48, 56, 58
Okutman 233, 238, 240
Omer Buyse 157, 159
On Altıncı Milli Eğitim Şûrası 95, 98, 164
On Beşinci Milli Eğitim Şûrası 28, 90, 164, 259
On Birinci Milli Eğitim Şûrası 27, 121, 258
On Dördüncü Milli Eğitim Şûrası 27
On İkinci Milli Eğitim Şûrası 27, 90, 164, 258
On Yedinci Milli Eğitim Şûrası 28, 95, 98
Onuncu Milli Eğitim Şûrası 27, 88, 98, 164, 258
Orman Mektebi 8
Orta Muallim Mektebi 182, 183
Ortaokul 11, 47, 66, 70, 72, 73, 75, 76, 79, 87-91, 97, 98, 106, 107, 113, 114, 118, 125, 133, 135-143, 145, 146, 148, 156, 159, 166, 168, 169, 180-184, 188
Ortaöğretim 2, 7-11, 55, 66, 67, 70, 75, 78, 87, 88, 92, 95, 96, 107, 108, 110, 114, 118-121, 123, 125, 131-148, 153-155, 157, 159-172, 179, 181, 183, 184, 186, 187, 189, 192-194, 196, 197, 214, 225, 226, 228, 230, 236, 245, 248
Ortaöğretim Alan Öğretmenliği 123, 181, 186, 187, 197
Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz 181, 187
Ortaöğretim Kurumları Sınavı 95
Osmanlı Eğitim Sistemi 3, 5
Öğrenci Akışı 27, 88, 97, 99
Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi 215, 230, 231, 236
Öğretim Birliği Yasası 69, 78, 91, 107, 135, 136, 148, 158, 169, 208

Öğretim Görevlisi 233, 238
Öğretim Programı 28, 90, 93-95, 116, 121, 122, 137, 138, 146, 191, 193
Öğretim Üyesi 86, 206, 208, 227, 229, 231, 234, 235, 238
Öğretmen Kılavuz Kitabı 22, 34, 35
Öğretmen Lisesi 106, 118, 120
Öğretmen Okulu 7, 9, 12, 13, 46-48, 58, 74, 106, 113, 114, 117, 118, 120, 121, 124, 180-194, 196
Öğretmen Yetiştirme 2, 6, 9, 13, 27, 45-47, 54, 58, 73, 74, 78, 88, 105, 109, 110, 116, 117, 118, 121, 123, 124, 179, 181, 182, 184, 186-190, 193, 196, 199, 254
Öğretmenlik Eğitimi 44, 125, 187, 196
Öğretmenlik Mesleği Yeterlikleri 42
Öğretmenlik Meslek Bilgisi 44, 45, 51, 53
Önlisans 42, 47, 49, 88, 191, 220, 229, 230, 233, 236, 240
Önlisans Eğitimi 42, 49
Örgün Eğitim 66, 87, 143, 157, 245, 247, 248, 249, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 262
Örgün Eğitim Kurumları 87, 247
Özel Alan Bilgisi 43, 44, 45
Özel Öğretim Kurumları Yasası 213
Özel Üniversite 224, 226, 237, 240
Özel Yüksek Okullar 213
Özerklik 6, 12, 214, 216, 229, 239

P

Pilot Uygulama 29, 91, 146
Program Geliştirme 34, 35, 73, 86, 87, 89, 90, 93, 94, 147, 158, 161, 171
Program Kılavuzu 94, 95
Program Modeli 89

R

Rektör 231
Resmi Gazete 96
Resmi Üniversite 226
Rüşdiye 7, 8, 9, 11, 13
Rüştü Uzel 156, 157, 158, 171

S-Ş

Saffet Arıkan 112
Sanat Okulu 165, 166, 168, 171, 189
Sanayi Mektebi 8
Seçimlik Ders 75, 93, 193
Seçme Sınavı 111, 120, 125, 139, 180, 184, 185, 188, 190, 192, 193, 196
Sekiz Yıllık Zorunlu Temel Eğitim 88, 96, 98, 144
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 29, 165
Senato 210-232, 235
Sıbyan Okulu 4
Sınıf Öğretmeni 106-108, 110, 118-122, 124, 125
Sınıf Öğretmeni Yetiştiren Eğitim Enstitüleri 119, 125
Sınıf Öğretmenliği Programı 86
Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 95
Sosyal Bilimler Enstitüsü 187, 222, 236
Sosyal Bilimler Liseleri 134
Spor Liseleri 134, 143
Sultaniye 7-9, 11
Şura 64, 71-76-79, 97, 99, 121, 135, 137, 138, 140, 141, 143-145, 148, 155, 188, 190, 209, 253, 258

T

Takvim-i Vekâyi 3, 15
Talim ve Terbiye Dairesi 70
Talim ve Terbiye Kurulu 34, 47, 75, 90, 93, 136, 141-143, 145, 148, 189, 190, 193
Tanzimat 1, 2, 6-9, 12, 14, 15
Tanzimat Dönemi 2, 6-9, 12, 14, 15, 110, 206
Taşımalı İlköğretim 93
Tebliğler Dergisi 90
Teknik Eğitim Fakültesi 190, 191, 193, 194
Teknik Lise 107, 141-144, 148, 154, 161, 164, 165-168, 171, 172, 188-190, 192, 195
Teknoloji Destekli Eğitim 91
Televizyon Okulu 257, 263
Temel Eğitim 3, 7, 23, 24, 27, 45, 64-66, 74, 78, 86, 87-91, 96-98, 112, 133, 141, 142, 144, 181, 193, 215, 250, 254, 255, 262
Tevhid-i Tedrisat Kanunu 69, 77-79, 135, 136
Tezsiz Yüksek Lisans 123, 181, 187, 197
Ticaret Öğretmen Okulu 191
Ticaret ve Turizm Ortaöğretim Okulları 168
Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu 191, 192, 194
Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu 191
Tophane-i Âmire 5
Toplu Öğretim 71, 73, 74
Toplumsallaştırma 67
Turizm Öğretmenliği 191
Türk Eğitim Sistemi 2, 3, 11, 15, 23, 25, 28, 53, 68, 70, 71, 87, 95, 98, 108, 121, 132-134, 136, 137, 139, 141, 142, 145, 146, 148, 156, 159, 181, 209, 225, 249
Türk Medeni Yasası 226
Türkçe Öğretim Programı 94
Tüzel Kişilik 210, 226

U-Ü

Ulus Okulları 253
UNESCO 65, 66, 249, 254, 255

UNICEF 31, 32, 66
Usta Öğretici 42, 49, 56, 163
Üç Yıllık Eğitim Enstitü 88, 181, 182, 184, 196, 225
Üç Yıllık Öğretmen Okulu 113
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 28, 89, 98, 144, 164, 256
Üniversite Personel Yasası 215
Üniversite Reformu 207, 208, 209, 217
Üniversite Yönetim Kurulu 231, 232
Üniversitelerarası Kurul 211, 212, 214, 215, 224, 230, 231, 235, 236, 240

W

W. Dickerman 254

Y

Yabancı Dil Ağırlıklı Lise 142, 143, 148
Yaşam Bilgisi 67, 113
Yaşam Boyu Eğitim 246, 248, 249, 261, 262
Yatılı İlköğretim Bölge Okulları 90
Yaygın Eğitim 3, 30, 67, 69, 78, 87, 97, 137, 192, 194, 245-263
Yaygın Eğitim Enstitüsü 260, 263
Yaygın Eğitim Kurumları 3, 67, 78, 87, 247, 248, 253, 258, 260, 261, 263
YAYKUR 225
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 29, 33, 91, 98, 144, 163, 165, 258
Yedinci Milli Eğitim Şûrası 46, 75, 76, 79, 137, 138, 159, 190
Yeniçeri Ocağı 3, 4, 15
Yetişkin Eğitimi 245, 246, 248, 249, 251, 255, 256, 259, 261, 262
Yönetim Özerkliği 229
Yurttaşlık Bilgisi 44, 67, 75
Yurttaşlık Eğitimi 67, 253, 255
Yüksek Denetleme Kurulu 230, 237, 240
Yüksek İktisat ve Ticaret Okulları 191
Yüksek İslam Enstitüsü 181, 192, 193, 196
Yüksek Köy Enstitüsü 116, 194, 209
Yüksek Lisans 123, 181, 187, 197, 215, 229, 230, 235, 236, 238
Yüksek Lisans Programı 187, 197
Yüksek Muallim Mektebi 184
Yüksek Öğretmen Okulu 47, 48, 180-194, 196
Yüksek Teknik Öğretmen Okulu 190, 191, 194
Yüksek Teknoloji Enstitüsü 230
Yüksek Ziraat Enstitüsü 207
Yüksekokul 8, 12, 48, 119-122, 125, 136, 185, 192, 194, 206, 207, 209, 210, 212, 215-217, 223, 225, 227, 229-232, 236, 237, 240
Yükseköğretim 2, 4, 6, 8, 11, 12, 27, 44-49, 58, 66, 75, 87, 88, 107, 119-123, 125, 133-135, 138, 142-145, 147, 148, 155, 157, 161, 167, 169, 170, 181, 183, 184, 186, 188, 189, 194, 197, 203-217, 223-240, 248
Yükseköğretim Denetleme Kurulu 231
Yükseköğretim Genel Müdürlüğü 188, 208
Yükseköğretim Kurulu 45, 48, 121-123, 125, 214, 224, 226, 229-233, 235, 236
Yükseköğretim Kurumları 44, 45, 48, 49, 120, 161, 169, 170, 183, 189, 203-205, 207, 209-212, 215-217, 223-235, 237-240
Yükseköğretim Reformları 203, 205, 217
Yükseköğretim Yasası 47, 48, 58, 119, 120, 125, 181, 186, 189, 194, 197, 216, 223-233, 235-237, 240

Z

Ziraat Tâlimhanesi 8
Zorunlu Eğitim 24, 27, 64-66, 78, 86, 88, 90-93, 98, 108, 109, 114, 147, 181
Zorunlu Temel Eğitim 144